ISSN 2225-6725

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
«ПРИАЗОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
(ДВНЗ «ПДТУ»)
DEPARTMENT OF EDUCATION SCIENCE OF UKRAINE
State higher educational establishment
«PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY»
(SHEE "PSTU")

Видається 2 рази на рік з 1995 року
Published twice a year, since 1995

ВІСНИК ПРИАЗОВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ Серія: Економічні науки

REPORTER OF THE PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY

Section: Economic sciences

Збірник наукових праць
Collection of scientific works

Випуск 33
Issue 33

Маріуполь, 2017
Mariupol, 2017

УДК 06. 055.2

Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки: Зб. наук. праць. – Маріуполь: ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», Вип. 33. – 2017. – 390 с.

У збірнику публікуються результати теоретичних та експериментальних досліджень вчених вищого навчального закладу та провідних спеціалістів у галузі економічних наук, показаний їхній вклад у розвиток науки та сучасних технологій.

Збірник буде корисним для наукових та інженерних працівників, докторантів, аспірантів, та студентів.

Публікації видання зберігаються на офіційному сайті Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.

Офіційний сайт збірника http://journals.uran.ua/index.php/2225-6725

Зареєстрований Міністерством Юстиції України 21.06.2011 р., Свідоцтво КВ № 17949 – 6799 Р.

Збірник входить до переліку наукових видань (Наказ МОН України від 16.05.2016 № 515 (Додаток 12) http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/5526-), в якому можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт. Видається два рази на рік.

Збірник включено до:

Міжнародної науко - метричної бази Index Copernicus http://journals.indexcopernicus.com/+++++++,p24782753,3.html **ICV 2014**: **41,58; ICV 2015**: **47.86**

Scientific Indexing Services http://www.sindexs.org/JournalList.aspx **ID:**2039 (США)

Cosmos Foundation http://www.cosmosimpactfactor.com/page/journals_details/809.html (Німеччина)

Scientific & Scolarly Journals iiiFactor http://iiifactor.org/ (London, United Kingdom)

Рекомендовано до друку Вченою Радою ДВНЗ «ПДТУ», протокол № 10 від 02.03.2017 року.

Головний редактор

Волошин В'ячеслав Степанович *д-р техн. наук, професор*

Заступники головного редактора

Хаджинова Олена Вікторівна *д-р. екон. наук, доцент*

Білопольський Микола Григорович *д-р екон. наук, професор*

Відповідальний секретар збірника

Капранова Лариса Григорівна *канд. екон. наук, доцент*

Адреса редакції збірнику:

ДВНЗ «ПДТУ», к. 5.306, вул. Університетська,7, м. Маріуполь, Донецька обл., 87555, Україна

Address:

PSTU, vul. Universytetska, 7, Mariupol, Donetska Oblast, 87555, Ukraine

Tel.: (0629) 44 - 63 - 46, +380982589447

E-mail:vestnik.pstu@gmail.com (для надсилання статей)

Сайт збірника: http://ves.pstu.edu/

Архів видань та вимоги до оформлення статей:http://eir.pstu.edu/handle/123456789/4003

©ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» (ДВНЗ «ПДТУ»), 2017

© Колектив авторів, 2017

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Волошин В. С.	д. т. н., професор, ректор ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», академік Міжнародної академії екології і безпеки життєдіяльності, академік Міжнародної кадрової академії, дійсний член Нью-Йоркської академії наук, заслужений діяч науки і техніки України
Белопольський М. Г.	д. е. н., професор, віце-президент Академії економічних наук України, зав. кафедри обліку і аудиту ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», голова спеціалізованої вченої ради Д 12.052.02
Волков В. П.	д. т. н., професор, проректор з науково-педагогічної роботи, завідувач кафедри менеджменту організацій та логістики ДВНЗ «Запорізький національний університет» Міністерства освіти і науки України
Верескун М. В.	д-р екон. наук, доцент, декан факультету інформаційних технологій, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»
Гігуашвілі Гіулі Гаіозовна	д. е. н, професор, Горійський державний навчальний університет, м. Горі, Грузія
Гончар В. В.	завідувач кафедри маркетингу і підприємництва, к.е.н., доцент, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»
Горошкова Л. А.	д. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту організацій та логістики, Запорізький національний університет
Ґудзь П. В.	д-р екон. наук, професор, директор Економіко-гуманітарного інституту Запорізького національного технічного університету, завідувач кафедри менеджменту, академік Академії економічних наук України
Марчева Анастасія Александрова	Ph.D., доцент, кафедра «Стратегічне планування», Господарська Академія ім. Д.А. Ценова (м.Свіштов, Болгарія)
Капранова Л. Г.	к. е. н., доцент, завідувач кафедри економічної теорії та підприємництва, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», відповідальний секретар
Колосок В. М.	д. е. н., доцент, зав. кафедри «Транспортного менеджменту і логістики», ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»
Симанавичене Жанета	д. е. н., професор, зав. кафедри економіки підприємств, факультету економіки та менеджменту, «Каунаський технологічний університет», Литва
Хаджинов І. В.	д. е. н., професор, проректор з наукової роботи (м. Вінниця)
Хаджинова О. В.	декан економічного факультету, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», д. е. н., доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІКИ / TOPICAL ISSUES OF ECONOMICS

УДК 336.745

ОБ ОСОБЕННОСТЯХ МИРОВОЙ ТОРГОВЛИ НА ОСНОВЕ ДОЛЛАРА-ТОВАРА

http://orcid.org/0000-0002-8423-2663
Волошин Вячеслав Степанович, Ректор «Приазовского государственного технического университета», заслуженный деятель науки и техники Украины, доктор технических наук, профессор, академик Академии экономических наук Украины.

Vyacheslav Voloshin, Rector of the "Priazovskiy State Technical University", Honored Worker Scientist of Ukraine, doctor of technical sciences, professor, academician of the Academy of Economic Sciences of Ukraine.

V. Voloshyn. On the particulars of the world's 'dollar-goods' trade.

The article represents with the analysis of the world's trade at which dollar acts as goods. In the article it is substantiated that the USA, possessing an opportunity of uncontrolled issuing of own hard currency, are the only country, that enjoys the right of supplying to the world market in the role of goods. The scheme of crediting of the US economy by the US Federal Reserve System was represented. The rates of growth of monetary aggregates in separate world countries were provided. Also represented was the structure of international reserves for different world countries. It was shown that nowadays world's financial and monetary system is constructed in such a way that the ultimate turnover of the aggregate goods mass does not urge the USA to manufacture any goods. The country makes its payments pays at the world market by means of virtual dollars, which are bound to return, the participants of the world trade only having to accumulate bills of debt of the USA. This financial system can't have a zero balance and cannot be reduced to it. That is why it cannot exist for ever. It is difficult to predict it's destiny in the long run. Even, if there won't be such a force, that will be able to resist it, sooner or later, it is will be bound to decompose into some components. So, at least in this regard, the world's currency, the part of which dollar is currently playing, possesses a substantial flaw, being an unbalanced means of payment.

Волошин В. С. Об особенностях мировой торговли на основе доллара-товара.

В статье рассмотрены особенности мировой торговли, при которой доллар выступает в роли товара. В статье обосновано, что обладая возможностью бесконтрольного выпуска собственной валюты, США является единственной страной, которая имеет право выбрасывать на мировой рынок доллары в качестве товара. Представлена схема кредитования экономики США Федеральной резервной системой США. Представлены темпы прироста денежной массы в отдельных странах мира. Представлена структура международных резервов для различных стран. Обосновано, что современная мировая финансово-денежная система построена таким образом, что в пределе мировой оборот совокупной товарной массы не требует от США вообще что-либо производить. Страна на мировом рынке расплачивается виртуальными долларами, которые ей же и возвращаются, но при этом участникам мировой торговли остается только копить долговые расписки США. Эта финансовая система не имеет нулевого баланса и никогда не может быть сведена к нему. Поэтому она не может существовать вечно. Что станет ее концом, трудно предугадывать. Даже если в мире не найдется агрессивной силы, которая станет противостоять этой системе, она все равно рано или поздно распадется на некоторые составляющие. По крайней мере, в этой части мировая валюта, на которую имеет претензии доллар, имеет существенный изъян как несбалансированное средство платежа.

Волошин В. С. Щодо особливостей світової торгівлі на основі долара-товару.

У статті розглянуто особливості світової торгівлі, при якій долар виступає в ролі товару. У статті обґрунтовано, що володіючи можливістю безконтрольного випуску власної валюти, США є єдиною країною, яка має право викидати на світовий ринок долари в якості товару. Представлена схема кредитування економіки США Федеральною резервною системою США. Представлені темпи приросту грошової маси в окремих країнах світу. Наведено структуру міжнародних резервів для різних країн. Обґрунтовано, що сучасна світова фінансово-грошова система побудована таким чином, що в межі світового обороту сукупної товарної маси не вимагає від США взагалі що-небудь робити. Країна на світовому ринку розплачується віртуальними доларами, які їй же і повертаються, але при цьому

© ***Волошин В. С. / V. Voloshin, 2017***

учасникам світової торгівлі залишається тільки збирати боргові розписки США. Ця фінансова система не має нульового балансу і ніколи не може бути зведена до нього. Тому вона не може існувати вічно. Що стане її кінцем, важко передбачати. Навіть якщо в світі не знайдеться агресивної сили, яка стане протистояти цій системі, вона все одно рано чи пізно розпадеться на деякі складові. Тобто, в цій частині світова валюта, на яку має претензії долар, має істотну ваду як незбалансований засіб платежу.

Обладая возможностью бесконтрольного выпуска собственной валюты, США является единственной страной, которая имеет право выбрасывать на мировой рынок доллары в качестве товара. (В пределе, подобными возможностями обладают еще Великобритания (фунт стерлинга), страны ЕС (евро), Япония (йена) и Швейцария (швейцарский франк), которые эти государства выторговали для себя в период ослабления доллара в 70-80-е годы прошлого века). Причем, такового, который не обладает свойствами обычного товара, в частности, не имеющего своей себестоимости, не содержащим в своей цене ни стоимости человеческого труда, ни стоимости предыдущих сырьевых ресурсов, т. е. представляющего собой необеспеченные деньги. Другие игроки по прежнему должны выбрасывать на мировой рынок реальный товар, который так или иначе будет у них куплен за необеспеченные доллары. Страна-продавец в отличии от уникальной страны - США, имеет право через свою валютную биржу продать эти доллары за национальную валюту, которой ее снабдит собственный национальный банк (как правило, не подчиняющийся правительству этой страны). Причем снабдит только в определенном количестве. В этом состоит главное отличие любого национального банка от федеральной резервной системы (ФРС США).

В свою очередь, банк страны-продавца имеет обязательства перед ФРС США на возврат этих долларов в ФРС в обмен на ценные бумаги этой финансовой организации. Это записано в уставах почти всех национальных банков мира, которые принимают участие в мировой торговле.

Откуда ФРС берет эти ценные бумаги и какой ценностью они обладают, чтобы национальные банки всех стран держали их в качестве "долговых расписок" за заработанные в товарных операциях активы?

Именно здесь представляется одна из главных основ современной мировой финансовой системы. Она заключается в праве ФРС США одалживать своему правительству неограниченное (в первом приближении) количество печатаемых долларов, получая вместо них государственные долговые расписки, т. н. ценные бумаги правительства США. Заем денег и здесь осуществляется под некоторые проценты, выплачивать которые правительство США может только благодаря последующим заемным операциям в ФРС. Последнее делает заемный процесс "правительство США - ФРС" бесконечным с положительной обратной связью. В определенной мере, постоянно растущий государственный долг США есть тому самым явным подтверждением. Совокупный размер долговых обязательств, выданных правительством США в отношении частной компании ФРС, превышает в сумме общую массу напечатанных долларов, необходимых для приобретения этих долговых облигаций.

При этом любая страна, принимающая участие в мировой торговле за доллары, на самом деле, отдает на рынок реальный товар, а получает за него, в конечном результате, в эквивалентных размерах собственную валюту. США в результате этого имеют возможность получать неограниченное количество товара с мирового рынка и страна расплачивается за него долговыми расписками своего правительства.

Описанная процедура (рис. 1) есть ни чем иным, как системой всемирного кредитования американской экономики. Причем эта система является неустойчивой и далека от динамического равновесия. Значит, в ее основе лежат не объективные закономерности развития, в совокупность субъективных или волевых решений.

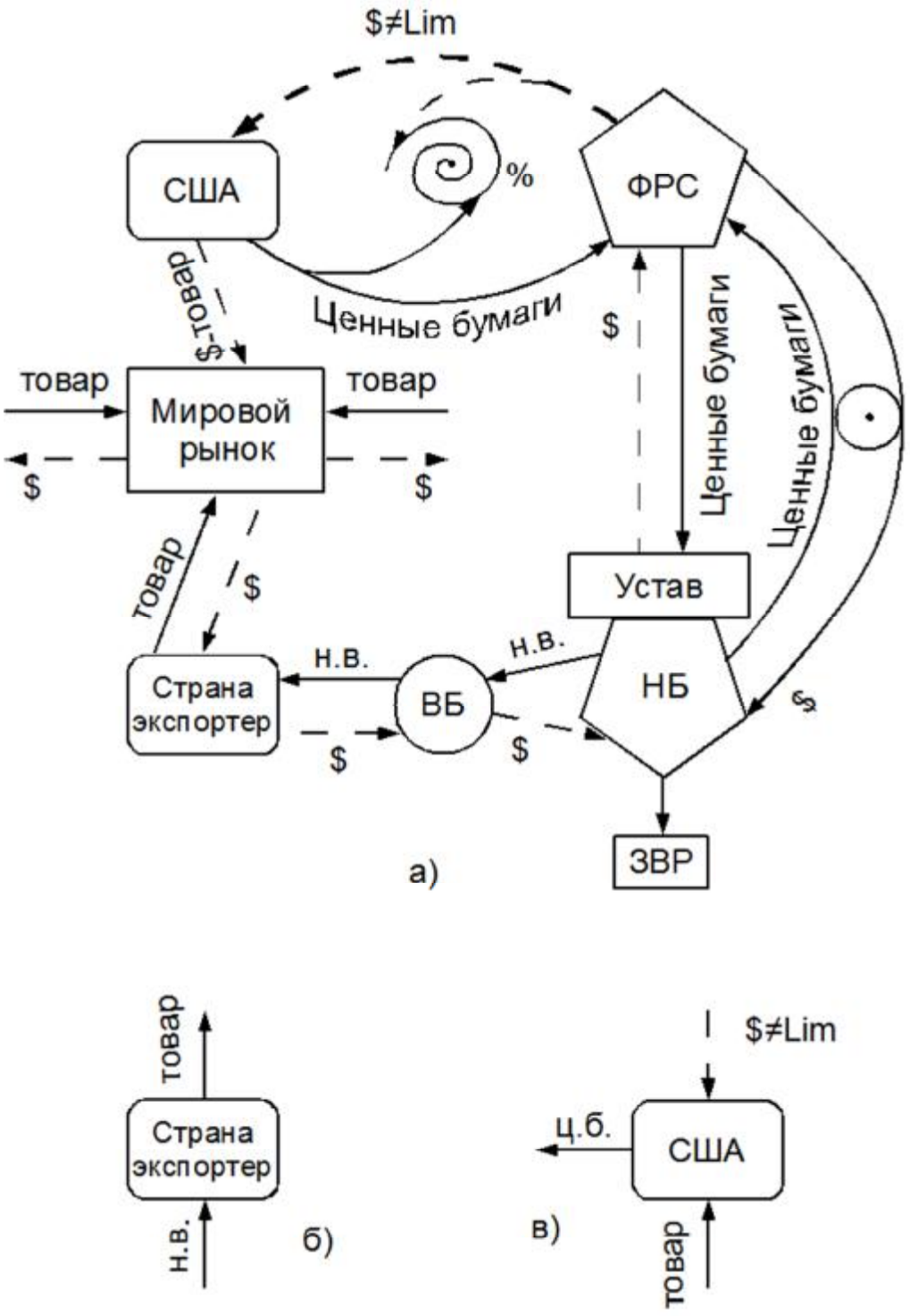

Рис. 1. Схема кредитования экономики США:

ФРС - федеральная резервная система США; НБ - национальный банк страны-экспортера; ВБ - валютная биржа страны-экспортера; ЗВР- золото-валютный фонд страны-экспортера; н.в. - национальная валюта страны-экспортера; ц.б. - ценные бумаги и долговые обязательства правительства США; % - процентные ставки правительства США при заемных расчетах с ФРС США.

Международный Валютный Фонд в своем документе «Международные резервы и ликвидность в иностранной валюте. Форма представления данных: руководящие

принципы» (2001 г.) разработал методику оценки так называемых международных резервов для каждой страны. Как же далеки по своей природе эти "резервы" от того, что должно считаться деньгами. Они состоят из таких активов, как:

1. Иностранная валюта в виде ценных бумаг и депозитов в иностранной валюте.
2. Монетарное золото (характерно для наполнения международных резервов таких стран, как Швейцария, Германия, Великобритания и др.).
3. Специальные права заимствования
4. Резервные позиции стран в МВФ.

Для чего это сделано? Прежде всего, ради того, чтобы расширить функции денег за счет других активов, например, ценных бумаг, прежде всего самого МВФ и, конечно же, бумаг правительства США, которые выкупаются другими странами - эмитентами, и которые приравниваются по методике МВФ к денежным активам этих стран. Под иностранной валютой специалистами МВФ уже давно понимаются ценные бумаги и депозиты в иностранной валюте, т. е. те активы, которые по своей природе **не обеспечиваются прибавочной стоимостью**, тем самым обесценивая совокупную массу реальных денег. Причем, эти "деньги" имеют уже сейчас закритические объемы. В частности, для Китая на конец 2012 года они составляют $ 3316 млрд., для Японии - $ 1295 млрд., для России - $ 498 млрд., для Саудовской Аравии - $ 550 млрд. и. т. д. [1, 2]. Для Украины эта величина в ценных бумагах и в валюте на тот же период составляла $ 31 млрд. Из них только 5% составляли золотые активы.

Такие финансовые суррогаты, как узаконенные на международном уровне права заимствования и торговля этими правами даже на бытовом уровне означают развитие заемного капитала с его отсутствующим реальным наполнением результатами какого-либо труда.

Методика МВФ обосновывается необходимостью управлять международными резервами с целью формирования и регулирования денежной массы, структура которых по идее должна управляться национальными банковскими системами (в уставах многих национальных банков это действительно записано). Но в реальном масштабе управляющие действия этих банков явно заужены. Национальные банки могут регулировать только первые позиции заемного капитала из указанных выше. Копить золото могут далеко не все национальные банки. Продавать ценные бумаги "производства" МВФ или правительства США также дано не всем странам, а только с позволения двух упомянутых институций. Таким образом, создание учетных международных резервов есть ни что иное, как удачная попытка поставить "под ружье" все национальные валюты В этом случае вообще отпадает необходимость в международной сверхвалюте. Ее, по крайней мере, на первое время удачно подменяют структурированные системы международных резервов каждой из стран, участвующих в МВФ.

Странная тенденция к неконтролируемому выпуску валют, таким образом, принятая в качестве идеологии МВФ, переносится и на национальные валюты. Только в пропорции к доллару. Получается, что все, что хотят сделать с национальной валютой в стране, должно согласовываться с держателями долларовой эмиссии.

Интересны темпы прироста денежной массы в таких странах, как Украина, США, Россия (рис. 1).

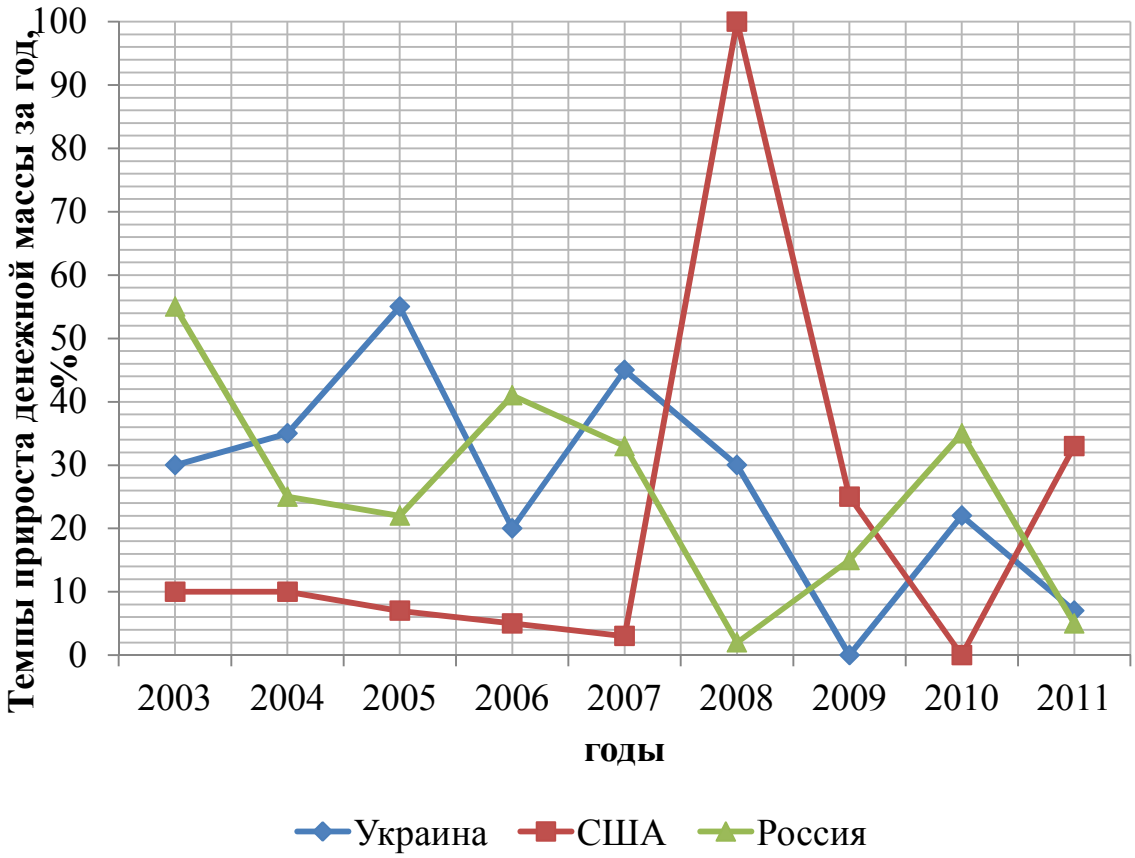

Рис. 1. Темпы прироста денежной массы в отдельных странах мира (по данным источников [2,3 ,4, 5].

Безусловно, США испытали кризисные изменения для собственной валютной системы в 2008 году, увеличив долларовую массу в два раза (за что им должны сказать условное спасибо финансовые институции, в первую очередь, стран ЕС, Японии, Саудовской Аравии, Швейцарии, и никак не могут быть благодарны китайцы, украинцы, россияне, бразильцы и другие южноамериканцы, т. е. страны с развивающейся экономикой).

Но если связывать объемы внутренних эмиссий этих трех стран, две из которых являются развивающимися, а третья - самой развитой страной Запада, разница существенна. Если за период с 2002 по 2011 годы в США общая масса внутренних денег возросла в 3,8 раза, то в России за этот же период - в 7 раз, а в эквивалентной денежной единице - в 9,3 раза. В Украине за этот же период физическая гривенная масса увеличилась в 7,9 раза, а в эквивалентной валюте - в 11 раз. Несравнимые уровни эмиссии дают свои плоды в экономике этих государств и являются наглядным примером тому, что не экономика определяет состояние денег, а напротив, деньги в существующей системе определяют состояние экономики отдельных стран.

Интересны данные по динамике накопления свободных долларовых запасов разными странами (табл. 1). Обратим внимание на взаимные обратные цифры для стран с развитой экономикой и для развивающихся стран.

Для Украины, Бразилии и России очевидными являются низкие ставки по запасам твердых ресурсов (золоту, СВР) и высокие ставки по т. н. неконвертируемым запасам (не обеспеченным долей прибавочной стоимости и от этого менее ликвидным) - 87-97%. И наоборот, для США, Германии, Швейцарии доля ликвидных резервов составляет 27-81%.

Таблица 1.

Структура международных резервов для различных стран
(в процентах к официальным резервным активам)

Страна	Вид международного резервного актива		
	Ценные бумаги и валютные депозиты	Золотые запасы	Свободный валютный резерв
США	31,82	7,38	37,14
Германия	14,82	73,84	7,18
Швейцария	31,65	15,86	11,48
Россия	87,15	8,96	1,75
Бразилия	97,45	0,53	1,13
Украина	95,59	4,36	0,06

Такую разницу крайне трудно объяснить чисто экономическими различиями для этих групп стран. Наиболее объективная причина кроется в специфике этих видов "денег" в активах стран. Их условно можно назвать: "ценные деньги" и "не ценные деньги". За первыми стоит нечто материальное, за вторыми такового не имеется. Но за этими различиями стоят целые страны, с их совокупной прибавочной стоимостью, совокупным трудом их граждан. Только оценка их труда весьма специфическая, далекая от реальности, построенная не на экономике, а на монопольном праве на манипуляции с деньгами.

Современная мировая финансово-денежная система построена таким образом, что в пределе мировой оборот совокупной товарной массы не требует от США вообще что-либо производить. Страна на мировом рынке расплачивается виртуальными долларами, которые ей же и возвращаются, но при этом участникам мировой торговли остается только копить долговые расписки США.

Эта финансовая система не имеет нулевого баланса и никогда не может быть сведена к нему. Поэтому она не может существовать вечно. Что станет ее концом, трудно предугадывать. Даже если в мире не найдется агрессивной силы, которая станет противостоять этой системе, она все равно рано или поздно распадется на некоторые составляющие. По крайней мере, в этой части мировая валюта, на которую имеет претензии доллар, имеет существенный изъян как несбалансированное средство платежа. Это может подтвердить любой экономист.

Современный мировой долларовый рынок переполнен необеспеченными деньгами. Их совокупный объем достигает $64 трлн. И доля необеспеченности их составляет примерно 25-28% [6], т. е. около $16-18 трлн. Золотой эквивалент всем напечатанным долларам составляет 165 тыс. тонн. Подобные цифры просто нереальны, хотя бы потому, что за всю свою историю человечество владеет или владело добытыми 120 тысячами тонн золотого металла.

Внешняя задолженность всех стран мира составляет примерно $43 трлн. Почти половина этого долга приходится на две страны - США и Япония. Интересные данные приводит этот же источник по структуре задолженности США другим странам:

- Япония - $637,7 млрд.;
- Китай - $346,5 млрд.;
- Великобритания - $223,5 млрд.;
- Южная Корея - $67,7 млрд.;
- государства Карибского бассейна (офшоры) - $63,6 млрд.;
- Тайвань - $63,1 млрд.;
- Германия - $52,1 млрд.;
- Бразилия - $51,1 млрд.;
- Гонконг - $51,0 млрд.;
- Канада - $47,8 млрд.;
- Люксембург - $38,2 млрд.;
- Франция - $33,7 млрд.;
- Тайвань - $30,3 млрд.

Суммарный государственный долг четырнадцати странам-партнерам США составляет именно $1745,1 млрд. Т. е. это именно та часть напечатанных долларов, которую США должны вернуть странам-кредиторам на международном торговом рынке по своим кредитным обязательствам. Чем их можно отдавать? Например, при стоимости тройской унции золота в $1250, для этих целей понадобится 45,2 тыс. т благородного металла. Возможна реструктуризация долга США и материальными активами, в том числе, транснациональных компаний США. Возможны новые кредитования со стороны МВФ и других международных финансовых организаций, исключая ФРС США. Иными словами, варианты выхода из ситуации с погашением необеспеченной валюты в мире существуют. Их нужно использовать, и чем это будет сделано раньше, тем пройдет безболезненнее для мировой экономики.

Ученые настаивают на том, что реструктуризация подобного долга в короткий промежуток времени просто нереальна (это вызовет всеобщую годовую инфляцию в размере более 20%). А вот реструктуризация такого долга в растянутом промежутке времени, например, за 20 лет дает удобоваримую инфляцию в 1% и может быть принята основными кредиторами США, как вариант. Если принимать за основу подобную динамику, тогда можно говорить о том, что финансовый ресурс существующего доллара может растянуться еще на 30-50 лет в зависимости от социально-политической конъюнктуры в мире. Но это все равно не бесконечность и не перспектива развития мировой экономики.

Существует реальная опасность, что для поддержания доллара мир снова пойдет по известному пути: торговля оружием, узурпация более податливых экономик, локальные и более масштабные войны и, в конечном результате, перезагрузка финансовой системы, ориентированной опять на доллар.

Имеется ли иной выход? Экономисты доказывают, что да. Но для этого многие должны поступиться своими интересами, что добровольно маловероятно. Необходимо плавное "сдувание" финансовых долларовых объемов во всем мире. Видимо в пользу национальных валют. Это, безусловно, приведет к ухудшению уровня жизни, прежде всего в самих Соединенных Штатах Америки. Будут снижаться заработные платы, станет привычным дефицит ликвидных (по крайней мере) товаров. Мы столкнемся с выражением социальных неудовольствий.

Интересная особенность, о которой хорошо знают экономисты. В случае развития торговли в национальных валютах стран-партнеров из экономики почти уходит такое тяжелое понятие, как дефицит торгового баланса между торгующими странами.

Действительно, если Украина продала Польше свое зерно на сумму 1 млн. польских злотых и закупила на столько же гривен (по курсу) польской парфюмерии, то о каком торговом дефиците может идти речь. А если Украина в ответной торговой операции закупила польской парфюмерии только на 500 тыс. злотых (~2500 тыс. грн.) из вырученной от продажи зерна суммы - это означает, что остальные вырученные 500 тыс. остались в Украине. Но на них Украина, в первом приближении, не сможет купить нефть в России, одежду в Китае, овощи в Египте. Нужно покупать на оставшиеся деньги польские товары. Подобная схема существовала в СССР в 50-80-е годы прошлого века, когда страна торговала с миром только на рубли.

Возможны варианты, когда Россия может продать нам нефть и за оставшиеся в Украине польские злотые, затем сама потратив эти злотые на какие-либо товары в самой Польше. Такой себе торговый треугольник - это более сложный, но жизнеспособный вариант торговли в национальных валютах стран-партнеров. Во всяком случае, торговый обмен в национальных валютах является более естественным, чем торговля в валюте одной страны, при наличии национальных валют.

Вариант, когда мир полностью избавится от национальных валют в пользу одной сильной сверхвалюты, также весьма сомнителен. Подобный опыт история поставила в конце XX века в Европе, в виде наднационального евро. С одной стороны, универсальное хождение евро по странам ЕС значительно облегчило жизнь простых покупателей из этих стран. Но в то же время, дает себя знать существенный перекос в стоимости одной и той же работы, например, в Греции и Бельгии, Испании и Норвегии, Болгарии и Великобритании. Возникает желание дороже продать свой труд, приводящий к сильной миграции рабочей силы внутри стран ЕС. Сегодня немецкие инженеры предпочитают работать в Великобритании, одалживая там рабочие места у чистых британцев. Поляки, в свою очередь, заинтересованы в работе в Германии или Испании, создавая тем самым дефицит рабочей силы в собственной стране, куда, в свою очередь мигрирует рабочая сила из Турции и Украины. Тем не менее, большая часть трудовых ресурсов остается в собственной стране, где в свою очередь возникает перекос со стоимостью труда.

Кроме этого, на торговлю в универсальной валюте большое влияние оказывает различный прожиточный уровень в разных странах. И покупательская корзина для разных стран также разнится. Где-то нужно платить за отопление жилья, где-то нет, где-то существует необходимость в сезонной и теплой одежде, а где-то – нет, и т. д. Подобные диспропорции возникают и в связи с дифференциацией покупательной способности даже одной универсальной валюты. В равной степени, как существуют в нашем субъективном сознании дорогие и дешевые страны. Все это делает "универсальную" валюту, в частности, евро, весьма проблемной для универсальности. Мы избавляемся от одних проблем, но сталкиваемся с другими. И пока неизвестно, что лучше.

Подождем окончания этого непростого эксперимента. Но можно уже сегодня предположить, что переход на мировую универсальную валюту при полном отказе от национальных валют преждевременен. Возможно, что за оставшееся время наука придет к другим альтернативам, которые сумеют сгладить противоречия между национальными и наднациональными деньгами.

Одним из весьма странных и условных способов установить паритет между валютами разных стран является так называемый "индекс "Биг-Мака". Известный журнал Economist с 1986 года попытается сравнить соотношения разных валют при помощи "твердого" продукта, которым считается товар компании "МакДональдс", распространяемый во всем мире в качестве способа быстрого питания. За этим способом лежит вполне обоснованная теория паритета покупательной способности, когда на одну и ту же сумму денег в национальной валюте можно купить одинаковый набор товаров или услуг.

Поскольку компания "МакДональдс" исповедует строгие стандарты при приготовлении своих блюд, можно условно считать этот товар высоколиквидным (о чем говорят доходы компании) и относительно стабильным, независящим от курсов национальных валют.

Правда сам индекс за эти годы подорожал более, чем в пять раз. Да и в разных странах стоимость "Биг-Мака" также меняется в зависимости от транспортных издержек, стоимости аренды помещений и др. в пределах от $0,67 в Венесуэле до $6,82 в Швейцарии (данные 2015 года).

Не стоит вдаваться в анализ этого оригинального метода. Он имеет свои достоинства и недостатки. Обратим внимание только на то, что это всего лишь робкие шаги в направлении поиска некоторой устойчивой замены действующим валютам. Поиск некоторого всеобщего универсала, которого сейчас все-таки не существует в мировой практике. В частности, даже такой общеизвестный пищевой товар, как "Биг-Мак", в котором заложен строго регламентированный труд, существуют строгие и

нормированные требования к выпускаемой продукции, не дает объективной оценки суммы этого труда и это еще раз подчеркивает сильную условность шкалы ценностей, по которым мы определяем цену на любой товар по шкале ценностей.

Теория покупательского паритета обоснованно имеет своих сторонников и несет в себе основное качество универсальной валюты, а именно, способность к сопоставлению трудозатрат, которые сопровождают появление любого товара. Это принцип всей торговли, это принцип всей экономики. Все дело в том, что не существует объективной шкалы ценностей для человеческого труда. Исторически она не сложилась в силу многих объективных и субъективных явлений, в частности, разобщенности стран древнего мира, в момент, когда формировались торговые отношения, отсутствия мировой торговли в период зарождения денег, спонтанных войн и изоляций экономик отдельных стран, неравномерности в развитии самих денег, от золотых и медных монет до бумажных и электронных средств платежей.

Каким образом можно управлять такой огромной империей денег? Вопрос очень непростой, хотя бы потому, что интуитивные способы не дают подсказки, а системные подходы почти невозможны из-за сильной зависимости от субъективного влияния на деньги со стороны тех, кто сегодня имеет их абсолютное количество или оказывает на это количество свое, чаще всего далекое от эффективного, влияние. Но, то, что не управляется, чаще всего дает сбой, чему мы является свидетелями, если судить по экономическим кризисам, трясущим мировую экономику.

Список использованных источников:

1. Мировой финансовый тотализатор: в 2 т. Т. 2. Недремлющее око, или Мировой финансовый контроль / В. Щегорцев. – М. : Типография «Новости», 2011. – 728 с.

2. Monthly Historical Aggregate Reserves Tables. Aggregate Reserves of Depository Institutions. Federal Reserve System. – Mode of access: http://www.federalreserve.gov/releases/h3/hist/h3histl.pdf. – Загл. с экрана.

3. Основные показатели денежно-кредитной политики Национального банка Украины. Денежная база. Национальный банк Украины. – Mode of access: http://www.bank.gov.ua/files/stat.pdf. – Загл. с экрана.

4. Денежная база в широком определении [Показатели денежно-кредитной и финансовой статистики. Центральный банк Российской Федерации]. – Mode of access: http://www.cbr.ru/statistics/?PrtId=mb. – Загл. с экрана.

5. Руководство по денежно-кредитной и финансовой статистике / Международный валютный фонд. – Вашингтон, 2000. – 172 с. – Mode of access: https://docviewer.yandex.ua/view/0/?=73%2FhwXkeGzSb2EHLoEa%2BCwJYyOF7InVybCI6Imh0dHA6Ly93d3cuaW1mLm9yZy9leHRlcm5hbC9wdWJzL2Z0L21mcy9tYW51YWwvcnVzL21mc21yLnBkZiIsInRpdGxlIjoibWZzbXIucGRmIiwidWlkIjoiMCIsInl1IjoiNDkzNDg0NzgxMTQ4NTQyNjYzOCIsIm5vaWZyYW1lIjp0cnVlLCJ0cyI6MTQ5Mjc1NjIyMzgxNX0%3D&page=6&lang=ru*

6. Vote: Что произойдёт, если США погасят свой внешний долг за счёт масштабной эмиссии долларов? – Mode of access: http://wap.materialist.forum24.ru/?1-1-80-00000114-000-0-0-1384507385. – Загл. с экрана.

References:

1. "World financial totalizator in 2 volume. T.2. Undying eye or World financial control" , ["Mirovoj finansovyj totalizator: v 2 t. T.2. Nedremljushhee oko, ili Mirovoj finansovyj kontrol'"], V. Schegortsev, M., Printing house "News", (2011), 728 p.

2. "Monthly Historical Aggregate Reserves Tables. Aggregate Reserves of Depository Institutions. Federal Reserve System", [electronic resource], available at: http://www.federalreserve.gov/releases/h3/hist/h3histl.pdf

3. "The main indicators of monetary policy of the National Bank of Ukraine. The monetary base. National Bank of Ukraine", ["Osnovnye pokazateli denezhno-kreditnoj politiki Nacional'nogo banka Ukrainy. Denezhnaja baza. Nacional'nyj bank Ukrainy"], [electronic resource], available at: http://www.bank.gov.ua/files/stat.pdf.

4. "Monetary base in broad definition. Indicators of monetary and financial statistics. Central Bank of the Russian Federation", ["Denezhnaja baza v shirokom opredelenii. Pokazateli denezhno-kreditnoj i finansovoj statistiki. Central'nyj bank Rossijskoj Federacii"],[electronic resource], available at: http://www.cbr.ru/statistics/?PrtId=mb

5. "Guidelines for Monetary and Financial Statistics", ["Rukovodstvo po denezhno-kreditnoj i finansovoj statistike"], [electronic resource], International Monetary Fund, Washington, 2000, 172 p., available at: https://docviewer.yandex.ua/view/0/?=73%2FhwXkeGzSb2EHLoEa%2BCwJYyOF7InVybCI6Imh0dHA6Ly93d3cuaW1mLm9yZy9leHRlcm5hbC9wdWJzL2Z0L21mcy9tYW51YWwvcnVzL21mc21yLnBkZiIsInRpdGxlIjoibWZzbXIucGRmIiwidWlkIjoiMCIsInl1IjoiNDkzNDg0NzgxMTQ4NTQyNjYzOCIsIm5vaWZyYW1lIjp0cnVlLCJ0cyI6MTQ5Mjc1NjIyMzgxNX0%3D&page=6&lang=ru*

6. "Vote: What will happen if the US repays its foreign debt due to a large-scale issue of dollars?", ["Vote: Chto proizojdjot, esli SShA pogasjat svoj vneshnij dolg za schjot masshtabnoj jemissii dollarov?"], [electronic resource], available at: http://wap.materialist.forum24.ru/?1-1-80-00000114-000-0-0-1384507385

УДК 339.9.012

МОДЕЛЬНИЙ КОМПЛЕКС АНАЛІЗУ ВПЛИВУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

Пузанов І. І., професор кафедри міжнародних фінансів, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, д. е. н., проф.

Igor Pouzanov, Dr. Sc. (Economics), Prof., Professor of the Department of International Finance, Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

I. Pouzanov . Modelling complex for analyzing the foreign trade impact on economic development.

The article is dedicated to the consideration of methodological issues of modeling and management of foreign trade processes and their use in forecasting of economic development. Econometric models are a multipurpose means of analyzing and forecasting specific economic processes and situations - from a detailed and multifaceted reproduction of the mechanism of the functioning of the national economy to determining market fluctuations, price indices or indicators of demand for individual goods. The instrumental basis of econometric models is reduced mainly to methods of mathematical statistics, which allow obtaining quantitative parameters of cause-effect and system-structural factors affecting each of the phenomena studied by other elements of the modeled economic system. It is concluded that the effectiveness of the use of econometric models depends, on the one hand, on the adequacy of the analytical choice of the set of factors determining the state and dynamics of each of the economic indicators under study, which describe the modeled object, on the other hand, on the correctness of determining the form and parameters of the communication between the elements of the object

Пузанов І. І. Модельний комплекс аналізу впливу зовнішньої торгівлі на економічний розвиток.

Стаття присвячена розгляду методологічних питань моделювання і управління зовнішньоторговельними процесами та їх використання при прогнозуванні економічного розвитку. Економетричні моделі представляють собою багатоцільовий засіб аналізу і прогнозування конкретних економічних процесів і ситуацій – від детального і багатостороннього відтворення механізму функціонування національної економіки до визначення коливань ринкової кон'юнктури, індексів цін або індикаторів попиту на окремі товари. Інструментальна основа економетричних моделей зводиться в основному до методів математичної статистики, що дозволяє отримати кількісні параметри причинно-наслідкових і системно-структурних факторів, які впливають на кожен з досліджуваних феноменів іншими елементами модельованої економічної системи. Зроблено висновок, що ефективність застосування економетричних моделей залежить, з одного боку, від адекватності аналітичного вибору сукупності факторів, що визначають стан і динаміку кожного з досліджуваних економічних показників, якими описується модельований об'єкт, з іншого – від коректності визначення форми і параметрів зв'язку між елементами об'єкта.

Пузанов И. И. Модельный комплекс анализа влияния внешней торговли на экономическое развитие.

Статья посвящена рассмотрению методологических вопросов моделирования и управления внешнеторговыми процессами и их использование при прогнозировании экономического развития. Эконометрические модели представляют собой многоцелевой средство анализа и прогнозирования конкретных экономических процессов и ситуаций - от детального и многостороннего воспроизведения механизма функционирования национальной экономики к определению колебаний рыночной конъюнктуры, индексов цен или индикаторов спроса на отдельные товары. Инструментальная основа эконометрических моделей сводится в основном к методам математической статистики, позволяет получить количественные параметры причинно-следственных и системно-структурных факторов, влияющих на каждый из исследуемых феноменов другими элементами моделируемой экономической системы. Сделан вывод, что эффективность применения эконометрических моделей зависит, с одной стороны, от адекватности аналитического выбора совокупности факторов, определяющих состояние и динамику каждого из исследуемых экономических показателей, которыми описывается моделируемый

© ***I. Pouzanov / Пузанов І.І., 2017***

объект, с другой - от корректности определения формы и параметров свя связи между элементами объекта.

Постановка проблеми. Економетричні моделі представляють собою багатоцільовий засіб аналізу і прогнозування конкретних економічних процесів і ситуацій – від детального і багатостороннього відтворення механізму функціонування національної економіки до визначення коливань ринкової кон'юнктури, індексів цін або індикаторів попиту на окремі товари. Інструментальна основа економетричних моделей зводиться в основному до методів математичної статистики, що дозволяє отримати кількісні параметри причинно-наслідкових і системно-структурних факторів, які впливають на кожен з досліджуваних феноменів іншими елементами модельованої економічної системи.

Прийнято вважати, що економічні моделі як складні структури вимагають застосування величезного математичного апарату і статистичної інформації. Така інтерпретація, проте, не завжди вірна. У деяких випадках можна використовувати прості економетричні моделі з двома економічними змінними. Так, наприклад, цілком достатнім є прогноз зниження ВВП внаслідок падіння цін на продукцію, що експортується, або зростання інфляції внаслідок грошової емісії. Проте, такі моделі не завжди є досить представницькими і послідовними. Це особливо стосується моделей з множиною взаємозв'язків між кількома змінними.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Моделі економічного зростання розробляються головним чином для обслуговування потреб теоретичного дослідження механізму відтворення, коли це дослідження ведеться у найбільш загальних категоріях і оперує адекватними цим категоріям агрегованими показниками, такими, як: ВВП, національний дохід, експорт або імпорт інвестицій, попит та ін.

Головним об'єктом досліджень, що здійснюються за допомогою моделей економічної динаміки, є сукупність альтернативних умов, що забезпечують стійкий темп рівноважного зростання економічної системи. Основу цих досліджень закладали у різні роки – цьому було присвячено дослідження В. Леонтьєва, Л. Річардсона, Дж. Кейнса, Д. Форрестера, Л. Клейна, М. Месарович, Е. Пестель, Д. Медоуз. Подальші дослідження розширювали математичний апарат і використання ендогенних і екзогенних факторів. В даному дослідженні акцент робиться більше на сучасних підходах використання зовнішньоторговельних факторів авторів, що перелічені у списку використаних джерел.

Викладення основного тексту. Очевидно, що переорієнтація торгівельних потоків має різну динаміку та спрямованість в залежності від країни. Географічний розподіл торгових потоків зазвичай аналізують так званим методом "гравітаційного рівняння". Принцип гравітаційної моделі полягає в тому, що обсяги торговельних потоків між країнами повинні позитивно співвідноситись до їх розмірів та негативно – до відстаней між ними. Під розміром країни розуміють величину її ВВП, чисельність населення або ж величину ВВП на душу населення.

Класичним гравітаційним рівнянням є наступна залежність:

$$X_{ij} = \beta_0 \cdot GDP_j^{\beta_1} \cdot GDP_j^{\beta_2} \cdot POP_i^{\beta_3} \cdot POP_j^{\beta_4} \cdot DIST_{ij}^{\beta_5} \cdot D_{ij}^{\beta_6} \cdot u_{ij}$$

де X_{ij} – експорт з країни i в країну j (в дол. США);
GDP_i – валовий внутрішній продукт (ВВП) країни i (або країни j відповідно);
POP_i – кількість населення в країні i (або в країні j відповідно);
$DIST_{ij}$ – відстань між країнами i та j;
Dij – штучна змінна;

u_{ij} – похибка.

Як уже зазначалося, ВВП включається в гравітаційне рівняння в якості субституту розміру країни. Підставою для включення змінної *POP* (кількість населення) є те, що країни з більшою кількістю населення можуть більш легко спеціалізуватися на виробництві різних видів товару, які будуть позитивно впливати на загальний обсяг торговельних потоків. Відстань (*DIST*) входить як замінник витрат на транспортування, але вона також може відображати інші значення, зокрема знання ринку. Штучні зміні введені для того, щоб виокремити деякі особливості торгівлі окремих країн, такі як, наприклад, членство в деяких торгівельних союзах чи союзах споживачів, спільний кордон, однакову державну мову чи мову спілкування, або ж деякі перешкоди, пов'язані з особливими торговельними обмеженнями.

Часто можна зустріти модифікацію гравітаційної залежності в наступному виді:

$$\log Xij = \beta_0 + \beta_1 \log GDP_i + \beta_2 \log GDP_j + \beta_3 \log POP_i + \beta_4 \log POP_j + \beta_5 \log DIST_{ij} +$$

$$+ \beta_6 \log D_{ij} + \log u_{ij}$$

Оцінку параметрів гравітаційного рівняння можна знайти в багатьох зарубіжних наукових працях. Всі вони приходять до схожих параметрів і є статистично значимі. Так, зокрема, параметри моделі Р. Болдвіна наведені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Параметри гравітаційної моделі Р. Болдвіна

Змінні	Параметри	Значення	t - статистика
Константа	β_0	-19,7	33
Населення країни *i*	β_1	0.79	76
ВВП на душу населення країни *i*	β_2	1.40	38
Населення країни *j*	β_3	0.78	73
ВВП на душу населення країни *j*	β_4	1.17	39
Відстань між країнами *i* та *j*	$\beta 5$	-0.83	31
Штучні змінні сусідства	β_6	0.26	0.58
Штучні змінні зон потенційної торгівлі	β_7	0.58	10

Однак, крім гравітаційних моделей, на наш погляд, заслуговує на увагу і прогнозування на основі балансових макроекономічних зв'язків. Елементами будь-якої балансової моделі звичайно є економетричні взаємозв'язки між змінними. Наріжними категоріями загальної економічної теорії є виробництво, доходи, витрати (або заощадження), які пов'язані трьома взаємозв'язками – виробництво і доход, доход і витрати, заощадження і придбання активів (або капіталу). Ці взаємозв'язки в макроекономіці представлені у вигляді кількох тотожностей, неодмінною складовою яких є зовнішня торгівля.

До ключових взаємозв'язків, що відносяться до зовнішньої торгівлі, можна віднести наступні:

$$GDP = C + I + G + X - Z, \quad (1)$$

$$DEBTINT = INTRATE * DEBTSTOCK \quad , \quad (2)$$

$$CHG = CAB + BCA \quad , \quad (3)$$

де *GDP* – ВВП;
C – споживання;
I – інвестиції;
G – державні витрати;
X – експорт;
Z – імпорт;
DEBTINT – відсотки по кредитах;
INTRATE – відсоткова ставка по кредитах;
DEBTSTOCK - вартість кредиту;
CHG – зміна резервів;
CAB – баланс поточних операцій;
BCA – баланс руху капіталу.

Базова концепція системи національних рахунків дозволяє визначати відтворювання національного доходу на основі доданої вартості. По суті, вартість будь-якого виробництва являє собою ринкову вартість товарів і послуг, що продаються, за мінусом вхідних факторів виробництва. Ця різниця являє собою заробітну плату, прибуток і непрямі податки, на величину яких зростає вартість виробництва продукції і послуг над вартістю вхідних факторів виробництва. Отже, рівняння 1 можна представити в наступному виді:

$$GDP = VA = IL + IC + IT = GC + PC + I + X - Z. \quad (4)$$

де *VA* – додана вартість;
IL – доход робочої сили;
IC – доход на капітал;
IT – непрямі податки;
GC – державне споживання товарів і послуг;
PC – споживання товарів і послуг приватними особами.

В залежності від цільових факторів ВВП може бути також представлений як додана вартість за галузями економіки (сільське господарство, видобувна і обробна промисловість, послуги та ін.). В разі необхідності при збереженні базових тотожних взаємозв'язків можна здійснити більшу деталізацію.

Інвестиції можуть бути поділені на державні і приватні. Це важливо з точки зору відображення в балансових взаємозв'язках нерозподіленого продукту. Необхідно також зазначити, що інвестиції розглядаються як валові (тобто до уваги не приймається амортизація капітальних активів) і, отже, відбиваються таким же чином в рахунках ВВП.

Приватне споживання включає всі покупки товарів і послуг домашніми господарствами і неприбутковими приватними організаціями, за винятком будівель. Купівля будинків класифікується як інвестиції в житло. Державні і приватні компанії не “споживають”, оскільки всі їх поточні покупки розглядаються як придбання проміжних вхідних факторів виробництва, а капітальні витрати – як інвестиції. Державне споживання включає всі поточні покупки товарів і послуг, в т. ч. трудові. Основними статтями державного споживання є освіта, охорона здоров'я, витрати на заробітну плату державним службовцям і оборону. Інакше кажучи, держава “споживає”

від імені всього суспільства. Експорт і імпорт у вищенаведеній формулі включає товари і послуги; сюди не входять відсотки, прибуток і заробітна плата.

Доход робочої сили означає заробітну плату найманих робітників і службовців до оподаткування і вирахувань плюс платежі роботодавців по страховках до фондів соціального страхування. Доход на капітал включає прибуток, але в значно більш широкому контексті, оскільки тут враховується будь-який доход, а не тільки в формі заробітної плати. Часто прибуток в кооперативних підприємствах розглядається як доход на капітал. Точна межа між доходом робочої сили і доходом на капітал буде відрізнятися по окремих країнах, але це істотно не впливає на побудову подальших взаємозв'язків. Важливо пам'ятати, що не весь доход на капітал розглядається як прибуток і що він не складається на пропорційній основі з доходів різних верств населення.

Нарешті, непрямі податки включають тільки ті податки, які стягуються в процесі виробництва і розподілу, за виключенням будь-яких податків на доходи індивідуумів або підприємств. Субсидії виробничій сфері враховуються як непрямі податки з негативним знаком. Ліва частина рівняння (4) являє собою витратну частину доходу, а права – прибуткову.

Наступним важливим показником в системі національних рахунків, який включає зовнішньоекономічну сферу, є рахунок національного наявного доходу (*NDI*):

$$GNI = IL + IC + IT + Ifa = PC + GC + Sd ,$$

де *Ifa* – фактори чистого доходу переказані за кордон,
Sd – внутрішні заощадження.

Цей рахунок є поточним і, отже, не включає капітальні витрати. Будь-які доходи, які не споживається, вважаються як заощадженнями. Заощадження визначаються як різниця між поточним доходом і поточним споживанням. Необхідно зазначити, що національний наявний доход відрізняється від ВВП на величину факторів чистого доходу (тобто відсоток, прибуток і дивіденди), що переказуються за кордон і становить валовий національний продукт (ВНП). В більшості країн валовий національний продукт менше ВВП на величину відсотків, що виплачуються за зовнішніми боргами.

Рахунок руху капіталу відображає фінансування інвестицій. Воно здійснюється із двох джерел – внутрішніх заощаджень, які входять до національного наявного доходу, і іноземних позик, які входять до операцій із зарубіжними країнами. Важливо підкреслити наступний тотожний взаємозв'язок – сума внутрішніх заощаджень і іноземних позик завжди дорівнювати сумі загальних інвестицій.

Рахунок операцій із зарубіжними країнами включає платежі, що надходять із них. Імпорт розглядається як доход, а експорт – як витрати. Цей рахунок являє собою в узагальненому вигляді рахунок поточних операцій платіжного балансу у національній валюті. Баланс між доходом і витратами фінансових коштів відбивається по статті прибутку і іноземних позик в рахунку руху капіталів. Ця стаття показує дефіцит поточного рахунку платіжного балансу і відображає чистий приплив фінансів з інших країн світу до національної економіки.

Найбільш просту модель балансу поточних операцій (*CAB*) можна представити у вигляді наступної тотожності:

$$CAB = INC - OUT , \quad (5)$$

$$INC = X + FACTING , \quad (6)$$

$$X = EXPG + EXPS , \quad (7)$$

$$OUT = Z + DEBTINT, \quad (8)$$

$$Z = IMPG + IMPS, \quad (9)$$

де *INC* – доход,
OUT – витрати,
FACTING – комісійні,
EXPG – експорт товарів,
EXPS – експорт послуг,
IMPG – імпорт товарів,
IMPS – імпорт послуг.

Кожну з цих змінних можна пояснити по-різному:

і) як екзогенну змінну, вартість якої визначається на базі емпіричних даних за попередній період або на основі темпів зростання;

іі) як випадковий або закономірний зв'язок, в якому залежність визначається на основі економічних змінних, не пов'язаних тотожною залежністю. Прикладом цього є експорт товарів, який залежить від валютного курсу і попиту на світових ринках. Кількісний взаємозв'язок між цими змінними має визначатися на основі емпіричних оцінок або, можливо, на основі експертних оцінок;

ііі) як іншу тотожну залежність. Це стосується, зокрема, відсотків по кредитах, які залежать від відсоткової ставки і суми боргу.

Незважаючи на свою простоту, цей підхід є найбільш прийнятним інструментом в економічному аналізі і слугує базою для більш складних економічних моделей. При розробці економічної політики моделі такого типу можуть бути дуже корисними для дослідження впливу сукупності факторів на цільову змінну. Однак, необхідно зазначити, ця модель може бути корисною тільки в тому випадку, коли ключові фактори незалежні один від одного. Саме при цій умові значно полегшується вибір варіантів розрахунків.

На основі вказаних вище тотожностей можна побудувати просту модель платіжного балансу, використовуючи тільки екстраполяцію темпів зростання експорту і імпорту товарів.

Ця модель дає можливість проаналізувати вплив на поточний платіжний баланс різних темпів зростання експорту і імпорту товарів і послуг, а також платежів за кредитами в залежності від суми основного боргу і платежів за обслуговування. У разі необхідності і залежно від ступеню деталізації прогнозу платіжного балансу, експорт і імпорт можуть бути розбиті на складові. При побудові моделі в електронних таблицях можлива зміна вхідних параметрів і розгляд різних сценаріїв. Одночасно стає можливим відповісти на питання, як необхідно змінити вхідні вартісні показники для досягнення цільових значень. Очевидно, що навіть така модель носить вичерпний характер.

Незважаючи на те, що модель складається з відносно простих взаємозв'язків, вона спроможна досить повно відобразити складні динамічні зміни. Так, зміна темпів зростання експорту впливає на баланс за поточними операціями, приводить до зміни накопичення боргу і, отже, відсотковим платежам по боргу, що в свою чергу, впливає на баланс за поточними операціями.

Логіка побудови моделі має зберігатися незмінною і носити комплексний характер. Екзогенні елементи або інструменти економічної політики повинні легко ідентифікуватися і їх необхідно виділяти із розрахункової частини. Необхідно виключити можливість введення значної кількості вхідних значень замість

розрахункових, оскільки в цьому випадку модель може прийняти непослідовний характер. Важливою перевіркою послідовності і достовірності моделі є проведення розрахунків, де це можливе, на основі поточних емпіричних даних за певний період часу.

Більшість переваг побудови формальної моделі полягає в тому, що необхідно сконцентрувати увагу на взаємозв'язках між змінними, які можуть носити на початку невизначений характер. Внаслідок того, що модель може бути розширена за рахунок все більшої кількості припущень, вона дозволяє іноді встановлювати непередбачені взаємозв'язки між змінними, які виникають внаслідок цих припущень.

Щодо управління зовнішньоторговельними процесами, розглянемо взаємозв'язок доходу із схильністю до заощадження, імпортом та іншими показниками у спрощеному, але раціональному вигляді. При визначенні взаємозв'язку будемо виходити із ключових балансових взаємозв'язків, серед яких найбільш важливим є:

$$\Delta M \equiv \Delta R + \Delta D \quad (10)$$

Дане рівняння показує, що зміна грошової маси (ΔM) дорівнює сумі зміни іноземних резервів (ΔR) і зміни внутрішніх кредитів (ΔD). Необхідно зазначити, що це рівняння вірне в рамках будь-яких теоретичних побудов. Далі, уявимо, що попит на гроші пропорційний номінальному доходу (Y):

$$\Delta M^{d} = k\Delta Y \quad (11)$$

де k – коефіцієнт пропорційності.

Виходячи з рівняння (11), попит на гроші дорівнює їх фактичній пропозиції (ΔM). За умови відсутності на даний момент будь-якого іноземного фінансування або будь-яких змін в рахунку поточних операцій платіжного балансу, крім експорту і імпорту, можна записати:

$$\Delta R = EXP - IMP \quad (12)$$

Імпорт вважається пропорційним доходу, отриманому за попередній період, тобто:

$$IMP_t = mY_{t-1} \quad (13)$$

Якщо рівняння (11) і (12) підставити в рівняння (10), то отримаємо:

$$k\Delta Y = \Delta D + EXP - IMP \quad (14)$$

Період часу має бути вибраний таким чином, щоб коефіцієнт пропорційності $к$ дорівнював 1. Таким чином, якщо, наприклад, грошова маса дорівнює 25% річних доходів, період часу повинен дорівнювати трьом місяцям, оскільки грошова маса протягом цього періоду дорівнюватиме доходу. Тоді рівняння (14) прийме вигляд:

$$\Delta Y = \Delta D + EXP - IMP \quad (15)$$

яке можна переписати таким чином:

$$Y_t = Y_{t-1} + \Delta D + EXP - IMP. \quad (16)$$

Отже, доход за будь-який період часу являє собою суму доходу за попередній період часу, величини зростання кредиту і нетто експорту. Рівняння (13) і (16) в сукупності є базою для побудови фінансової моделі.

Фундаментальною основою такого припущення є те, що в процесі відтворювання підтримується жорстка пропорційність між сумою грошей (фінансовими активами) і доходом і, як результат, всі нові кредити будуть використовуватися для стимулювання зростання доходу до таких розмірів, поки значне зростання імпорту не буде компенсуватися за рахунок падіння міжнародних резервів банківської системи. Інше важливе допущення полягає в тому, що реальний доход і експорт є екзогенними (зовнішніми) факторами.

При таких допущеннях безперервне зростання кредиту має приводити до такого ж падіння резервів, хоча в короткостроковому плані падіння резервів буде значно меншим, ніж зростання кредитів. Інший важливий момент представленої схеми полягає в тому, що експорт не обов'язково приводить до стійкого зростання резервів, оскільки в цьому випадку відбувається швидкий відплив "надмірного" доходу з національної економіки, що стимулює відповідне зростання імпорту.

Представлена модель досить легко формалізується за допомогою програмних засобів.

Наведений аналіз є достатньо важливим, оскільки він в узагальненій економетричній формі показує схему грошових потоків, характерну для країн з ринковою економікою. З представленої схеми видно, по-перше, що кредит впливає на платіжний баланс тільки через певний відрізок часу; а, по-друге, що різке зростання доходів від експорту не приводить до стійкого поліпшення платіжного балансу. Отже, економічна політика, що базується на очікуванні стійкого поліпшення балансу поточних операцій, не приведе до автоматичного вирішення проблем платіжного балансу, незважаючи на експортний бум.

Представлена модель не тільки пояснює взаємозв'язки реальної економіки, але й дозволяє оцінити вплив на економічні процеси внутрішнього кредиту і іноземних резервів на основі відносин, що визначаються як: "грошова маса/доход" і "імпорт/доход".

Очевидно, ця модель потребує певної деталізації перед її застосуванням. По-перше, платіжний баланс необхідно деталізувати, щоб врахувати інші грошові потоки, у т. ч. відсотки за поточними рахунками, кредити і позики за рахунками руху капіталу. По-друге, необхідно розбити кредит за секторами, зокрема державному і приватному, з тим, щоб урахувати різницю їх функцій. Незважаючи на зроблені в моделі припущення (про те, що попит на гроші є не обов'язково постійний і, наскільки це можливе, не залежить від інших змінних моделі), вона досить коректна і може бути використана в практиці цільового програмування економічної політики.

Таким чином, стимулювання економічного зростання тільки за рахунок факторів зовнішньоекономічного характеру у відриві від інших макроекономічних заходів має обмежений характер. Для повномасштабного стимулювання економічного зростання необхідна реалізація цільових установок, що стосуються широкого спектру політичних заходів.

Аналіз кореляційно-регресійних зв'язків в рамках основних фінансових балансових рівнянь і інших взаємозв'язків в контексті цільових політичних заходів дозволяє визначити ефект впливу конкретних інструментів економічної політики на цільові змінні. Такий аналіз наведений в таблиці 1.

Наведені взаємозв'язки відображають досить складні економічні процеси, які необхідно враховувати при реалізації економічної політики. Більш того, з таблиці

видно, що інструменти економічної політики, що сприяють поліпшенню платіжного балансу, негативно впливають на інші цільові змінні. Цей аналіз ще раз підтверджує необхідність комплексного підходу до розробки економічної політики.

При обговоренні стабілізаційних програм основна увага звертається на проблему порушення рівноваги платіжного балансу, що виникає внаслідок надлишкового попиту. Зупинимося на цьому положенні з точки зору взаємозв'язку базових балансових рівнянь.

Виходячи з основних балансових рівнянь, з урахуванням вже висловлених положень, можна вивести наступні економетричні взаємозв'язки:

$$Y \equiv GDP - NF \quad (17)$$

$$GDP \equiv CON + INV + EXP - IMP \quad (18)$$

$$ABS \equiv CON + INV \quad (19)$$

$$CA \equiv EXP - IMP - NF \quad (20)$$

де Y – національний доход,
NF – чисті трансферти за кордон,
ABC – внутрішнє споживання ресурсів,
CA – баланс поточних операцій платіжного балансу.

Заміщаючи тотожність (18), (19) і (20) у (17), отримуємо:

$$CA \equiv Y - ABS . \quad (21)$$

Інакше кажучи, дефіцит рахунку поточних операцій є просто різниця між національним доходом і споживанням ресурсів, а зміна резервів дорівнює балансу поточних операцій плюс чистий приплив іноземного капіталу (ΔFI). Отже

$$\Delta R \equiv CA + \Delta FI \quad (22)$$

Тотожність (10) можна переписати таким чином:

$$\Delta R \equiv \Delta M - \Delta D \quad (23)$$

Враховуючи тотожність (22) і (23), можна отримати:

$$Y - ABS + \Delta FI \equiv \Delta M - \Delta D \quad (24)$$

У найпростішій формі ця тотожність показує, що у разі, коли попит на гроші незалежний від ΔD і потоки іноземного фінансування є екзогенним фактором, зміна внутрішнього кредиту дозволяє визначити рівень резервів за рахунок зміни взаємозв'язку між витратами і внутрішнім споживанням ресурсів. Підкреслюючи це, необхідно зробити певні припущення:

1. Попит на гроші значною мірою залежить від доходу і будь-який “надлишок” грошей буде витрачений.
2. Імпорт позитивно корелює з доходом.
3. Існує контроль над внутрішнім кредитом.
4. Реальний національний доход значною мірою визначається і іншими змінними.

5. Вплив кредитних обмежень позначається в основному на цінах, а не на виробництві.

Вищезазначені припущення і тотожності дозволяють визначити вартість надходжень за кредитами в залежності від зростання резервів. Економетричний аналіз визначення цих взаємозв'язків проходить декілька етапів:

1. Визначаються цільові значення зростання цін (p^*) і зростання резервів (ΔR^*).

2. Прогнозуються екзогенні складові платіжного балансу. Це в основному стосується прогнозу фізичного обсягу експорту і цін світового ринку для визначення вартості експорту (*EXP*), значень позичкового відсотку та припливу і відпливу фінансових ресурсів (*INT*), і, нарешті, припливу капіталу (ΔFI), із врахуванням прямих іноземних інвестицій. Прогноз капітальних потоків передбачає необхідність обліку рівня боргу і аналізу його обслуговування, виходячи з реальних економічних можливостей.

3. На базі зробленого прогнозу цільовий рівень імпорту визначається (IMP^*) як залишок різниці між платіжним балансом і цільовим зростанням резервів:

$$IMP^* = (EXP + \Delta FI) - INT - \Delta R^* \quad (25)$$

4. Далі прогнозується реальний національний доход (*Yk*), після чого разом із цільовими значеннями цін, номінального доходу (*Y*) і, отже, попиту на гроші (M^d) визначаються наступні параметри:

$$Y = P_{t-1} * (1 + \beta^*) \cdot Y_k \quad (26)$$

$$M_t^d = k \cdot Y_t \quad (27)$$

$$\Delta M = M_t^d - M_{t-1}^d \quad (28)$$

Як і у рівнянні (14) *k* приймається рівним 1.

5. Відповідно до змін попиту на гроші і резерви розраховується зміна внутрішнього кредиту (ΔDC^*).

$$\Delta DC^* = \Delta M - \Delta R^* \quad (29)$$

6. Перевіряється рівність значення вартості імпорту, що отримується з досягнутим рівняння імпорту (25), із значенням вартості імпорту як залишку платіжного балансу. Якщо це відбувається зазвичай, спостерігається серйозне розходження, необхідна зміна цільових параметрів і допущень до тих пір, поки не буде досягнутий несуперечливий результат. На цій стадії можна розрахувати рівень девальвації валютного курсу, необхідний для того, щоб отримати значення імпорту, що не суперечить залишку платіжного балансу і очікуваному рівню економічної активності. Якщо девальвація неможлива, попит на імпорт може бути визначений тільки на основі зміни платіжного балансу або прогнозного зростання.

7. Досягнув цільового значення сукупної внутрішньої кредитної експансії, стає можливим програмувати розмір кредитування і дефіциту державного сектору (на основі кількісних значень зовнішнього фінансування за попередній період) так, щоб не викликати припинення кредитування приватного сектора.

Аспекти фінансового програмування, описані вище, являють собою логічний ланцюг фінансових взаємозв'язків в економіці. Однак, часто доводиться зустрічатися з ситуацією, коли цілі виявляються недосяжними. Одна з можливих відповідей на те, чому поставлені цілі і отримані результати значно розходяться, полягає в тому, що при реалізації програм економічного розвитку уряди не готові або не бажають повністю реалізовувати програми, які вимагають реалізації непопулярних заходів (скорочення витрат, зростання цін і податків, девальвації). Це одна з причин того, що МВФ і Світовий банк зумовлюють фінансування досягненням цільових показників. Однак, таке пояснення не досить переконливе, коли одні й ті самі проблеми (значне падіння виробництва, менше ніж очікувалося, падіння темпів інфляції, невиконання цільових фінансових показників) повторюються в різних країнах.

Враховуючи, що представлені теоретичні положення є внутрішньо логічними, альтернативна відповідь полягає в неадекватності припущень, що лежать в основі фінансового програмування, реаліям економічного розвитку. У зв'язку із цим висловлене припущення є додатковим аргументом на користь того, що реальний рівень виробництва і доходу є відносно незалежним від зростання кредиту і витрат.

У деякій мірі погіршення монетарних і фінансових умов впливає більше на економічні процеси, ніж на ціни, формуючи в сукупності замкнуте коло, з якого важко вийти в процесі розробки механізму економічної політики. Спочатку зниження темпів інфляції може бути меншим, ніж прогнозувалося в програмах економічного розвитку. Внаслідок цього реальні державні витрати надалі повинні знижуватися, щоб досягнути цільових значень. В противному випадку спостерігатиметься скорочення виробництва або невиконання поставлених фінансових цілей. Якщо здійснюється серйозне фінансове регулювання рівня доходу (зростанням податків або зростанням цін), це може стимулювати інфляцію, особливо в тому разі, якщо ціни значною мірою визначаються витратами і діючий механізм індексації в своїй основі стимулює зростання інфляції.

У таких випадках зростання інфляції часто призводить до невиконання цільових фінансових показників і вимагає застосування більш складного широкого регулюючого механізму. Проблема, схоже, вимагає компромісного рішення з урахуванням політики відсоткових ставок і валютного курсу. Оскільки умовою страхування фінансових ризиків є підтримання відсоткових ставок на рівні вище темпів зростання інфляції (для збереження позитивного значення реальної відсоткової ставки), недооцінка інфляції безпосередньо позначається на зростанні державних витрат за відсотковими платежами. Аналогічно складається ситуація із платежами відсотків за зовнішніми запозиченнями, оскільки валютний курс девальвується слідом за темпами зростання інфляції. В результаті виплата відсотків починає перевищувати реальні витрати і досягнення цільових фінансових показників стає проблематичним.

Безперечним у вищенаведеному аналізі представляється положення про те, що фінансова модель неоднозначно визначає зв'язок між доходом і витратами. Можна припустити, що ринковий механізм вносить корективи у витрати і тим самим не допускає надмірного падіння попиту. Можна також припустити, що ціни (і особливо рівень прибутку) є чутливими до загального рівня попиту.

Природно, таке критичне висловлювання досить часто зустрічається в економічній літературі. Однак, фінансове програмування впливає на політичні рішення, оскільки містить у собі фундаментальні вихідні положення реально функціонуючої ринкової економіки. Крім того, перевага полягає в тому, що встановлення відносно простих економетрічних взаємозв'язків дозволяє отримати на дуже незначній базі даних досить надійні результати, які можуть бути використані при розробці ефективних політичних рішень. При відсутності певних даних надійний результат можна отримати на основі припущень, зроблених, наприклад, відносно попиту на гроші

і залежності імпорту та експорту від доходу і цін. Необхідно також мати на увазі, що ступінь невизначеності в таких взаємозв'язках і часовий лаг впливу всіх інструментів є таким, що невдача у досягненні поставлених цілей при фінансовому програмуванні ніколи не може однозначно пояснюватися неадекватними теоретичними положеннями. Також, імовірно, що будь-яке введення монетарних і фінансових обмежень може привести до поліпшення платіжного балансу країни.

Таким чином, ефективність застосування економетричних моделей залежить, з одного боку, від адекватності аналітичного вибору сукупності факторів, що визначають стан і динаміку кожного з досліджуваних економічних показників, якими описується модельований об'єкт, з іншого – від коректності визначення форми і параметрів зв'язку між елементами об'єкта.

Список використаних джерел:

1. Кейнс Дж. Общая теория процента, занятости и денег / Кейнс Дж. // М.: 1978. 157с.

2. Леонтьев В. В. Общеэкономические проблемы межотраслевого анализа / В.В. Леонтьев, А.Г. Гранберг // Избранные произведения в 3 т., Т. 1. - М. : Экономика, 2006. – 407 с.

3. Леонтьев В.В. Специальные исследования на основе методологии "затраты-выпуск" / В.В. Леонтьев // Избранные произведения в 3 т., Т. 2, науч.ред., авт. вст. ст. А. Г. Гранберг. - Москва: ЗАО "Издательство "Экономика", 2006. - 544 с.

4. Леонтьев В.В. Избранные статьи / В.В. Леонтьев // Избранные произведения в 3-х т, Т. 3. / науч.ред., . вст. ст. А. Г. Гранберг Москва : ЗАО "Издательство "Экономика" - 2007. - 414 с.

5. Forrester J.I. Industrial Dynamics / Forrester J.I. // Cambridge (Mass.). 1961.

6. Forrester J.I. World Dynamics / Forrester J.I. // Cambridge (Mass.). 1971.

7. Mesarovic M., Pestel E. Mankind at the Terning Point / Mesarovic M., Pestel E. //Toronto, 1974.

8. Meadows Donella H., Meadows Dennis L., Jorgen Randers William W. Behrens III. The Limits to Growth. Universe Books. 1972.

9. Оганесян Е.С. Пределы роста: 30 лет спустя / Д. Х.Медоуз, Й. Рандерс,. Д.Л.Медоуз // пер. с англ. Е.С.Оганесян / под ред. Н.П.Тарасовой.— М. : БИНОМ. Лаборатория знаний, 2012.—358 с.

10. Baldwin R.E. Towards an Integrated Europe / Baldwin R.E. // CEPR. London. 1994.

11. Hamilton C.B., Winters L.A. Opening up international trade with Eastern Europe. / Hamilton C.B., Winters L.A. // Economic Policy. 1992. No 4. pp. 78-116.

12. Wang Z.K., Winters L.A. The trading potential of Eastern Europe. / Wang Z.K., Winters L.A. //CEPR Discussion Paper. 1991. No 610.

13. Winters L.A., Wang Z.K. Eastern Europe`s international trade. / Winters L.A., Wang Z.K, //Manchester University Press. Manchester. 1994.

14. Кремер Н.Ш., Путко Б.А. Эконометрика: Учебник для вузов / Под ред. проф. Н.Ш. Кремера. – М.: ЮНИТИ- ДАНА, 2010. – 311с.

15. Елисеева И.И. Эконометрика [Текст] : учебник / И. И. Елисеева [и др.]. - М. : Проспект, 2010. - 288с.

16. Замков О.О., Толстопятенко А.В., Черемнин Ю.Н. Математические методы в экономике / Под общей ред. А.В. Сидоровича. 4-е изд. М.: Дело и Сервис, 2004. (Учебники МГУ им. М.В. Ломоносова). 368 с.

17. Берндт Э.Р. Практика эконометрики: классика и современность: Учебник для студентов вузов, обучающихся по специальностям 060000 экономики и управления / Пер. с англ, под ред. проф. С.А. Айвазяна / Э.Р. Берндт. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. - 863 с.

18. Доугерти К. Введение в эконометрику: Пер. с англ. — М: ИНФРА-М, 1999. — XIV, 402 с

19. Чураков Е.П. Прогнозирование эконометрических временных рядов: учеб. пособие / Е. П. Чураков. -М.: Финансы и статистика, 2008. - 208 с.

20. Афанасьев В. Н. Анализ временных рядов и прогнозирование : учебник для вузов / В. Н. Афанасьев, М. М. Юзбашев. - Москва: Финансы и статистика, ИНФРА-М, 2010. - 320 с.

References:

1. Keynes J. (1978), "The general theory of interest, employment and money", ["Obshhaja teorija procenta, zanjatosti i deneg"], Keynes J., M.,. 157 p.

2. Leontiev V.V. (2006), "General economic problems of interindustry analysis", ["Obshhejekonomicheskie problemy mezhotraslevogo analiza"], V.V. Leontiev, A.G. Granberg, Selected works in 3 volumes, T.1, M., Economics, 407 p.

3. Leontiev V.V. (2006), "Special studies based on the input-output methodology, ["Special'nye issledovanija na osnove metodologii "zatraty-vypusk"], V.V. Leontiev // Selected works in 3 volumes, T.2, Nauk.red., Authors. East Art. A.G. Granberg, Moscow, CJSC " Publishing Ekonomika", 544 p.

4. Leontiev V.V. (2007), "Selected articles", ["Izbrannye stat'i"], V.V. Leontiev, Selected works in 3 volumes, T.3, scientific.red., East Art. A.G. Granberg Moscow, ZAO " Publishing Ekonomika", 414 p.

5. Forrester J.I. (1961), "Industrial Dynamics", Forrester J.I. Cambridge (Mass.).

6. Forrester J.I. (1971), "World Dynamics", Forrester J.I., Cambridge (Mass.).

7. Mesarovic M., Pestel E. (1974), "Mankind at the Terning Point", Mesarovic M., Pestel E., Toronto.

8. Meadows Donella H., Meadows Dennis L., Jorgen Randers William W. Behrens III, (1972), The Limits to Growth. Universe Books.

9. Oganesjan E.C. (2012), "Limits of growth: 30 years later", ["Predely rosta: 30 let spustja"], D.H. Medouz, J.Randers,. D.L. Medouz, per. with English. E.S. Oganesjan, ed. N.P. Tarasova, M., BINOM, Laboratory of Knowledge, 358 pp.

10. Baldwin R.E. (1994), "Towards an Integrated Europe", Baldwin R.E., CEPR, London..

11. Hamilton C.B., Winters L.A. (1992), "Opening up international trade with Eastern Europe", Hamilton C.B., Winters L.A., Economic Policy, No 4. pp. 78-116.

12. Wang Z.K., Winters L.A. (1991), "The trading potential of Eastern Europe", Wang Z.K., Winters L.A., CEPR Discussion Paper., No 610.

13. Winters L. A., Wang Z.K. (1994), "Eastern Europe`s international trade", Winters L.A., Wang Z.K, Manchester University Press., Manchester.

14. Kremer N.S., Putko B.A. (2010), "Econometrics", ["Jekonometrika"], textbook for high schools, Ed. Prof. N.S. Kremer, M., UNITY-DANA, 311p.

15. Eliseeva I.I. (2010), "Econometrics", ["Jekonometrika"], textbook, I.I. Eliseeva and others, M., Prospekt, 288 p.

16. Zamkov O.O., Tolstopyatenko A.V., Chereminin Yu.N. (2004), "Mathematical methods in economics", ["Matematicheskie metody v jekonomike"], under the general ed. A.V. Sidorovich. 4 th ed. M., Delo i Servis,. (Textbooks of the Moscow State University named after M.V. Lomonosov), 368 p.

17. Berndt E.R. (2005), "The practice of econometrics: classic and modern", ["Praktika jekonometriki: klassika i sovremennost'"], textbook for university students studying in the specialties 060000 economy and management, trans. with the English, ed. Prof. S.A. Ayvazyan, E.R. Berndt, M., UNITY-DANA, 863 p.

18. Dougherty K.D (1999), "Introduction to Econometrics", ["Vvedenie v jekonometriku"], per. with English, M., INFRA-M, XIV, 402 p.

19. Churakov, E.P. (2008), "Forecasting econometric time series", ["Prognozirovanie jekonometricheskih vremennyh rjadov"], textbook, E.P. Churakov, M., Finance and Statistics, 208 p.

20. Afanasyev V.N. (2010), "Analysis of time series and forecasting", ["Analiz vremennyh rjadov i prognozirovanie"], textbook for universities, V.N. Afanasyev, M.M. Yuzbashev, Moscow: Finance and Statistics, INFRA-M, 320 p.

***Keywords**: econometric models; gravitational equations; balance's macroeconomic relations; system of national accounts; investments; private consumption; exogenous and endogenous variables; balance of payments; exports; imports; correlation-regression relations; target values.*

***Ключові слова**: економетричні моделі; гравітаційні рівняння; балансові макроекономічні зв'язки; система національних рахунків; інвестиції; приватне споживання; екзогенні та ендогенні змінні; платіжний баланс; експорт; імпорт; кореляційно-регресійні зв'язки; цільового значення.*

***Ключевые слова**: эконометрические модели; гравитационные уравнения; балансовые макроэкономические связи; система национальных счетов; инвестиции; частное потребление; экзогенные и эндогенные переменные; платежный баланс; экспорт; импорт; корреляционно-регрессионный связи; целевые значения.*

УДК 005.21

УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ

Лизунова Олена Миколаївна, доцент, к. е. н., доцент кафедри менеджменту Індустріального інституту ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Покровськ, helena_kii@mail.ru, тел.: 0667931571
Сірєнко Юлія Ігорівна, асистент кафедри менеджменту Індустріального інституту ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Покровськ, тел.: 0669943218

Olena Lyzunova, associate Professor, candidate of economic Sciences, associate Professor of management Industrial Institute of State Higher Education Establishment «Donetsk National Tehnical University»
Uliya Sirenko, assistant Professor of management Industrial Institute of State Higher Education Establishment «Donetsk National Tehnical University»

O. Lyzunova, U. Sirenko. Management of economic potential in the system of providing efficiency of metallurgical enterprises' activity.

The article considers the problems of management of metallurgical enterprises. The concepts, the categories, conditions and factors of increasing the efficiency of enterprises are analyzed. The paper compares the points of view of Ukrainian and foreign specialists concerning the problem of improving the efficiency of the company. The concept of strategic management of industrial enterprises is investigated. The efficiency of the enterprise activity from the point of view of profitability. The article analyses the essence of economic potential of the enterprise and its structure. The basic approaches to the study of this problem. The question of the strategic management of the economic potential of the company. Studied the principles of capacity assessment. Presents the characteristic features of the enterprise potential as an economic system. Discussed issues of anti-crisis management economic potential of the enterprise. Factors are analyzed and the technology of anti-crisis management of potential of enterprise.

Лизунова О. М., Сірєнко Ю. І. Управління потенціалом металургійного підприємства в системі забезпечення ефективності його діяльності.

В статті розглянуті проблеми управління металургійними підприємствами. Проаналізовані поняття, категорії, умови та фактори підвищення результативності діяльності підприємств. В роботі порівнюються погляди зарубіжних і вітчизняних спеціалістів щодо вирішення проблеми підвищення ефективності роботи підприємства. Досліджені основні аспекти управління металургійними підприємствами. Розглянута ефективність діяльності підприємства з точки зору прибутковості. Проаналізована сутність економічного потенціалу підприємства та його структура Виявлені основні підходи щодо дослідження цієї проблеми. Розглянуто питання стратегічного управління економічним потенціалом підприємства. Досліджені принципи оцінки потенціалу. Надані характерні риси потенціалу підприємства як економічної системи. Розглянуто питання антикризового управління економічним потенціалом підприємства. Проаналізовані фактори і технологія антикризового управління потенціалом підприємства.

Лизунова Е. Н., Сиренко Ю. И. Управление потенциалом металлургического предприятия в системе обеспечения эффективности его деятельности.

В статье рассмотрены проблемы управления металлургическими предприятиями. Проанализированы понятия, категории, условия и факторы повышения результативности деятельности предприятий. В работе сравниваются взгляды зарубежных и отечественных специалистов по проблеме повышения эффективности работы предприятия. Исследованы основные аспекты управления промышленными предприятиями. Рассмотрена эффективность деятельности предприятия с точки зрения прибыльности. Проанализирована сущность экономического потенциала предприятия и его структура. Выявлены основные подходы к исследованию этой проблемы. Рассмотрен вопрос стратегического управления экономическим потенциалом предприятия. Исследованы принципы оценки потенциала. Представлены характерные черты потенциала предприятия как экономической

© Lyzunova O., Sirenko U. / Лизунова О. М., Сірєнко Ю. І., 2017

системы. Рассмотрены вопросы антикризисного управления экономическим потенциалом предприятия. Проанализированы факторы и технология антикризисного управления потенциалом предприятия.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку економіки України значна роль в системі забезпечення ефективності діяльності металургійного підприємства належить виробничо-господарському потенціалу. Проблема управління виробничим потенціалом металургійного підприємства набуває особливої актуальності, оскільки наслідки невірно обраних рішень стратегічної і тактичної діяльності підприємства стають критичними та загрожують його існуванню. Володіння інформацією щодо власного виробничого потенціалу дає можливість оптимально планувати і вирішувати поточні і довгострокові завдання. Ефективні управлінські рішення сприяють формуванню довгострокової конкурентної переваги, що визначає позиції підприємства в умовах жорсткої конкурентної боротьби. Але, навіть досконало розроблене стратегічне управління не може бути ефективно впровадженим без науково-обґрунтованого механізму його реалізації. Це потребує розробки спеціального інструментарію управління, здатного забезпечити стабільний розвиток металургійних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виробничо-господарський потенціал, особливості його формування і розвитку є предметом дослідження багатьох вчених. Серед них можна виділити роботу Р. Шульги. [1]. Необхідність використання промисловими підприємствами стратегічного управління відобразили у своїх працях такі вчені, як А. Воронков, О. Колесніков та ін. [2; 3]. Визначаючи сутність поняття виробничо-господарський потенціал, слід зазначити, що більшість тлумачень потенціалу ґрунтуються на загальноприйнятому значенні слова «потенціал» стосовно до специфіки діяльності. Існує безліч визначень потенціалу, серед яких виділяють виробничо-господарський потенціал, економічний, науковий, інтелектуальний, природно-ресурсний, науково-технічний, кадровий, інноваційний, інформаційний, організаційний, ринковий і т. д. Більшість публікацій присвячені такому показнику, як економічний потенціал. Аналіз цих публікацій свідчить про значні розбіжності в трактуванні економічного потенціалу, розумінні його сутності та складових елементів різними дослідниками, взаємозв'язку його з такими поняттями, як «національне багатство», «рівень економічного розвитку». Згідно економіко-математичного словника під редакцією Л. Лопатникова [4], економічний потенціал визначається як узагальнена здатність економічної системи виробляти продукцію, вирішувати інші завдання економічного і соціального розвитку. Ця здатність визначається станом, обсягами і динамічністю виробництва, його інфраструктури, наявністю резервів, обсягами природних ресурсів та інших елементів національного багатства, культурно-технічним рівнем і мобільністю кадрів. На це ж визначення посилаються С. Мосін і Д. Крук [5], так само воно наведене в економічній енциклопедії під редакцією А. С. Румянцева [6]. Даний підхід підкреслює лише один з аспектів економічного потенціалу – здатність господарського механізму виконувати виробничу функцію. Л. Самоукин вважає, що економічний потенціал необхідно розглядати у взаємозв'язку з властивими кожній суспільно-економічній формації виробничими відносинами, що виникають між окремими працівниками, трудовими колективами, а також управлінським апаратом промислового підприємства, організації, галузей народного господарства в цілому з приводу повного використання їхніх здібностей до створення матеріальних благ і послуг [7]. Словник під редакцією А. Козлової визначає економічний потенціал як економічні можливості країни, які залежать від рівня розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, наявності трудових і виробничих ресурсів, ефективності господарського механізму [8]. Крім цього, підходи авторів різняться також залежно від рівнів, що визначають економічний потенціал. Виробничо-господарський потенціал промислового підприємства показує реальну, фактичну здатність до виробництва

максимально можливого обсягу матеріальних благ з урахуванням певних ресурсних обмежень, збалансованості матеріальних і трудових ресурсів. У словнику Макміллана наведено наступне визначення: «потенційний обсяг виробництва – максимально можливий обсяг виробництва фірми, галузі, сектора економіки в цілому, визначається забезпеченістю факторами виробництва» [9]. Викладені вище підходи до визначення понять «потенціал», «виробничо-господарський потенціал», «економічний потенціал» представляють різні погляди на трактування їх сутності та структури. З точки зору Б. Мочалова потенціал в цілому і, зокрема виробничо-господарський потенціал, – це різнопланова категорія і відсутність системності в її визначенні не дозволить всебічно охарактеризувати його смислове навантаження. Тобто для характеристики категорії «виробничо-господарський потенціал» потрібно виділити основні риси, що відрізняють його від інших категорій. Зокрема, такою рисою є те, що виробничо-господарський потенціал – це категорія, що характеризує сукупні здібності, можливості аналізованої системи, які можуть бути реалізовані тільки за умови наявності ресурсів [10].;

Виділення невирішеної проблеми. Сучасні умови господарювання, що характеризуються нестабільним і динамічним зовнішнім середовищем, стрімкими технологічними змінами, зростанням конкуренції, пред'являють вітчизняним металургійним підприємствам жорсткі вимоги щодо їх функціонування. Це призводить до необхідності впровадження ефективної системи управління виробничою діяльністю, яка визначає основні конкурентні переваги та пріоритети розвитку металургійного підприємства, можливості та ризики, пов’язані із зовнішньою кон’юнктурою та внутрішньоорганізаційними процесами. Розгляд понять, категорій, умов та факторів ефективного управління потенціалом металургійного підприємства довів, що саме стратегічні рішення, що відповідають зовнішнім та внутрішнім умовам функціонування підприємства та ринку є головним джерелом забезпечення ефективності його діяльності. Таким чином, управління виробничим потенціалом є необхідним компонентом розвитку підприємства та підвищення ефективності менеджменту і його основні аспекти потребують детального дослідження.

Мета статті. Необхідність проведення моніторингу потенціалу як на рівні держави, регіону, так і, особливо, на рівні підприємств, обумовлена причиною відсутності інформації про реальні можливості кожного підприємства, його приховані резерви. Актуальність дослідження полягає в тому, що для українських промислових підприємств є об’єктивно необхідним пошук нових більш ефективних підходів до управління виробничо-господарським потенціалом, які б сприяли розвитку виробництва, випуску нових видів продукції, вдосконаленню технологічних процесів і т. д. Розгляд проблем управління потенціалом металургійного підприємства в системі забезпечення ефективності його діяльності та шляхів їх вирішення – є метою статті.

Результати дослідження. Забезпечення життєстійкості промислового підприємства має бути спрямоване на вирішення завдань щодо підвищення його виробничо-господарського потенціалу, що неможливо без ефективного стратегічного управління. Правильно обрана стратегія управління виробничо-господарським потенціалом промислового підприємства є запорукою успіху будь-якої діяльності. Ефективне управління виробничим потенціалом підприємства має великий вплив на кінцеві показники його роботи. Необхідність проведення моніторингу потенціалу як на рівні держави, регіону, так і, особливо, на рівні підприємств, обумовлена наступними причинами:

- інформація про потенціал підприємства містить фактичні дані. Важливим є володіння прогнозними даними, що дозволить виявляти негативні та позитивні тенденції в розвитку;

- відсутність інформації про реальні можливості кожного підприємства, його приховані резерви. Разом з тим в даний час, як свідчать результати аналізу, як у

вітчизняній, так і в зарубіжній економічній літературі питання системного підходу до застосування такого інструментарію висвітлені достатньо слабо. Це може бути пояснено як теоретичною складністю даних проблем, так і багатогранністю інструментального підходу до реальних умов діяльності підприємств.

Аналіз спеціалізованої літератури, монографічних видань, присвячених досліджуваній проблематиці, дозволяє виділити чотири основні підходи щодо трактування сутності терміну та розуміння поняття економічного потенціалу різними дослідниками (табл. 1).

Крім того, підходи авторів розрізняються також відносно рівнів, які характеризують економічний потенціал.

Таким чином, виробничо-господарський потенціал характеризується деяким набором ресурсів, які повинні бути залучені у виробництво або підготовлені для використання у виробничо-господарській системі. В Україні є безліч проблем, серед яких використання у виробництві енерго- та ресурсовитратних технологій, недолік сировинної бази, висока собівартість продукції, недосконала фінансово-економічна і технічна політика, плинність кадрів та ін. У зв'язку з цим виникає необхідність розробки концепції стратегічного управління виробничо-господарським потенціалом промислових підприємств, що містить принципи, цілі, завдання та ефективну структуру управління виробничо-господарським потенціалом, яка враховувала б взаємодію з зовнішнім оточенням, включала механізми управління виробничо-господарським потенціалом та інструменти їх реалізації, а також інформаційно-аналітичну систему, забезпечує отримання своєчасної і достовірної інформації, і підтримку прийняття рішень. До основних принципів управління виробничим потенціалом металургійних підприємств відносяться оптимальність, об'єктивність, гнучкість, комплексність, реалістичність, оперативність, адаптивність, організаційне новаторство.

Мета стратегічного управління виробничо-господарським потенціалом промислового підприємства полягає у підвищенні конкурентоспроможності даного підприємства.

Серед завдань управління виробничим потенціалом промислового підприємства виділяють наступні:

- виявлення чинників, які впливають на розвиток виробничо-господарського потенціалу підприємства;
- виявлення ефективної структури управління виробничо-господарським потенціалом промислового підприємства;
- виявлення напрямів розвитку виробничо-господарського потенціалу;
- збільшення ефективності виробництва;
- досягнення підприємствами відповідних обсягів і якості виробленої продукції.

Суб'єктами зовнішнього оточення по відношенню до системи керування виробничим потенціалом металургійного підприємства є:

- постачальники/підрядники;
- органи державної влади (центральні, регіональні і місцеві;
- споживачі продукції;
- партнери;
- фінансово-кредитні установи (банки, казначейство);
- конкуренти.

Таблиця 1.

Підходи щодо трактування сутності терміну економічного потенціалу

Підхід	Автор	Сутність терміну
Економічний потенціал як сукупна здатність галузей народного господарства	Л. Лопатников, В. Мосін, Д. Крук, Б. Мочалов, А. Румянцев	В економіко-математичному словнику під редакцією Л. Лопатникова [4, с. 67] економічний потенціал визначено як узагальнену здатність економічної системи виробляти продукцію, вирішувати інші завдання економічного і соціального розвитку. Ця здатність визначається станом, обсягами і динамічністю виробництва, його інфраструктури, наявністю резервів, обсягами природних ресурсів та інших елементів національного багатства, культурно-технічним рівнем і мобільністю кадрів. На це ж визначення посилаються В. Мосін і Д. Крук [5, с. 82], Б. Мочалов [10, с. 7], так само воно приведене в економічній енциклопедії під редакцією А. Румянцева [6]. У визначенні в рамках даного підходу підкреслюється лише один з аспектів економічного потенціалу – здатність господарського механізму виконувати виробничу функцію. Очевидно, що це важлива, але не єдина характеристика економічного потенціалу
Економічний потенціал як сукупність ресурсів, що є в наявності	Б. Плишевський, А. Тодосейчук, Ю. Личин, А. Цигичко	Такий підхід простежується в публікаціях А. Тодосійчука [11, с. 64], Ю. і А. Цигичко [12, с. 10], в яких зміст цього поняття підміняється поняттям «чисельність зайнятих». Але при цьому, слід вказати на недолік цього підходу: якщо при розкритті терміну, що аналізується, робити акцент тільки на ресурсний аспект, тим самим відображаючи лише одну з характерних рис поняття, не виявляючи при цьому специфічних рис, то в результаті зникають істотні відмінності від інших економічних категорій, таких як національне багатство, ресурси, матеріально-технічна база
Економічний потенціал як синонім термінів «економічна потужність», «народногосподарський потенціал», «народне господарство»	Е. Горбунов, Е. Фігурнов	Зокрема, Е. Горбунов вважає синонімами терміни «економічна потужність», «економічний потенціал», «народногосподарський потенціал» [13]. Кажучи про народногосподарський потенціал, Е. Фігурнов посилається на Велику Радянську Енциклопедію, де дано визначення економічного потенціалу [14]. В працях Б. Мочалова, навпаки, робиться акцент уваги на необхідності відрізняти показники економічної потужності від економічного потенціалу. Згідно його точки зору, економічний потенціал країни, галузі, підприємства характеризується обсягами накопичених ресурсів і максимально можливим обсягом матеріальних благ і послуг, яких можна досягти в перспективі при оптимальному використанні наявних ресурсів. Економічна потужність характеризує фактично досягнутий рівень розвитку виробничих сил на певну дату. Економічний потенціал розкриває економічну потужність [10, с. 10]
Економічний потенціал як результат економічних і виробничих відносин між суб'єктами господарської	Л. Самоукін, О. Козлова	Л. Самоукін вважає, що економічний потенціал необхідно розглядати у взаємозв'язку з властивими кожній суспільно-економічній формації виробничими відносинами, що виникають між окремими працівниками, трудовими колективами, а так само управлінським апаратом підприємства, організації, галузей народного господарства в цілому з приводу повного використання їх здібностей до створення матеріальних благ і послуг [7, с. 5]. У визначенні в

діяльності		рамках даного підходу, на відміну від інших розглянутих, підкреслено достатньо важливу рису економічного потенціалу. Проте, економічний потенціал в рівній мірі залежить від рівня розвитку виробничих сил. У словнику під редакцією О. Козлової економічний потенціал визначено як економічні можливості країни, що залежать від рівня розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, наявності трудових й виробничих ресурсів, ефективності господарського механізму. [8] Проте, у даному визначенні не указується, про які конкретно економічні можливості йде мова

Система управління забезпечує реалізацію процесів управління виробничо-господарським потенціалом промислового підприємства. В таку систему входять механізми управління виробничо-господарським потенціалом промислового підприємства, підсистеми обліку виробничої діяльності, управління маркетинговою діяльністю, управління закупівлями і продажами, облік договірної діяльності, бухгалтерський та фінансовий облік, управління персоналом та облік розрахунку заробітної плати, бюджетування. Стратегічне управління потенціалом промислового підприємства є загальноекономічним фактором споживання ресурсів і ефективного функціонування виробничої системи. Важлива роль стратегічного управління в даний час обумовлена тим, що воно забезпечує інтеграцію економічних процесів на підприємстві. Утворення системи стратегічного управління виробничо-господарським потенціалом промислового підприємства дає можливість упорядкувати процеси створення потенціалу підприємства з урахуванням внутрішніх особливостей господарської діяльності і потрібно для наступного:

– виявлення поточного рівня потенціалу промислового підприємства;

– оцінки відповідності поточного стану потенціалу промислового підприємства, обраної стратегії підприємства;

– моделювання розвитку потенціалу промислового підприємства;

– виявлення найбільш придатних способів використання потенціалу промислового підприємства.

Внаслідок розвитку підприємства управління потенціалом підприємства виконує наступні функції:

- формування потенціалу промислового підприємства у відповідності з цілями і завданнями розвитку підприємства;

- виявлення додаткових можливостей і вибір з них найбільш перспективних;

- оцінка рівня достатності потенціалу для досягнення загальної стратегії підприємства;

- аналіз впливу кожного елемента потенціалу промислового підприємства на його рівень;

- прийняття рішень щодо розвитку потенціалу промислового підприємства.

В умовах невизначеності і непередбачуваності сучасної ринкової ситуації тривалі строки виконання рішень в рамках створення і реалізації управління виробничо-господарським потенціалом промислового підприємства вимагає значної уваги до контролю, забезпечення виконання та своєчасного перегляду раніше прийнятих рішень. Таким чином, виходячи з вищевикладеного, під виробничо-господарським потенціалом промислового підприємства слід розуміти його сукупні здібності формувати і максимально задовольняти діючий попит на товари і послуги в процесі виробничих і господарських (реалізаційних, фінансово-економічних) відносин щодо ефективного використання наявних ресурсів на підприємстві. Управління виробничо-господарським потенціалом відіграє важливу роль у розвитку господарсько-

фінансової діяльності підприємства, що дозволяє суб'єкту господарювання наступне: поліпшити становище на ринку; випускати продукцію, що задовольняє вимогам ринку за відносно низьких витрат; виявити обсяги збуту продукції (товарів, робіт, послуг) з позиції їх беззбитковості; визначити резерви збільшення прибутку та забезпечити заходи по використанню виявлених резервів; ефективно використовувати ресурсний потенціал в коротко – і довгостроковому періоді. Застосування розроблених концептуальних і методологічних аспектів стратегічного управління виробничо-господарським потенціалом промислових підприємств на практиці дозволить підвищити їх конкурентоспроможність.

Висновки. Вищевикладене дозволяє сформувати визначення категорії: під виробничим потенціалом підприємства пропонується розуміти його сукупні можливості формувати і максимально задовольняти існуючий попит в товарах і послугах в процесі виробничих й господарських (реалізаційних, фінансово-економічних) відносин з приводу оптимального використання наявних ресурсів. При цьому сукупність початкових накопичених ресурсів у поєднанні з умовами їх використання прийнято називати науково-технічним потенціалом. Отже, виробничий потенціал розглядається як можливості, ресурси для здійснення цілеспрямованої науково-технічної діяльності і реалізації її результатів у виробництво з метою підвищення ефективності функціонування підприємства.

Список використаних джерел:

1. Шульга Г. О. Стратегічне управління розвитком підприємства: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами». – Х., 2011. – 19 с.
2. Воронков А. Э. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация – Луганск: Вид-во Східноукраїнського національного ун-ту, 2004. – 316 с.
3. Колесніков О. О. Управління стратегічним потенціалом підприємства: Автореф. дис., канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» – Х., 2015. – 18 с.
4. Лопатников Л. И. Краткий экономико-математический словарь.– М.: Знание, 1979.– 360 с.
5. Основы экономического и социального прогнозирования / Под ред. В. Н. Мосина, Д. М. Крука. – М.,1985.
6. Румянцев А.М. Экономическая энциклопедия: политическая экономия.–Т. 4– 1980.– 672 с.
7. Самоукин А. И. Потенциал нематериального производства – М.: Знание, 2011. – С. 5.
8. Управление производством: Словарь под ред. Козловой О. В. – М., 2013. – 340 с.
9. Словарь современной экономической теории Макмиллана. – М. Инфра-М, 1997. – 608 с.
10. Экономический потенциал развития / под ред. Б. М. Мочалова. – М.: Знание, 2002. – 604 с.
11. Тодосийчук А. Научно-технический потенциал социально-трудовой сферы // Экономист. – № 12. – 2007. – С. 64.
12. Цигичко А. Устойчив ли экономический рост? // Экономист. – 2013. – № 12. – 10 с.
13. Горбунов Э. Экономический потенциал развитого социализма // Вопросы экономики. – № 9. – 1981. – С. 33.
14. Фигурнов Э. Производственный потенциал. – М., 1982. – 316 с.

***References**:*

1. Shulga, G. A., Strategichne upravlinn`y rozvitcom pidpriemstva: avtoreferat. dis. cand. ekon. nayk: 08.06.01 "Economica, organizazi`y I upravlenie pidpriemstvami". – H., 2011. – 19 s.
2. Voronkov A.E. Strategicheskoe upravlenie concurentosposobnim potentsealom predpriyati`y – Lugansk: Vidavniztvo Shidnjukrainskogo national`nogo universitety, 2004. – 316 s.
3. Kolesnkiov O. O. Upravlenie strategicznym potential pidprimstvo: author. dis., cand. ekon. nauk: spets. 08.06.01 "Economica, organizatsi`y i upravlinn`y pidprimstva mi". - H., 2015. – 18 s.
4. Lopatnikov L. I. Kratkiy economic-mathematitseskiy slovar`.– M.: Znanie, 1979.– 360 s.
5. Osnovi economicheskogo i social`nogo prognozirovani`y / pod red. V. N. Mosina, D. M. Kruka. – M.,1985.
6. Rumyantsev A. M. Economicheskay encyclopedia: politicheska`y economiy. – T4– 1980.– 672s.
7. Samoukin A. I. the Potenzial nematerial`nogo proizvodstva – M.: Znanie, 2011. – S. 5.
8. Upravlenie proizvodstvom: slovar` pod redaktsiey Kozlovoy O. V. – M., 2013. – 340 s.
9. Slovar` sovremennoy economicheskoy teorii Macmillana. – M.: Infra-M, 1997. – 608 s.
10. Economichekiy potenzial razviti`y / pod red. B. M. Mochalov. – M.: Znanie, 2002. – 604 s.
11. Todosiychuk A. Nauchno-technicheskiy potenzial socil`no-trudovoy sfeere // Economist. – No. 12. – 2007. – S. 64.

12. Zigichko A. Ustoychiv li ecomicheskiy rost? // Economist. – 2013. – № 12. – 10 s.
13. Gorbunov E. Economicheskiy potenzial razvitogo socializma // Voprosi economiki. № 9. – 1981. – s. 33. 15.
14. Figurnov E. Proizvodstvenniy potential. – M., 1982. – 316 s.

***Ключові слова**: потенціал підприємства; структура потенціалу; економічна система; технологія управління; фактори управління; виробничий потенціал.*
***Ключевые слова:** потенциал предприятия; структура потенциала; экомическая система; технология управления; факторы управления; производственный потенциал.*
***Keywords:** enterprise potential; structure potential; economic system; technology management; management factors; production potential.*

***Рецензент:** В. О. Ткач, д. е. н., професcор, Індустріальний інститут ДВНЗ «ДонНТУ»*

УДК 330.34.01

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ "ПОТЕНЦІАЛ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ"

Латишева Олена Володимирівна, старший викладач кафедри економіки підприємства Донбаської державной машинобудівной академії, м. Краматорськ

Ye. Latysheva, senior teacher of Department of an economy of enterprises, Donbas state machine-building academy, Kramatorsk

Ye. Latysheva. Determination of essence of concept "potential of steady development of enterprises".

The paper a few of approaches of definitions «sustainable development» and «potential of sustainable development» generalization and considered. The key descriptions are combinations of triune conception of sustainable development, possibilities and resources of this development have considered. The paper authorial determination of concept «potential of sustainable development of enterprises» has been presented. The authorial comprehension of sustainable development is presented on all hierarchical levels from positions socially - oriented and ecologically - the directed economic development, as the directed sequence of changes of her components, connections and intercommunications between them. Determination of essence of potential of sustainable development of enterprises offers as triads of constituents (social, ecological, economic), as systems of key possibilities that include : resources (natural, labour, economic and other), administrative - organizational possibilities (system of management of sustainable development, management ecologically - economic processes, market mechanisms of management, instruments of the management system, in thereby the ecologically-oriented character), other of competense (marketing, investment-technological, administrative and other), id est as to possibility, readiness and ability of the system to transform an internal (economic) constituent and ecological constituent (naturally-resource components) in social (satisfaction of public necessities). The management of potential of sustainable development by enterprises is based on balancing of functioning of elements, social, economic and ecological constituents of sustainable development and forms terms for an effective management and adjusting as enterprises so national economy on the whole. It offers to determinate the management of sustainable development as transformation of such base property of potential of sustainable development as exceptional nature, that provides possibility to the producers (ecologically oriented) of commodities to get technological, organizationally-administrative or other of advantage of potential.

Латишева О. В. Визначення сутності поняття "потенціал сталого розвитку підприємств".

Проведено узагальнення підходів щодо визначення термінів «сталий розвиток» і «потенціал сталого розвитку», в яких ключовими характеристиками є поєднання триєдиної концепції сталого розвитку, можливостей і ресурсів цього розвитку. В статті запропоновано власне визначення поняття «потенціал сталого розвитку підприємств». Представлено авторське осмислення сталого розвитку на всіх ієрархічних рівнях з позицій соціально - орієнтованого та екологічно - спрямованого економічного розвитку, як спрямованої послідовності змін її компонентів, зв'язків та взаємозв'язків між ними. Запропоновано визначення сутності потенціалу сталого розвитку підприємств як тріади складових (соціальної, екологічної, економічної), як системи ключових можливостей, що включають: ресурси (природні, трудові, економічні та ін.), управлінсько- організаційні можливості (систему менеджменту СР, управління еколого-економічними процесами, ринкові механізми управління, інструменти системи менеджменту, у т. ч. екологічно-орієнтованого характеру), ін. компетенції (маркетингові, інвестиційно-технологічні, управлінські та ін.), тобто як спроможності, готовності та здатності системи трансформувати внутрішню (економічну) складову та екологічну складову (природно-ресурсні компоненти) в соціальну (задоволення суспільних потреб). Визначено, що управління потенціалом сталого розвитку на рівні підприємств базується на збалансуванні функціонування елементів, насамперед, соціальної, економічної й екологічної складових СР, та формує умови для ефективного управління та регулювання як підприємств так й національної економіки у цілому. Запропоновано розглядати управління потенціалом сталого розвитку як трансформацію такої базової властивості потенціалу сталого розвитку як винятковість, яка забезпечує можливість виробникам (екологічно орієнтованих) товарів отримувати технологічні, організаційно-управлінські або ін. переваги.

Латышева Е. В. Определение сущности понятия "потенциал устойчивого развития предприятий".

Проведено обобщение подходов к определению терминов "устойчивое развитие" и "потенциал устойчивого развития", в которых ключевыми характеристиками являются сочетания триединой

© Ye. Latysheva / Латишева О. В., 2017

концепции устойчивого развития, возможностей и ресурсов этого развития. В статье предложено собственное определение понятия "потенциал устойчивого развития предприятий". Представлено авторское осмысление устойчивого развития на всех иерархических уровнях с позиций социально ориентированного и екологично направленного экономического развития, как направленной последовательности изменений ее компонентов, связей и взаимосвязей между ними. Предложено определение сущности потенциала устойчивого развития (УР) предприятий как триады составляющих (социальной, экологической, экономической), как системы ключевых возможностей, которые включают: ресурсы (природные, трудовые, экономические и др.), управленческо - организационные возможности (систему менеджмента УР, управления эколого-экономическими процессами, рыночные механизмы управления, инструменты системы менеджмента, в т. ч. экологически-ориентированного характера), др. компетенции (маркетинговые, инвестиционно-технологические, управленческие и др.), то есть как возможности, готовности и способности системы трансформировать внутреннюю (экономическую) составляющую и экологическую составляющую (естественно-ресурсные компоненты) в социальную (удовлетворение общественных потребностей). Определенно, что управление потенциалом устойчивого развития на уровне предприятий базируется на сбалансировании функционирования элементов, в первую очередь, социальной, экономической и экологической составляющих УР, формирует условия для эффективного управления и регулирования как предприятий так и национальной экономики в целом. Предложено рассматривать управление потенциалом устойчивого развития как трансформацию такого базового свойства потенциала устойчивого развития как исключительность, которая обеспечивает возможность производителям (экологически ориентированных) товаров получать технологические, организационно-управленческие или др. преимущества.

Постановка проблеми. В економічній літературі окремі аспекти сталого розвитку (СР) хоч й висвітлені достатньо широко, але потребують й подальшого дослідження з урахуванням нових викликів, насамперед, таких як: необхідність виконання все більш жорстких нормативів і стандартів якості країн Європейського Союзу (ЄС), прийнятий країною курс на децентралізацію та євроінтеграцію, складні економічні та політичні умови, проблеми адаптації українського законодавства до відповідних нормативних актів екологічної безпеки європейської спільноти, соціальна напруга та ін.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз існуючих трактувань понять «сталий розвиток», «сталий розвиток підприємств» (табл. 1.1), вивчення споріднених понять (підтримуваний розвиток, еколого-орієнтований розвиток, збалансований розвиток та ін.) у науковій літературі вітчизняних вчених (О. Амоши [1], В. Антонюка, А. Бурда , Б. Буркинського [1] та ін. - див. табл. 1.1), іноземних вчених [2; 3], визначення суті понять «**потенціал**» (табл. 1.2), «**потенціал підприємства**» (табл. 1.3) «**потенціал** сталого розвитку підприємств» (табл. 1.4), етапів еволюції концепції сталого розвитку, передумов її появи дозволяє констатувати, що *основні положення концепції сталого розвитку* формувалися в зв'язку з зростанням глобальних екологічних проблем в процесі розвитку людства та соціально-економічних відносин, визначались зростанням ризиків втрати людського потенціалу, пов’язаних із нерівністю в якості життя, розподілі ресурсів, умов існування та розвитку, удосконалювались завдяки об'єднанню зусиль світової спільноти у питаннях гармонізації економічного розвитку з урахуванням соціальної та екологічної складових.

Метою статті є визначення суті понять «потенціал», «потенціал підприємства», «потенціал сталого розвитку підприємств», узагальнення існуючих підходів щодо їх трактувань, надання власного бачення цього питання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведений аналіз трактування сутності поняття «сталий розвиток підприємств» в фаховій економічній літературі показав, що у даних визначеннях (табл. 1.1) основний наголос робиться на здатність підприємства як системи до адаптування, стабілізації і саморегулювання по окремим складовим сталого розвитку, тому, на наш погляд, потребує додаткового дослідження факторів стимулюючого та дестимулюючого характеру впливу на забезпечення запланованого/достатнього рівня СР.

Таблиця 1.1 - Стислий огляд на визначення сутності поняття «сталий розвиток підприємств» та споріднених понять* (*надалі - СРП)**

Зміст поняття «сталий розвиток» та його споріднених понять	Автор, джерело, режим доступу
СРП - зміни стану або поведінки організації в результаті заданого цілеспрямованого впливу на неї факторів навколишнього середовища та властивість *саморегулювальних* структур зберігати стабільність навіть у разі істотних змін умов господарювання»	Бурда А. І. : 1. [Бурда А.І. Оцінювання потенціалу сталого розвитку промислових підприємств / Дис....канд.екон.наук... за спец. 08.00.04... – НТУ "КПІ", - Київ, 2009 - с. 254, С.22]
СРП - здатність системи зберігати свій працездатний стан щодо досягнення запланованих результатів за наявності різних мінливих впливів	Василенко В. О. : 2. [Василенко В.О. Антикризове управління підприємством : навч. посібник / Василенко В.О. // – Київ : ЦУЛ, 2003. – 504 с., С.19]
Сталість підприємства - забезпечення його рентабельної виробничо-комерційної діяльності за рахунок підвищення ефективності використання виробничих ресурсів і управління підприємством, стійкого фінансового стану за рахунок поліпшення структури активів, а також стабільного розвитку потужності підприємства і соціального розвитку колективу при самофінансуванні в умовах динамічного зовнішнього середовища, що розвивається	Зеткина О. В.: 3. [Зеткина О.В. Об управлении устойчивостью предприятия / О. В. Зеткина. – М.: Аудит; ЮНИТИ, 2003. – 134 с.]
СРП - розвиток, орієнтований на постійне підвищення ефективності діяльності на інноваційних засадах з одночасним узгодженням економічних, екологічних та соціальних інтересів шляхом розширення сфери відповідальності перед суспільством	Глинська А. Є. : 4. [Глинська А. Є. Оцінка відповідності сталому розвитку взаємодії підприємств із зовнішнім середовищем / А. Є. Глинська // Вісн. Київ. нац. УНТУ технологій та дизайну: зб. наук. пр. – К, 2007. – Т.1. – С. 130-134.]
Сталість підприємства - рівноважний збалансований стан економічних ресурсів, який забезпечує стабільну прибутковість і нормальні умови для розширеного відтворення в тривалій перспективі з урахуванням зовнішніх і внутрішніх чинників	Медведєв В. А. : 5. [Медведев В. А. Устойчивое развитие общества: модели, стратегия / В. А. Медведев. – М.: Акад., 2001. – 267 с.]
Стійкість підприємства представлена станом його матеріальних, економічних і трудових ресурсів, їх розподілом і використанням, що забезпечує розвиток ...на основі зростання прибутку і капіталу при збереженні платоспроможності, кредитоспроможності в умовах допустимого рівня ризику	Олексєєнко Н. В.: 6. [Алексеенко Н. В. Устойчивое развитие предприятия как фактор экономического роста региона / Н. В. Алексеенко // Економіка і організація управління. – № 3. – 2008. – С. 61.]
Особливий стан господарської системи, при функціонуванні якої досягається високий економічний рівень розвитку підприємства, підтримуються соціальні гарантії персоналу, зберігається баланс взаємодії суб'єкта господарювання з природою та зміцнюється правова політика підприємства	Телешевська С. М. : 7. [Телешевська С. М. Оцінка факторів сталого розвитку підприємств хлібопекарської галузі. : Дис. ... канд. екон. наук .. спец.: 08.00.04. – Одеський НЕУ – Одеса, 2016. – 350 с., С.73]

Джерело: ** систематизовано на підставі опрацювання наукових праць згідно переліку джерел, вказаних у даній таблиці [1-7]

Тому варто розглянути існуючі погляди науковців на зміст поняття "*потенціал*" (табл. 1.2 - табл. 1.4), який згідно з тлумаченням економічного енциклопедичного словнику С.І. Ожегова походить від латинського слова «potentia», в перекладі означає «сила», «змога», «потужність» й визначається як «ступінь потужності (приховані можливості) у якому-небудь відношенні... ».

Досліджуючи сутність категорії «потенціал», варто зауважити, що у багатьох з досліджених літературних джерел і наукових праць (табл.1.3 - табл.1.5) для визначення сутності потенціалу "ключовими словами" є "можливість" (здатність, спроможність) та/або "ресурси" (фактори, умови, складові забезпечення).

Таблиця 1.2 - Трактування поняття "потенціал" в загальній економічній системі*

Зміст і трактування поняття	Автор, джерело, режим доступу
совокупность мощности в каком-либо отношении, совокупность средств, возможностей, необходимых для чего -либо	Глумачний словник під. ред. С. Ожегова : 8. [Словарь русского языка: 70000 слов / С.И. Ожегов; под ред. Н.Ю. Шведовой. –[23-е изд.] . –М.: Рус. яз., 1991. –847 с.]
можливості, наявні сили, запаси, засоби, які можуть бути використані, або як рівень потужності у будь-якому відношенні, сукупність засобів, необхідних для здійснення чого-небудь	Євдокимов Ф. І., Мізіна О. В.: 9. [Євдокимов Ф. І. Дослідження категорії «економічний потенціал промислового підприємства» / Ф. І. Євдокимов, О. В. Мізіна // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. – 2004. – Вип. 75. – С. 54–59]
як здатності комплексу параметрів розв'язувати найважливіші виробничі та науково- технічні проблеми забезпечення їх ефективного розвитку	Погріщук Б. В. : 10. [Погріщук Б.В. Формування та використання виробничого потенціалу в АПК, с.218-224 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.2/218.pdf]
сукупність можливостей, які були використані для зміни існуючого стану об'єкту в позитивному напрямі, а можуть залишитися не використаними	Назарова О. Г.: 11. [Назарова О.Г. Вартісний підхід до управління інвестиційним потенціалом підприємства : Дис... канд. екон. наук. ..спец. 08.00.04... / Донецький державний університет управління. – Маріуполь: ДонДУУ, 2014.– 235с., С.13]
сукупність необхідних для функціонування або розвитку системи різних видів ресурсів; потенціал – це система матеріальних і трудових факторів (умов, складових), що забезпечують досягнення мети виробництва; потенціал – це здатність комплексу ресурсів економічної системи виконувати поставлені перед нею завдання	О. Федонін, І. Рєпіна та О. Олексюк : 12. [Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка/ О.С. Федонін, І.М. Рєпіна, О.І. Олексюк. –К.: КНЕУ, 2004.–316 с., С.6-8]
у широкому розумінні як можливості, наявні сили, запаси, засоби, які можуть бути використані, або рівень потужності у будь-якому відношенні, сукупність засобів, необхідних для чого-небудь, ... означають наявність у кого-небудь ...	Телешевська С. М. : 13. [Телешевська С. М. Оцінка факторів сталого розвитку підприємств хлібопекарської галузі. /С.М. Телешевська// Дис. ... канд. экон. наук ...спец..: 08.00.04 – "Економіка і управління підприємствами". – Одеський Національний Економічний Університет. – Одеса, 2016. – 350 с.]

Джерело: систематизовано на підставі опрацювання наукових праць згідно переліку джерел, вказаних у даній таблиці [8-13]

В рамках теми даного дослідження було узагальнено підходи до трактування поняття «*потенціал підприємства*» (табл. 1.4) та «*потенціал сталого розвитку*» (табл.1.5).

Таблиця 1.3 - Трактування поняття "потенціал" в системі управління підприємством

Зміст і трактування поняття	Автор, джерело, режим доступу
сукупність різних видів ресурсів, які в процесі виробництва набувають форми факторів виробництва	Анчишкін О. І.: 14. [Анчишкин А. И. Наука – техника – экономика / А. И. Анчишкин. – М. : Экономика, 1989. – 384 с. ,С.117]
можливості підприємства виготовляти продукцію певного асортименту, номенклатури та якості у потрібній для споживачів кількості	Гетьман О. О., Шаповал В. М. 15. [Гетьман О. О. Економіка підприємства : [навчальний посібник] / О. О. Гетьман, В. М. Шаповал. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 488 с.,С156]
можливості підприємства використовувати наявні чи приховані ресурси для досягнення поставленої мети	16. [Кучерук Г. Ю. Економічне обґрунтування комплексної оцінки інвестиційного потенціалу авіапідприємства / Г. Ю. Кучерук, О. М. Вовк // Економіка. Фінанси. Право. – 2008. – № 3. – С. 11–15.]
реальна, фактична здатність підприємства створювати максимальний обсяг матеріальних благ із врахуванням певних ресурсних обмежень,	Лапін Є. В. 17. [Лапин Е.В. Экономический потенциал предприятия : монография – Сумы : «Университетская книга», 2002. –

збалансованості трудових та матеріальних ресурсів	309 с., С.27]
можливості та здатність сукупності ресурсів підприємства виконувати поставлені перед ним завдання, протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам, забезпечуючи економічне зростання підприємства	Дзюба Т. А.: 18. [Дзюба Т.А. Інтегральна система підвищення інвестиційного потенціалу підприємства в механізмах реалізації інноваційних проектів. /Дис.. . к.е.н. .. 08.00.04 – ... ХНУ, Хмельницький – 2016 р., с.260, С.15]
сукупність наявних можливостей для досягнення поставленої мети, що дозволяє оцінити інноваційний потенціал та ступінь його використання; можливостей задовольнити потреби конкретних споживачів з урахуванням кон'юнктури ринку та конкурентних можливостей виробників	Бутко М. П. : 19. [Бутко М. П. Методологічні аспекти кластеризації промислового комплексу регіону / Економіка та держава № 2, 2010, с. 38-43, С.38 – Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/2_2010/12.pdf]
сукупність якостей системи взаємопов'язаних ресурсів, можливостей та їх мобілізації щодо досягнення поставленої мети підприємства, конкурентних переваг із врахуванням впливу зовнішнього середовища	Сабдирьова А. Л. : 20. [Сабадирьова А. Л. Теоретичні основи організації потенціалу підприємства / А. Л. Сабадирьова // Економіст. – 2010. – № 1. – С. 34–35.]
результат використання потужностей системи у відносинах, що виникають на підприємстві з метою досягнення максимально можливого фінансового результату	Чумаченко М. Г. : 21. [Чумаченко М. Г. Економічний аналіз : навч. посіб. / М. Г. Чумаченко. – К. : КНЕУ, 2001. – 204 с. ,С112]

Джерело: систематизовано на підставі опрацювання наукових праць згідно переліку джерел, вказаних у даній таблиці [14-21.]

Таблиця 1.4 - Трактування поняття «*потенціал сталого розвитку* підприємств»

Зміст і трактування поняття	Автор, джерело, режим доступу
це сукупність ресурсів і можливостей, що дозволяють забезпечити збалансований еколого-соціально-економічний розвиток підприємства, а його формування на підприємстві має передбачати: по-перше, здатність до саморозвитку і прогресу підприємства, тобто забезпечення сталого зростання виробництва, створення надійних умов і гарантій для суб'єктів господарювання, створення сприятливого клімату для інвестицій та інновацій; по-друге, раціональне використання природних ресурсів і збереження екологічної рівноваги в регіоні; по-третє, стабільне підвищення якості життя всіх працівників та жителів міста	22. [Бурда А. І. Оцінювання потенціалу сталого розвитку промислових підприємств / Дис....канд.екон.наук ... спец. 08.00.04 .... − НТУ "КПІ", − Київ, 2009- с.254,С.34]
це наявність потенціалу розвитку, локальні складники якого забезпечують несуперечливий, збалансований, гармонійний розвиток соціально-економічної системи, і, шляхом адаптивності та гнучкості, ефективного його використання для нейтралізації зовнішніх дестабілізаційних чинників і створених конкурентним середовищем загроз без ризику для життєдіяльності підприємства. Формування ПСР підприємства повинно охоплювати: здатність до саморозвитку і прогресу підприємства, тобто забезпечення стійкого зростання виробництва, створення надійних умов і гарантій для суб'єктів господарювання, створення сприятливого клімату для інвестицій і інновацій; раціональне використання природних ресурсів і збереження екологічної рівноваги в регіоні; по-третє, стабільне підвищення якості життя всіх працівників та жителів міста.	23. [Дерев'янко Ю. М. Аналіз показників сталого розвитку підприємства. / Дерев'янко Ю. М., Піддубна Т. В.// Сумський держуніверситет, Суми − 2012. − [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/26436/1/Derev%E2%80%99janko%20.pdf]
це розвиток підприємства, обумовлений впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища та такий, що характеризується збільшенням його потенціалу	24. [Погорелов Ю. С. Природа, рушійні сили та способи розвитку підприємства: монографія / Ю. С. Погорелов. – Харків : АДВА, 2010. – 436 с., С.42]

Джерело: систематизовано на підставі опрацювання наукових праць згідно переліку джерел, вказаних у даній таблиці [22; 23;24]

Аналіз сучасних підходів до трактувань поняття «потенціал» (табл. 1.3, табл. 1.4) дає змогу виділити, наступне:

1) В сучасних дослідженнях поняття "потенціал" використовується для позначення найбільш оптимальних та перспективних аспектів підвищення ефективності діяльності підприємства. Розповсюдженим в економічній та фаховій

літературі є *ресурсний* підхід до трактування поняття «потенціал». У широкому розумінні досить розповсюдженим і загальноприйнятим є трактування змісту потенціалу як «можливості використовувати наявні чи приховані ресурси для досягнення поставленої мети» (Бутко М. П., Мочерний С. В., Олексюк О. І., Рєпіна І. М., Телешевська С. М., Федонін О. С. та ін.).

2) В управлінні діяльністю підприємств термін "потенціал підприємства" розглядається з наступних позицій *використання* в господарській діяльності *економічних ресурсів* та *ефективної реалізації функціональних завдань*. Потенціал *на рівні підприємства* розглядається як *основа розвитку* підприємства та як *інструмент управління* розвитком бізнесу. Потенціал на рівні підприємства визначається існуючими (реальними) *можливостями* суб'єкту господарської діяльності здійснювати свою діяльність (в різних аспектах) для досягнення певного (запланованого, бажаного) позитивного *результату*, а «загальний потенціал підприємства складається з втіленої (існуючої) та невтіленої частин» (Васюткіна Н.В. та ін.).

3) *Функціональними складовими* потенціалу підприємства є: *виробничий* потенціал (матеріально-технічні засоби і можливості їх використання для виробництва продукції); *фінансовий* потенціал (власні та позичені фінансові засоби і можливості їх використання в господарській діяльності); *ринковий* потенціал (маркетингове ресурсне забезпечення підприємства); *науково-технічний* потенціал (можливості організації розвивати і впроваджувати результати НТП); *екологічний* потенціал (можливості підприємства здійснювати господарську діяльність за умови збереження екосистеми); *трудовий* потенціал (сукупність трудових потенціалів всіх функціональних видів діяльності) тощо (С. В. Харченко, Телешевська С. М. та ін.).

Проведений аналіз наукової фахової літератури, результати теоретичних пошуків обумовлюють *розуміння* ***сталого розвитку підприємств****а* через діалектичну єдність та взаємозв'язок: *економічної* складової потенціалу сталого розвитку, соціальної і екологічної складових суб'єктів господарювання.

Ґрунтуючись на загальноприйнятому в наукових колах розумінні *потенціалу* як здатності та можливості системи до певних змін, за умов наявності певних ресурсів, в роботі пропонується застосування *синтезу ресурсного, функціонального та цільового підходів.*

Результатом цього підходу має стати відокремлення *трьох базових складових потенціалу сталого розвитку*, які існують у взаємозв'язку і взаємозалежності:

- *екологічна* компонента (природні ресурси, їх використання, вплив на довкілля, екологічні наслідки) у вигляді природничої системи (навколишнього середовища) та систем його управління (ОНС та раціональне природокористування, управління еколого-економічними процесами та ін.),
- *економічний* ефект (результативність господарювання) в межах економічної (виробничої) системи господарства,
- *соціальна* відповідальність (суспільна користь) бізнесу як індикатор ефективності забезпечення соціальної системи (населення).

При такому тлумаченні сутності сталого розвитку пропонується розглядати цей комплекс заходів *на рівні підприємств* в ракурсі використання всього *потенціалу* як підприємств, так національної економіки у цілому, на базі збалансування функціонування, насамперед, *економічної й екологічної складових сталого розвитку суб'єкту господарювання.*

Висновки. Систематизація і розвиток теоретичних підходів до визначення *сутності потенціалу сталого розвитк*у обумовлюють, на наш погляд, його розуміння як тріади складових (соціальної, екологічної, економічної), як системи ключових можливостей, що включають: ресурси (природні, трудові, економічні та ін.), організаційні можливості (систему менеджменту СР), ін. компетенції (маркетингові,

інвестиційно-технологічні, управлінські та ін.), тобто як спроможності, готовності та здатності системи трансформувати внутрішню (економічну) складову та екологічну складову (природно-ресурсні компоненти) в соціальну (задоволення суспільних потреб).

Метою цього трансформування є забезпечення стану, здатного до адаптування к змінам макро- та мікросередовища стану, підвищення ефективності функціонування підприємства та національного господарства в цілому з урахуванням можливості перетворення екологічних обмежень в економічні переваги, забезпечення збалансування тріади складових сталого розвитку завдяки інструментам управління, які спроможні ефективно реагувати на посилення зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників.

Тому, подальшого дослідження потребують питання визначення цих дестабілізуючих чинників (соціальних, екологічних, економічних) для подальшого формування механізму забезпечення запланованого рівня сталого розвитку підприємства.

Слід констатувати, що визначальний дестабілізуючий ефект забезпечує економічна криза, системне скорочення обсягів виробництва та експорту промислової продукції, значна ресурсоємність виробництва, складна соціальна ситуація та рівень екологічних проблем в країні. Відповідно до цього у роботі пропонується *сутність сталого розвитку на рівні підприємства* розглядати як складові потенціалу сталого розвитку: екологічної (природно-ресурсна компонента потенціалу, управлінська), економічної (виробнича, науково-технологічна) і соціальної (трудова).

Так, *природно-ресурсна компонента екологічної складової потенціалу* сталого розвитку – це спроможність природної системи та підприємства забезпечувати потреби економіки (суспільства) в ресурсах і продукції. *Виробнича компонента економічної складової* сталого розвитку формується в процесі взаємодії природних і трудових ресурсів, основного капіталу і науково-технологічного прогресу. *Науково-технологічна компонента економічної складової* сталого розвитку представляє собою сукупність кадрових, матеріально-технічних, технологічних, інформаційних та організаційних ресурсів. *Трудова компонента* соціальної складової сталого розвитку потенціалу сталого розвитку – це кількісні та якісні параметри використання ресурсів праці задіяних в певний період часу.

Аналіз наукової бази з тематики «управління потенціалом», «управління потенціалом сталого розвитку», досліджень існуючих підходів щодо управління в економіці і в системі управління підприємством, дозволяє визначити, актуальність питань удосконалення механізму управління розвитком (підприємства, промислового комплексу, галузі, національної економіки), проблем збалансованості усіх елементів тріади складових СР, пошуку можливостей нейтралізації і/або пристосування до дестабілізуючих зовнішніх умов і явищ з мінімально можливими втратами.

Дослідження наукових поглядів щодо сталого розвитку та визначення особливостей моделі механізму сталого розвитку при формуванні концепції сталого розвитку України [1-3], яка включає суб'єкти, об'єкти, інструменти та принципи сталого розвитку, дозволяє констатувати, що в сучасних умовах вибору євроінтеграційного вектору розвитку національної економіки України, після прийняття країною міжнародних природозахисних програм і конвенцій, актуальним питанням є пошук такого комплексу заходів управління та регулювання підприємств, конкретних галузей та держави, що враховує вже чинні та найбільш перспективні в світової практиці інструменти управління та регулювання (соціально орієнтованого та екологічно спрямованого характеру) в контексті сталого розвитку.

Слід відмітити, що результати дослідження теоретичних поглядів щодо змісту феномену «сталий розвиток» вказують на наявність подвійної детермінації цього

процесу. По-перше, це визначається динамікою, структурою та спрямованістю суспільних потреб, по-друге, можливостями трансформації одного чинника (екологічного, соціального) в інший (в конкурентний потенціал, в економічну потужність, в економічний потенціал виробництва тощо).

На цьому підґрунті пропонується розглядати *управління потенціалом сталого розвитку* як трансформацію такої базової властивості потенціалу сталого розвитку, як винятковість, яка забезпечує можливість виробникам (екологічно орієнтованих) товарів отримувати технологічні, організаційно-управлінські або ін. переваги.

Управління потенціалом сталого розвитку на рівні підприємств базується на збалансуванні функціонування елементів, насамперед, соціальної, економічної й екологічної складових СР, та формує умови для ефективного управління та регулювання як підприємств так й національної економіки у цілому. Тому, у аналітичних цілях дефініцію потенціал сталого розвитку доцільно обмежити до рівня поняття «соціо-еколого-економічний потенціал» яке з обсягом є частково сумісним з зазначеними складовими. Отже, пропонується розглядати *потенціал сталого розвитку підприємств* як систему ключових можливостей та ресурсів, що включають: ресурси (природні, трудові, економічні та ін.), управлінсько-організаційні можливості (управління еколого-економічними процесами, ринкові механізми управління, інструменти системи менеджменту, у т. ч. екологічно-орієнтованого характеру), ін. компетенції (маркетингові, інвестиційно-технологічні, управлінські та ін.).

Систематизація і узагальнення теоретичних аспектів сталого розвитку та його складових, дефініцій потенціалу СР та його управління, дозволяє представити авторське осмислення *сталого розвитку на всіх ієрархічних рівнях* як соціально-орієнтованого та екологічно-спрямованого економічного розвитку, як спрямованої послідовності змін її компонентів, зв'язків та взаємозв'язків між ними.

Список використаних джерел:

1. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: монографія / [Новікова О.Ф., Амоша О.І., Антонюк В.П. та ін.] // НАН України, Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 2012. – 534 с.

2. Hulse J. H. Sustainable Development at Risk: Ignoring the Past. / J. H. Hulse — New Delhi: Cambridge University Press India Pvt. Ltd. Ottawa: International Development Research Centre, 2007. — 390 p.

3. Kates R. W. What is Sustainable Development? Goals, Indicators, Values, and Practice. / R. W. Kates, T. M. Parris, A. A. Leiserowitz. — Environment: Science and Policy for Sustainable Development, Number 3, P. 8 −21.

***References**:*

1. Stalyi rozvytok promyslovoho rehionu: sotsialnyi aspekt [Sustainable Development of Industrial Region: Social Aspects, Monograph, (2012)/ Novikova, O.F., Amosha, O.I. and Antoniuk, V.P. / NAS of Ukraine, Institute of Industrial Economics, Donetsk, Ukraine. – 534 p.

2. Hulse J. H. Sustainable Development at Risk: Ignoring the Past. / J. H. Hulse — New Delhi: Cambridge University Press India Pvt. Ltd. Ottawa: International Development Research Centre, 2007. — 390 p.

3. Kates R. W. What is Sustainable Development? Goals, Indicators, Values, and Practice. / R. W. Kates, T. M. Parris, A. A. Leiserowitz. — Environment: Science and Policy for Sustainable Development, Number 3, P. 8 −21.

Keywords: *potential; sustainable development; triune conceptions of sustainable development; potential of enterprise; potential of steady development of enterprises.*

Ключові слова*: потенціал; сталий розвиток; триєдина концепції сталого розвитку; потенціал підприємства; потенціал сталого розвитку підприємств.*

Ключевые слова*: потенциал; устойчивое развитие; триединая концепции устойчивого развития; потенциал предприятия; потенциал устойчивого развития предприятий.*

УДК 330.341.1

СУТНІСТЬ ІННОВАЦІЙ І ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ БЕЗПЕРЕРВНОГО ЇХ ЗАДІЯННЯ В ПРОЦЕСІ ІННОВУВАННЯ

Більська Ольга Володимирівна, доцент кафедри економіки та управління національним господарством, доцент, к. е. н., Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Olga Bilska, candidate of economic Sciences, associate Professor, Department of Economics and management of the national economy

O. Bilska. The essence of innovation and the source base of their continuous involvement in the process social innovation introduction process.

The estimation of the degree of scientific elaboration of problems of implementation at the national field of innovation development model. Highlighted the realities of the socio-economic dynamics resulting from innovation and the causes of their unacceptable changes. Conducted historical discourse on the introduction of scientific and practical usage of the concepts "novation", "novelty" and "innovation". The article generalises approaches of scientists to definition of the essence of the terms "innovation", "innovation" and "innovation" and justify their author's conception. Innovation is treated as a universal category that when introducing a new construct takes the form of innovations, and improving existing sample transformirovalsya in innovation. The essence of "innovation" as slootweg the concept behind the term "novation" and the prefix "in" which reduces it to change from inside. Set source database continuous innovation introduction process, which highlighted existing, but inadequate to the modern requirements of equipment, technology, organization of production, institutions and institutions and which are identified as tradition. Proven that are involved in the process of social progress tradition, realizes the potential of streamlining innovation processes in the social system, ensures repeatability, predictability and controllability and contributes to bringing them into the plane of public usefulness. The proposed scheme is a universal mechanism innovation introduction process development in the national economy. Introduced in the innovative practice, the term "Economica" that is bound to do something new for the national economy or improvement based on foreign models. The specificity of the introduction of innovations in the economy is recognized as the timeliness of inconsistencies in the value of filling the regulatory mechanism innovation introduction process through certain symptoms and trends that are sufficient for their study and search novation decision.

Більська О. В. Сутність інновацій і джерельної бази безперервного їх задіяння в процесі інновування.

Надано оцінку ступеню наукового опрацювання проблеми реалізації на національних теренах моделі інноваційного розвитку. Виокремлено реалії соціально-економічної динаміки як результату впровадження інновацій і встановлено причини їх неприйнятних змін. Проведено історичний дискурс щодо введення в науковий і практичний обіг понять «новація», «нововведення» і «інновація». Узагальнено підходи вчених до визначення сутності термінів «новація», «нововведення» і «інновація» та обгрунтовано авторську їх концепцію. Новація тлумачиться як універсальна категорія, яка при впровадженні в якості нового конструкту набуває форми нововведення, а у разі удосконалення існуючого зразка трансформується в інновацію. Обгрунтовано сутність «інновації» як словотвірного поняття на основі терміну «новація» та префіксу «ін», який зводить її до змін «зсередини». Встановлено джерельну базу безперервного інновування, в якості якої виокремлено існуючі, але неадекватні сучасним вимогам зразки техніки, технології, організації виробництва, інститутів і інституцій і які ідентифіковано як традиції. Доведено, що задіяна в процес суспільного поступу традиція, реалізує потенціал упорядкування інноваційних процесів в соціальній системі, забезпечує повторюваність, передбачуваність і контрольованість і сприяє тим самим виведенню їх у площину суспільної доцільності. Запропоновано схему універсального механізму інновування розвитку в національній економіці. Введено в інноваційну практику термін «екзоновація», який пов'язується з дійсно чимось новим для національної економіки або з удосконаленням на основі зарубіжних зразків. Специфікою привнесення новацій в економіку визнано своєчасність виявлення невідповідності ціннісного наповнення регуляторного механізму інновування через певні симптоми і тенденції, які слугують достатньою підставою для їх вивчення і пошуку новаційного рішення.

© ***O. Bilska / Більська О. В., 2017***

Бильская О. В. Сущность инноваций и источниковой базы непрерывного их использования в процессе инновирования.

Дана оценка степени научной проработки проблемы реализации в национальном пространстве модели инновационного развития. Выделены реалии социально-экономической динамики как результата внедрения инноваций и установлены причины их неприемлемых изменений. Проведен исторический дискурс относительно введения в научный и практический оборот понятий «новшество», «нововведение» и «инновация». Обобщены подходы ученых к определению сущности терминов «новшество», «нововведение» и «инновация» и обоснованно авторскую их концепцию. Новшество толкуется как универсальная категория, которая при внедрении в качестве нового конструкта принимает форму нововведения, а в случае усовершенствования существующего образца трансформируется в инновацию. Обоснованно сущность «инновации» как словообразовательного понятия на основе термина «новация» и приставки «ин», которая сводит ее к «изменениям изнутри». Установлено источниковую базу непрерывного инновирования, в качестве которой выделены существующие, но неадекватные современным требованиям образцы техники, технологии, организации производства, институтов и институций, которые идентифицированы как традиции. Доказано, что задействование в процессы общественного развития традиции, реализует потенциал упорядочения инновационных процессов в социальной системе, обеспечивает повторяемость, предсказуемость и контролируемость и способствует тем самым выведению их в плоскость общественной целесообразности. Предложена схема универсального механизма инновирования развития в национальной экономике. Введено в инновационную практику термин «екзоновация», который связывается с действительно чем-то новым для национальной экономики или с совершенствованием на основе зарубежных образцов. Спецификой привнесения новаций в экономику признано своевременность выявления несоответствия ценностного наполнения регуляторного механизма инновирования через определенные симптомы и тенденции, которые служат достаточным основанием к их изучению и поиску инновационного решения.

Постановка проблеми. Українське суспільство переживає вже двадцять шість років поспіль трансформаційні перетворення, пов’язані з формуванням й удосконаленням підвалин господарювання з ринковим механізмом забезпечення активізації економічної діяльності. Проте ринкова економіка є досить жорстким інститутом господарської діяльності, який не виключає недооцінку вартості робочої сили роботодавцем та втрату робочого місця. Як наслідок соціальна держава, якою конституційно проголошена Україна, для нейтралізації цих негараздів повинна здійснювати заходи по недопущенню звуження арени праці і нарощуванню потенціалу підтримання добробутних позицій тих, хто неспроможний до самозабезпечення. Між тим актуалізовану соціальну функцію державі при слабкій її прив’язці до економічних можливостей не вдалося реалізувати у повній мірі. Про це свідчать реалії скорочення кількості найманих працівників з 25096,6 тис. осіб у 1990 р. до 9501,1 тис. осіб у 2015 р. і низької платоспроможності працюючих, заробітна плата яких не перевищує 71,2 % від її значення у 1990 р. [1]. Соціальні здобутки розвинених країн підтверджують, що в умовах ресурсних обмежень жодна з них була б неспроможною до забезпечення реального соціального піднесення поза задіянням інноваційного потенціалу. Саме ця модель економічного розвитку забезпечує від 70 % до 85 % приросту ВВП розвинених країн [2].

З недавнього часу вітчизняна економіка формально переорієнтована на інноваційний шлях розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В зв’язку з переорієнтацією національної економіки на інноваційну модель забезпечення суспільного поступу питання інновування стали однією з головних тем проблемно-орієнтованих досліджень. В середовищі вітчизняних науковців почав виокремлюватися шереґ представників, які започаткували наукові витоки порозуміння сутності інновацій [3], специфіки активізації інноваційної діяльності в країнах з трансформаційною економікою [4]; особливостей формування та розвитку механізму реалізації державної інвестиційної політики [5]; основних засад формування механізму державного управління функціонуванням національної інноваційної системи [6]; соціально-

економічних та державно-управлінських аспектів інноваційно-інвестиційної моделі розвитку [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на певні наукові здобутки в опрацюванні нагальних проблем інноваційного розвитку, домогтися суттєвих інноваційних зрушень в національній економіці не вдалося. Справа у тому, що значна частина наукових розробок, маючи переважно загальнотеоретичний характер, утримують в тлумаченнях інновацій деякі теоретичні та методологічні розбіжності щодо ототожнення таких понять як новації, інновації, нововведення, інновування. До того ж, до останнього часу так і не віднайдено обгрунтованого рішення щодо джерельної бази інновацій. Як наслідок прийняті до реалізації на різних рівнях управління програми інновування різних сфер економіки урешті-решт виявляються неспроможними за закладеними у них потенціями впливу адекватно реагувати на допущені деструктивні аспекти в забезпеченні соціальної і економічної динаміки. Насправді йдеться, на наш погляд, про достатньою мірою не осмислену проблему інноваційного розвитку. Тому нині мова має йти вже не про значимість інноваційної моделі розвитку для української соціально-економічної перспективи і не про доцільність інновування в національному просторі, а про подальше наукове упорядкування в контексті змістовного наповнення інновацій, механізму їх формування та технології досягнення прийнятних змін в соціумі від їх впровадження.

Мета статті. Керуючись нагальними вимогами посилення впливу інновацій на забезпечення прогресуючої суспільної динаміки, нами в межах даної статті було поставлено завдання визначитися з термінологічним апаратом інновування, сутністю й джерельною базою формування інновацій та розкрити механізм прояву прийнятності їх впровадження в практику забезпечення соціально-економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історичний дискурс дозволяє започаткувати позицію, за якою потреба в новаціях постала всередині XIX – початку XX ст. у зв'язку з імперативом розуміння необхідності та методології запровадження нових форм мотивації і стимулювання трудової діяльності, подолання психологічного спротиву людей техніко-технологічним нововведенням у капіталістичному виробництві. Ці спроби щодо ступеня охоплення підприємств новаціями спочатку поодинокі і не дуже результативні поступово розгорталися і ставали більш зрозумілими з позицій їх економічної ефективності. У XX ст. в умовах різних економічних систем продовжилися активні пошуки доцільного інновування суспільного розвитку. У XXI ст. людство стало свідком висунення нових ідей, принципів і механізмів їх реалізації, які сприяли створенню якісно різних механізмів соціальної взаємодії на рівні окремих індивідів. Як наслідок в науковий і практичний обіг було введено поняття «новації», «нововведення», «інновації». До того ж, у дослідженнях і практичній діяльності приведені терміни вільно замінюється один на одного. Постає питання щодо їх сутності із-за наявності фактів ототожнення, а також відносно взаємозв'язку між ними.

Згідно з національним тлумачним словником «нововведення» трактується як «… те нове, яке недавно або тільки-но ввели» [8, с. 789]. У ракурсі словниково-енциклопедичних видань, але з деякими спеціалізованими доповненнями моделюють формули цих понять і різні автори. Зокрема, подібна спрямованість у баченні сутності нововведень характерна і для Н. Терпецького, який відносить до них «…ті очевидні засоби, за допомогою яких наукові відкриття перетворюються у соціальні або економічні зміни» [9, с. 1]. За визначенням А. В. Стовби «новація» є не чим іншим як «… перехід традиційної системи в якісно новий стан або виникнення такого системного утворення, яке не існувало у даній якості в минулому» [10, с. 7]. Н. Краснокутська досить впевнено стверджує, що новація являє собою «кінцевий метод, принцип, новий порядок, винахід,

новий продукт, процес, якісно відмінний від попереднього аналога …» [11, с. 14]. Щодо інновацій, то їх в одному випадку пов'язують з «… процесом розробки, освоєння, експлуатації та вичерпання виробничо-економічного й організаційного потенціалу, закладених у нововведенні» [12, с. 39], а в іншому – з «… кінцевим результатом діяльності зі створення і використання нововведень» [13, с. 18]. А. В. Стовба розуміє під інновацією «… неповну, неоформлену новацію», яка «являє собою лише джерело суті нового» [10, с. 7].

Можна послатися ще на достатню кількість наукових праць, в яких розглядаються ці поняття без пояснення відмінностей і взаємозв'язку між ними. У зв'язку з тим, що практика з питань інновування є неоднозначною, а в спеціальній літературі відсутні прикінцеві рішення вважаємо доцільним визначили «новацію» як принципово новий конструкт, яких раніше не існувало. Щодо «нововведення», то під ним слід розуміти впроваджену новацію. Таким чином, «нововведення» є поняття дещо звуженим порівняно з новацією. Оскільки, «інновація» є словотвірним поняттям на основі терміну «новація» необхідно для його визначення порозуміти зміст префіксу «ін». Слово *інновація* потрапило в сучасну українську мову під впливом англійського «innovation», набувши морфологічних ознак латинського прототипу цього слова *innovatio*, що виник шляхом додавання префікса *in-* і суфікса *-tio* до основи латинського прикметника novus «новий». Керуючись етимологією терміна «in», як змін «зсередини», інновацію можна кваліфікувати результатом удосконалення будь-якого існуючого об'єкта. Отже, «інновації» слід пов'язувати зі змінами, які генерують новації зсередини соціально-економічної системи. Подібне тлумачення поняття «інновація» запропоновано ще у XIX столітті відомим австрійським економістом Й. Шумпетером. Він розумів під ними «…нову якість або властивість засобів виробництва, які можна отримати шляхом удосконалення існуючого устаткування» [14, с.127]. У цьому контексті привертає увагу наголос автора на фразі «удосконалення існуючого». Розглядаючи цю, на наш погляд, ключову для порозуміння методології виникнення інновацій, а слід і виокремлення їх джерельної бази констатацію, слід наголосити на тому, що людьми для відтворення минулого в теперішньому і майбутньому застосовується таке поняття як традиція. Задіяна в процес суспільного поступу традиція, реалізує потенціал упорядкування процесів в соціальній системі, забезпечує повторюваність, передбачуваність і контрольованість і сприяє тим самим виведенню їх у площину суспільної доцільності. Виходить, що за своєю природою традиція і інновація нерозривно взаємопов'язані. Вони взаємообумовлюють, доповнюють і посилюють одне одного.

Викладене дає змогу запропонувати схему універсального механізму інновування розвитку в національній економіці, яка наведена на рис.1. Перш за все, уся конструкція механізму інновування розвитку побудована на тому, що оновлення існуючих традицій внаслідок змінених суспільних обставин має безперервний характер. Кожний наступний цикл оновлення ціннісних компонентів регулювання процесів функціонування суспільства не є відірваним від попереднього, а перебуває у внутрішньому зв'язку з ним. При цьому новий конструкт або вдосконалення елементів (Y_i), які не відповідають зміненим обставинам, набувають форми екзоновації або інновації. Стосовно введення в інноваційну практику терміна «екзоновація», то ми пов'язуємо з ним дійсно чогось нового для національної економіки або удосконалення, на основі зарубіжних зразків. З впровадженням екзоновації в практику господарювання вона набуває форми нововведення, а інновація реалізованою. Специфікою привнесення новацій в економіку є своєчасність виявлення невідповідності ціннісного наповнення регуляторного механізму інновування. Справа в тому, що ще до повного розгортання спектру невідповідностей проявляються певні симптоми і тенденції, які слугують достатньою підставою для їх вивчення і пошуку новаційного рішення.

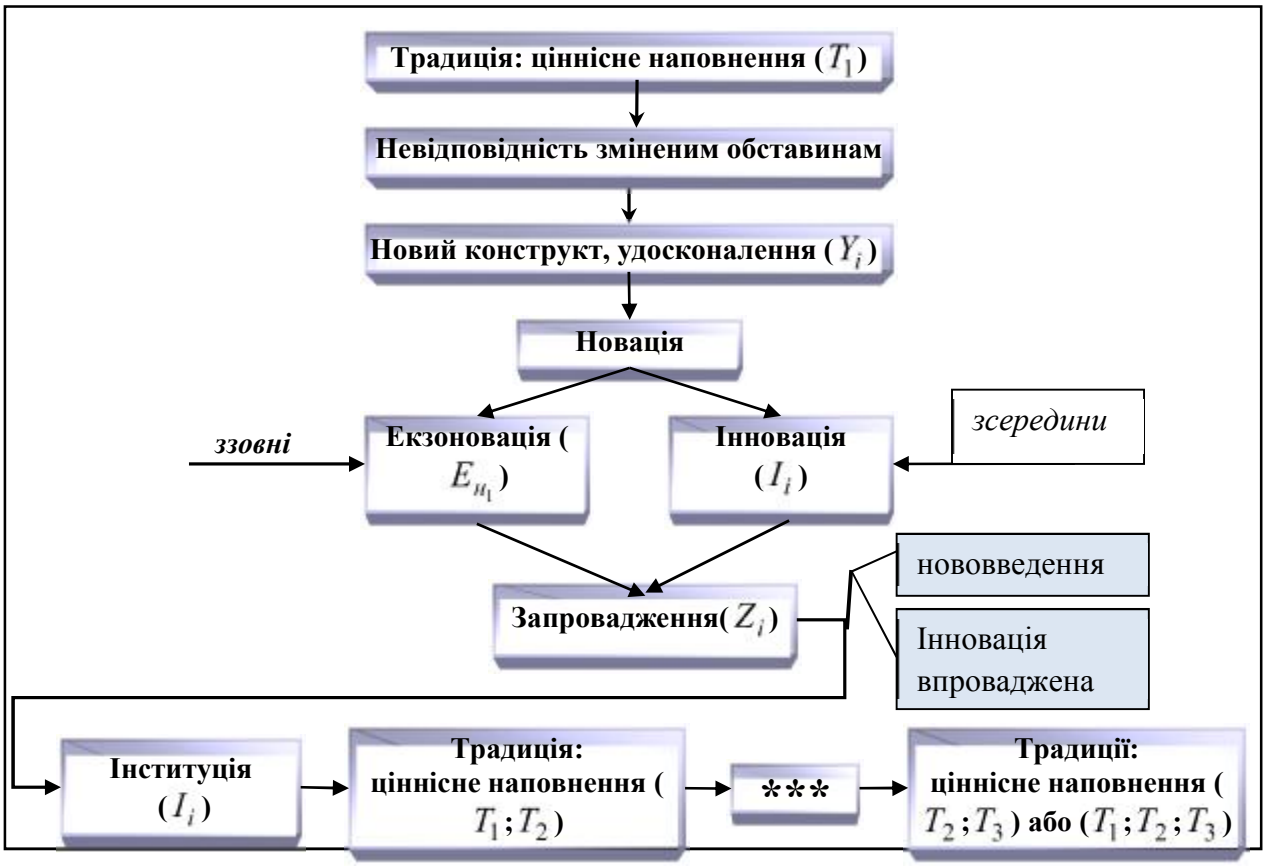

Рис. 1. Механізм безперервного інновування суспільного розвитку

Звернімо увагу на той факт, що традиція (T_1), будучи минулим за змістом, змінюється на сучасній основі загалом або в аспекті ряду цінностей, унаслідок чого не тільки частково відтворюється (T_1), а й оновлюється (T_2). При цьому в онтологічному змісті традиція (T_1) зовсім не спрямована на власне збереження або обов'язкову зміну на (T_2). За великим рахунком вона є чимось постійним всередині етапних змін (на першому – $T_1 = const$, на другому – $T_2 = const$ і т. д.). Її можна прирівняти до фундаменту, на якому постійно формується щось суто нове або оновлене. Основним призначенням традиції є забезпечення зв'язку минулого (T_1) з майбутнім (T_n) через сучасність (T_2).

Керуючись приведеними констатаціями можна вважати, що призначенням наявних зразків, тобто традиції, постає постійна постановка цільового вектору соціально-економічних змін шляхом нівелювання метаморфозності та стохастичності множини пропозицій новацій і забезпечення тим самим еволюції системи до деяких стійких макростанів на відповідному етапі суспільної динаміки.

Висновки і пропозиції. Отже, новація, нововведення і інновація являються різнозмістовними поняттями з тісним взаємозв'язком й взаємообумовленістю. Новація є універсальною категорією, яка при впровадженні в якості нового конструкту набуває форми нововведення, а у разі удосконалення існуючого зразка трансформується в інновацію. Неадекватне сприйняття приведених категорій стає фундаментом пасивності та непослідовності органів влади та управління в переході на інноваційний шлях розвитку. З врахуванням тільки висловленого гостро стоїть питання про якісне оновлення політики інновування, в результаті якого вона має набути як можливостей до керованих альтернативних змін відомих в країні і за її межами зразків техніки,

технології, організації виробництва, інститутів і інституцій, так і верифікації результатів їх впровадження на предмет прийнятності. Перш за все, мова має йти не відносно функцій держави щодо запровадження інноваційної моделі розвитку взагалі, а в площині посилення здатності виконавчої влади здійснювати інновування з отриманням суспільно прийнятних соціальних і економічних змін.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України [сайт]: статистична інформація. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
2. Самсонова К.В. Інноваційний розвиток, його роль та вплив на економічне зростання [Електронний ресурс] / К. В. Самсонова, В.О. Буряк. – Режим доступу : www.kntu. kr.ua/doc/nauk_zap_10_1/stat_10_1/56.doc - 2010
3. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : монографія / Л.Л. Антонюк, А.М Поручник., В.С. Савчук. – К. : КНЕУ, 2003. – 394 с.
4. Прощаликіна А. М. Формування національних інноваційних систем у країнах із трансформаційною економікою / А. М. Прощаликіна // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 6. – С. 72–77.
5. Пшенична В. П. Особливості формування та розвитку механізму реалізації державної інвестиційної політики в Україні / В. П. Пшенична // Держава та економіка. – 2010. – № 6. – С. 59–61.
6. Бова Т. В. Формування механізму державного управління функціонуванням національної інноваційної системи / Т. В. Бова // Економіка та держава. – 2010. – № 4. – С. 132–134.
7. Мельниченко О.А. Інноваційно-інвестиційна модель розвитку національної економіки: соціально-економічні та державно-управлінські аспекти [Електронний ресурс] / О. А. Мельниченко – Режим доступу : http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2011-1/doc /1/03. pdf
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
9. Терпецкий Н. Управленческие нововведения: характеристика, планирование, внедрение / Н. Терпецкий. – Вильнюс : ЛитНИИ, 1985. – 168 с.
10. Стовба А.В. Традиция и новация в развитии современного российского общества : автореф. дис. … к. филос. н. : 09.00.11 / Стовпа Андрей Владимирович ; Башкирский гос. ун.-т. – Уфа : 2015. – 21 с.
11. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент : навч. посіб. / Н.В. Краснокутська. – К. : КНЕУ,2003. – 504 с.
12. Онишко С.В. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності : навч. посіб. / С.В. Онишко, Т.В. Паєнтко, К.І. Швабій. – К. : КНТ, 2008. – 256 с.
13. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи : навч. посіб. / С.М. Ілляшенко. – Суми : Університет. кн., 2003. – 324 с.
14. Шумпетер Й. Теория экономического развития: исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры / Й. Шумпетер; Пер. с анг. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.

References:

1. The state statistics service of Ukraine [Derzhavna sluzhba statistiki Ukraini], [electronic resource], statistical information, available at: www.ukrstat.gov.ua.
2. Samsonova K.W. (2010), Innovative development, its role and impact on economic growth [Innovazijnij rozvitok, jogo rol ta vpliv na economichne zrostannia][electronic resource] K. W. Samsonova, V.O. Buriak, available at: www.kntu. kr.ua/doc/nauk_zap_ 10_1/stat _10_1 /56.doc.
3. Antonuk L.L., Poruchnik A.M., Savchuk V.S. (2003), " Innovation: theory, mechanism of elaboration and commercialization ", [Innovacii: teoriya, mehanizm rozrobki ta comercializacii], L.L.Antonuk, A.M. Poruchnik, V.S. Savchuk, KNEU, Kyiv, Kyiv National Economic University, 394 p.
4. Proshalikina A.M.(2010), The formation of the national innovation systems in countries with transformational economy, [Formuvannia natsionalnich innovatsijnich system u krainach iz transformatsijnoyu economicoyu] / A. M. Proshalikina, Actual problems of economy, No 6, pp. 72–77.
5. Pshenichna V. P.(2010), Features of formation and development of mechanism of realization of state investment policy in Ukraine, [Osoblivosti formuwannia ta rozvitku mechanizmu realizacii dertsavnoi investicijnoi politiki v Ukraini], V.P. Pshenichna, The state and the economy, No 6, pp. 59–61.
6. Bova T. W.(2010), The formation mechanism of state management of the functioning of the national innovation system, [Formuwannia mechanizmu dertsavnogo upravlinnia funkcionuvanniam natsionalnoi innovatsijnji sistemi], T. W. Bova, The economy and the state, No 4, pp. 132–134.
7. Melnichenko O.A.(2011), Innovation investment model of national economy development: socio-economic and state-administrative aspects, [Innovacijno-investicijna model rozvitku natsionalnoi economicu: socialno-

economichni ta dertsavno-upravlinski aspekti][electronic resource] / O. A. Melnichenko, available at: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db /2011-1/doc/1/03.pdf
8. Big explanatory dictionary of modern Ukrainian language (2005), [Velikij tlumachni slovnik suchasnji ukrainskoi movi], comp. and chapters. edited by V. T. Busel., K. ; Irpin :, 1728 p.
9. Terpetskij N. (1985), Management innovation: characteristics, planning, implementation, [Upravlencheskie novovvedeniia: harakteristika, planirovanie, vnedrenie], N. Terpetskij, Vilnyus, Litii, 168 p.
10. Stovba A.V. (2015), Tradition and innovation in the development of modern Russian society, [Tradiciia I novaciia v razvitii sovremennogo rosijskogo obshchestva], author. Dis. on competition sciences. Degree candidate. philosophical Sciences specials. 09.00.11, A.V. Stovba, Ufa, Bashkir state University, 21 p.
11. Krasnokutska N.V. (2003), Innovation management [Innovacijnij menedzhment], proc. allowance., N.V. Krasnokutska, KNEU, Kyiv, Kyiv National Economic University, 504 p.
12. Onishko S.V. (2008), Financial support for innovative activities, [Finansove zabezpechennia innovatsijnji diialnosti], proc. allowance.„S.V. Onishko, T.W. Paentko, K.I. Shvabij, Kyiv, KHT, 256 p.
13. Illiachenko S.M. (2003), Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи, [Upravlinnia innovacijnim rozvitkom: problemi, contsepcii, metodi], proc. allowance., S.M. Illiachenko, Sumy, University book, 324 p.
14. Shumpeter Y.A. (1982), " The theory of economic development : a study of business profits, capital, credit, interest and cycle conditions ", [Teriya economicheskogo razvitiya: issledovanie predprinimatelscoy pribili, capitala, credita, protsenta i tsicla conyunkturi], monograph, Y.A. Shumpeter, Moskow, Progress, 455 p.

Keywords: *novation; novelty; innovation; nature; relationship; social innovation introduction process continuity; source prospects.*
Ключові слова: *новації; нововведення; інновації; сутність; взаємозв'язок; взаємовплив; інновування; безперервність; джерело; перспективи.*
Ключевые слова: *новации; нововведения; инновации; сущность; взаимозависимость; взаимовлияние; инновирование; непрерывность; источники.*

УДК 330.322

ІНВЕСТИЦІЙНІ РЕСУРСИ: СУТНІСТЬ, МЕХАНІЗМ ЗАЛУЧЕННЯ ТА РОЛЬ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Зінченко Олена Антонівна, професор кафедри фінансів суб'єктів господарювання та інноваційного розвитку, д. е. н, проф., Державний вищий навчальний заклад «Криворізький національний університет», м. Кривий Ріг, e-mail: nvo.alta@gmail.com, тел: +380671185630
Павліщій Даріуш Олесь, мер міста Громадка, м. Громадка, Польща
Зінченко Дмитро Сергійович, магістрант, факультет менеджменту і маркетингу, Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського, м.Київ

Olena Zinchenko, Professor of the Department of Business Entities Finance and Innovative Development, Ph.D., Professor, State Higher Educational Istablishment «KRIVOROGSKYI NATIONAL UNIVERSITY», Krivoy Rog
Dariy Pawliszczy, Municipality of Gromadka, Gromadka, Poland
Dmitry Zinchenko, student, Faculty of Management and Marketing, KYIV POLYTECHNIC INSTITUTE BY SIKORSKY, Kiev

E. Zinchenko, D. Pawliszczy, D. Zinchenko. Investment resources: essence, mechanism of attraction and role in the economic development of the enterprise.

The article is devoted to the improvement of theoretical and methodical approaches to the formation of the mechanism of attraction of investment resources. A brief overview of statistical information on the current state of investment activity in Ukraine was carried out and the emphasis was placed on the need to implement urgent measures to intensify innovation and investment activity in order to increase the investment attractiveness of the domestic economy. On the basis of the analysis of statistical-analytical data, it is proved that, against a background of a few-year fall, Ukraine's economy, albeit slowly, begins to reborn. And according to the classical formula at the stage of the crisis, investment and innovation resources are emerging as essential. The role of investments in the economic development of the enterprise is outlined. The author analyzes the approaches of authors to the definition of the essence of concepts related to investment and innovation activity in order to find advanced methods of managing the formation of the mechanism of investment resources attraction. The author's vision of the term "investment resources" is proposed as follows: "Investment resources represent all types of values that are invested in the objects of the enterprise in order to increase economic results, namely profit growth, market value of the enterprise and the income of its owners". Methodological approaches to the development of a model of investment attraction taking into account typical variants of such a model have been improved. The author's advanced methodology of substantiation of expediency of introduction of investments is outlined by developing a system of measuring the planned level of economic development of the enterprise with economic and financial positions.

Зінченко О., Павліщій Д., Зінченко Д. Інвестиційні ресурси: сутність, механізм залучення та роль у економічному розвитку підприємства.

Стаття присвячена удосконаленню теоретичних та методичних підходів щодо формування механізму залучення інвестиційних ресурсів. Здійснено стислий огляд статистичної інформації щодо теперішнього стану інвестиційної діяльності в Україні та акцетовано увагу на необхідності впровадження невідкладних заходів щодо активізації інноваційно-інвестиційної діяльності з метою підвищення інвестиційної привабливості вітчизняної економіки. Окреслено роль інвестицій в економічному розвитку підприємства. Проаналізовано підходи авторів до визначення сутності понять, пов'язаних з інвестиційно-інноваційною діяльністю з метою пошуку удосконалених методів управління формуванням механізму залучення інвестиційних ресурсів. Запропоновано авторське бачення терміну «інвестиційні ресурси». Удосконалено методичні підходи до розробки моделі залучення інвестицій з урахуванням типових варіантів такої моделі. Викладено авторську удосконалену методику обґрунтування доцільності впровадження інвестицій шляхом розробки системи вимірювання планового рівня економічного розвитку підприємства з економічних та фінансових позицій.

Зинченко А. А., Павлищий Д. О., Зинченко Д. С. Инвестиционные ресурсы: сущность, механизм привлечения и роль в экономическом развитии предприятия.

© ***E. Zinchenko, D. Pawliszczy, D. Zinchenko / Зінченко О., Павліщій Д., Зінченко Д., 2017***

Статья посвящена усовершенствованию теоретических и методических подходов по формированию механизма привлечения инвестиционных ресурсов. Осуществлен краткий обзор статистической информации по нынешнему состоянию инвестиционной деятельности в Украине и акцетировано внимание на необходимости внедрения безотлагательных мер по активизации инновационно-инвестиционной деятельности с целью повышения инвестиционной привлекательности отечественной экономики. Определена роль инвестиций в экономическом развитии предприятия. Проанализированы подходы авторов к определению сущности понятий, связанных с инвестиционно-инновационной деятельностью с целью поиска усовершенствованных методов управления формированием механизма привлечения инвестиционных ресурсов. Предложено авторское видение термина «инвестиционные ресурсы». Усовершенствованы методические подходы к разработке модели привлечения инвестиций на основе типовых вариантов такой модели. Изложена авторская усовершенствованная методика обоснования целесообразности внедрения инвестиций путем разработки системы измерения планового уровня экономического развития предприятия с экономических и финансовых позиций.

Постановка проблеми. Економіка України наразі знаходиться у кризовому стані. Згідно даних міжнародних рейтингів наша країна на сучасному етапі свого розвитку не є інвестиційно привабливою для закордонних інвесторів. Тому вирішення питання пошуку шляхів виведення вітчизняних підприємств із кризи ускладнюється даною ситуацією. Тому трансформація управлінських пріоритетів повинна здійснюватись в сторону вивчення можливостей мобілізації інвестиційних ресурсів, удосконалення механізму їх залучення та підвищення ефективності їх використання з метою сприяння економічному розвитку підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню широкого спектру питань, пов'язаних з інноваційно-інвестиційною діяльністю присвячено праці значної кількості авторів [1-10 та ін.]. Загальновідомо, що з часів виникнення концепції сучасного економікс ці питання є одними з найбільш досліджуваних у вітчизняній та світовій економічній літературі, оскільки неодноразово доведено, що без інвестування, і зокрема, без інвестування в інновації, будь-який прогресивний розвиток є неможливим. Вченими опрацьовано багато підходів як до визначення сутності даних категорій, ролі в економічному розвитку, їх складових та класифікації, так і до формування ефективних механізмів залучення інвестицій, удосконалення методів вимірювання ефективності їх впровадження тощо.

Наприклад, у роботах [1-10 та ін.] такими авторами, як О. Амоша [1], І. Бланк [2], В. Бочаров [3], О. Другов [4] В. Жуков[5], Т. Логутова [6], К. Салига [7], А. Турило [8], Р. Фатхутдинов [9], З. Янченко [10] та ін. відображено сутність понять «інновації», «інвестиції» та «інвестиційні ресурси», визначено їх роль в економічному розвитку підприємства та вирішено комплекс теоретико-методологічних питань, пов'язаних з їх дослідженням.

Виокремлення невирішеної проблеми. Наразі існує проблема перенасиченості інформаційного простору щодо визначення сутності понять «інвестиції», «інновації», «інвестиційні ресурси». Дані поняття трактуються неоднозначно і різновекторно, що не сприяє як порозумінню серед науковців, так створенню базису для обґрунтування ефективності прийняття практичних господарських рішень в площині формування стратегій і механізмів інвестиційної діяльності підприємств. У роботі започатковано вирішення цієї проблеми з метою підвищення якості економічного розвитку підприємств у сучасних умовах господарювання.

Мета роботи - розширити теоретико-методологічні та методичні підходи до трактування сутності інвестиційних ресурсів, визначення їх ролі в економічному розвитку підприємства, а також формування механізму їх залучення з огляду на підвищення їх інноваційності з метою зростання рівня економічного розвитку підприємства.

Результати дослідження. На початку дослідження вважаємо за доцільне акцентувати увагу на удосконаленні теоретичних підходів щодо визначення сутності поняття «інвестиційні ресурси».

Підходи до трактування сутності понять «інвестиції», «інвестиційні ресурси», «інвестиційна діяльність», «інноваційно- інвестиційна діяльність» не є однозначними.

У Законі України «Про інвестиційну діяльність» визначено «правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території України» [12]. Сутність інвестицій у ньому розкривається наступним чином (Стаття 1 даного Закону): «Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект. Такими цінностями можуть бути: кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів); рухоме та нерухоме майно; майнові права інтелектуальної власності; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань; права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права; інші цінності.» [12]. Визначення інвестиційної діяльності наведене у другій статті даного Закону: «Інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій» [12].

Інвестиційні ресурси у даному Законі характеризуються обтічно і здебільшого позиціонуються як джерела фінансування інвестиційної діяльності. Щодо цього у статті 10 даного Закону відзначено , що «Інвестиційна діяльність може здійснюватись за рахунок: власних фінансових ресурсів інвестора (прибуток, амортизаційні відрахування, відшкодування збитків від аварій, стихійного лиха, грошові нагромадження і заощадження громадян, юридичних осіб тощо); позичкових фінансових коштів інвестора (облігаційні позики, банківські та бюджетні кредити); залучених фінансових коштів інвестора (кошти, одержані від продажу акцій, пайові та інші внески громадян і юридичних осіб); бюджетних інвестиційних асигнувань; безоплатних та благодійних внесків, пожертвувань організацій, підприємств і громадян. [12].

У роботі [2] стверджується, що «інвестиційні ресурси представляють собою всі види фінансових активів, що залучаються з метою вкладення в об’єкти інвестування».

Крім того, наразі є достатньо поширеним підхід щодо визначення інвестиційних ресурсів у якості цінностей, що вкладаються з метою приросту доданої вартості.

З нашої точки зору, на основі розглянутих підходів, удосконалене визначення інвестиційних ресурсів (на рівні функціонування підприємства) можна надати наступним чином. Інвестиційні ресурси представляють собою всі види цінностей, що вкладаються в об'єкти діяльності підприємстваа з метою зростання економічних результатів, а саме приросту прибутку, ринкової вартості підприємства та доходів його власників.

Доповнює спектр понять, що використовуються нами в роботі, надане автором роботи [8] визначення інновацій: «інновація – це комплексна категорія, що характеризує якісно новий результат у різних сферах діяльності людини, який відображається в матеріальній та нематеріальній формах і застосування якого має принести певні конкурентні переваги й вигоди або ефективне досягнення поставленої мети. У ринковій економіці інновація – це об’єктивна економічна категорія, і як результат вона передусім пов’язана з досягненням економічного ефекту [8]».

Проблеми розвитку інвестиційного процесу в Україні спричиняються високим рівнем невизначеності, непередбачуваності та ризикованості. Світовий досвід підтверджує, що навіть у розвинутих країнах ці ризики мінімізуються за допомогою заходів державної фінансової підтримки інновацій. При цьому серед проблем, від розв'язання яких залежать тенденції динаміки економічного розвитку країни у

перехідний період, одне з ключових місць посідають проблеми, пов'язані з оптимізацією джерел фінансування інвестиційної діяльності.

Згідно аналітичних даних про стан України у 2016 році, наведений у Звіті про діяльність Спілки економістів за 2016 рік [11] «ВВП України у 2016 році збільшився порівняно з 2015 роком на 2,3 %....Індекс промислової продукції за підсумками 2016 року склав 102,4%... [11, с.14]. У 2016 р. в економіку України іншими країнами інвестовано 4405,8 млн. дол. проти 3763,7 млн. дол. США у 2015 р., прямі інвестиції з України в економіку країн світу склали 20,7 млн. дол. США проти 27,9 млн. дол США у 2015 році. Інвесторами з країн ЄС вкладено 1972,0 млн. дол.С ША прямих інвестицій (з них 68% припадає на Кіпр, Велику Британію, Нідерланди та Австрію) [11,с.25-26].»

Процитовані нами статистично-аналітичні дані свідчать про те, що на тлі декількарічного падіння економіка Україні, хоч і повільно, починає відроджуватись. А отже, за класичною формулою, за таких умов - саме на етапі виходу із кризового періоду - вкрай необхідні рішучі заходи щодо сприяння такому відродженню. На цьому етапі інвестиційно-інноваційні ресурси постають як першочергово необхідні.

З іншої сторони, важливо в даному ракурсі також акцентувати увагу і на макропоказниках розвитку України за 2016 рік: «За підсумками 2016 року Україна опинилась серед країн, чия економіка повільно падає…Згідно даних, оприлюднених під час всесвітнього економічного форуму в Давосі у січні 2017 року, Україна у рейтингу країн з економіками, що розвиваються, перебуває на 47-й сходинці - між Гватемалою та Гондурасом. Рівень розвитку економіки України оцінюється в 3,67 бала із 7 можливих, що позиціонує її серед низки країн, чиї економічні показники протягом минулого року демонстрували повільний регрес…За рейтингом Doing Business-17 Україна займає 80 місце. (А за оцінками експертів Світового банку один пункт в рейтингу Doing Business приносить державі інвестиції в обсязі близько 500-600 млн. дол. США)» [11,с.33-34].

Отже, зростання рівня економічного розвитку країни в цілому і кожного суб’єкта підприємницької діяльності зокрема має послужити запорукою зростання інвестиційної привабливості вітчизняної економіки.

Як було доведено вище, активізація інвестиційно - інноваційної діяльності є першопричиною економічного зростання. Це підтверджують багато економічних теорій, розбіжності полягають тільки у тому, які за формою власності інвестиції мають відігравати основну роль у виведенні економіки з кризи. Так, прихильники класичної економічної теорії говорять, що приоритетними повинні бути приватні інвестиції із ринковим механізмом розподілу. У свою чергу, прибічники кейнсіанської економічної школи головну роль відводять державним інвестиціям із адміністративно-ринковим механізмом розподілу. Однак усі вони розглядають інвестиції як фундамент економічного зростання.

Вибір інвестиційної діяльності як основного фактору економічного зростання ставить проблему підвищення ефективності використання обмежених фінансових ресурсів із метою забезпечення більш стрімкого й стійкого економічного зростання. Для розв'язання цього завдання розглянемо інвестиції в інновації в розрізі сучасної системи фінансового управління економічними процесами на підприємствах. На думку авторів [13, с.321] джерелами фінанування капітальних вкладень можуть бути: власні фінансові ресурси; позичені фінансові ресурси; кошти, отримані від продажу цінних паперів, внески членів трудових колективів; кошти державного бюджету та місцевих бюджетів; кошти іноземних інвесторів. Насамперед, джерела фінансування інноваційних проектів залежать від фінансового механізму підприємства. З точки зору сучасних досліджень фінансового менеджменту [13-15 та ін.] розмежовують фінансовий механізм за ознакою рівня фінансового управління на директивний і регулювальний. Безпосередній вплив на фінансову діяльність підприємства

здійснюється через фінансовий механізм державного фіскального регулювання (ставки податків, різноманітні стимули і санкції), але, у свою чергу, ефективна організація та функціонування фінансів підприємства впливають на рівень державних фінансів (наповнюваність державного й місцевих бюджетів, позабюджетних фондів) і на економічне зростання взагалі.

Можливість залучати фінансові ресурси з різних джерел, у тому числі на фінансовому ринку, дає змогу підприємству відносно вільно маневрувати структурою цих ресурсів, вибираючи оптимальні їхні комбінації. Однак є певні чинники, що впливають на обсяг і структуру фінансових ресурсів підприємства. До них належать: форма власності й організаційно-правові форми підприємства (так, наприклад, державні підприємства багато в чому залежать від складу і обсягу державних фінансових ресурсів як додаткового джерела формування капіталу), галузева приналежність підприємства, мета і завдання фінансово-господарської діяльності на певному проміжку часу, внутрішня фінансова політика підприємства тощо.

З нашої точки зору, питання збільшення інвестицій для кожного конкретного підприємства дотоді залишатиметься невирішеним, допоки його власники не матимуть обґрунтованих доказів того, що саме дані конкретні інвестиційні проекти призведуть до зростання економічної ефективності та ринкової вартості підприємства, а також до підвищення рівня доходів самих власників. А отже, ТОП-менеджменту підприємства необхідно сформувати відповідний науково опрацьований інструментарій щодо: 1) обґрунтування доцільності інвестицій для підвищення рівня економічного розвитку підприємства; 2) формування та використання дієвого механізму залучення та використання інвестицій; 3) організації безперебійного контролю за цим процесом на всіх етапах його здійснення з метою своєчасного реагування на будь-які відхилення. Крім того, загальновідомо, що лише інвестиції інноваційного спрямування сприятимуть досягненню необхідних власникам результатів, оскільки нами у попередніх дослідженнях аргументовано доведено пряму кореляцію зростання вкладень в інновації – зростання якості прибутку – підвищення економічної ефективності – збільшення ринкової вартості підприємства – підвищення доходів власників.

Що стосується економічного обґрунтування доцільності інвестицій та розробки відповідних моделей вітчизняними вченими пропонується значна кількість підходів до вирішення цих питань: як за рахунок розробки оптимізаційних, інтегрованих, детермінованих, так і імітаційних моделей оцінювання ефективності інноваційних проектів. Нам більше імпонує для даної мети використання нечітко-множинної моделі.

Крім того, пропонуємо на етапі доведення економічної доцільності інвестиційно- інноваційних проектів використовувати підходи до оцінки економічної ефективності інвестиційної діяльності підприємств, викладені в роботі [16, с.336-360].

Для удосконалення оцінювання зміни рівня економічного розвитку підприємства після впровадження інвестиційних проектів існує значна кількість загальновідомих методик. Далі в роботі ми пропонуємо інтерпретувати з цією метою золоте правило економіки, яке базується в першу чергу на тому, що при створенні кожного підприємства власники визначають його місію, мету та завдання. При цьому ринкові умови господарювання вимагають, щоб діяльність підприємства була конкурентоспроможною і економічно ефективною, а це в свою чергу, пов’язано з розробкою раціональної економічної політики на підприємстві. Золоте правило фінансування визначає умови ефективної фінансової діяльності підприємства, напрямки раціонального управління його фінансами, вимоги до формування сукупності елементів активів і пасивів та шляхи оптимізації грошових потоків. через формування оптимальних пропорцій в системі балансу підприємства та через забезпечення

узгодженості строків, на які мобілізуються фінансові ресурси, зі строками, на які вони вкладаються в активи підприємства:

1) умова ліквідності балансу:

$$A_1 \geq П_1; A_2 \geq П_2; A_3 \geq П_3; A_4 \leq П_4, \quad (1)$$

2) умова узгодженості строків:

$$t_{м.фр.i} \geq t_{вк.а.ij}, \quad (2)$$

де A_1 – абсолютно ліквідні активи (готівка і короткострокові фінансові інвестиції); A_2 – швидколіквідні активи (поточна дебіторська заборгованість, векселі отримані); A_3 – повільноліквідні активи (запаси сировини, матеріалів, готова продукція, незавершене виробництво тощо); A_4 – важколіквідні активи (основні засоби, довгострокові фінансові вкладення, незавершене будівництво тощо); $П_1$ – найбільш термінові зобов'язання (кредиторська заборгованість і кредити банку, терміни повернення яких настали); $П_2$ – середньострокові зобов'язання (короткострокові кредити банків); $П_3$ – довгострокові зобов'язання (довгострокові кредити банків); $П_4$ – власний капітал; $t_{м.фр.i}$ – період, на який мобілізується фінансовий ресурс *i*–го виду; $t_{вк.а.ij}$ – період, на який вкладається *i*- й фінансовий ресурс в актив *j*–го виду на підприємстві.

Таке поєднання двох критеріїв (економічних умов, відображених у формулах (1) і (2) більш ґрунтовно і всебічно характеризує сутність і механізм дії золотого правила фінансування підприємства.

Є можливість удосконалення також і золотого правила економіки підприємства (за назвою і сутністю). Згідно загальновідомих методик, зміст золотого правила підприємства виражається умовою:

$$T_П > T_B > T_A > 100\ \%, \quad (3)$$

де, $T_П$ – темп зростання прибутку підприємства, %; T_B – темп зростання виторгу від продажу продукції (робіт, послуг), %; T_A – темп зростання сукупних активів підприємства, %.

У нерівності (3) перша її частина (T_A>100%) трактується як нарощення економічного потенціалу і масштабів діяльності підприємства, друга частина (T_B>T_A) – як необхідність забезпечення підвищення ефективності використання всіх наявних ресурсів підприємства; третя частина ($T_П$>T_B) – як відносне зниження витрат виробництва і обігу (за рахунок того, що прибуток підприємства зростає швидше від обсягу реалізації продукції і сукупного капіталу).

На наш погляд, золоте правило економіки підприємства повинно охоплювати економічні інтереси власників підприємства (їх особисті доходи і ринкова вартість підприємства), кінцеву мету й умови якісного стратегічного і тактичного його розвитку. Стратегія якісного економічного розвитку підприємства полягає в тому, щоб максимізувати ці величини для власників, а тактика – щоб зберегти необхідне співвідношення між прибутком, виторгом і сумою активів (нерівність (3)) в поточній діяльності підприємства.

Виходячи з цього, нами пропонується представляти зміст золотого правила економіки наступною сукупністю умов:

$$1)\ T_{РВП} > 100\ \%,\ ,\ T_{ВК} > 100\ \% \quad (\text{або } T_{РВП} > T_{ВК} > 100\ \%), \quad (4)$$

$$2)\ T_П > T_B > T_A > 100\ \%, \quad (5)$$

де $T_{РВП}$ – темп зростання ринкової вартості підприємства;

$T_{ВК}$ – темп зростання власного капіталу.

Умова, коли $T_{П} > T_{А} > 100\ \%$ опосередковано характеризує якісні чинники при формуванні прибутку підприємства, а сама наявність якісного прибутку є основою формування якісної складової власного капіталу підприємства і його ринкової вартості, що відображено в нерівностях (4) і (5). Така оцінка власного капіталу підприємства є важливою ознакою ефективного планування його величини, коли пріоритетом виступають якісні напрямки розвитку підприємства.

З врахуванням специфіки фінансової діяльності підприємства (фінансова діяльність є важливою складовою загальної економічної діяльності підприємства) золоте правило економіки підприємства прийме наступний вигляд:

$$T_{РВП} > 100\ \%,\ T_{ВК} > 100\ \%,\ (\text{або } T_{РВП} > T_{ВК} > 100\ \%), \quad (6)$$

при

$$1)\ T_{П} > T_{В} > T_{А} > 100\ \%, \quad (7)$$

$$2)\ A_1 \geq П_1; A_2 \geq П_2; A_3 \geq П_3; A_4 \leq П_4, \quad (8)$$

$$3)\ t_{м.фр.i} \geq t_{вк.а.ij} \quad (9)$$

Така модель загального розвитку підприємства (золоте правило системного розвитку підприємства) в ідеалі повинна охоплювати всі сторони діяльності підприємства і може трансформуватися в залежності від того, які критерії є більш нагальними з позиції сукупних об'єктивних і суб'єктивних умов його розвитку та суспільства в цілому для періоду, що прийнято для оцінки інвестиційних проектів.

Висновки та пропозиції. Таким чином, запропоновані в роботі підходи щодо удосконалення трактування сутності інвестиційних ресурсів, а також удосконалений механізм їх залучення сприятимуть удосконаленню управління інноваційно-інвестиційною діяльністю підприємств з метою активізації їх економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Амоша О. І. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення / О. І. Амоша, В. П. Антонюк, А. Ш. Землянкін та ін.; Ін-т економіки промисловості НАН України. Донецьк, 2007. - 328 с.

2. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент: учебный курс. /И. А. Бланк. -К.:Эльга, Ника-центр, 2001. – 448 с.

3. Бочаров В. В. Методы финансирования инвестиционной деятельности предприятий. /В.В.Бочаров. - Москва: Финансы и статистика, 1998.- 60 с.

4. Другов О. О. Інвестиційне забезпечення інтелектуалізації економіки України : [монографія] / О. О. Другов. – К.: УБС НБУ, 2010. – 284с.

5. Жуков В. Р. Управление инновационно-инвестиционной деятельностью предприятия: учеб. пособ. / В. Р. Жуков. - Донецк: Народ-пресс, 2006. 147 с.

6. Логутова Т. Г. Организационно-экономический механизм государственного управления инновационным развитием региона: монография. / Т. Г. Логутова. - Мариуполь: Приазов. гос. техн. ун-т, 2006. - 226 с.

7. Салига К. С. Економічні теорії інноваційного розвитку підприємства. /К. С. Салига. -Запоріжжя: КПУ, 2009. - 216 с.

8. Турило А. А. Основи управління інноваційним розвитком підприємства: монографія. / А.А . Турило - Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов, 2017. - 307 с.

9. Фатхутдинов Р. А. Инновационный менеджмент. / Р. А. Фатхутдинов. - Санкт-Петербург: Питер, 2002. - 400 с.

10. Янченко З. Б. Ефективне управління інноваційною діяльністю (регіональний аспект). – З. Б. Янченко. //Інноваційна економіка . – Тернопіль. – 2017. - №3-4- С.100-104.

11. Звіт про діяльність Спілки економістів України за 2016 рік. / За заг.ред. Оскольського. – К., Спілка економістів України. - 2017. – 270 с.

12. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://uazakon.ru/ukr/ukr-zakon-ob-investitsionnoy-deyatelnosti.html

13. Герасимчук Н. С. Економічні і інституціональні умови інвестиційної діяльності. /Н. С. Герасимчук //

Економіка України, 1994. -№12.
14. Фінансовий менеджмент: Навч.посібник. Видання третє, перероблене і доповнене/ За ред. Г. Г. Кирейцева.- К.: «Центр навчальної літератури», 2004.-531с.
15. Фінанси підприємств: Підручник/ За ред. А. М. Поддєрьогіна.- К.:КНЕУ, 2005.- 546 с.
16. Іщенко М. І. Теорія оцінки фінансово-економічних результатів діяльності промислових підприємств [монографія] : /М. І. Іщенко/ Кривий Ріг: Вид Р.А.Козлов,2014. – 422 с.

References (BSI):

1. Amosha O., Antonyuk V., Zemlyankin A. (2007), «Activation of innovation activity: organizational, legal and socioeconomic support», [Aktyvizatsiya innovatsiynoyi diyal'nosti: orhanizatsiyno-pravove ta sotsial'no-ekonomichne zabezpechennya], Donets'k, In-t ekonomiky promyslovosti NAN Ukrayiny, 328 p.
2. Blank I. (2001), «Investment Management: Training Course», [Ynvestytsyonnyy menedzhment: uchebnyy kurs], Kiev, Elga, Nika-center edn, 448 p.
3. Bocharov V. (1998), «Methods of financing investment activity of enterprises», [Metody fynansyrovanyya ynvestytsyonnoy deyatel'nosty predpryyatyy], Moscow, Fynansy y statystyka edn, 60 p.
4. Drugov O. (2010), «Investment provision of the intellectualization of the Ukrainian economy», [Investytsiyne zabezpechennya intelektualizatsiyi ekonomiky Ukrayiny], Kiev, UBS NBU edn, 284 p.
5. Zhukov V. (2006), «Management of innovation and investment activity of the enterprise», [Upravlenye ynnovatsyonno-ynvestytsyonnoy deyatel'nost'yu predpryyatyya], Donetsk, Narod-press edn, 147 p.
6. Logutova T. G. (2006), «Organizational-economic mechanism of state management of innovative development of the region: monograph», [Orhanyzatsyonno-ékonomycheskyy mekhanyzm hosudarstvennoho upravlenyya ynnovatsyonnym razvytyem rehyona: monohrafyya] , Mariupol: Pryazov. hos. tekhn. un-t edn, 226 p.
7. Saliga K. (2009), «Economic Theories of Innovative Development of Enterprise», [Ekonomichni teoriyi innovatsiynoho rozvytku pidpryyemstva], Zaporozhye, KPU, 216 p.
8. Turylo A. (2017), «Fundamentals of Management of Innovative Development of Enterprise: Monograph», [Osnovy upravlinnya innovatsiynym rozvytkom pidpryyemstva: monohrafiya], Kryvy Rih, Kozlov edn, 307 p.
9. Fathutdinov R. (2002), «Innovation management», [Ynnovatsyonnyy menedzhment], St. Petersburg, Peter edn, 400 p.
10. Janchenko Z. (2017), «Effective management of innovation activities (regional aspect)». - [Efektyvne upravlinnya innovatsiynoyu diyal'nistyu (rehional'nyy aspekt)], Ternopil, Innovative economy, Vol. 3-4, P.100-104.
11. Oskol's'kiy V. (2017), "Report on the activities of the Union of Economists of Ukraine for 2016», [Zvit pro diyal'nist' Spilky ekonomistiv Ukrayiny za 2016 rik.] – Kiev, Spilka ekonomistiv Ukrayiny, 270 p.
12. Law of Ukraine "On Investment Activity" of 18.09.1991, as amended, (2017), [Zakon Ukrayiny «Pro investytsiynu diyal'nist'» vid 18.09.1991 r. zi zminamy ta dopovnennyamy] [Electronic resource] - available at:: http://uazakon.ru/ukr/ukr-zakon-ob-investitsionnoy-deyatelnosti.html.
13. Gerasimchuk N.S. (1994), Economic and institutional conditions of investment activity [. Ekonomichni i instytutsional'ni umovy investytsiynoyi diyal'nosti , Kiev, Economy of Ukraine, Vol.12.
14. Kireytsev G (2004), «Financial Management: Tutorial. Third edition, revised and supplemented» [Finansovyy menedzhment: Navch.posibnyk. Vydannya tretye, pereroblene i dopovnene] , Kiev, Tsentr navchal'noyi literatury, 531 p.
15. Podderyogin A. (2005), «Finances of enterprises: Textbook» [Finansy pidpryyemstv: Pidruchnyk] Kiev, KNEU, 546 p.
16. Ishchenko M. (2014), «Theory of estimation of financial and economic results of activity of industrial enterprises», [Teoriya otsinky finansovo-ekonomichnykh rezul'tativ diyal'nosti promyslovykh pidpryyemstv], Kryvyy Rih, edn Kozlov, 422 p.

Keywords: *investment resources; economic development; efficiency of attracting investment resources.*
Ключові слова: *інвестиційні ресурси; економічний розвиток; ефективність залучення інвестиційних ресурсів.*
Ключевые слова: и*нвестиционные ресурсы; экономическое развитие; эффективность привлечения инвестиционных ресурсов.*

УДК 338.43.01

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ М'ЯСА В УКРАЇНІ

Маховський Дмитро Валерійович, асистент кафедри менеджменту організацій і адміністрування, Дніпровський державний технічний університет, к. е. н., м. Кам'янське, md_2007@ukr.net, +380978588017

Dmitry Makhovsky, the assistant of organizational management and administration Dnipro State Technical University, Ph.D., Kam'yanske, md_2007@ukr.net, +380978588017

D. Makhovsky. Modern trends in regional markets meat in Ukraine.

The article shows the results of the meat market research in Ukraine. The main trends in the market of meat in general and in its individual segments have been determined and analyzed. The real and potential capacity of the markets for poultry, pork and beef in Ukraine has been studied. The most significant factors in the development of the market under investigation have been identified and analyzed. The market growth potential is calculated for a scientifically based consumption rate per person. The main structural changes in the supply and consumption fund for the types of meat that occurred during the period studied are highlighted. Economic estimation of net exports of the main types of meat in Ukraine was carried out. The main components of the balance of meat and meat products by individual species have been studied. Proposals and recommendations regarding the prospects for the development of the meat market in Ukraine and its individual segments in conditions of negative socio-economic processes that occurred in the state were presented and justified. Priority of the meat supply increase in Ukraine is determined as one of the main components of the price stabilization mechanism in the market and the prerequisites for the growth of net exports.

Маховський Д. В. Сучасні тенденції розвитку регіонального ринку м'яса в Україні.

У статті представлені результати дослідження ринку м'яса в Україні та Дніпропетровській області. Визначено і проаналізовано основні тенденції в кон'юнктурі ринку м'яса в цілому і в окремих його сегментах. Досліджено реальну і потенційну ємність ринків птиці, свинини і яловичини в Україні. Встановлено та проаналізовано найбільш значущі чинники розвитку досліджуваного ринку. Розраховано потенціал зростання ринку за науково обґрунтованої норми споживання на одну людину. Висвітлено основні структурні зміни пропозиції і фонду споживання за видами м'яса, які відбулися протягом дослідженого періоду. Проведена економічна оцінка чистого експорту основних видів м'яса в Україні. Досліджено основні складові балансу м'яса і м'ясопродуктів за окремими видами. Представлені та обґрунтовані пропозиції і рекомендації щодо перспектив розвитку ринку м'яса в Україні та окремих його сегментів в умовах негат ивних соціально-економічних процесів, які відбулися в державі. Визначено пріоритетність нарощування пропозиції м'яса в Україні, як одну з основних складових механізму стабілізації цін на ринку і передумов для зростання чистого експорту.

Маховский Д. В. Современные тенденции развития регионального рынка мяса в Украине.

В статье представлены результаты исследования рынка мяса в Украине и Днепропетровской области. Определены и проанализированы основные тенденции в конъюнктуре рынка мяса в целом и в отдельных его сегментах. Исследовано реальную и потенциальную емкость рынков птицы, свинины и говядины в Украине. Установлено и проанализированы наиболее значимые факторы развития исследуемого рынка. Рассчитано потенциал роста рынка за научно обоснованной нормы потребления на одного человека. Освещены основные структурные изменения предложения и фонда потребления по видам мяса, которые произошли в течение исследованного периода. Проведена экономическая оценка чистого экспорта основных видов мяса в Украине. Исследованы основные составляющие баланса мяса и мясопродуктов по отдельным видам. Представлены и обоснованы предложения и рекомендации относительно перспектив развития рынка мяса в Украине и отдельных его сегментов в условиях негативных социально-экономических процессов, которые произошли в государстве. Определена приоритетность наращивания предложения мяса в Украине, как одну из основных составляющих механизма стабилизации цен на рынке и предпосылок для роста чистого экспорта.

Постановка проблеми. Ринок м'яса є складовою частиною агропродовольчого ринку. Він являє собою систему відносин, пов'язаних із виробництвом і товарообігом

© *D. Makhovsky / Маховський Д. В., 2017*

м’яса і м’ясопродуктів. Ринок м’яса, як і продовольчий ринок в цілому, являє собою складну економічну систему, яка динамічно розвивається і функціонує під впливом різних факторів. Ринок, в першу чергу, це підтримка рівноваги між попитом і пропозицією на певний товар. У цьому процесі важлива роль належить економічному регулювання виробництва продукції, її переробки, збуту та споживання. Дослідження проблем формування та функціонуванні м’ясного ринку багато в чому перетинається з вивченням його кон’юнктури, а рішення цих проблем власне і спрямоване на створення сприятливих умов ринку. Сприятлива або позитивна кон’юнктура має місце тоді, коли ємність товарного ринку зростає, виробники отримують достатні для організації відтворювального процесу доходи, споживачі – необхідні їм товари в потрібній кількості і необхідної якості за доступними цінами, а ціни змінюються в основному тільки у зв’язку зі зміною якості товарів. Відтак, дослідження формування регіонального ринку м’яса є досить актуальним питання, оскільки, виходячи з національних особливостей,життєвими потребами населення України є споживання м’яса і м’ясопродуктів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми функціонування агропродовольчого ринку привертають значну увагу вітчизняних економістів - аграрників. Вагомий внесок у їх вирішенні здійснили Т. Г. Дудар, С. Л. Дусановський, М. Г. Кириленко, О. М. Шпичак, Г. В. Черевко. Дослідженню проблем виробництва м’ясної продукції, формування ринку м’яса присвячені праці П. С. Березівського, М. В. Зось-Кіора, М. В. Зубця, М. В. Калінчика та багатьох інших. Вони визначили основні принципи функціонування вітчизняного агропродовольчого ринку, стратегічні напрями розвитку ринку м’яса і м’ясопродуктового підкомплексу. Однак складність і багатогранність питань, пов’язаних із вирішенням відповідних проблем на практиці, зумовлює необхідність подальших досліджень. Це насамперед стосується врахування динаміки зниження купівельної спроможності населення, структурних змін у системі організації аграрного виробництва.

Потрібно враховувати регіональні особливості, пов’язані з природно-кліматичними, демографічними, структуро-утворювальними економічними чинниками. Вони визначають перспективи розвитку окремих тваринницьких галузей у різних категоріях сільськогосподарських виробників, темпи зміни попиту населення регіону на м’ясопродукти , особливості формування балансу м’ясної продукції.

Мета статті. Метою статті є дослідження засад формування і функціонування ринку м’яса в Україні і Дніпропетровській області і обґрунтування напрямів його розвитку. Об'єктом дослідження виступає процес розвитку ринку м’яса в Україні і на Дніпропетровщині. Предметом дослідження є теоретичні, методологічні і прикладні проблеми формування продовольчого ринку.

Результати дослідження. У наукових виданнях із проблем аграрної економіки сформувався підхід, коли окремий продуктовий ринок охоплює сферу обігу не тільки продовольчого товару, а й сировини, необхідної для переробки. Тому, коли йдеться про ринок м’яса, здебільшого розглядаються ціни та обсяги реалізації худоби і птиці в живій вазі, так і продуктів їх забою.

У структурі продовольчого ринку важливе місце належить спеціалізованому м’ясному ринку, який включає реалізацію як м’ясопродуктів, так худоби та птиці. Об’єктивний характер формування м’ясного ринку пов’язаний з локалізацією розміщення споживачів м’ясних продуктів, їх специфічними потребами, а також розміщенням виробництва м’ясопродуктів.

Виділяють місцевий регіональний ринок, котрий пов’язаний з іншими регіональними ринками м’ясних товарів як з вивезення, так і з ввезення, але основна маса товарів реалізується на регіональному місцевому ринку, що обумовлено значними транспортними витратами, вимогами ринку реалізації парного (свіжого) м’яса та

м'ясопродуктів і рядом інших факторів. Ринок функціонує через сформовану інфраструктуру, яка охоплює поряд із сільським господарством ланки первинної обробки і промислової переробки, оптову ланку, роздрібну ланку і безпосередньо споживачів кінцевої продукції галузі.

Механізмом виконання цього є ринок м'ясної продукції, який охоплює організаційно-економічні форми взаємовідносин між суб'єктами господарювання різних сфер галузі тваринництва, забезпечуючи рух продукції на усіх стадіях відтворювального процесу – від вирощування і відгодівлі тварин (отримання м'ясної сировини) до виготовлення готових продуктів і реалізації їх кінцевому споживачу.

Отже, поняття «ринок м'яса» охоплює функціонування його відповідних контрагентів (сільськогосподарських, заготівельних, переробних і торговельних організацій), між якими об'єктивно виникають виробничі зв'язки й успішно вирішуються економічні взаємовідносини. Ринок м'яса діє за такими принципами: всеосяжність ринку (безперешкодний рух економічних ресурсів і торгівля ними); рівноправна участь на ринку суб'єктів господарювання з різними формами власності; вільне ціноутворення; поєднання саморегулювання ринку з державним втручанням; аграрне лобі і протекціонізм; розвиток партнерських взаємовідносин; поєднання економічних і соціальних моментів; всебічний розвиток ринкової інфраструктури, маркетингу і логістики. [1, с.251]

Таким чином, під м'ясним ринком розуміється сукупність соціально-економічних відносин у сфері обміну, за допомогою якої здійснюється реалізація худоби та птиці, м'яса і м'ясопродуктів і остаточне визнання суспільного характеру вкладеної в них праці. М'ясний ринок охоплює всі види угод і всі форми реалізації зазначених видів товарів. М'ясо як продукт переробки поділяється на яловичину, свинину, баранину, сало, птицю, а як окремі продовольчі товари – ковбасні вироби та м'ясні консерви.

Обсяги реалізації залежать перш за все від виробництва. Аналіз динаміки виробництва м'яса показав що, Дніпропетровська область в порівнянні з показниками України має негативну тенденцію до його зменшення на 33% за досліджуваний період, натомість в цілому по Україні виробництво зросло на 42%.

Дніпропетровська область в рейтингу областей знаходиться на лідируючих позиціях, її частка в загальноукраїнському виробництві становить менше 2% [5, с. 514].

Дослідження виробництва м'яса на 1 особу показало, що в цілому по Україні спостерігається тенденція до зростання на 54% в звітному році в порівнянні з 2000 роком, натомість в Дніпропетровській області навпаки виробництво зменшилось на 22%, найбільше вироблялось в 1995 році, таких показників Дніпропетровщина за останні 14 років не досягла.

Якщо порівняти виробництво зі споживанням м'яса в Дніпропетровській області, то воно становить в середньому 50 кг на 1 особу при науково-обґрунтованій нормі 75 кг. Відтак, можна зробити висновок, що, по-перше, в області споживають на 33% менше норми і на 17% менше середньостатистичного українця, що свідчить про низький рівень життя, а по-друге, Дніпропетровщина виробляє на 20% менше м'яса, ніж споживає, тобто ці 20% імпортуються в область.

Внаслідок економічної кризи масштаби операцій на ринку м'яса різко зменшились, а отже, у нього є значний потенціал росту. Якщо в оцінці потенційної місткості ринку виходити з рекомендованої норми споживання м'яса на одну особу, то в перспективі обсяг реалізованої продукції у натуральних одиницях повинен зрости удвічі. М'ясо для переважної більшості населення залишається через його відносну дорожнечу малодоступним товаром. Різке зниження доходів населення зумовило погіршення структури його харчування через зменшення у ній частки особливо цінних продуктів тваринного походження, насамперед м'ясопродуктів.

Динаміка реалізації худоби та птиці сільськогосподарськими підприємствами в Дніпропетровській області за останні два роки незначно зросла, але це все рівно менше, ніж в 2005 році, та менше показників 2000 року на 40% (рис. 1).

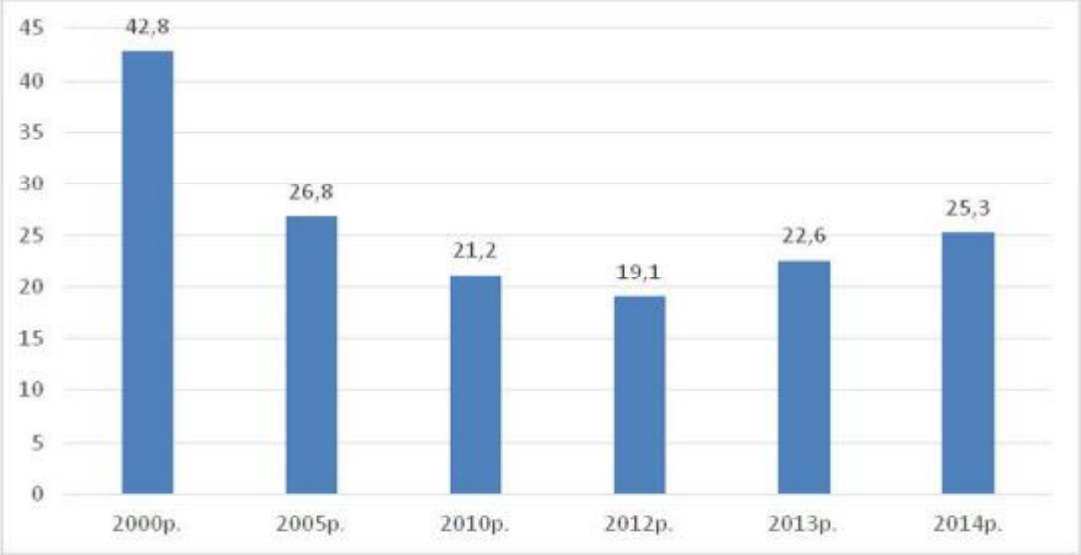

Рис. 1. Динаміка реалізації худоби та птиці сільськогосподарськими підприємствами, тис. т

В першу чергу така динаміка адекватна зменшенню обсягів виробництва.

Аналіз структури реалізованої продукції за різними каналами показав, що за останні 10 років реалізація переробним підприємствам та на ринку залишалась майже без змін в середньому 43% і 21% відповідно, а реалізація по іншим напрямкам зросла до 36% в 2014 році (рис. 2), тобто збільшилась реалізація через мережу супермаркетів та власні торгові точки.

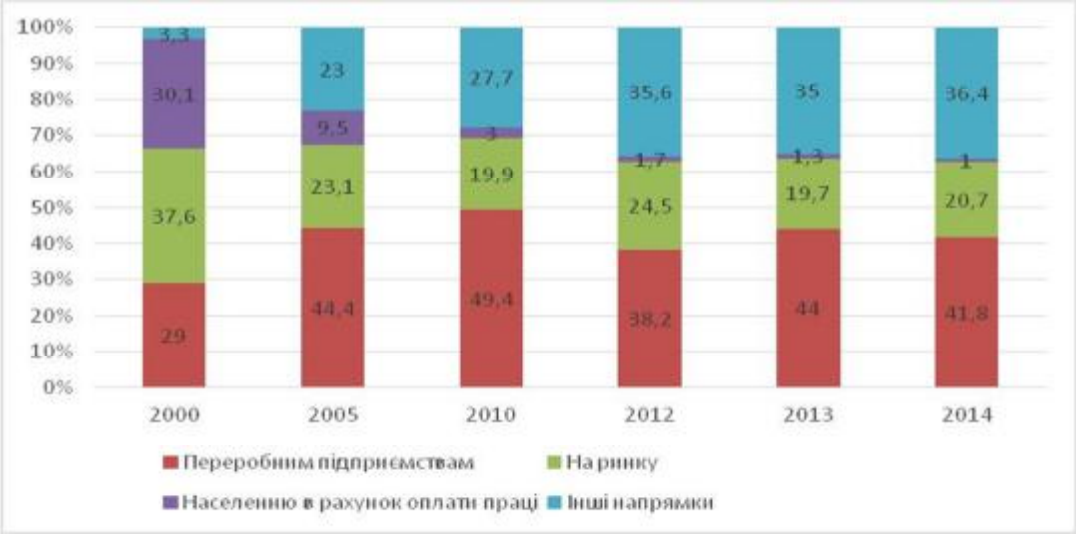

Рис. 2. Структура реалізації м’яса, %

Середні ціни реалізації худоби та птиці зросли в 2015 році на 78% в порівнянні з 2011 роком і на 44% в порівнянні з 2014 роком (рис. 3). Однак зростання цін все рівно не покриває зростаючих витрат на виробництво і реалізацію, тому ринок м’яса залишається незбалансованим.

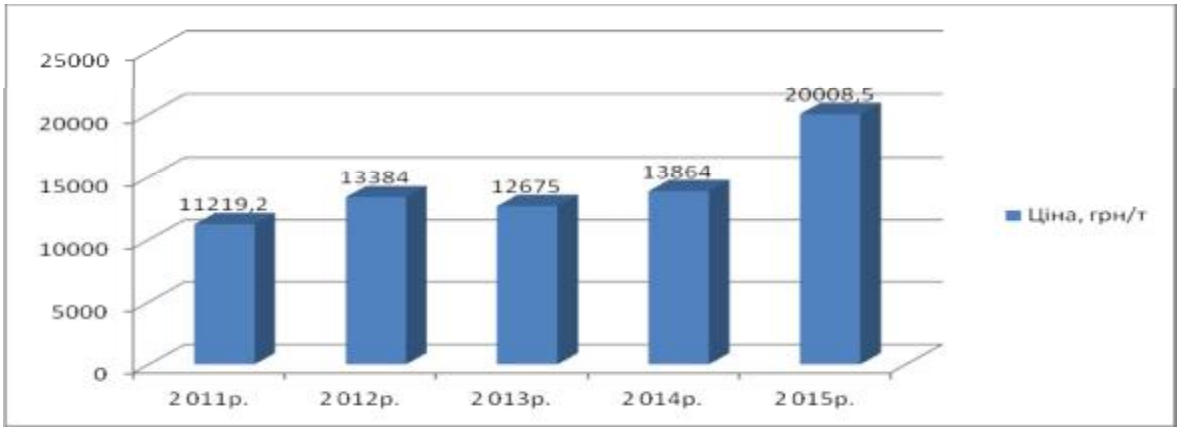

Рис. 3. Динаміка середніх цін реалізації худоби та птиці, грн./т (середні ціни по Україні)

Зростання виробництва тваринницької продукції, в тому числі свинини, є дуже важливим в контексті державної продовольчої політики. За досвідом розвинутих країн світу сільськогосподарських товаровиробників необхідно підтримати на законодавчому рівні, шляхом врегулювання фінансово-економічних та організаційних аспектів ринку м'яса, включаючи встановлення зважених механізмів державного управління цим ринком.

Протягом 2015 року ціни також змінювались, зокрема закупівельні ціни на свинину найвищими були середині року і в грудні вони знизились до 26 грн. за 1 кг (рис. 4). На початку 2016 року ціна на свинину 1 категорії становила 27-29 грн./кг, 2 категорії – 25 – 28 грн./кг, яловичину - 23-32грн./кг, птицю - 31-34 грн./кг (рис. 4).

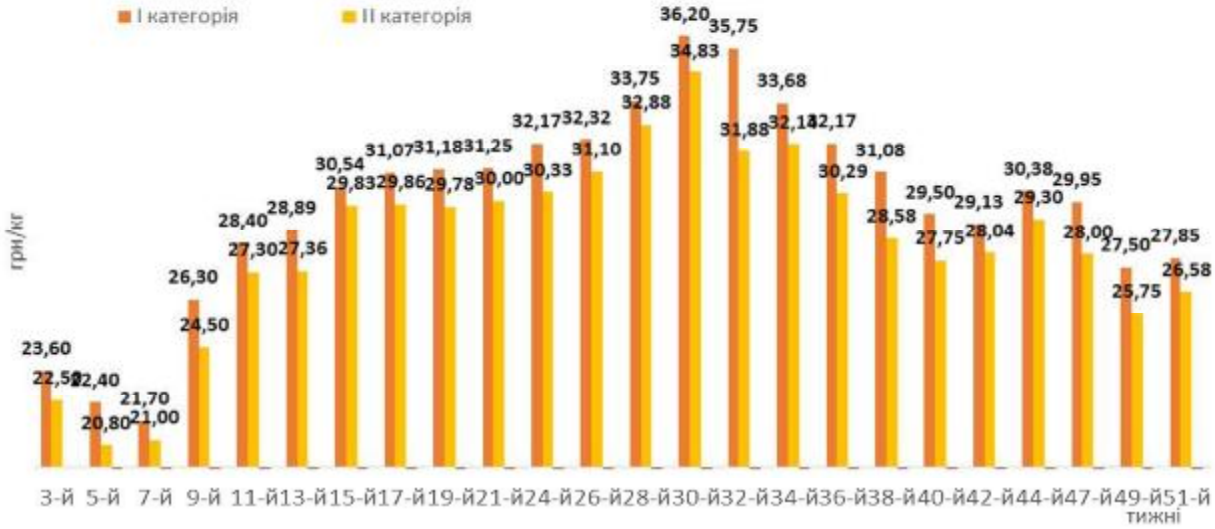

Рис. 4. Динаміка закупівельних цін на живець свиней 1 та 2 категорій, грн./кг

Таким чином, цінова ситуація досить нестабільна і потребує регулювання, в тому числі і державного. Державне регулювання передбачає пряме втручання державних органів у товарообмінні операцій, фінансову підтримку сільськогосподарських виробників, розробку норм і стандартів якості продукції й контроль за їх дотриманням. Інтеграційне регулювання передбачає погоджувальні дії суб'єктів ринку в рамках вертикальних інтеграційних структур , вплив на розвиток м'ясопродуктового підкомплексу та ринку м'яса діяльності національних і регіональних асоціацій виробників.

Результати досліджень показують необхідність у невідкладній корекції та розвитку векторів державної політики у тваринництві та м'ясопереробці в наступних напрямах:

- стимулювання ефективних каналів переробки і просування свіжого та охолодженого м'яса, посилення контролю за вмістом та виробництвом ковбас із замінниками рослинного походження та низькосортних субпродуктів;
- заохочення до впровадження та імпорту передових вітчизняних і зарубіжних технологій низьковитратного вирощування худоби та переробки м'яса, введення стимулюючих дотацій за підвищення ефективності виробництва та зменшення собівартості продукції;
- активна підтримка в питаннях створення сучасних виробництв із первинної переробки м'яса при великих підприємствах і переробних кооперативах малих та середніх виробників із вирощування худоби та птиці;
- всебічне стимулювання заготівельної та переробної кооперації серед виробників середніх та великих підприємств з первинної переробки;
- прискорення адаптації національних стандартів до міжнародних норм;
- стимулювання створення та підтримка розвитку професійних та міжпрофесійних об'єднань виробників і переробників м'яса, перенесення на них функцій промоутування вітчизняної продукції на цільових ринках, частково функцій розробки стандартів та контролю за їх дотриманням.

Формування організованого ринку м'яса передбачає також розвиток мережі гуртових ринків. Створення спеціалізованих осередків гуртової торгівлі м'ясом забезпечить належні умови для реалізації продукції за справедливими цінами, контроль за якістю продуктів, сприятиме розвитку міжрегіональної і міждержавної торгівлі.

Гуртові ринки та заготівельна кооперація є важливим елементом інтеграційного регулювання ринку м'яса, стимулятором розвитку співпраці між сільськогосподарськими виробниками і переробними підприємствами. З цією метою пропонується укладати довготермінові контракти між переробними підприємствами, з одного боку, та окремими сільськогосподарськими підприємствами й кооперативами, утвореними особистими селянськими і невеликими фермерськими господарствами, з іншого. Контракти повинні передбачати обсяг сировини, яку планує закупити переробне підприємство у виробника, терміни поставки худоби, причини, через які переробне підприємство може зменшити обсяги закупівлі худоби, коридор цін, за якими здійснюватиметься розрахунок.

Висновки. Враховуючи весь комплекс факторів, пов'язаних із станом та перспективами розвитку м'ясопродуктового підкомплексу, необхідно сформувати цілісну систему заходів державного врегулювання ринку м'яса в Україні з метою створення сприятливих економічних, правових, організаційних та інших умов для зростання виробництва м'яса та надання вітчизняним виробникам відповідної допомоги в фінансовій, правовій, інформаційній, дипломатичній, маркетинговій сферах. За результатами досліджень, які представлені у статті, встановлено, що більше 60% усього м'яса в Україні виробляється сільськогосподарськими підприємствами, відповідно решта пропозиції формується господарствами населення. Рівень забезпеченості внутрішнім виробництвом споживання м'яса та м'ясопродуктів загалом становить 101,5%. Експортний потенціал здебільшого реалізується за рахунок галузі птахівництва, частка якої у сукупному експорті м'яса перевищує 80%. Обсяг чистого експорту м'яса в Україні у 2016 р. зріс на 150 тис. т порівняно з 2015 р. Рівень споживання м'яса в Україні на душу населення в рік на 35 – 45% нижчий, ніж у розвинутих державах світу. Для забезпечення росту ринку на основі вітчизняної сировини, необхідно додатково збільшити обсяги виробництва м'яса на 1,2 млн. тонн. Перспективи розвитку ринку м'яса в Україні полягають у реалізації комплексу

організаційно-економічних заходів, зокрема: зниження виробничих витрат у тваринництві; впровадження ресурсо- та енергоощадних технологій; розвиток інтегрованих виробничих комплексів; оптимізація державної фінансової підтримки; залучення іноземних та внутрішніх інвестицій у м'ясопродуктовий підкомплекс; забезпечення інформаційної підтримки виробників м'яса.

Перспективи подальших досліджень. Надзвичайно актуальними в економічній науці є дослідження чинників розвитку та прогнозування кількісних та якісних характеристик ринків продовольчих продуктів, зокрема м'яса на основі створення спеціалізованих економіко-математичних моделей, з метою одержання необхідної інформації для прийняття раціональних управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. *Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / за ред. М. В. Зубця, П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка, М. М. Федорова. –К.: ННЦ ІАЕ. 2011. – 1008 с.*

2. *Березівський П. С. Стратегічні пріоритети розвитку м'ясного скотарства / П. С. Березівський //Сталий розвиток економіки . – 2011. – №6. –С. 165–169.*

3. *Державна служба статистики України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua*

4. *Дудар Т. Г. Формування ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції: теорія, методика, перспективи: монографія /Т. Г. Дудар, В. Т. Дудар. – Тернопіль: Економічна думка. - 2009. – 246 с.*

5. *Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2015 р.- Дніпропетровськ. - 2015.-542 с.*

6. *Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України за 2016 р.: стат. зб. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua.*

7. *Мостенська Т. Л. Особливості формування попиту і пропозиції на ринку харчових продуктів / Т. Л. Мостенська // Економіка України. – 2003. – № 2. – С. 113– 120.*

8. *Тваринництво України за 2016 р.: Стат. зб. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua.*

9. *Шуст О. А. Оцінка впливу платоспроможного попиту на збалансованість харчування населення / О. А. Шуст // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 5 –14–18.*

References:

1. M. V. Zubets, Sabluk P. T., V. J. Mesel-Veselyak & M. M. Fedorov (Eds.). (2011). The agricultural sector of Ukraine (the state and prospects). Kyiv: NNC IAE.

2. Berezovskiy P. S. (2011). Strategichni prioritety rozvitku myasnogo skotarstva [Strategic priorities of beef cattle], 6, 165-169.

3. Derzhavna sluzhba statistiki Ukrayini [State Statistics Service of Ukraine]. (n.d.) Retrieved from http://ukrstat.gov.ua

4. Dudar T.H ., & Dudar V.T . (2009). Formuvannya rinku konkurentospromozhnoyi agroprodovolchoyi produktciyi: teoriya, metodika, perspektivi: monografiya [Formation of market competitive agrifood products: theory, methods, prospects, a monograph]. Ternopil: Economichna dumka.

5. Statistical yearbook of Dnipropetrovsk region in 2015. (2016). Dnipro.

6. Balansi ta spozhivannya osnovnih produktiv harchuvannya naselennyam Ukrayini za 2016 rik [Balances and consumption of basic foodstuffs for the population of Ukraine of 2014] (n.d.). Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua.

7. Mostenska T. L. Osoblivosti formuvannya popitu i propozitciyi na rinku harchovih produktiv [Features of formation of demand and supply of food]. // Economika Ukrayini. 2, 113- 120.

8. Livestock Ukraine for 2016 .: articles. Coll. [Electronic resource]. - Access: http://www.ukrstat.gov.ua.

9. Shust O. A. impact assessment of effective demand for balanced nutrition / AA // Shust sustainable economic development. - 2011. - № 5 -14-18.

Keywords: *meat market; supply; demand; consumption fund; net exports; imports; production; market mechanism; price; market capacity.*

Ключові слова: *ринок м'яса; пропозиція; попит; фонд споживання; реалізація; чистий експорт; імпорт; виробництво; ринковий механізм; ціна; місткість ринку.*

Ключевые слова: *рынок мяса; предложение; спрос; фонд потребления; реализация; чистый экспорт; импорт; производство; рыночный механизм; цена; емкость рынка.*

УДК 338.24

АКАДЕМІЧНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ І ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Жуков Святослав Августович, доцент кафедри бізнес-адміністрування, маркетингу та менеджменту, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (ДВНЗ «УжНУ»), к. е. н., с. н. с., доцент, zhukgiga@gmail.com

Sviatoslav Zhukov, Ph.D., senior research fellow, docent, associate professor of business administration, marketing and management state university "Uzhhorod national university", Uzhgorod

S. Zhukov. Academic entrepreneurship as a factor of improving the efficiency of enterprises and forming the innovative potential of the economy of Ukraine.

In the article approaches to the definition of the essence of academic entrepreneurship are considered, the main components of the modern innovation infrastructure are given. The role of technology parks and business incubators as priority components of academic entrepreneurship in shaping the innovative economy of Ukraine has been revealed. It has been studied that academic entrepreneurship promotes the development of enterprises, increases the country's innovation and the formation of its competitive advantages. A significant role in the national development of academic entrepreneurship is played by the state, which forms the legislative base, regulates the process of formation of high technologies and their commercialization. To increase the efficiency of commercialization of research results in Ukraine, it is necessary to provide state legislative support for patent-licensing activities and the transfer of technologies of domestic VNZ and research institutes (institutions), the creation of specialized all-Ukrainian and branch organizations from technology transfer, strengthening the motivation of scientific and pedagogical staff To the development of innovative technologies, the implementation of inventions, patenting and licensed Not important for the national economy of the results of scientific research work.The mechanism of formation of academic entrepreneurship in the process of increasing the efficiency of enterprises and innovation economy development is offered. The main sources of financing innovative projects in the current economic conditions are determined. The problems and prospects for the development of academic entrepreneurship in Ukraine are analyzed taking into account the peculiarities of the national economy.

Жуков С. А. Академічне підприємництво як фактор підвищення ефективності підприємств і формування інноваційного потенціалу економіки України.

У статті розглянуті підходи до визначення сутності академічного підприємництва, наведені основні складові сучасної інноваційної інфраструктури. Виявлено роль технопарків і бізнес-інкубаторів як пріоритетних складових академічного підприємництва у формуванні інноваційної економіки України. Досліджено, що академічне підприємництво сприяє розвитку підприємств, підвищенню інноваційності країни та формуванню її конкурентних переваг. Значну роль у національному розвитку академічного підприємництва відіграє держава, яка формує законодавчу базу, регламентує процес формування наукомістких технологій та їхню комерціалізацію. Для підвищення ефективності комерціалізації результатів науково-дослідної роботи в Україні необхідною є державна законодавча підтримка патентно-ліцензійної діяльності та трансферу технологій вітчизняних ВНЗ і науково-дослідницьких інститутів (установ), створення спеціалізованих загальноукраїнських і галузевих організацій із трансферу технологій, посилення мотивації науково-педагогічного персоналу до розробки інноваційних технологій, здійснення винаходів, патентування і ліцензування важливих для народного господарства результатів науково-дослідної роботи. Запропоновано механізм формування академічного підприємництва в процесі підвищення ефективності підприємств і розвитку національної інноваційної економіки. Визначено основні джерела фінансування інноваційних проектів в сучасних умовах господарювання. Проаналізовано проблеми та перспективи розвитку академічного підприємництва в Україні з урахуванням особливостей національної економіки.

Жуков С. А. Академическое предпринимательство как фактор повышения эффективности предприятий и формирование инновационного потенциала экономики Украины.

В статье рассмотрены подходы к определению сущности академического предпринимательства, приведены основные составляющие современной инновационной инфраструктуры. Выявлена роль технопарков и бизнес-инкубаторов как приоритетных составляющих

© ***S. Zhukov / Жуков С. А.***

академического предпринимательства в процессе повышения эффективности предприятий и формирования инновационной экономики Украины. Исследовано, что академическое предпринимательство оказывает содействие развитию предприятий, повышению инновационности страны и формированию ее конкурентных преимуществ. Значительную роль в национальном развитии академического предпринимательства играет государство, которое формирует законодательную базу, регламентирует процесс формирования наукоемких технологий и их коммерциализацию. Для повышения эффективности коммерциализации результатов научно-исследовательской работы в Украине необходимой является государственная законодательная поддержка патентно-лицензионной деятельности и трансфера технологий отечественных ВНЗ и научно-исследовательских институтов (учреждений), создание специализированных общеукраинских и отраслевых организаций из трансфера технологий, усиление мотивации научно-педагогического персонала к разработке инновационных технологий, осуществление изобретений, патентование и лицензирование важных для народного хозяйства результатов научно-исследовательской работы. Предложен механизм формирования академического предпринимательства в процессе развития национальной инновационной экономики. Определены основные источники финансирования инновационных проектов в современных условиях хозяйствования. Проанализированы проблемы и перспективы развития академического предпринимательства в Украине с учетом особенностей национальной экономики.

Постановка проблеми. В умовах світової глобалізації найважливішим джерелом розвитку країн і регіонів стають інновації. Ключова роль у формуванні інноваційної економіки безумовно належить галузі науки та освіти. Розвиток університетської науки є базовою умовою досягнення стратегічних цілей інноваційних перетворень національної економіки. Основу інновацій на новому етапі становлять наукові розробки, процес комерціалізації яких у науці прийнято називати академічним підприємництвом. У якості двох основних функцій ВНЗ в інноваційних процесах виділяють функцію підготовки фахівців і функцію дослідження та розробок, що відбиває лінійну модель інноваційного розвитку ВНЗ. Актуальність проблем впровадження інновацій у вітчизняну економіку в умовах її трансформаційних перетворень характеризує мала частка інноваційних активних промислових підприємств на рівні 10,7% від загальної кількості та низький рівень у межах 0,95% наукоємності ВВП за рахунок неефективного використання усіх джерел фінансування [1]. У таких умовах потенційним джерелом створення та впровадження інновацій виступає академічне підприємництво, як можливий потужний генератор і накопичувач перспективних ідей і думок, а також як фактор формування інноваційного потенціалу і підприємств, і окремого регіону, і національної економіки в цілому.

Аналіз останніх досліджень. Значна частина наукових публікацій, у яких досліджено різні аспекти академічного підприємництва, присвячена опису сутності даної форми підприємництва та визначенню його основних функцій. У цих роботах термін «академічне підприємництво», як правило, використовується для того, щоб проілюструвати участь вчених у комерціалізації їхніх розробок. Однак цей же термін використовується і для визначення більш широкого спектру діяльності з передачі знань. Так, деякі дослідники визначають академічне підприємництво як діяльність вченого, що не входить у його повсякденні обов'язки в університеті. Серед таких видів діяльності можна відзначити репетиторство на стороні, консультування, проведення тренінгів і семінарів на промислових підприємствах, спільні проекти представників ВНЗ і промисловості, патентна діяльність та інше.

Більш широко даний термін представлений у роботах S. Nabi и J. Zhang, які розглядають академічне підприємництво як основний спосіб економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності країни і регіону [2, 3]. У той же час дослідники A. Sikula и M. Wood звужують потенціал академічного підприємництва до можливості задоволення потреб ВНЗ або окремого академічного підприємця [4,5]. В Україні дослідження цих питань активно підтримують І. Кульчицький, Н. Мінакова, Н. Чухрай, І. Гагауз та інші. Проте проблема інтеграції науки, освіти та бізнесу залишається

сучасною, багатогранною, актуальною та потребує подальших досліджень, науково обґрунтованих підходів до їх вирішення та активного впровадження у практику.

Мета статті полягає у визначенні ролі академічного підприємництва та обґрунтуванні доцільності його використання як головного фактора формування інноваційної економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із основних пріоритетних напрямків політики України в сфері освіти є формування інноваційної інфраструктури системи вищої освіти, яка передбачає створення інноваційних ресурсних центрів регіонального значення, відкриття при ВНЗ малих підприємств, бізнес-інкубаторів та інших інноваційних структурних підрозділів. У ВНЗ активно ведеться робота із впровадження в освітню діяльність інновацій та інноваційних технологій: створюється інфраструктура інноваційної діяльності (центри, відділи та інститути інноваційних технологій, технопарки та інше); розробляється науково-методичне та нормативне забезпечення інноваційної діяльності, інноваційні освітні програми; у навчальному процесі використовуються елементи дистанційного навчання; розробляються мультимедійні навчальні курси та електронні підручники; ефективно застосовуються нові можливості сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Академічне підприємництво – одна з найбільш актуальних тематик останнього часу в галузі розвитку інноваційно-орієнтованої економіки і додаткових інструментів системи вищої освіти. Воно дає змогу подолати академічний розрив між вищою школою і практикою впровадження інновацій, виділити найбільш активних представників і дати їм плацдарм для здійснення найсміливіших ідей. Досвід розвинених зарубіжних країн свідчить, що академічне підприємництво в перспективі обіцяє стати особливою сферою інтеграції науки та економіки для розвитку вітчизняного підприємництва, одним із ключових методів реалізації інноваційної моделі розвитку економіки України. Академічне підприємництво є способом передачі знань і технологій від наукової та освітньої сфер до приватного бізнесу, що, у свою чергу, сприяє підвищенню інноваційності та конкурентоспроможності економіки, особливо в секторі малих і середніх підприємств. Й. Шумпетер дав визначення інноваційному підприємництву, підкресливши його відмінності від традиційного ведення бізнесу. Якщо традиційний бізнес ґрунтується на підтримці стабільності та рівноваги в усіх його функціональних сферах, то підприємницька діяльність будується на новаторстві, опорі на власні сили, перевазі ризику, цінності власної незалежності, орієнтації на власну думку, потреби в досягненні успіху й, як ключова властивість, на прагненні до нововведень [6].

Лідером з розвитку академічного підприємництва у світі є США, де національні університети, такі як Стенфорд і MIT (Массачусетський технологічний інститут), щорічно генерують понад 135 млн. дол. валового прибутку за рахунок одержання роялті від продажу частки у власних старт-ап компаніях [7]. Безумовно доведеним фактом є вплив академічного підприємництва на ефективність підприємницьких структур, національне економічне зростання регіонів і країни в цілому. В цьому аспекті підприємницькі університети виконують важливу місію з підготовки підприємців і створення підприємницького менталітету в сучасному суспільстві.

Головними завданнями інноваційного академічного підприємництва є:

- продукування і капіталізація нових знань;
- широке розповсюдження (трансфер) нових знань і прогресивних технологій;
- розвиток інноваційної діяльності ВНЗ;
- розробка, реалізація концепцій і впровадження методів, технологій і прийомів інноваційного економічного та соціального розвитку місцевих громад, регіонів, країни;
- внесок у національне економічне зростання, національний ВВП і конкурентоспроможність економік країн;

- розвинення і розповсюдження нового типу підприємницької діяльності в інтелектуальній галузі – академічного підприємництва у ВНЗ;

- сприяння ефективному навчанню підприємців і розвитку підприємницької освіти;

- сприяння фінансовій самодостатності і незалежності ВНЗ, підвищенню рівня матеріального забезпечення професорсько-викладацького складу та інших співробітників ВНЗ.

Досвід трансферу наукових розробок та інновацій з академічного середовища у підприємницький сектор вкрай важливий для України, де сотні нових технологій так і не знайшли свого практичного застосування. Про низький рівень розвитку вітчизняного інноваційного середовища свідчать низькі позиції України у міжнародних рейтингах, які оцінюють технологічну та інноваційну конкурентоспроможність країн, серед яких: глобальний індекс конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму; індекс економіки знань Інституту Світового банку; глобальний індекс інновацій Корнуельського університету, бізнес-школи INSEAD та Всесвітньої організації інтелектуальної власності WIPO. За оцінками експертів, які здійснювали розглянуті дослідження, інноваційна діяльність в Україні потребує міжгалузевого технологічного обміну, зміцнення зв'язків компаній з університетами та науково-дослідними інститутами, розвитку міжнародної науково-технічної кооперації, венчурного інвестування в нові прогресивні розробки, створення інноваційної інфраструктури, широкого застосування інформаційних технологій тощо.

Досвід країн ЄС свідчить, що пріоритети розвитку регіонів мають ґрунтуватися на інноваційній моделі розвитку, яка означає формування та розвиток тих галузей, що можуть забезпечити довгострокове економічне зростання на місцевому рівні, вирішують нагальні питання регіонального розвитку. Інноваційна спрямованість регіонального розвитку означатиме застосування суб'єктами господарювання інноваційних основ діяльності, розвиток інноваційних виробництв. Інноваційність має бути закладена і в пріоритети регіонального розвитку в Україні (зокрема, йдеться про оновлену Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2020 року) [8].

Існують наступні форми академічного підприємництва: бізнес-інкубатори, технопарки та технополіси, договірна науково-дослідна робота, освітні послуги, інжинірингові та венчурні підприємства. Привабливою та ефективною формою академічного підприємництва є створення технопарків і технополісів. Позитивний досвід мають закордонні навчальні заклади, наприклад, 23 з 25 найбільших університетів США є технопарками. Дана форма академічного підприємництва передбачає перетворення дослідницьких груп ВНЗ на малі науково-технологічні фірми та створення навчальними закладами разом із підприємствами технологічних і науково-технологічних парків. Так, при виконанні науково-технічних досліджень і пропозицій інновацій бізнесу, вчені повинні мониторити та орієнтуватися на потребі ринку, адаптуючи під них свої науково-дослідні розробки.

Розглядаючи технопарки з точки зору організаційної структури, можна сказати, що технопарки – це досить гнучкі науково-виробничі організаційні структури, на базі яких відбувається створення і подальше просування у виробництво інноваційної продукції. Зазвичай технопарки створюються навколо науково-дослідних інститутів або на базі великих промислових підприємств, які зацікавлені у розробці і впровадженні новітніх технологій. Найчастіше в структуру технопарків входять і різні ризикові фірми. До ризикових фірм найчастіше відносять венчурні, інжинірингові фірми і бізнес інкубатори.

Структура технопарків складається з організацій та установ, що забезпечують повний інноваційний цикл, до яких відносять: наукові центри, що організують і координують інноваційні процеси; інжинірингові фірми які займаються питаннями,

щодо розробки базових технологій; науково-дослідні заводи з випуску малими партіями наукомісткої продукції; торгові фірми що забезпечують просування продукції від виробника до споживача; навчальні центри з підвищення кваліфікації спеціалістів, які здійснюють інноваційну діяльність. Роль технопарків, як більш досконалої форми полягає у сприянні з передачі нових наукових розробок у виробничу сферу та подальшої підтримки малих інноваційних структур на стадії становлення, допомоги у створенні додаткових робочих місць.

В основу створення технопарків покладено такі принципи [9]:

- координація діяльності та співробітництво чотирьох основних ланок: науки, вищої школи, державного сектору виробництва, приватних компаній і регіональних міських органів управління;

- прискорення процесів передавання науково-технічних знань, отриманих під час фундаментальних і прикладних наукових досліджень, до виробництва;

- розвиток інноваційного підприємництва;

- залучення промислових та банківських фінансових ресурсів в інноваційну сферу;

- концентрація та використання ризикового капіталу.

В Україні сьогодні зареєстровано 16 технопарків ((«Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка» (м. Київ), «Інститут електрозварювання імені Є. О. Патона» (м. Київ), «Інститут монокристалів» (м. Харків), «Вуглемаш» (м. Донецьк), «Інститут технічної теплофізики» (м. Київ), «Київська політехніка» (м. Київ), «Інтелектуальні інформаційні технології» (м. Київ), «Укрінфотех» (м. Київ), «Агротехнопарк» (м. Київ), «Еко-Україна» (м. Донецьк), «Наукові і навчальні прилади» (м. Суми), «Текстиль» (м. Херсон), «Ресурси Донбасу» (м. Донецьк), «Український мікробіологічний центр синтезу та новітніх технологій» (м. Одеса), «Яворів» (Львівська область), «Машинобудівні технології» (м. Дніпропетровськ), із яких реально працює лише 8 [10]. Діяльність українських технопарків спрямовано на впровадження досягнень у галузі паливно-енергетичного комплексу, металургії, нетрадиційної та теплоенергетики, промислової екології, інформаційних та телекомунікаційних технологій, програмного забезпечення.

Окрім технопарків у світовій інноваційній інфраструктурі значне місце посідають і такі організаційні структури, як технополіси. Вони є більш досконалою формою об'єднання науки і виробництва, що включає в себе створення невеликих міст – наукових містечок, розвиток яких обумовлено діяльністю науково-виробничих комплексів. У промислово розвинених країнах налічується близько 300 технополісів. Ядром технополісу є університет, навколо якого групуються промислові підприємства, виробнича і соціальна інфраструктура. Основною різницею між технополісом та технопарком є те що технополіс створюється, тобто будується, спеціально і включає обов'язково весь комплекс робіт інноваційного процесу. Вважається, що одним з найбільших технополісів у світі є Силіконова долина, яку розташовано на західному узбережжі США в Каліфорнії. Процес створення технополісів не обійшов і країни Західної Європі: Кембридж в Англії, Силікон Глен в Шотландії, Софія – Антиполіс і Мей – лан – Гренобль у Франції та ін. [11]. Таке зростання кількості технополісів було пов'язано з рядом причин, до яких можна віднести наступні:

- по-перше, було вичерпано традиційні ресурси розвитку промисловості, стала очевидною необхідність модернізації її базових галузей з метою забезпечення їх конкурентоспроможності, що можна було зробити на основі широкого впровадження принципово нових виробничих засобів: гнучких автоматизованих технологічних ліній, промислових роботів, комп'ютерної та телекомунікаційної техніки;

- по-друге, виникла потреба у розвитку пріоритетних технологій і, відповідно, нових промислових галузей на базі цих технологій, які визначатимуть економічне обличчя індустріально розвинених країн у найближчі десятиліття.

Академічне бізнес-інкубаторство – одна з найбільш актуальних тематик останнього часу в галузі розвитку інноваційно-орієнтованої економіки і додаткових інструментів системи вищої освіти. Воно дає змогу подолати академічний розрив між вищою школою і практикою впровадження інновацій, виділити найбільш активних представників і дати їм плацдарм для здійснення найсміливіших ідей. Академічні інкубатори підприємництва – це структури, створені на громадських засадах у науково-освітніх закладах за сприяння місцевої влади та іноземних організацій з метою підтримки розвитку малого підприємництва в регіоні. Їх діяльність забезпечується на паритетній і регулярній основі, базується на принципах соціального партнерства, співпраці працівників органів місцевого самоврядування, об'єднань підприємців, громадських і профспілкових організацій працівників недержавного сектору економіки. Бізнес-інкубатори надають студентам та їхнім університетським керівникам офісні приміщення з усім необхідним для наукових розробок устаткуванням. Представники бізнес-інкубаторів проводять юридичні, бухгалтерські, маркетингові та інші консультації, займаються фінансуванням венчурних наукомістких проектів. Крім того, на базі науково-дослідних університетів для студентів і співробітників регулярно проводяться тренінги, які допомагають одержати інформацію про можливі проблеми розвитку венчурного бізнесу і про шляхи їхнього подолання. Створення успішних академічних інкубаторів підприємництва при провідних університетах країни має стати поштовхом для розвитку академічного підприємництва в Україні. Велике значення в цьому процесі належить ініціативі вищих навчальних закладів, управлінському менеджменту керівників у цій сфері, позиціонування університетів як прикладів підприємств, які діють у ринкових умовах. У регіонах за допомогою бізнес-інкубаторів можна вирішувати завдання з розміщення муніципального замовлення та проведення тендерів, а також цілеспрямованого розвитку малого бізнесу за пріоритетними для держави напрямами.

Одним із головних завдань для реалізації інноваційних проектів є грамотно підібрана форма залучення інвестицій. Інвестиційна діяльність в академічному підприємництві полягає в наданні допомоги в пошуку інвесторів та отриманні інвестицій. Інвестиційні компанії – це кредитні та інвестиційні організації будь-якої форми: венчурні фонди, банки, фонди прямих інвестицій тощо, які інвестують фінансові чи інші кошти в діяльність інноваційних компаній. Умови інвестицій визначаються учасниками угоди. В інноваційному процесі беруть участь такі види інвесторів:

1) індивідуальні (приватні) інвестори (вкладають власний капітал в інноваційні проекти);

2) індивідуальні (корпоративні) інвестори (юридичні особи, що спрямовують свої або позикові кошти в інновації);

3) інституційні (портфельні) інвестори (акумулюють власні або залучені кошти для управління і вкладення їх у цінні папери або інші фінансові інструменти). До них належать інвестиційні, венчурні, страхові та пенсійні фонди. Інституційні інвестори активно беруть участь в управлінні інвестиціями. Наприклад, венчурні інвестиції мають ризиковий характер, тому, як правило, фінансовий контроль над реалізацією інноваційних проектів починається зі стартової фази і до отримання остаточного результату. Але в органи управління компанії-інноватора інвестор, як правило, не входить.

4) стратегічні інвестори (великі державні підприємства або приватні компанії, холдинги, фінансово-промислові групи, які прагнуть значно розширити сфери своєї

діяльності). Як правило, стратегічний інвестор намагається здобути повний контроль над структурами, що входять до сфери його інтересів.

Основними джерелами фінансування інноваційної діяльності є: кошти державного бюджету України; кошти місцевих бюджетів; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб; інші джерела, не заборонені законодавством України.

Одним зі способів залучення інвестицій є гранти – специфічна форма цільового інвестування, яка має інноваційну й переважно соціальну спрямованість і здійснюється вітчизняними та зарубіжними, державними або приватними організаціями різних форм власності для забезпечення соціального або інституціонального розвитку. Гранти як форма інвестування набувають усе більшої популярності серед різноманітних організацій в Україні. Тим часом в інших країнах гранти є основним джерелом фінансування більшості неприбуткових організацій, додатковим фінансовим джерелом фінансування бюджетних організацій та окремих приватних підприємців. Зарубіжні та вітчизняні благодійні організації, орієнтовані на надання допомоги в реалізації соціально важливих проектів (іноді їх називають організації-донори, або організації-спонсори), можуть фінансуватися як із державних, так і з приватних джерел. Передусім вони надають допомогу або фінансують проекти, які відповідають їх програмній орієнтації. Незважаючи на те, що розміри фінансування бувають невеликими, цільові гранти все ж дають можливість реципієнтам грантів реалізувати проекти, що мають, як правило, інноваційний характер. Найбільш популярні в Україні такі організації-донори: Фонд «Східна Європа» (мережа Фонду «Євразія»); Міжнародний фонд «Відродження» (мережа фундацій Дж.Сороса); Представництво Європейської комісії у Києві – Програма TACIS; Інформаційний центр суспільного співробітництва в Євразії (ISAR); Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН); Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні» (DESPRO).

Особливістю національної економіки є те, що в переважній більшості галузей промисловості виробляється продукції набагато більше, ніж споживається в країні, спостерігається велика залежність від кон'юнктури світового ринку. Частка же високотехнологічної продукції, яка менше залежить від впливу коливань попиту на ринку, у загальному експорті України не перевищує 6 % та має тенденцію до скорочення (у 2010 році її частка в експорті становила 5,5 %, а в 2014 році – близько 4 %). Зростання експорту наукоємної продукції можна досягти лише за рахунок виваженої інноваційної політики, у якій одне з основних місць посідають фінансові інструменти стимулювання впровадження інновацій в промисловості прискореними темпами. Для реалізації цієї політики в інноваційній сфері прийнято 80 законів, понад 600 підзаконних актів Кабінету Міністрів та 1000 нормативних актів міністерств і відомств; створено окремі суб'єкти інфраструктури інноваційного розвитку. В Україні сьогодні функціонує 16 технопарків, 20 інноваційних центрів, 24 інноваційних бізнес-інкубатори, 14 центрів комерціалізації інтелектуальної власності, 15 центрів науково-технічної та економічної інформації, 15 небанківських фінансово-кредитних установ, 21 науково-впроваджувальне підприємство. Для виконання інноваційних проектів щорічно було задіяно від 12 до 20 тис. робочих місць, додатково створено 3559 місць. Технологічні парки займали істотну частку у випуску інноваційної продукції промисловості (у 2008–2014 роках вона становила майже 10 %) тоді, як цю продукцію виробляли 60 підприємств – учасників технопарків. Водночас інноваційну продукцію в промисловості реалізовували понад 1000 підприємств.

З метою розвитку академічного підприємництва в Україні необхідно здійснити наступні кроки:

- об'єднати всі наявні ресурси (людські, організаційні, фінансові) існуючих наукових парків та департаментів із питань розвитку та підтримки підприємництва, що дозволить зробити систему підтримки академічного підприємництва більш ефективною;

- сформувати чітке бачення, визначити амбітну місію та створити бренд, які здатні актуалізувати існуючі зобов'язання та очікування, а також допомогти в ідентифікації феномену академічного підприємництва;

- залучити міжнародних партнерів, які відомі своїми успіхами у створенні дієвої екосистеми академічного підприємництва;

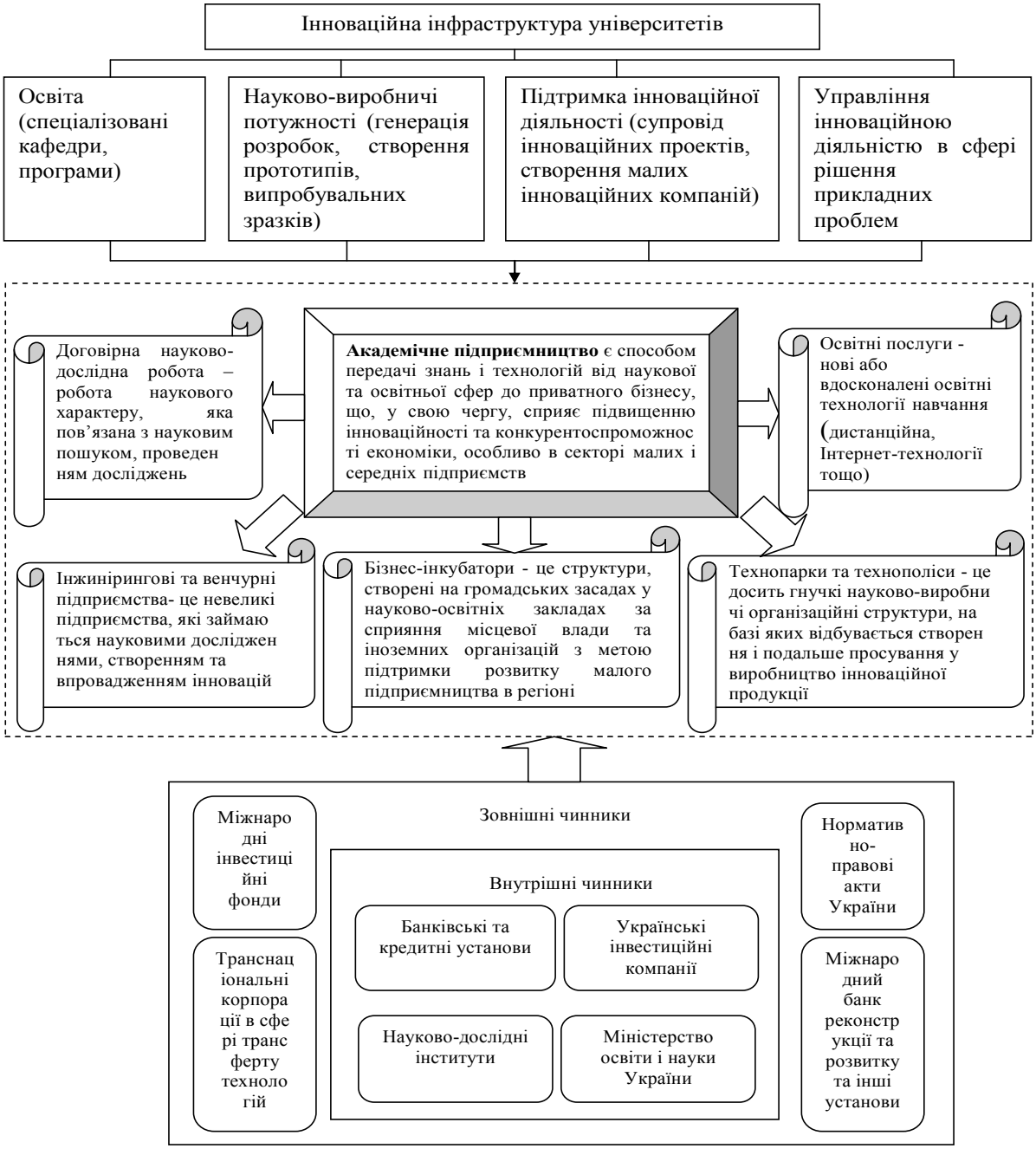

Рис.1 – Механізм формування академічного підприємництва в процесі розвитку інноваційної економіки Україні

- створити «взірцеві» успішні спін-оф проекти (дочірні організації, створені працівниками або випускниками університету, в основі яких є технології, права на них

належать університету). Декілька історій успіху сприятимуть розвитку підприємницької культури в науковій та освітній сферах;

- навчання підприємницьким навичкам повинно стати одним із пріоритетів для українських університетів;

- «розблокування» наукових знань установами, які не здатні забезпечити практичне використання наявних у них патентів.

Усі ці кроки можуть стимулювати розвиток академічного підприємництва.

Висновки. Академічне підприємництво сприяє розвитку підприємств, підвищенню інноваційності країни та формуванню її конкурентних переваг. Значну роль у національному розвитку академічного підприємництва відіграє держава, яка формує законодавчу базу, регламентує процес формування наукомістких технологій та їхню комерціалізацію. Для підвищення ефективності комерціалізації результатів науково-дослідної роботи в Україні необхідною є державна законодавча підтримка патентно-ліцензійної діяльності та трансферу технологій вітчизняних ВНЗ і науково-дослідницьких інститутів (установ), створення спеціалізованих загальноукраїнських і галузевих організацій із трансферу технологій, посилення мотивації науково-педагогічного персоналу до розробки інноваційних технологій, здійснення винаходів, патентування і ліцензування важливих для народного господарства результатів науково-дослідної роботи.

Таким чином, активізація зусиль у галузі академічного підприємництва позитивно впливатиме на розвиток країни, що виявляється в такому: зростанні кількості робочих місць та зайнятості населення; розвитку регіональної інфраструктури; підвищенні рівня життя населення; зменшенні витрат державного бюджету, пов'язаних із безробіттям; збільшенні надходжень до державного бюджету.

Список використаних джерел:

1. Значення академічного підприємництва у розвитку малого бізнесу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http: www.nbuv.gov.ua.

2. Nabi G. From student to entrepreneur: towards a model of graduate entrep-reneurial career-making / G. Nabi / Journal of Education and Work. – 2010. – vol. 3. – P. 22–38.

3. Филаткина И.Д. Правовая регламентация труда персонала в Индии / И.Д. Филаткина, М.Д. Филаткина, К.Г. Кречетников / Известия ДВФУ. Экономика и управление. –2015. – № 3. – С. 97-105.

4. Sikula A.F. The professor as an artist, a scientist, and an entrepreneur / A.F. Sikula / The Teacher Educator. – 2010. – vol. 3. – P. 23-44.

5. Wood M.S. A process model of academic entrepreneurship / M.S. Wood / Business Horizons. – 2011. – no.54. – P. 153–161.

6. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер / М.: 1982.

7. Миролюбова Т.В. Зарубежный опыт развития инновационной инфраструктуры университетов в региональных инновационных системах / Т.В. Миролюбова, П.А. Суханова / Фундаментальные исследования. – 2013. – № 1. – С. 215-220.

8. Механізми формування регіональних пріоритетів розвитку. [Електронний ресурс] – К.: НІСД, 2013. – 88 с. – Режим доступу: http: www.niss.gov.ua.

9. Ілляшенко С. М. Теоретико-методичні засади товарної політики підприємства / С. М. Ілляшенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 2. – С. 13-26.

10. Державне агентство України з питань науки, інновацій та інформатизації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http: www.dknii.gov.ua.

11. Технополисы [Електроний ресурс] // Инновации Инвестиции – Режим доступу: http: innovacii-investicii.ru.

12. Академічний бізнес-інкубатор: організаційно-методичне забезпечення впровадження інновацій: практ. посіб. / за заг. і наук. ред. С. М. Серьогіна. – Дніпропетровськ: Принта. – 2013. – 120 с.

13. Чухрай Н. І. Академічне підприємництво за кордоном і в Україні / Н. І. Чухрай // Львів. політехніка. – 2011. – № 714. – С. 448-458.

***References**:*

1. Value academic entrepreneurship at development small business. [Elektronnyy resurs]. - Access mode: http: www.nbuv.gov.ua.

2. Nabi G. From student to entrepreneur: towards a model of graduate entrep-reneurial career-making / G. Nabi / Journal of Education and Work. – 2010. – vol. 3. – P. 22–38.

3. Filatkina I.D. Legal regulation of labor of personnel in India / I.D. Filatkina, M.D. Filatkina, K.G. Krechetnikov / News of the FEFU. Economics and Management. -2015. - No. 3. - P. 97-105.

4. Sikula A.F. The professor as an artist, a scientist, and an entrepreneur / A.F. Sikula / The Teacher Educator. – 2010. – vol. 3. – P. 23-44.

5. Wood M.S. A process model of academic entrepreneurship / M.S. Wood / Business Horizons. – 2011. – no.54. – P. 153–161.

6. Schumpeter J. The theory of economic development / J. Schumpeter / M .: 1982.

7. Mirolyubova TV Foreign experience of development of innovative infrastructure of universities in regional innovation systems / T.B. Mirolyubova, P.A. Sukhanov / Fundamental research. - 2013. - No. 1. - C. 215-220.

8. The mechanisms of formation of regional development priorities. [Elektronnyy resurs] - K .: NISD, 2013. - 88 c. - Access mode: http: www.niss.gov.ua.

9. Illyashenko S.M. Theoretical and methodological principles of commercial enterprise policy / S.M. Illyashenko // Marketing and management innovations. - 2011. - No. 2. - P. 13-26.

10. The State Agency of Ukraine for science, innovations and information [Elektronnyy resurs]. - Access mode: http: www.dknii.gov.ua.

11. Technopolis [Elektronnyy resurs] // Innovations Investments - Access mode: http: innovacii-investicii.ru.

12. Academic Business Incubator: Organizational and methodical support in the field: Innovation. For zag. I Sciences. Ed. S. M. Seryogin. - Dnipropetrovsk: Print. - 2013. - 120 s.

13. Chukhrai N. I. Academic entrepreneurship abroad in Ukraine / N. I. Chukhrai // Lviv. Politechnica. - 2011. - No. 714. - P. 448-458.

***Keywords**: academic entrepreneurship; industrial park; technopolis; business incubator; innovative economy; investment activity; venture enterprises; research institutes.*

***Ключові слова:** академічне підприємництво; технопарк; технополіс; бізнес-інкубатор; інноваційна економіка; інвестиційна діяльність; венчурні підприємства; науково-дослідні інститути.*

***Ключевые слова**: академическое предпринимательство; технопарк; технополис; бизнес-инкубатор; инновационная экономика; инвестиционная деятельность; венчурные предприятия; научно-исследовательские институты.*

УДК 368:656.7:631.162(477) (045)

АВІАЦІЙНЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: ЙОГО ПОТРЕБА ТА ОБЛІК

Бондаренко Ольга Михайлівна, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту, к. е. н., доцент, Національний авіаційний університет, Київ, bondarenko_olga_@ukr.net, +38-067-918-59-59.
Попович Оксана Василівна, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту, к. е. н., доцент, Національний авіаційний університет, Київ, 0668629028@ ukr.net, +38-066-862-90-28.

Olha Bondarenko, Associate Professor, Ph.D., Associate Professor, National Aviation University, Kyiv, bondarenko_olga_@ukr.net, +38-067-918-59-59.
Oksana Popovich, Associate Professor, Ph.D., Associate Professor, National Aviation University, Kyiv, 0668629028@ ukr.net, +38-066-862-90-28.

O. Bondarenko, O. Popovich. Aviation insurance in Ukraine: its necessity and accounting.

The article analyzes the traffic accidents that occurred during 2016. According to this analysis, it was found that air transport is one of the most dangerous forms of transport. Unfortunately, analysis of aviation accidents in the world in 2015-2017 year shows that air transport aviation disaster also occur. Based on this analysis, it was concluded that one of the possible priorities in these cases is the aviation insurance. According to Ukraine's insurance market for aviation insurance is not very popular type of insurance in relation to other species and it is these figures indicate the National Commission. Thus, third quarter 2016 net premiums for aviation insurance held at 392,4 million UAH which is only 2% of the overall structure of net premiums by type of insurance. Conduct aviation insurance in Ukraine passed under the Law of Ukraine «On insurance», «Procedure and rules of obligatory aviation insurance» and the Air Code of Ukraine. Based on n. 1 «Procedure and rules of obligatory aviation insurance» mandatory civil aviation insurance is carried out to protect the interests of operators, passengers and third parties. Therefore, in this article were disclosed procedures and rules of obligatory aviation insurance Civil Aviation in Ukraine. It should be noted that the aviation insurance airlines of Ukraine to be reflected in their accounting. Based on the current legislation was discovered recording of the insurance contract (insurance policy) of insurance premiums and insurance compensation.

Бондаренко О. М., Попович О. В. Авіаційне страхування в Україні: його потреба та облік

У статті проведено аналіз транспортних подій, які відбулись протягом 2016 року. Згідно даного аналізу було з'ясовано, що авіаційний транспорт є одним з безпечних видів транспорту. Але, на жаль, проведення аналізу авіаційних подій в світі за 2015-2017 рік свідчить, що з авіаційним транспортом теж відбуваються авіаційні катастрофи. На підставі даного аналізу був зроблений висновок, що одним із можливих пріоритетних напрямків в даних випадках є авіаційне страхування. За даними страхового ринку України авіаційне страхування є не досить затребуваним видом страхування по відношенню до інших його видів і це зазначають дані показників Національної комісії. Так, за 3 квартал 2016 року чисті страхові премії за авіаційним страхуванням відбулись на 392,4 млн. грн., що складає лише 2 % до загальної структури чистих страхових премій за видами страхування. Проведення авіаційного страхування в Україні проходиться на підставі Закону України «Про страхування», «Порядок і правила проведення обов'язкового авіаційного страхування» та Повітряного кодексу України. На підставі п. 1 «Порядок і правила проведення обов'язкового авіаційного страхування» обов'язкове авіаційне страхування цивільної авіації проводиться з метою забезпечення захисту інтересів експлуатантів, пасажирів, третіх осіб. Тому, в даній статті було розкрито порядок і правила проведення обов'язкового авіаційного страхування цивільної авіації в Україні. Слід зазначити, що проведення авіаційного страхування авіапідприємствами України обов'язково відображається в їх бухгалтерському обліку. На підставі чинного законодавства було розкрито відображення в обліку договору страхування (страхового полісу), проведення страхових платежів та страхового відшкодування.

Бондаренко О. М., Попович О. В. Авиационное страхование в Украине: его необходимость и учет.

В статье проведен анализ транспортных происшествий, которые произошли в течение 2016 года. Согласно данного анализа был сделан вывод, что авиационный транспорт является одним из неопасных видов транспорта. Но, к сожалению, проведение анализа авиационных происшествий в мире по 2015-2017 год свидетельствует, что с авиационным транспортом тоже происходят авиационные катастрофы. На основании данного анализа был сделан вывод, что одним из возможных приоритетных направлений в данных случаях является авиационное страхование. По данным страхового рынка Украины авиационное страхование является недостаточно востребованным видом страхования по отношению к другим его видов и это указывают данные показателей Национальной комиссии. Так, за 3 квартал 2016 год чистые страховые премии по авиационному страхованию составили 392,4 млн. грн,. что составляет лишь 2% от общей структуры чистых страховых премий по видам страхования. Проведение авиационного страхования в Украине проходится на основании Закона Украины «О страховании», «Порядок и правила проведения обязательного авиационного страхования» и Воздушного кодекса Украины. На основании п. 1 «Порядок и правила проведения обязательного авиационного страхования» обязательное авиационное страхование гражданской авиации проводится с целью обеспечения защиты интересов эксплуатантов, пассажиров, третьих лиц. Поэтому, в данной статье было раскрыто порядок и правила проведения обязательного авиационного страхования гражданской авиации в Украине. Следует отметить, что проведение авиационного страхования авиапредприятиями Украины обязательно отражается в их бухгалтерском

© ***O. Bondarenko, O. Popovich / Бондаренко О. М., Попович О. В., 2017***

учете. На основании действующего законодательства было раскрыто отражение в учете договора страхования (страхового полиса), проведение страховых платежей и страхового возмещения.

Постановка проблеми. За даними світових статичних організацій авіаційний транспорт є одним із безпечних видів транспорту. Але, на жаль, в нашому житті трапляються авіаційні події (катастрофи), які не можливо передбачити. Тому, всі авіакомпанії в Україні проводять авіаційне страхування і витрати, пов'язані з його проведенням, обов'язково повинні відображати в бухгалтерському обліку. В силу постійних змін, які відбуваються в нормативно-законодавчій базі бухгалтерського обліку - облік авіаційного страхування в Україні є недостатньо розкритий.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань з авіаційного страхування в Україні проводили такі фахівці-експерти як: Базилевич В. Д., Говорушко Т. А., Яворська Т. В., Світлична О. С. та ін. Під час проведення аналізу їх робіт нами було встановлено, що ними була приділена увага лише на методику проведення авіаційного страхування. Таким чином, відображення авіаційного страхування в бухгалтерському обліку є до кінця не розкритим.

Мета статті. Проаналізувати необхідність проведення в Україні авіаційного страхування та розкрити порядок його проведення в обліку.

Виклад основного матеріалу. Кожен громадянин України більшість свого часу приділяє роботі, для того щоб створити умови для покращення життя свої родини - купує транспортний засіб та житло, нову техніку в оселю, відправляється у різні країни світи під час своєї відпустки. Але, життя вносить свої корективи, і будь-який з прожитих днів може принести неприємні сюрпризи. На жаль, життя будь-якої людини може зупинитись в будь-яку мить, кожен може опинитися у таких подіях, від яких нічого не може врятувати. Тому постає питання щодо вибору транспортного засобу для запобігання або зведення до мінімуму жахливих непередбачених подій.

Щороку декілька міжнародних організацій збирають статистичні дані щодо транспортних катастроф. Як свідчить світова практика, проводиться рейтинг самих небезпечних видів транспорту. Тому, виходячи з статистики за 2016 рік, рейтинг видів транспорту від безпечного до небезпечного є наступним [1]: літак, поїзд, автобус, автомобіль, мікроавтобуси, космічні кораблі, водний пасажирській транспорт (пороми та круїзні лайнера), метро, велосипед, мопеди та мотоцикли.

Хоча статистика вказує на те, що авіаційний транспорт є самим безпечним видом пересування, але дані світових організацій показують, що авіаційний транспорт також є небезпечним транспортом. На жаль, 2015 - 2017 роки мають інші підтвердження (табл.. 1) [2, 3].

Таким чином, щоб забезпечити хоча б упевненість в тому, що зможе пом'якшити наслідки непередбачених подій, – це страхування. На сьогоднішній день, у всіх країнах світу страхування є нормою і страхування в авіаційній сфері діяльності не є виключенням.

За даними дослідження страхового ринку авіаційне страхування в Україні є не досить затребуваним видом страхування і має свої особливості на ринку страхових послуг. Так, на підставі показників Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг за 3 квартал 2016 року чисті страхові премії за авіаційним страхуванням відбулись на 392,4 млн. грн., що складає лише 2 % до загальної структури чистих страхових премій за видами страхування [4]. Слід зазначити, що безпека польотів і страхове покриття є основними питаннями для авіаперевізників.

Для надання консультування з авіаційного страхування в 1934 році було створено Міжнародне Об'єднання Авіаційних Страховиків (IUAI). Міжнародне Об'єднання Авіаційних Страховиків (IUAI) – неурядова міжнародна організація при економічній і соціальній раді ООН, метою якої є координація інтересів суб'єктів ринків

страхування авіаційних та космічних ризиків. Одним із представників від України в IUAI є страхова компанія «БУСІН».

Таблиця 1

Авіаційні катастрофи в період 2015 – 2017 років

Рік	Місце авіакатастрофи	Марка літака	Країна власник	Кількість жертв
2017	Киргизія	Boeing-747	Турція	37
2017	Судан	Ан-26	Судан	44
2017	США	Cessna 210	США	4
2016	Росія	Ту-154	Росія	92
2016	Індонезія	Hercules C130	Індонезія	13
2016	Колумбія	Avro RJ-85	Болівія	75
2016	ОАЭ	Boeing-737	ОАЭ	немає
2016	Росія	Ил-76	Росія	10
2016	Египет	Airbus A320	Египет	66
2016	Афганістан	Ан-12	Азербайджан	7
2016	Росія	Boeing-737	ОАЭ	62
2016	Непал	Пасажирский літак	Непал	2
2016	Непал	Viking 9N-AHH Twin Otter	Непал	21
2015	Індія	Bombardier DASH8 Q400	Індія	Немає
2015	Судан	Ан-12	Судан	39
2015	Египет	Airbus A321	Росія	224
2015	Індонезія	ATR 42-30	Індонезія	54
2015	Індонезія	Hercules C-130	Індонезія	116
2015	Франція	Airbus A320	Германія	150

Основними законодавчими документами, які регламентують нормативне ведення авіаційного страхування в Україні, є Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР (із змінами та доповненнями), «Порядок і правила проведення обов'язкового авіаційного страхування», затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.2002 р. № 1535 (із змінами та доповненнями) та Повітряний кодекс України від 19.05.2011 р. № 3393-VI.

Так, на підставі Закону України «Про страхування» (ст.. 7) та ст.. 117 Повітряного кодексу України, авіаційне страхування цивільної авіації потрібно відносити до обов’язкового страхування [5, 6]. Зазначений вид страхування проводиться страховиками-резидентами, які мають ліцензію на проведення такого виду діяльності. Порядок і правила проведення обов’язкового авіаційного страхування цивільної авіації наводяться Кабінетом Міністрів України. Крім того ст. 118 Повітряного кодексу України зазначає, що [6]:

1. Експлуатант цивільного повітряного судна комерційної авіації зобов’язаний страхувати:

1) членів екіпажу повітряного судна та інший авіаційний персонал;

2) свою відповідальність за шкоду, заподіяну третім особам;

3) осіб, які мають право перебувати на борту повітряного судна на законних підставах без придбання квитків.

2. Експлуатант або власник цивільного повітряного судна комерційної авіації зобов’язаний страхувати повітряні судна.

3. Авіаперевізник зобов’язаний страхувати свою відповідальність за шкоду, заподіяну пасажирам, багажу, вантажу і пошті.

4. Замовник авіаційних робіт зобов’язаний страхувати своїх працівників, працівників інших організацій, задіяних у виконанні авіаційних робіт, та осіб, які забезпечують технологічний процес під час виконання авіаційних робіт.

5. Експлуатант або власник повітряних суден авіації загального призначення, у тому числі легких, надлегких, аеростатичних та аматорських, зобов’язаний страхувати відповідальність за шкоду, заподіяну третім особам.

6. Аеропорт та сертифіковані суб’єкти наземного обслуговування зобов’язані страхувати свою відповідальність за шкоду, заподіяну третім особам.

7. Організації, що надають послуги з аеронавігаційного обслуговування, зобов’язані страхувати свою відповідальність за шкоду, заподіяну третім особам.

8. Розробники, виробники цивільної авіаційної техніки, організації з технічного обслуговування, що мають право проводити випробувальні польоти, зобов’язані страхувати повітряні судна, членів екіпажу, інший авіаційний персонал та свою відповідальність за шкоду, заподіяну третім особам. Це положення також застосовується до навчальних закладів під час виконання навчально-тренувальних польотів.

На підставі п. 1 «Порядок і правила проведення обов’язкового авіаційного страхування» обов'язкове авіаційне страхування цивільної авіації проводиться з метою забезпечення захисту інтересів експлуатантів, пасажирів, третіх осіб і включає [7]:

- страхування відповідальності повітряного перевізника за шкоду, заподіяну пасажирам, багажу, пошті, вантажу;
- страхування відповідальності експлуатанта повітряного судна за шкоду, заподіяну третім особам;
- страхування членів екіпажу повітряного судна та іншого авіаційного персоналу;
- страхування повітряних суден;
- страхування працівників замовника авіаційних робіт, осіб, пов'язаних із забезпеченням технологічного процесу під час виконання авіаційних робіт.

Кожне авіаційне підприємство здійснює обов’язкове авіаційне страхування цивільної авіації на підставі договору страхування (страховий поліс), в якому прописується розмір, порядок та умови сплати страхового платежу.

На підставі Інструкції «Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» в бухгалтерському обліку розрахунки зі страхування ведуться на субрахунках:

- 654 “Розрахунки за індивідуальним страхуванням” - облік розрахунків із страховими організаціями за індивідуальним страхуванням працівників авіапідприємства;
- 655 “Розрахунки за страхуванням майна” - облік розрахунків із страховими організаціями за страхуванням майна авіапідприємств та майна працівників авіапідприємства.

Аналітичний облік за наведеними рахунками ведеться окремо за кожним страховиком та за кожним договором страхування.

Так як авіапідприємства проводять експлуатацію своїх активів в різних структурних підрозділах, то і витрати на проведення страхування цих активів в бухгалтерському обліку на підставі П(С)БО 16 «Витрати» (п. 15.4, п.п.18 - 20, п. 29) відносять до витрат виробничого, адміністративного, збутового або до іншого призначення.

За домовленістю з страховою компанією та на підставі договору страхування (страхового полісу) авіапідприємства можуть оплачувати страхові платежі один раз на рік або поквартально (щомісячно). Таким чином, страховий платіж буде віднесено до відповідних витрат авіапідприємства не на всю суму в одному звітному періоді, а частинами, в залежності від періоду їх настання.

На підставі Інструкції «Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» витрати на придбання страхового полісу є витратами майбутніх періодів і відображаються на рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів». В такому випадку при сплаті страхових платежів будуть наступні проводки:

1. Дт 655 Кт 311 – сплачено з поточного рахунку авіапідприємства страховій компанії вартості страхового полісу;

2. Дт 39 Кт 655 – відображено отримання страхового полісу від страхової компанії з віднесенням до витрат майбутніх періодів.

3. Дт 23, 91, 92, 93, 94, 97 Кт 39 – віднесення вартості страхового полісу до складу відповідних витрат авіапідприємства у періоді їх нарахування згідно з договором страхування (п. 7 ПСБО 16).

Податковим кодексом України (п. 196.1.3) зазначається, що виконання послуг із страхування, співстрахування або перестрахування особами, які мають право (ліцензію) на проведення страхової діяльності не включаються до об'єктів проведення оподаткування податком на додану вартість (ПДВ). На підставі зазначеного пункту, операції за цими видами діяльності не підлягають проведенню оподаткування ПДВ і за всією вартістю страхового полісу будуть включені до витрат авіапідприємства.

Якщо під час експлуатації авіапідприємством своїх активів виникла страхова подія, то для отримання страхового відшкодування авіапідприємство звертається до страхової компанії. Згідно чинного законодавства страхова компанія повинна визначити розмір понесеного збитку та розмір виплати страхового відшкодування.

На підставі ст. 9 Закону України «Про страхування» страхове відшкодування - страхова виплата, яка здійснюється страховиком у межах страхової суми за договорами майнового страхування і страхування відповідальності при настанні страхового випадку [5]. Даний нормативний документ регламентує, що страхове відшкодування не може бути вищим, ніж розмір прямого збитку, яке отримало авіапідприємство. Крім того, проведення страхових виплат і виплат страхового відшкодування здійснюється страховиком на підставі договору страхування або на підставі заяви страхувальника (його правонаступника або третіх осіб, визначених умовами страхування) і страхового акта (аварійного сертифіката), який складається страховиком або уповноваженою ним особою (аварійним комісаром) у формі, що визначається страховиком.

Якщо страхова компанія після розгляду страхової події визнає, що страховий випадок, який призвів до втрати (пошкодження або руйнування) активів, є страховою подією, то після отримання належних документів від авіапідприємства, страхова компанія повинна скласти страховий акт, в якому будуть розкрити факти, причини та наслідки страхової події, а також будуть зафіксовані розміри матеріального збитку. Розмір завданих збитків в разі втрати (пошкодження або руйнування) активів розраховується на підставі дійсної вартості активу за мінусом його залишкової вартості. До суми збитку також можуть входити витрати під час проведення заходів, пов'язаних з рятуванням активів, зберіганням тощо.

До страхового випадку не входять страхові події, які не були включені до договору страхування, і таким чином, страхова компанія звільняється від проведення відшкодування завданого збитку в результаті таких випадків.

Слід зазначити, що страхова компанія здійснює страхове відшкодування на підставі наступних документів:

1. Заява про виплату страхового відшкодування. Заява повинна бути підписана страховою компанією та подана не пізніше граничного терміну повідомлення про настання страхового випадку.

2. Довідки (свідоцтва) компетентних органів про настання страхового випадку. До компетентних органів можна віднести - органи МВС, санітарні та карантинні

служби, Держпожежнагляд, житлово-експлуатаційні контори, метеорологічні служби та ін. Обов'язково в довідці (свідоцтві) повинно бути зазначено винну особу, дату, причини настання страхового випадку, а також наводиться короткий опис пошкоджень та (або) рішення суду.

3. Акт оцінки збитків, який складається представником страхової компанії або організацією, яка має дозвіл (ліцензію) на проведення оцінки збитку.

Страхова кампанія має право перепросити і інші документи, які будуть необхідні для встановлення факту настання страхової події, або за своїм рішенням може зменшити перелік документів для виплати страхового відшкодування. Якщо ж авіапідприємство та страхова компанія не знаходять компромісу з причин та розміру завданих збитків, то кожне підприємство може здійснити незалежну експертизу за свій власний рахунок.

Договір страхування припиняє свою дію у тому випадку, коли страхове відшкодування компенсовано в повному розміру страхової суми. Якщо страхова сума не повернена в повному розміру, то в даному випадку, договір страхування зберігає свою дію до кінця строку, зазначеного сторонами, у тій частині, яка складає різницю між зазначеною в договорі страховою сумою та сумою виплаченого страхового відшкодування.

Слід зазначити, що в бухгалтерському обліку розмір страхового відшкодування відображають у складі доходу авіапідприємства наступною проводкою: Дт 375 (377) Кт 746 (719). Даний господарський запис потрібно провести в бухгалтерському обліку в тому звітному періоді, у якому буде підтверджений розмір збитків в наслідок страхової події (оцінка доходу може бути достовірно визначена), який компенсує страхова компанія (складений страховий акт, аварійний сертифікат).

В тому випадку, якщо страхове відшкодування страхова компанія направляє відразу до підприємства, яке проводить ремонтні роботи, то в даному випадку в обліку потрібно додатково зробити взаємозалік заборгованостей - Дт 685 Кт 375 (377). Зазначений запис проводять в розмірі, який страхова компанія повинна компенсувати авіапідприємству за проведений ремонт іншим підприємством.

Висновки. Авіаційне страхування в Україні має особливості щодо його проведення. Це засвідчують статистичні дані Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері фінансових послуг в Україні та діючи нормативно-законодавчі акти. Так, проведення обліку авіаційного страхування відбувається за кожним страховиком та за кожним договором страхування, а витрати на проведення авіаційного страхування відображаються в обліку на підставі Податкового кодексу України та П(С)БО 16 «Витрати».

Список використаних джерел:

1. Самый безопасный вид транспорта, статистика 2017 года, Топ Рейтинги Мира, [Электронный ресурс], Режим доступа: http://basetop.ru/samyiy-bezopasnyiy-vid-transporta-statistika-2017-goda/ http://basetop.ru/samyiy-bezopasnyiy-vid-transporta-statistika-2017-goda/

2. Статистика крупнейших авиакатастроф мира 1974-2017, [электронный ресурс], Режим доступа: https://forinsurer.com/public/14/07/07/3824/.

3. Список авиационных катастроф в гражданской авиации [электронный ресурс], Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/ Список_авиационных_катастроф_в_гражданской_авиации.

4. Підсумки діяльності страхових компаній за 9 місяців 2016 року [електронний ресурс], Режим доступу https://nfp.gov.ua/files/DepFinMon/sk_I%D0%86%D0%86_2016.pdf

5. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР (із змінами та доповненнями). [електронний ресурс], Режим доступу http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80

6. Повітряний кодекс України від 19.05.2011 р. № 3393-VI., [електронний ресурс], Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3393-17

7. Порядок і правила проведення обов'язкового авіаційного страхування затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.2002 р. № 1535 (із змінами та доповненнями), [електронний ресурс], Режим доступу http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1535-2002-%D0%BF

8. Інструкція «Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» від 30.11.1999 р. № 291 [електронний ресурс], Режим доступу http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99

References (BSI):

1. "The safest mode of transport, statistics 2017, Top Rankings of the World", ["Samyj bezopasnyj vid transporta, statistika 2017 goda, Top Rejtingi Mira"], [electronic resource], available at: http://basetop.ru/samyiy-bezopasnyiy-vid-transporta-statistika-2017-goda/

2. "Statistics of the world's largest air crashes of 1974-2017", ["Statistika krupnejshih aviakatastrof mira 1974-2017"], [electronic resource], available at: https://forinsurer.com/public/14/07/07/3824/

3. "The list of aviation accidents in civil aviation", ["Spisok aviacionnyh katastrof v grazhdanskoj aviacii"], [electronic resource], available at: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_accidents_and_incidents_involving_commercial_aircraft

4. "Results of insurers for 9 months of 2016", ["Pidsumki dijal'nosti strahovih kompanij za 9 misjaciv 2016 roku"], [electronic resource], available at: https://nfp.gov.ua/files/DepFinMon/sk_I%D0%86%D0%86_2016.pdf

5. "The Law of Ukraine "On insurance" from 07.03.1996y. No. 85/96-BP (as amended)", ["Zakon Ukraïni «Pro strahuvannja» vid 07.03.1996 r. No. 85/96-VR (iz zminami ta dopovnennjami)"], [electronic resource], available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80

6. "Air Code of Ukraine of 19.05.2011y. No. 3393-VI", ["Povitrjanij kodeks Ukraïni vid 19.05.2011 r. № 3393-VI"], [electronic resource], available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3393-17

7. "The procedure and rules of obligatory aviation insurance approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 12.10.2002y. No. 1535 (as amended)", ["Porjadok i pravila provedennja obov'jazkovogo aviacijnogo strahuvannja zatverdzheni Postanovoju Kabinetu Ministriv Ukraïni vid 12.10.2002 r. No. 1535 (iz zminami ta dopovnennjami)"], [electronic resource], available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1535-2002-%D0%BF

8. "Instruction "On the application of the Plan of Accounts for assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations" from 30.11.1999y. No. 291", ["Instrukcija «Pro zastosuvannja Planu rahunkiv buhgalters'kogo obliku aktiviv, kapitalu, zobov'jazan' i gospodars'kih operacij pidpriemstv i organizacij» vid 30.11.1999 r. No. 291"], [electronic resource], available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99

Keywords: *transport; aviation; accident insurance; insurance policy; the insured event (accident) insurance compensation.*
Ключові слова: *транспорт; авіація; катастрофа; страхування; страховий поліс; страхова подія (випадок); страхове відшкодування.*
Ключевые слова: *транспорт; авиация; катастрофа; страхование; страховой полис; страховое событие (случай); страховое возмещение.*

УДК 330.131.7(045)

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ З УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Гапонюк Ольга Іванівна, доцент кафедри менеджменту, к. е. н., доцент, Маріупольський державний університет, м. Маріуполь, e-mail:gaponiuk-olga@ukr.net, тел: +380677594371
Сірмаміїх Ірина Вікторівна, доцент кафедри математичних методів та системного аналізу, к. е .н., доцент, Маріупольський державний університет, м. Маріуполь, e-mail: siv.mgu@bigmir.net, тел: +380972656768

Olga Gaponiuk, Associate Professor of MMSA, Ph.D., Associate Professor, Mariupol State University
Irina Syrmamiikh, Associate Professor of MMSA, Ph.D., Associate Professor, Mariupol State University

O. Gaponiuk, I. Syrmamiikh. Formation of general financial risk management policy at the enterprise

The article describes the place of financial risk in the economic activity of Ukrainian enterprises. It is noted that in contrast to the general definition of the concept of "risk", the definition of the essence of financial risk is more specialized, and reflects the emergence of uncertainty in the financial activities of the enterprise. The authors state that the diversity of financial risk classifications forms the necessary preconditions for the formation of a risk management system at the enterprise. Thus, risk management can be considered as a certain management process consisting of several stages, namely: 1 stage - Identification of risks (for implementation it is necessary to have a wide range of practical and theoretical knowledge in this area, qualitative and quantitative approaches); Stage 2 - Decision-making on the method of risk assessment. Risk assessment (there are three groups of assessment methods: economic-statistical, expert, analog); Stage 3 - Decision-making on methods of exposure to risk (management method or risk avoidance, or prevention of loss, or redistribution of risk, or taking a risk to itself according to the financial capabilities of the enterprise and the total amount of potential losses); Stage 4 - Realization of the selected methods of influence on risk and correction of the risk management system at the enterprise after monitoring the results of management. It was found that the main influence on the decision making results is the second stage, provided that the risk assessment methods and their main methods (tasks) are correctly compared. As a result of the analysis of existing methods and models of financial risk assessment, the company has established that in practice expert methods are dominant. As a whole, it is noted that the process of risk management in enterprises of any form of ownership is based on general principles and approaches and is determined by the individual tendency to risk of its managers.

Гапонюк О. І., Сірмаміїх І. В. Формування загальної політики з управління фінансовими ризиками на підприємстві.

В статті визначено місце фінансового ризику в господарський діяльності підприємств України. Зазначено, що на відміну від загального визначення поняття «ризик», визначення сутності фінансового ризику є більш вузькоспеціалізованим, та відбиває виникнення невизначеності в умовах фінансової діяльності підприємства. Авторами визначено, що різноманіття класифікацій фінансового ризику формує необхідні передумови задля формування системи управління ризиками на підприємстві. Так, управління ризиками можна розглядати як певний управлінський процес, що складається з декількох етапів, а саме: 1етап –ідентифікація ризиків (для виконання необхідно володіти широким спектром практичних і теоретичних знань у цій сфері, якісними та кількісними підходами); 2 етап – прийняття рішення щодо методу оцінки ризику, оцінка ризику (існують три групи методів оцінювання: економіко-статистичні, експертні, аналогові); 3 етап – прийняття рішення щодо методів впливу на ризик (метод управління або уникнення ризиками, або запобігання збитку, або перерозподілу ризику, або прийняття ризику на себе відповідно від фінансових можливостей підприємства та сумарного розміру потенційних збитків); 4 етап –реалізація обраних методів впливу на ризик та корегування системи управління ризиками на підприємстві після моніторингу результатів управління. Було встановлено, що основний вплив на результати щодо прийняття рішення здійснює другий етап, за умови коректного співставлення методів оцінювання рисків та їх основних прийомів (задач). В результаті проведеного аналізу існуючих методів та моделей оцінки фінансових ризиків підприємства встановлено, що на

© ***O. Gaponiuk, I. Syrmamiikh / Гапонюк О. І., Сірмаміїх І. В., 2017***

практиці домінують експертні методи. В цілому зазначено, що процес управління ризиками на підприємствах любої форми власності ґрунтується на загальних принципах та підходах і визначається індивідуальною схильністю до ризику його керівників.

Гапонюк О. І., Сырмамиих И. В. Формирование общей политики управления финансовыми рисками на предприятии.

В статье определено место финансового риска в хозяйственной деятельности предприятий Украины. Отмечено, что в отличие от общего определения понятия «риск», определение сущности финансового риска является более узкоспециализированным, и отражает возникновения неопределенности в условиях финансовой деятельности предприятия. Авторами установлено, что многообразие классификаций финансового риска формирует необходимые предпосылки для формирования системы управления рисками на предприятии. Так, управление рисками можно рассматривать как некий управленческий процесс, состоящий из нескольких этапов, а именно: 1этап - идентификация рисков (для выполнения необходимо обладать широким спектром практических и теоретических знаний в этой сфере, качественными и количественными подходами); 2 этап - принятие решения относительно метода оценки риска, оценка риска (существуют три группы методов оценки: экономико-статистические, экспертные, аналоговые); 3 этап - принятие решения о методах воздействия на риск (метод управления или избежания рисками, или предотвращения ущерба, или перераспределения риска, или принятия риска на себя соответственно от финансовых возможностей предприятия и суммарного размера потенциальных убытков); 4 этап - реализация выбранных методов воздействия на риск и корректировки системы управления рисками на предприятии после мониторинга результатов управления. Было установлено, что основное влияние на результаты для принятия решения осуществляет второй этап, при условии корректного сопоставления методов оценки рисков и их основных приемов (задач). В результате проведенного анализа существующих методов и моделей оценки финансовых рисков предприятия установлено, что на практике доминируют экспертные методы. В целом отмечено, что процесс управления рисками на предприятиях любой формы собственности основывается на общих принципах и подходах и определяется индивидуальной склонностью к риску его руководителей.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки, діяльність підприємств України у всіх її формах поєднується з численними ризиками, а в більшому обсязі - фінансовими, ступінь впливу яких на результати його господарської діяльності достатньо висока. В зазначених умовах, ідентифікація та визначення політики щодо управління фінансовими ризиками на підприємстві, врахування її у власний діяльності формує загальні передумови для здобуття конкурентних переваг у ринковому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління фінансових ризиків на підприємстві розглядали в своїх роботах відомі вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти: Д. Муглер, Ж. Перар, М. Штейнер, І. Т. Балабанов [1], І. А. Бланк [2,3], М. С. Клапків, В. В. Ковалев, В. М. Шелудько та інші. Проте, незважаючи на істотну кількість праць з окресленої проблематики, питання щодо формування загальної політики з управління фінансовими ризиками підприємства не втрачає своєї актуальності та потребує нових підходів щодо вирішення зазначених питань.

Мета статті. Метою статті є систематизація та узагальнення підходів до управління фінансовими ризиками на підприємствах.

Результати дослідження. Визначаючи сутність фінансового ризику, необхідно визнати, що саме поняття ризику є таким, що охоплює практично всі області життєдіяльності суспільства, що обумовлює різноманіття його визначень.

Початком теоретичного дослідження економічних ризиків можна вважати праці основоположників класичної теорії політичної економії, в яких, по суті, і була розроблена класична теорія економічного ризику. Щодо сучасних визначень сутності ризику, то найпоширенішим та найцитованішим визначенням економічного явища «ризик» є розроблене В. В. Вітлінським [4,5]: «Ризик – це економічна категорія, що відображає характерні особливості сприйняття зацікавленими суб'єктами економічних відносин об'єктивно наявних невизначеності і конфліктності, іманентних процесам цілепокладання, управління, прийняття рішень, оцінювання, що обмежені можливими

загрозами і невикористаними можливостями». Слід наголосити, що визначення сутності фінансового ризику є більш вузькоспеціалізованим, та відбиває виникнення невизначеності в умовах фінансової діяльності підприємства.

З поняттям фінансового ризику безпосередньо пов'язане поняття шкоди (збитків). Якщо ризиком є можливе негативне відхилення, то збиток – це дійсне негативне фактичне відхилення. Через збиток, отриманий підприємством, реалізується ризик, набуваючи конкретного реального вираження. У таблиці 1, наведено підходи щодо підходи щодо визначення поняття «фінансовий ризик підприємства» [6].

Таблиця 1. Підходи щодо визначення поняття «фінансовий ризик підприємства»

Автори, джерела	Сутність поняття	Акцент
Г. Крамаренко, О. Чорна	Фінансові ризики - це, по-перше, небезпека потенційно можливої, ймовірної втрати ресурсів або недоодержання коштів порівняно з варіантом, розрахованим на раціональне використання ресурсів у даній сфері діяльності; по-друге, ймовірність одержання додаткового прибутку, пов'язаного з ризиком.	ймовірність втрати ресурсів або недоодержання коштів, ймовірність одержання додаткового прибутку
В. Ковальов	Фінансовий ризик - ризик, пов'язаний з можливим браком коштів для виплати відсотків за довгостроковими позиками.	можливий брак коштів
І. Бланк	Фінансовий ризик підприємства являє собою результат вибору його власниками або менеджерами альтернативного фінансового рішення, спрямованого на досягнення бажаного цільового результату фінансової діяльності при вірогідності настання	вірогідність настання економічного збитку (фінансових втрат)
І. Бланк	Фінансовий ризик підприємства можна визначити як вірогідність виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходу або капіталу в ситуації невизначеності умов здійснення його фінансової діяльності.	вірогідність виникнення несприятливих фінансових наслідків
І. Балабанов, О. Стоянова	Фінансові ризики пов'язані з ймовірністю втрат фінансових ресурсів (тобто грошових коштів).	ймовірність втрат фінансових ресурсів
О. Жихор, Ю. Балясна, А. Лук'яненко, І. Кузьмічова	Фінансовий ризик - це ймовірність (можливість) виникнення непередбачених фінансових втрат у ситуації невизначеності умов фінансової діяльності підприємства	ймовірність виникнення непередбачених фінансових втрат
М. Диба	Фінансовий ризик - це вид ризику, який виникає у фінансово-економічній діяльності суб'єкта, коли причинно-наслідковий результат або заходи його досягнення відрізняються від встановлених цілей та планових норм, а отримані відхилення мають вартісний характер.	результат або заходи фінансово-економічної діяльності мають відхилення від встановлених цілей та планових норм

Слід наголосити, що фінансовий ризик підприємства можна класифікувати за декількома критеріями: за джерелами виникнення; за видами; за об'єктом, що характеризується; за сукупністю досліджуваних інструментів; за комплексністю дослідження; за характером фінансових наслідків; за характером прояву в часі; за рівнем можливих фінансових втрат; за можливістю передбачення; за можливістю страхування. Зазначене різноманіття наведених класифікацій фінансового ризику формує необхідні передумови задля формування системи управління ризиками на підприємстві.

Управління ризиками можна розглядати як певний управлінський процес, що складається з декількох етапів, як це наведено на рисунку 1.

Мета етапу ідентифікації ризиків - це виявити й описати максимальну кількість ризиків, що є на підприємстві, і які можуть завадити досягти поставлених цілей підприємству. Потенційні ризики треба класифікувати та згрупувати.

Для виявлення та ідентифікації ризику треба володіти широким спектром практичних і теоретичних знань у цій сфері, якісними та кількісними підходами. Кількісний аналіз звітних документів підприємства (статистичних, фінансових, управлінських), якісний аналіз можливих джерел небезпеки – усі вони спрямовані на одержання інформації про ризики, властивих певним видам діяльності.

Рис. 1 - Узагальнена блок-схема процесу управління фінансовими ризиками*
*Джерело: авторська розробка

Головне тут – не пропустити істотні ризики. Частіше в якості ризиків на підприємствах розглядаються незадовільна фінансова стійкість підприємства (неефективна структура капіталу), розбалансованість грошових потоків, дефіцит оборотних коштів, втрата фінансових ресурсів внаслідок коливання цін.

Основна задача другого етапу - оцінка рівня кожного ідентифікованого ризику шляхом вибору методів оцінювання відповідних показників, властивих досліджуваній системі.

Для виконання задачі існують три групи методів оцінювання: економіко-статистичні, експертні, аналогові, які наведено у таблиці 2.

В результаті проведеного аналізу існуючих методів та моделей оцінки фінансових ризиків підприємства встановлено, що на практиці домінують експертні методи. Але кількісна оцінка ризику на основі економетричного моделювання, дозволить проводити середньо- та довгострокове прогнозування настання ризикових

подій, що в свою чергу призведе до прийняття ефективних управлінських рішень щодо упередження негативних наслідків. В якості факторних ознак можуть виступати величина збитків; коефіцієнт поточної ліквідності; коефіцієнт фінансової стійкості; коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами; коефіцієнт оборотності поточних зобов'язань; коефіцієнт балансу заборгованостей та інші. Аналогові методи використовуються тільки тоді, коли неможливо застосувати інші.

Таблиця 2. Систематизація методів аналізу показників фінансового ризику

Методи оцінювання ризиків	**Основні прийоми (задачі) методів**
Економіко-статистичні методи	• Розрахунок показників фінансового ризику: – середнє значення фактору ризику; – дисперсія фактору ризику; – середньоквадратичне відхилення фактору ризику; – коефіцієнт варіації фактору ризику; – коефіцієнт «бета»; – розподіл імовірності фактору ризику; • Економетричне моделювання.
Експертні методи	• Опитування кваліфікованих фахівців; • Математична обробка результатів опитування з урахуванням компетентності експертів: – середньозважена оцінка ймовірності кожного фактора ризику, – аналіз узгодженості думок експертів за допомогою рангового коефіцієнту кореляції Спірмена (у випадку двох експертів) та коефіцієнт конкордації (у випадку, коли розглядаються думки більше двох експертів), – ранжування ризиків по значущості.
Аналогові методи	Виявлення загальних закономірностей, залежностей та перенос їх на досліджуваний об'єкт (наприклад на фінансові операції підприємства). Для порівняння можна використати як власний, так і зовнішній досвід.

*Джерело: авторська розробка в результаті проведеного аналізу існуючих методів та моделей оцінки ризиків.

На третьому етапі вибирають методи впливу на фінансові ризики, що відповідають ідентифікованим ризикам та їх рівням. Метод управління ризиками повинен відповідати загальній стратегії підприємства щодо ризиків, яка залежить від його фінансових можливостей та сумарного розміру потенційних збитків.

Для виконання задачі існують такі основні методи:

- ***Уникнення*** ризику – це свідоме рішення ухилення від певного виду ризику. Підприємство може вирішити не піддавати себе ризику, пов'язаному з якоюсь операцією або напрямом бізнесу, тому що вони видаються їй надто ризикованими. Але є інша сторона в цьому - ризик невикористаних можливостей («закопаних» талантів).
- ***Запобігання збитку*** – дії, які дають змогу зменшити ступінь ризику. Існує багато шляхів щодо цього.
- ***Перерозподіл ризику*** – перекладання частини чи всього ризику на інших. На підприємстві можливо застосувати три схеми перерозподілу ризику: страхування, хеджування, диверсифікація. Основним методом впливу на фінансові ризики для багатьох господарських суб'єктів в Україні є саме страхування фінансових ризиків: кредитів (товарних, експортних тощо); інноваційних ризиків; депозитних ризиків; відповідальності; на випадок недосягнення планового рівня рентабельності і т. ін.
- ***Прийняття ризику на себе («самострахування»)*** – це покриття збитків за рахунок резервування підприємством частини фінансових ресурсів відповідно до чинного законодавства або установчих документів підприємств. Джерелом формування резервного капіталу можуть бути нерозподілені прибутки, кошти власників, валові витрати суб'єктів господарювання.

На завершальному етапі управління ризиками на підприємстві для покращення діяльності проводиться аналіз обраних методів впливу на ризик та корегуються раніше поставлені цілі управління ризиком та система управління ризиками в цілому. Проведений аналіз показав, що передбачити всіх ризиків на підприємстві неможливо, але провести моніторинг ефективності усіх етапів процесу, врахувати потенційні і пристосуватися до них підприємство повинно бути здатним. Відсутність цієї здатності може виявитися основною причиною виникаючих кризових ситуацій.

Висновки. Процес управління ризиками на підприємствах любої форми власності ґрунтується на загальних принципах та підходах і визначається індивідуальною схильністю до ризику його керівників. Управління має охоплювати всі його структурні рівні – від органів управління до рівня, на якому безпосередньо виникає ризик.

Список використаних джерел:

1. *Балабанов И. Т. Риск-менеджмент / И.Т. Балабанов – М.: Финансы и статистика, 1996. – 192 с.*
2. *Бланк И. А. Управление финансовыми ресурсами / И.А. Бланк. – М.: Омега-Л, 2011. – 768 с.*
3. *Бланк И. А. Основы финансового менеджмента / И.А. Бланк – Т.2. – К.: Ника-Центр, 1999. – 512 с.*
4. *Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємництві: [Монографія] / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.*
5. *Диба М. І. Суть та види фінансових ризиків у системі ризик-менеджменту підприємства / М.І. Диба // Вісник національного університету «Львівська політехніка». Серія. «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – 2008. – № 635. – С. 22–28.*
6. *Орлик О. В. Фінансові ризики в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства /О. В. Орлик// Науково-виробничий журнал «Інноваційна Економіка». – 2016. – №5-6. – С. 218-223.*
7. *Старостіна А. О. Ризик-менеджмент: теорія та практика: [навч. посіб.] / А. О. Старостіна, В. А.Кравченко. – К.: ІВЦ "Видавництво «Політехніка»", 2004. – 200 с.*

References (BSI):

1. *Blank, I.A. (2011). Upravlenie finansovymi resursami [Management of financial resources]. Moscwa: Omega-L [in Russian].*
2. *Blank, I.A. (1999). Osnovy finansovogo menedzhmenta [Fundamentals of financial management]. Kiev: Nika-Tsentr [in Russian].*
3. *Balabanov, I.T. (1996). Risk-menedzhment [Risk management]. Moscwa: Finansy i statistika [in Russian].*
4. *Vitlins'kyy, V.V. (2004). Ryzykolohiya v ekonomitsi ta pidpryyemnytstvi: [Riskology in Economics and Business]. Kiev: KNEU [in Ukrainian].*
5. *Dyba, M.I. (2008), Sut' ta vydy finansovykh ryzykiv u systemi ryzyk-menedzhmentu pidpryyemstva [Essentials and types of financial risks in the system of enterprise risk management].Visnyk natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Seriia. «Menedzhment ta pidpryiemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku», 635, 22–28 [in Ukrainian].*
6. *Orlyk, O. V. (2016). Finansovi ryzyky v systemi zabezpechennya finansovo-ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva [Financial risks in the system of providing financial and economic security of the enterprise]. Naukovo-vyrobnychyy zhurnal «Innovatsiyna Ekonomika», 5-6, .218-223 [in Ukrainian].*
7. *Starostina, A. O. (2004). Ryzyk-menedzhment: teoriya ta praktyka [Risk Management: Theory and Practice]. Kiev: IVTS "Vydavnytstvo «Politekhnika»" [in Ukrainian].*

Ключові слова: *ризики; фінансові ризики; політика управління; підприємство.*
Ключевые слова: *риски; финансовые риски; политика управления; предприятие.*
Keywords: *risks; financial risks; management policy; enterprise.*

УДК 331.101.26

ВИБІР СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА У ФОРМАТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Короленко Ріта Вікторівна, к. е. н., старший викладач кафедри фінансів суб'єктів господарювання та інноваційного розвитку ДВНЗ «Криворізький національний університет», м. Кривий Ріг

Rita Korolenko, Ph.D., senior Lecturer of the department of Krivoy Rog National University

R. Korolenko. Choosing the strategy of innovative development of the enterprise in the format of ecological responsibility.

The article explains the necessity of putting into the enterprise management practice the ecological responsibility when forming and realization of the enterprise development strategies. The content filling the essence of the innovative development strategy of the enterprise is investigated and expanded. The necessity of considering the format of the ecological and social responsibility in the structure of the socio-economic system is grounded. The methodology of conceptual analysis for the system solving of the scientific problem to determine the categories of "strategy", "innovation", "innovative activity", "innovative process" is used. The conceptual approach to the process of formation of the innovative enterprise development strategy based on ecological responsibility in the context of the combination of process, structural and organizational aspects is explained. It is proved that in the conditions of the innovative economy the special importance has the ecological responsibility the decisive role of which actualizes the necessity of the enterprise to choose the effective strategy of the innovative development.

Короленко Р. В. Вибір стратегії інноваційного розвитку підприємства у форматі екологічної відповідальності.

У статті обґрунтовується необхідність впровадження у практику управління підприємством екологічної відповідальності при формуванні та реалізації стратегії розвитку підприємства. Досліджено та розширено змістовне наповнення сутності стратегії інноваційного розвитку підприємства. Обґрунтовано необхідність розгляду формату екологічної та соціальної відповідальності в структурі соціально-економічної системи. Використано методологію концептуального аналізу для системного розв'язання наукової задачі щодо визначення категорій «стратегія», «інновації», «інноваційна діяльність», «інноваційний процес». Обґрунтовано концептуальний підхід до процесу формування стратегії інноваційного розвитку підприємства на засадах екологічної відповідальності в контексті поєднання процесних, структурних та організаційних аспектів. Доведено, що в умовах розвитку інноваційної економіки особливого значення набуває екологічна відповідальність, визначальна роль якої актуалізує необхідність вибору підприємством ефективної стратегії інноваційного розвитку.

Короленко Р. В. Выбор стратегии инновационного развития предприятия в формате экологической ответственности.

В статье обосновывается необходимость внедрения в практику управления предприятием экологической ответственности при формировании и реализации стратегии развития предприятия. Исследовано и расширено содержательное наполнение сущности стратегии инновационного развития предприятия. Обоснована необходимость рассмотрения формата экологической и социальной ответственности в структуре социально-экономической системы. Использовано методологию концептуального анализа для системного решения научной задачи по определению категорий «стратегия», «инновации», «инновационная деятельность», «инновационный процесс». Обосновано концептуальный подход к процессу формирования стратегии инновационного развития предприятия на основе экологической ответственности в контексте сочетания процессных, структурных и организационных аспектов. Доказано, что в условиях развития инновационной экономики особое значение приобретает экологическая ответственность, определяющая роль которой актуализирует необходимость выбора предприятием эффективной стратегии инновационного развития.

Постановка проблеми. Сучасні реалії сьогодення вимагають пошуку компромісних і водночас новітніх рішень в імплементації розвитку української

© ***R. Korolenko. / Короленко Р. В., 2017***

економіки, яка ставить перед суспільством завдання задовольнити потреби нинішніх поколінь, не завдаючи при цьому шкоди ресурсним можливостям майбутніх поколінь.

Фундаментальні завдання модернізації економіки в рамках техніко-технологічних структурних перетворень, що забезпечують становлення і широке розповсюдження конкурентоспроможного виробництва на основі еколого-орієнтованих методів управління, полягають у переході на інноваційну соціально-орієнтовану модель розвитку. У той же час техногенний тип розвитку, що спирається на зростання споживання, призводить до дисбалансу економічної та екологічної систем. У зв'язку з цим, більш глибоке осмислення сучасних еколого-економічних проблем змушує всерйоз задуматися про роль екологічної відповідальності у формуванні та реалізації стратегії розвитку підприємства та про необхідність пошуку нових інноваційних способів господарювання і механізмів управління. Формування нового розуміння процесу розвитку вимагає нестандартних підходів, адаптованих до сучасних тенденцій, на основі врахування інструментів регулювання еколого-економічних систем планування та економічного програмування (розробка і реалізація цільових програм). Даний підхід є альтернативним способом досягнення довгострокового динамічного розвитку країни та забезпечення високого рівня добробуту населення.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Зростаюча кількість публікацій і наукових дискусій з проблеми інноваційного розвитку підприємства підтверджує актуальність поставленої в статті проблеми. У сучасній економічній літературі питанням стратегічного управління, розробки стратегій інноваційного розвитку підприємства і їх впровадження, управління інноваційними процесами в промисловості приділяється значна увага. При аналізі наукових робіт, присвячених зазначеній тематиці, слід виділити дослідження таких авторів як: Л. І. Абалкін, І. Ансофф, І. А. Бланк, С. Ковальчук, Е. Шацька, Н. Щепкіна, О. Кравченко, О. Князєва, А. Гриньов, А. Ганієва, О. Кудирко, М. Портер, У. Кінг, Р. Холт, К. Боумен, П. Друкер, К. Фрімен та інші.

Виокремлення невирішених проблем, яким присвячена стаття. Разом з тим, попередніми роботами не вичерпано коло проблем, що стосуються вдосконалення формування та реалізації стратегії інноваційного розвитку підприємства у форматі екологічної відповідальності. Зокрема, питання формування і вибору стратегії інноваційного розвитку підприємства розглядаються в більшості робіт фрагментарно і в основному носять загальний характер. Відсутність системного підходу до розробки стратегії на засадах екологічної відповідальності не дозволяє вибрати ефективні варіанти розвитку підприємства, особливо в умовах модернізації економіки.

У зв'язку з цим, потребують поглиблення та розвитку наступні найбільш значущі аспекти. У теоретичному відношенні – розробка концепції стратегії інноваційного розвитку промислових підприємств в умовах модернізації економіки. У методологічному відношенні – необхідність розробки комплексу методів і методик модернізації підприємств на основі еколого-орієнтованих інновацій.

Метою роботи є розробка теоретико-методичних засад вибору стратегії інноваційного розвитку підприємства у форматі екологічної відповідальності.

Результати дослідження. За останні роки вітчизняна економіка перейшла від етапу нарощування виробництва до інвестиційного етапу розвитку, що характеризується зростанням попиту на енергетичну сировину і, як наслідок, призводить до виснаження мінерально-сировинної бази, що є передумовою до переходу на більш широке використання інноваційних технологій в промисловості. Сучасні реалії економіки такі, що без стратегічного управління інноваційним розвитком неможливе подальше ефективне функціонування підприємств, а також їх життєздатність. Тому інноваційну стратегію на рівні організації можна визначити як підсистему загальної економічної стратегії, яка формує систему довгострокових цілей і

завдань інноваційної діяльності суб'єкта економіки; виявляє, відбирає і реалізує інновації; надає підтримку в області конкретних фінансово-економічних аспектах виробничої діяльності.

Розробка і вибір стратегії являє собою складний процес, який охоплює визначення стратегічних намірів. Розвиток промислових підприємств багато в чому залежить від їх здатності впроваджувати передові досягнення науково-технічного прогресу, на основі застосування сучасних методів стратегічного планування й управління, що забезпечують підвищення ефективності господарюючих суб'єктів. Авторський підхід до визначення стратегії інноваційного розвитку підприємства будується на основі еволюційного підходу до трактовки таких базових категорій як «стратегія» та «інновація» .

Взагалі стратегію розвитку бізнесу підприємства можна визначити як модель певних рішень, дій, довгостроковий план підприємства, мистецтво мати необхідних фахівців та активи з метою досягнення конкурентних переваг. На основі узагальнення теоретичної думки стосовно дефініції «стратегія», вважаємо за потрібне визначати її як комплексну програму дій, що дозволяє на основі аналізу ринкових переваг і прогнозних майбутніх перспектив визначати релевантні умови функціонування господарюючого суб'єкта у зовнішньому та внутрішньому середовищі, з визначенням місії, довгострокових цілей, а також шляхів і можливостей прийняття рішень для найбільш ефективного використання стратегічних ресурсів.

Розглянувши фундаментальні економічні категорії, пропонуємо можливим трактувати термін «інновація» як нову ідею, процес, метод, а також сукупність дій і прийомів, за допомогою яких досягається прискорений розвиток господарюючого суб'єкта шляхом реалізації конкретного продукту або послуги. Поняття «інновація» поширюється на новий продукт або послугу, спосіб виробництва, нововведення в організаційній, науково-дослідній та інших сферах, які оцінюють за технологічними параметрами, а також з ринкових позицій.

З поняттям «інновація» тісно пов'язані такі поняття як інноваційний процес, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток. Інноваційні процеси виникають у результаті відхилення руху соціально-економічної системи від наміченої траєкторії під впливом зовнішніх збуджень. Визнання існування тісних взаємозв'язків підприємств і суспільства становить суть концепції соціальної відповідальності, в структуру якої входить екологічна відповідальність. Закономірністю нашого часу є посилення соціальної орієнтації бізнесу. Особливості інноваційного процесу створюють умови для взаємного впливу інноваційних та інвестиційних циклів у процесі створення інновацій і можливості для їх взаємодії. При цьому завдання визначення взаємного впливу полягає в необхідності: по-перше, мінімізації обсягів інвестиційних ресурсів і раціональне використання наявних коштів; по-друге, скорочення тривалості інвестиційного та інноваційного циклів; по-третє, в розподілі інвестиційного потенціалу за фазами інноваційної діяльності з метою розподілу ризику і прогнозування ефекту.

Інноваційна діяльність складається з виконання цілого ряду заходів, об'єднаних у логічний ланцюг. З'єднуючись воєдино, наукові вишукування, дослідно-конструкторські та технічні розробки, інноваційні, фінансові та виробничі заходи підпорядковані одній головній меті – ефективному функціонуванню господарюючого суб'єкта. Організація інноваційної діяльності як безперервного процесу дозволить підприємству досягти рівня інноваційної готовності для якісного і своєчасного досягнення стратегічних цілей. Виходячи з цього, інноваційний розвиток можна розглядати як сукупність цілеспрямованих і взаємозалежних попереджувальних заходів, що забезпечують досягнення заданого економічного зростання для здійснення цілей розвитку підприємства.

Інноваційний розвиток – це такий соціально-техніко-економічний процес, який через виявлення суспільних потреб призводить до розробки науково-технічної продукції, практичне використання якої сприяє розвитку соціально-економічної системи, підтримує намічений режим її функціонування. Разом з тим, соціально-економічна система для забезпечення інноваційного розвитку повинна володіти певним ресурсним потенціалом, який відповідає структурним вимогам, що утворює необхідний організаційно-економічний механізм для вибору стратегічного напряму розвитку (рис.1).

Рис.1 – Концептуальний підхід до визначення формату екологічної відповідальності в структурі інноваційного розвитку підприємства

Авторське розуміння процесу формування стратегії інноваційного розвитку підприємства базується на основі реалізації стратегії запозичення, яка в перспективі повинна перейти в стратегію наздоганяючого розвитку і, нарешті, інноваційного лідерства. Орієнтація на запозичення обґрунтовується неможливістю власного інноваційного розвитку підприємства внаслідок відсутності для цього необхідних ресурсів. Таке уявлення процесу стратегічного інноваційного розвитку для більшості промислових підприємств передбачає необхідність вибору при запозиченні найбільш ефективних технологій, які підприємство здатне освоїти і в перспективі модернізувати. Інноваційний розвиток забезпечує підвищення ефективності та експлуатації родовищ корисних копалин, створення і впровадження геологорозвідувальних і геофізичних технологій нового покоління, зниження енергоємності видобутку і транспортування сировинних ресурсів.

Визначаючи стратегію інноваційного розвитку як процес розробки та реалізації дій, науковці виділяють комплекс певних складових, що розкривають її сутність, що ґрунтовно досліджено в наукових працях Кравченко О. О. [1], Кудирко О. М. [2].

Аналіз наукових праць дозволив визначити такі, на наш погляд, ґрунтовні та базові аспекти досліджуваної категорії, що розкрито в наступних сентенціях:

– стратегія інноваційного розвитку підприємства – розробка системи планових дій, спрямованих на досягнення цілей інноваційного розвитку підприємства, шляхом створення сприятливого інноваційного середовища або вигідного пристосування до нього, базуючись на акумулюванні, використанні та оптимізації ресурсів підприємства,

результатом чого має стати підвищення якості продукції, конкурентоздатності підприємства, зниження витрат [3];

– стратегія інноваційного розвитку підприємства – це планування та реалізація заходів щодо досягнення поставлених цілей, виражених у конкретних числових параметрах. Ці заходи спрямовані на посилення ринкових позицій підприємства шляхом виготовлення і реалізації інноваційних продуктів, впровадження нових технологій і процесів [4];

– стратегія інноваційного розвитку являє собою науково-обґрунтовану систему розвитку суб'єкта підприємницької діяльності, що, використовуючи наявний ресурсний потенціал, здатна забезпечити стабільний інноваційно-активний розвиток суб'єкта в конкурентному середовищі [5].

Автор [6] висвітлює наступне бачення досліджуваного поняття: стратегію інноваційного розвитку слід розглядати як систему довгострокових концептуальних установок розподілу ресурсів при зміні зовнішніх і внутрішніх умов функціонування.

Розглядаючи проблематику управління підприємством, науковець стверджує, що інноваційна стратегія визначена як спосіб досягнення цілей інноваційного розвитку підприємства, як сукупність певних дій, спрямованих на ефективне використання наявного інноваційного потенціалу підприємства з метою створення та впровадження нових продуктів, технологій, заходів організаційно-управлінського характеру, що сприяють розвиткові підприємства і суспільства в цілому [7].

Сучасний економічний підхід автора [8] щодо дослідження даної дефініції наступний: зміст стратегічного управління інноваційним розвитком підприємства – процес розробки та реалізації концепції, яка є основою для прийняття ключових управлінських рішень щодо бажаного рівня інноваційного розвитку, допустимих ризиків, методів інноватизації та приведення у відповідність наявних можливостей шляхом розробки й реалізації системи стратегій за напрямами інноваційного розвитку підприємства («стратегічного набору»).

Узагальнення результатів критичного аналізу сучасних інтерпретацій стратегії інноваційного розвитку підприємства дозволило сформувати авторську логіку дослідження його управлінської суті. Отже, стратегія інноваційного розвитку підприємства являє собою процес планування, прийняття і здійснення стратегічних рішень, центральною ланкою якого є соціально-орієнтований вибір, заснований на зіставленні власного ресурсного потенціалу з можливостями і погрозами зовнішнього оточення, і досягнення стійких конкурентних переваг шляхом структурних та технологічних змін. У промисловості необхідно перейти від порівняльних переваг до конкурентних. Конкурентні переваги формуються на основі інновацій, створення умов постійного оновлення, застосування нових методів організації та управління, формування диверсифікованих холдингів, інформаційних технологій та автоматизованих систем управління.

Функціонуючи на даний час підприємства мають відсталі технології, відбувається погіршення їх фінансового стану, що приводить до скорочення витрат на інновації. Зокрема, за даними Державної служби статистики України, питома вага промислових підприємств, що здійснюють технологічні інновації, не перевищувала 10%; питома вага інноваційної продукції в загальному обсязі виробленої підприємствами продукції становила близько 5%; питома вага витрат на технологічні інновації в загальному обсязі виробленої підприємствами продукції не перевищувала 1,5%.

Здатність до правильного вибору та ефективної реалізації стратегії інноваційного розвитку, практичного використання інновацій стає необхідною умовою досягнення якісного економічного зростання, науково-технічного прогресу і високої конкурентоспроможності підприємства. Розроблена стратегія інноваційного розвитку

підприємства являє собою ряд послідовних заходів із зворотними зв'язками, які дозволяють вести коригування цілей, завдань, а також формувати підсумкові показники економічного стану виробничого комплексу.

Першим кроком у розробці стратегії є формування принципів і стратегічних цілей інноваційного розвитку підприємства у форматі екологічної відповідальності як пріоритетного напряму в управлінні підприємством. Другий крок - аналіз економічного та інноваційного стану підприємств з обґрунтуванням і розробкою моделі та цільової функції екологічного менеджменту з формуванням структурної схеми напрямів його впровадження. На третьому кроці визначаються точки руйнівного впливу факторів внутрішнього і зовнішнього середовища з урахуванням екологічної складової на інноваційний розвиток підприємства, які зачіпають економічні інтереси і пріоритети як підприємства в цілому, так і його складових. Четвертим кроком стратегії є розробка якісних і кількісних показників інноваційного стану підприємства з розробкою методики соціально-еколого-економічної оцінки екологічного менеджменту, що включає систему індикаторів у контексті комплексного розвитку підприємства.

На п'ятому кроці здійснюється розробка стратегії інноваційного розвитку підприємства, що включає в себе аналіз альтернатив і створення системи планів, що дозволяють ефективно реагувати на технологічні можливості і загрози, а також здійснювати взаємне узгодження обраної інноваційної стратегії з концепцією екологічної відповідальності; розробку системи екологічного менеджменту, яка передбачає створення алгоритму та наукової платформи діагностики її реалізації.

Шостим кроком процесу розробки стратегії є прогноз результатів виконання заходів з аналізом ефективності стратегії інноваційного розвитку підприємства і визначення найкращого варіанту управління підприємством у форматі екологічної відповідальності.

Сьомим кроком є моніторинг інноваційного розвитку підприємства – це система оперативного відстеження та первинного аналізу змін в інноваційному розвитку, що забезпечує формування та зберігання систематизованої стратегічної та еколого-економічної інформації про поточні показники виробничо-господарської діяльності підприємства; показники рівня інноваційного потенціалу підприємства; досягнутий рівень екологічної відповідальності з дотриманням норм екологічного права; ефективність реалізації стратегії інноваційного розвитку підприємства.

Таким чином, систематизація наукових підходів щодо вивчення стратегії інноваційного розвитку підприємства дозволила розширити змістовні контури її дослідження в контексті поєднання процесних, структурних та організаційних аспектів. Доведено, що в умовах розвитку інноваційної економіки особливого значення набуває екологічна відповідальність, визначальна роль якої актуалізує необхідність вибору підприємством ефективної стратегії інноваційного розвитку.

Висновки. Отже, незважаючи на значні зміни в підході до виробничої діяльності з урахуванням сучасних реалій, управлінські структури промислових підприємств вважають, що вирішення екологічних проблем – справа виключно витратна і нічого крім збитків бюджету підприємства не приносить. Однак, ті підприємства, які в стратегічному підході до розвитку виробництва будуть орієнтуватися не тільки на фінансово-економічні результати, а й на екологічні принципи, коли аналізуються, оцінюються і вимірюються не тільки економічні, функціонально-технічні і соціальні, але й екологічні показники виробничої діяльності, здобудуть конкурентні переваги. Модернізувати вітчизняну промисловість, використовуючи старі економічні моделі розвитку, досить проблематично. В сучасних умовах перед економікою стоїть завдання забезпечення стійкого зростання, заснованого на моделі інноваційного розвитку соціально-екологічного напряму.

Список використаних джерел:

1. Кравченко О. О. Інноваційний розвиток та структурні зміни в економіці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / О.О. Кравченко. – К., 2011. – 21 с.

2. Кудирко О. М. Формування економічної стратегії інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості : дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / О. М. Кудирко. – К., 2005. – 253 с.

3. Шацька Е. Ш. Стратегія інноваційного розвитку підприємств виноградарства і плодівництва Автономної республіки Крим : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Є. Ш. Шацька. – Суми, 2010. – 22 с.

4. Щепкіна Н. М. Стратегія інноваційного розвитку підприємств металургійної промисловості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Н. М. Щепкіна. – Маріуполь, 2010. – 22 с.

5. Князєва О. А. Інноваційний розвиток підприємств поштового зв'язку: теорія, методологія, практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О.А. Князєва. – Одеса, 2010. – 31 с.

6. Гриньов А. В. Стратегія інноваційного розвитку підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / А. В. Гриньов. – Донецьк, 2004. – 37 с.

7. Ганієва А. Р. Формування інноваційної стратегії розвитку підприємств целюлозно-паперової промисловості : дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / А. Р. Ганієва. – К., 2005. – 21 с.

8. Корнух О. В. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємства / О. В. Корнух //Ефективна економіка. – 2013. – №12.–http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2607

References:

1. Kravchenko O. O. (2011), "Innovative development and structural changes in the economy", ["Innovacijnij rozvitok ta strukturni zmini v ekonomici"], author's abstract. dis for obtaining sciences. Degree Candidate econ Sciences: special 08.00.01 «Economic theory and history of economic thought», O.O. Kravchenk, K., 21 p.

2. Kudirko O. M. (2005), "Formation of the economic strategy of innovative development of enterprises of the food industry", ["Formuvannja ekonomichnoi strategii innovacijnogo rozvitku pidpriemstv harchovoi promislovosti"], diss. Candidate econ Sciences: 08.06.01, O.M. Kudirko, K., 253 p.

3. Shatska E. Sh. (2010), "Strategy of innovative development of enterprises of viticulture and fruit-growing of the Autonomous Republic of Crimea", ["Strategija innovacijnogo rozvitku pidpriemstv vinogradarstva i plodivnictva Avtonomnoi respubliki Krim"], author's abstract dis for obtaining sciences. Degree Candidate econ Sciences: special 08.00.04 «Economics and management of enterprises (by types of economic activity)», E.Sh. Shatska, Sumy, 22 p.

4. Shchepkina N. M. (2010),"Strategy of innovative development of enterprises of the metallurgical industry", ["Strategija innovacijnogo rozvitku pidpriemstv metalurgijnoi promislovosti"], author's abstract. dis for obtaining sciences. Degree Candidate econ Sciences: special 08.00.04 «Economics and management of enterprises (by types of economic activity)», N.M. Shchepkina, Mariupol, 22 p.

5. Knyazeva O. A. (2010)," Innovative development of postal enterprises: theory, methodology, practice", ["Innovacijnij rozvitok pidpriemstv poshtovogo zv'jazku: teorija, metodologija, praktika"], author's abstract. dis for obtaining sciences. the degree of Dr. Econ. Sciences: special 08.00.04 «Economics and management of enterprises (by types of economic activity)», O.A. Knyazeva, Odessa, 31 p.

6. Grinev A. V. (2004), "Strategy of innovative development of the enterprise", ["Strategija innovacijnogo rozvitku pidpriemstva"], author's abstract. dis for obtaining sciences. the degree of Dr. Econ. Sciences: special 08.06.01 "Economics, organization and management of enterprises", A.V. Grinev, Donetsk, 37 p.

7. Ganiev A. R. (2005), "Formation of an innovative strategy for the development of enterprises in the pulp and paper industry", ["Formuvannja innovacijnoi strategii rozvitku pidpriemstv celjulozno-paperovoї promislovosti"], Diss. Cand. econ Sciences: 08.06.01, A.R. Ganiev, K., 21 p.

8. Kornuh O. V. (2013), "Strategic Management of Innovative Development of the Enterprise", ["Strategichne upravlinnja innovacijnim rozvitkom pidpriemstva"], O.V. Kornuh, Effective economy, No.12, [electronic resource], available at: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2607

Keywords: *environmental responsibility; environmental management; innovative process; innovative development; strategy.*

Ключові слова: *екологічна відповідальність; екологічний менеджмент; інноваційний процес; інноваційний розвиток; стратегія.*

Ключевые слова: *экологическая ответственность; экологический менеджмент; инновационный процесс; инновационное развитие;стратегия.*

УДК 334.716

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ БІЗНЕС-ОДИНИЦЬ, ЯК ЕЛЕМЕНТІВ ІНТЕГРОВАНИХ КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР

Захаров Сергій Валерійович, технічний директор, директор по сервісу, к. т .н., ТОВ «Метінвест-промсервіс», м. Маріуполь, e-mail: sergey.v.zakharov@metinvestholding.com, тел.: +38-097-471-57-52

Sergey Zaharov, technical director, director of service, PHd, Metinvest PromServis, m. Mariupol, e-mail: sergey.v.zakharov@metinvestholding.com, тел.. +38-097-471-57-52

S. Zakharov. Theoretical bases of the development of business units as elements of integrated corporate structures.

The article is devoted to the theoretical analysis and systematization of the views of various scientists on the economic category "enterprise development". The main characteristics and laws of the process of enterprise development are investigated. The specifics of the functioning and development of business units that are part of integrated corporate structures are defined. The author's definition of the term "development of integrated business units" is proposed. In the course of a theoretical analysis of the results of research conducted by other authors, it is established that there is no unambiguous and consistent definition of the concept of "enterprise development". There are many definitions. The systematization of existing definitions allows us to define three basic approaches to the interpretation of the term "enterprise development". Within the framework of the first, development is explored through the properties of the system, that is, the enterprise itself; in the second, a semantic analysis of development as a definition takes place; the third assumes a comparative description of development with other scientific categories. In the process of research, the main laws and characteristics of the enterprise development process are defined. Also, the main features of business units that are part of integrated groups are explored. They are limited independence in making strategic, investment and financial decisions, as well as the possible divergence of the current objectives of the individual business unit and the group as a whole. With these features in mind, an author's definition of the concept of "developing a business unit of an integrated corporate group" is formed, which is understood as a logical, purposeful process of transforming an open dynamic system in space and time that occurs under strategic, financial and investment constraints, and the possible inconsistency of the company's tactical goals And the parent company, and leads to a quantitative and qualitative change in the properties of the system, increasing efficiency Its functioning.

Захаров С. В. Теоретичні основи розвитку бізнес-одиниць як елементів інтегрованих корпоративних структур.

В статті проведено теоретичний аналіз та систематизацію поглядів різних вчених на економічну категорію «розвиток підприємства». Досліджено основні характеристики і закони процесу розвитку підприємств. Визначено особливості функціонування і розвитку бізнес-одиниць, які входять до складу інтегрованих корпоративних структур. Запропоновано авторське визначення терміну «розвиток інтегрованих бізнес-одиниць». В ході теоретичного аналізу результатів досліджень інших авторів з'ясовано, що однозначне і узгоджене визначення поняття «розвиток підприємства» відсутнє. Існує велика кількість визначень. Систематизація наявних визначень дозволяє визначити три основні підходи стосовно трактування терміну «розвиток підприємства». В межах першого розвиток досліджується через властивості системи, тобто самого підприємства; в межах другого відбувається семантичний аналіз розвитку як дефініції; третій передбачає порівняльну характеристику розвитку з іншими науковими категоріями. В процесі дослідження визначені основні закони та характеристики процесу розвитку підприємства. Також досліджені основні особливості бізнес-одиниць, що входять до складу інтегрованих груп. Ними є обмежена самостійність у прийнятті стратегічних, інвестиційних та фінансових рішень, а також можлива розбіжність поточних цілей окремої бізнес одиниці та групи в цілому. З урахуванням вказаних особливостей сформоване авторське визначення поняття «розвиток бізнес-одиниці інтегрованої корпоративної групи», під яким розуміється закономірний цілеспрямований процес трансформації відкритої динамічної системи в просторі і часі, який відбувається в умовах стратегічної, фінансової та інвестиційної обмеженості, та можливої неузгодженості тактичних цілей підприємства і головної компанії, і призводить до кількісної і якісної зміни властивостей системи, що підвищують ефективність її функціонування.

© ***S. Zakharov / Захаров С. В., 2017***

Захаров С. В. Теоретические основы развития бизнес-единиц как элементов интегрированных корпоративных структур.

В статье проведен теоретический анализ и систематизация взглядов различных ученых на экономическую категорию «развитие предприятия». Исследованы основные характеристики и законы процесса развития предприятий. Определены особенности функционирования и развития бизнес-единиц, входящих в состав интегрированных корпоративных структур. Предложено авторское определение термина «развитие интегрированных бизнес-единиц». В ходе теоретического анализа результатов исследований других авторов установлено, что однозначное и согласованное определение понятия «развитие предприятия» отсутствует. Существует большое количество определений. Систематизация имеющихся определений позволяет определить три основных подхода относительно трактовки термина «развитие предприятия». В рамках первого развитие исследуется через свойства системы, то есть самого предприятия; в рамках второго происходит семантический анализ развития как дефиниции; третий предполагает сравнительную характеристику развития с другими научными категориями.В процессе исследования определены основные законы и характеристики процесса развития предприятия. Также исследованы основные особенности бизнес-единиц, входящих в состав интегрированных групп. Ими являются ограниченная самостоятельность в принятии стратегических, инвестиционных и финансовых решений, а также возможное расхождение текущих целей отдельной бизнес единицы и группы в целом. С учетом указанных особенностей сформировано авторское определение понятия «развитие бизнес-единицы интегрированной корпоративной группы», под которым понимается закономерный целенаправленный процесс трансформации открытой динамической системы в пространстве и времени, которое происходит в условиях стратегической, финансовой и инвестиционной ограниченности, и возможной несогласованности тактических целей предприятия и головной компании, и приводит к количественной и качественной изменения свойств системы, повышающие эффективность ее функционирования.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку національної економіки України характеризується необхідністю використання глобальних та інтеграційних процесів, які вимагають формування та впровадження ефективних інноваційних структур і форм виробництва. Перш за все це стосується підприємств промисловості. Відповіддю на це стали процеси консолідації, концентрації і укрупнення капіталу в промисловому секторі України, які розпочалися наприкінці минулого століття і тривають по теперішній час. Ці процеси знаходять своє оформлення у вигляді різного роду інтегрованих корпоративних структур, які найчастіше побудовані на корпоративному принципі і складаються із окремих юридичних осіб – бізнес-одиниць – які делегують частину своїх повноважень головній компанії. Проблеми формування, зростання та розвитку саме інтегрованих структур в останні роки найчастіше стають об'єктом дослідження великої кількості вчених. Проте питання розвитку окремих промислових бізнес-одиниць у складі інтегрованої корпоративної структури залишаються поза увагою дослідників. Тому виникає актуальність проведення теоретичного дослідження сутності та змісту розвитку окремих бізнес-одиниць у складі великих корпоративних структур у промисловості шляхом уточнення і конкретизації певних теоретичних положень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сутності категорії «розвиток підприємства» присвячені роботи багатьох науковців, зокрема Л. А. Базилевича, С. П. Дунди, В. Кифяк, Є. М. Короткова, Є. Д. Коршунової, Т. Б. Надтоки, А. Н. Петрова, Ю. А. Плугіної, Л. Р. Прийми, Р. О. Побережного, Ю. С. Погорєлова, Ю. А. Путятіна, О. В. Раєвнєвої, Р. А. Фатхутдіновата ін. В працях названих вчених об'єктом дослідження витупає промислове підприємство як складна відкрита система. Проте, промислове підприємство, яке входить до складу інтегрованої корпоративної групи, є не тільки само по собі складною відкритою системою. Воно також є елементом більш складної системи, що обумовлює певну специфіку теоретичного обґрунтування його розвитку.

Метою статті є теоретичний аналіз існуючих визначень та трактувань поняття «розвиток підприємства» та його уточнення стосовно промислових підприємств, що входять до складу інтегрованих корпоративних структур.

Результати досліджень. Проведений аналіз існуючих наукових підходів щодо трактування поняття «розвиток підприємства» дозволяє зробити висновок про відсутність однозначної і узгодженої думки з цього приводу. Існує багато визначень розвитку підприємства.

За Й. Шумпетером [1, с.142] розвиток являє собою зміну траєкторії руху, зсунення стану рівноваги, перехід економічної системи від заданого на певний момент часу центру рівноваги до іншого, постійна адаптація економіки до мінливого центру рівноваги, здійснення нових комбінацій факторів виробництва. Деякі вчені [2, с.296] пояснюють його як процес змін, що ведуть до підвищення опірності і життєвості системи, здатності чинити опір руйнівним силам зовнішнього середовища. Інші [3, с.62] розглядають розвиток як процес збільшення можливостей та бажання задовольнити власні потреби та потреби інших.

Розвиток є «процесом тісно пов'язаних кількісних і якісних перетворень» [4, с. 1109], а також «безповоротної, спрямованої, закономірної зміни матеріальних і ідеальних об'єктів… В результаті розвитку виникає новий якісний стан об'єкту, який виступає як зміна його складу або структури (тобто виникнення, трансформація або зникнення його елементів і зв'язків)» [5, с. 409]. Аналіз наукових публікацій щодо сутності цього терміну показав, що на даний час не існує єдиного підходу до його розуміння.

Серед науковців, які підтримують перший підхід, необхідно відзначити Л. Мельника [7], який ґрунтуючись на визначенні поняття «розвиток», наведеного у філософському словнику [8], розглядає його як незворотну, спрямовану, закономірну зміну матеріальних і ідеальних об'єктів. Він аналізує й оцінює дане поняття через сутнісні аспекти трьох основних властивостей: необоротності, спрямованості і закономірності, відзначаючи при цьому, що «тільки наявність трьох зазначених властивостей виділяє процеси розвитку серед інших змін» [7, с. 19]. Отже, розвиток системи розглядається ним як результат синергетичного ефекту прояву вищевказаних властивостей системи.

На тлі можливої спільності технологічних процесів, масштабів виробництва, засобів, способів і методів управління, використовуваних ресурсів, однорідності фаз і стадій розвитку, кожне підприємство характеризується унікальністю процесу розвитку, насамперед за рахунок різної ефективності використання і доцільного застосування перерахованих вище процесів і механізмів, а також за рахунок прояву суб'єктивного фактору свого розвитку – персоналу підприємства. Таким чином, вивчаючи сутність даної категорії через систему її властивостей можна відзначити, що розвиток – це необоротний, спрямований, закономірний і унікальний процес змін відкритої системи у просторі і часі.

Другий підхід до визначення терміну «розвиток» припускає пріоритетність того чи іншого аспекту розвитку системи. Систематизація та докладний аналіз різноманітних трактувань наведено в роботі А. А. Меліхова [9, с. 368]. Аналіз змісту наведених трактувань дозволяє виділити три основні групи поглядів на категорію «розвиток» [9;10].

Перша група дослідників вважає розвиток результатом прогресу, або ускладнення структури і складу системи. При цьому, розвитком вважається процес як конструктивних, так і деструктивних змін в складі і структурі системи. На нашу думку, не можна цілком погодитись з такою трактовкою, адже розвитком можна вважати лише процес конструктивних змін у складі і структурі системи, а процес деструктивних змін є деградацією.

Дослідники, які відносяться до другої групи, під процесом розвитку розуміють лише ті зміни у складі і структурі системи, які можуть бути віднесені до категорії якісних. Проте, даний погляд не враховує ще одну важливу складову розвитку – процес

функціонування системи. З одного боку, функціонування розглядається як процес підтримки життєдіяльності системи шляхом реалізації усіх виробничих функцій, що визначають діяльність фірми, з іншого – це елемент розвитку системи, оскільки від якісних змін у підходах, методах і інструментах управління життєдіяльністю системи залежить її склад, структура і, у кінцевому рахунку, вектор розвитку [10].

Третя група дослідників вважає, що розвитком можна вважати лише процес адаптації до турбулентного зовнішнього середовища. Проте, лише адаптація не є достатньою умовою розвитку. Це процес постійного пристосування системи до змін зовнішніх умов її функціонування. В умовах розвитку економічних систем адаптація, безперечно, є необхідною. З точки зору системних особливостей адаптації економічних систем можна виокремити якісну адаптацію, коли у відповідь на зміни зовнішнього середовища змінюється спосіб функціонування системи; і структурну адаптацію, яка, в якості реакції економічної системи на зміну зовнішнього середовища, передбачає зміну структури управління системою, її організації. Проведена систематизація поглядів різних вчених на визначення категорії розвиток дозволяє визначити основні його характеристики, а саме: у процесі руху та змін набуває можливості до саморуху; відображає зміни явищ під впливом внутрішніх протиріч; зовнішні фактори не викликають руху, а лише модифікують його; здійснюється переважно шляхом свідомих, цілеспрямованих перетворень об'єкта розвитку; безперервний у часі процес; рух відбувається по спіралі [11, с.14; 12, с.18].

На основі узагальнення наукових поглядів вчених щодо сутності категорії «розвиток» встановлено, що в цілому розвиток підприємства має потрійну природу – як явище (оскільки розвиток підприємства є економічним явищем, зумовлене змінами), закономірність (оскільки має певні закономірності на різних стадіях життєвого циклу підприємства) і принцип (що обумовлено необхідністю забезпечення поступового переходу до більш якісного стану системи (або її стабілізації) в динамічних конкурентних умовах господарювання підприємств) [9].

Вищезазначені аспекти дають підстави зробити висновок, що розвиток підприємства відбувається не самостійно, а ґрунтується на законах розвитку. Погоджуємося з думкою С. П. Дунди, що основними законами розвитку є: закон онтогенезу, композиції і пропорційності, самозбереження, конкуренції, ефект масштабу, перехід на нові наукові підходи і принципи, синергії, впорядкованості [13].

Аналіз вищенаведених змістовних трактувань поняття «розвиток підприємства» дає змогу не тільки виділити наукові підходи, а ще й спільні риси щодо поглядів науковців на визначення досліджуваної категорії. З цього приводу розвиток підприємства за спільними рисами розглядають як: сукупність змін, у ході яких відбувається трансформація якісного стану підприємства; систему взаємодіючих підсистем; процес представлений послідовним переходом від одного стану підприємства «n» до іншого стану «n+1» через сукупність проміжних станів за умови, що кожний наступний стан буде якісно іншим за попередній [14].

Одне з найкращих, на думку автора, визначень поняття «розвиток підприємства» наведено в роботі [15, с. 41]. Відзначено, що розвиток підприємства – це безупинний процес трансформації динамічної системи в просторі та часі, який відбувається у взаємодіючих підсистемах підприємства та призводить до появи якісно нового стану й зміцнення життєвої системи. Погоджуючись в цілому з наведеними визначеннями, відзначаємо доцільність уточнення цього поняття стосовно специфічного об'єкту дослідження.

Основними особливостями бізнес-одиниць, що входять до складу великих інтегрованих груп є обмежена самостійність у прийнятті стратегічних, інвестиційних та фінансових рішень, а також можлива розбіжність поточних цілей окремої бізнес одиниці та групи в цілому. З урахуванням вказаних особливостей під «розвитком

бізнес-одиниці інтегрованої корпоративної групи» розуміється закономірний цілеспрямований процес трансформації відкритої динамічної системи в просторі і часі, який відбувається в умовах стратегічної, фінансової та інвестиційної обмеженості, та можливої неузгодженості тактичних цілей підприємства і головної компанії, і призводить до кількісної і якісної зміни властивостей системи, що підвищують ефективність її функціонування. Наведене визначення ґрунтується на системному, процесному та ресурсному підходах, у ньому підкреслено закономірність і цілеспрямованість процесу розвитку, а також враховано особливості, притаманні конкурентному об'єкту дослідження.

З'ясована цілеспрямованість процесу розвитку актуалізує питання щодо управління цім процесом в межах конкретних бізнес одиниць. Тому теоретичні і практичні дослідження щодо управління процесом розвитку бізнес-одиниць в межах інтегрованих корпоративних структур є перспективним напрямком подальших досліджень.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Розвиток підприємства є складною, комплексною науковою категорією, яка не має загальновизнаного визначення. Така ситуація обумовлена багатовекторністю досліджень різних авторів, а також багатоаспектністю самого поняття.
2. Теоретичний аналіз існуючих визначень та підходів до визначення поняття «розвиток підприємства» дозволив виокремити три основні наукові підходи до цього процесу. Перший підхід визначає розвиток підприємства через властивості системи, другий передбачає дослідження розвитку, як дефініції, третій формує уявлення про поняття «розвиток підприємства» шляхом порівняння із спорідненими категоріями. Також визначено основні характеристики та закономірності процесу розвитку.
3. Визначено, що найбільш змістовне і універсальне визначення сформоване з використанням положень системного, процесного та функціонального підходів. Проте, воно не в повній мірі підходить до визначення цього поняття стосовно бізнес-одиниць, які входять до складу інтегрованих корпоративних структур.
4. Доведено, що основними особливостями бізнес-одиниць, які є складовими частинами більш крупних інтегрованих корпоративних структур є обмежені повноваження щодо прийняття стратегічних, інвестиційних та фінансових рішень.
5. В роботі запропоновано авторське визначення поняття «розвиток бізнес-одиниці інтегрованої корпоративної групи», під яким розуміється закономірний цілеспрямований процес трансформації відкритої динамічної системи в просторі і часі, який відбувається в умовах стратегічної, фінансової та інвестиційної обмеженості, та можливої неузгодженості тактичних цілей підприємства і головної компанії, і призводить до кількісних і якісних конструктивних змін властивостей системи, що підвищують ефективність її функціонування.
6. У зв'язку з доведеною закономірністю і цілеспрямованістю процесів розвитку бізнес-одиниць в межах інтегрованих корпоративних структур перспективним напрямком подальших досліджень є вивчення процесу управління розвитком бізнес-одиниць в межах інтегрованих корпоративних структур.

Список використаних джерел:

1. *Шумпетер Й. Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) : пер. с англ. / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 456 с.*
2. *Пономаренко В. С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи : монографія / В. С. Пономаренко, О. М. Тридід, М. О. Кизим. – Харків : ІНЖЕК, 2003. – 328 с.*
3. *Акофф Р. Акофф о менеджменте : пер. с англ. / Р. Акофф. – СПб. : Питер, 2002. – 448 с.*
4. *Советский энциклопедический словарь / ред. А. М. Прохоров. – М. : Советская энциклопедия, 1981. –*

1600 с.
5. *Большая советская энциклопедия. В 30-ти т. Т. 23 / ред. А. М. Прохоров. – 3-е изд. – М. : Советская энциклопедия, 1976. – 640 с.*
6. *Раєвнєва, О. В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі : монографія / О. В. Раєвнєва. – Харьков : ІНЖЕК, 2006. – 496 с.*
7. *Мельник, Л. Г. Фундаментальные основы развития / Л. Г. Мельник. – Сумы : Университетская книга, 2003. – 288 с.*
8. *Философский энциклопедический словарь / ред. Л. Ф. Ильичева. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.*
9. *Меліхов А. А. Конкурентний розвиток промислових підприємств: теорія та методологія управління в умовах турбулентного зовнішнього оточення : монографія / А. А. Меліхов. – Маріуполь : ПДТУ, 2014. - 437 с.*
10. *Раевнева, Е. В. Развитие социально-экономической системы: содержательный аспект / Е. В. Раевнева // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2004. – Вип. 192. – Т. 4. – С. 1003-1009.*
11. *Василенко В. А. Диагностика устойчивого развития предприятий : монография / В. А. Василенко. – К. : ЦУЛ, 2005. – 142 с.*
12. *Сердюк В. Н. Теоретические основы управления стратегическим развитием субъектов реального сектора экономики / В. Н. Сердюк // Економіка і організація управління. – 2008. – № 4. – С. 13–27.*
13. *Дунда С. П. Теоретичні підходи до визначення поняття «розвиток підприємства» [Електронний ресурс] / С. П. Дунда. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2011_32/Dunda.pdf*
14. *Побережний Р. О. Основні напрямки розвитку підприємств машинобудування /Р. О. Побережний // Вісник національного технічного університету «ХПІ». – Харків, 2012. – № 13. – С. 90–100.*
15. *Кленін О. В. Теорія, методологія та практика стратегічного консалтингу в системі управління інноваційним розвитком промислових підприємств: монографія / О. В. Кленін. – Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2016. – 309 с.*

References (BCI):

1. Shumpeter J. Teorija jekonomicheskogo razvitija (issledovanie predprinimatel'skoj pribyli, kapitala, kredita, procenta i cikla kon#junktury) : per. s angl. / J. Shumpeter. – M. : Progress, 1982. – 456 s.
2. Ponomarenko V. S. Strategija rozvitku pidpriємstva v umovah krizi : monografija / V. S. Ponomarenko, O. M. Tridid, M. O. Kizim. – Harkiv : INZhEK, 2003. – 328 s.
3. Akoff R. Akoff o menedzhmente : per. s angl. / R. Akoff. – SPb. : Piter, 2002. – 448 s.
4. Sovetskij jenciklopedicheskij slovar' / red. A. M. Prohorov. – M. : Sovetskaja jenciklopedija, 1981. – 1600 s.
5. Bol'shaja sovetskaja jenciklopedija. V 30-ti t. T. 23 / red. A. M. Prohorov. – 3-e izd. – M. : Sovetskaja jenciklopedija, 1976. – 640 s.
6. Raєvnєva, O. V. Upravlinnja rozvitkom pidpriємstva: metodologija, mehanizmi, modeli : monografija / O. V. Raєvnєva. – Xar'kov : INZhEK, 2006. – 496 s.
7. Mel'nik L. G. Fundamental'nye osnovy razvitija / L.G. Mel'nik. – Sumy : Universitetskaja kniga, 2003. – 288 s.
8. Filosofskij jenciklopedicheskij slovar' / red. L. F. Il'icheva. – M. : Sovetskaja jenciklopedija, 1983. – 840 s.
9. Melihov A.A. Konkurentnij rozvitok promislovih pidpriємstv: teorija ta metodologija upravlinnja v umovah turbulentnogo zovnishn'ogo otochennja : monografija / A. A. Melihov. – Mariupol' : PDTU, 2014. - 437 s.
10. Raevneva, E. V. Razvitie social'no-jekonomicheskoj sistemy: soderzhatel'nyj aspekt / E. V. Raevneva // Ekonomika: problemi teorií ta praktiki : zb. nauk. prac'. – Dnipropetrovs'k : DNU, 2004. – Vip. 192. – T. 4. – S. 1003-1009.
11. Vasilenko V. A. Diagnostika ustojchivogo razvitija predprijatij : monografija / V. A. Vasilenko. – K. : CUL, 2005. – 142 s.
12. Serdjuk V. N. Teoreticheskie osnovy upravlenija strategicheskim razvitiem sub#ektov real'nogo sektora jekonomiki / V. N. Serdjuk // Ekonomika i organizacija upravlinnja. – 2008. – № 4. – S. 13–27.
13. Dunda S. P. Teoretichni pidhodi do viznachennja ponjattja «rozvitok pidpriємstva» [Elektronnij resurs] / S. P. Dunda. – Rezhim dostupu: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2011_32/Dunda.pdf
14. Poberezhnij R. O. Osnovni naprjamki rozvitku pidpriємstv mashinobuduvannja /R. O. Poberezhnij // Visnik nacional'nogo tehnichnogo universitetu «HPI». – Harkiv, 2012. – № 13. – S. 90–100.
15. Klenin O.V. Teorija, metodologija ta praktika strategichnogo konsaltingu v sistemi upravlinnja innovacijnim rozvitkom promislovih pidpriємstv: monografija / O.V. Klenin. – Mariupol': DVNZ «PDTU», 2016. – 309 s.

Keywords: *development;business unit; integrated corporative structures.*
Ключові слова: *розвиток; бізнес-одиниця; інтегровані корпоративні структури.*
Ключевые слова: *развитие; бизнес-единица; интегрированные коропративные структуры.*

Рецензент: *В. М. Колосок, д. е. н., доцент, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет».*

УДК 331.103

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МОТИВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

Гончар Вікторія Василівна, д. е. н., зав. кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування ДВНЗ "ПДТУ", м. Маріуполь, gonchar.mariupol@gmail.com, +380973787893

Victoria Gonchar, Dr. Sc. (Economics), assistant professor, Head of the Marketing and Business Administration Department of Priasovsky State Technical University (PSTU)

V.Gonchar. Assessing the efficiency of motivation mechanism of enterprise staff's innovative activity.

We have studied factor-criterion characteristics influencing the efficiency of the motivation mechanism for staff management. The motivation mechanism for effective staff management should be understood as a self-regulating system of motives and stimuli, formed on the basis of individual needs, realized through the collective interest of enterprise staff with the consideration of forms, principles, methods and levers of management. The use of the suggested tools in the process of realizing social-labour relations promotes getting optimal results in the enterprise activity. The analysis of methodical and practical development works on the efficiency assessment of innovations' implementation allowed improving the complex assessment of quality and effectiveness of staff innovative activity which includes integral, criterion and expert assessment. Unlike the existing ones, it is an efficient tool of assessing the introduced methods of motivating innovative processes; assessing the efficiency and timeliness of performance of the main and support staff. The use of this tool promotes motivating employees to highly productive, qualitative and timely labour. It has been proved that such tools of external influence affect highly productive innovative activity of enterprise staff: the criterion system of stiring the staff to activity by stimulating production - technological, financial-economical, social-labour, organizational-corporate economic-ecological criteria. The suggested method can be used in comparative efficiency assessment of innovative processes, and also for the analysis of internal factors influencing the efficiency of the motivation system used.

Гончар В. В. Оцінка ефективності мотиваційного механізму інноваційної діяльності персоналу підприємств.

Досліджено факторно-критеріальні характеристики, що впливають на ефективність мотиваційного механізму управління персоналом. Під мотиваційним механізмом ефективного управління персоналом слід розуміти саморегулюючу систему мотивів і стимулів, сформованих на основі індивідуальних потреб, реалізованих через колективний інтерес персоналу підприємства з урахуванням форм, принципів, методів та важелів управління. Використання запропонованого інструментарію у процесі здійснення соціально-трудових відносин сприяє отриманню оптимальних результатів діяльності підприємства. Проведений аналіз методичних і практичних розробок з питань оцінки ефективності здійснення інновацій дозволив удосконалити комплексну оцінку якості та результативності інноваційної діяльності персоналу, яка включає інтегральну, критеріальну та експертну оцінку. На відміну від існуючих, є дієвим інструментом оцінювання запроваджених методів мотивації інноваційних процесів; оцінювання результативності та своєчасності виконання робіт основними та допоміжними робітниками. Використання даного інструментарію сприяє мотивації робітників до високопродуктивної, якісної і своєчасної праці. Доведено, що на високопродуктивну інноваційну діяльність персоналу підприємств мають вплив інструменти зовнішнього впливу: критеріальна система активізації персоналу через стимулювання критеріїв виробничо-технологічного, фінансово-економічного, соціально-трудового, організаційно-корпоративного та економіко-екологічного характеру. Запропонований метод може бути використаний при порівняльній оцінці ефективності інноваційних процесів, а також для аналізу внутрішніх факторів, що впливають на ефективність застосовуваної системи мотивації.

Гончар В. В. Оценка эффективности мотивационного механизма инновационной деятельности персонала предприятий.

Исследованы факторно-критериальные характеристики, влияющие на эффективность мотивационного механизма управления персоналом. Под мотивационным механизмом эффективного управления персоналом следует понимать саморегулирующуюся систему мотивов и стимулов, сформированных на основе индивидуальных потребностей, реализуемых через коллективный интерес персонала предприятия с учетом форм, принципов, методов и рычагов управления. Использование предложенных инструментов в процессе осуществления социально-трудовых отношений ведет к

© *V.Gonchar / Гончар В. В., 2017*

получению оптимальных результатов деятельности предприятия. Проведенный анализ методических и практических разработок по вопросам оценки эффективности осуществления инноваций позволил усовершенствовать комплексную оценку качества и результативности инновационной деятельности персонала, которая включает интегральную, критериальную и экспертную оценку. В отличие от существующих, является действенным инструментом оценки введенных методов мотивации инновационных процессов; оценки результативности и своевременности выполнения работ основными и вспомогательными рабочими. Использование данного инструментария способствует мотивации работников к высокопроизводительной, качественной и своевременной работе. Доказано, что на высокопродуктивную инновационную деятельность персонала предприятий влияют инструменты внешнего воздействия: исходная система активизации персонала через стимулирование критериев производственно-технологического, финансово-экономического, социально-трудового, организационно-корпоративного и экономико-экологического характера. Предложенный метод может быть использован при сравнительной оценке эффективности инновационных процессов, а также для анализа внутренних факторов, влияющих на эффективность применяемой системы мотивации.

Постановка проблеми. В умовах кризових явищ, що відбуваються в світовій економіці із загостренням конкурентної боротьби за ринок збуту товарів та послуг, перед усіма підприємствами, незалежно від форми власності, все більше постає проблема підвищення ефективності виробництва. Одним із найбільш дієвих шляхів є підвищення рівня інноваційної діяльності в усіх напрямках такої діяльності: впровадження сучасної техніки та технологій, удосконалення форм організації та оплати праці, якості товарів (послуг), більш раціональне використання матеріальних, енергетичних, фінансових та інших ресурсів. Для досягнення бажаних ефектів від інноваційної діяльності необхідно забезпечити мотивацію робітників до активної діяльності в напрямку пошуку та впровадження в виробництво внутрішніх резервів щодо її підвищення. Це обумовлює необхідність оцінювання результатів його діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи сучасних уявлень про мотивацію та її складові закладено у працях всесвітньо відомих зарубіжних вчених, І. Ансоффа, Д. Врума, Ф. Герцберга, Р. Дафта, П. Друкера, Д. Кларка, А. Сміта, Д. Сінка, Ф. Тейлора та їх послідовників. Значний внесок у розвиток наукової думки в сфері розробки й вдосконалення теоретичних засад, методологічних і прикладних аспектів формування мотиваційного механізму праці зробили такі вчені, як О. Амоша, О. Віноградова, В. Гриньова, О. Єгоршін, О. Кендюхов, А. Кібанов, А. Колот, Г. Куліков, О. Наумова. Вони акцентують увагу на вивченні мотиваційного механізму інноваційної діяльності працівників, його структуру, особливості у порівнянні з мотиваційним механізмом трудової діяльності, наголошуючи при цьому, що головне завдання механізму мотивації інновацій полягає в пробудженні зацікавленості до самої праці. Таким чином, у сучасній науковій літературі питання мотивації розглянуто досить ґрунтовно, але теоретичні досягнення і розробки не повною мірою відображають методику оцінки ефективності застосування системи мотивації на підприємстві. Отже, існує потреба у визначенні основних категорій мотиваційного процесу, особливостей формування механізму мотивації інноваційної активності персоналу, використанні таких методів мотивації, в результаті застосування яких суттєво підвищиться продуктивність праці персоналу та рівень інноваційності підприємства.

Мета статті – запропонувати інструментарій підвищення мотивації персоналу на основі проведення комплексної оцінки його інноваційної діяльності, яка складається з інтегральної, критеріальної та експертної системи оцінки якості та результативності інновацій.

Викладення основного матеріалу. Важливу роль щодо прийняття рішень у напрямі формування механізму управління інноваційної діяльності персоналу відіграють наступні сторони: власники, керівництво, фінансові менеджери. Проблема полягає у важкості врахування всіх факторів, які були б здатні вплинути на прийняття

його рішення. Виникає потреба розробки інструментарію оцінки інноваційної діяльності персоналу, що має бути використаний при формуванні системи мотивації та стимулювання. Запропоновано метод, щодо формування системи управління мотивацією персоналу на підприємстві. Наданий метод включає наступні етапи:

1. Оцінка впливу факторів зовнішнього середовища [2].

2. Інтегральна система оцінки якості та результативності діяльності персоналу (I)

3. Експертна система оцінки якості та результативності діяльності персоналу (E).

Шляхом анкетування, проведеного серед менеджерів підприємств морського транспорту, незалежних консалтингових агенств, визначено вагомість впливу факторів щодо оцінки інноваційної діяльності та прийняття управлінських рішень (табл. 1).

Таблиця 1

Шкала оцінок якісних показників діяльності персоналу (доповнено на основі [1-3])

Чинник	Показники	Важіль	Оцінка в балах		
			0	5	10
Менеджмент	Швидкість реакції на зміни середовища	0,2	Після того, як подія наступила	Зміни в більшості передбачуються	Зміни передбачуються, розроблена програма дій
	Бюрократичність прийняття рішень	0,15	Рішення приймаються тільки після узгодження з керуючою компанією	Можливість прийняття рішень після узгодження з керівництвом на містах	Керівники структурних підрозділів мають можливість самостійного прийняття рішень
	Авторитет керівника	0,1	В команді є неформальні лідери	Керівник-функціонер	Керівник - лідер, команда довіряє його рішенням щодо змін
	Відстеження змін у стратегічному середовищі	0,3	Не здійснюється	Частково відстежуються зміни у більшості чинників середовища	Зміни відстежуються по всім чинникам середовища
	Ступінь формалізації дій під час змін	0,25	Відсутність нормативних документів	Нормативні документи розроблено частково	Розроблені, впроваджені та доведені до відома
Разом		1			
Кадрова політика	Система інформування працівників	0,15	Відсутня	Є деякі елементи	Створена та ефективно працює
	Система моральної мотивації	0,2	Відсутня, використовуються економічні методи стимулювання	Проводиться робота з її створення	Широко використовує поряд з економічною
Мотивація	Морально-психологічний клімат у колективі	0,1	Страх перед змінами	Зміни приймаються обережно	Клімат комфорту та довіри
	Опір змінам	0,3	Навіть незначні зміни викликають опір	Працівники підтримують інтереси підприємства, однак пріоритетними є особисті інтереси	Працівники підтримують зміни, здійснюється робота з управління не тільки реальними, а й потенційними змінами
	Залучення до прийняття стратегічних рішень	0,25	Немає	Деякі працівники залучаються	Майже всі працівники залучаються до прийняття рішень, враховується їх думка і ідеї
Разом		1			

4. Критеріальна система оцінки ефективності інноваційної діяльності персоналу (К). Для виміру результатів досягнення тієї або іншої стратегічної мети можна використати різні кількісні показники. Доцільно розглядати різні варіанти для того, щоб обрати найбільш оптимальні показники для підприємства, що найкращим чином відображають його готовність здійснювати інновації. Для підприємств морського транспорту рекомендовано використовувати показники, які дають можливість оцінити наступні напрямами: ресурсне забезпечення інноваційної діяльності (Ріу), ефективність системи управління знаннями (Зіу), ефективність інноваційного управління (І), ефективність управління портфелем інноваційних проектів (Уіу), інноваційність продуктової лінійки підприємства (Піу) та інш.

Коли показники для кожної складової визначені, необхідно їх уточнити, тобто залишити лише ті показники, які точно фіксують суть стратегії підприємства. Необхідність уточнення показників обумовлена тим фактом, що більшість практиків радить уникати надмірної деталізації, оскільки це може призвести до розпилення зусиль підприємства. В процедурі уточнення показників повинні приймати участь фахівці, що займаються розробкою та реалізацією стратегій. Рішення приймається за результатами колективного обговорення.

Під мотиваційним механізмом ефективного управління персоналом слід розуміти саморегулюючу систему мотивів і стимулів, сформованих на основі індивідуальних потреб, реалізованих через колективний (груповий) інтерес персоналу підприємства з урахуванням форм, принципів, методів та важелів управління, використовуючи запропоновані інструменти у процесі здійснення соціально-трудових відносин для отримання оптимальних результатів діяльності підприємства .

Отже, можна припустити, що вся система визначення ефективності повинна бути побудована за наступним принципом:

1. Слід визначити ступінь впливу факторів макросередовища на загальну ефективність інноваційної діяльності. Визначити поведінку внутрішніх факторів під зміною їх впливом.

3. Виділити загальну структуру оцінки за всіма трьома видами (інтегральна, критеріальна, експертна).

4. Побудувати схему оцінки ефективності мотиваційного механізму інноваційної діяльності персоналу.

5. Результат позитивний, якщо всі складові більше нуля, т. т.

І – інтегральна оцінка якості та результативності інноваційної діяльності персоналу, > 0;

К - критеріальна оцінка якості та результативності інноваційної діяльності персоналу, > 0;

Е - експертна оцінка якості та результативності інноваційної діяльності персоналу, > 0;

Ові – ефективність інноваційної діяльності персоналу.

Розрахунок коефіцієнтів ваги показників і відповідних коефіцієнтів по кожному з підходів виконується розставленими експертами ваг і балам відповідно.

Пропонується використання наступної методики:

$$W_{ij} = \frac{\sum_{k=1}^{n} P_{ijk} * W_k}{\sum_{k=1}^{n} W_k} \quad (1)$$

де W_{ij}- розрахункові значення коефіцієнтів по вазі показників і кожному з підходів. В даному випадку i = 1, ..., 7; j = 1, ..., 4;

P_{ijk}- значення ваг і балів за вагою показників і кожному з підходів відповідно до варіанту k-го експерта;

W_k- вагомість k-го експерта;

k- кількість експертів, які взяли участь в анкетуванні (рекомендується 4-6 чоловік); к = 1, ..., n.

Коефіцієнти ваги показників повинні бути нормованими величинами. Нормуваннння коефіцієнтів ваги показників Wij здійснюється відповідно до наступних формул:

$$W * i = \frac{W_i}{\sum_{i=1}^{7} Wi}, \quad (2)$$

де i =1,…,7.

Коефіцієнти за показниками кожного з підходів також повинні бути пронормовані. Нормування коефіцієнтів за показниками кожного з підходів здійснюється відповідно до формули:

$$W * ij = \frac{W_{ij}}{\sum_{j=2}^{4} Wij}, \quad (3)$$

де i = 1,…,7;

j = 2,…,4.

Вагомість k-го експерта Wk в формулі (20) визначається відповідно до формули (3.22):

$$W_k = K_k * P_k, \quad (4)$$

де P_k - ступінь впевненості в прогнозі k-го експерта, яка визначається нормованим значенням відповідної оцінки, поставленої експертом (множенням її на 0,01);

K_k - компетентність k-го експерта, k = 1, ..., n.

За допомогою експертних оцінок результатів діяльності підприємств морського транспорту отримані наступні вагові коефіцієнти:

I – 0,3; К – 0,5; Е – 0,2.

Комплексну оцінку використання інструментів підвищення мотивації інноваційної діяльності персоналу підприємств запропоновано здійснювати за наступною формулою:

$$О_{вi} = 0{,}2 * Е + 0{,}3 * I + 0{,}5 * К \quad (5)$$

Проведений аналіз методичних і практичних розробок з питань оцінки ефективності здійснення інновацій дозволив удосконалити інструментарій підвищення мотивації інноваційної діяльності, який включає інтегральну, критеріальну та експертну оцінку (рис.1). На відміну від існуючих, є дієвим інструментом оцінювання запроваджених методів мотивації інноваційних процесів; оцінювання результативності та своєчасності виконання робіт основними та допоміжними робітниками.

З метою підвищення об’єктивності і ступеня довіри до отримуваних в ході експертного опитування значень вагових коефіцієнтів пропонується методика визначення їх величин, яка враховує рівень компетентності залучених експертів, певний на основі їх самооцінки та оцінки ступеня їх знакомства з областю знань, до якої належить оцінка, відповідними керівниками.

Особливістю запропонованої методики є те, що обробка результатів, проводяться з урахуванням показників компетентності та вагомості залучених експертів. Здійснюється оцінка ступеня впливу різних джерел аргументації на відповідь експерта. Зокрема, передбачаються наступні варіанти відповіді: проведені теоретичні та практичні дослідження по напряму; безпосередню участь в звіті (випусковий звіту); практичний досвід як фахівця з даного питання і (або) участь в розділах звіту.

Рівень інноваційної діяльності підприємства запропоновано оцінювати за шкалою наданою в табл. 2.

Використання даного інструментарію сприяє мотивації робітників до високопродуктивної, якісної і своєчасної праці. На високопродуктивну інноваційну діяльність персоналу морських портів мають вплив запропоновані автором інструменти зовнішнього впливу: критеріальна система активізації персоналу через стимулювання

критеріїв виробничо-технологічного, фінансово-економічного, соціально-трудового, організаційно-корпоративного та економіко-екологічного характеру підвищення продуктивної діяльності персоналу та внутрішнього впливу.

Таблиця 2

Рівень оцінки інноваційної діяльності підприємства

Рівень	Характеристика	Значення рівня
Низький	Успішна діяльність з реальними можливостями подальшого розвитку.	0 < Ові < 4
Достатній	Достатньо успішна діяльність. Однак, не всі можливості розвитку задіяні.	4 ≤ Ові < 8
Високий	Мотивація інноваційної діяльності персоналу низька, або відсутня	8 ≤ Ові ≤ 10

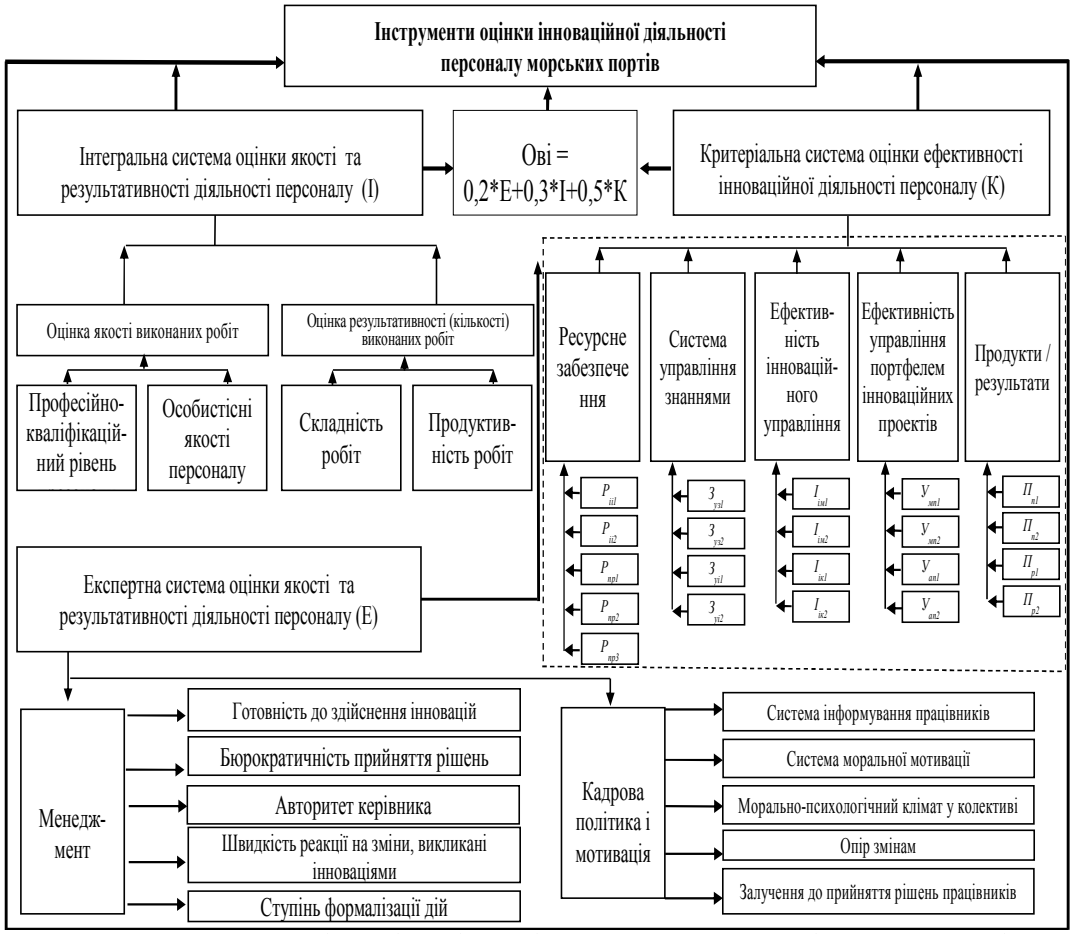

$Р_{iу}$–Показники ресурсного забезпечення інноваційної діяльності (ІД), т.грн., $З_{iу}$- показники оцінки системи управління знаннями, І–показники ефективності інноваційного управління ,

$У_{iv}$- показники ефективності управління портфелем інноваційних процесів, $П_{iу}$–показники оцінки інноваційності продуктової лінійки підприємства

Рис. 1. Структурно-логічна схема оцінки ефективності мотиваційного механізму

Результати практичного застосування запропонованого методу представлено в табл. 3.

Запропонований метод може бути використаний при порівняльній оцінці ефективності інноваційних процесів, а також для аналізу внутрішніх факторів, що впливають на ефективність застосовуваної системи мотивації. Таким чином, запропонована система мотивації інноваційної діяльності буде мати адресну приналежність по відношенню до кожного окремого з показників, а також індивідуальну мотивацію кожного співробітника, що в цілому приведе до визначеності в трудових функціях і удосконаленню інноваційної діяльності

Таблиця 3

Оцінка ефективності інноваційної діяльності на прикладі підприємств морського транспорту України

Чинник	Значення чинника	Вагомість	Сукупне значення
1. Розрахунок сукупного значення показника експертної системи оцінки якості та результативності діяльності персоналу (Е)			
Організаційні (О)	6,35	0,35	2,22
Мотиваційні (М)	5,15	0,65	3,35
Разом (Е)		1	5,57
2. Розрахунок сукупного значення показника інтегральної системи оцінки якості та результативності діяльності персоналу (І)			
Якість (Ояр)	6,00	0,40	2,40
Результативність (Орр)	5,68	0,60	3,41
Разом (І)		1	5,81
3. Розрахунок сукупного значення показника критеріальної системи оцінки ефективності інноваційної діяльності персоналу (К)			
Ресурсне забезпечення (РС)	4,65	0,2	0,93
Система управління знаннями (СУЗ)	6,00	0,1	0,6
Ефективність інноваційного управління (ЕІУ)	6,15	0,15	0,92
Ефективність управління портфелем інноваційних проектів (ЕУП)	6,70	0,25	1,68
Продукти / результати (ПР)	5,30	0,3	1,59
Разом (К)		1	5,72
4. Розрахунок сукупного значення комплексного показника оцінки використання інструментів підвищення мотивації інноваційної діяльності персоналу (Ові)			
Експертна (Е)	5,57	0,2	1,11
Інтегральна (І)	5,81	0,3	1,74
Критеріальна (К)	5,72	0,5	2,86
Комплексна (Ові)		1	5,71

Висновки. Проведений аналіз методичних і практичних розробок з питань оцінки ефективності здійснення інновацій дозволив удосконалити інструментарій оцінки та підвищення мотивації інноваційної діяльності, який включає інтегральну, критеріальну та експертну оцінку. Комплексна оцінка складається з таких характеристик, як: професійно-кваліфікаційний рівень, особистісні якості, складність та результативність при встановленні справедливої винагороди за виконання функцій. Використання даного інструментарію сприяє мотивації робітників до високопродуктивної, якісної і своєчасної роботи.

Список використаних джерел:

1. Василик А. В. Сучасні підходи до мотивації інтелектуальної активності персоналу підприємства / А. В. Василик // Формування ринкової економіки : зб. наук. праць: у 3 т. / КНЕУ. – К., 2010. – Т. 1, спец. вип. : Соціально-трудові відносини : теорія і практика. – С. 124–132.

2. Виноградова О. В. Формування механізму розвитку мотивації персоналу туристичних підприємств / О. В. Віноградова, К. І. Пілігрім // Економіка. Менеджмент. Бізнес. Науковий журнал. № 3 (13), 2015р. – С. 10−15.

3. Гончар В. В. Управління системою стратегічних змін в діяльності підприємств : проблеми формування, розвитку та використання : монографія / В. В. Гончар. – Маріуполь : ДВНЗ «ПДТУ», 2014. – 280 с.

4. Кендюхов, О. Ефективність мотивації інноваційної активності персоналу машинобудівного підприємства [Текст] / О. Кендюхов, А. Кривчиков // Управлінські інновації. – 2012. – №2. – С.210.

References (BSI):

1. Vasylyk, A. V. (2010). Suchasni pidkhody do motyvaciji intelektualjnoji aktyvnosti personalu pidpryjemstva // Formuvannja rynkovoji ekonomiky : zb. nauk. pracj: u 3 t. / KNEU. – K., 2010. – T. 1, spec. vyp. : Socialjno-trudovi vidnosyny : teorija i praktyka. – p. 124–132. [in Ukrainian].

2. Vynoghradova, O. V., Pilighrim K. I. (2015). Formuvannja mekhanizmu rozvytku motyvaciji personalu turystychnykh pidpryjemstv // Ekonomika. Menedzhment. Biznes. Naukovyj zhurnal. # 3 (13), 2015r. – p. 10−15. [in Ukrainian].

3. Ghonchar, V. V. (2014). Upravlinnja systemoju strateghichnykh zmin v dijaljnosti pidpryjemstv : problemy formuvannja, rozvytku ta vykorystannja : monoghrafija. – Mariupolj : DVNZ «PDTU», 2014. – 280 p. [in Ukrainian].

4. Kendjukhov, O., Kryvchykov A. (2012). Efektyvnistj motyvaciji innovacijnoji aktyvnosti personalu mashynobudivnogho pidpryjemstva // Upravlinsjki innovaciji. – 2012. – #2. – p.210. [in Ukrainian].

***Keywords**: innovative activity; assessment tools; motivation mechanism; efficiency.*
***Ключові слова**: інноваційна діяльність; інструментарій оцінки; мотиваційний механізм; ефективність.*
***Ключевые слова**: инновационная деятельность; инструментарий оценки; мотивационный механизм; эффективность.*

УДК 338.43

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Купчишина Ольга Анатоліївна, аспірант кафедри економічної кібернетики і математичного моделювання, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, e-mail: persik366@ukr.net, тел: +380677547750

Olga Kupchyshyna, aspirant of the Department of Economic Cybernetics and Mathematical Modeling, Mykolaiv National Agrarian University, Mykolayiv

O. Kupchishina. Features of state regulation in the agrarian sector.

The article proved that the formation of a competitive agricultural sector needs to create an effective mechanism regulation focused on the main criteria of the industry - efficiency. Currently there is no single approach to public value and market levers in the mechanism of regulation of agricultural economy. Therefore, one of the most important tasks of economic science is the theoretical justification interaction of market self-regulation and government regulation. Ukraine is a country with the lowest level of state support conditions of reproduction in agriculture per 1 hectare of arable land. But modern agricultural sector is a strategic sector for Ukraine as effective mechanisms of state regulation and state support are essential for innovations. We determined that the mechanism of state regulation of the agricultural sector - a set of actions, forms and methods of influence on the agricultural sector entities to ensure Economo-socio-environmental performance industry. This approach predetermined specific agricultural sector can not be considered only as an economic entity. After all, the industry has a distinct socio-ecological characteristics that must be considered when study of measures of state regulation of the industry. The whole set of specific features of the agricultural sector can be divided into the following groups: biological and spatial characteristics; a combination of direct reproduction cycle of agriculture and rural areas; demand for the agricultural sector has a relatively low elasticity, therefore food market is not self-regulating and objectively requires government regulation. World experience prove that the agricultural sector should be regulated at the macro level. Thus, government regulation is a mandatory component of modern agricultural policy and the effective functioning agricultural sector. Moreover, government intervention is crucial not only for the industry but also for the conservation and rural development. Therefore, it is necessary to objectively state intervention in solving environmental problems, creating rural infrastructure and support social balance between urban and rural areas. Thus, the main specific factors which should be based on state support for the agricultural sector should be the following: maintaining somewhat of public procurement of agricultural products; forming a system of seasonal crediting of agricultural producers; restrictive and constructive state regulation of prices on the food market; market failure in certain circumstances to solve problems of infrastructure development and reconstruction sectors of agriculture, funding for agricultural research and education. State regulation of the economy is a system of legislative, regulatory and supervisory nature and carried out for the purposes of stabilizing and sustaining socio-economic system.

Купчишина О. А. Особливості державного регулювання в аграрному секторі.

В статті доведено, що формування конкурентоспроможного аграрного сектору потребує створення ефективного механізму регулювання орієнтованого на головний критерій розвитку галузі – ефективність. Наразі немає єдиного підходу щодо співвідношення державних і ринкових важелів у механізмі регулювання аграрної економіки. Тому, одне із найважливіших завдань економічної науки полягає в теоретичному обґрунтуванні взаємодії ринкового саморегулювання та державного регулювання. Україна відноситься до країн з найнижчим рівнем державної підтримки умов відтворення у сільському господарстві з розрахунку на 1 га ріллі. Але, сучасний аграрний сектор є стратегічно важливою галуззю для України, тому ефективні механізми державного регулювання та державної підтримки вкрай необхідні для інноваційного розвитку галузі. Нами визначено, що механізм державного регулювання аграрного сектора економіки – це сукупність дій, форм та способів впливу на суб'єктів аграрного сектору з метою забезпечення економо-соціо-екологічної ефективності галузі. Цей підхід зумовлений специфікою аграрного сектору який не можна розглядати лише як економічний суб'єкт. Адже саме ця галузь має яскраво виражені соціо-екологічні особливості, які обов'язково необхідно враховувати при обґрунтування заходів державного регулювання галузі. Всю сукупність специфічних особливостей аграрного сектору можна розділити на наступні основні групи: біологічні та просторові особливості; поєднання відтворювального циклу безпосередньо аграрного виробництва та сільського населення; попит на продукцію аграрного сектору має відносно низьку еластичність, внаслідок цього

© ***O. Kupchishina / Купчишина О. А., 2017***

ринок продовольства не є саморегульованим і об'єктивно потребує державного регулювання. Світовий досвід доводить, що аграрний сектор необхідно регулювати на макрорівні. Таким чином, державне регулювання є обов'язковим компонентом сучасної аграрної політики та ефективного функціонування аграрної сфери. Причому втручання держави має вирішальне значення не лише для функціонування галузі, а й для збереження і розвитку сільських територій. Тому, об'єктивно необхідним є втручання держави у вирішення екологічних проблем, створення сільської інфраструктури та підтримки соціального балансу між містом і сільською місцевістю. Отже, основними специфічними факторами, на яких повинна базуватись державна підтримка аграрного сектору, повинні стати наступні: збереження до певної міри системи державних закупівель сільськогосподарської продукції; формування системи сезонного кредитування аграрних товаровиробників; обмежувальний та конструктивний характер регулювання державою цін на продовольчому ринку; нездатність ринку в певних умовах вирішувати завдання розвитку інфраструктури, реконструкції галузей сільського господарства, фінансування аграрної науки і освіти. Державне регулювання економіки є системою заходів законодавчого, регулюючого та і контролюючого характеру, здійснюваних в цілях стабілізації та забезпечення сталості соціально-економічної системи.

О. А. Купчишина. Особенности государственного регулирования в аграрном секторе.

В статье доказано, что формирования конкурентоспособного аграрного сектору требует создание эффективного механизма регулирования ориентированного на главный критерий развития отрасли - эффективность. Не существует единого подхода относительно соотношения государственных и рыночных рычагов в механизме регулирования аграрной экономики. Поэтому, одно из важнейших заданий экономической науки заключается в теоретическом обосновании взаимодействия рыночного саморегулирования и государственного регулирования. Украина относится к странам с самым низким уровнем государственной поддержки условий воспроизводства в сельском хозяйстве в расчете на 1 гектар пашни. Но, современный аграрный сектор является стратегически важной отраслью для Украины, потому эффективные механизмы государственного регулирования и государственной поддержки крайне необходимые для инновационного развития отрасли. Нами определенно, что механизм государственного регулирования аграрного сектора экономики - это совокупность действий, форм и способов влияния на субъекты аграрного сектора с целью обеспечения экономо-социо-экологической эффективности отрасли. Этот подход предопределен спецификой аграрного сектора, который нельзя рассматривать лишь как экономический субъект. Ведь именно эта отрасль имеет ярко выраженные социо-экологические особенности, которые обязательно необходимо учитывать при обосновании мероприятий государственного регулирования отрасли. Всю совокупность специфических особенностей аграрного сектора можно разделить на следующие основные группы: биологические и пространственные особенности; сочетание воспроизводственного цикла непосредственно аграрного производства и сельского населения; спрос на продукцию аграрного сектора имеет относительно низкую эластичность, вследствие этого рынок продовольствия не является саморегулированным и объективно требует государственного регулирования. Мировой опыт доказывает, что аграрный сектор необходимо регулировать на макроуровне. Таким образом, государственное регулирование является обязательным компонентом современной аграрной политики и эффективного функционирования аграрной сферы. Причем вмешательство государства имеет решающее значение не только для функционирования отрасли, но и для сохранения и развития сельских территорий. Поэтому, объективно необходимым является вмешательство государства в решение экологических проблем, создание сельской инфраструктуры и поддержку социального баланса между городом и сельской местностью. Следовательно, основными специфическими факторами, на которых должна базироваться государственная поддержка аграрного сектора, должны быть следующие: сохранение в известной степени системы государственных закупок сельскохозяйственной продукции; формирование системы сезонного кредитования аграрных товаропроизводителей; ограничительный и конструктивный характер регулирования государством цен на продовольственном рынке; неспособность рынка в определенных условиях решать задачи развития инфраструктуры, реконструкции отраслей сельского хозяйства, финансирования аграрной науки и образования. Государственное регулирование экономики является системой мероприятий законодательного, регулирующего и контролирующего характера, осуществляемых в целях стабилизации и обеспечения устойчивости социально-экономической системы.

Постановка проблеми. Україна відноситься до країн з найнижчим рівнем державної підтримки умов відтворення у сільському господарстві з розрахунку на 1 га ріллі. Як наслідок, господарства переходять на моновиробництво окупної, як правило, експортноорієнтованої продукції, руйнуються сівозміни, деградують ґрунти. Значна частина працездатного населення витісняється з сільськогосподарських підприємств в

особисті селянські господарства. Посилюються безробіття та міграційні процеси. Сучасний аграрний сектор є стратегічно важливою галуззю для України, тому ефективні механізми державного регулювання та державної підтримки вкрай необхідні для інноваційного розвитку галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки на теоретичному рівні вивчалися багатьма вченими, серед яких – В. Амбросов, Г. Андрусенко, М. Корецький, І. Кириленко, А. Кулик, П. Макаренко, П. Маслак, О. Могильний, О. Онищенко, П. Саблук, М. Хорунжий, В. Юрчишин та ін. Незважаючи на значну кількість робіт з питань державного регулювання аграрної сфери, ці проблеми залишаються актуальними.

Метою статті є дослідження та систематизація специфічних особливостей державного регулювання в аграрному секторі України.

Виклад основного матеріалу. Формування конкурентоспроможного аграрного сектору потребує створення ефективного механізму регулювання, орієнтованого на головний критерій розвитку галузі – ефективність. Наразі немає єдиного підходу щодо співвідношення державних і ринкових важелів у механізмі регулювання аграрної економіки. Тому, одне із найважливіших завдань економічної науки полягає в теоретичному обґрунтуванні взаємодії ринкового саморегулювання та державного регулювання. У процесі переходу до ринку економічна діяльність держави повинна ґрунтуватися на принципі: скорочення її масштабу повинно бути адекватним становленню механізму ринку і його серцевини – конкуренції [1, с.40].

Система державного регулювання економіки складається з різноманітних підсистем та поділяється на ієрархічні рівні в залежності від адміністративно-територіального поділу країни. При цьому, кожний рівень ієрархії управління являє собою відносно відособлену підсистему в якій наявні свої локальні цілі та відповідно свої локальні критерії ефективності. Таким чином, в ієрархічній структурі загальносистемна ціль розподіляється на систему локальних цілей за відповідними рівнями, утворюючи «дерево цілей» та, відповідно, «дерево критеріїв ефективності». На кожному рівні управління наявні власні специфічні ресурси на вході, та, відповідно, власні, притаманні тільки даному рівню, отримані результати [2, с. 9].

А.Кулик стверджує, що механізм державного регулювання необхідно розглядати як сукупність організаційно-економічних методів та інструментів, за допомогою яких виконуються взаємопов’язані функції для забезпечення безперервної, ефективної дії відповідної системи (держави) на підвищення функціонування економіки” [3, с. 8].

Л. Дідьківська та Л. Головко визначають механізм макроекономічного регулювання ринкової економіки змішаного типу як систему макроекономічних регуляторів, що складаються з таких основних елементів: ринкові регулятори; важелі державного впливу на економіку; корпоративне управління; інститут соціального партнерства [4, с. 21].

П. Макаренко основними складовими механізму державного регулювання економіки ринкового типу визначає планування, програмування, структурну і податкову політику, регулювання цін. У той же час він наголошує, що державний механізм регулювання аграрного виробництва “включає політико-правові, організаційно-управлінські форми та засоби управління (регулювання) господарською діяльністю суб’єктів аграрної економіки” [5, с. 590].

На нашу думку, механізм державного регулювання аграрного сектора економіки – це сукупність дій, форм та способів впливу на суб’єктів аграрного сектору з метою забезпечення економо-соціо-екологічної ефективності галузі. Цей підхід зумовлений специфікою аграрного сектору, який не можна розглядати лише як економічний суб’єкт. Адже саме ця галузь має яскраво виражені соціо-екологічні особливості, які

обов'язково необхідно враховувати при обґрунтування заходів державного регулювання галузі.

Всю сукупність специфічних особливостей аграрного сектору можна розділити на наступні основні групи: біологічні та просторові особливості; поєднання відтворювального циклу безпосередньо аграрного виробництва та сільського населення; попит на продукцію аграрного сектору має відносно низьку еластичність, внаслідок цього ринок продовольства не є саморегульованим і об'єктивно потребує державного регулювання.

Світовий досвід доводить, що аграрний сектор необхідно регулювати на макрорівні. Аналіз сучасного сільського господарства усіх розвинених західних країн дає однозначну відповідь — найбільш адекватною формою виробництва у більшості випадків є високомеханізоване і інтенсивне фермерське господарство сімейного типу. На шляху до цього типу виробництва в ході аграрних реформ в післявоєнній Європі і Японії, з одного боку, сталася ліквідація старих напівфеодальних латифундій, а з іншого боку, сталося перетворення селянських господарств на фермерські, причому характерними їх ознаками є висока товарність, значною мірою комплексна механізація виробництва і відповідний рівень інтенсивності [6,7].

Проте при сімейно-фермерському типі сільськогосподарського виробництва вимоги економічної ефективності примушують об'єднувати багато функцій, що виходять безпосередньо за межі самого агротехнологічного процесу, особливо це стосується збуту, постачання, агросервісу, створення сільської інфраструктури і так далі. Усе це призводить до створення відповідних кооперативів, корпорацій і державних служб у сфері агробізнесу. В той же час само по собі панування фермерського господарства на заході не виключає наявність широкого спектру господарств — дрібних сільськогосподарських і агропромислових фірм. Загалом, можна констатувати, що у вирішенні проблеми децентралізації ухвалення господарських рішень і створення структур по виконанню функцій, що ходять за рамки первинного осередку, є широкий вибір рішень залежно від національних і регіональних умов. Слід також визнати, що не можна переносити одну будь-яку модель в чистому вигляді в принципово інші умови [8, с. 90].

В усьому світі здійснюється процес державного регулювання та бюджетної підтримки товаровиробників аграрного сектору Державна фінансова підтримка сільськогосподарських підприємств у розвинутих країнах із метою стабілізації і підвищення їх доходів компенсує втрати, які виникають по вказаним нижче причинам, і створює необхідні економічні умови для розширеного відтворення. З цього приводу вона розглядається як сучасний спосіб відновлення еквівалентного обміну між сільським господарством та іншими галузями економіки [9, с. 28]. Маслак П. В. [10, с.304] зазначає, що до основних напрямів державної підтримки агропродовольчого сектора за рахунок державного бюджету відносяться: пряма бюджетна державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників, що виплачується, перш за все, у вигляді субсидій, дотацій і компенсацій; державна підтримка короткострокового грошового кредитування сезонних витрат товаровиробників аграрного сектора на пільгових умовах (на зворотній основі), а також вперше передбачені такі форми державної бюджетної підтримки, як відшкодування різниці у відсоткових ставках по кредитах сільськогосподарським товаровиробникам в банках, і кошти на формування фінансово-кредитної системи обслуговування товаровиробників агропродовольчого сектора; державна підтримка забезпечення підприємств і організацій агропромислового комплексу машинобудівною продукцією на основі довгострокової оренди або лізингу (на зворотній основі); спеціалізована державна підтримка по окремих напрямах: розвиток фермерства, створення сезонних накопичень запасних частин, державного фонду насіння; державне безповоротне фінансування капітальних вкладень, інвестицій

у рамка державних цільових програм; державне фінансування капітальних вкладень, а також надання державних гарантій по інвестиційних кредитах.

Зокрема в Україні бюджетна підтримка товаровиробників аграрного сектору здійснюється у вигляді субсидій, дотацій і компенсацій, а також фінансування капітальних вкладень, що мають безповоротний та зворотний характер, надання гарантій щодо залучення інвестиційних кредитів, підтримка короткострокового кредитування сезонних витрат сільськогосподарських товаровиробників на пільгових умовах (субсидіювання відсоткових ставок по залучених кредитах), підтримка забезпечення підприємств і організацій агропромислового комплексу сільськогосподарською технікою, машинами і устаткуванням на умовах лізингу, спеціалізована підтримка з окремих напрямів, забезпечення системи аграрної освіти, науки тощо [11, с. 18].

Таким чином, державне регулювання є обов'язковим компонентом сучасної аграрної політики та ефективного функціонування аграрної сфери. Причому втручання держави має вирішальне значення не лише для функціонування галузі, а й для збереження і розвитку сільських територій. Тому, об’єктивно необхідним є втручання держави у вирішення екологічних проблем, створення сільської інфраструктури та підтримки соціального балансу між містом і сільською місцевістю. Отже, основними специфічними факторами, на яких повинна базуватись державна підтримка аграрного сектору, повинні статі наступні: збереження до певної міри системи державних закупівель сільськогосподарської продукції; формування системи сезонного кредитування аграрних товаровиробників; обмежувальний та конструктивний характер регулювання державою цін на продовольчому ринку; нездатність ринку в певних умовах вирішувати завдання розвитку інфраструктури, реконструкції галузей сільського господарства, фінансування аграрної науки і освіти.

Висновки. Державне регулювання економіки є системою заходів законодавчого, регулюючого та і контролюючого характеру, здійснюваних в цілях стабілізації та забезпечення сталості соціально-економічної системи. Структура державної фінансової підтримки сільськогосподарського виробництва в розрізі регіонів повинна визначатися такими основними чинниками, як: грунтово-кліматичні умови ведення сільськогосподарського виробництва; економічний потенціал регіону; парадигма політико-управлінської діяльності регіональної політико-адміністративної еліти.

Список використаних джерел:

1. Макаренко А.П. Аграрна політика в умовах розвитку ринкових відносин / А.П. Макаренко //Економіка і держава. – 2006. – № 4. – С. 39 – 41, с.40.

2. Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери / Могильний О.М. – Ужгород: ІВА, 2005. – 400 с.

3. Кулик А.М. Державне регулювання економічного розвитку приватних агроформувань в Україні // Автореф. дис. … канд. екон. наук: 08.02.03. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2005. – 21 с.

4. Дідьківська Л.І., Головко Л.С. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2000. – 209 с.

5. Макаренко П.М. Моделі аграрної економіки. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 682 с.

6. Андреев, Г.И. Основы управления предприятием / Г.И.Андреев. — М.: Финансы и статистика, 2008.

7. Никонов, А.А. Спираль многовековой драмы: аграрная наука и политика России (XIX–XX вв.) / А.А. Никонов. — М.: Энциклопедия российских деревень, 1995.

8. Топсахалова Ф.М. Особенности государственного регулирования аграрного сектора / Ф.М. Топсахалова, С.А. Хакунова // Экономический весник Ростовского государственного университета. - 2010. – том 8 . - №1. - часть 3 . – с. 89-95.

9. Фирсов Е.А. Об экономических основах аграрной политики / Е.А. Фирсов // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – С. 24–38.

10. Маслак П.В. Напрями державної підтримки агропродовольчого сектора економіки та її регіональний аспект/ П.В. Маслак // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал - 2012 - №3(29). - с. 301-305.

11. Левандівський О.Т., Особливості державного регулювання АПК // Економіка та управління АПК : Збірник наукових праць / Білоцерків. нац. аграр. ун-т.–Біла Церква, 2011. – Вип. 5(85). – С. 16–20.

References (BSI):

1. Makarenko A.P. Agrarna polityka v umovah rozvytku rynkovyh vidnosyn / A.P. Makarenko //Ekonomika i derzhava. – 2006. – № 4. – S. 39 – 41., s.40.
2. Mogyl'nyj O.M. Reguljuvannja agrarnoi' sfery / Mogyl'nyj O.M. – Uzhgorod: IVA, 2005. – 400 s.
3. Kulyk A.M. Derzhavne reguljuvannja ekonomichnogo rozvytku pryvatnyh agroformuvan' v Ukrai'ni // Avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.02.03. – L'viv: LNU im. I.Franka, 2005. – 21 s.
4. Did'kivs'ka L.I., Golovko L.S. Derzhavne reguljuvannja ekonomiky: Navch. posib. – K.: Znannja-Pres, 2000. – 209 s.
5. Makarenko P.M. Modeli agrarnoi' ekonomiky. – K.: NNC IAE, 2005. – 682 s.
6. Andreev, G.Y. Osnovы upravlenyja predpryjatyem / G.Y.Andreev. — M.: Fynansы y statystyka, 2008.
7. Nykonov, A.A. Spyral' mnogovekovoj dramы: agrarnaja nauka y polytyka Rossyy (HIX–HH vv.) / A.A. Nykonov. — M.: Эncyklopedyja rossyjskyh dereven', 1995.
8. Topsahalova F.M. Osobennosty gosudarstvennogo regulyrovanyja agrarnogo sektora / F.M. Topsahalova, S.A. Hakunova // Эkonomycheskyj vesnyk Rostovskogo gosudarstvennogo unyversyteta. - 2010. – tom 8 . - №1. - chast' 3 . – s. 89-95.
9. Fyrsov E.A. Ob эkonomycheskyh osnovah agrarnoj polytyky / E.A. Fyrsov // Ekonomika APK. – 2008. – № 3. – S. 24–38.
10. Maslak P.V. Naprjamy derzhavnoi' pidtrymky agroprodovol'chogo sektora ekonomiky ta i'i' regional'nyj aspekt/ P.V. Maslak // Innovacijna ekonomika. Vseukrai'ns'kyj naukovo-vyrobnychyj zhurnal - 2012 - №3(29). - s. 301-305.
11. Levandivs'kyj O.T., Osoblyvosti derzhavnogo reguljuvannja APK // Ekonomika ta upravlinnja APK : Zbirnyk naukovyh prac' / Bilocerkiv. nac. agrar. un-t.–Bila Cerkva, 2011. – Vyp. 5(85). – S. 16–20.

Keywords: *government regulation; economic policy; agriculture; food market; agricultural policy.*
Ключові слова: *державне регулювання; економічна політика; аграрний сектор; продовольчий ринок; аграрна політика.*
Ключевые слова: *государственное регулирование; экономическая политика; аграрный сектор; продовольственный рынок; аграрная политика.*

УДК 330.341.1 (477)

АДАПТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЛОКАЛЬНИХ МОДЕЛЕЙ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Рехтета Ірина Ігорівна, аспірант, Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

Iryna Rekhteta, aspirant of the Department of Economics and the International Economics, Mykolaiv National University after V.O. Sukhomlynsky, Mykolayiv

I. Rehteta. Adaptation of national innovation infrastructure for european local model of innovative development.

The aim of the study was a thorough analysis of the innovation infrastructure of the EU and Ukraine and justification field of national innovation infrastructure to European models of local innovation. The innovative infrastructure is the main mechanism innovation, it depends on its economic development level of the country. It not only provides access to various resources, but also the individual is a strategic resource for economic development. Ukraine's economic growth is only possible through the use of innovative processes able to implement new technologies and the latest scientific knowledge. Capital investment in new technology will significantly intensify production activity, increase the number of jobs and, most importantly, encourage the development of innovative businesses, organizations, and hence the development of the regions and the economy as a whole. EU researched Innovation Scoreboard, which serves as tools to inform policy makers and discuss development issues at national and EU level, to track the level of innovation in the global world. For comparative analysis we have chosen one country from each group: Romania, Italy, Netherlands, Sweden; Innovation leaders of the country: the United States and South Korea. The overall level of funding for science is considered one of the key innovative features of the country, its willingness to build a society based on knowledge. It was determined that the ability proprietary technologies to provide economic growth is estimated by comparing the correlation in time between the number of patents and GDP. Based on correlation analysis will determine the closeness of correlation IL GDP and the number of patents in selected countries of our analysis for 2010-2014. The results indicate a strong positive correlation in all countries except Ukraine. Consequently, GDP growth in Ukraine is much less due to patents than in other countries, and this in turn means that the ability of Ukraine to develop, supported by technological innovations currently still limited. Results of the analysis indicate a lack of proper support innovation in the country, the main problem here is the lack of the existing innovation infrastructure. Ukraine does not properly supported activities of inventors, innovators and scientists who have completed research and development are not enough centers of effective technology transfer. Not fully implemented educational and scientific potential, especially higher education, is not formed a system of scientific, technical and economic information and database on technologies, scientific and technological development. Thus, the main factors that hinder the development of the national economy, the low competitiveness of domestic producers, weak domestic market and its low pay, the outflow of intellectual capital, obsolete infrastructure, inefficient technology transfer.

Рехтета І. І. Адаптація національної інноваційної інфраструктури до європейських локальних моделей інноваційного розвитку.

Метою дослідження стало проведення ґрунтовного аналіз ефективності інноваційної інфраструктури країн ЄС та України та обґрунтування напрямів адаптації національної інноваційної інфраструктури до європейських локальних моделей інноваційного розвитку. Інноваційна інфраструктура є основним механізмом інноваційної діяльності, саме від її розвитку залежить економічний рівень країни. Вона не тільки забезпечує доступ до різних ресурсів, а й сама є окремим стратегічним ресурсом для розвитку економіки. Економічне зростання економіки України можливе лише на основі застосування інноваційних процесів, спроможних реалізовувати новітні технології та найсучасніші наукові знання. Інвестування капіталів в нові технології дозволить істотно активізувати виробничу активність, збільшити кількість робочих місць, а також, що особливо важливо, стимулюватиме інноваційний розвиток підприємств, організацій, а отже, розвиток регіонів та економіки країни в цілому. Досліджено інноваційне табло ЄС, яке служить інструментарієм для інформування політиків та обговорення проблем розвитку на національному рівні та рівні ЄС, дозволяє відстежувати рівень інноваційної діяльності в глобальному світі. Для проведення порівняльного аналізу нами обрано по одній країні з кожної групи: Румунію, Італію, Нідерланди, Швецію; країни лідери

© ***I. Rehteta. / Рехтета І. І., 2017***

інновацій: США та Республіку Корею. Загальний рівень фінансування науки вважається однією з ключових характеристик інноваційності країни, її готовності до побудови суспільства, що базується на знаннях. Визначено, що здатність патентованої технологій забезпечувати економічне зростання оцінюється шляхом порівняння кореляції у часі між кількістю виданих патентів і ВВП. На основі кореляційного аналізу визначимо тісноту кореляційного зв'язку між ВВП і кількістю виданих патентів у вибраних нами для аналізу країнах за 2010-2014 рр. Отримані результати свідчать про сильний позитивний зв'язок в усіх країнах, крім України. Отже, зростання ВВП України значно менше обумовлено патентами, ніж в інших країнах, а це у свою чергу означає, що спроможність України щодо розвитку, підтримуваного технологічними інноваціями, на даний момент все ще обмежена. Результати аналізу свідчать про відсутність належної підтримки інноваційної діяльності в країні, основною проблемою при цьому є відсутність сформованої інноваційної інфраструктури. В Україні не підтримується належним чином діяльність винахідників, раціоналізаторів, науковців, що мають завершені науково-технічні розробки, не достатньо ефективно діючих центрів трансферу технологій. Не в повному обсязі реалізуються освітній та науковий потенціал, насамперед вищих навчальних закладів, не сформовано систему науково-технічної та економічної інформації, а також бази даних з питань технологій, науково-технічних розробок. Отже, основними причинами, що гальмують розвиток національної економіки, є низький рівень конкурентоспроможності вітчизняних виробників, нерозвиненість внутрішнього ринку та його низька платоспроможність, відтік інтелектуального капіталу, застаріла інфраструктура, неефективність трансферу технологій.

И. И. Рехтета. Адаптация национальной инновационной инфраструктуры к европейским локальным моделям инновационного развития.

Целью исследования стало проведение тщательного анализа эффективности инновационной инфраструктуры стран ЕС и Украины и обоснование направлений адаптации национальной инновационной инфраструктуры к европейским локальным моделям инновационного развития. Инновационная инфраструктура является основным механизмом инновационной деятельности, именно от ее развития зависит экономический уровень страны. Она не только обеспечивает доступ к различным ресурсам, но и сама является отдельным стратегическим ресурсом для развития экономики. Экономический рост экономики Украины возможен только на основе применения инновационных процессов, способных реализовывать новейшие технологии и самые современные научные знания. Инвестирование капиталов в новые технологии позволит существенно активизировать производственную активность, увеличить количество рабочих мест, а также, что особенно важно, стимулировать инновационное развитие предприятий, организаций, а следовательно, развитие регионов и экономики страны в целом. Исследовано инновационное табло ЕС, которое служит инструментарием для информирования политиков и обсуждение проблем развития на национальном уровне и уровне ЕС, позволяет отслеживать уровень инновационной деятельности в глобальном мире. Для проведения сравнительного анализа нами выбрано по одной стране из каждой группы: Румынию, Италию, Нидерланды, Швецию; страны лидеры инноваций США и Республику Корею. Общий уровень финансирования науки считается одной из ключевых характеристик инновационности страны, ее готовности к построению общества, основанного на знаниях. Определено, что способность патентованной технологии обеспечивать экономический рост оценивается путем сравнения корреляции во времени между количеством выданных патентов и ВВП. На основе корреляционного анализа определим тесноту корреляционной связи между ВВП и количеством выданных патентов в выбранных нами для анализа странах за 2010-2014 гг. Полученные результаты свидетельствуют о сильной положительной связи во всех странах, кроме Украины. Таким образом, рост ВВП Украины значительно меньше обусловлен патентами, чем в других странах, а это, в свою очередь, означает, что способность Украины по развитию, поддерживаемому технологическими инновациями, на данный момент все еще ограничена. Результаты анализа свидетельствуют об отсутствии должной поддержки инновационной деятельности в стране, основной проблемой при этом является отсутствие сложившейся инновационной инфраструктуры. В Украине не поддерживается должным образом деятельность изобретателей, рационализаторов, ученых, имеющих завершенные научно-технические разработки, недостаточно эффективно действующих центров трансфера технологий. Не в полном объеме реализуются образовательный и научный потенциал, прежде всего высших учебных заведений, не сформирована система научно-технической и экономической информации, а также базы данных по вопросам технологий, научно-технических разработок. Итак, основными причинами, тормозящими развитие национальной экономики, являются низкий уровень конкурентоспособности отечественных производителей, неразвитость внутреннего рынка и его низкая платежеспособность, отток интеллектуального капитала, устарелая инфраструктура, неэффективность трансфера технологий.

Постановка проблеми. Серед питань інноваційного розвитку сучасної економіки особливе місце займають питання дослідження інноваційної інфраструктури.

Інноваційна інфраструктура є основним механізмом інноваційної діяльності, саме від її розвитку залежить економічний рівень країни. Вона не тільки забезпечує доступ до різних ресурсів, а й сама є окремим стратегічним ресурсом для розвитку економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами оцінки ефективності інноваційної інфраструктури займаються такі дослідники: О. І. Амоша, В. М. Геєць, Є. С. Годунова, В. П. Ільчук, І. О. Іртищева, О. І. Жилінська, І. О. Єгоров, А. І. Сидорова, В. П. Семиноженко, В. П. Соловйов, І. Б. Чичкало-Кондрацька, М. Г. Чумаченко та інші.

Метою статті є проведення грунтовного аналізу ефективності інноваційної інфраструктури країн ЄС та України та обґрунтування напрямів адаптації національної інноваційної інфраструктури до європейських локальних моделей інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Економічне зростання економіки України можливе лише на основі застосування інноваційних процесів, спроможних реалізовувати новітні технології та найсучасніші наукові знання. Інвестування капіталів в нові технології дозволить істотно активізувати виробничу активність, збільшити кількість робочих місць, а також, що особливо важливо, стимулюватиме інноваційний розвиток підприємств, організацій, а отже, розвиток регіонів та економіки країни в цілому.

Вивчення світового практичного досвіду засвідчує, що більшість інституційних механізмів та інструментів стимулювання інноваційної діяльності, які на практиці довели свою ефективність у економічно розвинутих країнах світу, в трансформаційних економічних системах ще не знайшли свого застосування [1, с. 58]. У розвинених країнах світу створені та функціонують різні види інноваційної інфраструктури, які враховують національні особливості діяльності у науково-технічній та інноваційній сферах. На сьогодні в світі нараховується близько 400 наукових парків (Бразилія, Індія, Малайзія, країни Східної Європи, Китай) та понад 700 діючих технопарків (Велика Британія – 46 од., Франція - понад 50, Швеція – 16, Фінляндія – 17). Міжнародний досвід свідчить про підвищення конкурентоспроможності регіонів та виробничих комплексів шляхом реалізації кластерної політики. Зокрема, діють кластери інноваційної спрямованості на території Франції (77 од.), Данії (29), Австрії (16), Німеччини (15 од.) [2].

На сьогодні в Україні створені та функціонують окремі види інноваційних структур. Зокрема, утворено 12 технопарків, 28 інноваційних бізнес-інкубаторів, 28 інноваційних центрів. При вищих навчальних закладах створені підрозділи з питань інтелектуальної власності, діють Український інститут науково-технічної інформації та 9 регіональних центрів науки, інновацій та інформатизації. Крім того, підприємства, що провадять інноваційну діяльність, користуються послугами консалтингових фірм та небанківських фінансових установ, але вони не можуть у повному обсязі задовольнити їх потреби. Значна кількість організацій, які повинні сприяти науково-технічній або інноваційній діяльності, не забезпечують покладених на них функцій. Наукові парки, розбудова яких почалася з кінця 2006 року у вищих навчальних закладах країни, демонструють досить скромні результати діяльності. Обсяг виконаних робіт в найкращому з них, науковому парку «Київська політехніка», сягнув лише 23 млн. гривень.

Аналіз світового досвіду засвідчує, що метою інституційного забезпечення інноваційної діяльності (приклад Європейського Союзу) є досягнення сталого розвитку соціально-економічної системи мега-, макро-, мезарегіонів, субрегіонів і місцевих громад [3, с. 58]. Розширення спектра видів господарської діяльності обумовлює економічне зростання і підвищення життєвого рівня населення за рахунок створення нових робочих місць, розширення бази оподаткування тощо, що своєю чергою

призводить до активізації накопичення і прискорення руху фінансових ресурсів у регіоні, розширює можливості регіональних державних інституцій у процесі соціально-економічного розвитку.

Інноваційне табло ЄС служить інструментарієм для інформування політиків та обговорення проблем розвитку на національному рівні та рівні ЄС, дозволяє відстежувати рівень інноваційної діяльності в глобальному світі. Методика визначення агрегованого показника – Summary Innovation Index- така: він складається з трьох груп показників. Всього враховується 25 показників, які відносяться до наступних груп:

1) ресурси (ресурси інноваційного розвитку: освітній рівень населення, рівень розвитку науки, фінансування науки і інновацій);

2) інноваційна активність фірм (діяльність підприємств: приватні інвестиції в НДДКР та інновації, підприємництво і зв'язки, інтелектуальні активи);

3) результати (результати: організації-інноватори, економічні результати) [4, с. 5].

Відповідно розрахованого показника Summary Innovation Index країни ЄС розмістилися в наступній послідовності (рис. 1), від найменш до найбільш інноваційно ефективної країни ЄС.

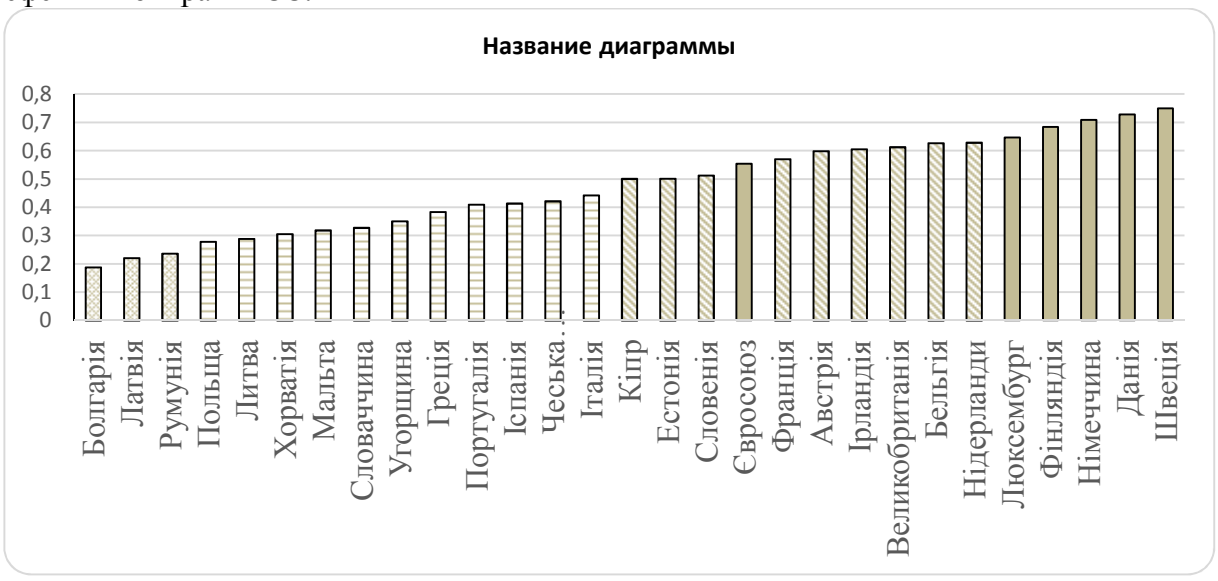

Рис. 1 Інноваційна діяльність держав-членів ЄС, 2014 р.

Залежно від значення індексу кожна країна відноситься до однієї з чотирьох категорій:

Перша група інноваційних лідерів, в яких показник інноваційної діяльності вище середнього показника для ЄС більш, ніж на 20% (Данія, Фінляндія, Німеччина і Швеція).

Друга група - інноваційні послідовники - в яких показник інноваційної діяльності близький до середнього по ЄС, більше ніж 90% від середнього для ЄС. До цієї групи віднесені Австрія, Бельгія, Кіпр, Естонія, Франція, Ірландія, Люксембург, Нідерланди, Словенія і Великобританія.

Третя група - помірні інноватори, індекс яких укладається в інтервал від 50 до 90% середнього по ЕС. До цієї групи віднесені Італія, Іспанія, Португалія, Чехія, Греція, Словаччина, Угорщина, Мальта, Польща і Литва.

Четверта група - «скромні інноватори»,індекс яких менше 50% середнього для ЄС. До групи потрапили Латвія, Румунія і Болгарія. [5]

Для проведення порівняльного аналізу нами обрано по одній країні з кожної групи: Румунію, Італію, Нідерланди, Швецію; країни лідери інновацій: США та

Республіку Корею. Загальний рівень фінансування науки вважається однією з ключових характеристик інноваційності країни, її готовності до побудови суспільства, що базується на знаннях. Так, у Європейському Союзі згідно із Лісабонською стратегією визначена мета щодо скерування валових витрат на наукові дослідження і розробки на рівні 3 % від ВВП, яка буде підтримуватися у наступні десять років, як одна з п'яти ключових цілей з європейської стратегії до 2020 року (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка витрат на дослідження і розробки, у % від ВВП [6]

Країни	Роки				
	2010	2011	2012	2013	Мета на 2020
Румунія	0,45	0,49	0,48	0,39	2,0
Італія	1,22	1,21	1,27	1,26	1,53
Нідерланди	1,72	1,89	1,97	1,98	2,5
Швеція	3,22	3,22	3,28	3,3	4,0
Україна	0,83	0,74	0,39	-	-

На 2013 рік відсоток ВВП, що йде на дослідження і розробки, становив 2,02% порівняно з 2010 роком (1,93 %). Так як стратегічне планування ЄС розраховано на 7 років, то наступна стратегічна мета – Європа 2020.

Досліджуємо позитивну динаміку збільшення витрат на дослідження, але швидкість є недостатньою для реалізації завдання стратегії Європа 2020. Показник України незрівнянно малий і має негативну тенденцію до зменшення. Розглянемо динаміку показників першої групи – ресурси (табл. 2).

Таблиця 2

Показники індексу інноваційного табло ЄС першої групи за 2010-2014 рр. [7]

Показники \ Роки	2010	2014
Випуск аспірантів і докторантів, на 1000 осіб	1,4	1,7
Частка населення, що має закінчену вищу освіту	32,3	28,5
Міжнародні наукові спільні публікації, на млн. чол.	266	343,2
Наукові публікації серед 10% найбільш цитованих у світі, % від числа публікацій	11	11
Витрати на наукові дослідження і розробки, % від ВВП	1,93	2,02

Перша група показників характеризує можливості інноваційного розвитку; відкритість, досконаліть і привабливість національних дослідницьких систем; фінанси і державну підтримку.

Динаміку показників другої групи - інноваційну активність фірм – розглянемо у таблиці 3.

Таблиця 3

Показники індексу інноваційного табло ЄС другої групи за 2010-2014 рр. [7]

Показники\Роки	2010	2014
Частка комерційних витрат на НДДКР у ВВП,%	1,25	1,29
Спільні наукові публікації в партнерстві держави і приватного бізнесу, на 1 млн. населення	36,2	35,6
Число заявок на патенти, на 1 млрд. ВВП, євро	4,0	3,75
Число заявок на патенти в галузі охорони навколишнього середовища і здоров'я, на 1 млрд. ВВП, євро	0,64	0,82

Розглянута група показників характеризує інноваційну активність фірм. За допомогою цієї групи можна оцінити залученість приватного сектора в інноваційну

діяльність і патентну активність країн (табл. 4). Третя група показує результативність реалізації інноваційної політики через розвиток експорту наукомістких послуг, високих і середньо високих технологій, через ефективну зайнятість.

Таблиця 4

Показники індексу інноваційного табло ЄС третьої групи за 2010 - 2014 рр.[7]

Показники\Роки	2010	2014
Частка експорту наукомістких послуг у загальному обсязі експорту послуг	49,43	45,3
Продажі нових для ринку і нових для фірми продуктів у загальному обсязі відвантаженої продукції, %	13,26	11,9
Доходи від продажу ліцензій і патентів за кордон, % від ВВП	0,21	0,59

Бачимо доволі різкий стрибок продажу ліцензій і патентів. Показником інноваційного розвитку країни є кількість патентів як результат науково-дослідних інвестицій. Кількість патентів може бути інтерпретована як показник кількості винаходів (попередник інновації). Інновації, у свою чергу, є важливим внеском у забезпечення умов сталого економічного зростання як підприємства, так і країни в цілому. Існує прямий зв'язок між кількістю патентів і такими показниками, як ефективність виробництва, продуктивність праці, частка ринку [8]

Розрахуємо продуктивність праці винахідників і вчених, взявши мірилом продуктивності кількість патентів на одного вченого (винахідника). Отримані результати досить обнадійливі для України, рівень продуктивності українських вчених (винахідників) вищій, ніж європейських, хоча відставання від інноваційних лідерів – США та Республіки Кореї – досить значне. Недоліками українських вчених-новаторів є те, що їх інновації не впроваджуються у промисловості через брак коштів чи неспроможності вчених комерціалізувати свої ідеї (винаходи). Поглиблюючи дослідження, систематизуємо показники кількості патентів, винахідників обраних країн (табл. 5).

Таблиця 5

Показники кількості патентів, винахідників обраних країн [9]

Країни	Кількість патентів	Кількість населення	Кількість патентів на 1 млн. населення	Кількість винахідників на 1 млн. населення	Кількість патентів на винахідника на 1 млн. населення
Румунія	993	19,98	50	828	0,060
Італія	8307	60,23	138	1820	0,076
Нідерланди	2315	16,8	138	3506	0,039
Швеція	2332	9,6	243	5181	0,047
Україна	2856	45,49	63	1253	0,050
США	287831	316,1	911	3979	0,229
Республіка Корея	159978	50,22	3186	5928	0,537

Здатність патентованої технологій забезпечувати економічне зростання оцінюється шляхом порівняння кореляції у часі між кількістю виданих патентів і ВВП. Коефіцієнт кореляції може приймати значення від -1, що означає максимально сильний негативний зв'язок, до +1, що означає максимально сильний позитивний зв'язок між динамікою ВВП і кількістю виданих патентів. На основі кореляційного аналізу за формулою 1.1 визначимо тісноту кореляційного зв'язку між ВВП і кількістю виданих патентів у вибраних нами для аналізу країнах за 2010-2014 рр. Вихідні дані представлено в табл. 6, а результати розрахунків в табл. 7.

$$r_{XY} = \frac{\mathbf{cov}_{XY}}{\sigma_X \sigma_Y} = \frac{\sum(X - \bar{X})(Y - \bar{Y})}{\sqrt{\sum(X - \bar{X})^2 \sum(Y - \bar{Y})^2}}. \quad (1.1)$$

Таблиця 6

Показники ВВП (млрд. дол. США) та кількості патентів (тис. шт) окремих країн

Країни	Роки			
Україна	2010	2011	2012	2013
Кількість патентів	2,556	2,649	2,491	2,856
ВВП	136	163	176	177
Румунія				
Кількість патентів	1,382	1,424	1,022	993
ВВП	164	182	169	189
США				
Кількість патентів	241,977	247,75	268,782	287,831
ВВП	14,964	15,517	16,163	16,768
Корея				
Кількість патентів	131,805	138,034	148,136	159,978
ВВП	1,094	1,202	1,222	1,304
Італія				
Кількість патентів	8,877	8,794	8,439	8,307
ВВП	2,126	2,268	2,091	2,009
Німеччина				
Кількість патентів	47,047	46,986	46,62	47,353
ВВП	3,412,	3,752	3,533	3,730

Джерело [9]

Таблиця 7

Сила кореляції між ВВП і кількістю виданих патентів у вибраних країнах, 2010-2014 рр.

Країна	Коефіцієнт кореляції
Україна	0,37
Румунія	0,75
Італія	0,76
США	0,98
Республіка Корея	0,95
Німеччина	0,82

Отримані результати свідчать про сильний позитивний зв'язок в усіх країнах, крім України. Отже, зростання ВВП України значно менше обумовлено патентами, ніж в інших країнах, а це у свою чергу означає, що спроможність України щодо розвитку, підтримуваного технологічними інноваціями, на даний момент все ще обмежена. Результати аналізу свідчать про відсутність належної підтримки інноваційної діяльності в країні, основною проблемою при цьому є відсутність сформованої інноваційної інфраструктури.

В Україні не підтримується належним чином діяльність винахідників, раціоналізаторів, науковців, що мають завершені науково-технічні розробки, не достатньо ефективно діючих центрів трансферу технологій. Не в повному обсязі реалізуються освітній та науковий потенціал, насамперед вищих навчальних закладів,

не сформовано систему науково-технічної та економічної інформації, а також бази даних з питань технологій, науково-технічних розробок.

Висновки. Отже, основними причинами, що гальмують розвиток національної економіки, є низький рівень конкурентоспроможності вітчизняних виробників, нерозвиненість внутрішнього ринку та його низька платоспроможність, відтік інтелектуального капіталу, застаріла інфраструктура, неефективність трансферу технологій.

Важливими завданнями залишається упорядкування діяльності існуючих об'єктів інноваційної інфраструктури та координація процесів створення і розвитку нових установ, їх організаційне та методичне забезпечення. Для мотивації бізнесу до інновацій необхідно створювати адекватні правові, економічні, податкові механізми, всіляко сприяти розвитку інноваційної інфраструктури. Для розвитку інноваційного середовища необхідне налагодження тісного співробітництва між державою, безпосередньо зацікавленою в зростанні інновацій, що підвищують соціально-економічне благополуччя громадян, освітою в особі вищих навчальних закладів, що виступають як джерело інноваційних ідей, і бізнесом, здатним здійснити фінансування інноваційних розробок.

Список використаних джерел:

1. Чичкало-Кондрацька І. Б. Інноваційний розвиток регіональних науково-виробничих систем [Текст] / І. Б. Чичкало-Кондрацька. — Полтава: Полтавський літератор, 2011. — 392 с.

2. Концепція Державної цільової економічної програми розвитку інноваційної інфраструктури на 2017-2021 роки [Електронний ресурс]. –Режим доступу: [Електронний ресурс]. –Режим доступу: http://yandex.ua/clck/jsredir?from=yandex.ua%3Bsearch%2F%3Bweb%3B%3B&text=&etext=1402.US6FYEJYqLFPORxFpHwmQ_F2c3ltX6lcLYUSOKR3q8Wg-iNgClJDw&l10n=ru&cts=1493193821180&mc=4.472321731245031

3. Жилінська О. І. Розвиток інноваційної інфраструктури / О. І. Жилінська, Д. В. Чеберкус // Фінанси України [Текст]. — 2005. — № 7. — С. 57—67.

4. Єгоров І. Система показників інноваційного табло Євросоюзу та можливості інтеграції національної економіки в процес оцінки інноваційного розвитку / І. Єгоров, І. Козловський // Проблеми науки. – 2014. – № 9. – С. 2–7

5. Innovation Union Scoreboard 2014 [Electronic resource] // European Commission. URL: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/policy/innovation-scoreboard/index_en.htm

6. Офіційний сайт Європейської комісії [Електронний ресурс]. –Режим доступу: http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode= t2020_20, http://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS/countries

7. Офіційний сайт Європейської комісії [Електронний ресурс]. –Режим доступу: http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/iu-scoreboard-2010_en.pdf, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius/ius-2014_en.pdf

8. OECD Science, TechnologyandIndustryScoreboard 2011: Innovation andGrowthinKnowledgeEconomies [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http : // www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/oecd-science-technologyand-industry-scoreboard-2011_sti_scoreboard-2011-en>.

9. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. –Режим доступу: http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.SCIE.RD.P6/countries

References (BSI):

1. Chychkalo-Kondrac'ka I. B. Innovacijnyj rozvytok regional'nyh naukovo-vyrobnychyh system [Tekst] / I. B. Chychkalo-Kondrac'ka. — Poltava: Poltavs'kyj literator, 2011. — 392 s.

2. Koncepcija Derzhavnoi' cil'ovoi' ekonomichnoi' programy rozvytku innovacijnoi' infrastruktury na 2017-2021 roky [Elektronnyj resurs]. –Rezhym dostupu: [Elektronnyj resurs]. –Rezhym dostupu: http://yandex.ua/clck/jsredir?from=yandex.ua%3Bsearch%2F%3Bweb%3B%3B&text=&etext=1402.US6FYEJYqLFPORxFpHwmQ_F2c3ltX6lcLYUSOKR3q8Wg-iNgClJDw&l10n=ru&cts=1493193821180&mc=4.472321731245031

3. Zhylins'ka O. I. Rozvytok innovacijnoi' infrastruktury / O. I. Zhylins'ka, D. V. Cheberkus // Finansy Ukrai'ny [Tekst]. — 2005. — № 7. — S. 57—67.

4. Jegorov I. Systema pokaznykiv innovacijnogo tablo Jevrosojuzu ta mozhlyvosti integracii' nacional'noi' ekonomiky v proces ocinky innovacijnogo rozvytku / I. Jegorov, I. Kozlovs'kyj // Problemy nauky. – 2014. – № 9. – S. 2–7

5. Innovation Union Scoreboard 2014 [Electronic resource] // European Commission. URL: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/policy/innovation-scoreboard/index_en.htm

6. Oficijnyj sajt Jevropejs'koi' komisii' [Elektronnyj resurs]. –Rezhym dostupu: http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode= t2020_20, http://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS/countries

7. Oficijnyj sajt Jevropejs'koi' komisii' [Elektronnyj resurs]. –Rezhym dostupu: http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/iu-scoreboard-2010_en.pdf, http://ec.europa .eu/enterprise/policies/innovation/files/ius/ius-2014_en.pdf

8. OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2011: Innovation and Growthin Knowledge Economies [Elektronnyj resurs]. –Rezhym dostupu: <http : // www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/oecd-science-technologyand-industry-scoreboard-2011_sti_scoreboard-2011-en>.

9. Oficijnyj sajt Svitovogo banku [Elektronnyj resurs]. –Rezhym dostupu: http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.SCIE.RD.P6/countries

Keywords: *innovative infrastructure; patents; competitiveness; intellectual capital; innovative development.*
Ключові слова: *інноваційна інфраструктура; патенти; конкурентоспроможність; інтелектуальний капітал; інноваційний розвиток.*
Ключевые слова: *инновационная инфраструктура; патенты; конкурентоспособность; интеллектуальный капитал; инновационное развитие.*

УДК: 316.46

ЛІДЕРСТВО ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Швець Галина Олексіївна, к. філол. н., доцент кафедри економічної теорії і підприємництва, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, e-mail: shvets-vip@mail.ru

Galyna Shvets, Candidate of Philology, Associate Professor of Economic Theory and Entrepreneurship, State Higher Educational Istablishment «Pryazovskyi State Technical University», Mariupol, e-mail: shvets-vip@mail.ru

G. Shvets. Leadership as inalienable constituent of effective management.

In the article the interpretation of the concept of «leadership». Indicated that a leader can be congenital or educated. Numbered leader lines, such as honesty, ability to accept not standard administrative decisions, enthusiasm. An opinion researchers to change the direction of leadership that Total Quality Management changes at Total Quality Leadership. Depicted matrix outlines four types of approaches to the study of leadership. Presented leadership group according to its definition, such as the lead center group processes, leadership as persuasiveness, leadership as a manifestation of personal traits.Characterized by two criteria leader behavior: incorporation dynamic behavior factor leader incorporation factor situation. An differences between the concepts of «leadership» and «management». Exposed autocratic leadership style, democratic style and liberal style. Listed and described the strategic model types of leaders, such as «manager of the classical school of management», «strategist focused» and more. Presents the key elements of modern leadership competencies of managers.

Швець Г. О. Лідерство як невід'ємна складова ефективного менеджменту.

В статті наведено тлумачення поняття «лідерство». Зазначено, що якості лідера можуть бути вроджені. Перераховано риси лідеру, наприклад: порядність, вміння приймати нестандартні управлінські рішення, ентузіазм. Наведено думку науковців про зміну напряму лідерства, тобто Total Quality Management змінюється на Total Quality Leadership. Зображено матрицю, де визначено чотири типи підходів до вивчення лідерства. Представлено групи лідерства відповідно до його визначення, наприклад: лідерство як центр групових процесів, лідерство як вміння переконувати, лідерство як прояв особистих рис. Охарактеризовано два критерії поведінки лідера: ступінь врахування фактора динаміки поведінки лідера, ступінь врахування фактора ситуаційності. Наведено розбіжності між поняттями «лідерство» та «керівництво». Розкрито автократичний стиль лідерства, демократичний стиль та ліберальний стиль. Перераховано та охарактеризовано стратегічні моделі типів лідерів, наприклад «менеджер класичної школи управління», «цілеспрямований стратег» та інше. Представлено ключові елементи лідерської компетентності сучасних керівників.

Швец Г. А. Лидерство как неотъемлемая составляющая эффективного менеджмента.

В статье приведено толкование понятия «лидерство». Отмечено, что качества лидера могут быть врожденные. Перечислены черты лидера, например: порядочность, умение принимать нестандартные управленческие решения, энтузиазм. Приведено мнение ученых об изменении направления лидерства, то есть Total Quality Management меняется на Total Quality Leadership. Изображена матрица, где определены четыре типа подходов к изучению лидерства. Представлены группы лидерства в соответствии с его определением, например: лидерство как центр групповых процессов, лидерство как умение убеждать, лидерство как проявление личных качеств. Охарактеризованы два критерия поведения лидера: степень учета фактора динамики поведения лидера, степень учета фактора ситуационности. Приведены разногласия между понятиями «лидерство» и «руководство». Раскрыты автократический стиль лидерства, демократический стиль и либеральный стиль. Перечислены и охарактеризованы стратегические модели типов лидеров, например «менеджер классической школы управления», «целенаправленный стратег» и прочее. Представлены ключевые элементы лидерской компетентности управленцев.

Постановка проблеми. Сьогодні підприємства функціонують у складних соціально-економічних умовах. Тому перед керівниками підприємств постає проблема ефективного менеджменту. Вивчаючи питання ефективності менеджменту, науковці у

© *G. Shvets / Швець Г. О., 2017*

своїх дослідженнях розглядають питання лідерства сучасних керівників та намагаються визначити необхідність існування лідерських якостей у менеджерів вищої ланки. Таким чином, питання лідерства у сучасному менеджменті є дуже актуальним та своєчасним. Однак, науковці не дійшли до єдиного розуміння сутності, рис та форм прояву лідерства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемні питання лідерства було розглянуто у дослідженнях таких науковців як: К. Б. Козак, М. Возна, В. М. Лугова, О. А. Єрмоленко, С. Соболь, В. Багацький, В. К. Кушнірюк, О. Евтихов, Л. Г. Данченко, В. В. Гордина.

Мета статті полягає у визначені сутності та особливостей лідерства у сучасному менеджменті.

Виклад основного матеріалу. Тлумачення поняття «лідерство» подається науковцями по-різному. Це пов'язано з тим, що лідерські якості проявляються у багатьох сферах людської діяльності. Одні вчені вважають, що якості лідера є вродженими, а інші стверджують, що їх можна в собі виховувати.

Так, в матеріалах Вікіпедії (вільної енциклопедії) наводиться визначення поняття лідер (від англ. Leader - той, що йде попереду) як той, хто веде, член групи, всі учасники якої визнають його керівництво, покладаються на нього у прийнятті серйозних рішень і вирішенні важливих проблем [1]. На рис. 1 представлено різні тлумачення поняття «лідер».

У сучасній літературі науковці зазначають, що лідеру властиві певні риси, а саме: порядність, розуміння призначення підприємства, ентузіазм, дружелюбність, фізична і емоційна витривалість, вміння бути керівником, вміння розв'язувати конфлікти, вміння обробляти інформацію, вміння приймати нестандартні управлінські рішення, вміння розподіляти ресурси, мистецтво самоаналізу.

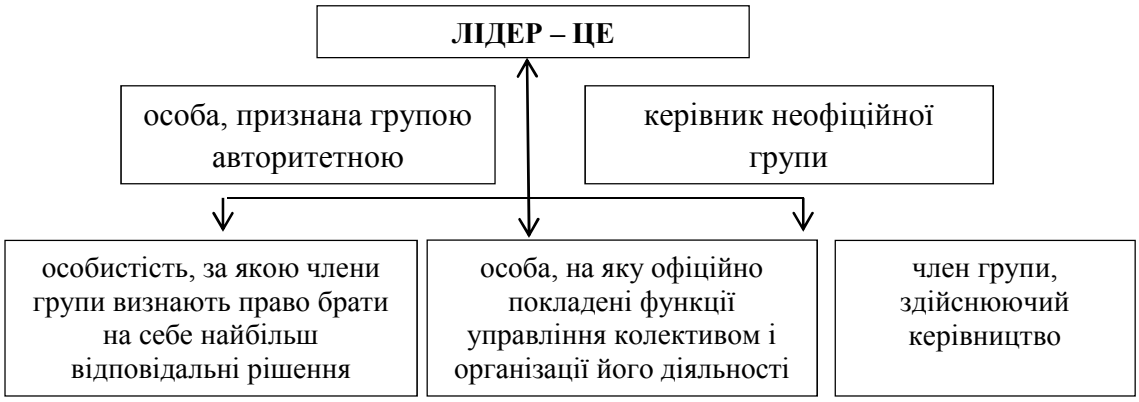

Рис. 1 - Визначення поняття «лідер» [1].

Феномен лідерство є багатокомпонентним та багатогранним. Зараз наголошують на зміну напрямку лідерства: замість TQM (Total Quality Management) фахівці починають говорити про настання ери TQL (Total Quality Leadership): загального лідерства на основі якості.

На рис. 2 зображено матрицю, де визначено чотири типи підходів до вивчення лідерства.

Враховуючи складну структуру лідерства, дану категорію можна згрупувати за такими напрямами його визначення [3]: 1. Лідерство як центр групових процесів. 2. Лідерство як вміння переконувати. 3. Лідерство як прояв особистих рис. 4. Лідерство як мистецтво досягнення згоди. 5. Лідерство як інструмент досягнення цілі чи результату. 6. Лідерство як диференціація ролей. 7. Лідерство як дія і поведінка. 8. Лідерство як

відносини влади. 9. Лідерство як взаємодія. 10. Лідерство як ініціація чи введення структури. 11. Лідерство як здійснення впливу.

Відповідно до визначення поняття лідерства використовують два критерії поведінки лідера:

1. Ступінь врахування фактора динаміки поведінки лідера. Критерій динаміки поведінки характеризує підхід до вивчення лідера: або з позиції статики (аналіз лише тільки наявності певних постійних якостей, необхідних лідеру); або з позиції динаміки (аналіз зразків поведінки, певних дій лідера);

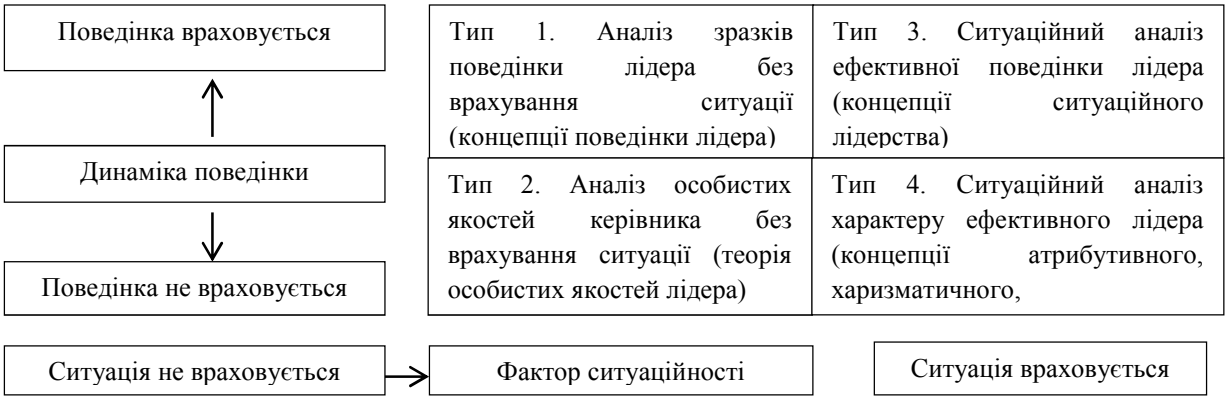

Рис. 2 - Класифікація підходів до вивчення лідерства [2].

2. Ступінь врахування фактора ситуаційності. Критерій ситуаційності характеризує підхід до вивчення лідера: або з позиції універсальності (виділення єдиного найкращого способу впливу); або з позиції ситуаційності (для забезпечення ефективного лідерства слід враховувати зміну ситуації) [4].

В сучасній економічній літературі зазначається, що керівник не є обов'язково лідером, а впливає на дії групи робітників у межах своєї влади. Тому виділяють певні розбіжності у поняттях «лідерство» та «керівництво» (табл. 1).

Таблиця 1

Розбіжності між поняттями «лідерство» та «керівництво» [5]

Керівництво	Лідерство
1) Керівник, який досягнув влади, зайняв відповідну посаду, керує людьми винятково з позицій, наданих посадою і не обов'язково володіє лідерськими якостями.	1) Поняття «лідер» є більш містким, оскільки охоплює риси особистості як керівника, так і лідера.
2) Керівник у своєму впливі на роботу підлеглих і в побудові стосунків між ними насамперед використовує і покладається на посадову основу влади та джерела, що її живлять.	2) Лідерство ґрунтується більш на процесі соціальної взаємодії у групі людей, що є набагато складнішим.
3) Керівник має владні позиції і підлеглі в будь-якому випадку повинні його визнавати як лідера.	3) Лідерські стосунки відрізняє те, що послідовники визнають лідера лише тоді, коли він довів свою компетенцію і цінність для групи.
4) Керівник здійснює управління на основі прийнятих рішень і контролює їх виконання.	4) Лідер надає право приймати рішення кожному співробітникові, концентрується на погодженні інтересів працівників.
5) Керівника обов'язково призначають.	5) Лідерство виникає стихійно.
6) Керівництво ґрунтується переважно на формальних аспектах діяльності.	6) Лідерство ґрунтується на неформальних аспектах діяльності.
7) Керівництво – явище стабільне.	7) Висування лідера залежить від настрою групи.
8) Керівник стає на чолі організації в результаті формалізації відносин в ній (делегування повноважень).	8) Лідерами стають не з волі організації, а завдяки особистому авторитету, харизмі та багатьом особистим якостям індивіда.

Визначаючи розбіжності у самому визначенні поняття, не можливо лишити поза увагою і відмінність у стилях. Стиль лідера – манера поводження керівника до підлеглих. Розрізняють кілька манер:

- автократичний стиль (особистої влади). Заснований на примусі, погрозі, страху, твердій регламентації правил поведінки співробітників, персоналу;
- демократичний стиль. Спирається на концепцію, що людина – істота свідома, любить працювати. Характерна децентралізація повноважень, активна участь усіх у прийнятті управлінських рішень, широка воля дій при виконанні завдань, відкритість і довіра;
- ліберальний стиль. Максимальна воля виконавців, їхній самоконтроль, мінімальна участь керівника в діяльності виконання завдань [5].

Відомо цілий ряд класифікацій типів керівників та лідерів. Частина з них відноситься до психологічних особливостей, частина зачіпає життєвий і професійний досвід, частина описує звички і те, що можна назвати стилем. Проте найбільше значення мають ті особливості лідерства, які визначають стратегію бізнесу, а також те, як, ким, де формується, обговорюється і реалізується ця стратегія. У цій класифікації повинні знайти відображення і психологічні, і професійні та інші особливості керівника, проте вони мають бути «спроектовані» на простір початкових даних, процесів формування і реалізації стратегії бізнесу [6].

У дослідженнях описані наступні дев'ять стратегічних моделей типів менеджерів, які умовно можуть бути охарактеризовані так [7]: «менеджер класичної школи управління»; «цілеспрямований стратег»; «керівник з десятьма особами»; «фахівець з політичних ризиків»; «жрець конкурентоспроможності»; «проникливий перетворювач»; «адепт самоорганізації»; «стратег вирішального повороту»; «антикризовий лідер».

Опишемо основні характеристики цих стратегічних моделей типів лідерів бізнесу [7].

1. «Менеджер класичної школи управління». Зазвичай, менеджер «класичної школи» управління спирається на ретельне планування і пильне спостереження за можливими відхиленнями від плану і віддає перевагу досягненню прогресу за допомогою встановлюваного і підтримуваного порядку усередині організації.

2. «Цілеспрямований стратег». «Цілеспрямований стратег» по суті – проектувальник, що враховує мінливість середовища. Саме тому в рамках цієї школи управління виникли аналітичні методи стратегічного планування для розробки відповідних стратегій ринку і продукту, що відповідають продуктивним можливостям бізнесу з урахуванням його сильних і слабких сторін та загроз зовнішнього середовища. Плануючи стратегію, такий керівник використовує методи свого історичного попередника – «класичного адміністратора», делегуючи їх.

3. «Керівник з десятьма особами». Ця модель лідерства керівництва підкреслює вплив на керівника і керовані процеси ухвалення рішення типу «навчання у дії» в такій системі розробки стратегії, де стратегії з'являються частіше, ніж це планується, і деполітичні і соціальні взаємодії грають визначальну роль.

4. «Фахівець з політичних ризиків». Керівник такого типу має бути експертом по аналізу структур влади. Часто ці керівники рекрутуються з середовища колишніх регіональних чиновників.

5. «Жрець конкурентоспроможності». Мається на увазі керівник, що фокусує свою увагу винятково на завданні досягнення конкурентної переваги в ринковому середовищі. Такий лідер сподівається, що норма прибутку підприємства, що завоювало таке положення, стане вище середньогалузевої.

6. «Проникливий перетворювач». Місія такого керівника, по-перше, передбачати успішне майбутнє, по-друге, розробити структуру підприємства і

управляти ним і, по-третє, використати діапазон «інтуїтивного» керівництва, який включає високий рівень управлінського дарування, мотивації, намір переслідувати цілі, виняткові комунікативні навички і здатність виступати в ролі моделі поведінки для інших.

7. «Адепт самоорганізації». Оскільки зовнішнє середовище навколо підприємств стає усе більш мінливим і непередбачуваним, основною стає вимога здійснювати безперервну «самоорганізацію» навколо стратегічних проблем, забезпечуючи постійну локальну трансформацію управлінських структур. По суті, йдеться про децентралізацію керівництва.

8. «Стратег вирішального повороту». Це керівник, який приступає до керівництва, коли вже прийнято рішення про переорієнтацію підприємства, здійснення кардинального повороту. Найкраще призначення такого керівника – використання його як конкурсного керівника. Часто «проникливий перетворювач» зображується як «стратег вирішального повороту». Проте, «стратег вирішального повороту» має бути більше автократичним, безжальним і швидкодіючим, ніж проникливий перетворювач, оскільки його покликання –«врятувати» підприємство.

9. «Антикризовий лідер». «Антикризовий лідер» створює організаційні структури, які безперервно перевіряють організацію на предмет можливого виникнення кризи, а іноді і стимулюють процедури імітації криз для формування систем і підготовки персоналу, здатного ефективно протидіяти кризам.

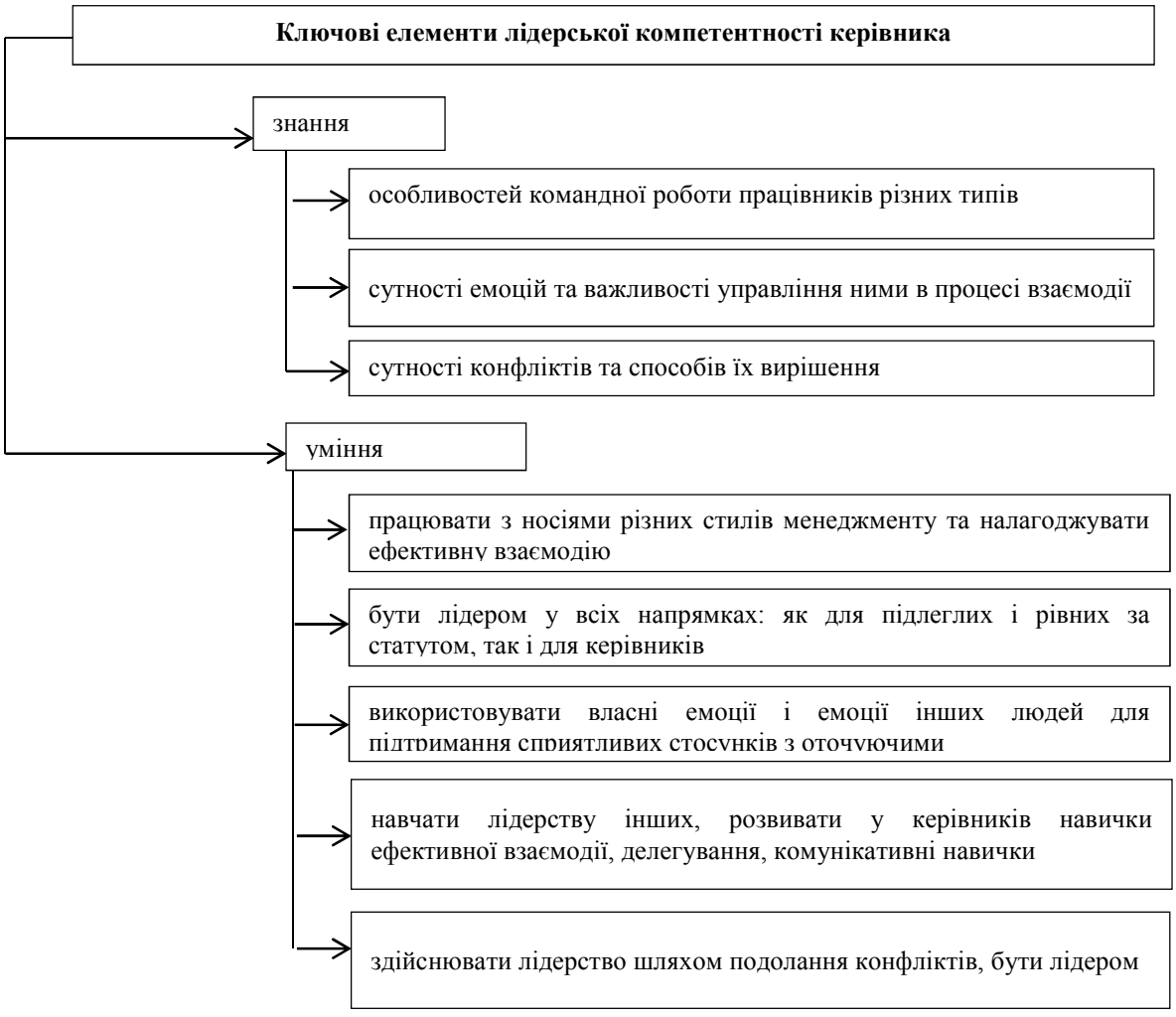

Рис. 3 - Ключові елементи лідерської компетентності сучасних керівників [3].

Таким чином, проаналізувавши сучасні підходи до лідерства і знань, умінь, навичок, якими повинен володіти лідер, можна зробити головний висновок всіх сучасних теорій: справжній лідер – це командний гравець, тому на перше місце серед складових лідерської компетентності виходять здатності до колективної взаємодії. Це актуально і для вітчизняних підприємств. Сучасні українські підприємства працюють в надзвичайно нестабільних умовах зовнішнього середовища, які приводять до ускладнення внутріфірмових відносин та вимагають від керівників прийняття оригінальних, творчих рішень, гнучкості. Сучасні менеджери все більше сприймаються як керівники-інноватори, які повинні мати поглиблені знання в різних сферах, і ці знання повинні постійно поповнюватися та актуалізуватися. Оскільки всі ці характеристики досить складно поєднати в одній людині, керівнику-лідеру слід навчитися бути лідером лідерів, і таким чином лідерська компетентність керівників сучасних українських підприємств може бути описана за допомогою таких дескрипторів (рис. 3) [3].

Висновки. Отже, лідерство в сучасних складних соціально-економічних умовах діяльності підприємств виступає невід'ємним чинником ефективного менеджменту. Наявність лідерських якостей у керівників та лідерської моделі управління може бути суттєвим гарантом досягнення конкурентоспроможності підприємства.

Список використаних джерел:

1. Козак К. Б. Роль лідерства в системі управління персоналом на підприємстві / К. Б. Козак // Економіка харчової промисловості. – 2013. - №3 (19). – С. 24-28.
2. Возна М. Підходи до оцінки лідерських якостей керівника. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kerivnyk.info/2014/04/vozna.html
3. Лугова В. М. Напрями розвитку лідерської компетентності керівників українських підприємств / В.М. Лугова, Єрмоленко О.А. // Проблеми економіки. – 2012. - № 1. – С. 64-67.
4. Соболь С., Багацький В. Менеджмент [Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц.]. –Київ: КНЕУ, 2005. – 229 с.
5. Кушнірюк В. К. Лідерство і керівництво як основні категорії менеджменту: тотожність чи відмінність. [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Economics/68323.doc.htm
6. Евтихов О. Стратегии и приемы лидерства: теория и практика / О. Евтихов. – СПб.: Речь, 2007. – 238 с.
7. Данченко Л. Г. Сучасні стратегічні моделі типів керівництва та лідерства в організації / Л.Г. Данченко, В.В. Гордина // Молодий вчений. – 2015. - № 11 (26). – С. 52-55.

References:

1. Kozak K. B. Rol liderstva v sistemi upravlinnya personalom na pidpriємstvi / K. B. Kozak // Ekonomika harchovoyi promislovosti. – 2013. - №3 (19). – S. 24-28.
2. Vozna M. Pidxodi do ocinki liderskix yakostej kerivnika. [Elektronnijresurs]. – Rezhim dostupu: http://kerivnyk.info/2014/04/vozna.html
3. Lugova V. M. Napryami rozvitku liderskoї kompetentnosti kerivnikiv ukraїnskix pidpriємstv / V. M. Lugova, Єrmolenko O. A. // Problemi ekonomiki. – 2012. - № 1. – S. 64-67.
4. Sobol S., Bagackij V. Menedzhment[Navch.-metod. Posibnik dlya samost. vivch. disc.]. – Kiїv: KNEU, 2005. – 229 s.
5. Kushniryuk V. K. Liderstvo i kerivnictvo yak osnovni kategoriї menedzhmentu: totozhnistch I vidminnist.:[Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: http://www.rusnauka.com/16_aden_2010/economics/68323.doc.htm
6. Evtixov O. Strategii i priemy liderstva: teoriya i praktika / O. Evtixov. – CPb.: Rech, 2007. – 238 s.
7. Danchenko L. G. Suchasni strategichni modeli tipiv kerivnictva ta liderstva v organizacїї /L.G. Danchenko, V.V. Gordina // Molodij vchenij. – 2015. - № 11 (26). – S. 52-55.

Ключові слова: *лідер; лідерство; управління; модель; стиль; керівництво; стратегія.*
Ключевые слова: *лидер; лидерство; управление; модель; стиль; руководство; стратегия.*
Keywords: *leader; leadership; management; model; style; management; strategy.*

УДК 334.716

ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Маркіна Ірина Анатоліївна, завідувач кафедри менеджменту, д. е. н., професор, Полтавська державна аграрна академія, м. Полтава, e-mail: iriska7@ukr.net, тел.: +380503277896
Потапюк Ірина Петрівна, доцент кафедри менеджменту, к. е. н., Полтавська державна аграрна академія, м. Полтава, e-mail: radost3s@bigmir.net, тел.: +380501360322

Iryna Markina, Head of the management chair, D. Sc. (Econ.), Professor, Poltava state agrarian academy, Poltava
Iryna Potapiuk, Associate Professor of management chair, PhD in Economics, Poltava state agrarian academy, Poltava

I. Markina, I. Potapiuk. Threats to economic security enterprise: theoretical aspects.

The article deals with theoretical aspects of management of economic safety of the enterprise. Determined that the economic security of the enterprise is providing this state of functioning, which involves the achievement of positive socio-economic impact through profit and meet the needs of consumers and employees. Revealed that the economic security system protects your company from external and internal threats, securely retains and effectively uses its material and financial potential. One of the main and challenging tasks security is forecasting and prevention of threats, not the analysis of those effects occurring after a security breach. Forecasting the development of any phenomenon is the basis for practical solutions. It is advisable to include the relevant adverse factors both short- and long-term actions with immediate and delayed result to threats to the security of the enterprise. The analysis of the definition of «threat». A threat is defined as a real opportunity to influence the action intentional or unintentional character which violates the stability of functioning of the enterprise, causing tangible and intangible losses. Selected key components of threats to the activities of the enterprise (condition, phenomenon, event, or action) and their causes. Identified destabilizing factors of threats to economic security at different levels of the hierarchy of the organizational-economic structures (the General decline in production, a breakdown of the financial system, the growth of social tension, the criminalization of society and the economy, the further weakening of competitiveness, etc.). Made own classification of threats taking into account industry-specific characteristics of the entity. Identified the most significant threats to the economic security of the enterprise by degrees. It is confirmed that for any enterprise there are always threats coming from the external environment or arising within the enterprise.

Маркіна І. А., Потапюк І. П. Загрози економічній безпеці підприємства: теоретичний аспект.

У статті розглянуті теоретичні аспекти щодо управління економічною безпекою підприємства. Зокрема, визначено, що економічна безпека підприємства – це забезпечення такого стану функціонування підприємства, який передбачає досягнення позитивного соціально-економічного ефекту шляхом одержання прибутку та задоволення потреб споживачів і працівників підприємства. Виявлено, що саме система економічної безпеки захищає підприємство від зовнішніх та внутрішніх загроз, надійно зберігає та ефективно використовує її матеріальний і фінансовий потенціал. Доведено, що одним із головних і складних завдань безпеки є прогнозування та попередження загроз, а не аналіз їх негативних наслідків після порушення безпеки. Саме прогнозування розвитку будь-якого явища виступає основою для практичних рішень, тому до загроз безпеці доцільно віднести відповідні несприятливі чинники як коротко-, так і довгострокової дії, як із миттєвим, так і з сповільненим результатом прояву. Здійснено аналіз дефініції «загроза». Загрозу визначено як реальну можливість впливу дії навмисного чи ненавмисного характеру, що порушує стійкість функціонування підприємства, завдає йому матеріальних та нематеріальних збитків Виділено основні компоненти загроз діяльності підприємства (умова, явище, подія або дія), визначені причини їх виникнення. Здійснено власну класифікацію загроз з урахуванням специфічних галузевих особливостей суб'єкта господарювання. Виокремлено найбільш значимі загрози економічній безпеці підприємства за ступенями.

Маркина И. А., Потапюк И. П. Угрозы экономической безопасности предприятия: теоретический аспект.

© ***I. Markina, I. Potapiuk / Маркіна І. А., Потапюк І. П., 2017***

В статье рассмотрены теоретические аспекты по управлению экономической безопасностью предприятия. В частности, определено, что экономическая безопасность предприятия - это обеспечение такого состояния функционирования предприятия, которое предполагает достижение положительного социально-экономического эффекта путем получения прибыли и удовлетворения потребностей потребителей и работников предприятия. Выявлено, что именно система экономической безопасности защищает предприятие от внешних и внутренних угроз, надежно хранит и эффективно использует ее материальный и финансовый потенциал. Доказано, что одной из главных и сложных задач безопасности является прогнозирование и предупреждение угроз, а не анализ их негативных последствий после нарушения безопасности. Именно прогнозирование развития любого явления выступает основой для практических решений, поэтому к угрозам безопасности целесообразно отнести соответствующие неблагоприятные факторы как кратко-, так и долгосрочного действия, как с мгновенным, так и с замедленным результатом проявления. Осуществлён анализ дефиниции «угроза». Угрозу определено как реальную возможность влияния действия преднамеренного или непреднамеренного характера, которая нарушает устойчивость функционирования предприятия, наносит ему материальные и нематериальные убытки Выделены основные компоненты угроз деятельности предприятия (условие, явление, событие или действие), определены причины их возникновения. Осуществлено собственную классификацию угроз с учётом специфических отраслевых особенностей предприятия. Выделены наиболее значимые угрозы экономической безопасности предприятия по степени.

Постановка проблеми. Постійний розвиток ринкових відносин зумовлює підвищення ефективності господарювання. Тому важливою передумовою розвитку підприємств у ринковій економіці є ефективне управління економічною безпекою. Саме цей аспект забезпечує успішне протистояння підприємства впливу негативних факторів зовнішнього середовища, а також його розвиток за наявності конкурентоспроможних переваг. А отже, управління безпекою підприємства постає однією із найбільш важливих і актуальних проблем з теоретичної та практичної точок зору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній економічній літературі значна увага приділяється безпеці загалом та економічній безпеці підприємств, зокрема. Фундаментальною основою означеного дослідження є публікації численних науковців: С. Афонцева, О. Ареф'єва, М. Бендикова, З. Варналій, С. Ілляшенко, Н. Капустіна, А. Козаченко, І. Кузнєцова, О. Ляшенко, Є. Овчаренка, І. Плетнікової, А. Соловйова, Т. Сухорукова та ін. Сформульовані в працях названих вище вчених наукові концепції, положення, висновки і рекомендації посідають важливе місце в сучасній теорії управління економічною безпекою й дозволяють якомога глибше усвідомити важливість і складність вирішення досліджуваної проблеми. Разом з тим низка важливих питань потребують ще нагального вивчення.

Мета статті полягає у поглибленні теоретичних аспектів щодо управління економічною безпекою підприємства, зокрема визначенні та характеристиці загроз суб'єктів господарювання.

Результати дослідження. Головною складовою забезпечення безпеки підприємства загалом вважають економічну безпеку суб'єкта господарювання. У перекладі з грецького «безпека» означає «володіти ситуацією», тобто безпека – це такий стан суб'єкта, при якому ймовірність зміни властивих цьому суб'єкту якостей та параметрів його зовнішнього середовища є незначною [16].

З огляду на це, економічна безпека підприємства – це забезпечення такого стану функціонування підприємства, який передбачає досягнення позитивного соціально-економічного ефекту шляхом одержання прибутку та задоволення потреб споживачів і працівників підприємства.

Як правило, для будь-якого підприємства, незалежно від його розміру або сфери діяльності, завжди існують загрози розвитку, які надходять ззовні або виникають усередині підприємства. Саме система економічної безпеки захищає підприємство від зовнішніх та внутрішніх загроз, надійно зберігає та ефективно використовує її

матеріальний і фінансовий потенціал.

На думку вчених, загрозами економічній безпеці підприємства виступають потенційні або реальні події, пов'язані як з об'єктивними природними або техногенними факторами, так і з діями фізичних або юридичних осіб, що порушують стан захищеності суб'єкта підприємницької діяльності і можуть призвести до припинення його діяльності або до економічних та інших втрат [17].

На нашу думку, одним із головних і складних завдань безпеки є прогнозування та попередження загроз, а не аналіз їх негативних наслідків після порушення безпеки. Саме прогнозування розвитку будь-якого явища виступає основою для практичних рішень, тому до загроз безпеці доцільно віднести відповідні несприятливі чинники як коротко-, так і довгострокової дії, як з моментальним, так і з відкладеним результатом прояву.

З огляду на зазначене вище доцільно зазначити, що рівень економічної безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективно його керівництво і спеціалісти (менеджери) можуть уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього та внутрішнього середовища [9].

І в літературі, і на практиці часто терміни «небезпека» та «загроза» вживаються разом, доповнюючи один одного. Разом з тим, загроза – це крайня міра небезпеки (безпосередня небезпека), а небезпека – це можлива (потенційна загроза) в обмежених масштабах. Загальним у змісті загрози і небезпеки є їх можливість заподіяти той або інший збиток безпеці.

Отож, загрози економічній безпеці підприємства – це дія дестабілізуючих природних факторів і/або суб'єктивних, пов'язаних з недобросовісною конкуренцією та порушенням законів і норм, що може спричинити потенційні або реальні втрати для організації.

Існують різні тлумачення поняття «загроза». Розглянемо визначення означеної дефініції різними авторами. Результати аналізу досліджуваного нами поняття подано у табл. 1.

Розглянувши різні точки зору багатьох науковців, слід зазначити, що автори використовують різноманітні визначення поняття «загроза», але більшість із них виокремлюють такі ключові компоненти загроз діяльності підприємства, як умова, явище, подія або дія.

Таблиця 1

Аналіз дефініції поняття «загроза»

№	Автор	Визначення
1	ЗУ «Про основи національної безпеки України» [1]	Загрози національній безпеці – це наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України.
2	Абрамов В. [2]	Під загрозою розуміється сукупність умов, процесів, факторів, що перешкоджають реалізації національних економічних інтересів або створюють небезпеку для них і суб'єктів господарської діяльності.
3	Афонцев С.А. [3]	Загрози економічній безпеці – це ендогенні та екзогенні шоки економічного чи політичного походження, здатні викликати дестабілізацію національної або міжнародної економічної системи.
4	Балабанов І.Т. [4]	Загроза – це подія, що може відбутися або не відбутися, наслідки якої (в разі здійснення) можуть бути негативними, нульовими або позитивними.
5	Бендіков М.А. [5]	Загроза – це такий розвиток подій, в результаті якого з'являється можливість, або підвищується ймовірність порушення нормального функціонування підприємства і недосягнення ним своїх цілей, зокрема нанесення підприємству будь-якої шкоди.
6	Варналій З.С. [10]	Загроза – це сукупність умов і факторів, які створюють небезпеку для реалізації економічних інтересів, яка в свою чергу може створювати різноманітні ризики.
7	Варнес Д. [26]	Загроза – це ймовірність виникнення в певний момент часу та в межах

		даних територій явища, що потенційно здатне уражати людей і завдавати матеріальних збитків.
8	Вікіпедія [11]	Загроза — можлива небезпека. Будь-які обставини або події, що виникають у зовнішньому середовищі, які можуть бути причиною порушення політики безпеки інформації і (або) нанесення збитків автоматизованій системі.
9	Гапоненко В.Ф. [6]	Загроза – це такий розвиток подій, внаслідок яких збільшується можливість або з'являється вірогідність порушення нормального функціонування підприємства та заподіяння збитків.
10	Грунін О.А. [7]	Загроза – це намір завдати шкоди.
11	Дубецька С.П. [8]	Загроза – це потенційна чи реальна подія (процес), що здатна порушити стійкість та розвиток підприємства чи призвести до припинення його діяльності.
12	Зима Л.Н. [12]	Загроза – це негативна дія на економічну безпеку підприємства.
13	Качинський А.Б. [13]	Загроза – це явище з прогнозованими, але неконтрольованими небажаними подіями, що можуть у певний момент часу в межах даної території завдати шкоди здоров'ю людей, спричинити матеріальні збитки тощо.
14	Корольов М.І. [15]	Загроза – це зафіксований фірмою екзогенний чинник потенційно негативної дії.
15	Мунтіян В.І. [19]	Загроза – можливість заподіяння шкоди, майнових, фізичних або моральних (духовних) збитків особистості, суспільству чи державі.
16	Ожегов С.І. [20]	Загроза – це можлива небезпека.
17	Покропивний С.Ф. [9]	Загроза – це потенційні або реальні дії фізичних або юридичних осіб, які порушують стан суб'єкта підприємницької діяльності і здатні призвести до припинення його діяльності або до економічних та інших втрат.
18	Сорочан О. [21]	Загроза – це сукупність умов та факторів, що мають дестабілізуючий вплив на функціонування і розвиток економічної системи.
19	Соснін А.С. [22]	Загроза – це потенційно можливі або реальні події, процеси, обставини або дії зловмисників, які можуть завдати моральних, фізичних або матеріальних збитків.
20	Сухоруков А.І. [23]	Загроза – це такі зміни у зовнішньому або внутрішньому середовищі, що призводять до небажаних змін предмета безпеки.
21	Ушаков В.М. [24]	Загроза – це небезпека, можливість виникнення чогось неприємного, тяжкого.
22	Чужмаров А.І. [25]	Загроза – це негативні дії, що впливають на ефективність функціонування промислових підприємств.

Доцільно зауважити, що в економічній літературі поряд з поняттям «загроза» використовують такі поняття, як «ризик» та «небезпека». Вони близькі за змістом, однак ототожнювати їх не варто. Під небезпекою частіше всього розуміють об'єктивно існуючу реальність, яка може порушити рівновагу усіх господарчих суб'єктів [14].

Ідентифікація небезпеки – це процес виявлення і встановлення кількісних, якісних, тимчасових, просторових та інших критеріїв, необхідних і достатніх для розробки профілактичних й оперативних заходів, спрямованих на забезпечення ліквідації загроз, особливо тих, які мають прихований характер.

На нашу думку, виявлення та ідентифікація чинників ризику, небезпек і загроз є одним із найважливіших завдань гарантування економічної безпеки підприємства.

Здійснивши теоретичний аналіз наукових джерел вітчизняних та закордонних дослідників щодо питання загроз економічній безпеці підприємства, можна виділити такі причини їх виникнення:

– стихійні природні явища та природні катаклізми (наслідки природних катастроф і природних явищ можуть негативно вплинути на результати підприємницької діяльності та привести до істотних збитків);

– зіткнення суперечливих інтересів (дії конкурентів або інших зацікавлених осіб, спрямовані на дестабілізацію економічного становища підприємства, можуть мати свідомий і корисливий, в тому числі протиправний характер і бути спрямованими на

нанесення шкоди суб'єкту підприємництва);

– результати науково-технічного прогресу (визначити заздалегідь конкретні наслідки тих чи інших наукових відкриттів, технічних винаходів практично неможливо; збитки, пов'язані з нереалізованими на практиці науковими дослідженнями і розробками, а також успішні дії конкурентів у сфері науково-технічного процесу можуть стати причиною значного фінансового збитку);

– неправильно прийняті управлінські рішення (недостатня кваліфікація керівництва, відносна обмеженість свідомої діяльності людини, відмінності в соціально-психологічному стані, ідеалах, оцінках, стереотипах поведінки призводять до помилок під час прийняття управлінських рішень, які можуть спричинити виникнення загроз економічній безпеці підприємства);

– недостатність інформації (обмежена, недостовірна або недостатня інформація призводить до невірної оцінки ситуації, оскільки процес прийняття правильних рішень передбачає наявність досить повної і якісної інформації, таким чином, недостатність інформації унеможливлює прийняття якісного управлінського рішення, що зумовлює виникнення загроз економічній безпеці підприємства);

– обмеженість ресурсів (брак природних, матеріальних, трудових, виробничих, фінансових та інших ресурсів для здійснення усіх видів діяльності підприємства може призвести до перебоїв у виробничому процесі і збитків, а звідси і загроз економічній безпеці підприємства).

Зауважимо, що форми прояву загроз економічній безпеці на різних рівнях ієрархії організаційно-економічних структур, незважаючи на спільність дії дестабілізуючих факторів в умовах єдиного економічного простору, мають відмінності. До числа таких глобальних чинників слід віднести: загальний спад виробництва, розлад фінансової системи, зростання соціальної напруги, криміналізацію суспільства й економіки, подальше ослаблення конкурентоспроможності і т.д. [5].

Також слід зауважити, що загрози економічній безпеці підприємства мають комплексний характер. Ознайомившись із науковими джерелами, вважаємо за доцільне класифікувати загрози економічній безпеці підприємства таким чином:

1) залежно від джерела виникнення виділяють об'єктивні та суб'єктивні загрози;

2) залежно від сфери виникнення загрози поділяють на: економічні, фізичні, психологічні, правові, військово-політичні, еколого-кліматичні, культурні, соціальні, науково-технічні тощо;

3) залежно від природи виникнення загрози бувають: економічні, політичні, правові, кримінальні, екологічні, конкурентні, контрагентні, техногенні;

4) залежно від місця виникнення виділяють зовнішні та внутрішні загрози;

5) залежно від ступеня небезпеки – небезпечні та особливо небезпечні загрози;

6) залежно від розвитку у просторі – загальнонаціональні, локальні та індивідуальні загрози;

7) залежно від розвитку у часі – безпосередні, близькі і далекі;

8) залежно від можливості прогнозування – прогнозовані та непередбачувані (форс-мажорні) загрози;

9) залежно від ступеня ймовірності – потенційні, реальні та фактичні загрози;

10) залежно від можливості контролю – контрольовані та неконтрольовані;

11) залежно від наслідків дій – незначні, істотні, значні, катастрофічні;

12) залежно від динаміки впливу виділяють загрози щодо зростання, стабільності та зниження впливу;

13) залежно від частоти виникнення – постійні та випадкові загрози;

14) залежно від дії на об'єкт – активні та пасивні загрози;

15) залежно від способу здійснення загрози поділяють на: промислове шпигунство, розкрадання, вербування і підкуп персоналу, психологічний вплив на

персонал, технологічний доступ та інші;

16) залежно від ознаки їх здійснення в просторі виділяють загрози, які можливі на: території підприємства; території, що прилягає до підприємства; території регіону; території країни; закордонній території;

17) залежно від сфери діяльності загрози поділяють на такі, що стосуються: сфери інвестицій, фінансового забезпечення, конструювання, матеріального забезпечення, технічного обслуговування, виробництва та збуту;

18) залежно від структури економічної безпеки підприємства виділяють загрози фінансовій, інтелектуальній, кадровій, технологічній, правовій, інформаційній, екологічній, силовій, ринковій та інтерфейсній складовим;

19) залежно від характеру спрямування – прямі та непрямі загрози;

20) залежно від природи виникнення розрізняють природні та антропогенні загрози;

21) залежно від ступеню сприйняття – завищенні, адекватні, занижені та уявні загрози.

З поданого вище можна зробити висновок, що діагностика загроз економічної безпеки повинна враховувати специфічні галузеві особливості суб'єкта господарювання, оскільки класифікація загроз є досить місткою і не всі види загроз можуть виникати на одному підприємстві, так як вони є взаємозалежними одна з одною.

Отже, сукупність загроз в цілому і в розрізі окремих груп за перерахованими вище ознаками буде постійно змінюватися, що пояснюється і як результат управління, і як зміна зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства.

На нашу думку, доцільно виділити найбільш значимі загрози економічній безпеці підприємства за ступенями. Серед них:

I ступінь: низький професійний рівень керівників, плинність кваліфікованих кадрів, низька компетентність персоналу, низький рівень обліково-аналітичної діяльності, відсутність системи контролю, вибір ненадійних партнерів й інвесторів, низька ліквідність і платоспроможність, збитковість господарської діяльності, недостатній обсяг оборотних коштів, низький рівень фінансової стійкості, економічні кризи, низький технічний і технологічний рівень виробництва, відсутність інновацій, корупція і зловживання посадовими повноваженнями, нестабільна політична ситуація, шахрайство і крадіжка;

II ступінь: порушення трудової дисципліни, відсутність або наявність формальної системи планування, недоступність кредитних ресурсів, обмеженість ринку збуту, низький рівень маркетингу, інфляція, зростання цін на енергоносії, рівень життя населення, порушення режиму збереження комерційної таємниці, інформаційне шпигунство, наявність великої кількості документації і погоджень, відсутність інформаційних технологій в обліково-аналітичній діяльності, низька ділова репутація, проникнення конкурентної розвідки, застарілість основних фондів, протиправні дії кримінальних структур, можливість рейдерських захоплень;

III ступінь: відсутність посадових інструкцій, рівень безробіття, вихід з ладу комп'ютерної техніки, відсутність ієрархічної системи доступу до інформації, відсутність комунікаційної системи зв'язку між підрозділами й окремими працівниками підприємства, аварії, пожежі, вибухи, перебої в електро-, водо- і теплопостачанні, відсутність транспортно-логістичної інфраструктури, низька корпоративна культура, відсутність системи виявлення і вирішення конфліктних ситуацій, відсутність кар'єрного росту, страйки.

Таким чином, здійснивши теоретичний аналіз загроз економічній безпеці підприємства, ще раз переконуємось, що для будь-якого підприємства завжди існують загрози, які надходять ззовні або виникають усередині підприємства. Загрозу визначено

як реальну можливість впливу дії навмисного чи ненавмисного характеру, що порушує стійкість функціонування підприємства, завдає йому матеріальних та нематеріальних збитків, однак їх глибинний аналіз буде метою подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Про основи національної безпеки України: Закон України № 964 – IV від 10.06.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua
2. Абрамов В. Комплексная система безопасности предпринимательства / В. Абрамов // Мир безопасности. – 2010. – № 5. – С. 15-27.
3. Афонцев С.А. Дискуссионные проблемы концепции национальной экономической безопасности / С.А. Афонцев // Россия XXI. – 2001. – № 2. – С. 38.
4. Балабанов И.Т. Риск-менеджмент / И.Т. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 192 с.
5. Бендиков М.А. Экономическая безопасность предприятия в условиях кризисного развития / М.А. Бендиков //Менеджмент в России и за рубежом. – № 10. – 2011. – С. 28-35.
6. Гапоненко В.Ф. Экономическая безопасность предприятия: подходы и принципы / В.Ф. Гапоненко, А.А. Безпалько, А.С. Власков. –М.: Ось-89, 2006. –208 с.
7. Грунин О.А. Экономическая безопасность организации / О.А. Грунин, С.О. Грунин. – СПб : Питер, 2002. – 41 с.
8. Дубецька С.П. Економічна безпека підприємств України / С.П. Дубецька // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України: Збірник матеріалів науково-практичної конференції, Київ, 16-17 травня 2001 р. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – С. 146-171.
9. Економіка підприємства: підручник [за заг. ред. С.Ф. Покропивного]. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
10. Економічна безпека: навч. посіб. за ред. Варналій З.С. – К.: Знання, 2009. – 647 с.
11. Загроза. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki/ Загроза.
12. Зима Л.Н. Механизмы оценки экономической безопасности стратегических объектов. / Л.Н. Зима. // Модели управления в рыночной экономике. – Донецк: ДонНУ. – Т.1. – 2003. – 357 с.
13. Качинський А.Б. Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення / А.Б. Качинський. – К : НІСД, 2001. – 312 с.
14. Коломієць Г.М. Категорія «ризик» в дискусії сучасної економічної теорії / Г.М. Коломієць, Ю.Г. Гузненков // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2010. – № 921. Економічна серія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dspace.univer. kharkov.ua /bitstream /123456789 /6831/2/Kolomiets.pdf
15. Королев М.И. Экономическая безопасность фирмы: теория, практика, выбор стратегии : [монография] / М.И. Королев. – М.: Экономика, 2011. – 284 с.
16. Корчевська Л.О. Методологічні питання економічної безпеки підприємства / Л.О. Корчевська, Г.В. Жосан // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – Вип. 29. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/ Vetp/2010_29/10klosoe.pdf
17. Кузнецов И.Н. Бизнес-безопасность / И.Н. Кузнецов. – М.: Дашков и К, 2010. – 452 с.
18. Мігус І.П. Необхідність розмежування понять «загроза» та «ризик» при діагностиці економічної безпеки суб'єктів господарювання / І.П. Мігус, С.М. Лаптєв // Ефективна економіка. – 2011. – № 12. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.economy.nayka.com.ua/
19. Мунтіян В.І. Основи теорії інформаціогенної моделі економіки / В.І. Мунтіян. – К. : КИИЦ, 2004. – 368 с.
20. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов – М.: Рус. яз., 1985. – 797 с.
21. Сорочан О. Экономическая безопасность: состояние и угрозы в республике Молдова / О. Сорочан, Д. Игнатюк // Zeszyty naukove politechniki rzeszowskiej economia i nauki humanistyczne. – 2002. – № 3. – Z. 19.
22. Соснин А.С. Менеджмент безопасности предпринимательства: [уч. пособ.] / А.С. Соснин, П.Я. Прыгунов. – К.: Изд-во Европ. ун-та, 2002. – 357 с.
23. Сухоруков А.І. Проблеми фінансової безпеки України : монографія / (передмова акад. НАН України С.І. Пирожкова). – К. : НІПМБ, 2004. – 117 с.
24. Ушаков Д.Н. Большой толковый словарь современного русского языка / Д.Н. Ушаков. – М.: «Альта-принт», 2005. – 1248 с.
25. Чужмаров А.И. Обеспечение экономической безопасности промышленных предпрятий как основной фактор эффективного функционирования отрасли промышленности / А.И. Чужмаров. – М.: Институт проблем информационной безопасности МГУ им. М.В. Ломоносова // Информационное общество, 2004. – Вып. 3-4. – С. 120-134.
26. Varnes D. Landslide hazards zonation, a review of principles and practice. – 1984. – UNESCO. – 63 p.

References:

1. Pro osnovy` nacional`noyi bezpeky` Ukrayiny`: Zakon Ukrayiny` # 964 – IV vid 10.06.2003 [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://zakon.rada.gov.ua

2. Abramov V. Kompleksnaja sistema bezopasnosti predprinimatel'stva / V. Abramov // Mir bezopasnosti. – 2010. – № 5. – S. 15-27.
3. Afoncev S.A. Diskussionnye problemy koncepcii nacional'noj jekonomicheskoj bezopasnosti / S.A. Afoncev // Rossija XXI. – 2001. – № 2. – S. 38.
4. Balabanov I.T. Risk-menedzhment / I.T. Balabanov. – M.: Finansy i statistika, 1996. – 192 s.
5. Bendikov M.A. Jekonomicheskaja bezopasnost' predprijatija v uslovijah krizisnogo razvitija / M.A. Bendikov //Menedzhment v Rossii i za rubezhom. – № 10. – 2011. – S. 28-35.
6. Gaponenko V.F. Jekonomicheskaja bezopasnost' predprijatija: podhody i principy / V.F. Gaponenko, A.A. Bezpal'ko, A.S. Vlaskov. –M.: Os'-89, 2006. –208 s.
7. Grunin O.A. Jekonomicheskaja bezopasnost' organizacii / O.A. Grunin, S.O. Grunin. – SPb : Piter, 2002. – 41 s.
8. Dubecz`ka S.P. Ekonomichna bezpeka pidpry`yemstv Ukrayiny` / S.P. Dubecz`ka // Nederzhavna sy`stema bezpeky` pidpry`yemny`cztva yak sub'yekt nacional`noyi bezpeky` Ukrayiny`: Zbirny`k materialiv naukovo-prakty`chnoyi konferenciyi, Ky`yiv, 16-17 travnya 2001 r. – K.: Vy`d-vo Yevrop. un-tu, 2003. – S. 146-171.
9. Ekonomika pidpry`yemstva: pidruchny`k [za zag. red. S.F. Pokropy`vnogo]. – K.: KNEU, 2001. – 528 s.
10. Ekonomichna bezpeka: navch. posib. za red. Varnalij Z.S. – K.: Znannya, 2009. – 647 s.
11. Zagroza. Vikipediya [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: uk.wikipedia.org/wiki/ Zagroza.
12. Zy`ma L.N. Mexany`zmy ocenky` ekonomy`cheskoj bezopasnosty` strategy`chesky`x obъektov. / L.N. Zy`ma. // Modely` upravleny`ya v rynochnoj ekonomy`ke. – Doneczk: DonNU. – T.1. – 2003. – 357 s.
13. Kachy`ns`ky`j A.B. Ekologichna bezpeka Ukrayiny`: sy`stemny`j analiz perspekty`v pokrashhennya / A.B. Kachy`ns`ky`j. – K : NISD, 2001. – 312 s.
14. Kolomiyecz` G.M. Kategoriya «ry`zy`k» v dy`skusiyi suchasnoyi ekonomichnoyi teoriyi / G.M. Kolomiyecz`, Yu.G. Guznenkov // Visny`k Xarkivs`kogo naczional`nogo universy`tetu im. V.N. Karazina. – 2010. – # 921. Ekonomichna seriya [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu : http://dspace.univer. kharkov.ua /bitstream /123456789 /6831/2/Kolomiets.pdf.
15. Korolev M.I. Jekonomicheskaja bezopasnost' firmy: teorija, praktika, vybor strategii : [monografija] / M.I. Korolev. – M.: Jekonomika, 2011. – 284 s.
16. Korchevs`ka L.O. Metodologichni py`tannya ekonomichnoyi bezpeky` pidpry`yemstva / L.O. Korchevs`ka, G.V. Zhosan // Visny`k ekonomiky` transportu i promy`slovosti. – 2010. – Vy`p. 29. – [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/ Vetp/2010_29/10klosoe.pdf
17. Kuznecov I.N. Biznes-bezopasnost' / I.N. Kuznecov. – M.: Dashkov i K, 2010. – 452 s.
18. Migus I.P. Neobxidnist` rozmezhuvannya ponyat` «zagroza» ta «ry`zy`k» pry` diagnosty`ci ekonomichnoyi bezpeky` sub'yektiv gospodaryuvannya / I.P. Migus, S.M. Laptyev // Efekty`vna ekonomika. – 2011. – # 12. – [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: www.economy.nayka.com.ua/
19. Muntiyan V.I. Osnovy` teoriyi informaciogennoyi modeli ekonomiky` / V.I. Muntiyan. – K. : KY`Y`Cz, 2004. – 368 s.
20. Ozhegov S.I. Slovar' russkogo jazyka / S.I. Ozhegov – M.: Rus. jaz., 1985. – 797 s.
21. Sorochan O. Jekonomicheskaja bezopasnost': sostojanie i ugrozy v respublike Moldova / O. Sorochan, D. Ignatjuk // Zeszyty naukove politechniki rzeszowskiej economia i nauki humanistyczne. – 2002. – № 3. – Z. 19.
22. Sosnin A.S. Menedzhment bezopasnosti predprinimatel'stva: [uch. posob.] / A.S. Sosnin, P.Ja. Prygunov. – K.: Izd-vo Evrop. un-ta, 2002. – 357 s.
23. Suxorukov A.I. Problemy` finansovoyi bezpeky` Ukrayiny` : monografiya / (peredmova akad. NAN Ukrayiny` S.I. Py`rozhkova). – K. : NIPMB, 2004. – 117 s.
24. Ushakov D.N. Bol'shoj tolkovyj slovar' sovremennogo russkogo jazyka / D.N. Ushakov. – M.: «Al'ta-print», 2005. – 1248 s.
25. Chuzhmarov A.I. Obespechenie jekonomicheskoj bezopasnosti promyshlennyh predprjatij kak osnovnoj faktor jeffektivnogo funkcionirovanija otrasli promyshlennosti / A.I. Chuzhmarov. – M.: Institut problem informacionnoj bezopasnosti MGU im. M.V. Lomonosova // Informacionnoe obshhestvo, 2004. – Vyp. 3-4. – S. 120-134.
26. Varnes D. Landslide hazards zonation, a review of principles and practice. – 1984. – UNESCO. – 63 p.

Keywords: *danger; risk; security; economic security; management of economic security.*
Ключові слова: *загроза; небезпека; ризик; безпека; економічна безпека підприємства; управління економічною безпекою підприємства.*
Ключевые слова: *угроза; опасность; риск; безопасность; экономическая безопасность предприятия; управление экономической безопасностью предприятия.*

УДК 338.45:669(477)(045)

АНАЛІЗ СЕРЕДОВИЩА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Кислова Людмила Анатоліївна, доцент кафедри менеджменту, к. е. н., доцент, Маріупольський державний університет, м. Маріуполь, e-mail: kysloval@gmail.com, тел.: +380629529059

Lyudmyla Kyslova, Associate Professor of management, Ph. D., Associate Professor, Mariupol State University, Mariupol, e-mail: kysloval@gmail.com, tel.: +380629529059

L. Kyslova. Analysis of environmental functioning on the metallurgical enterprises in Ukraine.

Was been proved that the analysis of the marketing environment for the functioning of metallurgical enterprises serves as a tool. With this tool strategical developers control external factors relative to the industry in order to foresee potential threats and opportunities. The importance of accounting for external regulatory impact on the activities of metallurgical enterprises is considered. Was used the SWOT analysis of the development potential in Ukrainian metallurgical complex, which is an effective tool for marketing analysis of potential opportunities and threats from the external and internal market environment in metallurgy, as well as strengths and weaknesses of the industry, which makes it possible to determine strategic priorities and possible ways of their implementation. Was been proved that the application of SWOT analysis technology by the marketing service when assessing the main competitors creates prerequisites for developing tactics of competition and providing competitive advantages. The concepts of external and internal competitive advantage has singled out. Attention is been focused on STEP analysis as an instrument designed to identify the social, technological, economic and political aspects of the external environment that can influence the development strategy of the metallurgical industry. An optimistic, pessimistic and realistic scenario for the development of the Ukrainian economy are proposed. Was been revealed that the analysis of the external environment allows metallurgical enterprises to predict the emergence of threats and opportunities in a timely manner, develop contingency plans for contingencies, as well as a strategy to achieve goals and turn potential threats into profitable opportunities.

Кислова Л. А. Аналіз середовища функціонування підприємств металургійної галузі України.

Досліджено, що аналіз маркетингового середовища функціонування металургійних підприємств служить інструментом, за допомогою якого розробники стратегії контролюють зовнішні по відношенню до галузі чинники з метою передбачати потенційні загрози і можливості. Розглянута важливість урахування зовнішнього регулятивного впливу на діяльність металургійних підприємств. Застосовано SWOT-аналіз потенціалу розвитку металургійного комплексу України, який є ефективним інструментом маркетингового аналізу потенційних можливостей і погроз з боку зовнішнього й внутрішнього ринкового середовища в металургії, а також сильних і слабких сторін галузі, що дає можливість визначити стратегічні пріоритети та можливі шляхи їх реалізації. Доведено, що застосування технології SWOT-аналізу маркетинговою службою при оцінці основних конкурентів, створює передумови для розробки тактики конкурентної боротьби і забезпечення конкурентних переваг. Виділені поняття зовнішньої та внутрішньої конкурентної переваги. Акцентовано увагу на STEP-аналізі як інструменті, що призначений для виявлення соціальних, технологічних, економічних і політичних аспектів зовнішнього середовища, що можуть вплинути на стратегію розвитку металургійної промисловості. Запропоновано оптимістичний, песимістичний і реалістичний сценарії розвитку економіки України. Виявлено, що аналіз зовнішнього середовища дозволяє підприємствам металургійної галузі своєчасно спрогнозувати появу загроз і можливостей, розробити ситуаційні плани на випадок виникнення непередбачених обставин, а також стратегію досягнення цілей та перетворення потенційних загроз у вигідні можливості.

Кислова Л. А. Анализ среды функционирования предприятий металлургической отрасли Украины.

Доказано, что анализ маркетинговой среды функционирования металлургических предприятий служит инструментом, с помощью которого разработчики стратегии контролируют внешние по отношению к отрасли факторы с целью предвидеть потенциальные угрозы и возможности. Рассмотрена важность учета внешнего регулятивного влияния на деятельность металлургических

© ***L. Kyslova / Кислова Л. А., 2017***

предприятий. Применен SWOT-анализ потенциала развития металлургического комплекса Украины, который является эффективным инструментом маркетингового анализа потенциальных возможностей и угроз со стороны внешней и внутренней рыночной среды в металлургии, а также сильных и слабых сторон отрасли, что дает возможность определить стратегические приоритеты и возможные пути их реализации. Доказано, что применение технологии SWOT-анализа маркетинговой службой при оценке основных конкурентов создает предпосылки для разработки тактики конкурентной борьбы и обеспечения конкурентных преимуществ. Выделены понятия внешнего и внутреннего конкурентного преимущества. Акцентировано внимание на STEP-анализе как инструменте, предназначенном для выявления социальных, технологических, экономических и политических аспектов внешней среды, которые могут повлиять на стратегию развития металлургической промышленности. Предложено оптимистический, пессимистический и реалистический сценарии развития экономики Украины. Выявлено, что анализ внешней среды позволяет предприятиям металлургической отрасли своевременно спрогнозировать появление угроз и возможностей, разработать ситуационные планы на случай возникновения непредвиденных обстоятельств, а также стратегию достижения целей и превращения потенциальных угроз в выгодные возможности.

Постановка проблеми. Сучасні умови розвитку національної економіки характеризуються нестабільністю та непередбачуваністю маркетингового середовища функціонування металургійних підприємств. Сформована експортно-орієнтована структура вітчизняної металургії поглиблює диспропорції між потенційним світовим попитом на метал та внутрішніми запитами економіки України. Це призводить до фінансово-економічної небезпеки та реальних ресурсних обмежень для індустріального розвитку країни. Зміни у політиці, економіці, науці, культурі, відбуваються настільки швидко та інтенсивно, що підприємствам металургійного комплексу дедалі складніше до них пристосовуватись. Тому, виникає необхідність створення дієвої системи адаптації до сучасних умов, а також планування та прогнозування ринкових змін, з використанням новітніх управлінських технологій в металургійній галузі, які спроможні допомогти забезпечити укріплення позицій вітчизняних товарів на світовому ринку, що передбачає постійне вдосконалення продукції, бізнес-процесів і стратегії для зміцнення конкурентоспроможності.

Для підтримки довготривалої конкурентної переваги економічним суб'єктам необхідно створювати товари і послуги, які задовольняють не тільки реальні, але й перспективні потреби, та рівнятимуться на світові стандарти. Це викликає проблему вибору методів і напрямків стратегії удосконалень, тому що правильні або помилкові стратегічні рішення визначають успіхи та невдачі в діяльності металургійних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оцінки особливостей функціонування та перспектив розвитку підприємств металургії з використанням методів маркетингового стратегічного аналізу стало досить популярним, тому в спеціальній літературі широко представлені погляди науковців на цю проблематику, зокрема в працях Бєлоусової К. І., Бланк И. А., Картишова С. В., Кучера В. А., Мескон М. Х., Трухан О. Л. Федулової Л. І. та ін.

Однак, попри значну увагу до проблем діагностики зовнішнього середовища металургійних підприємств, маркетинговий аналіз використовується для внутрішнього застосування і виконання конкретних завдань лише окремими підприємствами.

Мета статті. Метою написання статті є викладення результатів дослідження з питань маркетингового аналізу функціонування підприємств металургійної галузі України і тенденцій її подальшого розвитку.

Результати дослідження. Основним завданням сучасної економіки України є призупинення економічного спаду і поступове нарощення виробництва, з розв'язанням низки соціальних проблем. Для цього необхідно насамперед підвищити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств на внутрішньому ринку і забезпечити стабільні темпи зростання ключових галузей, однією з яких є металургійна

галузь України. Розв'язання цієї проблеми пов'язано з розробленням і реалізацією проектів інноваційного розвитку підприємств. До того ж, для успішного його функціонування необхідно систематично вдосконалювати бізнес-процеси з метою адаптації до мінливих зовнішніх умов. Унаслідок цього цілком зміниться підхід до прийняття управлінських рішень при проведенні стратегічного аналізу, оскільки саме рішення формують напрямки діяльності підприємств металургійної галузі та їх окремих працівників. [1, с. 194–215].

Для розвитку металургійної промисловості України необхідним інструментом прогнозування майбутніх параметрів функціонування і розвитку складної системи організації виробництва і збуту продукції, є використання стратегічного аналізу, починаючи з оцінки стану економіки країни, галузі і окремого підприємства, виявлення основних конкурентів, для того, щоб закріпитися на доступних ринках збуту.

Маркетинговий аналіз бізнес-середовища вітчизняних металургійних підприємств вказує на те, що існує складна та комплексна проблема конкурентоспроможності металургійного комплексу України на світових ринках. Вітчизняна металургія технологічно відстала, надто вразлива до державної політики і кон'юнктурних коливань на світовому ринку. Це зумовлює необхідність пошуку способів та засобів, які можуть сприяти переходу вітчизняних металургійних підприємств у кращий стан. Одним із таких способів аналізу ринку є SWOT-аналіз.

SWOT-аналіз потенціалу розвитку металургійного комплексу України є ефективним інструментом маркетингового аналізу потенційних можливостей і погроз з боку зовнішнього й внутрішнього ринкового середовища в металургії, а також сильних і слабких сторін галузі, що дає можливість визначити стратегічні пріоритети та можливі шляхи їх реалізації (табл. 1).

Методика SWOT-аналізу - це ефективний і доступний спосіб оцінки стану проблемної ситуації в галузі. Проведення SWOT-аналізу дає можливість більш чітко уявляти переваги і недоліки підприємств, а також ситуацію на ринку. Це дозволяє вибрати оптимальний шлях розвитку, уникнути небезпек і максимально ефективно використовувати наявні в розпорядженні ресурси, попутно користуючись наданими ринком можливостями. Застосування технології SWOT-аналізу маркетинговою службою при оцінці основних конкурентів, створює чудові передумови для розробки тактики конкурентної боротьби і забезпечення конкурентних переваг.

На думку вчених, найскладніше визначити характеристики конкурентної переваги підприємства над іншими виробниками. Зазначена перевага є відносною порівняно з пріоритетним конкурентом. Відносна перевага конкурента може бути внутрішньою та зовнішньою.

Зовнішня конкурентна перевага – це перевага у властивостях товару, яка створює «цінність для покупця» завдяки повнішому задоволенню його потреби. Ця перевага збільшує «ринкову силу» організації, тому вона може змусити ринок підняти ціну продажу вище, ніж пріоритетний конкурент, який не володіє такою перевагою. Оцінкою такої сили можна вважати еластичність попиту за ціною.

Внутрішня конкурентна перевага – це перевага підприємства у витратах виробництва, яка створює «цінність для виробника» внаслідок вищої його продуктивності. Внутрішня перевага забезпечує організації більшу стійкість до зниження ціни продажу, яка нав'язана ринком або конкурентами, та вищу рентабельність [2].

Водночас, виявлення конкурентної переваги стикається з певними проблемами: вибір базового об'єкта для порівняння – організації-лідера в межах стратегічної зони господарювання; формування критеріїв конкурентоспроможності підприємства; необхідність моніторингу ринку, як внутрішнього, так, й зовнішнього, адже недостатня

інформація про діяльність конкурентів може створити у керівництва необґрунтоване враження про власні переваги, що відобразиться у стратегії підприємства.

Таблиця 1

Загальний SWOT-аналіз факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на ринку металургійної продукції

Внутрішнє середовище	
Сильні сторони	**Слабкі сторони**
1. вигідне географічне положення України 2. наявність мінерально-сировинної бази 3. висока концентрація виробництва 4. наявність вітчизняних науково-технічних розробок для організації виробництв по глибокій і комплексній переробці сировини 5. забезпеченість морським та залізничним транспортом 6. відносно дешева робоча сила з достатньо високим рівнем кваліфікації працівників **7.** наявність великих виробничих потужностей 8. порівняно низька ціна кінцевих виробів та сировини 9. готовність до впровадження сучасних високотехнологічних схем переробки та отримання якісних металів, що дозволяють розвивати нові галузі (рідкіснометалеву, радіотехнічну, нанотехнології та ін.)	1. низький рівень переділу і мала номенклатура металовиробів 2. порівняно низька якість, випуск великої частки напівфабрикатів 3. високий ступінь зносу основних фондів, у т. ч. машин і устаткування, будівельних конструкцій, виробничих будівель і споруд 4. велика орієнтація підприємств на експорт і висока залежність від зовнішньої ринкової кон'юнктури 5. низька якість вітчизняної залізорудної сировини обумовлена як низьким вмістом заліза, так і гірничо-геологічними і гірничо-технічними умовами видобутку руд 6. висока ресурсо- і енергоємність більшості продукції в порівнянні з зарубіжними підприємствами-аналогами 7. відсутність в окремих випадках сертифікації у відповідності з європейськими та міжнародними стандартами 8. недостатнє фінансування НДДКР, спрямованих на розробку інноваційних технологій зі збагачення руд, переробку відходів, на підвищення комплексності сировини, вдосконалення технологічних процесів 9. низька частка виробництва високотехнологічних і наукомістких видів продукції
Зовнішнє середовище	
Можливості	**Загрози**
1. розширення сортаменту і номенклатури металовиробів, що матиме попит за будь-якої кон'юнктури 2. підвищення внутрішнього метало-споживання за рахунок активного державного стимулювання розвитку внутрішнього ринку металів 3. розширення географії експорту 4. модернізація основних фондів 5. залучення інвестицій у галузь 6. збільшення частки металопродукції з високою доданою вартістю	1. загроза збереження сировинної спрямованості експорту продукції гірничо-металургійної галузі 2. падіння цін на продукцію на світових ринках 3. недостатня кількість інвестицій в галузь 4. відсутність стабільного внутрішнього попиту 5. посилення екологічних вимог 6. внутрішнє зростання цін на енергоносії 7. висока конкуренція з боку країн Південно-Східної Азії, особливо Китаю, на світових ринках металів і металопродукції 8. збільшення імпорту аналогічної продукції 9. протекціонізм інших країн

Ефективне функціонування підприємств металургійної галузі вимагає пошуку і розробки кожним з них власної стратегії розвитку. Це зумовлює актуальність дослідження процесу формування конкурентної позиції підприємства і виявлення основних шляхів її зміцнення.

Аналіз конкурентних позицій металургійного підприємства необхідно проводити для: - розробки заходів по покращенню конкурентоспроможності; - вибору підприємством партнера для спільного виробництва продукції; - залучення коштів інвестора в перспективне виробництво; - складання програми виходу підприємства на нові ринки збуту.

Мета аналізу конкурентних позицій підприємства – визначити положення підприємства на галузевому ринку, виявити позитивні і негативні фактори, які можуть вплинути на формування та розвиток елементів потенціалу у конкурентному середовищі [3].

Таким чином, ми можемо зробити висновок про те, що конкурентна позиція підприємства є відносною характеристикою, що дозволяє порівняти підприємство з його конкурентами за певними параметрами діяльності. Конкурентна позиція визначається конкурентоспроможністю як самого підприємства, так і його конкурентів. Вона набуває конкретної форми лише у певний момент (період) часу в порівнянні з певною сукупністю конкурентів, відображуючи становище, що фактично склалося на ринку.

Однак, для визначення стратегічних орієнтирів розвитку металургійної галузі України лише одного SWOT-аналізу недостатньо. Тому, розглянемо ще один вид аналізу – STEP-аналіз (PEST-аналіз), який частіше проводиться під час аналізу усієї галузі або ринку. На відміну від SWOT–аналізу, де можливо використання для певного підприємства, у тому числі і металургійного.

За допомогою STEP-аналізу здійснюється аналіз макросередовища підприємства, що значною мірою дозволяє розробити фінансову стратегію, яка була б адекватною до умов макросередовища. STEP-аналіз певною мірою виступає як складова SWOT-аналізу, що належить до встановлення факторів зовнішнього середовища непрямої дії, які впливають на формування можливостей та загроз для підприємства.

При проведенні STEP-аналізу необхідно проаналізувати можливий вплив на діяльність підприємств окремої галузі або ринку чотирьох основних факторів макроекономічного середовища: Political політичний; Economic економічний; Social соціальний; Technological технологічний [3].

Вивчення соціального компонента зовнішнього оточення спрямоване на те, щоб усвідомити й оцінити вплив на бізнес таких соціальних явищ, як ставлення людей до праці та якості життя, мобільність людей, активність споживачів та ін. Аналіз технологічного компонента дозволяє передбачати можливості, пов'язані з розвитком науки й техніки, вчасно переорієнтуватися на виробництво й реалізацію технологічно перспективного продукту, спрогнозувати момент відмови від використовуваної технології [4]. Політичний фактор вивчається, для того, щоб мати розуміння про наміри органів державної влади відносно розвитку суспільства й про кошти, за допомогою яких держава припускає запроваджувати в життя свою політику. Аналіз економічного аспекту зовнішнього середовища дозволяє зрозуміти, як на рівні держави формуються й розподіляються економічні ресурси. Для більшості підприємств це є найважливішою умовою їхньої ділової активності [5].

Проаналізуємо їх за допомогою STEP-аналізу та складемо матрицю макроекономічних факторів впливу на металургійну галузь України з урахуванням можливих варіантів розвитку економіки [складено автором за 1,6,7] (табл. 2).

Таким чином, при песимістичному прогнозі розвитку економіки України може спостерігатися поява нових конкурентів (особливо на зовнішньому ринку) і зростання активності існуючих опонентів; подальше проведення АТО; вплив конкурентних технологій; посилення державної політики в галузі сертифікації, екологізації та держконтролю за діяльністю бізнес-суб’єктів і штрафні санкції; зниження привабливості праці в металургії; недостатність фінансування з боку держави; високі темпи інфляції та падіння величини ВВП.

Реалістичний прогноз припускає зміни законодавства, що зачіпають соціальні фактори; розвиток конкурентних технологій; зростання обмінного курсу валют;

сезонність продажу; посилення державної політики в галузі сертифікації та невеликі темпи росту величини ВВП.

Таблиця 2

STEP-аналіз макроекономічних факторів металургійної галузі України

Фактори впливу	Варіанти прогнозу розвитку економіки		
	Песимістичний	Реалістичний	Оптимістичний
1. Соціальні (S):			
✓ велика кількість незайнятого працездатного населення;	+	+	
✓ зміни законодавства, що зачіпають соціальні фактори;			+
✓ поліпшення демографічної ситуації в регіоні;	+		+
✓ низький соціальний статус у виробничій сфері;	+	+	
✓ зниження привабливості праці в металургії.			
2. Технологічні (T):			
✓ поява науково-технічних досягнень;			+
✓ сировинна ситуація та ресурсний потенціал регіону;			+
✓ розвиток конкурентних технологій;	+	+	
✓ продукція, що виробляється, у більшості своїй є морально застарілою, з низьким рівнем автоматизації та технології виробництва;	+	+	
✓ інноваційний потенціал.			+
3. Економічні (E):			
✓ поліпшення економічної ситуації в країні;			+
✓ поява нових конкурентів;	+		
✓ зростання активності конкурентів зовнішнього ринку;	+		
✓ нестабільність валютного курсу;	+	+	
✓ низька рентабельність виробництва;	+	+	
✓ темпи інфляції;	+	+	
✓ величина ВВП;	+	+	+
✓ недостатність фінансування з боку держави.	+		
4. Політичні (P):			
✓ військові дії на сході України, де найбільш зосереджені металургійні підприємства	+		
✓ посилення державної політики в галузі сертифікації;	+		
✓ зміни законодавства та урядова політика;	+	+	
✓ недовіра суспільства до влади та її органів;	+	+	
✓ недосконала податкова система;	+		
✓ жорсткість держконтролю за діяльністю бізнес-суб'єктів і штрафні санкції.	+		

При оптимістичному прогнозі серед соціальних факторів слід виділити: зростання реальних доходів населення; зміни законодавства, що зачіпають соціальні фактори; поліпшення демографічної ситуації в регіоні (у т. ч. пов'язаної із можливістю закінчення АТО). Серед технологічних факторів: поява науково-технічних досягнень у металургійній галузі; поліпшення сировинної ситуації та ресурсного потенціалу регіону; зростання інноваційного потенціалу; серед економічних - поліпшення економічної ситуації в країні; великі темпи росту ВВП та економічне зростання.

Висновки: Враховуючи, виявлені при маркетинговому аналізі шляхом STEP- і SWOT-аналізу у великій кількості внутрішні та зовнішні фактори впливу на маркетингове середовище діяльності металургійних підприємств України, можна виділити декілька найвагоміших чинників: проведення АТО, урядове регулювання і

бюрократія, високі податки, труднощі з джерелами фінансування. Тому, слід зазначити, що металургійна галузь України не відповідає ринковим запитам і реальній можливості її розвитку. Таким чином, особливості середовища зовнішнього оточення полягають в його складності, рухливості і невизначеності, що вимагає рішучих дій з боку економічних суб'єктів у рамках державно-приватного партнерства щодо налагодження випуску конкурентоспроможної металургійної продукції, орієнтуючись на внутрішній та зовнішній ринки.

Список використаних джерел:

1. *Мескон М. Х. Основы менеджмента: пер. с англ. / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : Дело, 2002. – 704 с.*
2. *Бєлоусова К. І. Позиціонування підприємства: зміст та аспекти / К.І.Бєлоусова // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2011. – № 11. Ч2. – С. 46 – 50.*
3. *Картишов С. В. Конкуренція товарів на вітчизняному ринку / С.В.Картишов // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – №3. – С. 27– 32.*
4. *Кучер В. А. Концептуальні основи визначення рівня конкурентоспроможності під- приємства [Електронний ресурс] / В. А. Кучер // Экономика Крыма. – 2011. – № 1. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/EkonK/2011_1/2011/econ_1_2011/310-315.pdf*
5. *Бланк И. А. Финансовая стратегия предприятия / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, Эльга, 2004. – 720 с.*
6. *Кислова Л. А. Застосування бенчмаркінгу в управлінні економічною безпекою металургійних підприємств / Л.А. Кислова // Вісник МДУ. Серія: Економіка. Випуск 12. [Наукове видання.] – Маріуполь: МДУ. – 2016. – С.81-89.*
7. *Трухан О. Л. Стратегічний аналіз у системі управління підприємствами / О. Л. Трухан // Вісник ЖДТУ «Економічні науки». – 2009. – № 1(47). – С. 137–140.*

References (BSI):

1. *Meskon M. (2002). Osnovyi menedzhmenta: per. s angl. [Fundamentals of Management: Per. With English], M. : Delo, 704 p.*
2. *Byelousova K. (2011). Pozy`cionuvannya pidpry`yemstva: zmist ta aspekty` [Positioning of the enterprise: the content and aspects]. Visny`k Sxidnoukrayins`kogo nacional`nogo universy`tetu imeni Volody`my`ra Dalya. - The Bulletin of the East-Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl, 11. (2), P. 46 - 50.*
3. *Kartyshov S.V. (2005). Konkurenciya tovariv na vitchy`znyanomu ry`nku [Competition of goods in the domestic market]. Aktual`ni problemy` ekonomiky` - Current problems of the economy, 3, pp. 27-32.*
4. *Kucher V.A. (2011). Konceptual`ni osnovy` vy`znachennya rivnya konkurentospromozhnosti pid-pry`yemstva [Conceptual basis for determining the level of competitiveness of the enterprise] Ekonomika Kryima – Crimea economy, 1. – Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/EkonK/2011_1/2011/econ_1_2011/310-315.pdf*
5. *Blank I. A. (2004). Finansovaya strategiya predpriyatiya [Financial strategy of the enterprise], K.: Nika-Center, Elga, 720 p.*
6. *Kyslova L. A. (2016). Zastosuvannya benchmarkingu v upravlinni ekonomichnoyu bezpekoyu metalurgijny`x pidpry`yemstv [Application of benchmarking in the management of the economic safety of metallurgical enterprises] Visny`k MDU.– Bulletin of Mariupol State University. Mariupol`: MDU. 12. - pp.81-89.*
7. *Truhan O. L. (2009). Strategichny`j analiz u sy`stemi upravlinnya pidpry`yemstvamy` [Strategic analysis in the system of enterprise management]. Visny`k ZhDTU «Ekonomichni nauky`» - Bulletin of ZHDTU "Economic sciences", 1 (47), pp. 137-140.*

Ключові слова: *маркетинговий аналіз; внутрішнє середовище підприємства; макросередовище; металургійне підприємство; конкурентна перевага.*
Ключевые слова: *маркетинговый анализ; внутренняя среда предприятия; макросреда; металлургическое предприятие; конкурентное преимущество.*
Keywords: *marketing analysis; the internal environment of the enterprise; macro environment; metallurgical enterprise; competitive advantage.*

УДК 332.055.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ МАЛОГО Й СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Якушева Оксана Вікторівна, викладач, Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, e-mail: ksyushanovickay@gmail.com, тел: +380954047228

Oksana Yakusheva, teacher Cherkasy State University of technology, Cherkassy, e-mail: ksyushanovickay@gmail.com, tel: +380954047228

O. Yakusheva. Methodical approach to economical development of small and medium business in the regions of Ukraine.

The article considers methodological approaches to assessing the economic development of small and medium business in the regions of Ukraine on the basis of principles of regional model of economic development of small and medium business in the regions of Ukraine. In the proposed method evaluated economic development of Ukraine and development of small and medium businesses through the use of integrated indicators, cluster analysis, performance synchronization and asymmetry. Analysis of synchronicity and asymmetry of small and medium businesses in the region showed that regions develop at different rates and scope, so that there is a change in the distribution of small and medium businesses, the pace of its economic growth, the level of competition between enterprises and demand. The influence of internal and external environment for the development of small and medium businesses. The proposed regional model enabled to identify clusters of active and passive regions. It is established that the effective development and particular regions, given their level of differentiation required implementing strategic measures to align economic development with the aim of increasing the attractiveness equivalent SME in each region. The regional model makes it possible to develop effective strategic directions of development of small and medium business, including research results at every stage of the cluster.

Якушева О. В. Методичні підходи до оцінки економічного розвитку малого й середнього бізнесу в регіонах України.

У статті розглянуто методичні підходи до оцінки економічного розвитку малого й середнього бізнесу в регіонах України на основі регіональної моделі формування засад економічного розвитку малого й середнього бізнесу в регіонах України. За запропонованою методикою проведено оцінку економічного розвитку регіонів України та розвитку малого й середнього бізнесу за допомогою використання інтегральних показників, кластерного аналізу, показників синхронності та асиметричності. Аналіз синхронності та асиметричності розвитку малого й середнього бізнесу у регіонах показав, що регіони розвиваються за різними темпами та масштабами, унаслідок чого відбуваються зміни в розміщенні підприємств малого й середнього бізнесу, темпах його економічного зростання, рівні конкуренції між підприємствами та попитом населення. Визначено вплив зовнішнього та внутрішнього середовища на розвиток малого й середнього бізнесу. Запропонована регіональна модель дала змогу виділити кластери із активними та пасивними регіонами. Встановлено, що для ефективного розвитку країни та окремих регіонів, враховуючи диференційованість рівня їх розвитку, необхідне упровадження стратегічних заходів щодо вирівнювання економічного розвитку регіонів з метою рівнозначного підвищення привабливості малого й середнього бізнесу у кожному регіоні. Регіональна модель дає змогу розробити ефективні стратегічні напрями розвитку малого й середнього бізнесу, враховуючи результати досліджень на кожному етапі формування кластера.

Якушева О. В. Методические подходы к оценке экономического развития малого и среднего бизнеса в регионах Украины.

В статье рассмотрены методические подходы к оценке экономического развития малого и среднего бизнеса в регионах Украины на основе региональной модели формирования основ экономического развития малого и среднего бизнеса в регионах Украины. По предложенной методике проведена оценка экономического развития регионов Украины и развития малого и среднего бизнеса посредством использования интегральных показателей, кластерного анализа, показателей синхронности и асимметричности. Анализ синхронности и асимметричности развития малого и среднего бизнеса в регионах показал, что регионы развиваются по разным темпами и масштабами, в результате чего происходят изменения в размещении предприятий малого и среднего бизнеса, темпах

© ***O. Yakusheva / Якушева О. В., 2017***

его экономического роста, уровне конкуренции между предприятиями и спросом населения. Определено влияние внешней и внутренней среды на развитие малого и среднего бизнеса. Предложенная региональная модель позволила выделить кластеры с активными и пассивными регионами. Установлено, что для эффективного развития страны и отдельных регионов, учитывая дифференцированность уровня их развития, необходимо внедрение стратегических мер по выравниванию экономического развития регионов с целью равнозначного повышения привлекательности малого и среднего бизнеса в каждом регионе. Региональная модель позволяет разработать эффективные стратегические направления развития малого и среднего бизнеса, учитывая результаты исследований на каждом этапе формирования кластера.

Постановка проблеми. Процеси розвитку господарської діяльності, які створюють появу нових знань та технологій виробництва, значно змінюють умови функціонування як зовнішніх, так і внутрішніх факторів впливу на розвиток соціально-економічних процесів у регіонах, країні. Унаслідок таких змін зростає вплив умов невизначеності та нестабільності економічного простору, що зумовлює необхідність використання нових ефективних інструментів дослідження можливих причин виникнення диспропорцій у регіональному просторі. У сучасних умовах трансформаційних змін кластерна модель соціально-економічного розвитку регіону визнана однією з найефективніших, оскільки за останні роки перетворилась на провідну концепцію світової економіки. Кластеризація змушує проводити самоаналіз стану економіки регіону, за допомогою якого регіон отримує можливість перспективного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зауважити, що науковці ще недостатньо уваги приділяють застосуванню методів кластерного аналізу для вирішення конкретних практичних проблем, що постають перед вітчизняними, світовими теоретиками та практиками. Результати кластеризації відображено у працях Н. Волкової, А. Вороніна, С. Гаркавенко, Г. Квіти, А. Лавренка, Л. Попової, О. Паливоди, О. Стукача та ін. [1-4].

Мета статті – обґрунтування та визначення методичних підходів до оцінки економічного розвитку малого й середнього бізнесу в регіонах України на основі кластерного аналізу.

Результати дослідження. У процесі дослідження економічного розвитку регіонів та виявлення головних проблем й факторів, що його стримують, підприємства малого й середнього бізнесу (МСБ) потребують розробки регіональної моделі розвитку, яка б давала змогу провести комплексну оцінку стану його розвитку, економічного розвитку регіонів, та на основі отриманих результатів розробити напрями розвитку для кожного регіону, враховуючи його особливості. Розробка ефективної методики аналізу розвитку є досить важливим етапом при побудові регіональної моделі розвитку.

Автор пропонує для більш ґрунтовного дослідження та виявлення глибинних причин спаду розвитку МСБ у регіонах України застосовувати методику, засновану на кластерному аналізі. Кластеризація дає змогу визначити спочатку стан економічного розвитку регіонів, а потім відповідно до знайдених результатів споживання населення, провести аналіз стану МСБ у регіонах країни, що дає змогу визначити регіони інсайдери та аутсайдери. На рисунку 1 запропоновано регіональну модель формування засад економічного розвитку малого й середнього бізнесу в регіонах України.

Кластерний аналіз є багатовимірною статистичною процедурою, яка «…передбачає збір даних, що зберігають інформацію про вибірку об’єктів та їх упорядкування в однорідні групи» [5, с. 518].

Запропонована методика передбачає такі етапи:

1. Кластеризація рівня економічного розвитку регіонів.

2. Нормування показників економічного розвитку регіонів та зведення їх до єдиного масштабу з метою проведення рівнозначного дослідження, а також виокремлення рівня споживання населення в регіонах України.

3. Розрахунок коефіцієнта синхронності досліджуваних даних розвитку МСБ за період – 2010–2015 рр., який показує наскільки синхронно або позитивно змінюються показники задля змоги подальшого визначення більш перспективних регіонів щодо рівня споживання.

4. Розрахунок коефіцієнта асиметрії показників розвитку МСБ, який показує міру розкиду досліджуваних даних при кластеризації, тобто її відхилення від математичного сподівання та можливість отримання точних результатів.

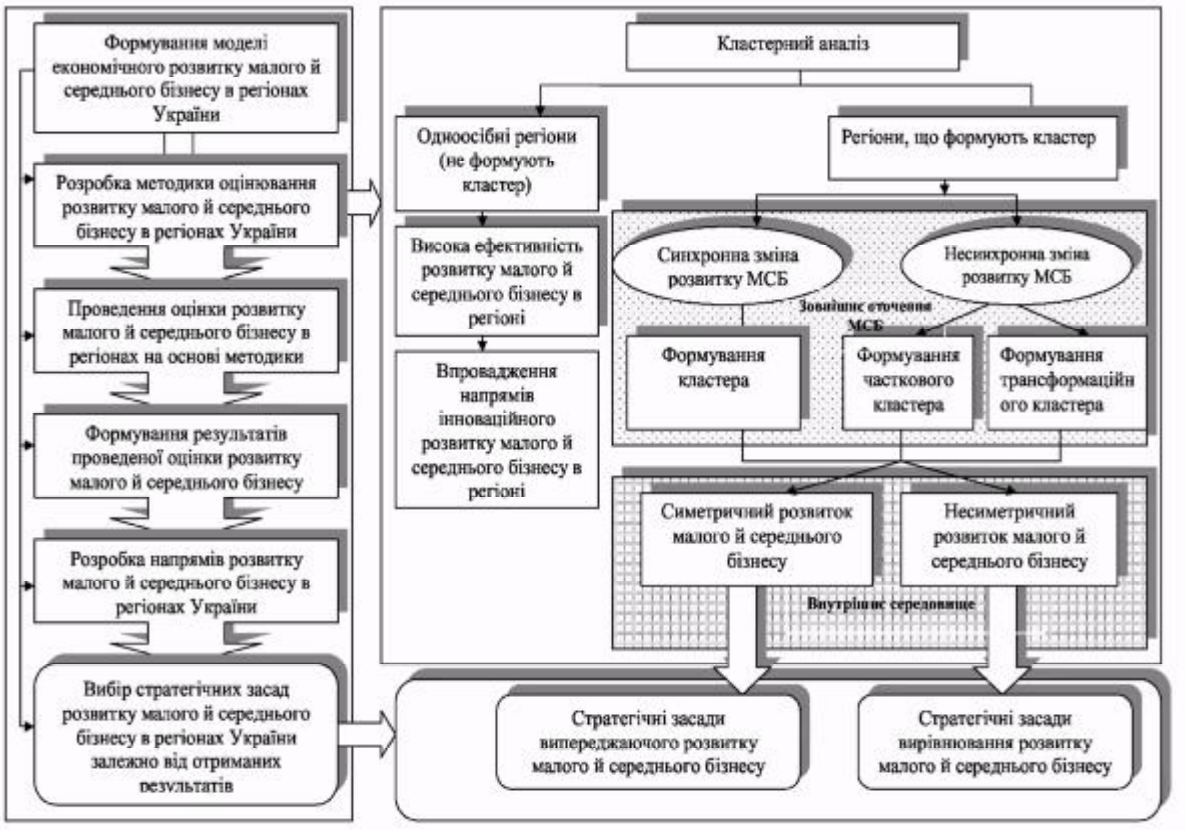

Рис. 1. Регіональна модель формування засад економічного розвитку малого й середнього бізнесу в регіонах України

Така методика дасть змогу визначити напрями розвитку регіонів України при наявності отриманих результатів досліджень, та на основі них розробити ефективні стратегічні напрями економічного розвитку МСБ в регіонах України.

Для апробації запропонованого методичного підходу щодо аналізу стану розвитку МСБ у регіонах України було досліджено 24 об’єкти з метою їх групування, при цьому для розподілу регіонів був використаний ієрархічний метод із використанням алгоритму k-середніх та евклідової метрики. Ієрархічний метод кластерізації полягає в обґрунтованому об’єднанні вихідних елементів при відповідному зменшенні числа кластерів під час дослідження.

Для дослідження стану економічного розвитку регіонів України було проведено кластеризацію за такими показниками: чисельність наявного населення, кількість зайнятих економічною діяльністю, наявний доход населення в розрахунку на 1 особу, витрати населення в розрахунку на 1 особу, валовий регіональний продукт, експорт та імпорт товарів, середньомісячна заробітна плата, обсяг реалізованої промислової продукції, роздрібний товарооборот підприємств, інвестиції в основний капітал відповідно, які впливають на стан розвитку МСБ.

Для проведення економіко-математичних розрахунків використано комп’ютерну програму Statistica 6.0, у якій застосовано дивізівний метод (від найбільших значень до найменших) k-середніх із метрикою Euclidian.

Для проведення кластеризації постає необхідність визначення оптимальної кількості кластерів, які будуть найефективнішими для цієї кількості об'єктів з однаковими інтервалами розвитку. Розрахунок такого критерію може бути представлений за допомогою формули Стерджесса [6]:

$$n = 1 + 3,322 \lg N, \quad (1)$$

де n – число груп (кластерів);

N – число одиниць сукупності.

За результатами розрахунку даних за формулою Стерджесса визначено, що із загальної вибірки в 24 об'єкти оптимальна кількість кластерів дорівнює 5, які сформувалися за рівнем схожих показників та відповідно за тими параметрами, що відрізняють ті чи інші регіони одного кластеру від іншого.

Розглянемо, які зміни в економічному розвитку спостерігаються в 2015 році (табл. 1).

Таблиця 1

Результати кластеризації економічного розвитку регіонів України в 2015 р.

Кластер №	Регіони
1	Дніпропетровська
2	Донецька
3	Луганська
4	Запорізька, Київська, Львівська, Полтавська, Одеська, Харківська
5	Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська

У результаті кластерного аналізу виокремлено одноосібні регіони та кластери, в яких регіони об'єднані за схожими ознаками економічного розвитку.

Результати проведеного кластерного аналізу в 2015 році свідчать про формування двох груп розподілу регіонів:

I група – група, що сформувала проблемні регіони в кластерах за схожими ознаками, які були об'єднані за географічними, економічними, соціальними показниками у зв'язку із необхідністю вирішити економічні труднощі консолідовано, поєднуючи свої можливості та потенціал.

II група – група потенційно потужних регіонів, які не сформували кластер через наявний ресурсний, економічний потенціал та відносну самостійність кожного регіону. Такі регіони здатні функціонувати та розвиватися без сторонньої підтримки, тому не потребують об'єднання в кластер, оскільки мають інші темпи росту, значний потенціал щодо самостійного відтворення економічного розвитку регіону та підвищення рівня споживання населення в них.

Отже, за рівнем споживання населення сформувалися групи регіонів, які є привабливими для розвитку МСБ та в яких необхідна стимулююча стратегія щодо підвищення попиту на товари та послуги МСБ.

Для розрахунку синхронності використовувались дані за період 2010 – 2015 рр., але, оскільки синхронність передбачає динаміку значень між досліджуваними роками, то зафіксуємо отримані результати станом на кінець періоду за 2012 р. та 2015 р. на рисунку 2.

Як показують дані на рисунку 2, кілька регіонів відрізняються від інших несинхронністю зміни показників розвитку. Донецька та Луганська області вирізняються різким зменшенням інтегрального показника розвитку регіонів, тому несинхронність у 2015 р. значно зросла. У Донецькій області спостерігається найбільший розрив між показниками розвитку в 2012 р. та 2015 р. Така ситуація свідчить про те, що ці регіони не можуть належати до одного кластера через

нерівномірність свого розвитку. Синхронність та кластерний аналіз підтверджує одноосібність регіонів як самостійних та самодостатніх об'єктів із можливістю до саморозвитку.

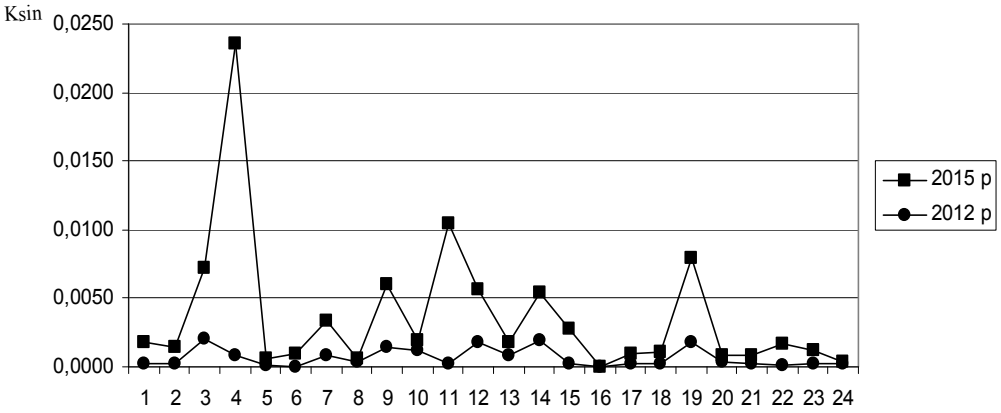

1 – Вінницька , 2– Волинська, 3– Дніпропетровська, 4– Донецька, 5 – Житомирська, 6 – Закарпатська, 7 – Запорізька, 8 – Івано-Франківська, 9 – Київська, 10 – Кіровоградська, 11– Луганська, 12 – Львівська, 13 – Миколаївська, 14 – Одеська, 15 – Полтавська, 16 – Рівненська, 17 – Сумська, 18 – Тернопільська, 19 – Харківська, 20 – Херсонська, 21 – Хмельницька, 22 – Черкаська, 23 – Чернівецька, 24 –Чернігівська.

Рис. 2. Динаміка синхронності інтегрального показника розвитку МСБ у регіонах України в 2012 р. та 2015 р.

Синхронність належить до зовнішнього оточення, оскільки такий показник не визначає рівень розвитку підприємств, а визначає результат діяльності МСБ між регіонами. Асиметричність показує однорідність розміщення підприємств МСБ в регіоні, тому належить до внутрішнього середовища.

Після визначення належності регіонів до відповідних кластерів та формування зовнішніх характеристик регіонів, постає питання визначення внутрішніх умов розвитку регіонів – розвиток МСБ. Для того, щоб визначити наскільки симетрично розвивається МСБ у кожному регіоні кластера, автор пропонує використовувати коефіцієнт асиметрії.

Асиметричність як явище характеризує невідповідність, відхилення певного явища від встановлених параметрів, відсутність або порушення гармонії, розмірності розміщення точок або частин предмета в просторі, коли одна половина є ніби дзеркальним відображенням другої [7].

На рисунку 3 наведено розрахунки асиметричності МСБ регіонів України.

Результати рисунку 3 показують асиметричність розвитку МСБ майже в усіх регіонах України, до того ж в динаміці за досліджуваний період цей показник збільшується та вказує на існування фактору асиметрії.

Жоден із регіонів не має нормального та середнього значення асиметрії. Така ситуація свідчить про нерівномірність розміщення підприємств МСБ та утворення в них територій, де концентрація МСБ є найбільшою й дзеркально відображає показники території, для якої характерні застійні процеси та немає зацікавленості в розвитку МСБ. Відсутність рівномірного розміщення підприємств МСБ породжує асиметричність його розвитку.

Найменшу асиметричність розвитку МСБ мають Закарпатська, Тернопільська та Чернівецька області, в яких із роками ця тенденція посилюється

Подолання таких розбіжностей, викликаних значним рівнем асиметрії, можливе за умови розробки комплексних заходів щодо стимулювання розвитку МСБ у регіонах визначених кластерів та об'єднання можливостей для спільного подолання цих проблем. Із метою недопущення деструктивного впливу регіональних асиметрій на

перебіг економічних процесів у регіонах країни варто здійснювати їх діагностику та запроваджувати виважені механізми подолання.

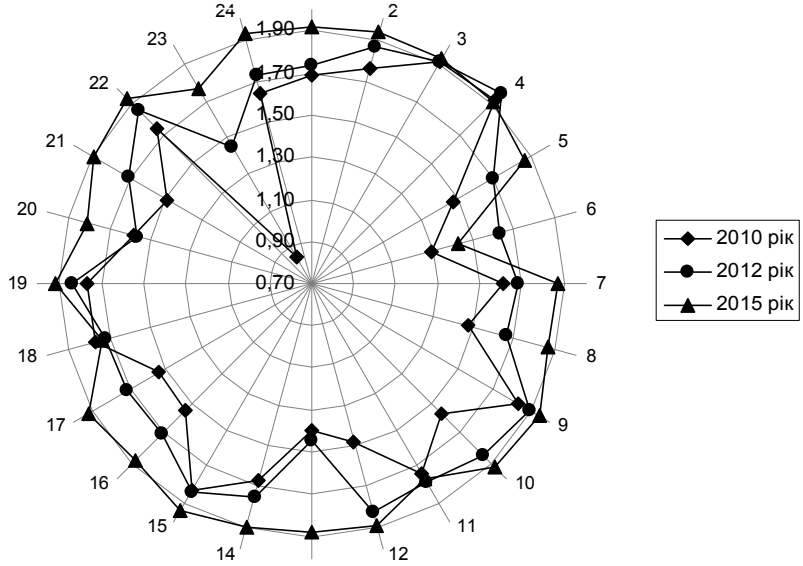

1 – Вінницька , 2– Волинська, 3– Дніпропетровська, 4– Донецька, 5 – Житомирська, 6 – Закарпатська, 7 – Запорізька, 8 – Івано-Франківська, 9 – Київська, 10 – Кіровоградська, 11– Луганська, 12 – Львівська, 13 – Миколаївська, 14 – Одеська, 15 – Полтавська, 16 – Рівненська, 17 – Сумська, 18 – Тернопільська, 19 – Харківська, 20 – Херсонська, 21 – Хмельницька, 22 – Черкаська, 23 – Чернівецька, 24 –Чернігівська.

Рис. 3. Графічне представлення асиметричності розвитку МСБ у регіонах України за 2010 – 2015 рр.

Отже, аналіз синхронності та асиметричності розвитку МСБ у регіонах дозволяє констатувати, що регіони розвиваються за різними темпами та масштабами, унаслідок чого відбуваються зміни в розміщенні підприємств МСБ, темпах його економічного зростання, рівні конкуренції між підприємствами та попитом населення. Відповідно до таких відхилень щодо економічного розвитку регіонів та їх розбіжностей один від одного, виникає необхідність формування різних підходів до вирішення проблем регіональних диспропорцій та урівноваження розвитку МСБ у регіонах. Оскільки кожен кластер має певні особливості розвитку, автор пропонує для кожного з них розробити відповідні до його особливостей шляхи розвитку регіонів та тим самим зменшити дисбаланс між рівнем розвитку, послабити асиметричність, забезпечити синхронність розвитку показників для рівномірного й сталого розвитку МСБ у регіонах України.

Зарубіжний досвід свідчить про існування підходів щодо подолання регіональної диференціації, але й досі в Україні не вдалося адаптувати такі підходи через низку особливостей економічного розвитку України (географічні, економічні, культурні, соціальні, політичні). Тому, враховуючи особливості розвитку регіонів України та результати проведених досліджень, автор пропонує модель визначення шляхів розвитку регіонів і вибір методів стратегічних засад розвитку МСБ, за якою визначається вектор формування ефективної діяльності МСБ у регіонах України.

Запропонована регіональна модель дала змогу виділити 2 групи регіонів:

1 група – одноосібні регіони – Донецька, Дніпропетровська, Луганська області. Такі регіони є потужними промисловими центрами та мають самостійні важелі для подолання проблем розвитку МСБ, підвищення рівня споживання населення та рівня конкуренції між підприємствами. Для таких регіонів пропонується Впровадження напрямів інноваційного розвитку малого й середнього бізнесу в регіоні

2 група – регіони, які потребують інтеграції з іншими регіонами, ідентичними за рівнем розвитку та проблемами, притаманними цій групі. В результаті кластерного аналізу було сформовано 2 кластери:

- активний – темпи економічного росту регіонів значно переважають над значеннями іншого кластера та з кожним роком підвищуються;
- депресивний – темпи економічного розвитку регіонів змінюються досить повільно.

Активний кластер характеризується синхронністю зміни показників, але Харківський регіон вирізняється в ньому несинхронністю зміни показників розвитку МСБ, тому за запропонованою моделлю він належить до одноосібних регіонів за низкою причин (темпи економічного розвитку, ВРП, рівень заробітної плати тощо). Сформований частковий кластер характеризується асиметричністю розвитку МСБ, тому потребує розробки стратегічних засад вирівнювання економічного розвитку.

Пасивний кластер характеризується синхронністю зміни показників, що показує ідентичний рівень коливання розвитку МСБ, а також наявну асиметричність розвитку МСБ, тому також потребує розробки стратегічних засад вирівнювання економічного розвитку.

Для ефективного розвитку країни та окремих регіонів, враховуючи диференційованість рівня їх розвитку, необхідне упровадження стратегічних заходів щодо вирівнювання економічного розвитку регіонів з метою рівнозначного підвищення привабливості МСБ у кожному регіоні.

Запропонована модель дає змогу розробити ефективні стратегічні напрями розвитку МСБ, враховуючи результати досліджень на кожному етапі формування кластера. Запропоновані методичні підходи формують поетапне бачення результативності регіонів та визначають необхідні важелі формування стійкості МСБ у них, визначають конкуренті позиції та проблемні території з урахуванням внутрішніх та зовнішніх факторів впливу.

Висновки. Отже, трансформаційні перетворення в Україні по-різному позначилися на її розвитку: деякі з них активно застосовують наявний потенціал і поступово адаптуються до складних економічних умов розвитку, а інші перебувають у стані глибокої економічної депресії, що призводить до підвищення зростання регіональної нерівності. Подолання таких розбіжностей можливе за умов проведення якісного та вичерпного аналізу з подальшим формуванням необхідних напрямів розвитку МСБ.

Список використаних джерел:

1. Воронин, А. В. Использование кластерного анализа для выбора локальных стратегий [Текст] / А.В. Воронин // Проблемы и перспективы управления экономикой и маркетингом в организации. – №1. – 2001. – Режим доступу: http://perspectives.utmn.ru/No1/text02.shtml

2. Волкова Н. А. Кластерный анализ результатов социологического опроса работников предприятия [Электронныйресурс] / Н. А. Волкова. – Режим доступа : http://ieee.tusur.ru/nauka/cluster.pdf.

3. Гаркавенко С. С. Маркетинг : підручник для вузів / С. С. Гаркавенко. – К. : Лібра, 2002. – 712 с.

4. Квита Г. М. Кластерный анализ в исследовании мотивационной структуры персонала предприятия [Электронный ресурс] / Г. М. Квита // Актуальные проблемы экономики. – 2009. – № 3(93). – Режим доступа :http://www.nbuv.gov.ua/Portal

5. Шадрина Г. В. Теория экономического анализа: учебно-метод. комплекс / Г.В. Шадрина. – М.: Изд. Центр ЕАОИ, 2010. – 219 с.

6. Вахович І. М. Табалова І. Є. Регіональні асиметрії сталого розвитку України:діагностика та механізми вирівнювання. «Волиньполіграф». Луцьк – 2012. – 333 с.

References:

1. Voronin, A. (2001), «Use of cluster analysis to select local strategies», [Problems and perspectives of managing the economy and marketing in the organization], №1., available at: http://perspectives.utmn.ru/No1/text02.shtml

2. *Volkova N., «Cluster analysis of the results of a survey of employees», available at: http://ieee.tusur.ru/nauka/cluster.pdf.*
3. *Garkavenko S. (2002). Marketing: a textbook for high schools. P 712.*
4. *Kvita G. (2009), «Cluster analysis in the study of the motivational structure of the enterprise personnel», [Actual problems of economics]. №. 3 (93), available at: http://www.nbuv.gov.ua/Portal5*
5. *Shadrina G.(2010). «The theory of economic analysis: the teaching method». P.219.*
6. *Vahovych I. Tabalova I. (2012) «Regional Ukraine asymmetry sustainable development: diagnosis and mechanisms of alignment». P. 333.*

Keywords: *methods; cluster analysis; economic development; SMEs; synchronicity; asymmetry.*
Ключові слова: *методика; кластерний аналіз; економічний розвиток; малий та середній бізнес; синхронність; асиметричність.*
Ключевые слова: *методика; кластерный анализ; экономическое развитие; малый и средний бизнес; синхронность; асимметричность.*

УДК 338(477)

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Маматова Лейла Шаміліївна, к. е. н., асистент кафедри економіки підприємств, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, e-mail: lmamatova@mail.ru, tel: +380962842860

Leila Mamatova, Ph. D., assistant of the Department Economics of Enterprises, State Higher Educational Istablishment «PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY», Mariupol, e-mail: lmamatova@mail.ru, tel: +380962842860

L. Mamatova. State regulation of entrepreneurial activity in Ukraine.

The concept of state regulation of entrepreneurial activity is investigated and the author's definition is offered. Forms, means, functions and basic systems of public authorities of state regulation are considered. Areas of support and development of state regulation of entrepreneurial activity are investigated. According to the laws of Ukraine, the goals and instruments of state regulation are defined. The components of the mechanism of state regulation of entrepreneurial activity are proposed.

Маматова Л. Ш. Державне регулювання підприємницької діяльності в Україні.

Досліджено поняття державного регулювання підприємницької діяльності та запропоновано авторське визначення. Розглянуто форми, засоби, функції та основні системи органів державної влади державного регулювання. Досліджено напрямки підтримки та розвитку державного регулювання підприємницької діяльності. Згідно до законів України визначено мету та інструменти державного регулювання. Запропоновано складові механізму державного регулювання підприємницької діяльності.

Маматова Л. Ш. Государственное регулирование предпринимательской деятельности в Украине.

Исследовано понятие государственного регулирования предпринимательской деятельности и предложено авторское определение. Рассмотрены формы, средства, функции и основные системы органов государственной власти государственного регулирования. Исследованы направления поддержки и развития государственного регулирования предпринимательской деятельности. Согласно законам Украины определены цели и инструменты государственного регулирования. Предложено составляющие механизма государственного регулирования предпринимательской деятельности.

Постановка проблеми. Для розвитку сталої, ефективної та конкурентоспроможної соціально-орієнтованої економіки в Україні потрібен ефективний і дієвий механізм державного регулювання, спрямований на реалізацію основної мети, яка полягає у виконанні соціально-економічних функцій держави і забезпеченні сталого економічного зростання окремих суб'єктів господарювання та держави в цілому. Регуляторна політика спрямована на забезпечення оптимального рівня втручання органів регіонального управління та місцевого самоврядування в діяльність суб'єктів підприємництва, вибір таких механізмів регулювання, які сприяли б як розвитку підприємницьких структур, так і економічному зростанню в державі. Державне регулювання підприємницької діяльності є складовою економічного розвитку місцевого, регіонального та центрального рівнів країни, а саме тому вимагає регулюючої ролі держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних і практичних аспектів ринкової економіки України, а саме ролі держави в регулюванні підприємницької діяльності, особливостям формування ринкових структур в наших умовах присвячено багато праць таких українських науковців, як О. Амоша, Д. Богиня, Б. Гаврилишин, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Гриценко, М. Долішній, Я. Жаліло, М. Звєряков, І. Малий, С. Мочерний, В. Черняк, А. Чухно та інші. Особливу увагу

© ***L. Mamatova / Маматова Л. Ш., 2017***

проблемам державного регулювання підприємницької діяльності в Україні приділяють такі вчені, як Ю. Бажал, З. Варналій, Т. Васильків, Т. Голікова, С. Дрига, В. Кредісов, В. Мельник, С. Митрофан, Н. Сабіна, Д. Чеберкус, О. Юлдашев, І Ясіновська та інші.

Мета статті є визначення ролі держави в регулюванні підприємницької діяльності та складових механізму державного регулювання підприємницької діяльності.

Результати дослідження. Розвиток підприємництва в Україні перейшов на стадію, коли вдосконалення регуляторної політики визначає подальші його перспективи. Державне регулювання підприємництва — це система правових, організаційних та регуляторно-контрольних заходів держави, спрямованих на створення сприятливого підприємницького середовища й управління державним сектором для забезпечення ефективності та конкурентоспроможності національної економіки. Україна як самостійна, незалежна держава гарантує сьогодні всім підприємцям (незалежно від обраних ними організаційних форм підприємницької діяльності) рівні права і створює однакові можливості для функціонування, доступу до матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів за умови виконання робіт і поставок для державних потреб. Органи державного управління будують свої відносини з підприємцями, використовуючи: податкову і фінансово-кредитну систему, яка встановлює ставки податків і відсотків за державними кредитами; податкові пільги; ціни та правила ціноутворення; цільові дотації; валютний курс; розміри економічних санкцій; державне майно і систему резервів, ліцензії, концесії, лізинг, соціальні, економічні та інші норми й нормативи; науково-технічні, економічні, соціальні, державні та регіональні програми; договори на виконання робіт і поставок для державних потреб [2].

Держава здійснює регулювання підприємницької діяльності через: законодавче забезпечення свободи конкуренції, захист споживачів від проявів недобросовісної конкуренції та монополізму в будь-яких сферах підприємницької діяльності; податкову та фінансово-кредитну політику, включаючи встановлення ставок податків і відсотків за державні кредити, податкові пільги, ціни та правила ціноутворення, валютного курсу, розміру економічних санкцій; визначення соціальних норм функціонування підприємства, згідно з якими підприємець зобов'язаний забезпечити відповідні умови праці, охорону праці, оплату праці не нижче встановленого мінімального рівня, а також інші соціальні гарантії, включаючи соціальне та медичне страхування й соціальне забезпечення; встановлення екологічних норм і нормативів; залучення підприємців до виконання різноманітних науково-технічних та економічних регіональних і державних програм; укладання договорів на виконання робіт та здійснення послуг для державних потреб [3].

Основними засобами регуляторного впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання є: державне замовлення; ліцензування, патентування і квотування; сертифікація та стандартизація; застосування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій [1].

Успішний розвиток підприємництва можливий лише в умовах забезпечення здорової конкуренції, створення сприятливого клімату та раціональної підтримки з боку держави, ефективної дії ринкових механізмів.

Основними складовими системи органів державної влади є Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, міністерства, Державний комітет з питань регуляторної політики та підприємництва та його регіональні відділення, органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, координаційні ради (комітети, комісії) з питань розвитку підприємництва при місцевих державних адміністраціях [4].

Основними функціями державного регулювання підприємницької діяльності є такі:

1) сприяння розширенню існуючих, створенню та залученню нових суб'єктів господарювання;

2) підтримка та розвиток конкуренції, антимонопольне регулювання;

3) захист прав як підприємців, так і споживачів їх продукції;

4) забезпечення ефективного функціонування підприємницьких структур;

5) забезпечення надходжень до всіх рівнів бюджетів від діяльності підприємницьких структур.

Відповідно до Законів України, метою державної підтримки підприємництва є:

1) створення умов для позитивних структурних змін в економіці України;

2) сприяння формуванню та розвитку малого підприємництва, становлення малого та середнього підприємництва як провідної сили в подоланні негативних процесів в економіці та забезпечення сталого позитивного розвитку суспільства;

3) підтримка вітчизняних виробників;

4) формування умов для забезпечення зайнятості населення України, запобігання безробіттю, створення нових робочих місць.

Виходячи з цього, законодавством встановлюються такі напрями державної підтримки підприємництва в Україні:

1) формування інфраструктури підтримки та розвитку підприємництва, організація державної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємництва;

2) встановлення системи пільг для суб'єктів підприємництва;

3) запровадження спрощеної системи оподаткування, бухгалтерського обліку та звітності;

4) фінансово-кредитна підтримка малого та середнього підприємництва;

5) залучення суб'єктів підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення поставки продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб [13, 14, 15, 16, 5].

Органи державного управління будують свої відносини з підприємцями, використовуючи такі інструменти регуляторної політики: податки та кредити; валютне регулювання; мита та квоти; договори на виконання робіт і здійснення послуг для загальнодержавних і місцевих потреб; науково-технічні, економічні, соціальні загальнодержавні та регіональні програми.

Таким чином, саме держава шляхом реалізації цілеспрямованої регуляторної політики в певних сферах може сприяти розвитку підприємницьких структур.

Загалом основними методами державного регулювання можна визнати: правові — закони та підзаконні акти, що регулюють правила поведінки суб'єктів господарювання; адміністративні — вказівки, розпорядження виконавчих органів та посадових осіб, які дозволяють, забороняють, обмежують чи нормують окремі види господарської діяльності; економічні — макроекономічне планування, державний бюджет, податки, гроші, ціни, заробітна плата [6].

Враховуючи, що державне регулювання підприємницької діяльності є невід’ємною функцією державного управління, доцільно розглянути сутність та зміст механізму державного регулювання. Провідні вітчизняні економісти визначають механізм державного регулювання як: інструмент реалізації функцій держави та її виконавчої влади [7]; практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на будь-які суспільні відносини з метою досягнення поставлених цілей [8]; комплексну систему державного управління, складовими якої є конкретні механізми управління (економічний, мотиваційний, політичний, правовий тощо), які в сукупності здатні забезпечити збалансоване та ефективне функціонування

єдиного державного механізму [9]; сукупність засобів організації управлінських процесів та способів впливу на розвиток керованих об'єктів із використанням відповідних методів управління, спрямованих на реалізацію цілей державного управління [10]; штучно створену складну систему, призначена для досягнення визначених цілей, яка має визначену структуру, сукупність правових норм, методів, засобів, інструментів державного впливу на об'єкт управління [11]; систему, що призначена для практичного здійснення державного управління та досягнення поставлених цілей, яка має визначену структуру, методи, важелі, інструменти впливу на об'єкт управління з відповідним правовим, нормативним та інформаційним забезпеченням [12].

Таким чином, виходячи з проаналізованого змісту, державне регулювання підприємницької діяльності – система заходів підтримки, компенсації, обмеження та інших регулюючих та управлінської діяльності держави за для створення умов ефективного функціонування суб'єктів господарювання та вирішення соціально-економічних проблем національної економіки країни.

Склад елементів і порядок функціонування механізмів державного управління визначається метою, засобами впливу на об'єкт, зв'язками між елементами системи, наявністю ресурсів і можливостей конкретної ситуації. Обов'язковими складовими є: цілі, принципи, функції, методи, інформація, технологія та технічні засоби. Залежно від засобів, які використовуються в конкретних механізмах державного управління, вони можуть бути політичними, економічними, соціальними, організаційними та правовими, а також комплексними відповідно до основних сфер суспільної діяльності [1, с. 12]. Таким чином, під комплексним механізмом державного регулювання та підтримки підприємницької діяльності слід розуміти сукупність взаємопов'язаних елементів, інструментів і методів організації та впливу, що забезпечують функціонування системи державної підтримки підприємництва.

Основними принципами механізму державного регулювання підприємництва є: протекціонізм, програмно-цільовий характер, диференційованість; обумовлена гарантованість підтримки й відповідальність держорганів; облік динамічності й суперечливість процесу становлення малих підприємців; орієнтованість системи підтримки на регулювання зовнішнього середовища малого підприємництва, на внутрішні функціональні області малих підприємств і на самоорганізацію відповідної системи інститутів [4, с. 41].

До основних інструментів регулювання належать:

1) пряме державне стимулювання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) шляхом розподілу бюджетних і позабюджетних фінансових ресурсів (держзамовлення, гранти, кредитування) між різними сферами наукових досліджень і розробок згідно із системою державних наукових пріоритетів;

2) непряме державне стимулювання науки й освоєння її досягнень у державному і приватному секторах економіки за допомогою податкової, амортизаційної, патентної, митної політики, а також шляхом підтримки малого інноваційного підприємництва;

3) надання різного роду пільг суб'єктам інноваційного процесу (як безпосередньо підприємцям, що здійснюють інновації, так і тим елементам інфраструктури, які надають їм ту чи іншу підтримку);

4) формування інноваційного клімату в економіці та інфраструктури забезпечення досліджень і розробок, включаючи національні служби науково-технічної інформації, патентування та ліцензування, стандартизації, сертифікації, статистики, аналітичні центри для вивчення зарубіжного досвіду, підготовки прогнозів науково-технічного розвитку й формування на їх основі системи національних наукових пріоритетів для забезпечення інформацією осіб, які приймають рішення.

Методи державного регулювання та підтримки підприємств можна розподілити на економічні й адміністративні, психологічні. У загальній сукупності адміністративних методів найбільш придатним і перспективним є режим найбільшого сприяння для розвитку підприємництва при реалізації відповідної правової основи, який не перешкоджав би функціонуванню великих підприємницьких структур і державних підприємств. Економічні методи розподіляються на три групи. Фінансовими методами розвитку підприємництва є і пільгове кредитування, доступність інвестиційних ресурсів, субсидування, спільне фінансування суспільно значущих проектів. Не менш актуальними є фіскальні методи, розумне зниження податкового навантаження на підприємницькі структури, що сприяє розширенню бізнесу. Ресурсним методом є розвиток кадрового забезпечення, включаючи підготовку й перепідготовку трудових ресурсів на основі державних програм навчання; інформаційне забезпечення, у тому числі участь у виставках, конференціях, ярмарках і доступ бізнес-структур до матеріальних ресурсів.

Отже, механізм державного управління є складним і системним утворенням, яке органічно поєднує у собі різні складові: економічні, мотиваційні, організаційні, політичні і правові (рис.1).

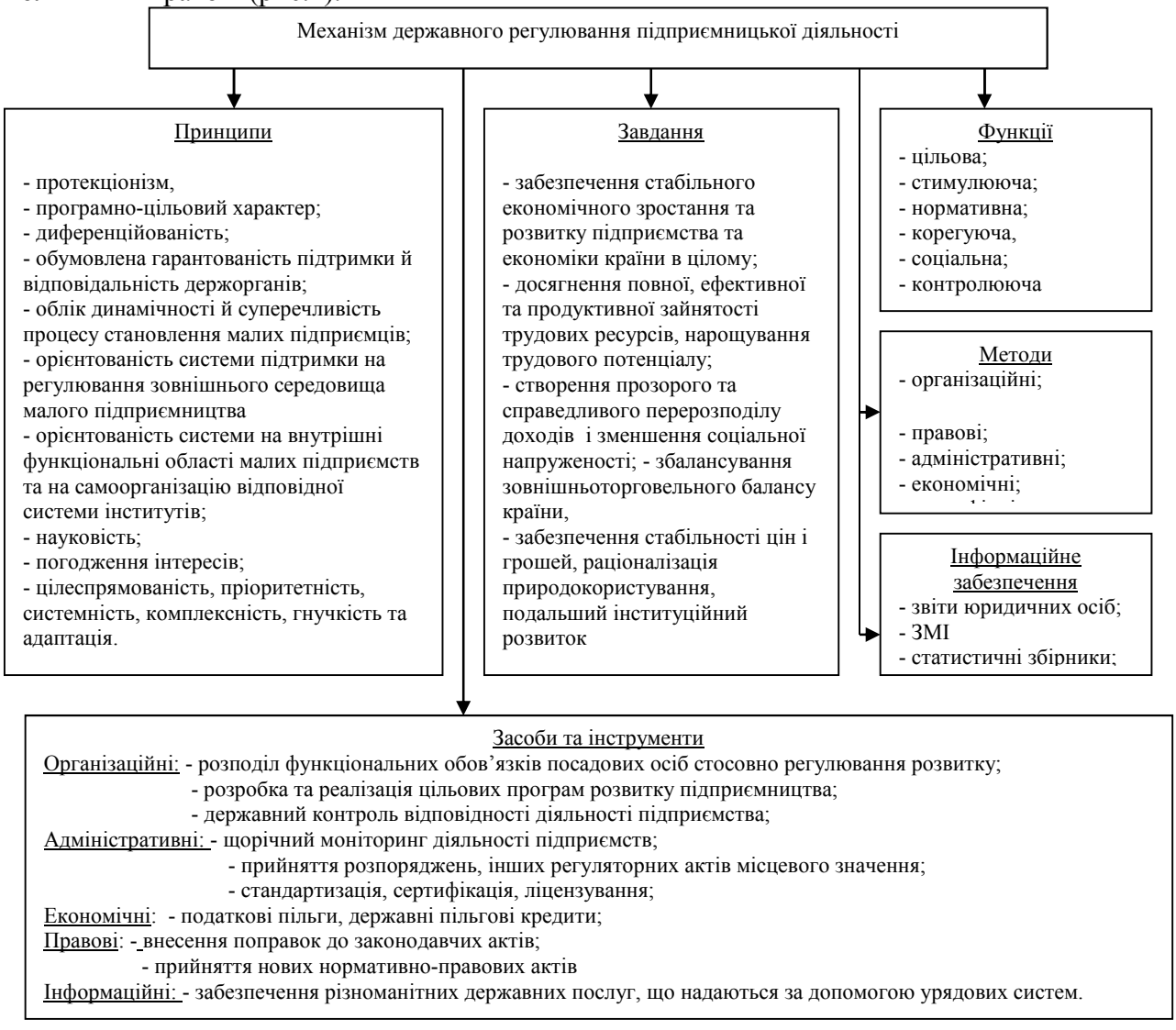

Рис.1. Основні складові механізму регулювання підприємницької діяльності [складено автором на основі джерел 2, 3, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16].

Отже, процес державного регулювання підприємницької діяльності потребує здійснення комплексу економічних, організаційних, управлінських, фінансових заходів, які виступають складовими механізму державного регулювання. Державне регулювання розвитку підприємництва формується з: системи правових засобів, яка включає закони, норми, правила, законодавчі акти та нормативно-правові документи; інструментів фінансово-кредитної політики - спрямованих на реалізацію програм підтримки та розвитку підприємництва; інструментів інвестиційної та податкової політики, як економічний вплив держави на новостворені підприємства; засобів державної системи інкубаторів з розвинутою мережею центрів зайнятості, для регулювання руху трудових ресурсів та професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності; засобів системи державного контролю за дотриманням прийнятих та чинних правових, економічних та організаційних умов сприяння розвитку підприємництва.

Висновки. Пріоритетне державне регулювання та підтримка підприємництва в сучасному економічному розвитку обумовлює необхідність переходу від прямого адміністративного сприяння до формування сприятливого економічного та соціального середовища та вимагає уточнення складових механізмів та інструментів сприяння розвитку суб'єктів підприємництва. Можна зазначити, що одним з пріоритетних завдань державного регулювання є створення сприятливих умов для розвитку підприємництва. Проте через зміни нормативно-правової бази, в оподаткуванні, системі державного регулювання ціноутворення, зовнішньоекономічній діяльності, безсистемність та відсутність ґрунтовних економічних розрахунків для прийняття управлінських рішень, зусилля з державного регулювання не надають належного ефекту, та найчастіше ускладнюють роботу господарюючих суб'єктів

Список використаних джерел:

1. Варналій З. С. Законодавче забезпечення розвитку підприємництва в Україні: проблеми та перспективи / З. С. Варналій //Підприємництво і право: Зб. наук, праць. — К.: Ін-т приват. права і підприємництва АПрН України, 1998. — С. 55—58.

2. Комарницький І. М. Організаційно-економічні механізми розвитку підприємництва / І. М. Комарницький. — Л., 2000. — 226 с.

3. Михальська В. В. Державне регулювання механізму формування освітнього середовища для малого та середнього підприємництва: автореф. дис... канд. Наук з держ. упр.: 25.00.02 / В.В. Михальська; Національна академія держ. управління при Президентові України. — К., 2007. — 20 с.

4. Хайлова Т. В. Формування державного механізму управління економічною безпекою підприємництва: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Т.В. Хайлова; Донецький держ. Ун-т управління. — Донецьк, 2004. — 17 с.

5. Сідун О. Я. Регіональні механізми розвитку малого підприємництва (на матеріалах Закарпатської області): дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / О.Я. Сідун; Ужгородський національний ун-т. — Ужгород, 2004. — 214 с.

6. Ясинська Н. А. Фінансовий механізм державного управління розвитком малого підприємництва: автореф. дис. ... канд. наук з держ. Управління: 25.00.02 / Н.А. Ясинська; Донецький держ. Ун-т управління. — Донецьк, 2008. — 20 с.

7. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления [Текст] : курс лекц. / Г. В. Атаманчук. — 3-е 158зд., доп. — М. : ОМЕГА-Л, 2005. — 584 с.

8. Бакуменко В. Д. Виявлення комплексу проблем державного управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції України, розробка пропозицій щодо вдосконалення системи державного управління цими процесами [Електронний ресурс] : наук.-дослід. роб. / В.Д. Бакуменко, Д.О. Безносенко. — К. : НАДУ ; Центр навчання і досліджень з європейської та євроатлантичної інтеграції України. — 41 с. — Режим доступу : http://www.napa-eurostudies.org.ua/2-2.rtf.

9. Кравченко О. М. Теоретичні підходи до визначення поняття "механізм державного управління" [Електронний ресурс] / О.М. Кравченко // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2009. – № 3. – Режим доступу: http://www.dy.nayka.com.ua/?operation=1&iid=56.

10 Малиновський В. Я. Державне управління: Навчальний посібник.- Вид. 2-ге, доп. та перероб.- К.: Атіка, 2003.- 576 с.

11. Рудніцька Р. М. Механізми державного управління: сутність і зміст / Р.М. Рудніцька, О. Г. Сидорчук, О. М. Стельмах ; за наук. ред. д.е.н., проф. М. Д. Лесечка, к.е.н., доц. А. О. Чемериса. - Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. - 28 с.
12. Федоренко В. Г. Політична економія [Текст] : підручник / В.Г. Федоренко, О.М. Діденко, М.М. Руженський [та ін.] ; за наук. ред. д. е. н., проф. В.Г. Федоренка. — К.: Алерта, 2008. — 487 с.
13. Про підприємництво: Закон України № 698-12 від 07.02.1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-12.
14. Про державну підтримку малого підприємництва: Закон України № 2063-III від 19.10.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2063-14.
15. Про захист економічної конкуренції: Закон України № 2210-III від 11.01.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2210-14.
16. Про спрощену систему оподаткування обліку та звітності суб'єктів малого під- приємництва: Указ Президента України № 727/98 від 03.07.98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/727/98.

References:

1. Varnaliy Z.S. (1998), "Legislative support business development in Ukraine: problems and prospects", ["Zakonodavche zabezpechennya rozvytku pidpryyemnytstva v Ukrayini: problemy ta perspektyvy"], Z.S. Varnaliy, Business and Law, Coll. sciences works, K., Institute of Private. Law and Entrepreneurship Academy of Law of Ukraine, pp. 55-58.
2. Komarnicki I.M. (2000), "Organizational and economic mechanisms of business", ["Organizacijno-ekonomichni mehanizmy rozvytku pidpryjemnyctva"], I.M. Komarnicki, L. 226 p.
3. Michalski V.V. (2007), "State regulation mechanism of formation of educational environment for SME", ["Derzhavne reguljuvannja mehanizmu formuvannja osvitn'ogo seredovyshha dlja malogo ta seredn'ogo pidpryjemnyctva"], Author. dis ... candidate. Science of the state. Exercise, 25.00.02, V.V. Michalski, The National Academy of state. Administration of Ukraine, K., 20 p.
4. Haylova T.V. (2004), "Formation of state management mechanism of economic security of enterprise", ["Formuvannja derzhavnogo mehanizmu upravlinnja ekonomichnoju bezpekoju pidpryjemnyctva"], Author. Dis. ... candidate. Science of the state. Exercise, 25.00.02, T.V. Haylova; Donetsk State. University of Management, Donetsk, 17 p.
5. Sidun O.Y. (2004), "Regional mechanisms of small business (based on Transcarpathian region)", Dis. ... candidate. Sc. Sciences: 08.06.01, O.Y. Sidun, Uzhgorod National University, Uzhgorod, 214 p.
6. Yasynska N.A. (2008), "Financial mechanism of state of development of small entrepreneurship", ["Regional'ni mehanizmy rozvytku malogo pidpryjemnyctva (na materialah Zakarpats'koi' oblasti)"], Author. Dis. ... candidate. Science of the state. Controls: 25.00.02, N.A. Yasynska, Donetsk State University of Management, Donetsk, 20 p.
7. Atamanchuk G.V. (2005), "Theory of the State Control", ["Teoryja gosudarstvennogo upravlenyja"], Text Lectures, G.V. Atamanchuk, 3rd zd., Ext, Moscow, Omega-L, 584 p.
8. Bakumenko V.D. "Identifying complex problems of public administration processes of European and Euro-Atlantic integration of Ukraine, to develop proposals for improving public management of these processes", ["Vyjavlennja kompleksu problem derzhavnogo upravlinnja procesamy jevropejs'koi' ta jevroatlantychnoi' integracii' Ukrai'ny, rozrobka propozycij shhodo vdoskonalennja systemy derzhavnogo upravlinnja cymy procesamy"], [electronic resource], scientific. Research. work, V.D. Bakumenko, D.O. Beznosenko, K., NAPA, Center for training and research on European integration of Ukraine, 41 p, available at: http://www.napa-eurostudies.org.ua/2-2.rtf.
9. Kravchenko O.M. (2009), "Theoretical approaches to the definition of "public administration mechanism", ["Teoretychni pidhody do vyznachennja ponjattja "mehanizm derzhavnogo upravlinnja""], [electronic resource], O.M. Kravchenko, Public administration, improvement and development, No.3, available at: http://www.dy.nayka.com.ua/?operation=1&iid=56.
10. Malinowski V.Y. (2003), "Public Administration", ["Derzhavne upravlinnja"], Training posibnyk, type. 2nd, ext. and pererob, K , Atika, 576 p.
11. Rudnitska R.M. (2005), "The mechanisms of governance: the nature and content", ["Mehanizmy derzhavnogo upravlinnja: sutnist' i zmist "], R.M. Rudnitska, O.G. Sydorchuk, O.M. Stelmakh, by science. Ed. Economics, Professor. Lesechka M.D., Ph.D., Assoc. A. Chemeris, Lviv, LRI NAPA, 28 p.
12. Fedorenko V.G. (2008), "Political economy", ["Politychna ekonomija"] Textbook, V.G. Fedorenko, A.N. Didenko, M.N. Ruzhenskyy [et al.] by science. Ed. e. e. n. Sci. VG Fedorenko. - K .: alerts,. - 487 p.
13. "On Entrepreneurship" Law of Ukraine from 02.07.1991 number 698-12, ["Pro pidpryjemnyctvo: Zakon Ukrai'ny № 698-12 vid 07.02.1991"], [electronic resource], available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-12.
14. "On state support of small business: the Law of Ukraine № 2063-III of 19.10.2000", ["Pro derzhavnu pidtrymku malogo pidpryjemnyctva: Zakon Ukrai'ny № 2063-III vid 19.10.2000"], [electronic resource], available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2063-14.

15. "On economic competition protection law of Ukraine № 2210-III of 11.01.2001", ["Pro zahyst ekonomichnoi' konkurencii': Zakon Ukrai'ny № 2210-III vid 11.01.2001"], [electronic resource], available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2210-14.
16. "On the simplified taxation system accounting and reporting of small sub- continuity is: President of Ukraine Decree number 727/98 of 07/03/98", ["Pro sproshhenu systemu opodatkuvannja obliku ta zvitnosti sub'jektiv malogo pid- pryjemnyctva: Ukaz Prezydenta Ukrai'ny № 727/98 vid 03.07.98"], [electronic resource], available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/727/98.

Keywords: *state regulation; entrepreneurial activity; state; business entity; mechanism; principles; methods; tools; functions.*
Ключові слова: *державне регулювання; підприємницька діяльність; держава; суб'єкт господарювання; механізм; принципи; методи; інструменти; функції.*
Ключевые слова: *государственное регулирование; предпринимательская деятельность; государство; субъект хозяйствования; механизм; принципы; методы; инструменты; функции.*

УДК 331.103.1

ВИКОРИСТАННЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ СТВОРЕННЯ НОВИХ РОБОЧИХ МІСЦЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Міщенко Світлана Олегівна, аспірант інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості, м. Київ

Svetlana Mishchenko, postgraduate, Ukrainian State Employment Service Training Institute, Kyiv

S. Mishchenko. The use of world experience in creating new jobs in modern conditions.

The situation in the labor market of Ukraine is investigated, the problems of labor supply and demand are investigated. Priority directions of the state policy of employment of foreign countries are characterized. The modern tendencies of creation of new workplaces are investigated and motivators of creation of new workplaces are defined. The urgency of forming the mechanism of state regulation of the labor market through the creation of industrial parks as a tool for solving the employment problem is determined. The existing measures to stimulate the creation of jobs in the territories of industrial parks are justified.

Міщенко С. О. Використання світового досвіду створення нових робочих місць в сучасних умовах

Проаналізовано ситуацію на ринку праці України, досліджено проблеми попиту та пропозиції робочої сили. Охарактеризовано пріоритетні напрямки державної політики зайнятості зарубіжних країн. Досліджено сучасні тенденції створення нових робочих місць та визначено мотиватори створення нових робочих місць. Визначено актуальність формування механізму державного регулювання ринку праці за допомогою створення індустріальних парків як інструмента для вирішення питання зайнятості. Обґрунтовано існуючі заходи по стимулюванню процесу створення робочих місць на територіях індустріальних парків.

Мищенко С. О. Использование мирового опыта создания новых рабочих мест в современных условиях.

Исследована ситуация на рынке труда Украины, исследованы проблемы спроса и предложения рабочей силы. Охарактеризованы приоритетные направления государственной политики занятости зарубежных стран. Исследованы современные тенденции создания новых рабочих мест и определены мотиваторы создания новых рабочих мест. Определена актуальность формирования механизма государственного регулирования рынка труда посредством создания индустриальных парков как инструмента для решения вопроса занятости. Обосновано существующие меры по стимулированию процесса создания рабочих мест на территориях индустриальных парков.

Постановка проблеми. Економічна криза та політична нестабільність сьогодення призводить до підвищення соціальної напруженості у суспільстві. За даними державної служби зайнятості, тільки за січень 2016 року кількість офіційно зареєстрованих безробітних в Україні збільшилася на 17,8 тисячі осіб – до 508,6 тисячі. В той же час на ринку праці роботодавці пропонують 31,3 тисячі вакансій, тобто на одне місце претендують 16 осіб. Протягом 2016 року зазначено позитивную динамику заявлених роботодавцями вакансій, яких було збільшено на 43,5 тис., ніж у 2015 році [3].

На жаль, насьогодні залишається актуальною необхідність зниження рівня безробіття та підвищення ефективної зайнятості населення. Станом на 1 січня 2017 року кількість зареєстрованих безробітних становила 390,8 тис. осіб [3]. Зайнятість розкриває один з найважливіших аспектів соціально-економічного життя людини. Вона складає необхідну умову для його відтворення, тому що саме від неї залежать рівень життя людей, зростання добробуту суспільства, економічний розвиток.

Баланс на ринку праці досягається тоді, коли попит на працю з боку роботодавців збігається з наявною на певний час робочою силою. Саме дисбаланс між

© ***S. Mishchenko / Міщенко С. О., 2017***

попитом і пропозицією праці, високий рівень безробіття стають факторами, які безпосередньо впливають на розвиток економіки країни. Саме тому, основними діями держави на сучасному ринку праці повинно стати удосконалення політики зайнятості, яка спрямована на розвиток ринку праці, створення нових робочих місць.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми, що стосуються державного регулювання ринку праці, забезпечення зайнятості населення, знаходять досить широке відображення у сучасних публікаціях. Серед українських дослідників необхідно виділити Д. Богиню, Н. Г. Діденко, Л. Лисогора, В. Онікієнка, В. Приймака, Л. Семів, С. Трубича, Л. Шевчука. Проте, не зменшуючи важливості досягнень цих науковців, питання активізації процесу створення нових робочих та удосконалення механізму державного регулювання ринку праці залишаються актуальними. Це диктує необхідність здійснення дослідження проблем створення нових робочих місць в сучасних умовах з використанням досвіду розвинених країн світу.

Мета статті. Метою нашого дослідження є вивчення світового досвіду щодо створення нових робочих місць, розробка заходів з активізації створення нових робочих місць в Україні.

Результати дослідження. Забезпечення зайнятості населення є пріоритетним напрямком державної політики кожної країни. В періоди світової кризи 2008-2009 років країни світу приймали міри, які були спрямовані на збереження зайнятості та соціальний захист населення. Важливим здобутком країн Євросоюзу стала європейська стратегія зайнятості, основними складовими якої є створення робочих місць, якість роботи, продуктивність праці, гідна оплата праці, соціальна безпека, професійні та соціальні навички, панєвропейська рухливість для всіх [5]. Кожний із цих напрямків має свою специфіку в окремих країнах. Досить важлива роль належить саме політиці створення нових робочих місць. Інструментами цієї політики у країнах Європейського Союзу стали гранти, повне чи часткове зменшення видатків на навчання (перенавчання) працівників, безкоштовна допомога в пошуку потрібного персоналу та інші пільги з боку як структурних фондів ЄС, так і місцевих органів влади.

Зокрема, в Угорщині для створення нових робочих місць не передбачено мінімального обсягу інвестицій. Податкова пільга надається в розмірі 80%, якщо штат працівників збільшено на 300 осіб у Будапешті і в Західній Угорщині, або на 150 осіб - в регіонах з низьким рівнем розвитку, і лише на 20 осіб - в 48 найменш розвинутих районах. Крім того, 20% нових працевлаштованих працівників повинні бути випускниками поточного року. У Хорватії надається одноразова дотація в розмірі до 15 тис. хорватських кун (2 тис. євро) на одного майбутнього працівника. Єдина умова полягає в тому, що кількість працівників не може бути зменшена протягом перших трьох років. Також для розвитку заходів з підготовки працівників державою надається фінансування в розмірі до 50% витрат на такі заходи. Безповоротні кредити для створення нових робочих місць у найдепресивніших районах Чехії можуть сягати 50 тис. чеських крон (2 тис. євро) на працівника і/або 35% вартості підготовки і перепідготовки фахівців. Державними субсидіями, залежно від рівня безробіття, може бути компенсовано на навчання 10-50% загальної суми витрат. А гранти на навчання у Польщі можуть дорівнювати до 4 тис. євро. Для інвестиційних проектів у регіонах з високим рівнем безробіття державна влада Болгарії запровадила податкові пільги [11].

Аналіз міжнародного досвіду у створенні нових робочих місць показує, що усі країни особливу увагу приділяли розширенню зайнятості за допомогою нових додаткових інвестувань в інфраструктуру. Реалізація місцевими органами самоврядування інфраструктурних проектів, розвиток індустріальних парків став дійовим стимулом створення нових робочих місць.

Світова практика щодо роботи індустріальних парків показує, що на 1 га площі індустріального парку приходиться від 1 до 5 млн. дол. США інвестицій та створюється

від 20 до 50 робочих місць [12]. Сьогодні лідерами за кількістю індустріальних парків у світі є такі країни, як США, де розташовано близько 400 парків, а також Німеччина та Китай. Економічний прорив Китаю досягнуто зокрема й за рахунок функціонування 54 національних індустріальних парків і 5 спеціальних економічних зон, на яких зосереджено 2,5% робочих місць Китаю, 10% ВВП країни, 30% прямих іноземних інвестицій, 37% товарного експорту [6].

Проблема інвестування при створенні індустріальних парків у більшості країн вирішується завдяки залученню іноземного капіталу. Так, у Польщі іноземний інвестор звільняється від податку на прибуток підприємства, держава гарантує надання грантів на працевлаштування (орієнтовно до 400 євро на одне створене робоче місце, але не більше 50% дворічних виплат на оплату праці нових працівників), на перекваліфікацію (до 1150 євро на одного працівника), відшкодування видатків на перенавчання працівників (до 50% видатків, але не більше обсягу зарплати працівника). Для резидентів індустріальних парків Білорусі передбачено низку додаткових преференцій, а саме: пільгове оподаткування за формулою «10+10», яке передбачає звільнення від усіх корпоративних податків на десять років в якості резидента, зниження чинних податків на 50% на наступні десять років діяльності в індустріальному парку; застосування митного режиму вільної митної зони; резиденти парку, а також їх працівники з інших країн звільняються від сплати обов'язкових страхових внесків з фонду заробітної плати [11]. Угорський уряд розглядає індустріальні парки як один із засобів забезпечення територіального розвитку, сприяння економічному зростанню відсталих регіонів, створення умов для будівництва сучасних високотехнологічних підприємств. Для неперспективних регіонів Угорщини отримати статус «індустріального парку» - це остання можливість виправити своє безперспективне економічне становище. Зараз 206 діючих індустріальних парків країни забезпечили робочими місцями більше 49,9 тисяч осіб [6].

Чехія прийняла державну програму розвиту індустріальних парків у 1998 році. За сім років становлення індустріальних парків в Чехії держава витратила 200 млн. євро, натомість інвестори вклали в виробництво 9 млрд. євро та створили 70 тисяч нових робочих місць. На сьогодні ця цифра збільшена до 100 тисяч [11]. Молдова також активно почала розгортати діяльність індустріальних парків, оскільки саме на них покладено надію як на ефективний інструмент для відновлення промислового сектора країни, розвитку інфраструктури та подолання безробіття. Позитивним фактором розвитку індустріальних парків Молдови стає лояльна податкова система. Так на території 6 індустріальних парків створено 6,4 тисяч робочих місць.

Індустріальні парки Туреччини розташовуються на територіях вільних економічних зон, поблизу важливих торгових центрів Євросоюзу та Близького Сходу, поруч із великими турецькими портами Середземного, Егейського і Чорного морів, міжнародними аеропортами. Вони визначаються як спеціальні райони, на які не поширюється режим митної території Туреччини та правові норми, що регулюють експортно-імпортні і валютні операції. Таким чином стають відсутні обмеження щодо цін, стандартів та якості товарів, які передбачені турецьким законодавством. В період з 2002 по 2010 рік було створено 148 індустріальних парків, валовий продукт країни збільшився с 2002 по 2009 рік в 3,1 рази, експорт – в 3,1 рази [14].

Система стимулювання створення і функціонування індустріальних парків Росії, Молдови, Білорусі, Румунії передбачає низку преференцій у вигляді бюджетного фінансування, зменшення ставки і/або звільнення від сплати податкових та митних платежів впродовж кількості років або на весь термін функціонування індустріального парку[6].

Розвиток, який пройшли багато країн Європи і світу доводить, що функціонування індустріальних парків дуже позитивно впливає на економічну,

соціальну ситуацію в країні, підтримує процес модернізації промисловості та позитивно впливає на зайнятість населення.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки, на мою думку, стимулювання процесу створення нових робочих місць може бути досягнуто завдяки розбудові індустріальних парків. Цьому може сприяти наявність великої кількості кваліфікованих кадрів в Україні, які вже мають потрібний досвід в промисловому виробництві, але не мають зараз місця роботи. Також, позитивним є наявність великої кількості застарілих промислових зон, які в усьому світі були привабливими для створення індустріальних парків.

Перші кроки у розвитку індустріальних парків Україна вже зробила у 2012 році після вступу в дію Закону України "Про індустріальні парки". За аналізом Асоціації індустріальних парків України лише один діючий індустріальний парк може забезпечити участь 10-15 компаній, залучити не менш 200 млн. доларів інвестицій та створить від 2,5 до 20 тис. робочих місць, а тим самим розвиток індустріальних парків на сьогодні досі гальмується [8]. За даними Асоціації індустріальних парків України на початок 2016 року 12 індустріальних парків включено до Реєстру індустріальних (промислових) парків. Втім фактично функціонують лише чотири. Вони відповідають всім сучасними вимогам: мають вигідне територіальне розташування, необхідну інфраструктуру, високий потенціал для реалізації інвестиційних проектів. Але з самого початку були позбавлені державної підтримки, навіть щодо облаштування зовнішньої інфраструктури. Досі не визначені основні важелі, якими держава буде стимулювати інвесторів для створення нових робочих місць на базі цих індустріальних парків.

Зрозуміло, що законодавче забезпечення процесу створення робочих місць, грає велику роль. На сьогодні в Україні існують деякі механізми стимулювання зайнятості, спрямованої на створення нових робочих місць та працевлаштування безробітних, але саме ці стимули відсутні у законодавчому полі індустріальних парків.

Так, відповідно до статті 24 Закону України «Про зайнятість населення», на початковому етапі розвитку підприємства можливо отримати компенсацію фактичних витрат у розмірі єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування за кожну працевлаштовану особу, співпрацюючи з Державною службою зайнятості з питання укомплектування нових робочих місць. Ця компенсація має різні форми, різний строк надання, та визначена для різної категорії осіб [10].

Законом України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» визначено більше 200 пріоритетних видів економічної діяльності у сільському господарстві, переробній промисловості, будівництві, оптовій та роздрібній торгівлі, транспорті та ін., в яких інвестори мають пільги на прибуток, преференції розраховані до 2023 року. Цей Закон спрямований на створення умов для активізації інвестиційної діяльності шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямках розвитку економіки з метою запровадження новітніх та енергозберігаючих технологій, створення нових робочих місць. У законі передбачені відповідні пільги для підприємств, що створюють нові робочі місця, а також пільги для підприємств, які ввозять устаткування, що не має аналогів в Україні [9].

Ці заходи дають змогу створювати нові робочі місця, але можуть дати лише незначний ефект. Для ефективного розвитку економіки країни, на мою думку, необхідно всебічно стимулювати створення нових індустріальних парків, особливо в найбільш депресивних районах країни.

Аналіз зарубіжного досвіду засвідчує, що політика акумуляції трудових ресурсів та їх використання має орієнтуватися на вибір нових конкурентоспроможних технологій, будівництво нових або модернізацію діючих об’єктів, організацію випуску нової продукції та її збуту з урахуванням кон’юнктури ринку. Індустріальні парки, які

будуються за підтримкою держави або органів місцевого самоврядування, створюють ефективну платформу для довгострокового розвитку промислового потенціалу країни, сприятимуть створенню нових робочих місць, комфортного середовища для бізнесу, підвищенню інтелектуального потенціалу, збільшенню надходжень до місцевих бюджетів.

Інструменти стимулювання створення індустріальних парків у кожній державі визначаються самостійно. Проте, в остаточному підсумку, всі заходи державної підтримки зводяться до зменшення витрат інвесторів.

Можна відокремити три групи інструментів: по-перше, ті, що пов'язані з наданням на пільгових умовах земельної ділянки та інших об'єктів комунальної інфраструктури; по-друге, інструменти, спрямовані на стимулювання економічного розвитку підприємств; по-третє, інструменти сприяння зайнятості населення та створення нових робочих місць.

У зв'язку з цим, активізація процесу створення та ефективного функціонування індустріальних парків в Україні, на мою думку, можлива завдяки наступним заходам: держава може взяти на себе забезпечення підготовки, проживання та доставку необхідних кваліфікованих кадрів, охорону промислових об'єктів, частину соціального страхування, пільговий доступ до транспортної та логістичної інфраструктури, тощо. Загалом ці інструменти використовуються в комплексі, що дозволяє досягти синергетичного ефекту.

Основними шляхами розширення сфери застосування індустріальних парків, з метою створення робочих місць в Україні, з використанням існуючих інструментів стимулювання занятості та з урахуванням зарубіжного досвіду, на мою думку, мають бути:

1. Завершення процесу формування законодавчої бази індустріальних парків на території України для широкого її застосування. Ці законодавчі акти повинні передбачати податкові канікули, передусім зі сплати податку на прибуток; відсутність нарахування процентів та пені, при ввезенні митного імпортного устаткування, обладнання для облаштування індустріальних парків; заборону перевірки таких підприємств контрольними й наглядовими органами на певний термін та інші конкретні заходи щодо стимулювання інвестицій в індустріальні парки.

2. Визначити законодавче у правовому полі індустріальних парків необхідність використання існуючих державних стимулів на створення робочих місць при доборі працівників для індустріальних парків, та на проведення їх навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації.

3. Розширити функції місцевих центрів зайнятості в напрямку надання інформації клієнтам (як зайнятому, так і незайнятому населенню, роботодавцям та тим, хто бажає відкрити власну справу) про створення та функціонування індустріального парку на території громади; надання місцевим центрам зайнятості першочергового права на кадрове забезпечення нових робочих місць на території цих індустріальних парків.

Список використаних джерел:

1. Вакуленко В. Л Пільгове оподаткування як засіб активізації залучення іноземних інвестицій (зарубіжний досвід) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_10/50.pdf

2. Вусятицька М. П. Аналіз ефективності фінансових важелів держави в стимулюванні регіонального економічного розвитку – Гуманітарний вісник ЗДІА - № 50 – 2012

3. Державна служба зайнятості фіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу:http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog

4. Державна служба статистики офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrstat.gov.ua

5. Діденко Н. Г. Ринок праці та проблема зайнятості В ЄС : досвід регулювання та управління // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://jmce.dsum.edu.ua/ru/files
6. Єгорова О. О. Щодо заходів стимулювання створення та функціонування індустріальних парків в Україні. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/articles/1340/
7. Асоціації індустріальних парків України офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ainpu.com.ua/parks/legal
8. Закон України «Про індустріальні парки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon5.rada.gov.ua
9. Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5205-17
10. Закон України «Про зайнятість населення» Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5067-17
11. Петрова І. Соціальні наслідки Євроінтеграції України/ Петрова І. // Ринок праці. — 2012. — №1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.fes.kiev.ua/new/wb/pages/
12. Радченко Є. Є., Парасочка Д. П. Індустріальні парки – ефективний механізм залучення інвестицій в економіку країни [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/37946/1/Radchenko.pdf
13. Державне агентство по інвестиціях та управління національними проектами України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrproject.gov.ua/ru/node/2013.
14. Рудь Н., Гнускова Ю., Марчук О. Індустріальні парки в Україні: доцільність створення Міжвузівський збірник "НАУКОВІ НОТАТКИ". Луцьк, 2014. Випуск №44 [Електронний ресурс].

References:

1. Vakulenko V. L "Preferential taxation as a means of activating the attraction of foreign investments, foreign experience", ["Pil'gove opodatkuvannja jak zasib aktyvizacii' zaluchennja inozemnyh investycij"], [electronic resource], available at: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_10/50.pdf
2. Vusyatitska M. P. (2012), "Analysis of the effectiveness of the financial levers of the state in stimulating regional economic development", ["Analiz efektyvnosti finansovyh vazheliv derzhavy v stymuljuvanni regional'nogo ekonomichnogo rozvytku"], Humanitarian bulletin ZDIA, No.50
3. "State Service of Employment official site", ["Derzhavna sluzhba zajnjatosti ficijnyj sajt "], [electronic resource], available at: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog
4. "State Service of Statistics official site", ["Derzhavna sluzhba statystyky oficijnyj sajt"], [electronic resource], available at: http://www.ukrstat.gov.ua
5. Didenko N. G. " The labor market and the problem of employment in the EU the experience of regulation and management", ["Rynok praci ta problema zajnjatosti v EU dosvid reguljuvannja ta upravlinnja "], [electronic resource], available at: http://jmce.dsum.edu.ua/en/files
6. Jegorova O. O. "On measures to stimulate the creation and operation of industrial parks in Ukraine. Analytical note", ["Shhodo zahodiv stymuljuvannja stvorennja ta funkcionuvannja industrial'nyh parkiv v Ukrai'ni. Analitychna zapyska"], [electronic resource], available at: http://www.niss.gov.ua/articles/1340/
7. "The Association of Industrial Parks of Ukraine official site", ["Asociacii' industrial'nyh parkiv Ukrai'ny oficijnyj sajt"], [electronic resource], available at: http://www.ainpu.com.ua/parks/legal
8. "Law of Ukraine "On Industrial Parks", ["Zakon Ukrai'ny «Pro industrial'ni parky»"], [electronic resource], available at: http://zakon5.rada.gov.ua
9. "Law of Ukraine "On stimulation of investment activity in priority sectors of the economy in order to create new jobs", ["Zakon Ukrai'ny «Pro stymuljuvannja investycijnoi' dijal'nosti u priorytetnyh galuzjah ekonomiky z metoju stvorennja novyh robochyh misc'»"], [electronic resource], available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5205-17
10. "Law of Ukraine "On employment of the population", ["Zakon Ukrai'ny «Pro zajnjatist' naselennja»"], [electronic resource], available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5067-17
11. Petrova I. (2012), "Social implications of the European integration of Ukraine", ["Social'ni naslidky Jevrointegracii' Ukrai'ny"], Petrova I., Labor market, No.1, [electronic resource], available at: http://www.fes.kiev.ua/new/wb/pages/
12. Radchenko E. E., Parasochka D. P. "Industrial parks are an effective mechanism for attracting investments into the country's economy", [Industrial'ni parky – efektyvnyj mehanizm zaluchennja investycij v ekonomiku krai'ny"], [electronic resource], available at: http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/37946/1/Radchenko.pdf
13. "State Agency for Investment and Management of National Projects of Ukraine", ["Derzhavne agentstvo po investycijah ta upravlinnja nacional'nymy proektamy Ukrai'ny"], [electronic resource], available at: http://www.ukrproject.gov.ua/en/node/2013

14. Rud N., Gnuskova Y., Marchuk O. (2014), " Industrial parks in Ukraine: feasibility of creation", ["Industrial'ni parky v Ukrai'ni: docil'nist' stvorennja"], Interuniversity collection "SCIENTIFIC NOTES", Lutsk, Issue No.44, [electronic resource].

Keywords: *new workplaces; unemployment; employment; industrial park.*
Ключові слова: *нові робочі місця; безробіття; зайнятість; індустріальний парк.*
Ключевые слова: *новые рабочие места; безработица; занятость; индустриальный парк.*

УДК 005.591.43

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ДОЦІЛЬНОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ АУТСОРСИНГ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ

Савченко Аида, аспірант ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Aida Savchenko, postgraduate student of the Priazovsky State Technical University

A. Savchenko. Methodical approach to an expediency assessment outsourcing of business processes.

In article methods of management which play a crucial role in development by the enterprise are considered. In the conditions of the modern world market advantage remains behind the companies which are open for new innovations to which they allow to increase effective management of the enterprise significantly. One of such administrative innovations, provides competitive advantage, outsourcing is. Are also considered an entity of industrial outsourcing and its role in support of development at manufacturing enterprise is shown, the general diagram of process of making decision on a possibility of outsourcing and the diagram of feasibility of use of outsourcing is also opened. Detection criteria of transition to business process outsourcing which can be applied in practice of manufacturing enterprises.

Савченко А. Методичний підхід до оцінки доцільності здійснення аутсорсинг бізнес-процесів.

У статті розглянуто ефективні методи управління, котрі відіграють вирішальну роль у розвитку підприємством. В умовах сучасного світового ринку перевага залишається за компаніями, які відкриті для нових інновацій, котрим дозволяють суттєво підвищити ефективність управління підприємством. Однією з таких управлінських інновацій, що забезпечує конкурентну перевагу, є аутсорсинг. Також розглянуто сутність промислового аутсорсингу та показана його роль у забезпеченні розвитку на виробничому підприємстві, також розкрита загальна схема процесу прийняття рішення про можливість аутсорсингу та схема доцільності використання аутсорсингу. Виявлені критерії переходу на аутсорсинг бізнес-процесів, які можна застосовувати у практиці виробничих підприємств.

Савченко А. Методический подход к оценке целесообразности аутсорсинг бизнес-процессов.

В статье рассмотрены методы управления, которые играют решающую роль в развитии предприятием. В условиях современного мирового рынка преимущество остается за компаниями, которые открыты для новых инноваций, которым позволяют существенно повысить эффективность управления предприятием. Одной из таких управленческих инноваций, обеспечивающей конкурентное преимущество, является аутсорсинг. Также рассмотрены сущность промышленного аутсорсинга и показана его роль в обеспечении развития на производственном предприятии, также раскрыта общая схема процесса принятия решения о возможности аутсорсинга и схема целесообразности использования аутсорсинга. Выявлены критерии перехода на аутсорсинг бизнес-процессов, которые можно применять в практике производственных предприятий.

Постановка проблеми. В сучасній економіці України аутсорсинг бізнес-процесів грає ключову роль, тому що з економічним спадом підприємств в країні – це один із не багатьох варіантів підвищення якості продукції на внутрішньому та світовому ринках.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання з теоретичними та практичними дослідженнями проблем переходу на аутсорсинг бізнес-процесів промислових підприємств в сучасних умовах розглядали багато вітчизняних та зарубіжних вчених, такі як Б. А. Анікін, Хейвуд Дж. Браун, І. Л. Руда, С. О. Каледжян, О. П. Логвинова, І. Шелухін, Т. Ю. Бєлкіна, О. І.Микало, О. В Буч та інші.

Метою статті є дослідження методичних підходів до оцінки аутсорсингу бізнес-процесів на промислових підприємствах.

Викладання основного матеріалу. Аутсорсинг бізнес-процесу являє собою укладення контракту зі сторонньою організацією для передачі під її відповідальність здійснення розглянутого бізнес-процесу.

Аутсорсинг бізнес-процесів - явище не нове. Підприємства різного масштабу і різних форм власності набувають у зовнішніх постачальників стандартні дискретні процеси: ведення

© *A. Savchenko / Савченко А., 2017*

бухгалтерського обліку, підготовка податкової звітності, факторингові операції та ін. Використання таких моделей дає можливість знизити витрати. Сьогодні ***цього недостатньо***, і тому аутсорсинг бізнес-процесів розвивається по шляху організації нової моделі бізнес-процесу, заснованої на стратегічному партнерстві підприємства і зовнішньої організації [1].

Існують три основні моделі аутсорсингу (рис. 1):

1) Традиційний аутсорсинг. Підприємство передає своє виробництво для забезпечення процесів та відповідальності провайдерів послуг, для того щоб знизити витрати і зосередити зусилля на реалізації основних бізнес-процесів.

2) Спільний аутсорсинг. Підприємство стає партнером провайдера послуг для вдосконалення своїх бізнес-процесів, для зниження витрат і підвищення гнучкості системи управління.

3) Аутсорсинг з елементами реорганізації мережі бізнес-процесів. Підприємство об'єднує зусилля зі своїми партнерами і перетворює структуру управління для досягнення стійкого поліпшення показників діяльності підприємства [2].

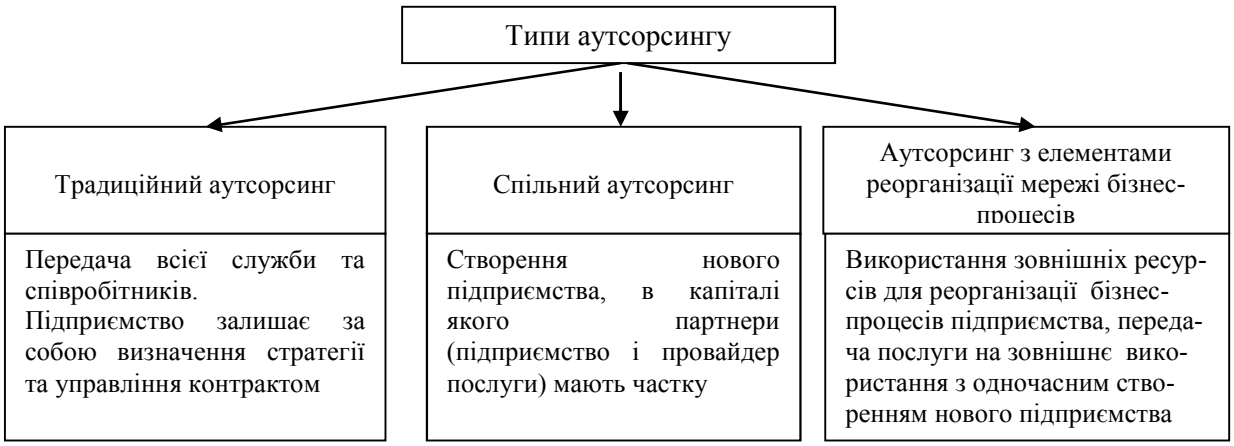

Рис. 1 - Типи моделей аутсорсингу бізнес-процесу

При розгляді питань аутсорсингу бізнес-процесів виникає чотири класи завдань:

- вибір процесів для передачі на аутсорсинг;
- вибір моделі аутсорсингу;
- вибір постачальника послуг;
- організація процесу переходу від традиційної моделі роботи до моделі, що використовує аутсорсинг.

Інтерес представляє виробничий аутсорсинг, тому що він грає одну із найважливіших ланок у розвитку підприємства, який взагалі переплітається у всіх трьох типах аутсорсингу.

Виробничий аутсорсинг - передача сторонній організації цілком функції виробництва або частини завдань, пов'язаних з виробництвом продукції.

Можна умовно розділити аутсорсинг на два види - аутсорсинг заготівок і комплектуючих і аутсорсинг функцій і операцій із забезпечення виробництва продукції (рис.2). У першому випадку це частка і ступінь готовності закуповуваних вузлів і комплектуючих. У другому випадку, мова йде про передачу на сторону функції транспортування, ремонту обладнання, підготовки виробництва, самого виробничого процесу [2].

Аутсорсингові компанії здійснюють пошук на ринку вузлів і деталей, а далі передають їх підприємству для подальшого використання у виробничому процесі.

Аутсорсинг, взагалі, - це стратегія, котру кожна аутсорсингова компанія разом з підприємством повинні залучити для досягнення успіху на внутрішньому та світовому ринках. З цієї стратегії можна вилучити найважливіші два принципа «Займатися тим, що можеш та вмієш робити краще, ніж інші» та «Поручати іншим те, що вони роблять краще та дешевше».

Але ці два головних принципа наштовхують на розгляду ряд факторів, які визначають вибір постачальника послуг аутсорсингу [4]:

- Довіра. Наскільки досвідчений цей постачальник послуг, тобто скільки у нього клієнтів в даний момент;
- Надійність. Чи задовольняє цей постачальник послуг вимогам своїх клієнтів;

- Гнучкість. Чи працює цей постачальник по одному зразку або він досить гнучкий, щоб швидко задовольнити наші потреби, а в подальшому коригувати свою роботу в залежності від того, чи буде наше підприємство розширюватися або, навпаки, згортати свою діяльність;

- База навичок. Чи є у цього постачальника навички в сфері IT та інших областях, які не потрібні нам зараз, але які знадобляться в майбутньому;

- Можливість економії. Чи зможе цей постачальник послуг запропонувати зекономити чимало коштів, ніж інші постачальники;

- Обслуговування. Наскільки високий рівень обслуговування, пропонований цим постачальником, в порівнянні з тим, що ми отримуємо зараз, або з тим, що пропонують нам інші постачальники;

- Навички управління. Якщо наше підприємство розширюється або згортає свою діяльність, чи достатньо у постачальника послуг часу, уміння і бажання для того, щоб задовольнити наші потреби;

- Кадрова політика. Яку політику щодо кадрів проводить постачальник послуг і як це позначиться на наших співробітниках;

- Навички перекладу. Наскільки ефективно постачальник послуг здійснив попередній переклад співробітників: дотримувався він встановленого графіка; як цей перехід вплинув на переведених співробітників компанії-клієнта;

- Питання, пов'язані з укладенням контракту. Чи захоче постачальник скористатися своїм великим досвідом і зв'язати нас жорстким контрактом або він дозволить нам «внести поправки» або укласти партнерську угоду;

- Внутрішня кваліфікація та контроль. Чи подбає постачальник послуг про те, щоб ми не втратили кваліфікацію і контроль, необхідні для підтримки і розширення діяльності нашого підприємства.

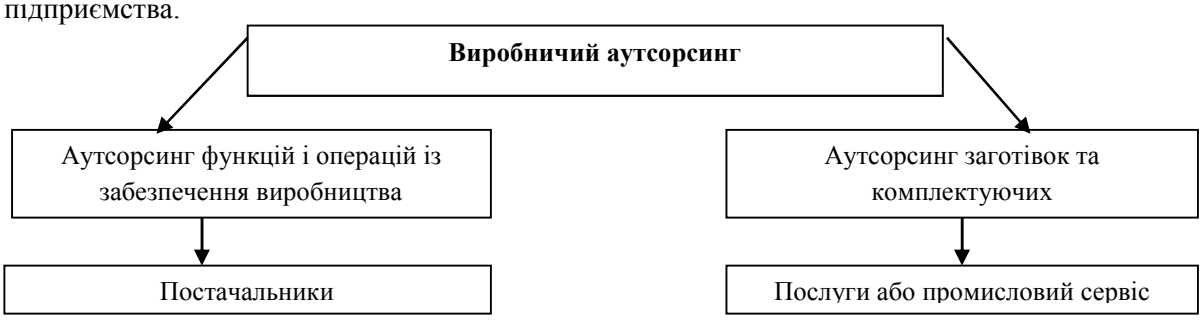

Рис. 2 - Види промислового аутсорсинга

Загальну схему процесу прийняття рішення про можливість аутсорсингу на виробництві наведено на рис. 3.

При необхідності для вибору партнера використовуються спеціальні інструменти кількісного і якісного аналізу. За результатами такого аналізу можуть бути обрані декілька постачальників послуг, найбільш відповідних вимогам підприємства. Серед них може бути проведений конкурс, щоб створити конкуренцію. За підсумками такого конкурсу можуть бути обрані один або кілька аутсорсерів, з якими буде згодом укладено угоду про аутсорсинг.

Для оцінки доцільності використання аутсорсингу в світі використовується наступна схема, розроблена компанією "PriceWaterhouseCoopers" на базі квадрата Декарта, який показує техніку прийняття рішення. Розглянемо на рис.4. [4]

1. Визначення наскільки стратегічний для компанії вид операції є унікальним для кожного підприємства та є схильним до суб'єктивного сприйняття менеджерів.

2. «Реорганізувати» - можливо в короткостроковому періоді віддати на аутсорсинг, але в довгостроковому періоді має бути повернуто під контроль компанії.

3. (Необхідно обговорювати) - багато можливих рішень: продаж, розширення і надання послуг іншим організаціям, аутсорсинг, розширення профілю і створення стратегічної конкурентної переваги.

Перед тим, як перелічити критерії, що сприяють або перешкоджають переходу українських промислових підприємств на аутсорсинг, слід дати коротку характеристику стану даної галузі.

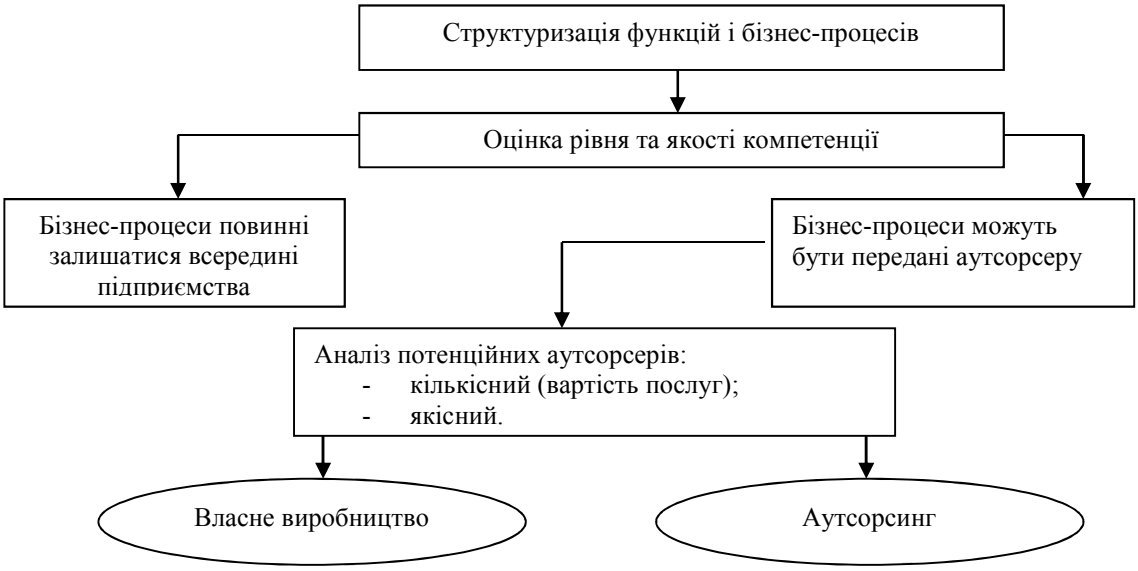

Рис. 3 - Загальна схема процесу прийняття рішення про можливість аутсорсингу.

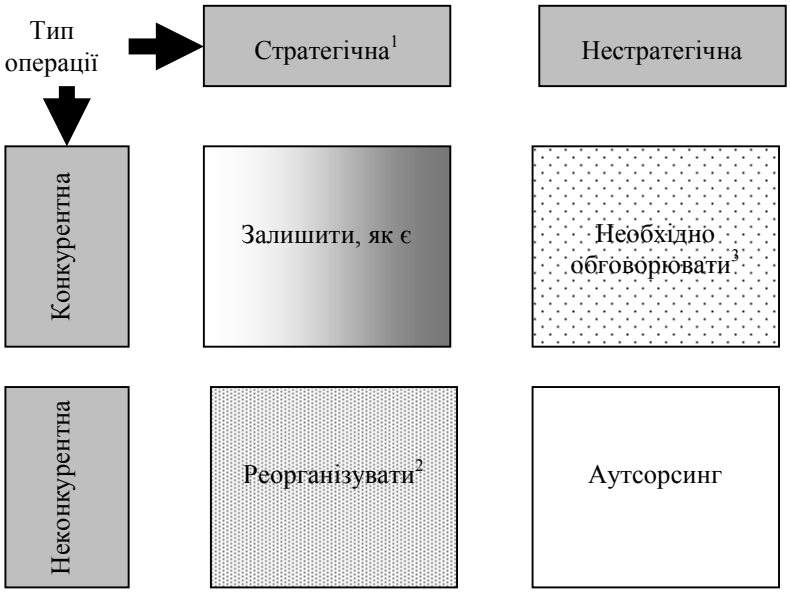

Рис. 4 - Схема доцільності використання аутсорсингу.

Практично всім промисловим підприємствам властива повна організація виробничого процесу, що включає всі стадії, що беруть участь в створенні продукції (в тому числі виробництво заготовок, окремих агрегатів, власний ремонтний і транспортний цехи і т.д.) [4]. Однак виробничі потужності більшості промислових підприємств фізично і морально застаріли на сьогоднішній день, а переобладнання вимагає колосальних інвестицій як з боку держави, так і з боку приватних інвесторів.

Крім того, назріла необхідність зміни стратегії розвитку та самої організації виробничого процесу з боку менеджменту компаній, що має на увазі використання досвіду зарубіжних компаній, зокрема переклад деяких функцій на аутсорсинг.

Критерії переходу на аутсорсинг бізнес-процесів можна поділити на критерії «можливості» та критерії «загрози», розглянемо на рис.5. [5]

Зважаючи на критерії «можливостей» та критерії «загроз», можна сказати, що на металургійних підприємствах треба робити реструктуризацію своїх бізнес-процесів. Це дає змогу більш розширити свій потенціал на ринку, тим самим удосконалити свою продукцію та

зробити її більш якісною. Для цього підприємство може заключити договір с аутсорсинговою компанією на нерозголошення інформації, щоб не було ніякого витоку про їх діяльність.

Рис. 5 - Критерії та показники оцінювання передавання функцій на аутсорсинг бізнес-процесів [5]

Аутсорсинг має велику роль у західних країнах, тому що їм необхідно сконцентрувати більше своїх сил на основну діяльність виробництва, щоб бути лідерами на ринку в даній галузі перед конкурентами, тим самим знизити витрати виробництва передаючи більшість своїх непрофільних галузей виробництва на аутсорсинг.

Порівнюючи глобальний ринок та ринок в Україні сьогодні, можна сказати, що зараз аутсорсинг бізнес-процесів в України знаходиться на початковій стадії свого розвитку. Світова практика аутсорсингу починалася зі створення єдиних центрів обслуговування, за допомогою яких багато компаній навчилися стандартизувати всі свої процеси і отримувати масштабну економію. Сьогодні спостерігається, що багато українських компаній звертаються до світових консалтингових компанії з метою створення единих центрів обслуговування. Українським компаніям для оптимізації і поліпшення бізнес-процесів необхідна підтримка найбільш великих консалтингових служб, тому що тільки так вони зможуть заявити про себе на світовому ринку. Також варто відзначити, що для кращого розвитку аутсорсингу бізнес-процесів і бізнесу в цілому в Україні необхідно розвивати культуру довіри по відношенню до своїх партнерів.

Висновки: Розглянуто сутність аутсорсингу бізнес-процесу, що дає можливість виявити три основні моделі аутсорсингу та розкриває чотири класи завдань для більш широкого вибору аутсорсингу на українських підприємствах.

Досліджено сутність виробничого аутсорсингу і умовно його поділено на два види. Виявлено два головних принципа аутсорсингу «Займатися тим, що можеш та вмієш робити краще, ніж інші» та «Поручати іншим те, що вони роблять краще та дешевше» та від цього розглянуто головні фактори аутсорсингу: довіра, надійність, гнучкість, база навичок,

можливість, обслуговування, навички управління, кадрова, навички перекладу, питання, пов'язані з укладенням контракту, внутрішня кваліфікація та контроль.

Також були сформовані схеми процесу прийняття рішення про можливість переходу на аутсорсинг бізнес-процесів та обґрунтована доцільності використання аутсорсингу на промислових підприємствах. В роботі надана стисла характеристика стану промислових підприємств, яким сприяють або перешкоджають перехід на аутсорсинг бізнес-процесів та розглянуті головні критерії переходу на аутсорсинг, причому вони були ***розділені*** на критерії «можливості» та критерії «загрози». Розроблені методичні підходи аутсорсингу бізнес-процесів рекомендовано реалізувати на виробництві з урахуванням особливостей аутсорсингу.

Список використаних джерел:

1. Буч О. В. Процессный переход к управлению предприятием: аутсорсинг бизнес-процессов: Вестник Мурманского государственного технического университета. – 2008. - №2 (11) – С. 264 – 267.

2. Аникин Б. А., Рудая И. Л. Аутсорсинг и аутстаффинг: высокие технологии менеджмента: Учеб.пособие. – М.: ИНФРА – М., 2007. – 288 с. – (Высшее образование).

3. Хейвуд Дж. Браун. Аутсорсинг: в поисках конкурентных преймуществ / Дж.Б. Хейвуд; [перевод с англ.] – М.; издательский дом «Вильямс», 2004. – 176 с.

4. Шелухин И. Критерии перехода на аутсорсинг промышленных предприятий/ И. Шелухин [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://altrc.ru/library/52/autsorsing-promyshlennykh-predpriyatiy/

5. Микало О. І. Матричний метод оцінювання доцільності застосування аусорсингу промисловими підприємствами / І.О. Микало [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://altrc.ru/library/52/autsorsing-promyshlennykh-predpriyatiy/

References:

1. Butch O. V. (2008), "Process transition to enterprise management: business process outsourcing", ["Processnyj perehod k upravleniju predprijatiem: autsorsing biznes-processov"], Bulletin of the Murmansk State Technical University, No.2 (11) pp.264 - 267.

2. Anikin B. A., Rudaya I. L. (2007), "Outsourcing and outstaffing: high technologies of management", ["Autsorsing i autstaffing: vysokie tehnologii menedzhmenta"], Manual, Moscow, INFRA, M., 288 p.

3. Heywood J. Brown. (2004), "Outsourcing: In Search of Competitive Advantages", ["Autsorsing: v poiskah konkurentnyh prejmushhestv"], J.B. Heywood [translation from English], M ., Publishing house "Williams", 176 p.

4. Shelukhin I. "Criteria of transition to outsourcing of industrial enterprises", ["Kriterii perehoda na autsorsing promyshlennyh predprijatij"], I. Shelukhin, [electron resource], available at: http://altrc.ru/library/52/autsorsing-promyshlennykh-predpriyatiy/

5. Mikalo O. I. " Matrix method for evaluating the feasibility of using an outsourcing by industrial enterprises", ["Matrichnij metod ocinjuvannja docil'nosti zastosuvannja ausorsingu promislovimi pidpriemstvami"], I.O. Mikalo [electronic resource], available at: http://altrc.ru/library/52/autsorsing-promyshlennykh-predpriyatiy/

Keywords: *outsourcing; outsourcing of business processes; industrial enterprises; criteria; methodical approach.*

Ключові слова: *аутсорсинг; аутсорсинг бізнес-процесів; промислові підприємства; критерії; методичний підхід.*

Ключевые слова: *аутсорсинг; аутсорсинг бизнес-процессов; промышленные предприятия; критерии; методический поход.*

УДК 339.9

ПЕРЕДУМОВИ КОНКУРЕНЦІЇ ЗА ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ: МОЛОДІЖНИЙ СЕГМЕНТ МІЖНАРОДНОГО РИНКУ ПРАЦІ

Калініна Світлана Петрівна, д. е. н., професор, Інститут підготовки кадрів ДСЗУ, м. Київ
Давидюк Людмила Петрівна, к. е. н., Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету МОН України

Svitlana Kalinina, Ukraininan State Employment Service Training Institute, Kyiv
Lyudmyla Davydyuk, PhD, Vinnytsya Trade and Economic Institute of Kyiv National University of Trade and Economics

S. Kalinina, L. Davydyuk. Prerequisites for competition for human potential: the youth segment of the international labor market.

The article deals with the development of the youth segment of the international labour market, the presence of territorial disproportions in the economic activity level of youth. It is emphasized that young people are the most mobile segment of the labor market and forms potential migration flows that are a manifestation of competition for human potential in the international labor market. The tendency of labor migration of highly skilled personnel to the developed countries is characterized.

Калініна С. П., Давидюк Л. Передумови конкуренції за людський потенціал: молодіжний сегмент міжнародного ринку праці.

В статті розглянуто питання розвитку молодіжного сегменту міжнародного ринку праці, встановлено наявність територіальних диспропорцій у рівні економічної активності молоді. Підкреслено, що молодь є найбільш мобільним сегментом ринку праці і утворює потенційні міграційні потоки, які є проявом конкуренції за людський потенціал на міжнародному ринку праці. Охарактеризовано тенденцію трудової міграції висококваліфікованих кадрів до розвинутих країн.

Калинина С. П., Давидюк Л. Предпосылки конкуренции за человеческий потенциал: молодежный сегмент международного рынка труда.

В статье рассмотрены вопросы развития молодежного сегмента международного рынка труда, установлено наличие территориальных диспропорций в уровне экономической активности молодежи. Подчеркнуто, что молодежь является наиболее мобильным сегментом рынка труда и формирует потенциальные миграционные потоки, которые являются проявлением конкуренции за человеческий потенциал на международном рынке труда. Охарактеризована тенденция трудовой миграции высококвалифицированных кадров в развитые страны.

Постановка проблеми. Сучасний етап світогосподарського розвитку характеризується якісною зміною можливостей та умов задоволення попиту на працю, що в умовах інтернаціоналізації трудоресурсної сфери призводить до посилення конкуренції за людські ресурси. Відповідно зростає важливість аналізу аспектів формування і розвитку міжнародного ринку праці, серед яких особливе місце належить молодіжному сегменту останнього як визначальному компоненту формування людського потенціалу та перспективного розвитку світової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку міжнародного ринку праці та інтернаціоналізації трудоресурсних відносин присвячено праці зарубіжних вчених Р. Білсбороу, Х. Кларка, М. Піоре, А. Порта, О. Старка, М. Тодаро, Дж. Харіса та ін., а також вітчизняних науковців Л. Михайлової, І. Бузько, Л. Лісогор, І. Миценка, С. Пирожкова, А. Поручника, М. Флейчук та ін. Разом з тим, особливості сучасного етапу світогосподарського розвитку зумовлюють необхідність поглибленого дослідження молодіжного сегменту міжнародного ринку праці як складової світової

© ***S. Kalinina, L. Davydyuk. / Калініна С. П., Давидюк Л., 2017***

економічної системи, що зумовлює необхідність проведення подальших досліджень у напрямку визначення проявів конкуренції за людський потенціал у світовій економіці.

Метою статті є визначення передумов формування конкуренції за людський потенціал в молодіжному сегменті міжнародного ринку праці.

Виклад основного матеріалу. У другій половині XX ст. спостерігається прискорений розвиток галузей, пов'язаних з формуванням людського капіталу (освіта, наука, культура, охорона здоров'я), причому центри продукування останнього є сконцентрованими в розвинутих країнах, де на їх функціонування витрачаються величезні обсяги коштів [1, с. 35]. Під впливом конкуренції за людський потенціал це призвело до певних зрушень в структурі міжнародної інтелектуальної міграції, про що мова піде нижче.

Конкуренція за людський потенціал є результатом підвищення вимог до якісних показників робочої сили, що, у поєднанні з проявами останньої світової економічної кризи, негативно вплинуло на збільшення показників безробіття на світовому ринку праці, динаміка абсолютних значень якого (рис. 1) свідчить про негативну тенденцію перевищення не тільки кризових, а й докризових показників (2001р. – 176,7 млн. безробітних, 2014 р. – 201,8 млн.). Незважаючи на певну стабілізацію рівня безробіття протягом 2012-2014 рр. (рівень безробіття був незмінним і становив 6 %), даний показник також є вищим за докризовий рівень (5,5 %) (рис.2).

Основний вплив на зростання чисельності і рівня безробіття, безумовно, спричинила світова економічна криза. За даними МОП, середні темпи зростання безробіття по країнах Групи - 20 у березні 2009 р. становили 9,5 % (у порівнянні з 1,5 % у березні 2008 р.), загальна кількість безробітних в 2009р . була на 23,6 % більше, ніж в аналогічному періоді 2008 р. Якщо обмежити часовий аналіз міжнародного ринку праці періодом настання кризи, то рівень безробіття в 31 крані з 34 держав (включаючи 16 з 17 країн Групи – 20), за якими наявними є щоквартальні або щомісячні дані, за 2009 р. був вищим рівень, який спостерігався роком раніше. [2, с.114].

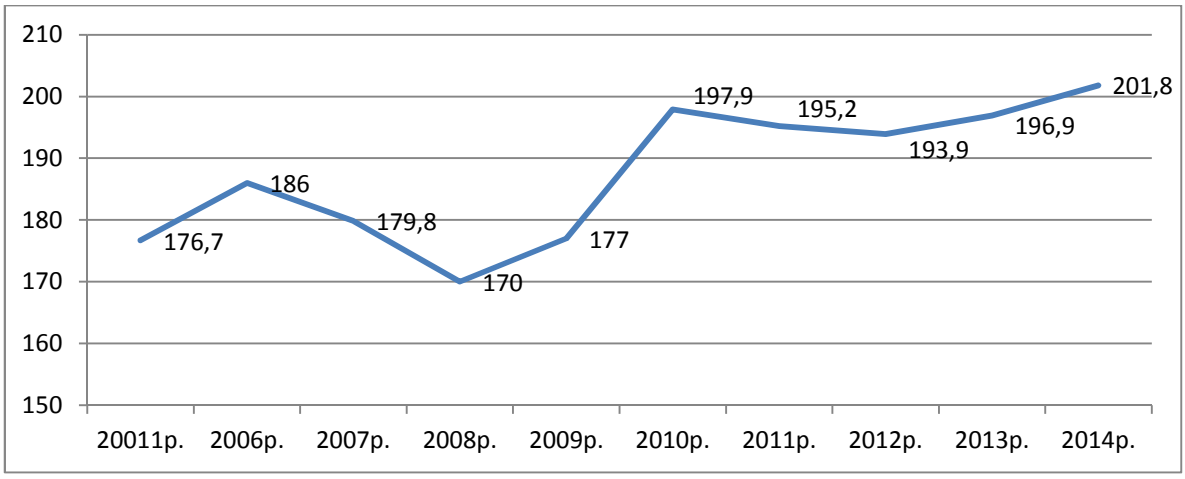

Рис. 1. Динаміка чисельності безробітних на світовому ринку праці у 2000–2013 рр., млн. чол.

Щодо молодіжного безробіття (рис. 3), то відповідні показники в декілька разів перевищують рівень безробіття серед дорослого населення (13,1% проти 4,6% у 2014 р.), причому дана тенденція зберігалась протягом всього досліджуваного періоду (2001–2014 рр.). З урахуванням територіальних диспропорцій у рівні економічної активності молоді на міжнародному ринку праці (табл.1), питання аналізу розвитку молодіжного сегменту ринку праці набуває особливої актуальності в контексті конкуренції за людський потенціал у світовому масштабі.

Важливість дослідження конкуренції за людський потенціал у молодіжному сегменті міжнародного ринку праці визначається також тим, що у світовій економіці зростає частка осіб старшого працездатного віку. Так, на сьогодні частка осіб у віці старше 65 років складає близько 17 %, до 2020 р. цей показник зросте до 20 %, а до 2050 р. – до 25-30 % загальної чисельності населення при стабілізації на рівні 50 % частки осіб старше 50 років [3, с. 241]. Відбулось це через те, що в розвинутих країнах впродовж 1960-2008 рр. спостерігалось майже двократне зниження коефіцієнта народжуваності, внаслідок чого нині неможливо забезпечити навіть простого відтворення населення. [4, с. 278-279]. Зокрема, в Європі до 2050 р. населення у віці старше 64 років може сягнути 51 % загальної чисельності населення. [2, с.107].

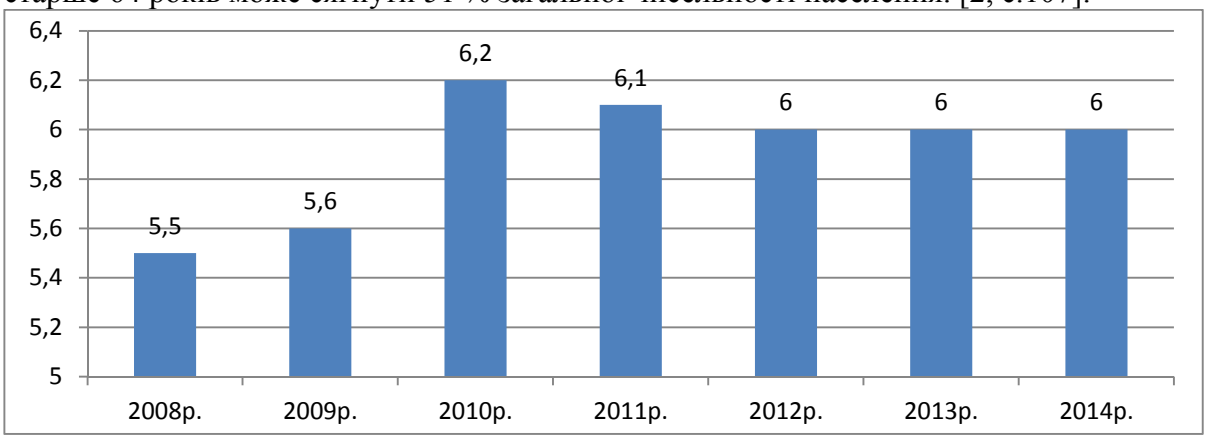

Рис. 2. Динаміка рівня безробіття на світовому ринку праці у 2007–2014 рр., %

При цьому, як можна бачити з даних рис. 4, табл.1 і табл.2, рівень економічної активності молоді є значно нижчим за доросле населення (47,4 % проти 68,2 % у 2014 р.), а рівень безробіття серед молодих людей є майже втричі вищим за рівень безробіття серед дорослих (4,6 % проти 13,1 % у 2014 р.), що свідчить про те, що серед молодих безробітних, по-перше, низьким є рівень працевлаштування в країнах походження, по-друге, що серед даної категорії значною є кількість тих, хто належить до так званих «зневірених» безробітних вже у молодому віці. Оскільки саме безробіття серед молоді, особливо високопрофесійної, що є найбільш мобільним сегментом ринку праці, утворює потенційні міграційні потоки, цілком закономірною є ситуація, коли в структурі обсягів трудової міграції спостерігається збільшення частки осіб з високим рівнем освіти і фахової підготовки (табл. 3).

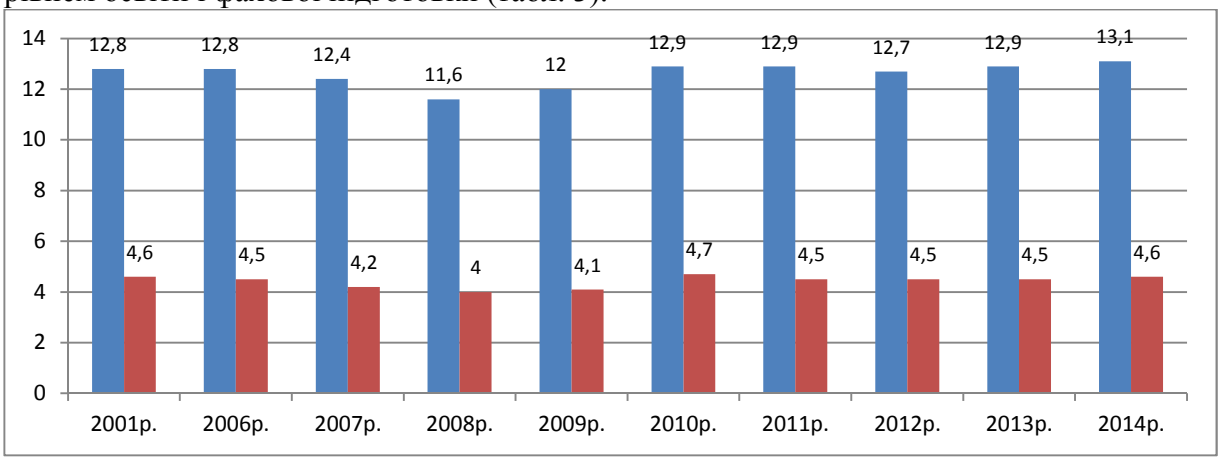

Рис. 3. Динаміка рівня безробіття серед молоді і дорослих на світовому ринку праці у 2000–2013 рр. %

Таблиця 1

Рівень економічно активної молоді у світі у 2000-2014рр., на початок року, %%

	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.
Світ	53,2	52,6	52,1	51,6	51,4	51,2	50,5	49,8	49,2	48,5	47,7	47,6	47,3	47,4
Розвинуті економіки і ЄС	52,6	51,7	50,8	49,8	49,8	49,9	50,3	49,9	49,8	48,6	47,4	47	47	47,3
Центральна і Південно-Східна Європа (не ЄС)	43,3	42	41,6	40,5	40,4	40,2	40,1	40,3	41,3	41,4	40,9	41,1	40,3	40,5
Східна Азія	66,3	64,4	62,6	60,9	59,5	58,2	57,3	56,6	55,9	55,2	54,2	54,7	55,1	55,1
Південно-Східна Азія і Океанія	56,4	56,8	55,9	55,9	55,7	55,1	54	53,2	52,7	52,6	52,3	52,4	52,4	52,4
Південна Азія	47,8	47,9	48,2	48,3	48,4	48,6	47,2	45,6	44,1	42,7	41,4	40,5	39,6	39,6
Латинська Америка і Карибські Острови	54,6	54,5	54,3	53,6	54,1	54,2	53,7	53,4	53,3	52,5	52,6	52,4	52,5	52,5
Середній Схід	32,6	32,8	32,8	33	33,1	33,3	32,5	31,7	30,8	30,7	30,9	31,1	31,1	31,1
Північна Африка	36,1	34,1	34,7	35,5	36,2	36,6	34,6	34,1	34	33,6	33,4	33,5	33,6	33,6
Субсахарська Африка	54,3	54,4	54,5	54,4	54,4	54,4	54,3	54,2	54,3	54,2	54,1	54,1	54,2	54,3

Таблиця 2

Рівень економічно активного дорослого населення у 2000-2014рр., на початок року, %%

	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.
Світ	69,4	69,3	69,3	69,3	69,3	69,4	69,2	69,1	68,9	68,6	68,4	68,3	68,2	68,2
Розвинуті економіки і ЄС	62,3	62,1	62	62,1	62,1	62,2	62,3	62,5	62,6	62,5	62,4	62,1	62,2	62,1
Центральна і Південно-Східна Європа (не ЄС)	62,9	62,4	62,7	63,2	63,1	63,5	63,5	63,8	63,8	63,7	63,8	64,2	64,3	64,2
Східна Азія	78,8	78,4	78,1	77,6	77,2	76,8	76,3	75,9	75,5	75	74,6	74,5	74,4	74,3
Південно-Східна Азія і Океанія	76,1	76,3	76,2	76,2	76,3	76,2	76,2	76,3	76,4	76,3	76,3	76,3	76,2	76,1
Південна Азія	64,9	65,1	65,3	65,6	65,9	66,2	65,7	65,1	64,4	63,8	63,2	62,8	62,3	62,3
Латинська Америка і Карибські Острови	67,6	67,9	68,4	68,5	69,1	69,4	69,6	69,6	69,9	70,2	70,5	70,3	70,6	70,5
Середній Схід	54	54,2	54,5	54,9	55,3	55,8	55,6	55,6	54,8	55	55,2	55,4	55,5	55,6
Північна Африка	54	53,9	53,1	53,5	53,7	53,8	53,9	54,6	54,6	54,7	54,7	54,7	54,8	54,8
Субсахарська Африка	79	79,1	79,1	78,9	78,6	78,8	79	79,1	79,3	79,3	79,2	79,3	79,4	79,5

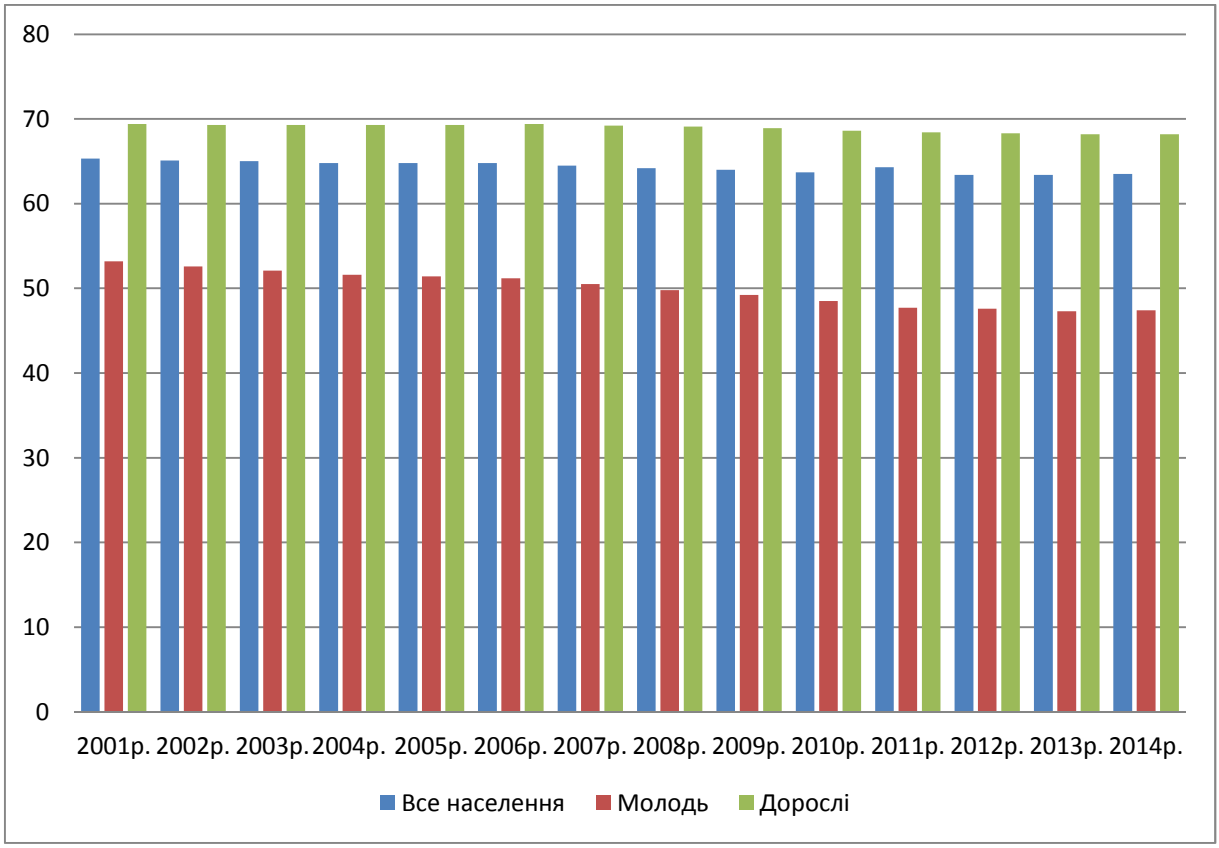

Рис. 4. Динаміка рівня економічно активного населення на світовому ринку праці у 2001–2014 рр., початок року, %

Таблиця 3

Рівень вищої освіти мігрантів, що проживають в країнах ОЕСР (і населення в країнах їх походження) [4]

Бангладеш	62,3 % (1,3 %)	Індонезія	74,6 % (2,3 %)
Бразилія	54,6 % (10,4 %)	Мексика	14,0 % (9,2 %)
Китай	53,9 % (2,0 %)	Шрі-Ланка	71,6 % (1,1 %)
Індія	79,8 % (2,5 %)	Туніс	63,7 % (2,8 %)

Міграція висококваліфікованих кадрів в розвинуті країни (США, Великобританію, Німеччину, Францію тощо) стала характерним явищем другої половини XX ст. – початку XXI ст. Так, частка іноземців серед інженерів у США становить понад 10 %, лікарів – понад 20 %; близько 80 % студентів з неєвропейських країн, які навчаються в США, після навчання не повертаються на батьківщину (табл. 4). У Великобританії зосереджені лікарі індійського походження, частка яких становить приблизно 35 %, у Франції – фахівці з країн Північної Африки та Індокитаю. [5, с.74]

Вказана ситуація спостерігається навіть за умов, що, наприклад, реформи в сфері освіти є центральним елементом європейської внутрішньої політики, а створення єдиного загальноєвропейського освітнього простору декларується як один з основних напрямків діяльності ЄС. При цьому інвестиції в людський капітал визнаються пріоритетними на державному рівні, а стратегія навчання впродовж всього життя *(lifelong training)* є основоположною, оскільки дозволяє більш оперативно реагувати на зміни, наявні на ринку праці країн-членів ЄС-27 [1, с. 247].

Таблиця 4

Відсоток студентів за країнами походження, які планують залишитися (і вже отримали запрошення) в країні проходження навчання, 2009 р. [6, с. 44]

Країна	*Студенти, які планують залишитись (і вже отримали запрошення)*	*Країна*	*Студенти, які планують залишитись (і вже отримали запрошення)*	*Країна*	*Студенти, які планують залишитись (і вже отримали запрошення)*
Індія	81 % (60 %)	Канада	59 % (49 %)	Аргентина	61 % (50 %)
Китай	81 % (58 %)	ПАР	31 % (29 %>)	Колумбія	50 % (43 %)
Туреччина	51 % (32 %)	Іспанія	53 % (42 %)	Австралія	44 % (34 %)
Перу	71 % (49 %)	Південна Корея	37 % (25 %)	Тайбей (Китай)	51 % (42 %)
Іран	68 % (48 %)	Японія	44 % (32 %)	Мексика	41 % (29 %о)
Нігерія	64 % (32 %)	Італія	51 % (39 %)	Ізраїль	52 % (41 %)
Греція	62 % (51 %)	Франція	51 % (37 %)	Нова Зеландія	59 % (48 %)
Чилі	49 % (29 %>)	Велико-британія	77 % (59 %)	Бразилія	28 % (20 %)
Єгипет	47 % (32 %>)	Велико-британія	60 % (43 %)	Індонезія	19 % (11 %)

Висновки. Таким чином, в умовах, коли світовий ринок праці зазнає суттєвих трансформацій в контексті якісних структурних змін у сукупній робочій силі, рівні інтелектуалізації праці, рівні професійно-кваліфікаційної підготовки кадрів, територіальній мобільності робочої сили, значення молодіжного сегменту ринку праці кардинально зростає. Внаслідок демографічної асиметрії між економічно розвинутими країнами та рештою країн, у перших спостерігається зростання загального та

структурного дефіциту робочої сили. Одночасно відбувається суттєве збільшення вимог до якості робочої сили та підвищення попиту на висококваліфіковану робочу силу, що призводить до зростання конкуренції за людський потенціал, перш за все, у високоінтелектуальному сегменті – серед осіб з високим рівнем освіти та фахової підготовки.

Найбільш активне зростання мобільності робочої сили спостерігається в молодіжному сегменті світового ринку праці, що призводить до інтенсифікації процесів міжкраїнового переміщення робочої сили на сучасному етапі розвитку світової економіки та інтернаціоналізації трудоресурсних потоків, і спричиняє посилення конкуренції за людський потенціал у міжнародному масштабі.

За даних умов актуалізується питання доцільності запровадження на міжнародному ринку праці компенсаторних угод за використання робочої сили іноземного походження з країнами-реципієнтами, що вимагатиме визначення перспективних напрямів вдосконалення відповідного нормативно-правового та інституційного забезпечення на наднаціональному та національному рівні.

Список використаних джерел:

1. Римаренко Ю. І. Міжнародне міграційне право (Серія: Міграційні процеси у сучасному світі) / Ю.І. Римаренко – К.: КНТ, 2007. – 640 с.

2. Калініна С. П. Розвиток міжнародного ринку праці: глобалізаційний аспект / С.П. Калініна, Ю.О. Гетьманенко, Л.П. Давидюк; за заг. ред. д-ра екон. наук, професора С.П. Калініної. – Вінниця: ТОВ "Нілан-ЛТД", 2016. – 240 с.

3. Філіпенко А. С. Світова економіка / А.С.Філіпенко, В.С.Будкін, О.А.Рогач та ін. – К.: Либідь, 2007. – 640 с.

4. Kapur D. Remittances: The New Development Mantra? / D.Kapur. – NY, Geneva: UNCTAD, 2009. – G-24 DPS. - № 9.

5. Калініна С. П. Трансформація міжнародного ринку праці в умовах глобальних зрушень / С.П.Калініна, Ю.О.Гетьманенко, О.С.Гайдаш; за аг. ред. д-ра екон. наук, професора С.П.Калініної. – Вінниця: ТОВ "Нілан-ЛТД", 2015. – 240 с.

6. Tremblay K. Student Mobility Between and Towards OECD Countries: a Comparative Analysis / K. Tremblay // International Mobility of the Highly Skilled/ - Paris^ OECD, 2009.

References:

1. Rymarenko Yu. I. (2007), "International Migration Law (Series Migration Processes in the Modern World)", ["Mizhnarodne migracijne pravo (Serija: Migracijni procesy u suchasnomu sviti) "],Yu. I. Rymarenko, K., CST, 640 p.

2. Kalinina S.P. (2016), "The development of the international labor market: the globalization aspect", ["Rozvytok mizhnarodnogo rynku praci: globalizacijnyj aspekt"], S. P. Kalinina, Yu. O. Hetmanenko, L. P. Davidov per community Ed. Dr. Econ. Sciences, professor S.P. Kalinina, Vinnitsa, LLC "Nilan-LTD", 240 p.

3. Filippenko A. S. (2007), "World Economy", ["Svitova ekonomika "], A.S. Filippenko, V.S. Budkin, O. A. Rogachev and others, K., Lybid, 640 p.

4. Kapur D. (2009), "Remittances: The New Development Mantra?", D.Kapur, NY, Geneva, UNCTAD, G-24 DPS, No.9.

5. Kalinina S. P. (2015), "Transformation of the international labor market in the context of global shifts", ["Transformacija mizhnarodnogo rynku praci v umovah global'nyh zrushen'"], S.P.Kalinin, Yu.O. Getymanenko, O.S. Gaidash; for ag Ed. Dr. Econ. Sciences, professor S.P.Kalinin, Vinnitsa, LLC "Nilan-LTD", 240 p.

6. Tremblay K. (2009), "Student Mobility Between and Towards OECD Countries: A Comparative Analysis", K. Tremblay, International Mobility of the Highly Skille, Paris ^ OECD, 2009.

Keywords: *new workplaces; unemployment; employment; migration, labor force, labor market.*
Ключові слова: *нові робочі місця; безробіття; зайнятість; міграція, робоча сила, ринок праці.*
Ключевые слова: *новые рабочие места; безработица; занятость; миграция, рабочая сила, рынок труда.*

УДК 334.02

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ КАЧЕСТВА УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ

Фролова Зинаида Васильевна, доцент кафедры инноватики и управления, к. т. н., доцент, Государственное высшее учебное заведение «Приазовский государственный технический университет», г.Мариуполь, e-mail: frolova_zv@mail.ru, тел: +380954009820

Frolova Zinaida, Associate Professor of Innovation I Management, Ph. D., Associate Professor, State Higher Educational Istablishment «PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY», Mariupol

Z. Frolova. Perfection's of quality of administrative activity at the enterprises.

In the work the issues related to the quality of management activity are considered. Its main elements are singled out. It is noted that usually the quality of managerial activity is judged on the quality of managerial decisions. It is emphasized that management activities at enterprises form part of the management system, which they began to study relatively recently, although the practice of managing organizations has a long-standing roots. The estimation of historical aspects on development of standardization of control systems is made. It is shown that during the last decades the world standardization is increasingly aimed at the regulation of management systems and individual management tools, rather than on the definition of technical requirements for products or technologies. The emphasis was placed on the fact that the overall management activity in the organization consists of the management of the most management activities and the management of the servicing and production activities. It is noted that there are practically no specific standards for management activities, as well as monitoring systems for this activity in Ukraine. Data on the current state of affairs with the standardization of the main activities of Ukrainian enterprises are presented. Attention is drawn to the fact that the system of professional standards (NOS) is recognized as one of the best. It is noted that the main principle embodied in the standards is that high requirements to the effectiveness of management are vital for business and for the economic welfare of society as a whole. The emphasis is on the fact that management standards are the standard, the goal in improving management and allow the organization to clearly formulate the requirements for managers and their activities. Attention is drawn that the standard of management competence has been tested by practice and proved its applicability and usefulness. The work concludes that management activity at enterprises in Ukraine is studied relatively recently, therefore many elements of the management system have a different degree of development. The emphasis is placed on the fact that individual elements, such as professionalism of management personnel, development and implementation of solutions, need a new approach. It is noted that such approaches are professional standards of management and leadership, designed to improve the activities of managers.

Фролова З. В. Удосконалення якості управлінської діяльності на підприємствах.

В роботі розглянуті питання, пов'язані з якістю управлінської діяльності. Виділено її основні елементи. Відзначено, що зазвичай про якість управлінської діяльності судять за якістю управлінських рішень. Підкреслюється, що управлінська діяльність на підприємствах становить частину системи управління, яку стали вивчати порівняно недавно, хоча практика управління організаціями має давнє коріння. Зроблено оцінку історичних аспектів щодо розвитку стандартизації систем управління. Показано, що протягом останніх десятиліть світова стандартизація все більше спрямована на регламентацію систем управління і окремих інструментів менеджменту, ніж на визначення технічних вимог до продукції або технології. Зроблено акцент на тому, що загальна управлінська діяльність в організації складається з управління самою управлінською діяльністю і управління обслуговуючою і виробничою діяльністю. Відзначено, що конкретних стандартів на управлінську діяльність, так само як і системи контролю за цією діяльністю, в Україні практично немає. Представлені дані про поточний стан справ зі стандартизацією основних видів діяльності українських підприємств. Звернуто увагу на те, що система професійних стандартів (NOS) визнана однією з кращих. Відзначено, що основний принцип, закладений в стандарти, полягає в тому, що високі вимоги до ефективності менеджменту є життєво важливими для бізнесу і для економічного добробуту суспільства в цілому. Зроблено акцент на те, що стандарти менеджменту є еталоном, метою вдосконалення менеджменту і дозволяють організації чітко сформулювати вимоги до менеджерів і їх діяльності. Звернуто увагу, що стандарт управлінської компетентності пройшов перевірку практикою і довів свою придатність і корисність. В

© ***Z. Frolova / Фролова З. В., 2017***

роботі зроблено висновок, що управлінська діяльність на підприємствах в Україні вивчається порівняно недавно, тому багато елементів системи управління мають різну ступінь розробленості. Зроблено акцент на тому, що окремі елементи, такі як - професіоналізм управлінського персоналу, розробка і реалізація рішень, потребують нового підходу. Відзначено, що такими підходами є професійні стандарти менеджменту та лідерства, призначені для поліпшення діяльності менеджерів.

Фролова З. В. Совершенствование качества управленческой деятельности на предприятиях.

В работе рассмотрены вопросы, связанные с качеством управленческой деятельности. Выделены ее основные элементы. Отмечено, что обычно о качестве управленческой деятельности судят по качеству управленческих решений. Подчеркивается, что управленческая деятельность на предприятиях составляет часть системы управления, которую стали изучать сравнительно недавно, хотя практика управления организациями имеет давние корни. Сделана оценка исторических аспектов по развитию стандартизации систем управления. Показано, что в течение последних десятилетий мировая стандартизация все больше направлена на регламентацию систем управления и отдельных инструментов менеджмента, нежели на определение технических требований к продукции или технологии. Сделан акцент на том, что общая управленческая деятельность в организации состоит из управления самой управленческой деятельностью и управления обслуживающей и производственной деятельностью. Отмечено, что конкретных стандартов на управленческую деятельность, так же как и системы контроля за этой деятельностью, в Украине практически нет. Представлены данные о текущем состоянии дел со стандартизацией основных видов деятельности украинских предприятий. Обращено внимание на то, что система профессиональных стандартов (NOS) признана одной из лучших. Отмечено, что основной принцип, заложенный в стандарты, состоит в том, что высокие требования к эффективности менеджмента являются жизненно важными для бизнеса и для экономического благосостояния общества в целом. Сделан акцент на то, что стандарты менеджмента являются эталоном, целью в совершенствовании менеджмента и позволяют организации четко сформулировать требования к менеджерам и их деятельности. Обращено внимание, что стандарт управленческой компетентности прошел проверку практикой и доказал свою применимость и полезность. В работе сделан вывод, что управленческая деятельность на предприятиях в Украине изучается сравнительно недавно, поэтому многие элементы системы управления имеют различную степень разработанности. Сделан акцент на том, что отдельные элементы, такие как - профессионализм управленческого персонала, разработка и реализация решений, нуждаются в новом подходе. Отмечено, что такими подходами являются профессиональные стандарты менеджмента и лидерства, предназначенные для улучшения деятельности менеджеров.

Постановка проблемы. Современная система хозяйствования Украины в условиях рынка предъявляет новые и все более жесткие требования к уже существующим и вновь создающимся предприятиям. Поэтому ключевым направлением их развития, а также фактором достижения экономического роста и повышения качества жизни населения в современном мире является активизация инновационной деятельности, широкое распространение инновационных технологий, продуктов и услуг. Соответственно все это требует от высшего руководства предприятия новых качественных подходов не только в разработке стратегии развития предприятия, но и в качестве управленческой деятельности [1,2].

Анализ последних исследований и публикаций. Возможности, проблемы, стратегия развития промышленных предприятий Украины исследовались многими известными отечественными учеными. Рассматривались и рассматриваются возможные сценарии развития экономики в целом. Анализ же зарубежной литературы показывает, что для бизнеса и для экономического благосостояния общества в целом, не менее жизненно важными являются вопросы, связанные с высоким требованием к эффективности управления этим бизнесом [2,3].

Цель исследования – провести анализ международных стандартов управления бизнесом и оценить их возможности в формировании эффективных, экономически стабильных украинских предприятий.

Основные результаты исследования. Качество управленческой деятельности - это степень ее соответствия общепринятым требованиям или стандартам. Обычно о качестве управленческой деятельности судят по качеству управленческих решений.

Управленческая деятельность на предприятиях составляет часть системы управления, которую стали изучать сравнительно недавно, хотя практика управления организациями имеет древние корни. Элементы системы управления имеют различную сложность и степень разработанности. Наиболее разработанные параметры, входящие в основу любой системы управления, - цели и задачи деятельности, основные обеспечивающие функции, функциональные структуры, организационные структуры, информационное обеспечение. Законы и принципы, средства и методы, технология и практика управления, коммуникации, схемы организационных отношений требуют существенных научных и практических доработок. Такие же элементы, как схемы и свойства процесса, разработка и реализация решений, профессионализм персонала вообще нуждаются в новом подходе, ориентированном на определенные стандартные модели [3,4].

В течение последних десятилетий мировая стандартизация все больше направлена на регламентацию систем управления и отдельных инструментов менеджмента, нежели на определение технических требований к продукции и/или технологии. При этом стандарты охватывают все больший круг процессов организации, являясь уже не просто минимально необходимым набором требований, а предлагая модели системы устойчивого развития предприятия [5,6].

Что касается Украины, то конкретных стандартов на управленческую деятельность, так же как системы контроля за этой деятельностью, практически нет [1,2].

В приведенной ниже таблице представлены данные по стандартизации основных видов деятельности предприятий.

Как видно, общая управленческая деятельность на предприятиях состоит из управления самой управленческой деятельностью и управления обслуживающей и производственной деятельностью. Каждая из этих составляющих включает в себя стратегическое управление, управление персоналом, внешние коммуникации и управленческое консультирование.

Таблица – Стандартизация основных видов деятельности на предприятиях

Основные виды деятельности в организации и их составляющие		Уровень разработанности стандартов		Уровень использования стандартов	
		ISO 900X	ДСТУ 1.4-93	ISO 900X	ДСТУ 1.4-93
1	2	3	4	5	6
Общая управленческая деятельность	Управление самой управленческой деятельностью.	Имеется в общем виде	-	-	-
	Управление обслуживающей и производственной деятельностью.	Достаточно разработан	Имеется в общем виде	Используется небольшим количеством предприятий	Слабо используется
Обслуживающая деятельность	Конструкторская, технологическая, экономическая и др. подготовка.	Достаточно разработан	Достаточно разработан	Используется небольшим количеством предприятий	Широко используется
	Учет (бухгалтерский, складской, финансовый и др.).	Достаточно разработан	Достаточно разработан	Используется небольшим количеством предприятий	Широко используется
	Персонал.	Имеется в общем виде	В стадии разработки	Не используется	Не используется
Производство товаров, услуг, информации и знаний	Изготовление. Реализация. Утилизация.	Достаточно разработан	Достаточно разработан	Используется небольшим количеством предприятий	Преимущественное использование

Моделирование многих управленческих процессов затруднено, потому, что большинство параметров процессов носит размытый, нечеткий характер. Они основаны не на количественных оценках, а на субъективных представлениях "лучше - хуже", "выше - ниже", "нравится - не нравится" и т. д.

Как показывает международный опыт и, в частности, опыт Великобритании, чья система профессиональных стандартов (NOS) признана одной из лучших, довольно эффективно используются профессиональные стандарты менеджмента и лидерства [4].

Профессиональные стандарты менеджмента и лидерства представляют собой системное описание – модель, созданную на основе изучения опыта деятельности менеджеров успешных компаний, в которых достижение результативности, повышение эффективности и экономичности, а также соблюдение этичности является постоянной обязанностью менеджеров и лидеров команд.

Основной принцип, заложенный в стандарты, состоит в том, что высокие требования к эффективности менеджмента являются жизненно важными для бизнеса и для экономического благосостояния общества, в целом, а основное назначение работы менеджера – «достижение целей организации и постоянное улучшение ее деятельности».

Стандарты менеджмента являются эталоном, целью в совершенствовании менеджмента и позволяют организации четко сформулировать требования к менеджерам и их деятельности.

Стандарт управленческой компетентности прошел проверку практикой и доказал свою применимость и полезность, к настоящему моменту аттестацию прошли более 300 тысяч менеджеров в Великобритании.

Профессиональные стандарты менеджмента и лидерства представлены в виде 6 разделов - ключевых ролей, объединяющих 47 блоков компетентности.

Стандарты NOS имеют общую структуру, содержащую:

- Ключевые роли
- Блоки компетентности
- Элементы компетентности
- Критерии исполнения
- Требуемые знания.

В профессиональных стандартах менеджмента и лидерства знания и понимание, требуемые для результативного осуществления деятельности, подразделяются на:

- общие знания и понимание;
- специфические знания и понимание, связанные с конкретной отраслью;
- знания и понимание, связанные со спецификой контекста деятельности в конкретной компании.

Для каждого блока компетентности приведен набор навыков, которыми должен обладать менеджер.

Профессиональные стандарты менеджмента и лидерства соответствуют трем квалификационным уровням, отличающимся областью ответственности, масштабом возможностей в принятии решений и управлении бюджетами, степенью ответственности, которые соотносятся со структурой компаний следующим образом:

Менеджмент. Уровень «line», предназначен для линейного менеджера компании, бригадиров, мастеров производственных участков.

Менеджмент. Уровень «middle», предназначен для менеджеров среднего уровня управления компании звена.

Стратегический менеджмент. Уровень «senior» предназначен для менеджеров высшего управленческого уровня компании.

Вышеперечисленные профессиональные стандарты менеджмента и лидерства

предназначены для улучшения деятельности менеджеров, работающих на любом из трех управленческих уровней организационной структуры компании, отличающихся областью ответственности, масштабом возможностей в принятии решений и управлении бюджетами, а также степенью ответственности. Стандарты определяют квалификационные требования для менеджеров, относящихся к каждому управленческому уровню компании.

Вывод. Качество управленческой деятельности - это степень ее соответствия общепринятым требованиям или стандартам. Управленческая деятельность на предприятиях в Украине изучается сравнительно недавно, поэтому многие элементы системы управления имеют различную степень разработанности. Отдельные элементы, такие как - профессионализм управленческого персонала, разработка и реализация решений, нуждаются в новом подходе. Им могут стать профессиональные стандарты менеджмента и лидерства, предназначенные для улучшения деятельности менеджеров, работающих на любом из управленческих уровней организационной структуры компании, отличающихся областью ответственности, масштабом возможностей в принятии решений и управлении бюджетами, а также степенью ответственности.

Список использованных источников:

1. ДСТУ 1.4-93 – Державна система стандартизації України. Стандарт підприємства. — К.: Держстандарт України, 1993.
2. ДСТУ ISO 9004-2001. Системи управління якістю. Настанови щодо поліпшення діяльності. — К.: Держстандарт України, 2001.
3. Important Principles of Total Quality Management [Электронный ресурс] // Free Management Library – Режим доступа: http://managementhelp.org/quality/total-quality-management.htm#seven
4. National Occupational Standards (NOS) for management and leadership [Электронный ресурс] // Free Management Library – Режим доступа : http://www.mba-ou.com.ua/cm/content/mba_program/structure/nos
5. Крыжановская О.(2014). Профессиональные стандарты: международный опыт или «особенный путь»? [Електронний ресурс] : [Сайт]. – Режим доступа : http://nmnby.eu/news/analytics/5500.html
6. Балахонова И. Использование современных стандартов управления предприятиями (MRPII, ERP, CSRP, ISO 9000) для непрерывного улучшения бизнес-процессов (BPI) http://www.e-xecutive.ru/management/practices/338446-sovremennye-standarty-upravleniya-v-rossii

References (BSI):

1. "DSTU 1.4-93 - The standardization system of Ukraine. Standards of the enterprise" ["DSTU 1.4-93 – Derzhavna sistema standartizacii Ukraïni. Standart pidprиємstva"], Derzhstandart Ukraïni, 1993.
2. "DSTU ISO 9004-2001 - Quality's Management System. Installation's for improvement of activities" ["DSTU ISO 9004-2001 - Sistemi upravlinnja jakistju. Nastanovi shhodo polipshennja dijal'nosti"], Derzhstandart Ukraïni, 2001.
3. "Important Principles of Total Quality Management", available at: http://managementhelp.org/quality/total-quality-management.htm#seven
4. "National Occupational Standards (NOS) for management and leadership", available at: http://www.mba-ou.com.ua/cm/content/mba_program/structure/nos
5. Kryzhanovskaja O., (2014), "Professional standards: international experience or a "special way"?" ["Professional'nye standarty: mezhdunarodnyj opyt ili «osobennyj put'»?"], available at: http://nmnby.eu/news/analytics/5500.html
6. Balahonova I. "The use of modern enterprise management standards (MRPII, ERP, CSRP, ISO 9000) for the continuous improvement of business processes (BPI)" ["Ispol'zovanie sovremennyh standartov upravlenija predprijatijami (MRPII, ERP, CSRP, ISO 9000) dlja nepreryvnogo uluchshenija biznes-processov (BPI)"], available at: http://www.e-xecutive.ru/management/practices/338446-sovremennye-standarty-upravleniya-v-rossii

Keywords: *management activities; management standards; management competence; control systems.*
Ключові слова: *управлінська діяльність; стандарти менеджменту; управлінська компетентність; системи контролю.*
Ключевые слова: *управленческая деятельность; стандарты менеджмента; управленческая компетентность; системы контроля.*

УДК 675.37

АМОРТИЗАЦІЯ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА: СУТЬ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ

Кафка Софія Михайлівна, завідувач кафедри обліку і аудиту, к. е. н., доцент, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, kafka@i.ua

Sofiia Kafka, a heard of the Department of Accounting and Auditing, Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

S. Kafka. Depreciation of enterprise's non-current assets: contents and purposes.

On the basis of the economic content of depreciation of fixed assets a disagreement on the interpretation of depreciation as a way to accumulate funds for the reproduction of fixed assets was expressed by the author. Purpose. To explore basic approaches of scientists to the interpretation of economic content of depreciation and develop recommendations to clarify the nature of the present stage of economic development. To examine the actual state of accounting depreciation and justify its appropriateness. Methods. Theoretical methods of cognition (abstraction and generalization, analysis and synthesis, induction and deduction and other methods for producing conceptual knowledge) were used for the synthesis of theoretical and methodological principles of accounting depreciation. For analytical research the methods of tabular presentation and comparison of information were used. Results. It has been proved that the depreciation of fixed assets obtained free of charge (including increases in the value of assets) distorts financial information, also it has been illustrated how the procedure of recording other operations in connection with a new look at the content of depreciation (on the example of the accounting of targeted financing) is changed. Conclusion. It was established that under the market conditions depreciation is the systematic return in the turnover of an enterprise of the earlier advanced funds to purchase (manufacturing, improving, getting a contribution to the authorized capital) fixed assets and intangible assets by including the amount of wear to the cost.

Кафка С. М. Амортизація необоротних активів підприємства: суть та призначення.

Проблема – на підставі аналізу економічної сутності амортизації необоротних активів висловлено незгоду з трактуванням амортизації як способу накопичення коштів на відтворення основних засобів. Мета – дослідити основні підходи науковців до трактування економічної сутності амортизації та розробити рекомендації до її уточнення сутності на сучасному етапі розвитку економіки. Вивчити фактичний стан обліку амортизації основних засобів та обґрунтувати її доцільність. Методи дослідження – теоретичні методи пізнання (абстрагування й узагальнення, аналізу і синтезу, індукції і дедукції та інші методи продукування понятійного знання) використовувалися для узагальнення теоретичних і методологічних засад обліку амортизації основних засобів. Для аналітичних досліджень застосовувалися методи табличного подання та порівняння інформації. Висновки та конкретні пропозиції автора – встановлено, що в ринкових умовах господарювання амортизація є систематичним поверненням в оборот підприємства раніше авансованих коштів на придбання (виготовлення, поліпшення, отримання як внесок до статутного капіталу) основних засобів і нематеріальних активів шляхом включення суми їх зносу до витрат.

Кафка С. М. Амортизация необоротных активов предприятия: содержание и назначение.

Проблема - на основании анализа экономической сущности амортизации необоротных активов высказано несогласие с трактовкой амортизации как способа накопления средств на воспроизводство основных средств. Цель - исследовать основные подходы ученых к трактовке экономической сущности амортизации и разработать рекомендации по ее уточнению сущности на современном этапе развития экономики. Изучить фактическое состояние учета амортизации основных средств и обосновать ее целесообразность. Методы исследования - теоретические методы познания (абстрагирование и обобщение, анализа и синтеза, индукции и дедукции и другие методы выработки понятийного знания) использовались для обобщения теоретических и методологических основ учета амортизации основных средств. Для аналитических исследований применялись методы табличного представления и сравнения информации. Выводы и конкретные предложения автора - установлено, что в рыночных условиях хозяйствования амортизация является систематическим возвращением в оборот предприятия ранее авансированных средств на приобретение (изготовление, улучшения, получение в качестве взноса в

© ***S. Kafka / Кафка С. М., 2017***

уставный капитал) основных средств и нематериальных активов путем включения суммы их износа на затраты.

Постановка проблеми. Амортизація основних засобів привертає увагу і теоретиків, і практиків. Амортизацію часто трактують як джерело інвестицій в основні засоби, але при первісному придбанні основних засобів витрачалися кошти, тобто з оборотних коштів були вилучені грошові кошти та їх еквіваленти. Чи правомірно амортизацію основних засобів вважати за джерело їх оновлення?

В процесі діяльності підприємства постійно відбувається обіг грошових коштів. Частина з них вилучається з обігу на досить тривалий період часу (придбання основних засобів, нематеріальних активів та інше), але разом з виручкою від реалізації продукції вона повертається в обіг в розмірі нарахованої амортизації, включеної до собівартості реалізованої продукції, тобто через амортизацію повертаються раніше використані (вилучені з обороту) обігові кошти. Амортизацію часто трактують як власне джерело для фінансування оновлення основних засобів. Постанова Кабінету Міністрів України № 1075 від 06.09.1996 р. «Про затвердження Положення про порядок визначення амортизації та віднесення амортизаційних відрахувань на витрати виробництва (обігу)» [1] та Наказ Міністерства фінансів України від 12.12.2003 р. «Про внесення змін до наказу Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 року № 291» [2] розглядають амортизацію саме як джерело фінансування інвестицій в основні засоби. В якій мірі такий підхід відповідає економічному змісту амортизації - є проблемним питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічний зміст та призначення амортизації основних засобів розглядається багатьма дослідниками, починаючи з класиків економічної теорії до вчених сьогодення. Опираючись на класичний підхід, такі вчені як М. Ф. Ван Бреда та Е. С. Хендриксен [9], Я. Д. Крупка [6], Л. Ш. Лозовский, Б. А. Райзберг та Е. Б. Стародубцева [8], В. К. Орлова, С. В. Хома [7] та ін. внесли свій вклад в розвиток теорії та розкриття практичного призначення амортизації.

Виокремлення невирішених проблем, яким присвячена стаття. Однак і сьогодні є питання, що потребують подальшого дослідження, а саме: чи можна вважати амортизацію джерелом фінансування процесів оновлення основних засобів? Проблемні питання з нарахування й обліку амортизації основних засобів перебувають під особливою увагою економічної науки.

Мета роботи - дослідити економічну сутність амортизації основних засобів і виявити найважливіше (головне) призначення амортизації, беручи за основу її економічну сутність у ринкових умовах господарювання.

Результати дослідження. Для цілей обліку визначення терміну «амортизація» наведено практично однаково у нормативних документах, які регулюють облік необоротних активів і оподаткування підприємств.

П(С)БО 7 «Основні засоби» п. 4 визначає амортизацію як систематичний розподіл вартості, яка амортизується, необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації) [3]. Вартість, яка амортизується, є «первісною або *переоціненою* вартістю необоротних активів за вирахуванням їх ліквідаційної вартості». МСБО 16 «Основні засоби» наступним чином визначає терміни, що розглядаються: амортизація - це систематичний розподіл суми активу, що амортизується, протягом строку його корисної експлуатації; та сума, що амортизується, - це *собівартість* активу або *інша сума, що замінює собівартість*, за вирахуванням його ліквідаційної вартості [4].

В Податковому кодексі України (пп.14.1.3 п. 14.1 ст. 14) амортизація визначена, як в національному стандарті П(С)БО 7 «Основні засоби» [3].

З наведених визначень в МСБО 16 «Основні засоби» сума, що амортизується, визначена як собівартість, або інша сума, що її замінює, а в національному стандарті –

це первісна або переоцінена вартість [4]. Отже, собівартість (П(С)БО 7) і первісна вартість (МСБО 16) - це те саме. Що стосується переоціненої вартості основних засобів (П(С)БО 7) і суми, що замінює собівартість (МСБО 16) - це можливо не те саме. Сумніви пов'язані з економічною сутністю амортизації. В процесі придбання основних засобів (це стосується й інших необоротних активів, але в даному випадку мова буде йти тільки щодо основних засобів), як відомо, витрати не визнаються, а відбувається перехід активів з одної форми (як правило з грошової) в іншу (в основні засоби). Така ситуація пов'язана з тим, що основні засоби використовуються в багатьох виробничих процесах на протязі тривалого часу. Це означає, що основні засоби утворюють дохід (економічну вигоду) на протязі тривалого часу. Відповідно до одного з принципів бухгалтерського обліку та економіки в цілому (відповідність доходів і витрат) витрачені на придбання основних засобів активи у формі амортизації визнаються витратами.

Щодо економічної сутності амортизації, то серед економістів досить поширена точка зору про те, що амортизація є джерелом оновлення основних засобів. Тому розглянемо амортизацію в зв'язку з джерелами фінансування. Наприклад, в 2015 році утворено умовне підприємство А зі статутним капіталом 1 000 тис. грн., який повністю сплачено основними засобами. В перший рік своєї діяльності підприємство реалізувало продукцію на 5 000 тис. грн., собівартість якої 3 800 тис. грн., в тому числі сировина і матеріали – 2 000 тис. грн., витрати на заробітну плату разом з соціальними внесками – 1 200 тис. грн., амортизація – 600 тис. грн. Гроші за реалізовану продукцію отримано, з постачальниками розрахувалися та заборгованість з оплати праці та соціальними зобов'язаннями погашено. Залишків готової продукції немає. Баланс підприємства на кінець 2016 року (першого року) буде виглядати наступним чином (табл. 1):

Таблиця 1 – Баланс підприємства А на кінець 2016 року, тис. грн.*

Актив	*На початок звітного періоду*	*На кінець звітного періоду*	*Пасив*	*На початок звітного періоду*	*На кінець звітного періоду*
Основні засоби:			Зареєстрований (пайовий) капітал	1 000	1 000
- залишкова вартість	1 000	400			
- первісна вартість	1 000	1 000			
- знос	-	(600)	Прибуток	-	1 200
Гроші та їх еквіваленти	-	1 800			
Баланс	***1 000***	***2 200***	***Баланс***	***1 000***	***2 200***

* Джерело: власне розроблення

На цьому прикладі добре бачимо, що амортизація є джерелом оборотних коштів: в отриманій виручці від реалізації готової продукції (5 000 тис. грн.) 600 тис. грн. амортизації поступили на поточний рахунок підприємства в банку (разом з прибутком в розмірі 1 200 тис. грн.). Таким чином, можна стверджувати, що амортизація є джерелом формування оборотних коштів підприємства. Коли кошти оборотні, то їх можна використовувати на будь які цілі, в тому числі, й на придбання нових основних засобів. Робимо висновок, що амортизація є джерелом формування оборотних коштів, але так буває тільки у випадку прибуткової діяльності.

Якщо змінити в наведеному прикладі суму витрат на оплату праці разом зі соціальними відрахуваннями – збільшимо їх до 3 200 тис. грн. замість 1 200 тис. грн. Інші вихідні умови не змінилися, тоді баланс підприємства на кінець першого року буде виглядати таким чином (див. табл. 2):

Таблиця 2 – Баланс підприємства А на кінець 2016 року за другої умови, тис. грн.*

Актив	*На початок звітного періоду*	*На кінець звітного періоду*	*Пасив*	*На початок звітного періоду*	*На кінець звітного періоду*
Основні засоби:			Зареєстрований (пайовий) капітал	1 000	1 000
- залишкова вартість	1 000	400	Прибуток (збиток)	-	(800)
- первісна вартість	1 000	1 000	Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги (або з оплати праці)		200
- знос	-	(600)			
Гроші та їх еквіваленти	-	-			
Баланс	***1 000***	***400***	***Баланс***	***1 000***	***400***

* Джерело: власне розроблення

З балансу, наведеного в табл. 2, бачимо, що у підприємства не вистачило виручки від реалізації продукції, щоб розрахуватися за боргами, оскільки було реалізовано продукції на 5 000 тис. грн., витрати склали 5 800 тис. грн., тобто підприємство отримало збиток в сумі 800 тис. грн. Виникла ситуація, за якої амортизація складає 600 тис. грн., а оборотних коштів немає, тобто при наявності амортизації підприємство не може купувати основні засоби. Таким чином, слід зробити висновок, що амортизацію не можна трактувати як джерело інвестицій в основні засоби.

Розглянемо ще одну ситуацію: підприємство є прибутковим (як в першому прикладі), але воно заплатило 1 800 тис. грн. постачальникам за сировину. Сировину отримано. Інші умови не змінні. Баланс підприємства на кінець першого року діяльності буде мати наступний вигляд (див. табл. 3):

Таблиця 3 – Баланс підприємства А на кінець 2016 року за третьої умови, тис. грн.*

Актив	*На початок звітного періоду*	*На кінець звітного періоду*	*Пасив*	*На початок звітного періоду*	*На кінець звітного періоду*
Основні засоби:			Зареєстрований (пайовий) капітал	1 000	1 000
- залишкова вартість	1 000	400	Прибуток	-	1 200
- первісна вартість	1 000	1 000			
- знос	-	(600)			
Запаси (сировина)	-	1 800			
Баланс	***1 000***	***2 200***	***Баланс***	***1 000***	***2 200***

* Джерело: власне розроблення

Як бачимо в Балансі з таблиці 3, підприємство має прибуток 1 200 тис. грн. і є нарахована амортизація 600 тис. грн., але підприємство не може щось придбати, в тому числі, й основні засоби, оскільки всі гроші вкладені в сировину. Таким чином, тільки за умов прибуткової діяльності амортизацію можна розглядати як джерело поповнення оборотних коштів, але не як джерело інвестицій в основні засоби. В основні засоби можна інвестувати будь-які кошти, в тому числі й ті, що потрапили в оборот через амортизацію. Але кошти амортизації – це особливі кошти. Все, що включено до

собівартості продукції (у витрати), комусь повертається: постачальникам, працівникам, до бюджету, а амортизація залишається в обороті підприємства, тому що, свого часу вона вже була сплачена при придбанні основних засобів. Таким чином, при придбанні основних засобів відбувається процес зменшення оборотних коштів, а в результаті амортизації – навпаки: кошти з необоротних перетворюються в оборотні.

Амортизаційні відрахування переносяться на готову продукцію підприємства. Вони є частиною капіталу, раніше авансованого на придбання основних засобів, яка перейшла зі складу необоротних активів в оборотні. Потреба поступового перенесення та розподілу вартості необоротних активів протягом строку їх корисного використання обумовлена принципом відповідності доходів і витрат в бухгалтерському обліку. Для дотримання цього принципу до витрат підприємства треба включати ту частину вартості необоротних активів, яка використана на для виробництва продукції, від реалізації якої підприємство одержує дохід. На рис. 1 відображено складові ціни в узагальненому вигляді.

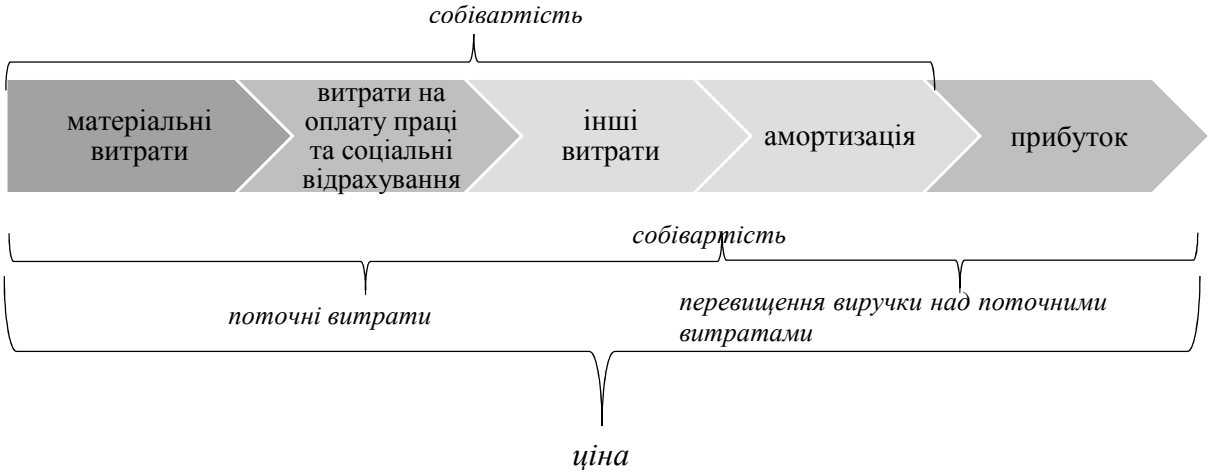

Рис. 1. *Складові ціни в узагальненому вигляді**
* Джерело: власне розроблення

Перевищення виручки над поточними витратами розглядається у двох частинах: амортизація і прибуток. Оскільки величина амортизації залежить від підприємства, якому надано право нормативними документами встановлювати термін корисної експлуатації основних засобів та обирати метод нарахування амортизації, то величина прибутку залежить від прийнятої на підприємстві амортизаційної політики. Таким чином, за допомогою амортизації розподіляється надлишок виручки над поточними витратами на дві частини. В умовах збиткової діяльності на рис. 2 схематично наведено відображення складових ціни виглядає наступним чином:

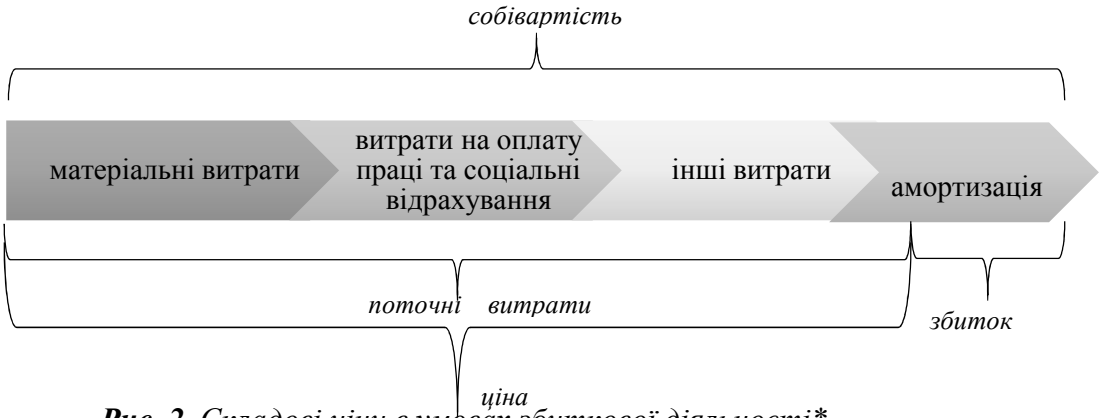

Рис. 2. *Складові ціни в умовах збиткової діяльності**

* Джерело: власне розроблення

На рис. 2 зображена ситуація, коли збиток є меншим суми нарахованої амортизації. Тоді підприємство може з виручки компенсувати поточні витрати, проте не вся сума нарахованої амортизації поповнює оборотні кошти: сума збитку не може збільшити суму оборотних коштів. Проте може бути ще інша ситуація (рис. 3).

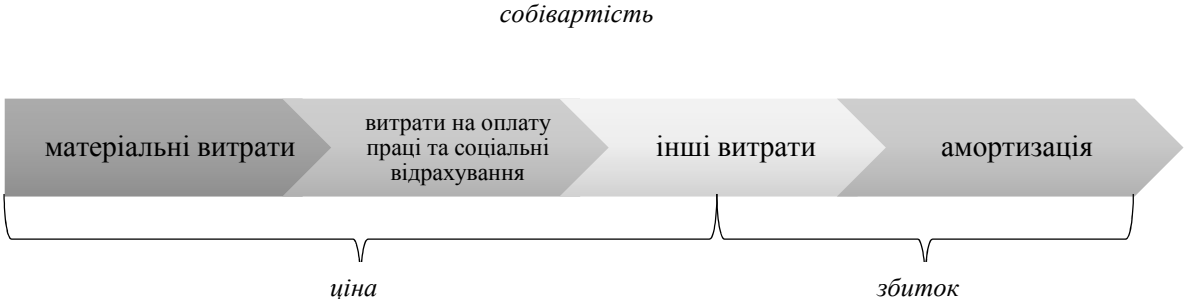

Рис. 3. *Співвідношення собівартості і ціни в умовах, коли збиток є більшим амортизації**

* Джерело: власне розроблення

В ситуації на рис. 3 підприємство не зможе розрахуватися за поточними витратами. Ця ситуація наочно свідчить про те, що амортизація не може бути джерелом інвестицій в основні засоби. Однак, амортизація виконує дуже важливу функцію: вона зменшує прибуток до оподаткування. Нагадаємо, що при придбанні основних засобів не визнаються витрати, а відбувається перехід однієї форми активів в іншу (як правило, гроші перетворюються в основні засоби). А витрати визнаються в процесі діяльності у формі амортизації. Таким чином, витрати на придбання основних засобів виводяться з під оподаткування шляхом нарахування амортизації.

Висновки. Результатом проведених досліджень щодо визначення особливостей економічної сутності амортизації встановлено:

- амортизація – це компенсація оборотних коштів, які свого часу були вилучені з обігу на придбання основних засобів, тому не можна трактувати амортизацію як джерело інвестицій в основні засоби;
- амортизація разом з прибутком збільшують оборотні кошти, тобто вони є джерелами збільшення оборотних коштів;
- шляхом нарахування амортизації відбувається перехід коштів з необоротних в оборотні;
- амортизація поділяє надлишок виручки над поточними витратами на дві частини: амортизацію і прибуток. Таким чином, величина прибутку залежить від амортизаційної політики підприємства;
- амортизація є систематичним поверненням в обіг авансованих раніше коштів на придбання (виготовлення, поліпшення, отриманні як внесок до статутного капіталу) основних засобів і нематеріальних активів шляхом включення суми їх зносу до витрат підприємства;
- амортизація виконує багато функцій, головна з яких на сучасному етапі – виведення з під оподаткування витрат на придбання (створення) основних засобів.

Джерелом формування оборотних коштів є власні та позичені кошти. Серед власних коштів безумовно є прибуток, а амортизація тільки за умов рентабельної господарської діяльності. Тому, коли мова йде про джерела фінансування чогось, в тому числі й придбання (створення) основних засобів, то джерелом можуть бути тільки оборотні кошти. В умовах обмеженості ресурсів важливо раціонально використовувати

оборотні кошти. Вважаємо, що це є головним заданням підприємства для управління фінансовими ресурсами.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету Міністрів України № 1075 від 06.09.1996 р. «Про затвердження Положення про порядок визначення амортизації та віднесення амортизаційних відрахувань на витрати виробництва (обігу)» // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1075-96-%D0%BF

2. Наказ Міністерства фінансів України від 12.12.2003 р. «Про внесення змін до наказу Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 року № 291» // http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1254-03

3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/ laws/show/z0288-00

4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 «Основні засоби» [Електронний ресурс]. / Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/ laws/show/929_014

5. Економічна енциклопедія: у 3 т. / відп. ред. С. В. Мочерний. Київ: Видавн. центр "Академія", 2000. Т.1.: А–К. 864 с.

6. Крупка Я. Д. Варіанти обліку інноваційних процесів на підприємстві // Бухгалтерський облік і аудит. 2006. № 5. С. 11–18.

7. Орлова В. К., Сенчішак С. В. Амортизація як джерело формування власних обігових коштів і необоротних активів // Наук. вісн. Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Івано-Франківськ: Факел. 2002. № 1. С. 73–77.

8. Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь / Москва: ИНФРА-М. 1996. 476 с.

9. Хендриксен Е. С., Ван Бреда М. Ф. Теория бухгалтерского учета. Пер. с англ. / Под ред. проф. Я. В. Соколова. Москва: Финансы и статистика. 2000. 576 с.

References:

1. The Cabinet of Ministers of Ukraine . (1996, June 09). On Approval of the procedure for determining the classification of amortization and depreciation on production costs (treatment). ["Pro zatverdzhennya Polozhennya pro poryadok vyznachennya amortyzatsiyi ta vidnesennya amortyzatsiynykh vidrakhuvan' na vytraty vyrobnytstva (obihu)"]. Retrieved April 29, 2017. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show / 1075-96-% D0% BF

2. Order of the Ministry of Finance of Ukraine. (2003, December 12). On Amendments to the Ministry of Finance of Ukraine from November 30, 1999 № 291. ["Pro vnesennya zmin do nakazu Ministerstva finansiv Ukrayiny vid 30 lystopada 1999 roku # 291"]. Retrieved April 29, 2017. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1254-03

3. Regulations (Standard) Accounting 7 "Fixed Assets" ["Osnovni zasoby"]. Retrieved April 29, 2017. http://zakon2.rada.gov.ua/ laws / show / z0288-00

4. International Accounting Standard 16 "Fixed Assets". ["Osnovni zasoby"]. Retrieved April 29, 2017. http://zakon3.rada.gov.ua/ laws / show / 929_014

5. Mocherny, S. V. (Ed.). (2000). Economic Encyclopedia (Vol. 1). ["Ekonomichna entsyklopediya"]. Kiiv: Center "Academy".

6. Krupka, Y. D. (2006). Options keeping innovative processes at the enterprise. ["Varianty obliku innovatsiynykh protsesiv na pidpryyemstvi"]. Accounting and Auditing, 5, 11-18. Retrieved April 29, 2017.

7. Orlova, V. K., & Senchishak, S. V. (2002). Depreciation a source of working capital and fixed assets. ["Amortyzatsiya yak dzherelo formuvannya vlasnykh obihovykh koshtiv i neoborotnykh aktyviv"]. Science. Visn. Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. Ivano-Frankivsk, 1, 73-77. Retrieved April 29, 2017.

8. Raizberg, B. A., Lozovsky, L. S., & Starodubtseva, E. B. (1996). Modern economic dictionary ["Sovremennyiy ekonomicheskiy slovar"]. (Vol. 1). Moscow: INFRA-M.

9. Hendricksen , E. S., & Van Breda, M. F. (2000). Theory of Accounting ["Teoriya buhgalterskogo ucheta"]. (Vol. 1) (Y. V. Sokolov, Trans.). Moscow: Finances and statistics.

Keywords: *depreciation; fixed assets; current asserts; cost; price; profit; operating costs.*
Ключові слова: *амортизація; основні засоби; оборотні кошти; собівартість; ціна; прибуток; поточні витрати.*
Ключевые слова: *амортизация; основные средства; оборотные средства; себестоимость; цена; прибыль; текущие расходы.*

Рецензент: *Г. О. Зелінська, д. е. н., професор, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу.*

УДК 332.1

ПЕРЕВАНТАЖУВАЛЬНІ КОМПЛЕКСИ ПОРТІВ ЯК ОСНОВА ПІДВИЩЕННЯ ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Потапова Наталія Миколаївна, доцент кафедри економіки підприємств, к. е. н., доцент, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, e-mail: potapova-nn@yandex.ru, тел: +380501842319
Оніщенко Владислав Вікторович, аспірант каф. Менеджменту та підприємництва на морському транспорті, Азовський морський інститут, м. Маріуполь, e-mail: vladylen69@mail.ru, тел: +380504761766

Nataly Potapova, Associate Professor of business economics, Ph. D., Associate Professor, State Higher Educational Istablishment «PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY», Mariupol
Vladyslav Onishchenko, Post-graduate Student of the Department of Management and business on a sea transport, AZOV MARITIME INSTITUTE, Mariupol

N. Potapova, V. Onishchenko. Reloading complexes of ports as the basis of increase of their competitiveness.

In article it is underlined that transport area it is necessary to consider manufacture which appreciably defines competitiveness of national economy as a basis. In transport system of the sea state the weighty part is played by a sea complex. A basis of competitiveness of seaports is expansion of their industrial potential which is formed directly on the basis of universal reloading complexes with the elevating crane the scheme of mechanisation of cargo works. The condition and productivity of work of park of portal cranes of seaports of Ukraine is analysed. Results of monitoring of structure and a technical condition of park of port cranes on separate ports during 2006-2012 are presented influence of port capacities and their condition on indicators of work of ports Is established and profitability of an overload and efficiency of use of a fixed capital of leaders of port area of Ukraine is analysed. Economic efficiency of activity of ports by means of an indicator of profitability which shows confident growth in a three of leaders is calculated and exceeds, on the average, 30 %. The factor of deterioration of a fixed capital of ports is analysed. The conclusion is drawn on necessity of system updating of the basic means of port most significant of which is the elevating crane the equipment which overall performance directly influences financial result and competitiveness of port as a whole. It is underlined that formation of a policy of updating of the port equipment should be carried out taking into account existing features of dynamics of a cargo turn. Considerably improve a situation realisation of projects concerning park updating the elevating crane the equipment by replacement physically and the obsolete technics can, namely use of the mobile port cranes, which choice is proved as on productivity, and economic efficiency.

Потапова Н. М., Оніщенко В. В. Перевантажувальні комплекси портів як основа підвищення їх конкурентоспроможності.

У статті підкреслено, що транспортну галузь слід розглядати як структуроутворююче виробництво, що значною мірою визначає конкурентоспроможність національної економіки. В транспортній системі морської держави вагому роль відіграє морегосподарський комплекс. Основою конкурентоспроможності морських портів є розширення їх виробничого потенціалу, який формується безпосередньо на базі універсальних перевантажувальних комплексів з крановою схемою механізації вантажних робіт. Проаналізовано стан та продуктивність роботи парку портальних кранів морських портів України. Представлено результати моніторингу структури й технічного стану парку портових кранів по окремих портах за період 2006–2012 рр. Встановлено вплив портових потужностей та їх стану на показники роботи портів та проаналізуємо рентабельність перевантаження та ефективність використання основних фондів у чотирьох лідерів портової галузі України.

Потапова Н. Н., Онищенко В. В. Перегрузочные комплексы портов как основа повышения их конкурентоспособности.

В статье подчеркнуто, что транспортную область нужно рассматривать как структурообразующее производство, которое в значительной мере определяет конкурентоспособность национальной экономики. В транспортной системе морского государства

© ***N. Potapova, V. Onishchenko / Потапова Н. М., Оніщенко В. В., 2017***

весомую роль играет морехозяйственный комплекс. Основой конкурентоспособности морских портов является расширение их производственного потенциала, который формируется непосредственно на базе универсальных перегрузочных комплексов с крановой схемой механизации грузовых работ. Проанализировано состояние и производительность работы парка портальных кранов морских портов Украины. Представлены результаты мониторинга структуры и технического состояния парка портовых кранов по отдельным портам за период 2006-2012 гг. Установлено влияние портовых мощностей и их состояния на показатели работы портов и проанализирована рентабельность перегрузки и эффективность использования основных фондов лидеров портовой области Украины.

Постановка проблеми. Транспортну галузь слід розглядати як структуроутворююче виробництво, що значною мірою визначає конкурентоспроможність національної економіки. Відповідно, нарощення конкурентних переваг є важливим завданням її розвитку. В транспортній системі морської держави, у тому числі України, вагому роль відіграє морегосподарський комплекс, елементами якого є морські торговельні порти та судноплавні компанії. Тому невідкладним завданням економічної політики держави є виправлення деформацій ринкового механізму, здійснення комплексу заходів, які повинні сприяти формуванню ефективного конкурентного середовища та конкурентних переваг суб'єктів господарювання, зокрема підприємств морського транспорту. А це, в свою чергу, є головною умовою підвищення конкурентоспроможності морської галузі в цілому.

Основою конкурентоспроможності морських портів є розширення їх виробничого потенціалу, який формується безпосередньо на базі універсальних перевантажувальних комплексів з крановою схемою механізації вантажних робіт. Але знос парку портальних кранів морських портів України перевищує 95 %, що зменшує не тільки поточну, але й потенційну ефективність та конкурентоспроможність підприємств. У таких умовах актуальною є проблема формування виробничого потенціалу підприємств шляхом оновлення парку портових кранів для забезпечення існуючого рівня вантажообігу та подальшого зростання пропускної спроможності морських портів України, що напряму впливає на рівень їх конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем підвищення конкурентоспроможності діяльності морських портів України присвячено праці таких вітчизняних вчених, як Бойко С. В.[1], Вінніков В. В.[2], Меркт Е. В.[3], Леонова О. В.[4], Андрієнко А. О.[5,7], Пустовой В. Н.[6] розкривають проблему оновлення кранового обладнання портів України; Кібик О. М., Жихарєва В. В., Кирчата І. М.[8] вивчають конкурентний потенціал підприємств морської галузі. Однак, питання формування виробничого потенціалу порту шляхом оновлення кранового у роботах вітчизняних вчених розкрито не достатньо.

Мета статті. Метою роботи є обґрунтування необхідності та оцінка ефективності процесу оновлення кранового обладнання, встановлення взаємозв'язку між формуванням виробничого потенціалу та підвищенням конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу. Якість виконання перевантажувального процесу залежить від рівня технологічного розвитку підприємства і є результатом заходів, що вживаються для забезпечення точності і надійності виконання виробничих операцій. До параметрів, що визначають якість процесу, відносяться: рівень технологій вантажно-розвантажувальних робіт; технічна оснащеність порту; рівень організації виробництва; рівень координації та взаємодії з суміжними видами транспорту. На жаль, більшість портів за своєю технологічною оснащеністю не відповідає новим вимогам сучасного порту.

Слід зазначити, що портова реформа 2012-13 рр. кардинально змінила підходи і принципи взаємовідносин всередині морської транспортної галузі. Порт перетворився з поняття організаційно-правового (підприємство) на географічне. Тепер це територія, на якій працюють підприємства різної форми власності (ст.1, п.6 ЗУ «Про морські порти України») на рівних правах. До реформи це були порти з набором всіх

адміністративних, наглядових і регулюючих функцій, повновладні господарі акваторій – це стивідорні компанії (ст.1, п.11 ЗУ «Про морські порти України») державної форми власності, що мають ті ж самі статус і права, що й приватні стивідори, виконують суто господарські функції. Але на процеси технічного оновлення галузі ці зміни, на сьогоднішній момент, впливають не суттєво, оскільки більшість приватних стивідорів працює з активами бувших державних портів. Тому аналіз стану портової галузі, а саме технічного стану парку портальних кранів, проведемо без розділення за поняттями державних та приватних стивідорів.

Парк портальних кранів усіх морських портів України становить 591 одиницю, але 95 % з них відпрацювали свій нормативний термін, їх середній вік по галузі – 27,8 року, що перевищує український стандарт (12 років) і німецький стандарт (25 років для деяких типів німецьких кранів) [9]. Наймолодший парк кранів у порту Південний (середній вік – 14 років), найбільш зношений парк – в Іллічівському порту (33 роки), хоча є крани старші за 47 років. До того ж, близько 70% кранів використовуються в портах з коефіцієнтом нижче 0,2; 30–35 % – нижче 0,1–0,15, тобто беруть участь у перевантажувальному процесі зі значним недовантаженням. Таким чином, понад 50 % основних фондів галузі фактично не працює і не дає прибутку.

Результати моніторингу структури й технічного стану парку портових кранів по окремих портах за період 2006–2012 рр. свідчать про те, що кількість портальних кранів, які відпрацювали свій нормативний термін, у 7 областях України досягла 100%; у Дніпропетровській, Запорізькій та Миколаївській областях знос портальних кранів досягає 99%; у Донецькому, Одеському регіоні та АР Крим цей показник найменший [9].

У більшості портів система планово-попереджувальних ремонтів кранів перетворилася на усунення аварійних відмов (Бердянський, Херсонський, Іллічівський, Миколаївський та ін.). До 40 % витрат на ремонт відносяться до витрат на відновлення кранових металоконструкцій з корозійною поразкою. В цілому спостерігається погіршення технічного стану кранів і, відповідно, збільшення витрат на їх утримання та ремонт (табл. 1).

За результатами експертних обстежень до 90 % кранів вимагають проведення термінового ремонту, що потребує до 3 млн. у.о., витрати на капітально-відновлювальний ремонт становитимуть 14 млн. у.о. (198 кранів), на модернізацію – 30 млн. у.о. (50 кранів). До 2020 р. планується списання гранично зношених 59 кранів, тобто 23 % парку, що зумовить потребу в значних інвестиціях на його поповнення.

На сьогодні, оновлення парку кранового обладнання та планові ремонти відповідно до існуючих вимог здійснюється, здебільшого, у таких портах, як Одеський, Южний, Маріупольський. Парки інших портів поповнюються старими кранами, вживаними, що збільшує частку зношеного обладнання. Модернізація наявного кранового обладнання є найбільш вигідним і одним з найбільш економічних способів продовження їх експлуатаційного ресурсу.

Таблиця 1 - Основні показники парку кранового обладнання деяких портів України на 2012 рік

Назва порту	Кількість кранів	Середній вік, років	Середній коефіцієнт використання	Середня продуктивність парку кранів, т/год
Білгород–Дністровський	22	29,3	0,29	50,4
Бердянський	35	26,3	0,23	73,3
Євпаторійський	4	26,3	0,36	95,6
Ізмаїльський	53	29,1	0,41	94,5

Усть-Дунайський	4	25,3	—	51,3
Маріупольський	48	21,2	0,46	130,2
Херсонський	17	29,0	0,41	68,6
Южний	39	17,2	0,47	203,1
Всього у галузі	591	27,8	0,31	111,4

Розглядаючи структуру парку портальних кранів, можна виділити три групи: крани, гранично зношені, морально застарілі, типу «Ганц», «Абус», «Альбрехт», яким за рахунок капітально-відновлювального ремонту можна продовжити термін експлуатації на 10 років; крани типу «Сокіл», «Кондор», «Альбатрос» з металоконструкцією коробчатого профілю, які можуть бути модернізовані з продовженням експлуатаційного ресурсу до 15 років і більше.

Обґрунтованою є технічна можливість збільшення вантажопереробки портів існуючим парком кранів до 2016 р. не менше ніж у півтора рази, за умови виконання потрібних обсягів ремонту і модернізації. За рекомендаціями експертів, переоснащення портів новими портовими кранами повинно відбутися в найближчі 10–12 років, інакше настає некерований процес у питаннях безпеки, аварійних відмов, зменшення обсягів вантажопереробки [9].

Розглянемо, як впливають портові потужності та їх стан на показники роботи портів та проаналізуємо рентабельність перевантаження та ефективність використання основних фондів у чотирьох лідерів портової галузі України: Одеському, Южному, Маріупольському та Іллічівському портах. Ефективність використання основних засобів у портах відображають такі показники як фондовіддача та фондоємність (рис. 1, 2).

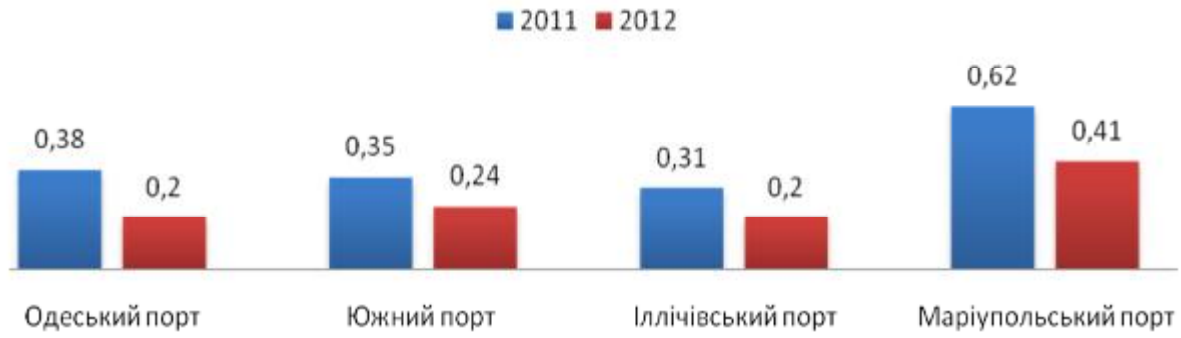

Рис.1. Динаміка показника фондовіддачі в деяких портах України

Рис. 2. Динаміка показника фондоємності в деяких портах України

Вказані показники тісно пов’язані і дають змогу зробити висновок щодо результативності використання наявних у портах основних засобів. Зниження показника фондовіддачі свідчить про зниження інтенсивності (ефективності)

використання основних засобів порту. Відповідно, щоб підвищити фондовіддачу потрібно або збільшити виручку за наявного обладнання (підвищити ефективність його використання, використовувати більш сучасне і продуктивне обладнання), або позбутися непотрібного устаткування, знизивши таким чином його вартість. З розрахунку (рис. 1, 2) можна побачити, що показник фондовіддачі знижується, а, відповідно, фондоємності зростає, що свідчить про нераціональне використання потужностей та їх недостатню завантаженість. Саме це є однією із причин низької конкурентоспроможності портів України та відтоку вантажів: вітчизняні порти мають вигідне географічне розташування, але втрачають вантажопотоки через недостатні потужності. Економічну ефективність діяльності портів можна охарактеризувати з допомогою показника рентабельності (рис. 3, 4), який демонструє впевнене зростання в трійці лідерів та перевищує, в середньому, 30%.

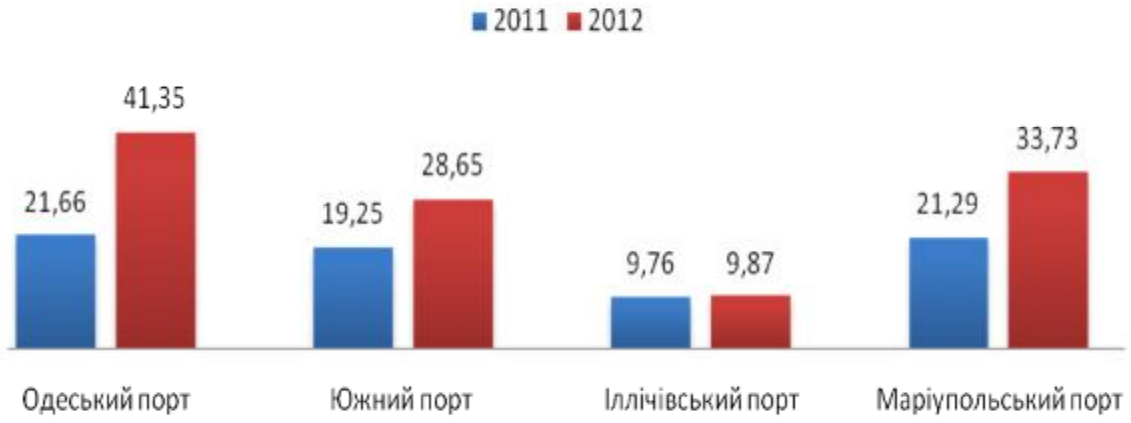

Рис. 3. Динаміка рентабельності перевантаження деяких портів України, %

Рис. 4. Динаміка показника рентабельності основних засобів деяких портів України, %

Особливу увагу слід звернути на рентабельність основних засобів, що характеризує величину прибутку, який приходиться на 1 гривню їх вартості. Показник незмінно залишається в більшості портів на низькому рівні.

З іншого боку, з рис. 5 видно, що Маріупольський порт при вартості основних фондів майже в 2 рази менш, ніж в Одеського, Южного та Іллічівського портів, демонструє відносно високий рівень рентабельності перевантажень. Навпаки, Іллічівський порт, маючи високу вартість основних засобів, має низьку рентабельність.

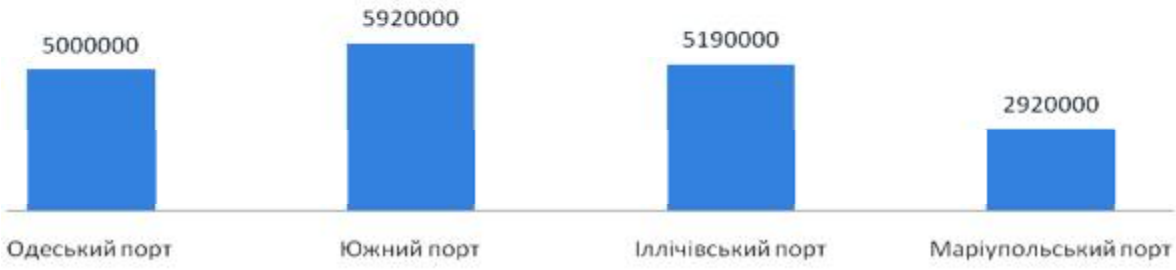

Рис. 5. Вартість основних фондів деяких портів України станом на 2012 рік, тис. грн.

Вагомим показником стану основних фондів є їх знос. У табл. 2 відображено динаміку коефіцієнта зносу основних засобів на прикладі ДП «Маріупольський морський торгівельний порт» (ДП «ММТП»).

Таблиця 2 - Аналіз стану основних засобів ДП «ММТП»

Показник	Рік		
	2011	2012	2013
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,694	0,707	0,727
Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,090	0,094	0,059
Коефіцієнт вибуття основних засобів	0,005	0,005	0,003

Ступінь зносу основних засобів залишається приблизно на одному й тому ж рівні впродовж трьох років, у той час як нормативне значення цього коефіцієнту повинно мати тенденцію до зменшення. Значення цього показника у 2013 році становить 0,727, тобто невідпрацьованого ресурсу основних фондів залишилось лише близько 27%, що потребує негайного масштабного оновлення. Однак, відповідний коефіцієнт, який показує, яку частку у вартості майна становлять нові основні засоби на кінець звітного періоду, значно зменшився, що зумовлено відсутністю спланованих та регулярних дій щодо оновлення парку кранового обладнання у ДП «ММТП».

Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити висновок про необхідність системного оновлення основних засобів порту, найбільш значущими з яких є кранове обладнання, ефективність роботи якого напряму впливає на фінансовий результат та конкурентоспроможність порту в цілому.

Портальні крани з шарнірно-зчленованою стріловою системою типу «Сокіл», «Кондор», «Альбатрос» мають найбільшу частку у структурі кранового обладнання портів України, але принципи конструювання таких кранів сформовані в 30–х роках минулого століття. Основними їх недоліками є висока металомісткість та енергоємність, обмежена мобільність, морально застаріла конструкція. Якщо не змінювати структуру парку кранів галузі, тобто оснащувати порти портальними кранами типу «Сокіл», «Кондор», «Альбатрос» (як в сформованих заявках портів на нові крани до 2020 р.), то на їх закупівлю буде потрібно близько 1 млрд. дол. Коефіцієнт використання кранів в цьому випадку залишиться на колишньому рівні. Без вирішення проблеми мобільності кранів при існуючій структурі вантажопотоків тільки 5–10 % парку портальних кранів галузі зможуть забезпечити коефіцієнт використання на рівні 0,5–0,6. Крім того, для зменшення витрат на оновлення парку кранового потрібно сформувати нові підходи, застосовувати крани більш досконалих конструкцій, нові технологічні рішення на основі зарубіжного досвіду.

Конструктивне рішення по створенню шарнірно-зчленованої стрілової системи з рухомою противагою приймалось з метою переміщення вантажу при зміні вильоту стріли по траєкторії, близькій до горизонтальної; збільшення маси вантажу на гаку на

максимальному вильоті за рахунок рухомої противаги; зменшення довжини підвісу вантажу для зниження його вільних коливань, скорочення циклу і підвищення продуктивності крана. У сучасних конструкціях мобільних портових кранів ці завдання вирішуються програмним забезпеченням електронної системи управління через центральний комп'ютер. Додатково електронною системою управління виконуються такі функції, як активне гасіння коливань вантажу, суміщення операцій при переміщенні вантажу, діагностування всіх систем без зупинки крана, облік перевантажень, вантажопереробки та ін. Наприклад, маса стрілової системи у мобільного крана (пряма стріла) з аналогічними технічними характеристиками знижена більш ніж на 50 % порівняно з стріловою системою портального крана (шарнірно-зчленована стрілова система), що забезпечує зниження маси крана, інерційних навантажень, навантажень на механізми, енергоспоживання виконавчих механізмів крану та ін.

В результаті порівняння техніко-економічних характеристик портальних та мобільних кранів зроблено наступні висновки: більшість кранів в українських портах поки ще складають крани типу «Сокіл», «Кондор» з вантажопідйомністю на гаку 30–40 тонн, тоді як зарубіжні аналоги портових кранів у крюковому режимі досягають вантажопідйомність 200 тонн, що зумовлює більшу продуктивність вантажопереробки майже в 3–5 разів; портальні крани з шарнірно – зчленованою стріловою системою типу «Альбатрос», «Сокіл», «Кондор», «Марк-25», «Марк-40», «Марк-45» мають грейферний режим з максимальною вантажопідйомністю всього до 18 тонн, а портальні крани з прямою стрілою типу LPS-180, LPS-400, LPS-530 мають грейферний режим з вантажопідйомністю від 35 до 75 т, що значно прискорює процеси перевантаження; середньостатистична продуктивність портальних кранів по галузі становить 110-137 тонн в годину, у той час як кран LHM-600 фірми «Liebherr» досягає 1300 тонн на годину; виготовлення кранів в Україні (Новокраматорський завод, «Конекрейнс Україна», «Азовмаш» та ін.) йде по шляху створення портальних кранів старих зразків, з шарнірно-зчленованою стріловою системою, що також є одним із факторів, який заважає швидкому процесу оновлення техніки в портах України.

У світовій практиці у 80–х роках ХХ ст. сформувався та інтенсивно розвивається новий напрямок в портовому кранобудування – створення мобільних портових кранів, головною перевагою яких є можливість бути в потрібному місці в потрібний час. В залежності від технології вантажних робіт, підходу суден мобільний кран переміщується з причалу на причал, працює в тилу, на складі, за рахунок чого коефіцієнт використання досягає 0,8 і вище, результатом чого є швидка окупність, високий прибуток, зниження кількості кранів в порту, висока фондовіддача. Однак для їх роботи необхідно, щоб проїзди по причалам і між ними мали ширину, що забезпечує безпечний рух мобільних кранів. До їх переваг також слід віднести незалежність від зовнішніх джерел електроенергії. Однак їм властиві і певні недоліки, а саме: працюючи на причалі, мобільний кран для стійкості повинен встановлювати аутригери, які створюють перешкоди для руху навантажувачів, залізничних вагонів, автомобільного транспорту; оснащений однією вантажною стрілою, кран має збільшену довжину канатів, підвищені змінні навантаження стріли, необхідність підвищених витрат на ремонт крана та забезпечення його запасними частинами; необхідність модернізації причалів для безпечної експлуатації. Зазначені проблеми, необхідність значних капіталовкладень, стримують широке використання мобільних кранів та заміну ними наявних портальних.

Тому доцільність закупівлі мобільних кранів для оновлення перевантажувальних потужностей портів необхідно обґрунтувати як з виробничої точки зору, так і з економічної.

Для того, щоб довести ефективність мобільного крана у порівнянні з портальним з виробничої точки зору, розрахуємо індекс продуктивності (I*прод*). У даному випадку, він демонструє відмінність ключових критеріїв продуктивності портального та мобільного кранів.

Розрахунок зваженого коефіцієнта продуктивності здійснюється з використанням показників портального крана «Сокіл» та мобільного – LPS-280, при чому за базу порівняння приймаємо портальний кран. Вагові коефіцієнти по даним параметрам визначено на основі експертного метода. Вихідні дані представлені в табл. 3.

Методика розрахунку наступна:

1. Визначаємо індивідуальні показники продуктивності за формулою:

$$\Pi_i = \frac{\Pi_{\text{і моб}}}{\Pi_{\text{і порт}}} \qquad (1)$$

Таблиця 3 - Показники продуктивності портального та мобільного кранів [6]

Показник продуктивності (Р)	LPS–280 (Рмоб)	«Сокіл» (Рпорт)	Ваговий коефіцієнт, (ki)
1. Макс. виліт з урахуванням ваги грейфера і ширини судна	29	29	0,03
2. Тип (модель) грейфера, обсяг, м^3	VSG//Q 2,7	5366M 3,5	0,05
3. Вантажопідйомність, т, у т.ч.: – грейфер, т – вантаж,т	28,000 9,100 18,900	16,000 5,650 9,350	0,2
4. Швидкість вильоту стріли, м/сек	40	63	0,06
5. Тривалість циклу, сек	109,03	89,04	0,15
6. Продуктивність, т/год.	624,0	378,0	0,2
7. Маса крану, т	295,0	254,6	0,09
8. Металоємність до продуктивності	0,473	0,674	0,11
9. Металоємність до вантажопідйомності	10,54	15,19	0,11

2. Зважений коефіцієнт розраховуємо за формулою:

$$I_{\text{прод}} = \sum_{i=1}^{n} \Pi_i \times k_i \qquad (2)$$

$$I_{\text{прод}} = 1{,}12 \times 0{,}02 + 0{,}77 \times 0{,}05 + 1{,}75 \times 0{,}2 + 0{,}63 \times 0{,}06 + 1{,}22 \times 0{,}15 + 1{,}65 \times 0{,}2 + 1{,}16 \times 0{,}09 + 0{,}7 \times 0{,}11 + 0{,}69 \times 0{,}11 = 1{,}219$$

Таким чином, за показниками продуктивності мобільний кран значно переважає портальний (в середньому на 22%), що доводить доцільність його вибору для оновлення основних фондів портів.

Основним критерієм при виборі типу нового портового крана, з точки зору економічної ефективності, повинен виступати економічний показник чистої приведеної вартості (net present value), що враховує як фактори доходів (середній тариф, середню продуктивність, експлуатаційний період, середній коефіцієнт використання), так і фактори витрат (експлуатаційних, ремонтних, на придбання та монтаж крана).

Порівнювати варіанти придбання нового крана того чи іншого типу (зокрема, портального або мобільного) доцільно за показником чистої приведеної вартості (*NPV*) відповідного проекту придбання та експлуатації крана по формулі 3 [7].

$$NPV(T) = \sum \frac{d(t)\times P(t)\times S(t)\times K(t) - e_1 \times S(t)\times K(t) - e_2 \times S(t) - r(t)}{(1+\alpha)^{t-1}} \quad (3)$$

де T – горизонт планування (розглянутий період експлуатації крана), років; $d(t)$ – середній тариф (частка крана в середньому тарифі) за переробку 1 т вантажу в році t, t=1,T, дол./т; $P(t)$ – середня продуктивність крана з переробки вантажів у році t, t=1,T, т/год.; $S(t)$ – експлуатаційний період роботи крана в році t, t=1,T, годин; $K(t)$ – середній коефіцієнт використання крана за експлуатаційний період в році t, t =1,T; e_1 – питомі змінні (в одиницю часу роботи) експлуатаційні витрати крана в році t, t =1,T, дол./год.; e_2 – питомі постійні (в одиницю часу експлуатаційного періоду) експлуатаційні витрати крана в році t, t =1,T , дол./год.; $r(t)$ – витрати на ремонти крана в році t, t =1,T, дол.; α – ставка дисконту; I_0 – вартість придбання, доставки і установки крана, а також можливе переобладнання причалу під нього, дол.

Для проведення розрахунків приймемо α = 0,1, P(t) =120 і виберемо для порівняння близькі за технічними характеристиками портальний кран «Сокіл», вартістю 2 млн. дол. і мобільний портовий кран «LHM–180», вартістю 1,5 млн. дол. Час монтажу крана, на який знижується експлуатаційний період першого року його використання S(1), для портального приймемо 1825 годин, для мобільного 250 годин [7].

Результати проведених розрахунків при горизонтах планування 10 і 20 років, середніх тарифах 3 дол./т і 5 дол./т представлені в табл. 4 – 7 (на базі даних [7]).

Таблиця 4 - Показники ефективності використання мобільного та портального кранів при Т=10 років і середньому тарифі 3 дол./т

Портальний кран					
Квик	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5
NPV	–756207	859333	2 474 873	4 090 413	5 705 952
Мобільний кран					
Квик	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9
NPV	6 741 360	8 410 449	10 079 539	11 748 629	13 417 718

Таблиця 5 - Показники ефективності використання мобільного та портального кранів при Т=20 років і середньому тарифі 3 дол./т

Портальний кран					
Квик	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5
NPV	– 252 747	2 009 576	4 271 899	6 534 222	8 796 545
Мобільний кран					
Квик	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9
NPV	9 935 146	12 251 019	14 566 892	16 882 766	19 198 639

Таблиця 6 - Показники ефективності використання мобільного та портального кранів при Т=10 років і середньому тарифі 5 дол./т

Портальний кран					
Квик	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5
NPV	384 174	3 140 095	5 896 016	8 651 936	11 407 857
Мобільний кран					
Квик	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9
NPV	12 632 264	15 479 535	18 326 806	21 174 077	24 021 347

Таблиця 7 - Показники ефективності використання мобільного та портального кранів при Т=20 років і середньому тарифі 5 дол./т

Портальний кран					
Квик	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5
NPV	1 344 187	5 203 444	9 062 701	12 921 958	16 781 215
Мобільний кран					
Квик	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9
NPV	18 108 816	22 059 423	26 010 030	29 960 638	33 911 245

Таким чином, розрахунок індексу продуктивності ($I_{прод}$) та економічного показника чистої приведеної вартості (*NPV*) дозволяють зробити висновок про доцільність оновлення парку кранового обладнання портів України шляхом заміни портальних кранів на більш ефективні мобільні крани.

Висновок. Формування політики оновлення портового обладнання повинно здійснюватися з урахуванням існуючих особливостей динаміки вантажообігу. На сьогоднішній день це питання постає дуже гостро і є ще однією з причин, що зумовлюють необхідність в модернізації та розширенні основних фондів морських портів України.

Таким чином, сучасний стан портової галузі України показав, що подальший її розвиток можливий лише за умови модернізації перевантажувальних комплексів. Зовнішні умови є достатньо сприятливими, українські порти мають потенціал залучати нові вантажопотоки, але стан та ефективність роботи обладнання заважають реалізації наявних конкурентних переваг підприємств. Саме через це загальна конкурентоспроможність портів України доволі низька. Однак значно поліпшити ситуацію може реалізація проектів щодо оновлення парку кранового обладнання шляхом заміни фізично та морально застарілої техніки, а саме використання мобільних портових кранів, вибір яких є обґрунтованим як за продуктивністю, так і економічною ефективністю.

Список використаних джерел:

1. Бойко С. В. Конкурентоспроможність порту в сучасних умовах / С.В. Бойко // Индустрия гостеприимства в странах Европы: материалы Международной научно-практической конференции. – Симферополь: Крымского института бизнеса, 2008. – 260 с.

2. Винников В. В. Проблемы комплексного развития морского транспорта / В.В. Винников. – Одесса: Феникс, 2005. – 300 с.

3. Меркт Е. В. Факторы повышения конкурентоспособности порта / Е. В. Меркт // Розвиток методів управління і господарювання на транспорті. - Одеса: ОДМУ. - 2001. - Вип. 8. - С. 74-85.

4. Леонова О. В. Оценка остаточного ресурса портальных кранов / О. В. Леонова // Материалы Междунар. науч .- практ . конф. по подъёмным сооружениям за 2005г. – О.: Астропринт , 2006. – С. 141–146.

5. Андриенко А. О. Модель совместной оптимизации парка кранов и грузопотоков морского порта // Методи та засоби управління розвитком транспортних систем: Зб. наук. праць. – Одеса: ОНМУ, 2008. – Вип. 14 – С. 230–237.

6. Пустовой В. Н., Андриенко А. О. Сравнительное исследование параметров портовых кранов для морских портов Украины // Вісник ОНМУ: Зб. наук. праць. – Одеса: ОНМУ, 2008. –Вип.25. – С. 97–107.

7. Андриенко А. О. Экономическая эффективность и критерии выбора стреловых портовых кранов для морских портов Украины//Вісник ОНМУ:Зб.наук. праць. – Одеса:ОНМУ, 2008. – Вип.26. – С. 175–207.

8. Кирчата І. М. Оцінка конкурентного потенціалу в системі управління конкурентоспроможністю підприємства [Текст] : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04 / І. М. Кирчата. — Приазовський держ. технічний ун-т. - Маріуполь, 2007. -20 с.

9. Курс – на обновление техники. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://portsukraine.com/node/2071

References (BSI):

1. Boyko, S.V. (2008). Konkurentospromozhnist portu v suchasnix umovax [Competitiveness of port in modern conditions]. Simferopol: Krimskiy institute biznesa [in Ukrainian].

2. Vinnikov, V.V. (2005). Problemy kompleksnogo razvitiya morskogo transporta [Problems of complex development of sea transport]. Odessa: feniks [in Ukrainian].
3. Merkt, E.V. (2001). Faktory povisheniya konkurentosposobnosty porta [Factors of increase of competitiveness of port]. Odessa:ODMU [in Ukrainian].
4. Leonova, O.V. (2006). Ocenka ostatochnogo resursa portalnyx kranov [Estimation of a residual resource of portal cranes]. Odessa: Astroprint [in Ukrainian]
5. Andryenko, A.O. (2008). Model sovmestnoy optymazacyy parka kranov I gruzopotokov morskogo porta [Model of joint optimisation of park of cranes and seaport goods traffics]. Odessa: ONMU [in Ukrainian]
6. Pustovoy, V.N. (2008). Sravnitelnoe issledovanie parametrov portovyx kranov dlya morskix portov Ukrayny [Comparative research of parametres of port cranes for seaports of Ukraine] Odessa: ONMU [in Ukrainian]
7. Andryenko, A.O. (2008). Ekonomycheskaya effektivnost I kryteryy vibora strelovix portovix kranov dlya morskix portov Ukrayny [Economic efficiency and criteria of a choice arrow port cranes for seaports of Ukraine]. Odessa: ONMU [in Ukrainian]
8. Kirchata, I.M. (2007). Ocinka konkurentospromozhnogo potencialu v sistemy upravlinnya konkurentospromozhnistu pidpriemstva [Estimation of competitive potential in a control system of competitiveness of port]. Mariupol: PDTU.
9. Kurs na obnovlenie texniky [Course on technics updating] Retrieved from: http://portsukraine.com/node/2071 [in Ukrainian]

Ключові слова: *портова галузь; перевантажувальний комплекс; конкурентоспроможність портів; знос основних фондів; динаміка вантажообігу.*
Ключевые слова: *портовая отрасль; перегрузочный комплекс; конкурентоспособность портов; износ основных фондов; динамика грузооборота.*
Keywords: *port branch; reloading complex; competitiveness of ports; deterioration of a fixed capital;, dynamics of a turnover of goods.*

.

УДК [656.07:338.49](447)

ВСТАНОВЛЕННЯ НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ ФРАХТОВОГО РИНКУ БАЛКЕРНОГО ФЛОТУ

Сотниченко Людмила Леонідівна, д. е. н., доцент, Одеська національна морська академія, м. Одеса, e-mail: terra.scorp@yandex.ua, тел: +380674351529

Ludmila Sotnichenko, Ph. D., Associate Professor, Odessa National Maritime Academy, Odessa, e-mail: terra.scorp@yandex.ua, tel: +380674351529

L. Sotnichenko. Establishment of directions of development of the charter market bulker fleet.

In article it is proved that the main forming elements of a conjuncture of the charter market as any free market, demand, the offer and cost for services of sea transport acts. Importance of the information concerning a conjuncture of the world charter market bulker fleet and its tendencies as one of the basic export goods of Ukraine is grain, coal, clay, metal rolling of ferrous metals and other which are transported basically bulker by fleet is proved. The data of sea transportations of the basic mass cargoes, deadweight bulker fleet and average time charter rates of the freight for principal views of bulk ships are analysed. It is established that rates of the freight of different kinds of bulk ships have the similar tendency, level of rates answers deadweight of a vessel. Methods of mathematical statistics are used. On the basis of the data of the average charter rate and average cost of bulk ships it has been spent korreljatsionno-regressionnyj the analysis of influence of factors on charter rates bulker fleet. Indicators of operational loading bulker fleet are defined. The data of time charter rates of the freight for principal views of bulk ships and average cost of bunker fuel is resulted and analysed. The analysis of a conjuncture of the charter market bulker fleet has shown that a maximum level charter rates on transportation of the basic mass cargoes have reached in 2007-2008, and as a whole the period of high rates is necessary on 2003-2008. But financial crisis of 2008-2009 in economic has led to crisis in the charter market of sea transportations. It is underlined that the world charter market had two tendencies: gradual growth of charter rates before financial crisis of 2008-2009, and gradual decrease in rates after it.

Сотниченко Л. Л. Встановлення напрямків розвитку фрахтового ринку балкерного флоту.

У статті доведено, що головними формуючими елементами кон'юнктури фрахтового ринку, як будь-якого вільного ринку, є попит, пропозиція і вартість на послуги морського транспорту. Проаналізовано дані з морських перевезень основних масових вантажів, дедвейту балкерного флоту та середніх тайм-чартерних ставок фрахту для основних видів балкерів. Встановлено, що ставки фрахту різних видів балкерів мають схожу тенденцію, рівень ставок відповідає дедвейту судна. Підкреслено, що світовий фрахтовий ринок мав 2 тенденції: поступове зростання фрахтових ставок до фінансової кризи 2008-2009 років, та поступове зниження ставок після неї.

Сотниченко Л. Л. Установление направлений развития фрахтового рынка балкерного флота.

В статье доказано, что главными формирующими элементами конъюнктуры фрахтового рынка, как любого свободного рынка, выступает спрос, предложение и стоимость на услуги морского транспорта. Проанализированы данные морских перевозок основных массовых грузов, дедвейта балкерного флота и средних тайм-чартерных ставок фрахта для основных видов балкеров. Установлено, что ставки фрахта разных видов балкеров имеют похожую тенденцию, уровень ставок отвечает дедвейту судна. Подчеркнуто, что мировой фрахтовый рынок имел две тенденции: постепенный рост фрахтовых ставок до финансового кризиса 2008-2009 лет, и постепенное снижение ставок после нее.

Постановка проблеми. Головними формуючими елементами кон'юнктури фрахтового ринку, як будь-якого вільного ринку, є попит, пропозиція і вартість на послуги морського транспорту. Попит на послуги балкерного флоту визначається обсягами перевезень основних масових вантажів, пропозиція – провізною здатністю балкерного флоту, вартість – фрахтовими ставками на перевезення. Інформація про кон'юнктуру світового фрахтового ринку балкерного флоту та тенденції, які мають місце на цьому ринку на теперішній час та очікуються в майбутньому, мають велике значення для українських підприємств, тому що одними з основних експортних товарів

© *L. Sotnichenko / Сотниченко Л. Л., 2017*

України є зерно, вугілля (до подій 2014 року), глина, металопрокат чорних металів та інші, які перевозяться в основному балкерним флотом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням стану фрахтового ринку балкерного флоту приділяється велика кількість статей українських та зарубіжних авторів: В.Войніченко, М.Шевченко, Т.Дмитриева, Х.О.Хайберг, О.Романенко [1, 3-5]. Але, не зважаючи на це, потрібно більш детально розглянути події, які сталися за останні 16 років на фрахтовому ринку балкерного флоту, тому що фрахтові ставки, які до фінансової кризи 2008-2009 років постійно зростали, після кризи і відновлення ринку не можуть досягти докризового рівня і продовжують знижуватися.

Метою дослідження є аналіз кон'юнктури та тенденцій розвитку світового фрахтового ринку балкерного флоту.

Виклад основного матеріалу. Фрахтовий ринок – це вільний (конкурентний) ринок послуг морського судноплавства. На фрахтовому ринку, як і на будь-якому вільному ринку, є попит і пропозиція, їх взаємодія визначає, що і в якій кількості виробляти і за якою ціною реалізовувати. Найбільш загальною причиною змін в співвідношенні «попит-пропозиція» є загальноекономічна ситуація в світі, зокрема, в основних розвинених країнах. Більш конкретним фактором виступає обсяг міжнародної торгівлі, його зростання або скорочення. Міжнародна торгівля зумовлює обсяги морських перевезень і, відповідно, попит на тоннаж.

Основною якісною характеристикою вільного фрахтового ринку, що оцінює його стан, є кон'юнктура. Як ринкова категорія кон'юнктура означає конкретний стан ринку у всьому різноманітті і взаємному зв'язку формуючих його елементів і чинників. Або інакше, кон'юнктура фрахтового ринку - це сукупність створених на ньому в даний момент економічних умов, що характеризуються певним співвідношенням попиту, пропозиції та вартості перевезень, а також сукупністю ринкових зв'язків, при яких відбувається процес реалізації послуг морського транспорту.

Пропозиція ринкових послуг морського флоту означає можливість судновласника забезпечити перевезення своїм тоннажем якихось видів вантажів. Кількісним показником пропозиції може служити провізна здатність транспортного флоту.

У порівнянні з пропозицією тоннажу, яка визначається провізною здатністю флоту, з попитом справа дещо складніша. Якщо пропозиція тоннажу володіє відомою жорсткістю вже хоча б тому, що флот не може працювати в запас, то попит на тоннаж більш рухливий, більш еластичний. Але і в його основі лежить величина цілком певна - це сукупний обсяг зовнішньоторгівельних зв'язків всіх країн світу, обсяг міжнародного товарообігу, здійснення якого пов'язане з морськими перевезеннями, тобто обсяг світової морської торгівлі.

На відміну від флоту, який не може простоювати в очікуванні вантажу поза межами розумних строків, не приносячи своїм власникам відчутних збитків, багато товарів можуть зберігатися на складах протягом невизначено тривалого часу без значного збитку для власників. В силу вже цих чисто технічних причин еластичність попиту на тоннаж значно вище, ніж еластичність пропозиції. Попит чіткіше реагує на рівень фрахтів і просто на відсутність пропозиції тоннажу. Вже одна лише недостатня пропозиція може зумовити перенесення попиту на більш віддалений термін.

Балкер (англ. Bulker, від англ. bulk - навалювальний) – спеціалізоване судно для перевезення вантажів насипом (навалом) великими партіями. Основні масові вантажі – це залізна руда, зерно, вугілля, боксити/глинозем і фосфатна руда. Балкери за розмірами поділяються на: мини-балкеры – дедвейт до 10 тис. тонн; балкери «Handysize» - дедвейт 10-35 тис. тонн; балкери «Handymax» і «Supramax» - дедвейт 35-50 та 50-60 тис. тонн відповідно; балкери «Panamax» і «New Panamax» - 60-80 тис. тонн;

балкери «Capesize» - 80-150 тис. тонн; дуже великі та ультра великі балкери – дедвейт більше 180 тис. тонн. В останні роки обсяги перевезень основних масових вантажів зростають. Зростання обсягів перевезень потребує зростання балкерного флоту. Обсяг перевезень вантажів, як було зазначено вище, це попит на послуги торгівельного флоту. Проаналізуємо зміни у 2000-2016 роках в обсягах морських перевезень основних масових вантажів і відповідні змін у світовому торгівельному флоті, який здійснював ці перевезення. Для оцінки змін в пропозиції світового балкерного флоту використаємо показник дедвейту судна – величини, яка дорівнює сумі мас змінних вантажів судна, яка вимірюється в тоннах, тобто сума маси корисного вантажу, що перевозиться судном, маси палива, масла, технічної та питної води, маси пасажирів з багажем, екіпажу і продовольства. В якості ціни виступають фрахтові ставки. Дані з морських перевезень основних масових вантажів, дедвейту балкерного флоту та середніх тайм-чартерних ставок фрахту для основних видів балкерів приведені в табл. 1 [2]

Таблиця 1. - Морські перевезення основних масових вантажів у 2000-2016 роках

Рік	Обсяги морських перевезень, млн. тонн	Дедвейт балкерного флоту, млн. тонн	Середня ставка 1-річного таймчартеру, тис. USD/доба		
			Capesize	Panamax	Handymax
2000	1295	274,4	17,9	11,0	9,2
2001	1331	281,7	12,7	8,6	7,7
2002	1352	294,6	16,2	10,3	8,4
2003	1475	300,1	43,8	28,5	22,5
2004	1587	307,7	57,2	34,4	29,2
2005	1711	320,6	49,8	25,5	15,4
2006	1814	345,9	45,4	22,1	15,9
2007	1953	367,5	106,9	52,0	28,4
2008	2065	391,1	110,2	55,9	29,3
2009	2085	418,3	33,1	18,2	10,2
2010	2335	456,6	32,0	24,7	15,2
2011	2486	532,0	17,1	15,2	10,7
2012	2742	623,0	14,1	10,2	8,0
2013	2923	686,6	15,6	10,3	7,8
2014	2985	728,3	21,9	12,2	8,7
2015	2951	761,8	11,4	8,4	6,6
2016	3007	778,9	8,2	6,3	5,7

З даних таблиці можна побачити, що ставки фрахту різних видів балкерів мають схожу тенденцію, рівень ставок відповідно дедвейту судна. Визначимо, як впливають на ставки фрахту обсяги перевезень основних масових вантажів та дедвейт суден балкерного флоту. Для складання середньострокових прогнозів на світовому фрахтовому ринку використовується багато даних, таких як: портфель заказів світового тоннажу, списання суден на злам, вартість нових та раніше використовуваних суден та інші. Аналіз динаміки вище приведених показників дозволяє судновласникам вирішувати питання встановлення фрахтових ставок, укладання довгострокових контрактів на перевезення вантажів, продаж або придбання суден та інше.

Для прогнозування використовуються методи математичної статистики. Умовно її поділяють на описову та аналітичну. Описова статистика пов’язана з плануванням дослідження, збором інформації та поданням результатів у виді статистичних показників. Інформація подається у табличній та графічній формах. Задача аналітичної статистики - встановити причинні зв’язки, які дозволяють оцінити вплив досліджуваних факторів і зробити належні висновки, на базі яких можна приймати рішення.

Для розв’язання такої задачі рекомендується використання елементів статистичних методів – кореляційно-регресійного аналізу. Їх застосування дає можливість виражати зв’язок між ознаками аналітично – у вигляді рівняння – і надавати їй кількісне вираження. Оскільки на показник обсягів перевезень вантажів

впливає більше однієї незалежної перемінної, будемо застосовувати методи множинної кореляції.

При кореляційній залежності будь-якому значенню однієї змінної величини може відповідати декілька чи навіть безліч різноманітних значень іншої змінної величини.

Використовуючи методику кореляційно-регресійного аналізу, визначимо, зміна яких чинників причинить за собою зміни фрахтових ставок балкерного флоту.

За чинники приймемо: обсяг перевезень основних масових вантажів, дедвейт балкерного флоту, заказ нових суден, поставка нових суден, скільки флоту продано на злам, вартість бункерного палива, вартість нових балкерів та балкерів, що були у використанні.

На основі даних щодо середньої фрахтової ставки та середньої вартості балкерів [2] було проведено кореляційно-регресійний аналіз впливу чинників на фрахтові ставки балкерного флоту (табл. 2).

Методом кореляційного аналізу, проведеного в Microsoft Excel, було виявлено, що показник X_7 має дуже сильний кореляційний зв'язок з результуючим показником, X_8 – сильний зв'язок, а X_2, X_4, X_5 – помітні зв'язки, X_3 та X_6 – майже не мають зв'язку.

Отримані результати розрахунку коефіцієнта кореляції ($r_{роз}$) порівняємо з табличним показником $r_{крит}$. Для рівня значущості □=0,05 та числа вимірювань n=17 табличне значення $r_{крит}$=0,482. Для усіх показників, крім X_3 та X_6, □$r_{роз}$□ □$r_{крит}$□. Тому з 95% ймовірністю можна вважати, що між числовим рядом Y та числовими рядами X_1, X_2, X_4, X_5, X_7, X_8 відповідно існує значущий кореляційний зв'язок. Між рядом Y та X_3 та X_6 значущого зв'язку не має, тому надалі чинники X_3 та X_6 не використовуємо для побудування регресійного рівняння.

Отже, з метою визначення форм і напрямків зв'язку, було виведено рівняння регресії:

$$Y(X_i)= -30,60 + 0,03*X_1 – 0,10*X_2 – 0,16*X_4 + 0,08*X_5 + 1,57*X_7 – 0,17*X_8 \quad (1)$$

Коефіцієнт детермінації рівняння (1) R^2=0,99. Математична модель з точністю 99% описує результат. Тобто значення Y з 99% імовірності залежить від чинників, які були прийняті для розрахунку рівняння регресії. Лише 1% варіації пояснюється іншими причинами. Таким чином, найбільший вклад в зміни фрахтових ставок вносить показник вартості нових суден. Це можна підтвердити зміною середнього віку балкерного флоту: у 2008 році середній вік балкерів становив 17,22 роки, а у 2015 році – 9,04 роки.

Але необхідно відмітити, що цей показник крім позитивного впливу (з рівняння 1) має також неочевидний негативний вплив – поява нових суден призводить до збільшення дедвейту балкерного флоту, чий показник у рівнянні негативний.

Якщо оцінювати ситуацію на фрахтовому ринку балкерного флоту з позиції зростання фрахтової ставки, то за визначеним емпіричним рівнянням (1) для зростання фрахтових ставок потрібна така ситуація, при якій обсяги перевезень основних масових вантажів зростали, але при цьому дедвейт флоту не збільшувався. Необхідно, щоб дедвейт нових балкерів, які надходять на світовий ринок не перевищував дедвейт балкерного флоту, який відправляється на злам. В умовах низьких фрахтових ставок судновласники крім ліквідації старих суден використовують також методи постановки суден на прикол та зниження експлуатаційної швидкості судна. Ці методи дозволяють штучним чином знизити обсяги пропозиції суден на фрахтовому ринку або знизити витрати на експлуатацію судна.

З цих методів слід виділити метод зниження експлуатаційної швидкості судна. Він дозволяє за рахунок економії бункерного палива та суднових масел досягати збільшення прибутку від експлуатації судна. Оцінити зміни експлуатаційної швидкості можливо за допомогою показників експлуатаційної продуктивності флоту, які

розраховуються як обсяги перевезень і вантажооборот віднесені до тонни дедвейту флоту.

Вантажооборот – це один з варіантів визначення попиту на морські перевезення вантажу, якій крім обсягів перевезень включає в себе також відстань, на яку потрібно перевезти вантаж. Розраховується він за формулою (2)

$$\Delta Q_i L_i = Q_1 L_1 + Q_2 L_2 + \ldots + Q_n L_n \quad (2),$$

де Q_1, Q_2, Q_n – маса різних товарів, тонн; L_1, L_2, L_n – відстань перевезення товарів, миль.

Таблиця 2. - Вплив різних факторів на фрахтові ставки балкерного флоту у 2000-2016 роках

Рік	Середня ставка фрахту, тис. USD/доба	Обсяг морських перевезень, млн. тонн	Дедвейт балкерного флоту, млн. тонн	Заказ на нові судна, млн.т. дедвейту	Поставки нових суден, млн.т. дедвейту	Продано на злам суден, млн. тонн дедвейту	Середня вартість бункерного палива марки 380сп, USD/тонна	Середня вартість нового балкеру, млн. USD	Середня вартість б/в 5р. балкеру, млн. USD
	Y	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	X_7	X_8
2000	12,6	1295	274,4	33,7	11,9	4,6	149,8	26,4	18,0
2001	9,6	1331	281,7	35,8	21,3	8,4	143,3	25,9	15,9
2002	11,6	1352	294,6	24,1	11,4	5,9	138,5	21,3	19,4
2003	31,6	1475	300,1	32,1	10,9	3,3	167,8	29,6	30,3
2004	39,9	1587	307,7	55,8	13,4	0,5	173,0	40,0	43,7
2005	30,3	1711	320,6	68,8	26,2	0,9	213,5	38,9	36,0
2006	28,2	1814	345,9	76,0	22,9	1,3	318,3	43,7	51,9
2007	64,4	1953	367,5	106,9	23,7	0,1	328,8	58,7	99,7
2008	69,1	2065	391,1	249,3	30,3	3,1	554,1	49,4	30,3
2009	22,0	2085	418,3	322,9	46,8	8,5	341,2	40,8	36,4
2010	25,9	2335	456,6	302,8	83,1	7,7	467,5	35,3	35,7
2011	15,2	2486	532,0	306,5	112,8	21,8	606,6	29,7	28,9
2012	11,4	2742	623,0	232,1	98,8	35,2	686,0	26,8	18,2
2013	12,1	2923	686,6	139,5	64,4	22,7	634,4	26,9	19,1
2014	15,5	2985	728,3	172,5	49,7	16,2	614,8	26,9	16,6
2015	9,3	2951	761,8	169,7	47,5	30,4	367,6	26,9	15,3
2016	7,0	3007	778,9	126,3	49,0	29,0	219,7	25,7	14,5

Визначимо показники експлуатаційного навантаження балкерного флоту (табл. 3). Зміст цих показників: обсяг перевезень вантажів у розрахунку на тонну дедвейту означає скільки разів в середньому судно повністю завантажувалось протягом року; вантажообіг у розрахунку на тонну дедвейту означає скільки в середньому морських миль одиниця провізної здатності в тоннах дедвейту транспортувала одну тонну вантажу протягом року, за допомогою її можливо розрахувати відстань, на яку транспортувалась 1 тонна вантажу в 1 добу.

Таблиця 3. - Експлуатаційні навантаження балкерів у 2000-2016 роках [2]

Рік	Дедвейт балкерів, млн. тонн	Обсяги морських перевезень, млн. тонн	Обсяг перевезень в тоннах на тонну дедвейту	Вантажооборот, млрд. тонно-миль	Вантажооборот в тис. тонно-миль на тонну дедвейту	Середня відстань транспортування за 1 добу, миль
2000	274,4	1295	4,7	6896	24,5	67,0
2001	281,7	1331	4,7	7158	25,4	69,6
2002	294,6	1352	4,6	7331	24,9	68,2
2003	300,1	1475	4,9	7852	26,2	71,7
2004	307,7	1587	5,2	8527	27,2	75,7
2005	320,6	1711	5,3	9107	28,4	77,8
2006	345,9	1814	5,2	9745	28,2	77,2
2007	367,5	1953	5,3	10503	28,6	78,3
2008	391,1	2065	5,3	11028	28,2	77,0
2009	418,3	2085	5,0	11400	27,3	74,7
2010	456,6	2335	5,1	12824	28,1	76,9
2011	532,0	2486	4,7	13596	25,6	70,0
2012	623,0	2742	4,4	14691	23,6	64,4
2013	686,6	2923	4,3	15312	22,3	61,1
2014	728,3	2985	4,1	15768	21,7	59,3
2015	761,8	2951	3,9	15790	20,7	56,8
2016	778,9	3007	3,9	15918	20,4	55,8

Приведемо дані тайм-чартерних ставок фрахту для основних видів балкерів та середню вартість бункерного палива (табл. 4).

Таблиця 4. - Середні ставки 1-річного таймчартеру на балкерний флот у 2000-2016 роках [2]

Рік	Середня ставка таймчартеру, тис. USD/доба			Вартість бункерного палива марки 380cst, USD/тонна
	Capesize	Panamax	Handymax	
2000	17,9	11,0	9,2	149,75
2001	12,7	8,6	7,7	143,25
2002	16,2	10,3	8,4	138,50
2003	43,8	28,5	22,5	167,75
2004	57,2	34,4	29,2	173,00
2005	49,8	25,5	15,4	213,50
2006	45,4	22,1	15,9	318,25
2007	106,9	52,0	28,4	328,75
2008	110,2	55,9	29,3	554,05
2009	33,1	18,2	10,2	341,16
2010	32,0	24,7	15,2	467,48
2011	17,1	15,2	10,7	606,56
2012	14,1	10,2	8,0	686,00
2013	15,6	10,3	7,8	634,44
2014	21,9	12,2	8,7	614,81
2015	11,4	8,4	6,6	367,55
2016	8,2	6,3	5,7	219,69

З даних табл. 4 можна побачити, що ставки фрахту різних видів балкерів мають схожу тенденцію, рівень ставок відповідно дедвейту судна. Надалі в аналізі використовуємо дані для балкерів Panamax. Визначимо, як впливають на ставку фрахту обсяги перевезень основних масових вантажів та дедвейт суден балкерного флоту.

У період 2000-2002 років ставки фрахту балкерів Panamax залишалися на досить низькому рівні (біля 10 тис. USD/доба). Обсяги перевезень та дедвейт флоту зростали за цей час низькими темпами, експлуатаційні навантаження на судна також мають близькі значення. Ситуація на фрахтовому ринку була доволі стабільною. У 2003-2004 роках ставки фрахту балкерів значно зросли, тому що обсяг перевезень основних масових вантажів зростав значно швидше, ніж дедвейт флоту. Експлуатаційні навантаження на судна також зростали. Це свідчить при нестачу пропозиції балкерного флоту в цей період. У 2005-2006 роках прибутки судновласників знизилися, у порівнянні з 2004 роком. Основна причина цього – зростання ціни на бункерне паливо з 173 USD/тонну у 2004 році до 213,5 USD/тонну та до 318 USD/тонну у 2006 році. До того у 2006 році дедвейт зростав швидше, ніж обсяги перевезень. У 2007 та першій половині 2008 року ставки фрахту, обсяги перевезень зростали, але при цьому ставки фрахту зростали переважаючими темпами. Це свідчить про нестачу флоту на фрахтовому ринку. Обсяги перевезень зростали швидше вищими за дедвейт флоту. Криза 2008-2009 років призвела до падіння обсягів перевезень та ставок фрахту. Але, при цьому, дедвейт балкерного флоту продовжував зростати, тому що будівництво суден було замовлено ще в докризовий період. У 2011-2015 роках на ринку з'явилась велика кількость нових балкерів, будівництво яких було замовлено до кризи. Пропозиція дедвейту значно переважала попит на перевезення. Ставки фрахту різко знизились. Судновласники змушені були знизити експлуатаційну швидкість суден для того, щоб хоча б частково компенсувати величезне зростання балкерного флоту та знизити експлуатаційні витрати судна, тому що в цей період ціни на бункерне паливо були дуже високими. Тому фрахтовий ринок балкерного тоннажу починаючи з 2011 року знаходиться в досить скрутному стані – фрахтові ставки впали до дуже низького

рівня, велика кількість суден на ринку призводить до зростання конкуренції, і, відповідно, до подальшого зниження фрахтових ставок.

Висновок. Аналіз кон'юнктури фрахтового ринку балкерного флоту виявив, що максимального рівня фрахтові ставки на перевезення основних масових вантажів досягли у 2007-2008 роках, а в цілому період високих ставок приходиться на 2003-2008 роки. В цей час на фрахтовому ринку балкерних суден відчувалась нестача пропозиції тоннажу балкерного флоту. Але фінансова криза 2008-2009 років в світовій економіці призвела до кризи на фрахтовому ринку морських перевезень. Обсяги перевезень вантажів, ставки фрахту рекордно впали. Але, не зважаючи на падіння ринку, до складу флоту продовжували надходити нові судна, будівництво яких було замовлено до кризи під час високих фрахтових ставок. Тенденція нестачі пропозиції тоннажу змінилась на протилежну. Починаючи з 2009 року на фрахтових ринках відчувається надлишок пропозиції тоннажу, що призводить до подальшого поступового зниження фрахтових ставок. Таким чином, можна стверджувати, що світовий фрахтовий ринок мав 2 тенденції: поступове зростання фрахтових ставок до фінансової кризи 2008-2009 років, та поступове зниження ставок після неї.

Список використаних джерел:

1. Мировой фрахтовый рынок. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://studopedia.su/10_117920_mirovoy-frahtoviy-rinok.html
2. Статистика ЮНКТАД. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stats.unctad.org/lsci/
3. Фрахтование судов: законы рынка. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://interlegal.com.ua/ru/publikacii/frahtovanie_sudov_zakony_rynka/
4. Фрахтование морских судов. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.answer-logistic.ru/baza-znanij/stati/frahtovanie-morskih-sudov.html
5. The World Merchant Fleet. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.unigraphcs.com/project/world-merchant-fleet/

References (BSI):

1. Marovoy fraxtoviy rinok. [The world charter market]. Retrieved from: http://studopedia.su/10_117920_mirovoy-frahtoviy-rinok.html [in Ukrainian]
2. Statistika UNKTAD [Statistics UNKTAD]. Retrieved from: http://stats.unctad.org/lsci/ [in Switzerland]
3. Fraxtovanie sudov: zakoni rinka [Chartering of courts: market laws]. Retrieved from: http://interlegal.com.ua/ru/publikacii/frahtovanie_sudov_zakony_rynka/ [in Russian]
4. Fraxtovanie morskix sudov [Chartering of sea-crafts]. Retrieved from: http://www.answer-logistic.ru/baza-znanij/stati/frahtovanie-morskih-sudov.html [in Russian]
5. The World Merchant Fleet. Retrieved from: http://www.unigraphcs.com/project/world-merchant-fleet. [in Switzerland]

Ключові слова: *фрахтові ставки; дедвейт; кон'юнктура фрахтового ринку; основні масові вантажі; експлуатаційна швидкість судна.*
Ключевые слова: *фрахтовые ставки; дедвейт; конъюнктура фрахтового рынка; основные массовые грузы; эксплуатационная скорость судна.*
Keywords: *freight rates; deadweight; the freight market conditions; the main bulk cargoes; vessel operational speed.*

УДК 65.0:004

УПРАВЛІННЯ МАРІУПОЛЬСЬКИМ МОРСЬКИМ ТОРГОВЕЛЬНИМ ПОРТОМ НА ОСНОВІ СИСТЕМИ ЗБАЛАНСОВАНИХ ПОКАЗНИКІВ

Макаренко Марина Василівна, зав. каф. Менеджменту та підприємництва на морському транспорті, д. е. н., професор, Азовський морський інститут, м. Маріуполь, e-mail: mari-makva@yandex.ru, тел: +380504761766
Боєва Валерія Сергіївна, студентка, Азовський морський іститут, м. Маріуполь, e-mail: valeri23051995@mail.ru, тел: +0983889278
Климова Юлія Сергіївна, студентка, Азовський морський інститут, м. Маріуполь, e-mail: jullia-mihailova@rambler.ru, тел: +0962268172

Maryna Makarenko, Head of the Department of Management and business on a sea transport, Ph. D., Professor, AZOV MARITIME INSTITUTE, Mariupol, e-mail: mari-makva@yandex.ru, tel: +380504761766
Valeria Boyeva, The student of AZOV MARITIME INSTITUTE, Mariupol, e-mail: valeri23051995@mail.ru, tel: +0983889278
Yulia Klymova, The student of AZOV MARITIME INSTITUTE, Mariupol, e-mail: jullia-mihailova@rambler.ru, tel: +0962268172

M. Makarenko, V. Boyeva, Y. Klymova. Management of the Mariupol sea trading port on the basis of system of the balanced indicators.

This article says about the methodology of forming of management system based on the system of balanced indicators and its application to the Mariupol Sea Commercial Port. Starting with the choice of the port's strategy and its strategic goals, the tree of goals of the Mariupol commercial port was formed with transfer of these goals to the strategic map. In accordance with the methodology of the Balance Scorecard, all goals are divided into four interrelated projections: "Finance", "Clients", "Internal business processes", "Training and development." Each of the projections contains number of indicators, which characterize the activities of the port. In this article, it is defined the role and influence of the application of the BSC in the enterprise, it is presented the advantages of this management system. It is identified measures to introduce the system into the management of the Mariupol commercial port. There were also identified key features of the system implementation and positive effect for the company. In the conclusion it is defined that this system provides the management of the Mariupol commercial port with a completely modern management tool, that will allow to analyze the critical parameters of current and future development. Also, it will allow to combine the port's strategy with a set of interrelated key performance indicators individually developed for different levels of management.

Макаренко М. В., Боєва В. С., Климова Ю. С. Управління Маріупольским морським торговельним портом на основі системи збалансованих показників.

У статті розглядається методика формування системи управління на основі системи збалансованих показників і її застосування на ДП Маріупольський морський торговельний порт. Починаючи з вибору стратегії порту і його стратегічних цілей, було сформовано дерево цілей Маріупольського торгового порту з подальшим перенесенням цих цілей на стратегічну карту. Відповідно до методології системи збалансованих показників, всі цілі діляться на чотири взаємопов'язані проекцій діяльності: «Фінанси», «Клієнти», «Внутрішні бізнес-процеси», «Навчання і розвиток». Кожна з проекцій містить ряд показників, які і характеризують діяльність порту: коефіцієнт фінансової незалежності; коефіцієнт абсолютної ліквідності; коефіцієнт рентабельності власного капіталу, кількість постійних клієнтів; кількість нових клієнтів; відсоток клієнтів, які звернулися повторно, відсоток вантажно-розвантажувальних робіт, які здійснені в термін; кількість втраченого при навантаженні вантажу; фондовіддача; навчання співробітників та розвиток культури підприємства, як в індивідуальному плані, так і на рівні порту в цілому. Таким чином, система надає керівництву Маріупольського торгового порту зовсім інший сучасний інструмент управління, який дозволить оцінити критичні параметри не тільки поточного, але і майбутнього розвитку, дозволить поєднати стратегію порту з набором взаємопов'язаних ключових показників результативності,

© ***M. Makarenko, V. Boyeva, Y. Klymova / Макаренко М. В., Боєва В. С., Климова Ю. С., 2017***

індивідуально розроблених для різних рівнів управління. У висновку статті визначається роль і вплив застосування методики системи збалансованих показників на підприємстві, оцінюються переваги, які надає дана система управління. У статті наведені необхідні заходи щодо впровадження системи в управлінський апарат Маріупольського торгового порту. Також були визначені основні можливості впровадження системи і позитивний ефект для підприємства.

Макаренко М. В., Боева В. С., Климова Ю. С. Управление Мариупольским морским торговым портом на основе системы сбалансированных показателей.

В статье рассматривается методика формирования системы управления на основе системы сбалансированных показателей и ее применение на ГП Мариупольский морской торговый порт. Начиная с выбора стратегии порта и его стратегических целей, было сформировано дерево целей Мариупольского торгового порта с последующим перенесением этих целей на стратегическую карту. В соответствии с методологией системы сбалансированных показателей, все цели делятся на четыре взаимосвязанные проекций деятельности: «Финансы», «Клиенты», «Внутренние бизнес-процессы», «Обучение и развитие». Каждая из проекций содержит ряд показателей, которые и характеризуют деятельность порта: коэффициент финансовой независимости; коэффициент абсолютной ликвидности; коэффициент рентабельности собственного капитала, количество новых клиентов; процент клиентов, обратившихся повторно, процент погрузочно-разгрузочных работ, которые осуществлены в срок; количество утраченного при погрузке груза; фондоотдача; коэффициент экстенсивного использования оборудования; коэффициент интенсивного использования оборудования, обучение сотрудников и развитие культуры предприятия, как в индивидуальном плане, так и на уровне порта в целом. Таким образом, система предоставляет руководству Мариупольского торгового порта совершенно другой современный инструмент управления, который позволит оценить критические параметры не только текущего, но и будущего развития, позволит совместить стратегию порта с набором взаимосвязанных ключевых показателей результативности, индивидуально разработанных для различных уровней управления. В заключении статьи определяется роль и влияние применения методики системы сбалансированных показателей на предприятии, оцениваются преимущества, которые предоставляет данная система управления. В статье приведены необходимые мероприятия по внедрению системы в управленческий аппарат Мариупольского торгового порта. Также были определены основные возможности внедрения системы и положительный эффект для предприятия.

Актуальність статті. На сучасному етапі глобалізації світової економіки серйозно змінилися функції морських портів. Вони з простих перевалочних пунктів перетворилися в стратегічні центри управління товарорухом, де стикуються інтереси всіх учасників транспортного процесу: вантажо- і судновласників, портових операторів, організацій морської інфраструктури. Управління ефективністю процесу розвитку портового підприємства повинно гуртуватись на великій інформаційній базі відносно розвитку підприємства портової діяльності в цілому і окремих його функціональних служб. Керівництво портового підприємства має особливо зосередитися на питаннях координації діяльності функціональних служб, які неодмінно треба розглядати як повноцінне джерело отримання доходів. У зв’язку з тим, що ефективність затверджених рішень керівництва тісно взаємопов'язана з проблемою необхідності аналізу чималого обсягу несистематизованої інформації, з’являється необхідність у виділенні з цього потоку інформації того необхідного фрагменту, який дозволить керувати підприємством. Вирішити цю проблему покликана концепція збалансованої системи показників (ЗСП).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеї стратегічного розвитку підприємств, що ґрунтуються на системі збалансованих показників, не нові й знайшли своє відображення у роботах: Р. Каплана, Д. Нортона, М. Вайкок, О. Дяченко, Н. Примачова, Л. Мезіної, М. Ковбатюка та інших [1-6]. Принципи системи збалансованих показників концептуально розглянуті в роботах таких відомих науковців, як А. Гершуна, В. Слінькова, К. Редченко [7, 8], що ґрунтуються на отриманні вигоди для всіх зацікавлених сторін. Ці дослідники зробили вагомий внесок у розробку теоретичних і методичних основ, способів і технологій збалансованого управління організацією. Проте недостатність дослідження механізмів адаптації збалансованої системи показників до умов морегосподарського комплексу України, а

особливо морських торговельних портів, зумовили необхідність подальших досліджень.

Мета статті. Дослідження системи управління маріупольським МТП на основі системи збалансованих показників.

Виклад основного матеріалу. Використання ЗСП в системі управління Маріупольським морським портом, перш за все, передбачає формування стратегії зростання порту, враховуючи інтереси великого числа зацікавлених сторін, серед яких слід відзначити власників та інвесторів підприємства, вантажовласників, судновласників, різних посередників, підприємства інших видів транспорту, державні органи різного рівня, учасників портових співтовариств, працівників підприємства, постачальників факторів виробництва і т.п. Далі виконується постановка стратегічних цілей та вимірювання рівня досягнення цих цілей за допомогою показників. Стратегія розвитку Маріупольського МТП полягає у покращені фінансової стійкості підприємства шляхом підвищення його конкурентоспроможності, забезпеченні сталого розвитку, що гарантує його функціонування в міжнародній транспортній системі, а також у можливості задовольняти потреби економіки України в експортно-імпортних операціях.

Методологія ЗСП загальну стратегію порту перевтілює в систему чітко окреслених цілей та задач, а також показників, що розкривають ступінь досягнення цих установок, в рамках чотирьох взаємно інтегрованих ключових проекцій: фінансів, маркетингу, внутрішніх бізнес-процесів, навчання і росту. Дотримуючись цієї послідовності, на основі стратегії розвитку морського порту та аналізу публікацій, зокрема Ковбатюка М., Мезіної Л., Примачова Н. визначимо дерево стратегічних цілей для підвищення конкурентоспроможності порту (рис. 1). [1]

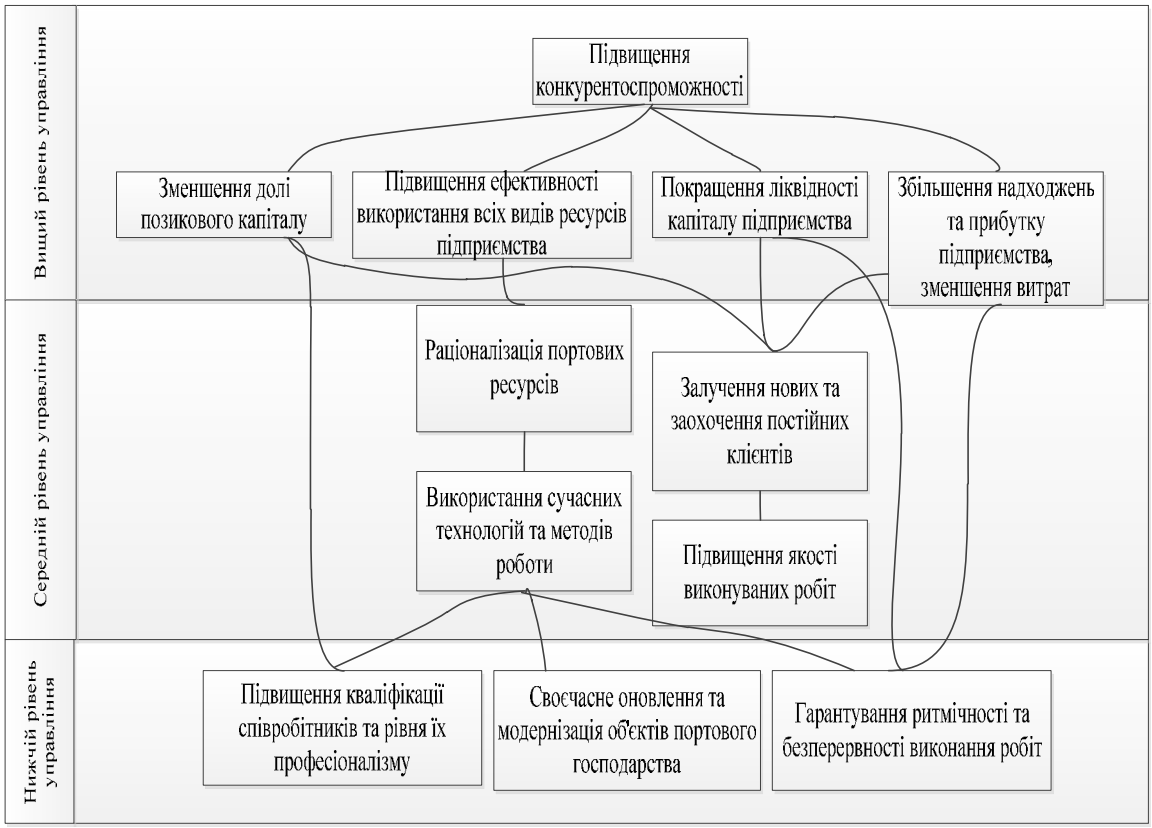

Рис.1. Дерево цілей Маріупольського морського торгівельного порту

Стратегія розвитку підприємства згідно з методологією ЗСП розглядається в рамках чотирьох основних проекцій діяльності: «Фінанси», «Клієнти», «Внутрішні бізнес-процеси», «Навчання і розвиток». Проекція навчання і розвитку - включає в себе навчання співробітників та розвиток культури підприємства, як в індивідуальному плані, так і на рівні порту в цілому. Наявність кваліфікованих працівників дозволяє безперервно підтримувати високу якість послуг при мінімальних витратах на витратні матеріали. Відтік найбільш досвідчених і висококваліфікованих кадрів веде до погіршення показників виробництва, що відповідно негативно впливає на фінансові результати, а також здійснює негативний вплив на внутрішній клімат колективу. Дана проекція знаходить своє відображення в таких показниках, як кількість кваліфікованих співробітників і витрати на їх навчання.

Кількість кваліфікованих співробітників розраховується шляхом підрахунку кількості працівників, які пройшли професійну підготовку відповідно до займаної посади. Витрати на навчання співробітників розраховуються шляхом підсумовування витрат на кваліфікаційну підготовку працівників підприємства.

Проекцію «Внутрішні бізнес-процеси» відображають показники, що зосереджені на оцінці внутрішніх процесів, від яких великою мірою залежить задоволення потреб клієнтів і досягнення фінансових завдань компанії в цілому, а саме: відсоток вантажно-розвантажувальних робіт, що здійснені в строк; забезпеченість замовленнями в днях; кількість втраченого (зіпсованого) при навантаженні вантажу; фондовіддача; коефіцієнт екстенсивного використання обладнання; коефіцієнт інтенсивного використання обладнання.[2] Для розрахунку відсотка вантажно-розвантажувальних робіт, що виконані в строк, необхідно знати кількість вантажно-розвантажувальних робіт ($ВР_{вчасно\ \%}$), здійснених за період часу Т, без порушення обумовлених термінів, а також загальна кількість вантажно-розвантажувальних робіт ($ВР_{заг.}$), здійснених за період часу. Розрахунок проводиться згідно з формулою (1):

$$ВР_{вчасно\ \%} = \frac{ВР_{вчасно}}{ВР_{заг.}} \cdot 100\%$$

Для дослідження рівня забезпеченості замовленнями в днях потрібна інформація про кількість укладених договорів ($Кіл_{дог.}$) і середня кількість днів ($\overline{Дн_{дог.}}$), необхідних для проведення робіт за одним договором:

$$З_{дн.} = Кіл_{дог.} \cdot \overline{Дн_{дог.}} \quad (2)$$

Кількість втраченого або зіпсованого при завантаженні вантажу:

$$В_{втрач.} = В_{пл.} - В_{ф.}$$

де $В_{пл.}$- загальна кількість (т) вантажу, заплановане до навантаження за період часу (згідно з прийнятими заявками); $В_{ф.}$ - Загальна кількість вантажів (т), завантажених за період часу Т.

Фондовіддача:

$$К_{ф.} = \frac{S_{послуг}}{\overline{S_{осн.з.}}}; (4)$$

де $S_{послуг}$- вартість послуг, наданих за період часу; $\overline{S_{осн.з.}}$- середньорічна вартість основних засобів на початок року. Показує ефективність використання основних засобів підприємства.

Коефіцієнт екстенсивного використання обладнання, показує використання його в часі:

$$К_{екст.} = \frac{T_{ф.}}{T_{р.}}; (5)$$

де $T_{ф.}$ - фактичний час роботи машин і устаткування, ч.; $T_{р.}$ - режимний фонд часу роботи машин і устаткування, ч.

Коефіцієнт інтенсивного використання обладнання:

$$К_{інт.} = \frac{П_{ф.}}{П_{р.}}; \qquad (6)$$

де $П_{ф.}$- фактична продуктивність основного технологічного обладнання (од. продукції / рік); $П_{р.}$- технічно обгрунтована продуктивність машин і устаткування (од. продукції / рік).

При недостатній завантаженості обладнання ($К_{інт.} < 1$) не забезпечується його нормативна окупність, підвищується ймовірність морального зносу. Зайві одиниці обладнання призводять до зростання податку на майно і зменшення суми прибутку, що залишається в розпорядженні організації.

При перевантаженому обладнанні ($К_{інт.} > 1$) можливі два варіанти. Коли обладнання виконує усю необхідну роботу і перевантаження не позначається негативно на якості надаваних послуг та не створює аварійної ситуації - є можливість та, навіть, необхідність використовувати його з певним перевантаженням. При цьому зовсім не потрібні інвестиційні вкладання для придбання додаткового обладнання з метою збільшення його потужності, обладнання набагато скоріше себе окупить, і ймовірність його морального зносу зводиться до мінімуму. Однак, за умови нереальності такого варіанту, необхідно придбати обладнання або замінити більш продуктивним. [3]

Клієнтська складова в рамках ЗСП розглядається менеджерами як показники результатів його діяльності в цільовому сегменті ринку, відображають показники: кількість постійних клієнтів; кількість нових клієнтів; безвідмовність завантаження; середній час навантаження; відсоток клієнтів, які звернулися повторно; кількість незадоволених клієнтів. [4]

Кількість постійних клієнтів розраховується шляхом підрахунку числа клієнтів, які звернулися більше двох разів. Кількість нових клієнтів підраховується шляхом підрахунку числа клієнтів, знову які звернулися за період часу Т.

Безвідмовність завантаження:

$$БЗ = \frac{Кіл_{пр.з.}}{Кіл_{з}} \cdot 100\%; \qquad (7)$$

де $Кіл_{пр.з.}$- кількість прийнятих за період часу заявок; $Кіл_{з}$ - кількість заявок, що надійшли за той же період часу Т.

Середній час навантаження:

$$ЧН_{ср.} = \frac{Т_{н}}{Кіл_{вик.з.}}; \qquad (8)$$

де $Т_{н}$ - загальний час навантаження; $Кіл_{вик.з.}$ - загальна кількість виконаних заявок за період часу Т.

Відсоток клієнтів, які звернулися повторно:

$$Кл_{повт.\%} = \frac{Кл_{повт.}}{Кл_{заг.}} \cdot 100\%; \qquad (9)$$

де $Кл_{повт.}$ - кількість клієнтів, які повторно звернулися за період часу; $Кл_{заг.}$ - загальна кількість клієнтів, які звернулися за період часу.

Кількість незадоволених клієнтів розраховується шляхом підрахунку числа клієнтів, які залишилися незадоволеними послугами, наданими їм за період часу Т.

Проекцію «Фінанси» відображають показники, що оцінюють економічні наслідки рішень, що вже прийняті і дають можливість виявити відповідність стратегії компанії, її здійснення і втілення, до загального плану удосконалення підприємства в цілому. До них було віднесено: коефіцієнт фінансової незалежності; коефіцієнт оборотності активів; коефіцієнт абсолютної ліквідності; коефіцієнт рентабельності власного капіталу. [5]

Коефіцієнт фінансової незалежності (коефіцієнт автономії) характеризує ту частину коштів, які вклали власники підприємства в загальну вартість майна.

Розрахунок коефіцієнта автономії проводиться за формулою:

$$K_a = \frac{\text{ВК}}{A_c}; \quad (10)$$

де ВК - власні кошти; A_c- сукупні активи.

Коефіцієнт оборотності активів:

$$K_{\text{об.а.}} = \frac{\text{В}_{\text{пр.}}}{\overline{S_{\text{а}}}}; \quad (11)$$

де $\text{В}_{\text{пр.}}$ - виручка від продажів, здійснених за період часу; $\overline{S_{\text{а}}}$ - середня вартість активів за той же період часу Т. Зменшення цього коефіцієнта свідчить про уповільнення обороту оборотних засобів.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності:

$$\text{К}_{\text{ал.}} = \frac{\text{ГК}+\text{Вк}_{\text{кр}}}{\text{ПЗ}}; \quad (12)$$

де ГК - грошові кошти; $\text{Вк}_{\text{кр}}$ - короткострокові фінансові вкладення; ПЗ - поточні зобов'язання. Цей коефіцієнт показує, яка частина короткострокових зобов'язань може бути погашена не тільки за рахунок наявних у підприємства грошових коштів, але і за рахунок очікуваних надходжень виконані роботи або надані послуги. Рекомендоване значення даного показника $\geq 0{,}2$:

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу характеризує рівень прибутковості власного капіталу, вкладеного в дане підприємство, розраховується за формулою:

$$K_{\text{вк}} = \frac{\text{ЧП}}{\text{ВК}}; \quad (13)$$

де ЧП - чистий прибуток за період часу; ВК - власні кошти.

Таким чином, обрані показники відповідають таким вимогам: відповідають цілям і задачам підприємства; дають комплексну і якісну оцінку виробничого потенціалу; забезпечують комплексність оцінки оптимальності планів розвитку виробничого підприємства. Дотримуючись послідовності впровадження системи ЗСП, кожну мету необхідно розбити на проекції та поповнити набором показників. Отже, стратегічні цілі і показники, що їх оцінюють визначені – наступний етап будування стратегічної карти (рис. 2):

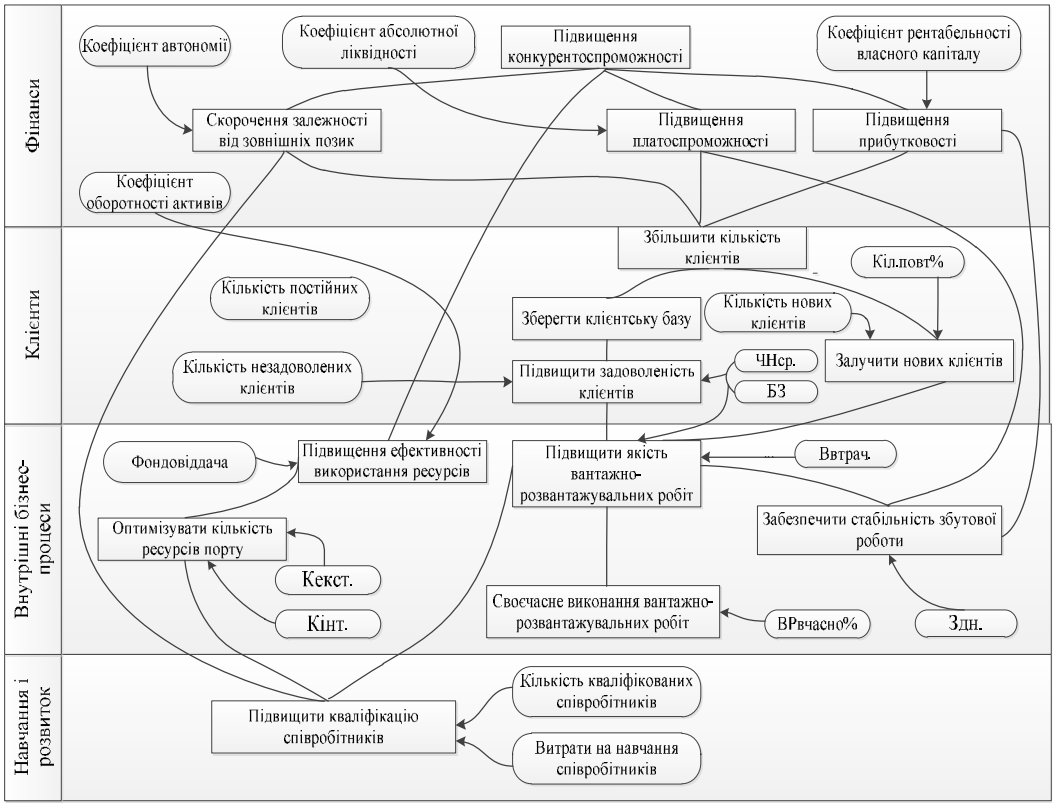

Рис. 2. Стратегічна карта Маріупольського морського торгівельного порту [6]

Таким чином, основною стратегічною метою, для якої розроблено дану стратегічну карту, є підвищення фінансової стійкості підприємства шляхом покращення його конкурентоспроможності, надаючи якісні послуги, об'єднуючи людей та допомагаючи їм реалізувати поставленні цілі. Це дозволить власникам отримати більший прибуток та цим самим покращити фінансовий стан даного суб'єкта господарювання, а персоналу підприємства – гідну винагороду, що буде спонукати його до реалізації професійного та творчого потенціалу. Для впровадження ЗСП в діяльність Маріупольського МТП на практиці, необхідні: жорстка система контролю, за допомогою якої перевіряється впровадження основних стратегічних заходів системи; поступове впровадження ЗСП в стратегічне і оперативне планування з метою точної трансформації операційних цілей і стратегічних заходів у річне планування та бюджетування; впровадження в систему звітності для забезпечення поточного моніторингу досягнення цілей; впровадження в систему управління персоналу для уточнення і зміцнення операційних цілей і стратегічних заходів і узгодження цілей з виконавцями. Ефективність збалансованої системи показників ефективності діяльності промислового підприємства, зокрема, на основі теорії BCS, доведена на практиці зарубіжними компаніями, тому її впровадження в роботу вітчизняних підприємств морської галузі є необхідною умовою їх розвитку для конкурентоспроможності на сучасному ринку.

Висновок. Дана система надає керівництву Маріупольського порту абсолютно інший сучасний інструмент управління, який дозволить оцінити критичні параметри не тільки поточного, але і майбутнього розвитку, дозволить поєднати стратегію порту з набором взаємопов'язаних ключових показників результативності, індивідуально розроблених для різних рівнів управління.

Список використаних джерел:

1. Каплан Р. Сбалансированная система показателей [пер. с англ.] / Роберт Каплан, Дейвид Нортон. – М.: ЗАО «Олимп-бизнес», 2003. – С. 210.

2. Вайкок М. А. Сбалансированная система показателей оценки эффективности деятельности промышленного предприятия / М. А. Вайкок. – К.: «Актуальные вопросы экономики». – № 7 – 2013 – С. 212.

3. Ковбатюк М. В., Обґрунтування системи показників рейтингової оцінки підприємств водного транспорту / М. В. Ковбатюк, І. І. Стрілок– Сумми: «Бізнесінформ». - № 9 – 2013.

4. Показники використання обладнання переробних підприємств та адаптація цих показників для одержання заданого обсягу продукції. [Електронний ресурс] - Навчальні матеріали онлайн – Режим доступу: http://pidruchniki.com/75476/agropromislovist/pokazniki_vikoristannya_obladnannya_pererobnih

5. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: «Академія», 2000. – С. 864.

6. Бондарева І. О. Управління бізнес-процесами вантажного порту на основі збалансованої системи показників / І. О. Бондарева. // Прикаспійський журнал. – 2012. – №4. – С. 10–15.

7. Гершун А. М. Разработка сбалансированной системы показателей. Практическое руководство с примерами / А. М. Гершун. – М.: ЗАО «Олимп – Бизнес», 2005. – С. 128.

8. Редченко К. И. Показательное несогласие: Balanced Scorecard и Tableau De Bord. [Электронный ресурс] / К. И. Редченко – Режим доступа: http: www. Management. com. ua

References (BSI:)

1. Robert, S. Kaplan, David, P. Norton (2003). Sbalansirovana Sistema pokazatelei, [The Balanced Scorecard]. Moscow: ZAO «Olympic- business» [in Russian].

2. Vaikok, M.A. (2013). Sbalansirovana sistema pokazatelei ocenki efectivnosti deatelnosty promyshlenogo predpriatia [Balanced scorecard for assessing the performance of an industrial enterprise]. Actualnie voprosi economici - Topical issues of economics, 7, 212. [in Ukrainian].

3. Kovbatyk, M.V., Strilok, I. I. (2013). Obgryntyvania sistemy pokaznukiv reityngovoi ocinky pidpryemstv vodnogo transport [Justification scorecard ratings of the enterprises of water transport]. Sumy: «Bisnesinform» [in Ukrainian].

4. Pokaznyky vykorustania obladnia pererobnyx pidpryemstv ta adaptacia cux pokaznykiv dla odergania zadanogo obcagy prodykcii [Equipment utilization and processing enterprises adapt these parameters

to produce a given output]. (n.d.) Pidruchniki.com. – Retrieved from: http://pidruchniki.com/75476/agropromislovist/pokazniki_vikoristannya_obladnannya_pererobnih_pidpriyemstv_adaptatsiya_pokaznikiv_oderzhannya_zadanogo_obsyag [in Ukrainian].

5. Mochernyi, S. V. (2000). Economichna encyclopedia y troch tomach [Economic Encyclopedia: In three volumes]. Kyiv: «Academia» [in Ukrainian].

6. Bondareva, I. O. (2012). Upravlinnya biznes processami vantajnogo portu na osnovi systemy zbalansovanich pokaznikiv [Business Process Management cargo port-based balanced scorecard]. Prikaspiyskiy journal - Caspian journal, 4, 10. [in Russian].

7. Gershun, A.M., Nefedieva, Y.S. (2005), Razrabotka sbalansirovanoi sistemy pokazatelei [Development of a balanced system of indicators]. Moscow: ZAO «Olympic- business» [in Russian].

8. Radchenko, K.I. «Pokazatelnoe nesoglasie: Balanced Scorecard and Tableau De Borв» [Illustrative disagreement: Balanced Scorecard and Tableau De Bord]. (n.d.) Management. com. ua. – Retrieved from: http: www. Management. com. ua / strategy [in Russian].

Ключові слова: *система управління; система збалансованих показників; дерево цілей; стратегічна карта; Маріупольський торгівельний порт.*
Ключевые слова: *система управления; сбалансированная система показателей; дерево целей; стратегическая карта; Мариупольский торговый порт.*
Keywords: *system of management; balanced scorecard; tree of goals; strategic map; Mariupol Merchant Port.*

УДК 338.012

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОРЕГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Гуренко Анна Василівна, доцент кафедри менеджменту та підприємництва на морському транспорті, к. е. н, доцент, Азовський морський інститут НУ «ОМА», м. Маріуполь, e-mail: annagurenko@gmail.com , тел: +380509827313
Щеникова Еліна Валеріївна, студентка Азовського морського інституту НУ «ОМА», м.Маріуполь, e-mail:flowerbird1995@mail.ru, тел: +380974535607
Євсік Марія Сергіївна, студентка Азовського морського інституту НУ «ОМА», м.Маріуполь, e-mail: nas-922010@rambler.ru , тел: +38679392472

Anna Gurenko, Associate Professor of maritime transport management and entrepreneurship, Ph. D. Associate Professor of Economics, Azov Maritime Institute National university "Odessa Maritime Academy", Mariupol
Elina Schenykova , student of the Azov SeaYouth Institute of the NU "OMA",Mariupol
Maria Yevsik, student Azov Maritime Institute NU "OMA", Mariupol, specialty "Management"

A. Gurenko, E. Schenykova, M. Yevsik. A study of the current capacity of a marytime complex of Ukraine.

Disclosed the essence and elements of a marytime complex of Ukraine. It is determined that the current management system is not fully takes into account existing theoretical and methodological approaches. It narrows down the comprehensive assessment of the potential of a marytime complex. The adopted directions of promising development are fragmented and do not allow to expand the possibilities of development of enterprises of Maritime transport. The lack of experience of application of modern management techniques hinders the integration process in the transport sector and leads the country to the loss of competitive positions. Researched constituent elements forming the potential of a marytime complex. Special attention is paid to resource and technological components. Defined by their values and traits. Disclosed the features of transport system functioning in the period of exacerbation of the crisis. Analyzed the priorities for the development of Maritime transport. Reviewed the current regulatory framework, identified contradictions, and fragmented approaches in the system of public administration. Investigated the basic operating enterprises of a marytime complex, the characteristic features of their production capacities. Analysed the key constraints affecting managerial decision making on different levels. Given the number of ways to improve the system of transport management. Determined that the improvement of management processes should be accompanied by systematic measures for the implementation of effective tools of administrative, strategic, industrial, production, operational, financial, investment, design, staffing, innovation, information, environmental management, risk management, management. Proposed to improve the control system of a marytime complex through the development of comprehensive business plans. Improvement of the governance processes must provide for the distribution of functions between the entities based on their specific properties. The recommended actions to minimize risks and losses, increase performance, enhance motivation and social standards, will contribute to strengthening the competitiveness of Maritime transport.

Гуренко А. В., Щеникова Е. В., Євсік М. С. Дослідження сучасного потенціалу морегосподарського комплексу України.

Розкрито сутність та складові елементи морегосподарського комплексу України. Визначено, що діюча система управління не в повної мірі враховує існуючі теоретико-методологічні підходи. Це звужує комплексну оцінку потенціалу морегосподарського комплексу. Обрані напрями перспективного розвитку набувають фрагментарного характеру, й не дозволяють поширити можливості розвитку підприємств морського транспорту. Нестача досвіду застосування сучасних методів управління гальмує інтеграційні процеси транспортної галузі і призводить країну до втрачання конкурентоспроможних позицій. Досліджено складові елементи, що формують потенціал морегосподарського комплексу. Особливу увагу приділено ресурсним та технологічним складовим. Окреслено їх значення та характерні риси. Розкрито особливості функціонування транспортної

© ***A. Gurenko, E. Schenykova, M. Yevsik. / Гуренко А. В., Щеникова Е. В., Євсік М. С., 2017***

системи у період загострення кризових явищ. Проаналізовано пріоритетні напрями розвитку морського транспорту. Розглянуто діючу нормативно-правову базу, виявлено протиріччя та фрагментарні підходи в системі державного управління. Досліджено основні діючі підприємства морегосподарського комплексу, окреслено характерні риси їх виробничих потужностей. Проаналізовано ключові обмеження, що впливають на процес прийняття управлінських рішень. Наведено напрями щодо удосконалення системи транспортного менеджменту. Визначено, що удосконалення процесів управління має супроводжуватися системними заходами по впровадженню дієвих інструментів адміністративного, стратегічного, галузевого, виробничого, операційного, фінансового, інвестиційного, кадрового, інноваційного, інформаційного, екологічного менеджменту, маркетинг-менеджменту, ризик-менеджменту, менеджменту якості та адміністрування. Удосконалення процесів управління має передбачати розподіл функцій між підприємствами з урахуванням їх специфічних властивостей. Рекомендовані заходи дозволять мінімізувати ризики та втрати, підвищити результати діяльності, підвищити мотивацію та соціальні стандарти, посприяють зміцненню конкурентоспроможності морського транспорту.

Гуренко А. В., Щеникова Э. В., Євсик М. С. Исследование современного потенциала морехозяйственного комплекса Украины.

Раскрыта сущность и составляющие элементы морехозяйственного комплекса Украины. Определено, что действующая система управления не в полной мере учитывает существующие теоретико-методологические подходы. Это сужает комплексную оценку потенциала морехозяйственного комплекса. Принятые направления перспективного развития приобретают фрагментарный характер и не позволяют расширить возможности развития предприятий морского транспорта. Недостаток опыта применения современных методов управления тормозит интеграционные процессы транспортной отрасли и приводит страну к потере конкурентоспособных позиций. Исследованы составляющие элементы, формирующие потенциал морехозяйственного комплекса. Особое внимание уделено ресурсным и технологическим составляющим. Определены их значения и характерные черты. Раскрыты особенности функционирования транспортной системы в период обострения кризисных явлений. Проанализированы приоритетные направления развития морского транспорта. Рассмотрена действующая нормативно-правовая база, выявлены противоречия и фрагментарные подходы в системе государственного управления. Исследованы основные действующие предприятия морехозяйственного комплекса, определены характерные черты их производственных мощностей. Проанализированы ключевые ограничения, влияющие на принятие управленческих решений на разных уровнях. Приведен ряд направлений по совершенствованию системы транспортного менеджмента. Определено, что совершенствование процессов управления должно сопровождаться системными мерами по внедрению действенных инструментов административного, стратегического, отраслевого, производственного, операционного, финансового, инвестиционного, кадрового, инновационного, информационного, экологического менеджмента, риск-менеджмента, менеджмента. Предложено совершенствовать систему управления морехозяйственного комплекса путем разработки комплексных планов деятельности. Усовершенствование процессов управления должно предусматривать распределение функций между предприятиями с учетом их специфических свойств. Рекомендуемые мероприятия позволят минимизировать риски и потери, повысят результаты деятельности, повысят мотивацию и социальные стандарты, поспособствуют укреплению конкурентоспособности морского транспорта.

Постановка проблеми. Стабільний соціально-економічний розвиток держави забезпечується динамічним функціонуванням усіх галузей економіки. Однією із вагомих сфер є транспортна. Для України, що володіє вигідним географічним положенням та значним транзитним потенціалом, розвиненим морегосподарським комплексом, транспортні конкурентні переваги є очевидними.

Результативне функціонування морегосподарського комплексу України є основою для успішної реалізації економічних, соціальних, внутрішньо- і зовнішньополітичних пріоритетів. Сучасний морський транспорт зосереджує у собі складний комплекс взаємопов'язаних підприємств різного розміру та спеціалізації, що формують відповідну потужність та потенціал. Зосередження судноплавних компаній, портового господарства, сервісних послуг (агентування, експедирування, сюрвеєрська діяльність, крюїнг, брокерські та інші послуги) дозволяє раціонально розміщувати продуктивні сили та набувати статус країни з розвинутою транспортною галуззю.

Існуючі за формальними ознаками регіони України утворюють своєрідну «морську державу», яка потребує комплексного управління та постійного удосконалення з урахуванням глобальних змін і світових транспортних тенденцій. Сучасна система регіонального та державного менеджменту визначає напрями розвитку: прийнята стратегія розвитку портів України, запроваджено плани розвитку транспортної інфраструктури. Однак, використання наявного потенціалу є недостанім. Це підтверджує інерційний розвиток, зорієнтований переважно на використання вже існуючих потужностей. Недосконалими залишаються законодавча база та рівень державного управління морською галуззю.

Обрані напрями перспективного розвитку набувають фрагментарного характеру й не дозволяють поширити можливості розвитку підприємств морського транспорту. Нестача досвіду застосування сучасних методів управління гальмує інтеграційні процеси транспортної галузі та призводить країну до втрачання конкурентоспроможних позицій. Тому вкрай важливими стають питання оцінки стану та рівня власних технології суднобудування, динаміки судноремонтних робіт, портового будівництва, рівня забезпеченості всіх компонент морського комплексу відповідними ресурсами. Україна має переваги географічного положення, виробничі та просторові ресурси, однак реалії сьогодення практично нівелювали власний потенціал морегосподарського комплексу. Ситуація, що складається в країні, свідчить про виникнення низки проблем та протиріч, які загострюються від раніше виникаючої дезінтеграції та трансформації економіки. Поява цих та інших проблем обумовлюють необхідність дослідження потенціалу морської галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам ефективного розвитку морського транспорту приділяється увага в чисельних дослідженнях. Серед вітчизняних науковців слід виокремити праці М. Т. Примачова, В. Г. Коби, С. В. Ільченко, І. А. Голубкової, О. М. Кібік, О. М. Котлубая та ін., що визначали особливості та умови розвитку морського транспорту, акцентували увагу на ролі державного управління, оцінювали вплив глобальних інтеграційних процесів на транспортну галузь [4; 7]. Однак, незважаючи на існування чисельних наукових поглядів та досліджень, морська галузь відчуває низку нерозв'язаних питань. Потребує поглиблення наукових досліджень наявний та перспективний потенціал морегосподарського комплексу. Отримані результати досліджень потребують оцінки та апробації.

Мета статті. Метою статті є дослідження сучасного потенціалу морегосподарського комплексу України, що посприяє удосконаленню системі управління на регіональному та державному рівнях.

Результати дослідження. Напрями розвитку морегосподарського комплексу, що визначені в офіційних нормативних та законодавчих документах, передбачаються у тактичних та стратегічних програмах. При цьому низка затверджених документів звужує сферу їх застосування. Наприклад, рішення РНБОУ «Про заходи щодо розвитку України як морської держави», «Морська доктрина України», «Стратегія розвитку морських портів на період до 2038 року», Закон «Про морські порти України» переважно акцентують увагу на пріоритетному розвитку морських портів, тим самим звужуючи дію морської галузі. Фрагментарне бачення напрямів розвитку морської галузі унеможливлює ефективне прийняття управлінських рішень, обмежує використання існуючого потенціалу та гальмує модернізацію й втілення новітніх технологій [4; 8; 7; 6].

Чисельні наукові праці та аналітичні звіти доводять, що в Україні залишаються певні резерви для розвитку морської галузі [6]. Ключовими завданнями влади, бізнесу та науки є знаходження шляхів ефективного використання потенціалу морської галузі та подолання кризових явищ. В. Ковалевський розглядає морегосподарський комплекс як цілісну господарську структуру міжгалузевого рівня, якій властиві складна,

багатокомпонентна керована система [3]. В. Озаринська зазначає, що морегосподарський комплекс України представляє собою складний комплекс взаємопов'язаних підприємств різного розміру та спеціалізації, взаємодія яких є обов'язковим елементом їх діяльності та сприяє розвитку морської галузі в цілому. Разом із цим у структурі галузі визначаються вузькоспеціалізовані та підприємства широкого профілю за видами діяльності [7].

Сучасний потенціал морегосподарського комплексу характеризується чотирма основними рисами. По-перше, це потенціал певного підприємства, що володіє реальними можливостями (реалізованими, нереалізованими) у обраній сфері діяльності. По-друге, це можливості певного підприємства, що залежать від наявності економічних, соціальних, технічних, інформаційних ресурсів і резервів ще не залучених у виробництво та процес надання послуг. По-третє, це існуючі навички різних категорій персоналу, що працевлаштовані на підприємствах морегосподарського комплексу: підприємства, що мають безпосереднє відношення до судноплавного сектору; робочі місця «транспортного сервісу». По-четверте, це результати реалізації потенціалу підприємства (обсяги наданих послуг або отриманого прибутку). Результати діяльності визначаються з урахуванням специфіки діяльності підприємництва.

Виходячи з того, що сучасний морегосподарський комплекс складається з багатьох видів економічної діяльності, формується можливість створення багатономенклатурного виробництва та сфери послуг [1; 2; 5]. У зв’язку з цим, дослідження потенціалу морегосподарського комплексу доцільно проводити шляхом поетапної оцінки сфери діяльності певного підприємства або їх групи. Базою для оцінки стають звітні дані та додаткові джерела інформації: статистичні вибірки, бізнес-довідки, звіти наукових організацій, професійні, комерційні, урядові публікації. Ключовими критеріями оцінки потенціалу морегосподарського комплексу є: організаційна структура та рівні менеджменту і маркетингу, їх організація і система управління, кількісний та професійний склад працівників, вартість робочої сили, плинність кадрів, продуктивність праці; розмір, структура, темпи надання послуг (виробництва), наявне обладнання, ступінь його використання, резервна потужність, технологічна новизна, екологія виробництва; місцезнаходження підприємства, наявна інфраструктурна; особливості транспортування продукції, транспортні можливості, логістика, можливості інтеграції, можливості зберігання товарних запасів, розміщення і швидкість обігу, наявність і ємність складських приміщень і сховищ, можливість доопрацювання, розфасовки і упаковки товарів; отримання прибутку, фінансова стійкість і платоспроможність, рентабельність.

Аналіз звітних показників підприємств морського транспорту свідчить про стихійне формування вітчизняного морегосподарського комплексу на протязі тривалого часу, що призводить до зниження потенціалу, виникненню суттєвих диспропорцій у операційній, інноваційній, інвестиційній та фінансовій діяльності. Особливо це простежується у максимальному акцентуванні уваги на пріоритетах розвитку портів. Поштовхом для впровадження відповідних програм державної підтримки є динамічне експортування масових сировинних вантажів.

Будучи пріоритетним напрямо, портова інфраструктура стимулює розвиток суміжних галузей: створення одного робочого місця в морській галузі спричиняє появу 4-5 робочих місць у суміжних. Однак на практиці результати свідчать про одночасне виникнення суперечностей. Відомості про переробку вантажів морськими портами свідчить про приховану негативну динаміку: найбільша частина припадає на експортні послуги - це єдиний показник, що має постійну позитивну динаміку. За період 2008–2014 рр. спостерігається зниження обсягу транзитних вантажів через порти України, частка транзитних вантажів у перевалці морських портів України скоротилася на 69,3% порівняно з 2008 р. і становила 14,2% від загального вантажообігу [8].

Разом із тим розвиток флоту, суднобудування, судноремонт втрачає свої позиції з причин низької зацікавленості влади та бізнесу, відсутності програм стратегічного розвитку та концепцій підтримки. Наявний потенціал залишається невикористаним: ігноруються геополітичні можливості, втрачаються кадрові ресурси та робочі місця, накопичений досвід і технології. Нестабільна ситуація в країні, з одного боку, стримує іноземних інвесторів від вкладень у транспортну інфраструктуру, а з другого - обмеженість бюджетних ресурсів гальмує процеси залучення та реалізації інвестиційних проектів за власний рахунок. У дійсний час потенціал морегосподарського комплексу формує групу підприємств, що надають логістичні, прибережні та посередницькі послуги, виконують виробничі та ремонтні роботи (табл.2) [6; 8].

Таблиця 2

Основний перелік сучасних виробничих потужностей морегосподарського комплексу України

Підприємства морегосподарського комплексу	Наявний потенціал, що зосереджений у морській галузі	Тенденції та проблеми розвитку
Флот	морський- 274 од. річковий – 1034од. пасажирський -29 од. отримав розвиток спеціалізований флот: контейнеровози, ролкери, пороми, рефрижератори, овочевози, лісовози, ліхтеровози, судна для перевезення важко-габаритних вантажів[6]	Більше 85% судів перевищили нормативний термін служби, 50% мають вік 20 і більше років. Нестача судів для перевезення нафти і нафтопродуктів, вантажів на внутрішніх лініях.
Порти	18 морських торгових портів, загальною протяжністю причального фронту близько 40 км, в яких є 176 перевантажувальних комплексів, з встановленою потужністю 117 млн. т. 250,0 тис. кв. м. критої і 1911 тис.кв. м відкритої складської площі, 560 портальних і 37 плавучих кранів, значна кількість одиниць іншої перевантажувальної техніки [7]	Застарілі споруди, незадовільний стан виробничих об'єктів, відставання технічної бази від інших портів (за винятком Іллічівського, Жовтневого, Південного портів).
Судноремонтні заводи	судноремонтні заводи -7 завод підйомно-транспортного устаткування - 1 плавучі доки зі суднопіднімальними спорудами - 17 Наявні заводи виконують всі види ремонту на всіх типах суден, дедвейтом до 60 тис.т., на стапелях будуються судна вантажопідйомністю до 1100 т. Зосереджено виробництво з випуску контейнерів, вантажозахватних пристосувань, такелажних виробів, протекторів [5]	Переважає застаріле обладнання (віком від 20 і більше років). Недостатня кількість обладнання. Існуюча виробнича база є недосконалою з точки зору технічного оснащення. Низький рівень кооперації з виробниками суднової техніки. Відсутність цілісної системи обслуговування флоту.
Промисловий флот	Основні водні проекти: Дніпро, нижній Дунай, Південний Буг Надання переваг рибному господарству (видовий склад понад 65 промислових видів риб) Морське рибне господарство охоплює: Азовське, Чорне моря Озерне господарство: Полісся, нижня течія Дунаю Ставкове господарство: зарибнений ставковий фонд 75000 га (до 30 тис.т. щорічного улову) [8]	Моральне та фізичне старіння суден вітчизняного флоту рибної промисловост.і Відсутність обігових коштів для оновлення флоту. Відсутність державної підтримки рибного господарства. Масове виведення суден із експлуатації. Відсутність перспектив залучення інвестицій для оновлення вітчизняного флоту рибної промисловості. Недосконаліть законодавчої бази з питань оформлення оренди рибогосподарських водних об'єктів.
Гідрографічне забезпечення	Причали, пірси, причальні споруди, моли, дамби, хвилерізи, інші берегозахисні споруди, підводні споруди штучного та природного походження	Моральний та фізичний знос споруд, перевантажувального обладнання (понад 70%).

Підприємства морегосподарського комплексу	Наявний потенціал, що зосереджений у морській галузі	Тенденції та проблеми розвитку
	канали, операційні акваторії причалів, якірні стоянки [7]	Зменшення кількості високопродуктивних та екологічно чистих перевантажувальних комплексів.
Судноплавні підприємства	ПАТ «Українське Дунайський пароплавство», (пасажирський, річковий, морський флот, начальні центри, бази технічного обслуговування та ремонту) Приватні підприємства: «Укррічфлот», «Укрферрі», «Нібулона» (торговий флот) [6]	Екіпаж переважно формують працівники похилого віку. Працівники віком 20-50 років працевлаштовуються на іноземні судна. Відсутність стратегій розвитку національної вантажної бази (балкерів, танкерів, газовозів та інших типів суден різного тоннажу.) Відсутність інвестиційної програми розвитку флоту.

Загальні відомості про стан і тенденції розвитку сучасного морегосподарського комплексу України свідчать, що: виробничі потужності морського транспорту розташовані на території Причорномор'я та Азовського басейну, що наділяє територію та підприємства вигідними транспортними шляхами та маршрутами; простежується наявність потенційних можливостей розвитку (технічні, кадрові освітні), які в останні часи мають тенденцію до зниження через загострення кризових явищ, відсутність програм комплексної підтримки галузі; втрачається лідерство в обслуговуванні експортно-імпортних вантажопотоків, Україна переходить до іноземного тоннажу, витиснення вітчизняного флоту іноземним бізнесом; прискорюється зниження конкурентоспроможності підприємств морського транспорту з причин стагнації виробничих потужностей, втрати частки транспортного ринку, загострення питань стосовно пошуку нових ринків, перехід у менш дохідний сегмент між іноземними портами; посилюються проблеми забезпечення робочих місць, знижується рівень оплати праці, відсутні програми мотивації та стимулювання працівників морської галузі, посилюється відтік та міграція професійних спеціалістів; відбуваються структурі зрушення в роботі морського транспорту (змінюється співвідношення експортних та імпортних вантажопотоків, різко зменшується кількість вітчизняного флоту та бази, що її обслуговує); втрачається наукова та дослідна база, що здатна здійснювати науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, знижується взаємозв’язок між виробничою та освітньою системами, обмежується інноваційна діяльність, відсутні програми стимулювання розробок та захисту «Ноу-хау»; залишаються непоміченими з боку органів влади існуючі протиріччя у питаннях організації бізнесу, побудови дієвої нормативно-правової бази.

Висновки. Умови, що формуються під час входження країни у світову транспортну систему вимагають від транспортної системи удосконалення транзитного потенціалу та приведення у відповідність до світових стандартів міжнародних транспортних перевезень. Потенціал морегосподарського комплексу є невідкладною потребою країни та основою ефективного функціонування національної економіки, що об'єднує державну та регіональну політику, які засновані на підтримці малого бізнесу, залученні іноземних і внутрішніх інвестицій, інноваційній, науково-технічній політиці, сталому взаємозв’язку з науковими школами та освітою.

Дослідження розкрили особливості розвитку морської галузі України та підтвердили існування низки проблем у системі управління на макро- і мезорівнях. У зв’язку із цим першочерговими завданнями сучасної системи менеджменту є сприяння залученню приватних інвестицій, створення умов для впровадження ефективної діяльності, сприяння розвитку робочих місць, підвищення соціальних стандартів,

забезпечення екологічної безпеки, врахування закордонного досвіду підтримки інноваційної діяльності. Оцінка та аналіз можливостей підприємств морського транспорту має здійснюватися, по-перше, за певними ознаками (об'єкт дослідження, ступінь реалізації програм, сфера реалізації, принципи побудови ієрархії та функцій управління); по-друге, за ступеням використання можливостей окремого підприємства та комплексу в цілому (фактичний, перспективний, зовнішній, внутрішній). Впровадження досконалих методів управління дозволить мінімізувати ризики, врахувати чинники невизначеності, оптимізувати виробничі процеси, розширити ринкові зв'язки. У комплексі рекомендовані заходи посприяють підвищенню результатів діяльності, забезпечать підвищення конкурентоспроможних позицій та поверненуть Україні лідируючих позицій на транспортному ринку.

Список використаних джерел:

1. Гогоберидзе Г. Г. Понятие и сущность морехозяйственного потенциала прибрежных зон и приморських территорий / Г. Г. Гогоберидзе // Проблемы современной экономики. – 2008. – № 2. – С. 266–270.

2. Державна підтримка розвитку морегосподарського комплексу України (організаційні та правові аспекти) : монографія / [О. М. Кібік, О. П. Подцерковний, Ю. З. Драпайло, В. О. Котлубай та ін.] ; за ред. О. М. Кібік, О. П. Подцерковного. – Херсон : ФОП Грінь Д. С., 2014. – 442 с.

3. Ковалевський, В. В. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка [Текст] : підручник / за ред. В. В. Ковалевського, О. Л. Михайлюк, В. Ф. Семенова. – К. : Знання, 2006. – 350 с

4. М. В. Волосюк, Потенціал морегосподарського комплексу [Електронний ресурс]// – Режим доступу :http://jnn.nuos.edu.ua/article/viewFile/24566/23227

5. Савельева С. Б. Методология организации регионального морехозяйственного комплекса :дисс. д-ра экон. наук : 08.00.05 / С. Б. Савельева. – Мурманск, 2006. – 298 с.

6.Українське Дунайське пароплавство [Електронний ресурс]// - Режим доступу: http://oaoudp.com.ua/

7. Филипенко А. О. Пріоритети розвитку морегосподарського комплексу України в умовахглобалізації : аналітична доповідь / А. О. Филипенко, В. В. Баришнікова / За ред. А. О. Филипенка; Регіон. філіал нац. ін-ту стратегіч. досліджень у м. Одесі. – Одеса : Фенікс, 2013. – 168 с.

8. Центр транспортних стратегій [Електронний ресурс] // Флот «Нибулона» - Режим доступу: http://cfts.org.ua/news/2017/02/25/flot_nibulona_popolnilsya_56_sudnom_foto_39227

References:

1. Gogoberidze G. G., the Concept and essence of the marine economic potential of coastal zones and Primorsky territories / G. G. Gogoberidze // problems of modern economy. – 2008. – No. 2. – S. 266-270.

2. Sovereign Patrica development of more operating complex of Ukraine (organization pravov aspect) : monograph / [O. M. CBC, O. P. Podtserkovny, Y. Z., Drapala, V. O. Kutlubay TA IR.] ; for the editorship of O. M. CBC, O. P. Podcherknula. – Kherson : FOP Grin D. S., 2014. – 442 p.

3. Kovalevsky,. V. Distribution of productive forces and regional economy [Text] : textbook / under the editor ship of V. V. Kovalevsky, A. L. Mikhaylyuk, V. F. Semenov. – K. : Knowledge, 2006. – 350

4. M.V. Volosyuk, Potencial of the Sea-Cosmonaut Complex. - Access mode: http://jnn.nuos.edu.ua/article/viewFile/24566/23227

5. Savel'eva S. B. Methodology organization of the regional Maritime complex]. ... d-RA Ekon.Sciences : 08.00.05 / S. B. Savelyev. – Murmansk, 2006. – 298 p.

6. Ukrainian Danube shipping company [Electronicresource] / / Modeofaccess: http://oaoudp.com.ua/

7. Filipenko A. O. the development of Priorities more operating complex of Ukraine in umovahGlobalSat :analticaDopod / A. O. Filipenko, V. V. Beresnev / edited by A. O. Filipenko; Region. flal NAT. I n-Tu strategic.dozen M. Odes. – Odessa :Feniks, 2013. – 168 p.

8. Center for transport strategies [Electronic resource] // Fleetof "NIBULON" - Modeofaccess: http://cfts.org.ua/news/2017/02/25/flot_nibulona_popolnilsya_56_sudnom_foto_39227

Ключові слова: *потенціал; морегосподарський комплекс; морська діяльність; потенціал морської галузі; програми розвитку; проблеми розвитку; напрями удосконалення.*

Ключевые слова: *морехозяйственный комплекс; морская деятельность; потенциал морской отрасли; программы развития; направления усовершенствования.*

Keywords: *maritime complex; maritime activities; the potential of the Maritime industry; program of development; areas of improvement.*

УДК 338.130

ПРОЦЕС ОПТИМІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ КАПІТАЛУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Валіков Володимир Павлович, к.е.н., доцент, Університет імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро), e-mail: kaf_ep@duep.edu, +380980210930;
Бондар Володимир Перович, ст. викладач, Кременчуцький інститут Університету імені Альфреда Нобеля, e-mail: bondar1960@i.ua, +380674569015;
Базілева Катерина Володимирівна, студент, Університет імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро), e-mail: ket-sts@gmail.com, +380996803857;
Курінна Ірина Григорівна, ст. викладач Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, irina_kurinnaya@gmail.com, e-mail: +380662888736.

Vladimir Valikov, Ph.D. in economic sciences, associate professor, Alfred Nobel University, Dnepr
Vladimir Bondar, senior lecturer, Kremenchug institute of Alfred Nobel University
Ekaterina Bazikeva, student of Alfred Nobel University, Dnepr
Irina Kurinnaya, senior lecturer, Dnipropetrovsk national university Oles Honchar

V. Valikov, V. Bondar, K. Bazikeva, I. Kyrinna. The process of capital optimization of industrial enterprise structure.

The analysis of concept of capital of industrial enterprise structure is conducted in the article. Certainly, that equity or all forms of property asset, that is used by an enterprise, can come forward as a property asset. Next conceptions of optimization were distinguished to capital of enterprise : traditional conception of capital structure; conception of indifference of capital structure; compromise conception of capital structure; conception of contradiction of interests in relation to forming of capital structure. Traditional conception provides for that for realization of process of optimization of capital structure on an enterprise, it is needed to take into account that the different constituents of capital have a different cost. She is based on a statement, that the cost of loan capital is always considerably less. Conception of indifference of capital structure provides for that during realization of process of optimization of capital structure directly a capital of enterprise structure renders substantial influence neither on the average cost of capital nor on maximization of his market value. Compromise conception consists in correlation of level of profitableness and risks from the use of capital, that determined by certain terms and are used in the process of optimization of capital of enterprise structure by the achievement of compromise decision. But conception of contradiction of interests of forming of capital structure is based on that proprietors, managers, creditors and investors of enterprise, have a different level of awareness in relation to the process of management by the subject of menage, and in particular by his capital and have different interests in relation to the use of capital of enterprise.

Валіков В. П., Бондар В. П., Базілева К. В., Курінна І. Г. Процес оптимізації структури капіталу промислового підприємства.

В статті проведено аналіз поняття структури капіталу промислового підприємства. Визначено, що у вигляді власного капіталу можуть виступати акціонерний капітал або усі форми власного капіталу, що використовуються підприємством. Було виділено наступні концепції оптимізації капталу підприємства: традиційна концепція структури капіталу; концепція індиферентності структури капіталу; компромісна концепція структури капіталу; концепція протиріччя інтересів щодо формування структури капіталу. Традиційна концепція передбачає, що для проведення процесу оптимізації структури капіталу на підприємстві, потрібно враховувати, що різні складові капіталу мають різну вартість. Вона базується на твердженні, що вартість позикового капіталу завжди значно менша Концепція індиферентності структури капіталу передбачає, що при проведенні процесу оптимізації структури капіталу безпосередньо сама структура капіталу підприємства не оказує суттєвого впливу ні на середньозважену вартість капіталу, ні на максимізацію його ринкової вартості. Компромісна концепція полягає у співвідношенні рівня дохідності та ризику від використання капіталу, що визначаються певними умовами та застосовуються у процесі оптимізації структури капіталу підприємства шляхом досягнення компромісного рішення. Та концепція протиріччя інтересів формування структури капіталу базується на тому, що власники, менеджери, кредитори та інвестори підприємства мають різний рівень поінформованості щодо процесу управління суб'єктом

© ***V. Valikov, V. Bondar, K. Bazikeva, I. Kyrinna. / Валіков В. П., Бондар В. П., Базілева К. В., Курінна І. Г., 2017***

господарювання, а зокрема його капіталом та мають різні інтереси щодо використання капіталу підприємства.

Валиков В. П., Бондарь В. П., Базилева К. В., Куринная И. Г. Процесс оптимизации структуры капитала промышленного предприятия.

В статье проведен анализ понятия структуры капитала промышленного предприятия. Определенно, что в виде собственного капитала могут выступать акционерный капитал или все формы собственного капитала, которые используются предприятием. Были выделены следующие концепции оптимизации капитала предприятия: традиционная концепция структуры капитала; концепция индифферентности структуры капитала; компромиссная концепция структуры капитала; концепция противоречия интересов относительно формирования структуры капитала. Традиционная концепция предусматривает, что для проведения процесса оптимизации структуры капитала на предприятии, нужно учитывать, что разные составляющие капитала имеют разную стоимость. Она базируется на утверждении, что стоимость ссудного капитала всегда значительно меньшая. Концепция индифферентности структуры капитала предусматривает, что при проведении процесса оптимизации структуры капитала непосредственно сама структура капитала предприятия не оказывает существенного влияния ни на средневзвешенную стоимость капитала, ни на максимизацию его рыночной стоимости. Компромиссная концепция заключается в соотношении уровня доходности и риска от использования капитала, определяющихся определенными условиями и применяющихся в процессе оптимизации структуры капитала предприятия путем достижения компромиссного решения. Но концепция противоречия интересов формирования структуры капитала базируется на том, что владельцы, менеджеры, кредиторы и инвесторы предприятия имеют разный уровень осведомленности относительно процесса управления субъектом ведения хозяйства, а в частности его капиталом, и имеют разные интересы относительно использования капитала предприятия.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки існування капіталу у вільній формі на підприємствах є не можливим. Використання суб'єктом господарювання власних фінансових ресурсів здійснюється завдяки їх структуруванню певним чином, або, іншими словами, на підприємстві мусить бути чітко визначена структура капіталу, за якою й будуть прийматися рішення щодо її оптимізації. Поняття оптимізації нерозривно пов'язане з поняттям структури капіталу, тому розвиток теорій о структурі капіталу суб'єктів господарювання фактично є початком процесів оптимізації структури капіталу на підприємстві, що визначає необхідність розгляду безпосередньо самого поняття структури капіталу суб'єкта господарювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями розробки підходів та концепцій проведення процесу оптимізації структури капіталу підприємства на основі теорій о структурі капіталу займались такі вчені-економісти як М. Міллер та Ф. Модильяні [12], [13], Х. Де-Анжело, Р. Масюліс, Дж. Уорнер, М. Гордон, М. Дженсен, У. Меклинг, Д. Галей, Р. Мазулис та С. Майерс. Дослідженню поняття структури капіталу підприємства присвятили свої роботи І. О. Бланк [1], М. Б. Рудик [11], Ю. . Воробйов [7], Е. Нікбахт та А. Гроппеллі [8]. Питання визначення понять оптимізації структури капіталу підприємства та оптимальної структури капіталу підприємства досліджуються у роботах А. А. Пересади [10], І. О. Бланка [2], В. Подольської та О. Яріша [6], В. В. Бочарова [3], Ю. Брігхема та М. Ерхардта [5], а також С. Роса, Р. Вестерфілда та Б. Джордана [9].

Результати дослідження. У загальному вигляді поняття структури капіталу може бути визначене як співвідношення власного та позикового капіталу суб'єкта господарювання. Треба зауважити, що у вигляді власного капіталу можуть виступати акціонерний капітал або усі форми власного капіталу, що використовуються підприємством, а під позиковим капіталом можна розуміти довгостроковий позиковий капітал, довгостроковий позиковий капітал та короткострокові банківські кредити або усі форми позикового капіталу, що використовуються суб'єктом господарювання, що залежить від поглядів різних економістів на дане питання.

Розвиток теорій структури капіталу припадає на середину XX ст., серед яких виділяють наступні основні концепції: традиційна концепція структури капіталу;

концепція індиферентності структури капіталу; компромісна концепція структури капіталу; концепція протиріччя інтересів щодо формування структури капіталу.

Сутність даних концепцій полягає у розробці підходів та механізмів проведення процесу оптимізації структури капіталу на підприємстві, а також виділення основних факторів, що впливають на цей процес.

1. Традиційна концепція передбачає, що для проведення процесу оптимізації структури капіталу на підприємстві, потрібно враховувати, що різні складові капіталу мають різну вартість. Вона базується на твердженні, що вартість позикового капіталу завжди значно менша вартості власного капіталу підприємства, що пов'язано з різними рівнями ризику використання складових капіталу суб'єкта господарювання, а саме: з рівнем дохідності (позиковий капітал має різний рівень дохідності в залежності від форм його залучення, оскільки має фіксовану ставку дохідності, натомість рівень дохідності власного капіталу залежить від фінансових результатів діяльності підприємства у наступних періодах), з рівнем забезпеченості (використання позикового капіталу на відміну від власного не можливо без застави) та з особливостями у законодавстві (у випадку банкрутства підприємства його кредитори мають переважне право на задоволення своїх вимог у порівнянні з власниками суб'єкта господарювання) [1, с. 46-47]. Таким чином, зі суті традиційної концепції слідує, що зі зростанням питомої ваги позикового капіталу у структурі капіталу підприємства відбувається зменшення величини середньозваженої вартості капіталу, що призводить до зростання ринкової вартості підприємства. Однак, на нашу думку, використання даної концепції на практиці є неможливим в умовах ринкової економіки України та інших країн, що розвиваються, оскільки дана концепція передбачає максимізацію ринкової вартості підприємства за рахунок максимізації обсягу використання позикового капіталу у структурі капіталу (тобто збільшувати питому вагу позикового капіталу у структурі капіталу підприємства до максимального рівня), що може призвести до зниження фінансової стійкості суб'єкта господарювання та навіть до його банкрутства. Кінцевим етапом проведення процесу оптимізації структури капіталу за даною концепцією є функціонування підприємства за рахунок ста відсотків позикових коштів, що є не можливим у реальних умовах.

2. Концепція індиферентності структури капіталу була висунута у 1958 році американськими економістами М. Міллером та Ф. Модильяні, завдяки чому ще має назву «концепція ММ», передбачає, що при проведенні процесу оптимізації структури капіталу безпосередньо сама структура капіталу підприємства не оказує суттєвого впливу ні на середньозважену вартість капіталу, ні на максимізацію його ринкової вартості. При цьому, на думку М. Міллера та Ф. Модильяні, вартість будь-якої фірми визначається виключно її майбутніми доходами [12], [13]. Проте, основу «концепції ММ» складають певні допущення: наявність умов «досконалого» ринку (тобто наявність відповідної конкурентної середи, наявність та доступність достатнього обсягу інформації стосовно кон'юнктури ринку та раціональний характер поведінки учасників «досконалого» ринку), наявність єдиної процентної ставки на капітал (причому як для кредиторів, так й для інвесторів), тільки показники розміру очікуваного доходу на активи підприємства та імовірнісний характер їх отримання визначають рівень ризику для здійснення господарської діяльності підприємствами, система оподаткування прибутку суб'єкту господарювання, що законодавчо прийнята у країні, не оказує ніякого впливу на вартість складових його капіталу, операційні витрати, пов'язані зі формуванням капіталу підприємства (транзакційні витрати або витрати, пов'язані зі покупкою-продажем підприємства) не враховуються при розрахунку вартості певних складових капіталу суб'єкта господарювання. Треба також відмітити, що «досконалий» ринок капіталу за М. Міллером та Ф. Модильяні також «передбачає нульове оподаткування» [4, с. 6]. Якщо дотримуватись вищезазначених умов, то за «концепцією

ММ» середньозважена вартість капіталу та, відповідно, його ринкова вартість не залежать від складу структури капіталу підприємства, а необхідний рівень дохідності суб'єкту господарювання забезпечується завдяки його активам, а не певним складовим структури капіталу. Однак, на нашу думку, дана концепція може носити тільки теоретичний характер, оскільки здійснення процесів оптимізації структури капіталу підприємства за «концепцією ММ» є можливим тільки в умовах, висунутих її авторами, а на практиці вона не може застосовуватись, тому що умови, описані М. Міллером та Ф. Модильяні у ході даної концепції не можливо відтворити у реальній ринковій середі функціонування підприємств.

3. Компромісна концепція полягає у співвідношенні рівня дохідності та ризику від використання капіталу, що визначаються певними умовами та застосовуються у процесі оптимізації структури капіталу підприємства шляхом досягнення компромісного рішення. Економісти такі як М. Міллер, Х. Де-Анжело, Р. Масюліс, Дж. Уорнер та інші зробили значний вклад своїми дослідженнями у розробку механізму формування структури капіталу, заснованому на певних умовах функціонування економічного ринку, які включають у себе наступні: важливість врахування процесу оподаткування прибутку підприємства при розрахунку вартості окремих складових капіталу, що впливають на його структуру, обов'язкове врахування ризику банкрутства підприємства при оцінки вартості окремих складових капіталу підприємства, що пов'язане з використанням позикового капіталу у ході здійснення фінансово-господарської діяльності суб'єктом господарювання, потрібно також враховувати той факт, що не тільки витрати на обслуговування капіталу повинні бути враховані при розрахунку вартості окремих складових позикового капіталу, а й також витрати, пов'язані з його залученням або операційні витрати на формування капіталу. Таким чином, зазначені вище умови компромісної концепції фактично визначають співвідношення рівня дохідності та ризику від використання капіталу, що виникають при різній його структурі. У даному випадку величина середньозваженої вартості капіталу визначається рівнем його дохідності від використання суб'єктом господарювання. У цьому разі до розрахунку середньозваженої величини капіталу слід включити транзакційні або операційні витрати, пов'язані зі залученням окремих складових капіталу підприємства. Питома вага позикового капіталу у загальній його структурі формується за рахунок рівня ризику від використання капіталу. Таким чином, можливо зробити наступні висновки, пов'язані з реалізацією компромісної концепції:

– зростання питомої ваги позикового капіталу може викликати значне зниження величини середньозваженої вартості капіталу підприємства, однак, тільки у випадку, коли він не викликає загрози банкрутства суб'єкта господарювання;

– збільшення величини питомої ваги позикового капіталу може призвести до встановлення середньозваженої величини капіталу підприємства на певному рівні, тобто фактично стабілізувати дану величину, але тільки у випадку невисокого рівня загрози банкрутства, який може викликати незначне зростання вартості позикового капіталу суб'єкта господарювання;

– значне зростання величини середньозваженої вартості капіталу підприємства може бути викликано значним зростанням питомої ваги позикового капіталу у випадку різкого підвищення рівня загрози банкрутства суб'єкта господарювання, що може призвести до збільшення вартості його позикового капіталу.

Отже, на нашу думку, дана концепція, хоча й є теоретичною, проте має певну перевагу у порівнянні з іншими, яка полягає у тому, що менеджери та власники суб'єкта господарювання фактично можуть самостійно обрати для підприємства рівень дохідності та ризику від використання капіталу при формуванні його структури.

4. Концепція протиріччя інтересів формування структури капіталу базується на тому, що власники, менеджери, кредитори та інвестори підприємства мають різний

рівень поінформованості щодо процесу управління суб'єктом господарювання, а зокрема його капіталом, та мають різні інтереси щодо використання капіталу підприємства. Треба відмітити, що така ситуація може сприяти підвищенню вартості окремих складових капіталу суб'єкта господарювання. Авторами даної концепції вважають економістів М. Гордона, М. Дженсена, У. Меклинга, Д. Галея, Р. Мазулиса, С. Майерса та інших, які за допомогою певних факторів розширили галузь практичного використання компромісної концепції суттєво не змінюючи її економічного сенсу. Теорія асиметричної інформації, сигнальна теорія, теорія моніторингових витрат та інші лежать в основі концепції протиріччя інтересів формування капіталу підприємства. Розгляд основних складових теорій даної концепції дозволить краще проаналізувати її економічну сутність.

Основу теорії асиметричної інформації складає положення, що «…ринок капіталу не може бути повністю досконалим у всіх своїх аспектах та протягом всього періоду свого майбутнього функціонування навіть у найбільш економічно розвинених країнах» [1, с. 55]. Ринок капіталу, що функціонує у реальних умовах, завдяки відсутності достатньої «прозорості», генерує асиметричну інформацію стосовно діяльності та розвитку підприємства, якою у подальшому процесі вже користуються його учасники. Цей факт формує невідповідну оцінку рівнів дохідності та ризику діяльності суб'єкта господарювання, що напряму впливає на умови оптимізації структури капіталу. Ситуація, коли менеджери та власники підприємства володіють більш повною інформацією стосовно діяльності суб'єкта господарювання, на відміну від кредиторів та інвесторів, відображає ефект асиметричності отримуваної інформації. Якщо б усі учасники даного процесу (менеджери, власники, кредитори та інвестори підприємства) володіли однаково повною інформацією стосовно діяльності суб'єкта господарювання, то процес оптимізації структури капіталу було б можливим проводити з урахуванням реального фінансового стану та розвитку підприємства, оскільки кредитори та інвестори розраховували би на рівень дохідності капіталу, що залучає суб'єкт господарювання, спираючись тільки на реальні дані.

Сигнальна теорія за своєю суттю є своєрідним продовженням теорії асиметричної інформації. Її сутність полягає у тому, що «…ринок капіталу посилає інвесторам та кредиторам відповідні сигнали про перспективи розвитку підприємства на основі поведінки менеджерів на цьому ринку» [1, с. 55]. У такому випадку менеджери підприємства у разі виникнення додаткової потреби в капіталі будуть залучати позикові кошти, що спровокує зростання ринкової вартості суб'єкта господарювання завдяки наявності у попередніх власників підприємства величини очікуваного додаткового доходу. Проте, за несприятливих умов для функціонування та розвитку суб'єкта господарювання, додаткова потреба в капіталі буде задовольнятися шляхом використання власних коштів зі зовнішніх джерел, що означає збільшення кількості інвесторів підприємства, яке допоможе диверсифікувати суми його майбутніх збитків. На наш погляд, сигнальна теорія, хоча й допомагає кращому прийняттю рішень кредиторам та інвесторам підприємства стосовно залучення капіталу в умовах асиметричної інформації, проте відбувається цей процес з певним часовим лагом, що призводить до значних запізнень у прийнятті такого роду рішень, а це безпосередньо оказує значний негативний вплив на формування структури капіталу суб'єкта господарювання.

Основою для теорії моніторингових витрат виступає відмінність в інтересах та ступені інформованості власників підприємства від його кредиторів, що сприяє збільшенню моніторингових витрат, тобто витрат, пов'язаних із контролем кредиторами процесу використання позикового капіталу на підприємстві. За нашою думкою, теорія моніторингових витрат має значний недолік, який полягає у тому, що, чим більше питома вага позикового капіталу у сукупній структурі капіталу суб'єкта

господарювання, тим більше величина моніторингових витрат, яка сприяє збільшенню середньозваженої вартості капіталу та знижує ефективність використання позикового капіталу, що впливає на процес оптимізації його структури.

Концепції та теорії формування структури капіталу підприємства пропонують багато різноманітних підходів для проведення процесу оптимізації структури капіталу, завдяки чому, на наш погляд, постає необхідність побудови спеціальної схеми, що дозволяє відобразити специфіку запропонованих ними підходів. Наукове узагальнення процесів оптимізації структури капіталу на підприємстві за допомогою розглянутих концепцій та провідних теорій представлено на рисунку 1.1.

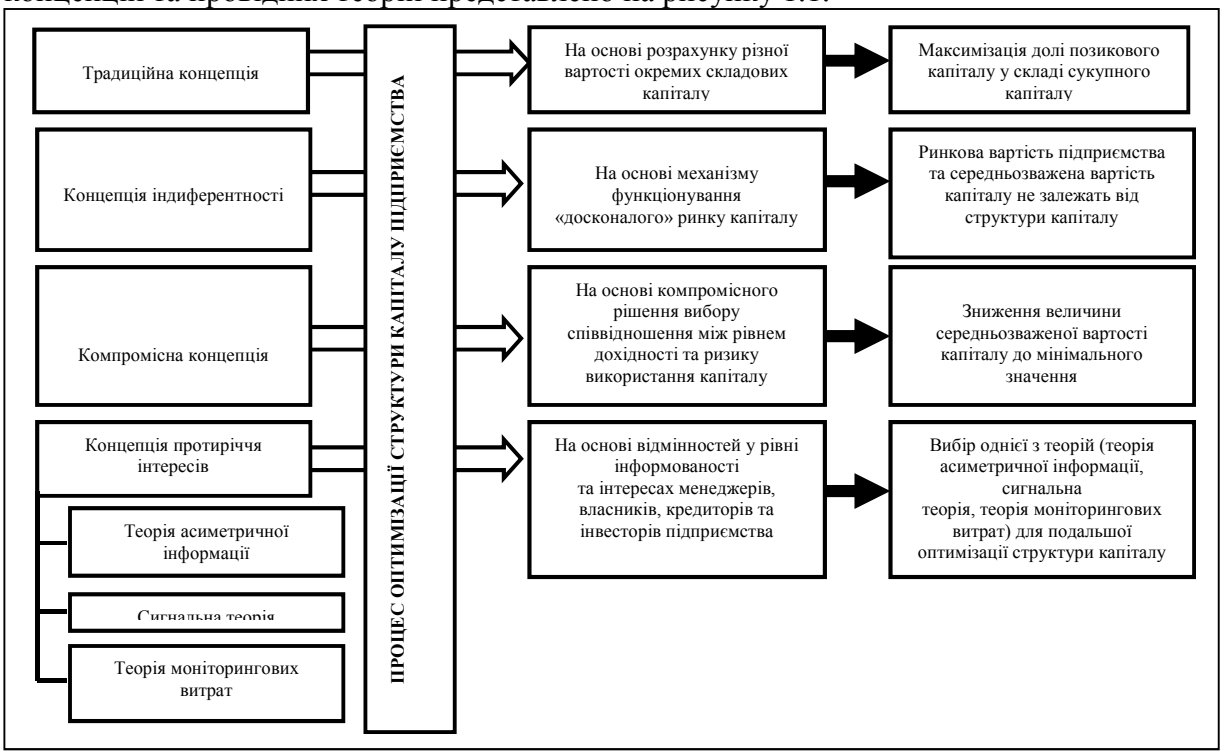

Рис. 1.1. Схематичне відображення проведення процесів оптимізації структури капіталу на підприємстві на основі головних концепцій формування структури капіталу

З рисунку 1.1 видно, що кожна з представлених концепцій формування структури капіталу має індивідуальні особливості та має власний механізм проведення процесу оптимізації структури капіталу на підприємстві, результати якого є абсолютно різними для кожної з вказаних концепцій.

Більш сучасні теорії структури капіталу включають багато методів та підходів щодо оптимізації структури капіталу підприємства, а також орієнтуються на індивідуальні умови кожного окремого суб'єкту господарювання, наприклад, на допустимий рівень дохідності та ризику підприємства, мінімізацію його середньозваженої вартості капіталу або максимізацію його ринкової вартості. На думку І. О. Бланка «…не існує єдиної оптимальної структури капіталу не тільки для різних підприємств, але навіть й для одного підприємства на різних стадіях його розвитку» [1, с. 57]. З цією думкою можливо погодитися, оскільки різні підприємства мають різні індивідуальні особливості ведення фінансово-господарської діяльності, що обумовлює розробку оптимальної структури капіталу для кожного підприємства окремо, а різні стадії розвитку суб'єкта господарювання, навіть якщо мова йде про одне й те саме підприємство, сприяють виникненню різних груп проблем та цілей для вирішення на кожній окремій стадії, що обумовлює зміну складу структури капіталу у залежності від

дійсних умов функціонування протягом всього життєвого циклу суб'єкта господарювання.

Таким чином, враховуючи усі особливості розвитку концепцій та теорій розвитку структури капіталу та шляхів його оптимізації, можливо зробити наступні висновки.

Первинне значення структури капіталу припускало використання у співвідношенні у якості власного капіталу тільки акціонерного капіталу (власний уставний капітал), а у якості позикового – тільки довгострокового позикового капіталу. Тому майже у всіх класичних теоріях акції, що емітує підприємство, виступають у вигляді власного капіталу, а облігації – у вигляді позикового капіталу.

Пізніше у склад позикового капіталу суб'єктів господарювання за пропозиціями багатьох економістів були включені різні види короткострокового банківського кредиту. На думку економістів, короткостроковий банківський кредит набув все більшої актуальності для фінансово-господарської діяльності підприємств.

Сучасне трактування структури капіталу вміщає усі види власного та позикового капіталу підприємства. Так у складі власного капіталу розглядаються акціонерний або пайовий капітал, як первинно інвестований та формуючий уставний фонд суб'єкта господарювання, капітал у вигляді резервів та фондів і нерозподілений прибуток. У вигляді позикового капіталу також виступають усі його форми разом з фінансовим лізингом, товарним або комерційним кредитом та внутрішньою кредиторською заборгованістю.

На сьогоднішній день економісти-сучасники трактують поняття структури капіталу наступним чином. На думку І. О. Бланка, структура капіталу підприємства – це «…співвідношення усіх форм власних та позикових фінансових засобів, що використовуються підприємством у процесі своєї господарської діяльності для фінансування активів» [1, с. 45]. Відомий російський економіст М. Б. Рудик вважає, що у вигляді структури капіталу може виступати поєднання цінних паперів суб'єкта господарювання [11, с. 11]. Дане визначення є не досить повним, тому не може використовуватися для трактування поняття структури капіталу, хоча й відображає дещо не схожу на інші точку зору. Ю. М. Воробйов вважає, що структура капіталу підприємства – це «…співвідношення між власними, позиковими та залученими групами його джерел, а також окремими видами джерел фінансового капіталу у процесі його формування та подальшого використання для здійснення інвестиційної програми суб'єкта господарювання» [7, с. 199]. Визначення структури капіталу Ю.М . Воробйовим є досить повним та відображає майже усі аспекти даного поняття, проте не завжди формування структури капіталу використовується підприємством тільки для здійснення власної інвестиційної програми, цей процес має набагато ширше призначення. Е. Нікбахт та А. Гроппеллі взагалі трактують поняття структури капіталу як «…складові фінансів фірми» [8, с. 169]. Таке трактування є дуже стислим й, з нашої точки зору, не відображає повної економічної суті та шляхів використання даного поняття.

На наш погляд, під поняттям структури капіталу підприємства галузі машинобудування може розумітися співвідношення власних, позикових та залучених джерел коштів суб'єкта господарювання, яке включає усі їх види, та є необхідним для ефективного здійснення фінансово-господарської діяльності таким підприємством.

Треба відмітити, що процес формування структури капіталу на підприємстві, як правило, є чітко обґрунтованим та переслідує певні цілі (забезпечення платоспроможності, фінансової стійкості, підвищення рентабельності суб'єкта господарювання та інше). «Обґрунтування структури капіталу – це процес її оптимізації з позиції інтересів суб'єкта господарювання» [7, с. 215].

Розглядаючи економічну сутність процесу оптимізації структури капіталу підприємства, потрібно представити погляди деяких економістів на поняття оптимізації структури капіталу.

Так, А. А. Пересада вважає, що «оптимізація структури капіталу – це вибір найбільш вигідних співвідношень внутрішніх та зовнішніх (залучених та позикових) джерел на кожному етапі життєвого циклу проекту» [10, с. 137]. Дійсно, обираючи оптимальну структуру при формуванні капіталу підприємства, фактично обирається таке співвідношення власних або внутрішніх коштів та позикових і залучених або зовнішніх джерел, яке максимально задовольняє поставленим вимогам, тобто є найбільш оптимальним.

На думку І. О. Бланка, «оптимальна структура капіталу являє собою таке співвідношення використання власних та позикових коштів, за яким забезпечується найбільш ефективна пропорційність між коефіцієнтом фінансової рентабельності та коефіцієнтом фінансової стійкості підприємства, тобто максимізується його ринкова вартість» [2, с. 235]. Таке трактування оптимальної структури є досить повним, проте треба зауважити, що не тільки власні та позикові кошти беруть участь у процесі оптимізації структури капіталу. У даному випадку використання позикового капіталу потребує більш повної деталізації та виділення у його складі залучених коштів.

В. Подольська та О. Яріш оптимальною структурою капіталу вважають ту, за якою досягається найбільш оптимальне співвідношення між дохідністю та фінансовою стійкістю суб'єкта господарювання [6, с. 209]. У даному випадку авторами надається не тільки безпосередньо саме визначення поняття оптимальної структури капіталу, але й називається ціль проведення процесу оптимізації структури капіталу. Це означає, що фактично сам процес оптимізації проводиться для формування такої структури капіталу, за якою усі його складові, будучи у певному співвідношенні, мусять забезпечувати такий рівень дохідності суб'єкта господарювання, за яким буде зберігатись достатньо високий рівень фінансової стійкості підприємства.

За думкою В. В. Бочарова, оптимальна структура капіталу – це така структура, за умов якої показник середньозваженої вартості капіталу є мінімальним, а ринкова вартість підприємства, навпаки, є максимальною [3, с. 168]. У даному визначенні головною ціллю проведення процесу оптимізації структури капіталу на підприємстві автором називається зниження вартості капіталу суб'єкта господарювання до можливого мінімального рівня та підвищення вартості підприємства навпаки до максимально можливого.

На думку Ю. Брігхема та М. Ерхардта, оптимальна структура капіталу представляє собою «…поєднання позикового та власного капіталу, яке дозволяє добитися максимальної ціни акції фірми за незмінних інвестиційних можливостей» [5, с. 636]. Однак треба зауважити, що оптимальна структура капіталу повинна забезпечувати максимізацію ринкової вартості підприємства не тільки шляхом максимізації ціни за його акції, оскільки особливості ведення фінансово-господарської діяльності підприємствами в умовах ринкової економіки України визначають формування структури капіталу не за рахунок власного, частка якого є значно меншою у порівнянні з частками інших складових капіталу, а за рахунок позикового, причому, переважно за рахунок залученого капіталу підприємства. Тому й максимізувати ринкову вартість суб'єкта господарювання потрібно переважно через позиковий та залучений капітал, а не тільки через власні кошти.

С. Рос, Р. Вестерфілд та Б. Джордан вважають, що «ідеальне співвідношення боргу та акціонерного капіталу – оптимальна структура капіталу – те, яке максимізує вартість кампанії та мінімізує загальну вартість капіталу» [9, с. 480]. Дане визначення досить вірно описує ціль проведення процесу оптимізації структури капіталу (друга частина визначення), проте є не зовсім зрозумілим, що конкретно автори мали на увазі

під боргом підприємства, оскільки це можуть бути як позикові кошти, призначені для використання у довгостроковому або у короткостроковому періодах, так й взагалі їх залучена частина у вигляді кредиторської заборгованості, тому авторам потрібно додати більшої конкретизації за даним напрямком.

Таким чином, можливо зробити висновок про те, що серед економістів не має чіткого визначення поняття оптимальної структури капіталу, а навпаки існує багато підходів до його трактування, відповідно й до визначення безпосередньо самого процесу оптимізації структури капіталу. Також треба зауважити, що підходи до трактування поняття оптимізації структури капіталу підприємства мають різну змістовну наповненість та відрізняються між собою серед вітчизняних, російських авторів та зарубіжних економістів. Так, у західних економістів основний акцент робиться на власні кошти суб'єкта господарювання, навіть підвищення вартості підприємства, у першу чергу, розглядається за рахунок підвищення цін на акції або збільшення кількості акціонерів (інвесторів), на відміну від вітчизняних та російських економістів, у яких основна увага концентрується на позиковому та, особливо, у його складі на залученому капіталі суб'єкта господарювання, а підвищення вартості підприємства, у першу чергу, розглядається за рахунок зниження вартості складових елементів структури капіталу, що й обумовлює використання більшого обсягу залучених коштів замість власних та позикових.

На наш погляд, оптимізація структури капіталу підприємства машинобудівної галузі – це процес визначення найбільш оптимального співвідношення між усіма видами власних, позикових та залучених коштів машинобудівного підприємства, що приймають участь у його фінансово-господарській діяльності з метою підвищення її ефективності.

Таким чином, на основі історичного генезису процесу оптимізації структури капіталу суб'єкта господарювання помітні взаємозв'язок понять структури капіталу підприємства та оптимізації структури капіталу суб'єкта господарювання, а також проведення процесу оптимізації структури капіталу на основі концепцій та теорій о структурі капіталу безпосередньо на машинобудівному підприємстві. Концепції та теорії о структурі капіталу дозволяють дослідити процеси виникнення та розвитку оптимізації структури капіталу на суб'єкті господарювання, оскільки за своєю суттю є їх початком та основою, у тому числі на підприємствах галузі машинобудування. Кожна з концепцій та теорій о структурі капіталу є вдосконаленим варіантом попередньої завдяки вкладам та розробкам економістів-засновників та тих, хто робив вагомий внесок у їх розвиток, оскільки попередні теорії, як правило, виступали за основу для подальших досліджень. Дослідження розвитку поняття оптимізації структури капіталу машинобудівного підприємства стало актуальним завдяки тому, що є досить складним визначити, що означає безпосередньо сам процес оптимізації структури капіталу для зазначеного суб'єкту господарювання, виходячи тільки з поняття структури капіталу підприємства, оскільки дане поняття не дає чіткої відповіді на поставлене запитання, тому що не розкриває економічної сутності як оптимальної структури капіталу, так й безпосередньо самого процесу оптимізації, надаючи пояснення тільки самої структури капіталу підприємства. Тому постає необхідність у дослідженні поняття оптимізації структури капіталу суб'єкта господарювання. Однак різні економісти досить по-різному трактують значення даного поняття, у залежності від власних поглядів, часового періоду, у якому вони мешкали, та рівня розвитку економіки й особливостей функціонування економічної системи на той момент. Це у значній мірі змінює основні цілі та призначення проведення процесу оптимізації капіталу на підприємстві. Тому авторами були розроблені удосконалені поняття структури капіталу машинобудівного підприємства та оптимізації структури капіталу підприємства машинобудівної галузі, які є адаптованими безпосередньо для

підприємств галузі машинобудування та дозволять більш чітко розуміти значення як структури капіталу, так й проведення процесу оптимізації структури капіталу на суб'єктах господарювання даного сектора економіки.

Список використаних джерел:

1. Бланк И. А. Управление формированием капитала / И. А. Бланк. – К. : «Ника-Центр», 2000. – 512 с. – (Серия «Библиотека финансового менеджера» ; вып. 4).
2. Бланк И. А. Финансовый менеджмент : учебный курс / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 1999. – 528 с.
3. Бочаров В. В. Современный финансовый менеджмент / В. В. Бочаров. – Спб. : Питер, 2006. – 464 с.
4. Бригхем Ю. Финансовый менеджмент : полный курс / Ю. Бригхем, Л. Гапенски; [пер. с англ. под ред. В. В. Ковалева]. – СПб. : Экономическая школа, 2000. – 497 с. – (В 2-х т. ; т. 1).
5. Бригхэм Ю. Финансовый менеджмент / Ю. Бригхэм, М. Эрхардт; [пер. с англ. под ред. к.э.н. Е. А. Дорофеева]. – [10-е изд.]. – СПб. : Питер, 2005. – 960 с. – (Серия «Академия финансов»).
6. Викиданець І. В. Методи оптимізації структури капіталу підприємства / І. В. Викиданець // Вісник ДонНУ-ЕТ : (сер. економ. науки). – 2009. – №2. – С. 208-215.
7. Воробьев Ю. Н. Капитал предпринимательских структур в системе финансового менеджмента / Ю. Н. Воробьев. – Симферополь : Таврия, 2000. – 324 с.
8. Нікбахт Е. Фінанси / Е. Нікбахт, А. Гроппеллі; [пер. з англ. В. Ф. Овсієнка, В. Я. Мусієнка]. – К. : Основи, 1993. – 383 с.
9. Основы корпоративных финансов : пер. с англ. / [С. Росс и др.]. – М. : Лаборатория Базовых Знаний, 2001. – 720 с.
10. Пересада А. А. Інвестиційний процес в Україні / А. А. Пересада. – К. : «Видавництво Лібра» ТОВ, 1998. – 392 с.
11. Рудык Н. Б. Структура капитала корпорации : теория и практика / Н. Б. Рудык. – М. : Дело, 2004. – 271 с.
12. Taxes and the Cost of Capital : A Correction / F. Modigliani, M. H. Miller // Ibid. – 1963. – June. – P. 433-443.
13. The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment / F. Modigliani, M. H. Miller // Amer. Econ. Rev. – 1958. – June. – P. 261-297.

References (BSI):

1. Blank Y.A. (2000), Upravleny`e formy`rovany`em kapy`tala. – K. : «Nayka-Centr», [in Russian].
2. Blank Y.A. (1999), Finansial menedzhment: ucheb kurs. – K. : Ny`ka-Centr. [in Russian].
3. Bocharov V. V. (2006), Sovremenny fy`nansovy menedzhment. – Spb. : Pyter, 2006. [in Russian].
4. Bryghem Yu. Funansovy menedzhment : polny kurs / Yu. Bryghem, L. Gapensky; [per. s angl. pod red. V. V. Kovaleva]. – SPb. : Ekonomy`cheskaya shkola, 2000.[in Russian].
5. Bryghem Yu. (2005), Finansovy menedzhment / Yu. Bryghem, M. Эrxardt; [per. s angl. pod red. k.э.n. E. A. Dorofeeva]. – [10-e y`zd.]. – SPb.: Pyter. [in Russian].
6. Vy`ky`danecz` I.V. (2009). Metody` opty`mizaciyi struktury` kapitalu pidpry`yemstva / I. V. Vy`ky`danecz` // Visny`k DonNU-ET : (ser. ekonom. nauky`). [in Russian].
7. Vorob`ev Yu. N. (2000), Kapy`tal predpry`ny`matel`sky`x struktur v sy`steme fy`nansovogo menedzhmenta / Yu. N. Vorob`ev. – Sy`mferopol` : Tavry`ya [in Ukrain].
8. Nikbaxt E. Finansy` (1993) / E. Nikbaxt, A. Groppelli; [per. z angl. V. F. Ovsiyenka, V. Ya. Musiyenka]. – K. : Osnovy`, [in Ukrain].
9. Osnovy korporatyvnih finansov (2001): per. s angl. / [S. Ross y` dr.]. – M. : Laboratory`ya Bazovыx Znany`j, [in Russian].
10. Peresada A. A. (1998), Investycijny v proces v Ukrayini / A. A. Peresada. – K. : «Vy`davny`cztvo Libra» TOV [in Ukrain].
11. Rudyk N. B. (2004), Struktura kapitala korporacyy: teory`ya i praktyka / N. B. Rudyk. – M. : Delo. [in Russian].
12. Taxes and the Cost of Capital : A Correction (1963) / F. Modigliani, M. H. Miller // Ibid. – [in English].
13. The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment (1958) / F. Modigliani, M. H. Miller // Amer. Econ. Rev. [in English].

Ключові слова: *підприємство; капітал; оптимізація структури капіталу; позикові кошти; баланс підприємства; кредитні ресурси; фінансовий менеджмент.*
Keywords: *enterprise; capital; optimization of capital structure; loan proceeds; balance sheet; credit resources; financial management.*
Ключевые слова: *предприятие; капитал; оптимизация структуры капитала; заемные средства; баланс предприятия; кредитные ресурсы; финансовый менеджмент.*

УДК 338.48

ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ МАРІУПОЛЯ ЯК ТУРИСТИЧНОГО ЦЕНТРУ: МОНІТОРИНГ ТУРИСТИЧНИХ ПОТРЕБ МОЛОДІ

Любчук Ольга Костянтинівна, завідуюча кафедри туризму, д. держ. упр., професор, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь

Olga Lyubchuk, Head of the Department of Tourism, Doctor of Science in State management, professor, State Higher Educational Establishment «PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY»

O. Lyubchuk. The problem of establishing Mariupol as a tourist center: monitoring tourist needs of young people.

The article deals with the problem of development of tourist services of the city of Mariupol on the basis of world tendencies. The current state and perspective directions of formation of the city as a tourist center on the basis of available historical-architectural and cultural resources of the city are analyzed. It is determined that youth tourism contributes to distraction from everyday problems, promotes emotional disorientation, reduces fatigue, organizes leisure according to inquiries, expands the outlook, and acquires new contacts. The feature of youth tourism in Ukraine is a manifestation of high activity in the implementation of domestic and foreign tourism in the teenage period, which is caused by joint tours with or without parents, but at the expense of their financing; Decrease of activity during the period of school termination and admission to higher educational establishments. To do this, a diagnostic toolkit was created. The questionnaire "Memoirs of Mariupol" and the method "Tourist needs and ways of their achievement" have been developed. This technique is developed on the basis of the methodology of Rokicha "Value Orienteering". It allows to determine the levels of formation of "spiritual", recreational, social needs, hobbies and needs of expression in young people. The level of awareness of young people in Mariupol about the presence of tourist facilities in the city was revealed. Among the tourist needs of young people are identified social needs and needs for self-expression. The most popular among young people in the city of Mariupol are cognitive needs, recreational needs, shopping needs and event needs.

Любчук О. К. Проблема становлення Маріуполя як туристичного центру: моніторинг туристистичних потреб молоді.

У статті розглянута проблема розвитку туристичних послуг міста Маріуполя на основі світових тенденцій. Проаналізовано сучасний стан і перспективні напрями становлення міста як туристичного центру на базі наявних історико-архітектурних і культурних ресурсів міста. Визначено,що молодіжний туризм сприяє відволіканню від буденних проблем, сприяє емоційній розрядці, зниженню перевтоми, організації відпочинку відповідно до запитів, розширенню світогляду, набуттю нових контактів. Особливістю молодіжного туризму в Україні є прояв високої активності в здійсненні внутрішнього і зовнішнього туризму в підлітковий період, що обумовлено спільними турами з батьками або без них, але за рахунок їх фінансування; зниженням активності в період закінчення школи і вступу до ВНЗ. Для цього створено діагностичний інструментарій. Розроблено опитувальник «Пам'ятки Маріуполя» і методика «Туристичні потреби і способи їх досягнення». Дана методика розроблена на основі методики Рокича «Ціннісні орієнтації». Вона дозволяє виявляти рівні сформованості «духовних», рекреаційних, соціальних потреб, хобі та потреби самовираження у молоді. Було виявлено низький рівень інформованості молоді Маріуполя про наявність туристичних об'єктів в місті. Серед туристичних потреб молоді незначними виявлені соціальні потреби і потреби в самовираженні. Найбільш затребуваними серед молоді міста Маріуполя є пізнавальні потреби, потреби у відпочинку, потреби в шопінг і подієві потреби.

Любчук О. К. Проблема становления Мариуполя как туристического центра: мониторинг туристических потребностей молодежи.

В статье рассмотрена проблема развития туристических услуг города Мариуполя на основе мировых тенденций. Проанализировано современное состояние и перспективные направления становления города как туристического центра на базе имеющихся историко-архитектурных и культурных ресурсов города. Определено, что молодежный туризм способствует отвлечению от повседневных проблем, способствует эмоциональной разрядке, снижению переутомления, организации

© ***O. Lyubchuk / Любчук О. К., 2017***

отдыха в соответствии с запросами, расширению мировоззрения, приобретению новых контактов. Особенностью молодежного туризма в Украине есть проявление высокой активности в осуществлении внутреннего и внешнего туризма в подростковый период, что обусловлено общими турами с родителями или без них, но за счет их финансирования; снижением активности в период окончания школы и поступления в вузы. Для этого создан диагностический инструментарий. Разработаны опросник «Памятки Мариуполя» и методика «Туристические потребности и способы их достижения». Данная методика разработана на основе методики Рокича «Ценностные ориентации». Она позволяет выявлять уровни сформированности «духовных», рекреационных, социальных потребностей, хобби и потребности самовыражения у молодежи. Было выявлено низкий уровень информированности молодежи Мариуполя о наличии туристических объектов в городе. Среди туристических потребностей молодежи незначимыми выявлены социальные потребности и потребности в самовыражении. Наиболее востребованными среди молодежи города Мариуполя являются познавательные потребности, потребности в отдыхе, потребности в шопинге и событийные потребности.

Постановка проблеми. Основу сучасного ринку становить величезна і швидкозростаюча частина світового господарства - сфера послуг. На даний час структура надання послуг змінилася і включає поряд з іншими послугами туризм. Початок ери масового туризму пов'язаний з інтернаціоналізацією всіх сфер суспільного життя, підвищенням рівня життя, збільшенням вільного часу, змінами в сфері транспорту та зв'язку. В Україні триває становлення ринку туристичних послуг, тому розробка діагностичного інструментарію, спрямованого на вивчення обізнаності щодо можливостей надання туристичних послуг, особливостей домінування певних туристичних потреб серед різних категорій клієнтів, зокрема серед молоді, виявлення детермінант і перспективних напрямків їх розвитку є актуальним для туристичної сфери.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, на які опирається автор, виділення невирішених питань. На сьогодні кількість теоретичних розробок в Україні, що присвячується проблемі розвитку різних видів туристичних послуг, с кожним роком зростає. Зокрема, в роботах В. Федорченка [7], вивчалися перспективи надання послуг соціального туризму; Перспективи розвитку промислового туризму в Україні досліджувалися В. Пацюком [6], напрями та досвід надання туристичних послуг підприємствами на Дніпропетровщині представлені О. Афанасьєвим [1]. Можливості надання послуг щодо круїзного туризму представлено в роботах Н. Логунової [4], І. Голубкової [2]. В роботі В.Данільчука виявлено, що інфраструктура туристичної сфери в Україні ще не відповідає сучасному світовому рівню, хоча в останні роки намітилися тенденції щодо створення сучасних готелів високого класу, корпусів і номерів на базах відпочинку [3]. Проведено моніторинг українського ринку туристичних послуг для молоді [5]. Разом з тим чимало питань стосовно подальшого розвитку туристичних центрів в Україні в умовах погіршення екологічної ситуації, проведення АТО, недостатнього фінансування, відповідності світовим тенденціям розвитку масового та молодіжного туризму лишаються ще недостатньо вивченими та потребують подальшого розгляду.

Виділення невирішеної проблеми, якій присвячується стаття. На сьогодення невирішеною проблемою являється розвиток туристичних центрів в Приазов'ї, зокрема Маріуполя як центру молодіжного туризму.

Метою статті є моніторинг потреб молоді Маріуполя в наявності туристичного центру на основі апробації розробленого діагностичного інструментарію.

Результати дослідження. Обґрунтування отриманих матеріалів**.** Проблема становлення міста Маріуполя як туристичного центру на даний час знаходить все більше прихильників серед влади та мешканців міста, але вирішення даної проблеми потребує багатогранного вивчення. Туристичний центр – це місцевість, яка приваблює туристів наявністю природних і культурно-історичних ресурсів, зручностей, транспортно-географічного положення та доступною для туристів інформацією про них. Привабливість тієї чи іншої території для розвитку туризму, перш за все

пізнавального, залежить від наявності культурно-історичних ресурсів (пам'яток історії та культури, культових споруд, меморіальних місць, народних промислів і т.п.). Культурно-історична спадщина охоплює все соціально-культурне середовище з традиціями і звичаями, особливостями побутового та господарського життя. Найбільш поширеними формами включення культурно-історичних ресурсів в систему туристського обслуговування є організація музеїв та формування туристсько-екскурсійних маршрутів.

Маріуполь - друге за величиною місто в Донецькій області. Згідно з офіційними документами, Маріуполь був заснований в 1778 році, але історики та краєзнавці доводять, що раніше на місці міста знаходилося велике на ті часи козацьке поселення Кальміуська паланка. Раніше місто носило назви Павловськ (факт оспорюється) та Жданов. Потужний центр української та світової промисловості, який розташований на березі Азовського моря. Ще не так давно цей фактор автоматично надавав місту курортний статус, але останнім часом екологічні проблеми все сильніше позначаються на потоці туристів, які любили і люблять відпочивати в Приазов'ї, яке, як відомо, не Донбас. Найбільші підприємства міста: «ММК ім. Ілліча», «Азовсталь», машинобудівний концерн «Азовмаш», торговий порт і інші. Сьогодні металургійні та машинобудівні заводи Маріуполя відомі по всьому світу і є привабливими об'єктами для любителів промислового туризму. В радіусі 50-60 кілометрів від міста розташовано кілька природних заповідників з унікальною флорою і фауною. На сьогоднішній день населення Маріуполя складає трохи менше 500 тис. чоловік. Таке екзотичне поєднання (важка індустрія і море) відображаються і на списку пам'яток. В першу чергу Маріуполь буде цікавий любителям промислового туризму: де ще побачиш в одному місті три металургійних підприємства, машинобудівний завод і великий торговий порт!

Управлінням культури і туризму міста Маріуполя проводиться робота з розвитку туризму та екскурсійної діяльності, розробляються нові маршрути екскурсій, створюється інформаційний каталог «Маріуполь туристичний». Основною метою управління культури і туризму є розвиток туризму і курортів в місті Маріуполі шляхом організації туристично-оздоровчої та екскурсійної роботи серед жителів та гостей міста, використання рекреаційних ресурсів та історико-культурної спадщини регіону. Крім традиційного відпочинку на морському узбережжі, який славиться своїми лікувальними властивостями, ще існує маса привабливих для туристів напрямків, такі як парки культури і відпочинку: «Міський сад», «Приморський парк», «Екстрім - парк», «Парк Петровського», Льодовий комплекс «Айсберг» і інші. На базі водонапірної вежі створюють культурний центр. Вежа має чотири поверхи, а також оглядовий майданчик, на першому поверсі буде розташований туристичний центр, де буде реалізовуватися сувенірна продукція в рамках «Нового бренду» Маріуполя, а гості і жителі зможуть дізнатися більше про місто. Крім того передбачається проведення інвентаризації культурної спадщини, створення методистсько-туристичної ради, яка підготує з активних студентів екскурсоводів, та розробка путівника.

Особливістю молодіжного туризму в Україні є прояв високої активності в здійсненні внутрішнього і зовнішнього туризму в підлітковий період, що обумовлено спільними турами з батьками або без них, але за рахунок їх фінансування; зниженням активності в період закінчення школи і вступу до ВНЗ і незначним підвищенням даної активності після надходження в нього, що обумовлено недоліком особистих фінансів для туризму. Молодіжний туризм сприяє відволіканню від буденних проблем, сприяє емоційній розрядці, зниженню перевтоми, організації відпочинку відповідно до запитів, розширенню світогляду, набуттю нових контактів.

Серед молоді України було проведено анкетування «Уподобання туриста» та опитування «Що я знаю про Україну?», для молоді інших країн російською та англійською мовами. Вибірка для вивчення переваг туриста склала 215 респондентів з

міста Маріуполя, з них: здійснюють внутрішній туризм - було 84% респондентів, міжнародний туризм - 45% респондентів. Вікові показники респондентів, що займаються внутрішнім туризмом: до 14 років - 19% респондентів, 15 років - 15% респондентів, 16 років - 27% респондентів, 17 років - 23% респондентів, 18 років - 6% респондентів, більше 18 років - 10% респондентів. Таким чином, в анкетуванні взяли участь молоді люди різних вікових періодів: респонденти підліткового віку склали 34%, юнацького віку - 50%, молодіжного віку -16% [5].

В межах України протягом року поїздки зробили 84% респондентів 224 раз, при цьому спрямованість поїздок була наступна: поїздки ділові - 40 разів у 18% респондентів, туристичні - 92 рази у 41% респондентів, особисті - також 92 рази у 41% респондентів. У процесі анкетування виявлено, що кількість особистих і туристичних поїздок переважає над кількістю ділових поїздок для респондентів даних вікових періодів. При відповіді на питання, в готелі якої категорії вам би хотілося оселитися, зазначена необхідність «близькості до моря» - для 37% респондентів підліткового і юнацького віку. Для 23% респондентів важливим фактором є умови проживання, для 24% респондентів - скорочення витрат на проживання: готель потрібен для того, щоб виспатися і освіжитися. Пріоритетами в проведенні дозвілля є: розваги, які характерні для нічного життя міста - для 32% молоді, шопінг - для 30% молоді, знайомство з пам'ятками культури та мистецтва - для 20% молоді, відвідування виставок сучасного мистецтва - для 15% молоді. І на цьому уявлення про можливості проведення часу далеко від дому обмежуються.

Зарубіжні країни відвідали 45% респондентів даної вибірки, з них: Європу - 46% респондентів, країни СНД - 35% респондентів, Азію - 17% респондентів, Африку і Америку - по 5% респондентів. Найбільш відвідуваними країнами СНД є Росія і Білорусь, в Африці - Єгипет, а в Азії - Туреччина. На основі проведеного дослідження констатовано тенденцію переваги у відвідуванні Європи: 83% респондентів зробили туристичні поїздки 97раз за останні три роки. Отримані дані підтверджують тенденцію домінування внутрішнього туризму над міжнародним, що обумовлено меншими фінансовими і тимчасовими витратами (поїздки на близьку відстань). Отримані результати виявили певні переваги українських туристів у відвідуванні різних регіонів світу. Метою туристичних поїздок в Африку й Азію був «пляжний» туризм, в Європу - «пляжний», екскурсійний та освітній туризм, в країни СНД - поїздки особистого характеру, екскурсійний та «пляжний» туризм. У перспективі бажання відвідати Європу характерно для 56% респондентів, Америку - для 21% респондентів, Азію - для 17% респондентів, Африку - для 4% респондентів, країни СНД - для 3% респондентів, Австралію - для 2% респондентів [5]. Проведення розробленого опитувальника «Що я знаю про Україну?» здійснювалося в міжнародному таборі «Sol Camps International (Toronto)». Вибірка склала 126 респондентів віком від 14 до 17 років з різних країн світу, перш за все: Бразилії, Мексики, Канади, США, Франції, Росії, Іспанії, Італії, Швейцарії. Питання були спрямовані на виявлення у респондентів туристичної, культурної обізнаності щодо країни. Аналіз поінформованості респондентів в залежності від «місця» проживання (Європа, Північна Америка, Південна Америка, Російська Федерація) виявив такі особливості: високий рівень обізнаності показали 91% респондентів з Російської Федерації; достатній рівень обізнаності - близько 70% респондентів з Північної Америки; середній рівень поінформованості - 64% респондентів з Європи, 53% респондентів з Південної Америки. Достатній рівень обізнаності характерний для вибору українського футбольного клубу «Шахтаря» - 78% респондентів, прапора України - 75% респондентів, борщу як національної української страви - 73% респондентів, Києва як столиці України - 71% респондентів. Отримані результати моніторингу виявили різні види переваг української молоді у відвідуванні різних регіонів світу.

Вивчення туристичної та культурної обізнаності про Україну у молоді з інших країн показало наявність достатньо-середнього рівня обізнаності на 60% питань. Підвищенню рівня обізнаності про Україну сприяють досягнення спортсменів нашої країни і проведення культурно-мистецьких заходів за кордоном.

Для вивчення туристичних потреб студентської молоді була використана методика О. Любчук «Туристичні потреби та способи їх досягнення», яка розроблена на основі принципу побудови методики Рокича «Ціннісні орієнтації», що включає термінальні (що важливо) та інструментальні (як, яким способом досягати) види потреб. Дана методика спрямована на вивчення системи туристичних потреб, зокрема таких груп «термінальних» потреб, як: «духовно-родинні»; «оздоровчо-відпочивальні»; «хоббі»; «соціальні та самовираження». Аналіз рівня обізнаності студентської молоді з пам'ятками міста було проведено на основі опитування за допомогою методики «Пам'ятки Маріуполя». Вибірка складала 45 респондентів віком від 17 років до 25 років. Дане опитування викликало велике зацікавлення серед студентів та емоційне реагування на незнання певних подій в історії міста.

Проведене дослідження показало, що низький рівень обізнаності з туристичними об'єктами Маріуполя є характерним для 70% студентів, див. рис. 1.

Визначено, що середній рівень обізнаності з географічними та історичними даними щодо Маріуполя є характерним для 90% студентів; середній рівень обізнаності з національно-духовними витоками мешканців Маріуполя є характерним для 60% студентів та низький рівень обізнаності – для 40% студентів. Дане дослідження виявило середньо-низький рівень обізнаності студентської молоді з пам'ятками Маріуполя.

Проведено дослідження особливостей значущості як груп туристичних потреб, так і окремо взятих потреб у студентської молоді. Вивчення груп туристичних потреб включало такі, як: «Духовно-родинні», «Оздоровчо-відпочивальні», «Соціальні та самовираження», «Хоббі». Вибірка включала 30 респондентів віком від 17 до 22 років. З'ясовано, що туристичні потреби «Духовно-родинної» групи та групи «Хоббі» є значущими для 4% студентської молоді; туристичні потреби «Оздоровчо-відпочивальної» групи є значущими для 22% студентів; туристичні потреби групи «Соціальні та самовираження» не являються значущими, див. рис. 2.

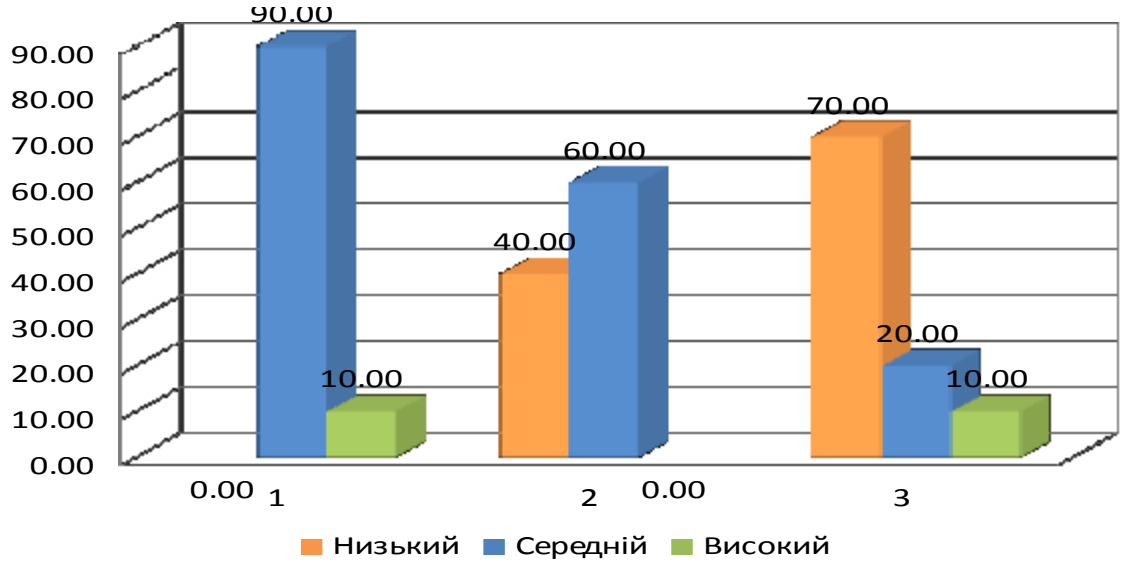

Рис.1. Рівні обізнаності студентів з пам'ятками Маріуполя

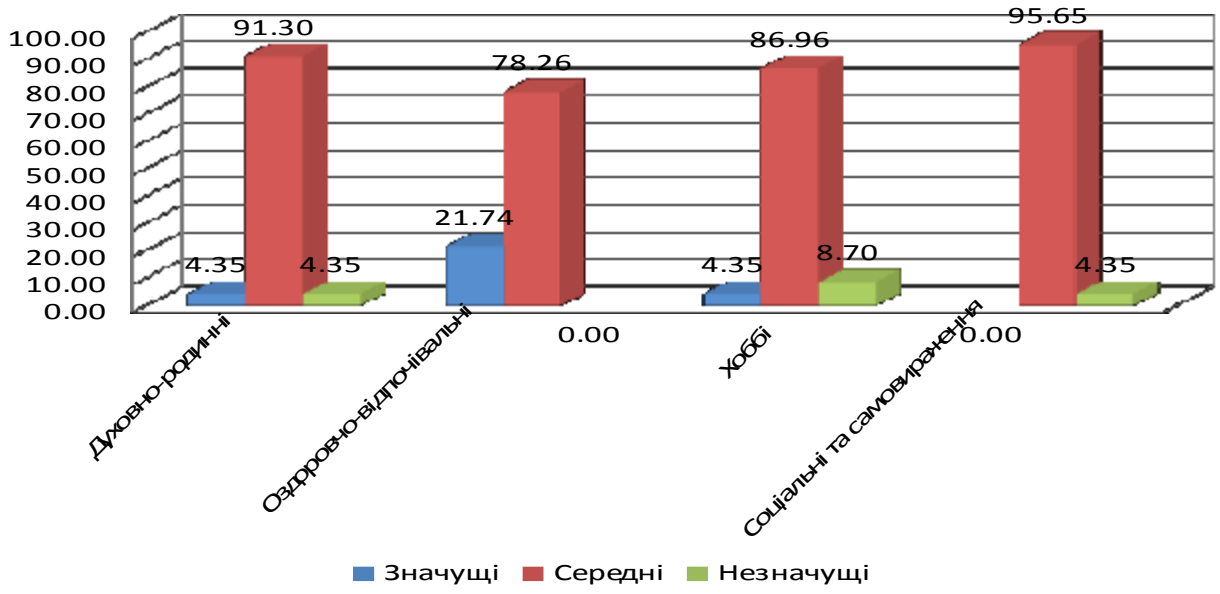

Рис.2. Значущість груп туристичних потреб для студентської молоді

Для більшості студентів туристичні потреби вищезазначених груп в потребово-мотиваційній сфері займають серединні ранги. Дане дослідження виявило, що серед студентської молоді не має таких респондентів, для яких оздоровчо-відпочивальні туристичні потреби були б незначущими.

Вивчення особливостей значущості груп способів досягнення туристичних потреб показало, що найбільш вагомими способами для задоволення туристичних потреб студентська молодь вважає наступні: вольові способи є значущими для 29% студентів; фінансова спроможність є значущою для 24% студентів, див. рис. 3.

Проведене дослідження з'ясувало, що організаційні способи досягнення задоволення туристичних потреб для більшості студентів є незначущими, зокрема для 76% студентів даної вибірки. Визначено, що для 59% студентів способи фінансової групи щодо досягнення задоволення туристичних потреб є незначущими. Проведений аналіз значущості кожної туристичної потреби із вищезазначених груп дозволив виявити, що серед туристичних потреб групи «Духовно-родинні» найбільш значущими для студентської молоді є потреби в пізнанні культури, зокрема мистецтва, див. рис. 4. Так, туристичні потреби в пізнанні мистецтва є значущими для 61% студентів; «відвідування родичів» є значущими для 34% студентів; знайомство з археологічними розкопками - для 26% студентів, національними святами – для 21% студентів.

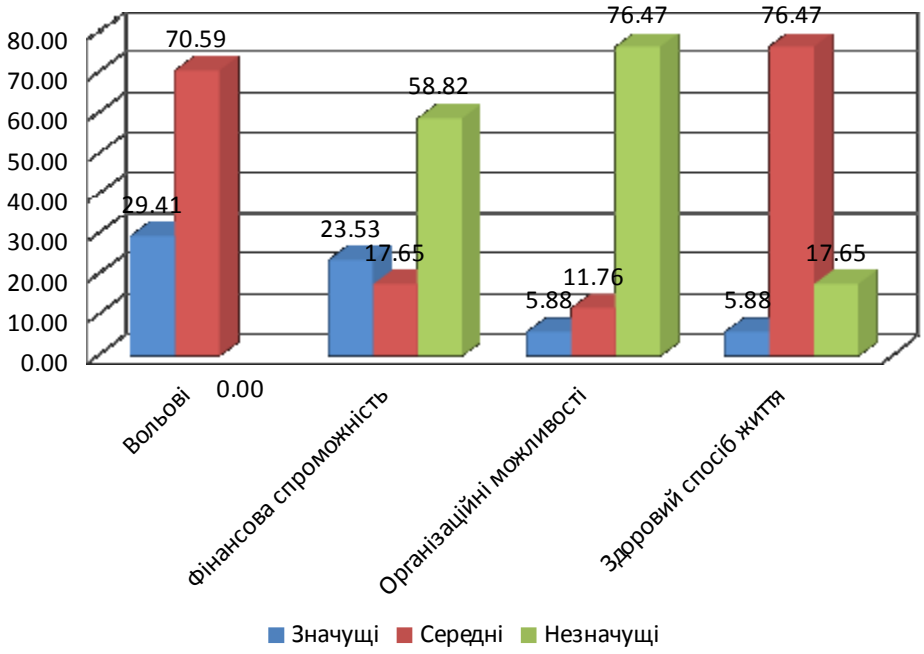

Рис.3. Значущість груп способів досягнення туристичних потреб для студентської молоді

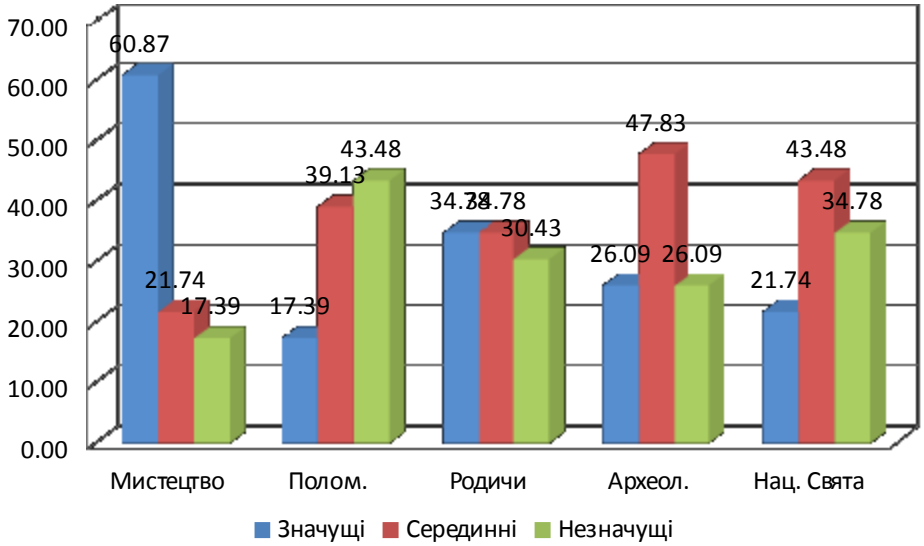

Рис.4. Значущість потреб групи «Духовно-родинні» для студентів

Вияв значущості кожної туристичної потреби із групи «Оздоровчо-відпочивальні» показав, що туристичні потреби у відпочинку є значущими для 74% студентів; в оздоровленні - для 57% студентів; задоволення потреби в любові до природи для 43% студентів, див. рис. 5.

Визначено, що потреба в реалізації хоббі (рибальство, полювання) є значущою для 39% студентів; потреба в дегустації національних страв та потреба в анімаційній діяльності - для 30% студентів; потреба в походах - для 22% студентів.

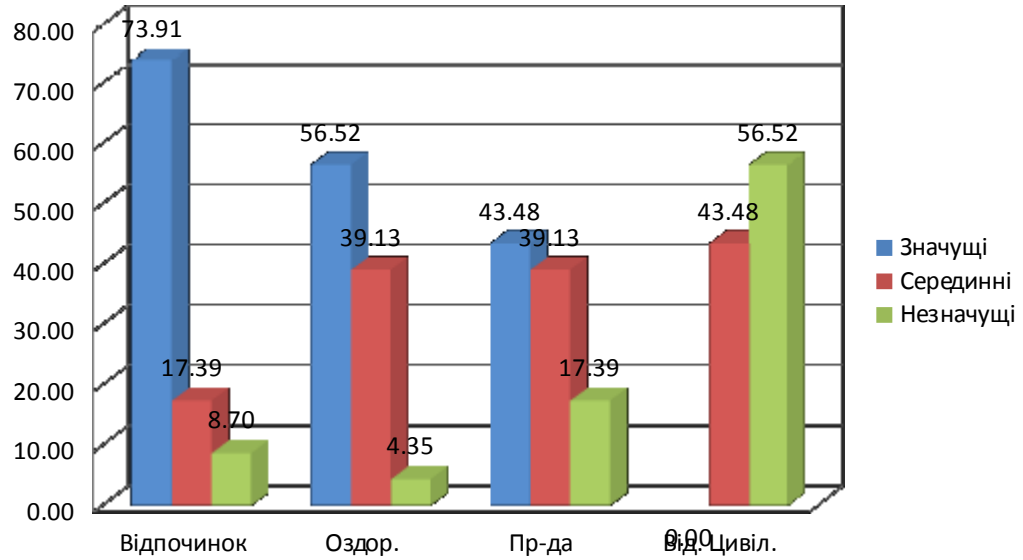

Рис.5. Значущість потреб групи «Оздоровчо-відпочивальні» для студентів

Дослідження значущості кожної туристичної потреби з групи «Хоббі» показало, що потреба у шопінгу є значущою для 48% студентів, див. рис. 6.

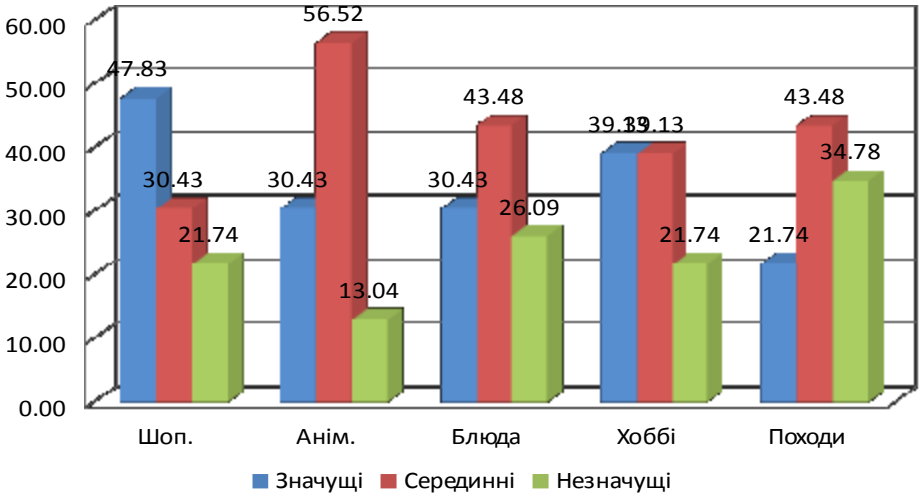

Рис.6. Значущість потреб групи «Хоббі» для студентів

Висновки та пропозиції в даному напрямку. Наприкінці періоду молодості людина вирішує екзистенціональні проблеми, усвідомлює сенс свого життя, підводить перші її підсумки. Центральними новоутвореннями періоду молодості є сімейні відносини, почуття професійної компетентності. Молодіжний туризм сприяє відволіканню від буденних проблем, сприяє емоційній розрядці, зниженню перевтоми, організації відпочинку відповідно до запитів, розширенню світогляду, набуттю нових контактів. Особливістю молодіжного туризму в Україні є прояв високої активності в здійсненні внутрішнього і зовнішнього туризму в підлітковий період, що обумовлено спільними турами з батьками або без них, але за рахунок їх фінансування; зниженням активності в період закінчення школи і вступу до ВНЗ.

З'ясовано, що характерним для студентської молоді Маріуполя є середній рівень обізнаності з географією та історією міста; середньо-низький рівень обізнаності з національно-духовними витоками мешканців міста; низький рівень обізнаності з його туристичними об'єктами. Використання опитувальника «Пам'ятки Маріуполя»

дозволяє виявити недоліки в обізнаності молоді в історії, національно-духовних витоках мешканців Маріуполя та в знаннях туристичних об'єктів Маріуполя. Проведене дослідження показало ефективність використання методики «Туристичні потреби та способи їх досягнення» для вивчення особливостей потребової сфери потенціальних туристів серед студентської молоді. Визначено, що найбільш значущими туристичними потребами серед студентської молоді є потреба у відпочинку, потреба у пізнанні мистецтва, потреба в оздоровленні та шопінг. Тому серед напрямів розвитку Маріуполя як туристського молодіжного центру повинно бути оновлення туристичної інфраструктури, зокрема шопінгу; збільшення кількості туристичних агентств, що надають екскурсійні та анімаційні послуги; включення в туристські маршрути історико-архітектурних пам'яток Маріуполя, розширення рекреаційних послуг.

Список використаних джерел:

1. Афанасьєв О. Є. Промисловий туризм на Дніпропетровщіні: напрями, перспективи та досвід використання / О.Є. Афанасьєв// Минуле, сучасне,та майбутнє туризму Дніпропетровщіни: матеріали обласної відкритої туристко-краєзнавчої конференції.- Д.: ДДЮЦМС, 2006.-С.88-90

2. Голубкова И. А. Макроэкономическая ценность круїзного судоходства / И.А. Голубкова// Вісник ДІТБ.- 2012.-№ 16 .-С.285-289

3. Данильчук В. Ф. Особенности формирования и развития туристических предприятий: монография / В.Ф. Данильчук. – Донецк: Ин-т экономики промышленности, 2006. - 240 с.

4. Логунова Н. А. Тенденция развития европейского рынка круизной индустрии / Н.А. Логунова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2012. - № 1. – С. 217 – 220

5. Любчук О. К. Мониторинг развития украинского рынка туристических услуг для молодежи / О. К. Любчук, Гончар В.В., Пономаренко А.А. //Fundamental and Applied Researches In Practice of Leading Scientific Schools: International Scientific Journal -2016. – №1 (13). - http://orcid.org/0000-0003-4037-9652

6. Пацюк В. С. Індустріальний туризм і перспективи його розвитку в Україні / В.С. Пацюк. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/pacjuk2.htm

7. Федорченко В. К. Социальный туризм: реальности и перспективы: учебное пособие / В.К. Федорченко. – К.: Видавництво «КУТЕП». – 2014. – 45 с.

References (BSI):

1. Afanasyev O. E. (2006), "Industrial tourism in Dnipropetrovsk: trends, perspectives and experience", ["Promislovij turizm na Dnipropetrovshhini: naprjami, perspektivi ta dosvid vikoristannja"], O. E. Afanasyev, Past, contemporary, and the future of tourism in Dnipropetrovsk materials of the regional open tourist-local lore conference, D., DDYTSMS, pp. 88-90

2. Golubkova I. A. (2012), "Macroeconomic Value of Cruise Shipping", ["Makrojekonomicheskaja cennost' kruïznogo sudohodstva"], I.A. Golubkova, Bulletin of the DITB, No.16, pp.285-289

3. Danilchuk V. F. (2006), "Features of formation and development of tourist enterprises", ["Osobennosti formirovanija i razvitija turisticheskih predprijatij"], monograph V.F. Danilchuk, Donetsk, Institute of Industrial Economics, 240 p.

4. Logunova N. A. (2012), "Trends in the development of the European cruise industry market", ["Tendencija razvitija evropejskogo rynka kruiznoj industrii"], N.A. Logunova, Bulletin of the Khmelnitsky National University, No. 1, pp. 217 - 220

5. Lyubchuk O. K. (2011), "Monitoring of the development of the Ukrainian market for tourist services for youth", ["Monitoring razvitija ukrainskogo rynka turisticheskih uslug dlja molodezhi"], [electronic resource], O.K. Lyubchuk, V.V. Gonchar, A.A. Ponomarenko, Fundamental and Applied Researches in Practice of Leading Scientific Schools: International Scientific Journal, No.1 (13), available at: http://orcid.org/0000-0003-4037-9652

6. Patsuk V. S. "Industrial tourism and prospects of its development in Ukraine", ["Industrial'nij turizm i perspektivi jogo rozvitku v Ukraïni"], V.S. Patsuk, [electronic resource], available at: http://tourlib.net/statti_ukr/pacjuk2.htm

7. Fedorchenko V.K. (2014), "Social tourism: the realities and prospects", ["Social'nyj turizm: real'nosti i perspektivy"], manual, V.K. Fedorchenko, K., KUTEL Publishing House, 45 p.

Ключові слова: *моніторинг; туристичні послуги; місто Маріуполь; Приазовський регіон; молодіжний туризм.*

Ключевые слова: *мониторинг; туристические услуги; город Мариуполь; Приазовский регион; молодежный туризм.*

Keywords: *monitoring; tourist services; Mariupol city; Priazovsky region; youth tourism.*

УДК 657.474.57

ПЕРСПЕКТИВНЫЕ СИСТЕМЫ КАЛЬКУЛИРОВАНИЯ

Алиева Мехрибан Ш., доцент, к. э. н., Азербайджанский Государственный Экономический Университет, mmaa8899@mail.ru

Alieva Mehriban Sh., As. Prof., Ph. D., Azerbaijan State Economic University

Alieva Mehriban Sh. Perspective calculation systems.

In a globalized economy of the Republic of Azerbaijan, accounting should be systemic, operational and at the same time ensure the strategic development of enterprises. To achieve the above, you need to study and use in the practice of managing subjects of advanced systems calculation of the cost of production. Prospective calculation system in the world have been introduced and used in management accounting at the end of the twentieth century in the context of increased competition and economic risks. Promising system of calculation include: the ABC system (activity-based costing); system "Kaizen costing" system "target costing" system just in time (JIT) and calculation of the latest operation (Endpoint-costing).

Алиева Мехрибан Ш. Перспективные системы калькулирования.

В условиях глобализации экономики Азербайджанской Республики, бухгалтерский учет должен стать системным, операционным и одновременно обеспечивать стратегическое развитие предприятий. Для достижения вышесказанного, необходимо изучение и использование в практике хозяйствующих субъектов перспективных систем калькулирования себестоимости производимой продукции. Перспективные системы калькулирования в мировой практике стали внедряться и применяться в управленческом учете в конце XX века в условиях возросшей конкуренции и экономических рисков. К перспективным системам калькулирования относятся: системы ABC (activity-based costing), система «Кайзен-костинг», система «Таргет-костинг», система точно в срок (JIT), калькулирование по стадиям жизненного цикла (life-cycle-costing) и калькулирование по последней операции (Endpoint-costing).

В условиях глобализации экономики Азербайджанской Республики, бухгалтерский учет должен стать системным, операционным и одновременно обеспечивать стратегическое развитие предприятий. Для достижения вышесказанного, необходимо изучение и использование в практике хозяйствующих субъектов перспективных систем калькулирования себестоимости производимой продукции (выполненных работ и оказанных услуг). Перспективные системы калькулирования в мировой практике стали внедряться и применяться в управленческом учете в конце XX века. Предпосылками возникновения перспективных методов калькулирования стало:

- нестабильность экономической среды и хозяйственные риски;
- возросшая степень конкуренции;
- появление новых продуктов и технологий;
- сокращение жизненного цикла продуктов и, следовательно, возможность учета затрат за отчетный период, равный жизненному циклу.

Перспективные системы калькулирования позволяют прогнозировать экономические последствия таких ситуаций как:

- целесообразность дальнейшего выпуска продукции;
- установление оптимальной цены на продукцию;
- оптимизация ассортимента выпускаемой продукции;
- целесообразность обновления действующей технологии и техники;
- оценка качества работы управленческого персонала.

© *Alieva Mehriban Sh / Алиева Мехрибан Ш., 2017*

К перспективным системам калькулирования относятся: системы АВС (activity-based costing), система «Кайзен-костинг», система «Таргет-костинг», система точно в срок (JIT), калькулирование по стадиям жизненного цикла (life-cycle-costing) и калькулирование по последней операции (Endpoint-costing).

Наиболее широкими возможностями обладает система калькулирования АВС (activity-based costing). АВС (activity-based costing) переводится как пооперационное калькулирование, калькулирование по действиям, калькулирование по функциям, функциональный учет затрат. Применяется для получения информации о затратах и нефинансовой информации о деятельности организации, необходимой для принятия решений. Метод основан на предположении, что «деятельность потребляет ресурсы, а продукция –деятельность».

Система АВС используется при принятии управленческих решений, когда нужна информация о максимально точной себестоимости продукции для реинжиниринга бизнес-процессов.

Необходимость реинжиниринга связывается с высокой динамичностью современного делового мира. Непрерывные и довольно существенные изменения в технологиях, рынках сбыта и потребностях клиентов стали обычным явлением, и компании, стремясь сохранить свою конкурентоспособность, вынуждены непрерывно перестраивать корпоративную стратегию и тактику. Реинжиниринг применяется в трех основных ситуациях:

1. В условиях, когда фирма находится в глубоком кризисе, который может выражаться в явно неконкурентном (очень высоком) уровне издержек, массовом отказе потребителей от продукта фирмы и тому подобное.

2. Когда текущее положение фирмы может быть признано удовлетворительным, однако прогнозы ее деятельности являются неблагоприятными. Фирма сталкивается с нежелательными для себя тенденциями в части конкурентоспособности, доходности, уровня спроса.

3. Реализацией возможностей реинжиниринга занимаются благополучные, быстрорастущие и агрессивные организации. Их задача состоит в ускоренном наращивании отрыва от ближайших конкурентов и создании уникальных конкурентных преимуществ. Применение реинжиниринга в этой ситуации является лучшим вариантом ведения бизнеса. Многие компании считают, что нашли наилучшую модель бизнеса, в которой не стоит что-либо существенно менять. Со временем подобный подход приводит к тому, что конкуренты догоняют и перегоняют такие фирмы, а сами компании все хуже адаптируются к спросу и рыночной конъюнктуре в целом.

Итак, областью применения АВС являются, в первую очередь, многономенклатурные производства с высоким удельным весом косвенных накладных расходов и предприятия с гибкой (адаптивной) формой организации управления.

К накладным (косвенным) расходам относятся расходы на содержание и эксплуатацию машин и оборудования, общецеховые и общехозяйственные расходы. Расходы по содержанию и эксплуатации оборудования включают затраты на материалы, топливо, энергию, заработную плату рабочих и оплату услуг по содержанию и ремонту производственного оборудования, транспортных средств и ценных инструментов, их амортизацию, стоимость оснастки, затраты по их восстановлению и прочие расходы, связанные с содержанием и работой оборудования и транспортных средств. В совокупности эти затраты отражают издержки орудий труда по перенесению стоимости потребленных средств производства на готовый продукт. В управленческом учете предусмотрена возможность выделения из состава перечисленных затрат расходов на внутризаводское перемещение сырья, материалов, полуфабрикатов и продукции, если они составляют значительный удельный вес в

издержках производства. К ним относятся затраты на содержание и эксплуатацию авто- и электрокаров, автомашин, автопогрузчиков, паровозов, тепловозов и других видов нетехнологического транспорта. Управленческий учет расходов по содержанию и эксплуатации оборудования и затрат по внутризаводскому перемещению материалов и продукции ведется по отдельным цехам и видам производства, крупным агрегатам. Общецеховые и общехозяйственные расходы характеризуют затраты предприятия на организацию и управление производством. Сюда же относится часть производственных и внепроизводственных потерь организации. Соответственно этому общепроизводственные и общехозяйственные расходы подразделяются на управленческие, общехозяйственные и непроизводительные затраты.

Фактические суммы затрат на содержание оборудования, общецеховые и общехозяйственные расходы учитываются на соответствующих счетах бухгалтерского или управленческого учета в разрезе установленной номенклатуры статей, значительная часть которых также является комплексными (например, расходы на содержание и ремонт основных средств, испытания, опыты и исследования, внутризаводское перемещение грузов и т.д.).

Все они имеют ряд общих характеристик:

• носят комплексный характер, т. е. в их составе отражаются все экономические элементы затрат;

• эти расходы распределяются между готовой продукцией и незавершенным производством, затем и между изделиями косвенным порядком;

• учет по каждому виду расходов ведется по единой схеме: аналитический учет затрат осуществляется по статьям в соответствии с номенклатурой; счета закрываются в конце месяца:

• единой является методика контроля затрат – составляют сметы по статьям расходов и сопоставляют их с фактом.

На большинстве предприятий общим правилом является распределение затрат пропорционально их нормативной величине.

Точно также эти расходы распределяются между забракованными изделиями, потерями от простоев и внутризаводскими услугами.

Накладные расходы на работы выполненные для капитального строительства, обслуживающих хозяйств, производства товаров народного потребления распределяются только в той части, которая непосредственно относится к данным работам (по сметам).

Базой для пропорционального распределения накладных расходов между видами продукции могут служить:

• заработная плата производственных рабочих без доплат;

• затраты на обработку без стоимости материалов;

• сметные ставки по коэффициенто-машино-часам работы оборудования;

• количество отработанных рабочими человеко-часов;

• масса или объем выработанной продукции.

Выбор способа распределения должен быть обусловлен максимальным приближением результатов распределения к фактическому расходу на данный вид продукции, что влияет на фактическую себестоимость и прибыль. Способ должен соответствовать принятым на предприятии производственным и технологическим процессам, быть нетрудоемким и простым для понимания, соответствовать принципам учета и калькулирования.

Таким образом, «АВ-костинг» –калькуляционная система, рассматривающая операции в качестве основных объектов учета затрат и калькулирования в целях исчисления себестоимости продукции и определения эффективности бизнес-процессов.

Применение системы АВС оправдано при следующих условиях:

- если производственные накладные расходы достаточно высоки по сравнению с прямыми затратами, особенно с затратами на прямой труд;

- если существует большое разнообразие производимых продуктов;

- если существует значительное разнообразие накладных ресурсов (косвенный труд, косвенные материалы, др.), использующихся при производстве продукции;

- если потребление накладных ресурсов прямо не зависит от объема производства.

При традиционном распределении расходов на обслуживание производства и управление используются термины: группа расходов, подлежащих распределению, база распределения, коэффициент распределения и объект калькулирования.

Метод АВС использует специфическую терминологию:

Группа распределяемых затрат –детализированная группа косвенных расходов, которую можно идентифицировать с конкретными операциями.

Операция – событие, задание или единица работы, имеющая определенную цель. АВС использует себестоимость этих операций как промежуточную ступень для отнесения затрат на продукцию (работы, услуги) и как информацию, имеющую самостоятельное значение.

Центры операций - группы операций, объединенных по какому-либо технологическому или организационному признаку. Например, центрами операций являются действия, связанные с эксплуатацией оборудования, его текущим ремонтом и др. После включения операций в систему необходимо установить ресурсы, потребляемые каждой отдельной операцией (центром операций) в течение отчетного периода.

Носитель затрат (драйвер затрат, база распределения затрат)– это связующее звено между группой косвенных затрат и операцией. Например, затраты, связанные с работой бухгалтера-расчетчика, можно связать с операциями по начислению заработной платы через количество времени, затрачиваемое им на составление расчетных листков.

Ставка носителя затрат (коэффициент распределения первого этапа – ставка драйвера затрат) – отношение группы распределяемых затрат к величине носителя затрат. Себестоимость операции – общая сумма затрат, связанных с осуществлением однородных операций. В части заработной платы бухгалтера-расчетчика она будет равна коэффициенту распределения первого этапа, умноженному на величину базы распределения, относящуюся к данной операции. Носитель операции (драйвер операции, база распределения себестоимости продукции) – количественная мера рабочей нагрузки операции.

Ставка носителя операции (коэффициент распределения второго этапа – ставка драйвера операции) – отношение себестоимости операции за период к общей величине носителя операции за тот же период.

Таким образом, механизм системы «АВ-костинга» можно представить в виде следующих этапов:

Обособление групп затрат косвенных расходов.

Выбор операций.

Выбор баз распределения затрат (драйверов затрат) для каждой операции.

Расчет коэффициента распределения первого этапа (ставки драйвера затрат).

Определение себестоимости операций.

Выбор баз распределения себестоимости операций (драйверов операций) для каждого объекта калькулирования.

Расчет коэффициента распределения второго этапа (ставки драйвера операций).

Определение суммы косвенных расходов по объектам калькулирования.

Преимуществами системы калькулирования АВС являются:

- исследование распределения непрямых затрат по функциям, а также выявление наиболее важных функций с точки зрения их приоритетного совершенствования,

- определение, по каким функциональным направлениям следует осуществлять деятельность самостоятельно, а по каким - пользоваться услугами,

- проведение стоимостного моделирования бизнес-процессов, определение их оптимальной стоимости.

Но существуют и некоторые недостатки использования метода:

- при рассмотрении и определении затрат по видам деятельности не подвергается сомнению необходимость этой деятельности;

- при использовании метода АВС превалирует платежный, а не стоимостный аспект.

При использовании данного метода, ожидаемый результат следующий: повышение эффективности деятельности организации благодаря получению и использованию более точной АВС-информации о затратах, видах деятельности и объектах.

Для обеспечения управленческих решений в части разрабатываемого продукта, доведения себестоимости до заданных менеджментом параметров создана калькуляционнаясистема «таргет-костинг». Данная калькуляционная система, как и многие другие перспективные системы, зародилась в сфере машиностроения в Японии и получила там большое распространение, а позже она также успешно была внедрена в практику функционирования американских компаний.

Принципами системы таргет-костинг являются следующие:

1. первоочередная и непрерывная ориентация на требования рынка и клиентов;

2. достижение желаемой, заранее заданной прибыли при существующих рыночных условиях посредством калькуляции целевых затрат для новых продуктов, а также их составных частей;

3. учет влияния на себестоимость продукции пожеланий потребителей по качеству и срокам изготовления продукции;

4. использование концепции жизненного цикла продукта.

Таким образом, продуктом является прогнозная себестоимость проектируемого или улучшаемого изделия в соответствии с целевыми параметрами.

Задаются границы будущей цены и размер нормы прибыли изделия, исходя из которых осуществляют поиск конструкции, материалов, технологии, позволяющих выйти на необходимую величину затрат. Данная калькуляционная система эффективна в сочетании с функционально-стоимостным анализом.

Функционально-стоимостной анализ делит все затраты:

а) на функционально-необходимые для выполнения объектом своего функционального назначения;

б) излишние, порожденные неправильным выбором или несовершенством конструкторских решений.

Каждая из функций, характерная для объекта, может выполняться разными способами. К примеру, текущее время может отражаться при помощи стрелок, цифр, которые светятся на циферблате часов, или каким-либо другим способом. Очевидно, что разные способы осуществления функции достигаются разными технологическими и техническими путями и, соответственно, требуют разных объемов затрат. Это значит, что, выбирая тот или иной способ осуществления определенной функции, мы заранее закладываем и определенную минимальную сумму затрат на ее создание. Следовательно, заменив существующий способ выполнения функции более дешевым, мы тем самым уменьшим стоимость изделия.

Таким образом, ФСА представляет собой эффективный способ выявления резервов сокращения затрат, который основывается на поиске более дешевых способов

выполнения главных функций (путем организационных, технических, технологических и других изменений производства) при одновременном исключении лишних функций. Конечная цель ФСА — поиск наиболее экономичных, с точки зрения потребителя и производителя, вариантов того или иного практического решения. Для достижения этой цели с помощью анализа решаются следующие задачи:

• дается общая характеристика объекта исследования;

• производятся его детализация на функции и группировка выделенных функций на главные, вспомогательные и ненужные;

• определяются и группируются затраты соответственно выделенным функциям;

• исчисляется сумма затрат на изготовление изделия при исключении лишних функций и использовании других технических и технологических решений;

• разрабатываются предложения по технологическому и организационному усовершенствованию производства.

Объектами ФСА могут быть как отдельные виды изделий, так и технологические процессы и вообще любой процесс, связанный с затратами.

Критериями выбора объекта являются показатели, характеризующие объем производства изделий, их себестоимость, уровень рентабельности, удельный вес их в общем выпуске продукции в перспективе, количество рекламаций, характер и причины брака и так далее. На основе анализа этой информации отбирается изделие, которое в первую очередь подлежит ФСА.

Система «кайзен-костинг» была разработана и успешно применяется на производственных предприятиях Японии уже более 50 лет. В западном мире деятельность в стиле «кайзен» стала известной лишь во второй половине 1980-х годов, когда были опубликованы (на английском языке) первые книги о роли «кайзен» в японских промышленных корпорациях.

«Кайзен-костинг»- система калькулирования, направленная на постепенное усовершенствование качества, бизнес-процессов, снижение затрат. Термин «кайзен» означает постоянное усовершенствование.

Основная функция системы «кайзен-костинг» заключается в минимизации разницы между расчетной (после завершения проектирования) и фактической себестоимостями продукта по отдельным статьям затрат. Цель применения данной системы учета затрат сводится к стремлению устранить все виды потерь. Главная задача «кайзен-костинг» — не поддержание производства в стабильном состоянии в соответствии со стандартами, а постоянное усовершенствование ключевых процессов за счет исключительно внутренних резервов таким образом, чтобы издержки на них непрерывно снижались. Следует учитывать, что главным условием снижения затрат является направление усилий на достижение этой цели всех участников производственного процесса, что достигается путем мотивации сокращения расходов. И если собственники предприятия заинтересованы в снижении себестоимости продукции, для менеджеров данная задача является должностными обязанностями, то в первую очередь необходимо создать систему мотивации сотрудников, занятых непосредственно в производстве продукции.

Для эффективного внедрения системы «кайзен-костинг» на предприятии, необходимо: планирование - установление целей для совершенствования; реализация плана; контроль за процессом реализации и анализ результата; создание и стандартизация новых процедур, направленных на новое улучшение или устранение проблем.

Систему калькулирования «кайзен-костинг» используют как для бюджетных расчетов, так и для калькулирования фактической себестоимости продукции.

Если система «таргет-костинг» нацелена на доведение себестоимости продукта до заданного уровня в процессе его разработки, то «кайзен-костинг» - отдельных статей

затрат и себестоимости в целом в процессе производства. Обе калькуляционные системы могут использоваться в управленческом учете как во взаимосвязи, так и автономно.

Чаще всего их применяют именно во взаимосвязи. Прогнозное калькулирование себестоимости начинается в системе «таргет-костинг», затем калькулирование (уже фактических затрат) продолжается в системе «кайзен-костинг».

Вместе обе системы дают предприятию весьма ценное конкурентное преимущество, состоящее в достижении более низкого, чем у конкурентов, уровня себестоимости и возможности выбирать удобную ценовую политику для захвата или удержания соответствующих секторов рынка.

Сравнивая японскую систему таргет-костинг и западную систему стандарт-костинг, следует отметить, что подходы к управлению затратами при помощи данных систем существенно отличаются друг от друга. Стандарт-костинг используется в основном для контроля затрат с целью недопущения их роста на производственном этапе, а таргет-костинг, в первую очередь, поддерживает стратегию снижения затрат, связанных с обладанием продуктом в продолжение всей его полезной жизни, на стадии проектирования продукта, то есть является более стратегическим, нежели оперативным инструментом управленческого учета.

Система кайзен-костинг может показаться похожей с системой стандарт-костинг.

В действительности она значительно отличается от традиционной классической системы стандарт-костинг. Цель калькуляции кайзен состоит в достижении заданного уровня сокращения затрат, который постоянно корректируется в сторону его дальнейшего уменьшения. При анализе отклонений в системе стандарт-костинг обычно сравниваются фактические и стандартные затраты. Другое ключевое различие между системами стандарт-костинг и кайзен-костинг состоит в исходной предпосылке относительно того, кто более компетентен в области усовершенствования процессов и сокращения затрат.

Традиционное калькулирование стандартных затрат предполагает, что лучше всех это знают инженеры и менеджеры, поскольку они обладают необходимым техническим опытом, и только они в состоянии определить, какие операции следует выполнять рабочим, чтобы соответствовать установленным стандартам и процедурам. При калькулировании затрат с целью непрерывного усовершенствования предполагается, что лучше других о методах совершенствования процессов осведомлены рабочие, так как именно они фактически имеют дело с производственными процессами по выпуску продуктов. И для облегчения этого процесса информация о фактических затратах должна предоставляться работникам основного производства (сотрудникам «передней линии»), что само по себе представляет разительную перемену для многих компаний. Таким образом, еще одна важная цель системы кайзен-костинг состоит в том, чтобы наделить работников более широкими полномочиями и предоставить им возможность управлять совершенствованием процессов и сокращением затрат. По мнению многих специалистов, система кайзен-костинг является логическим продолжением системы таргет-костинг, которая также нацелена не на простое сдерживание роста затрат, а на целенаправленное их сокращение. Тем не менее, общим для систем стандарт-костинг и кайзен-костинг является контроль затрат и результатов путем сравнения достигнутых (фактических) результатов с некими целевыми установками. Поскольку, в отличие от таргет-костинга, кайзен-костинг применяется на тех же стадиях жизненного цикла продукции, что и стандарт-костинг, перед менеджментом встанет вопрос либо о выборе одной из данных систем, либо о способах интеграции данных систем. Несмотря на то, что философия кайзен-костинга выглядит более прогрессивной, нежели философия

стандарт-коста, противопоставлять данные системы не следует. В действительности, каждая из данных систем призвана решать определенные конкретные задачи и каждая из систем имеет как свои преимущества, так и недостатки. Более правильным будет постановка вопроса об интеграции учетно-аналитической системы стандарт-костинг и управленческой системы кайзен-костинг, поскольку принципы функционирования данных систем не исключают друг друга. Например, в Японии, данные системы на многих предприятиях функционируют параллельно. Особенностью такого совместного функционирования является то, что кайзен-костинг в данной стране действует вне рамок системы калькулирования стандартных затрат, что, отчасти, объясняется ориентацией системы стандарт-костинг на соответствие стандартам финансового учета.

Калькулирование себестоимости по стадиям жизненного цикла продукта (life-cycle-costing) (в двух временных разрезах — прошлое и будущее) позволяет учитывать и оценивать затраты каждого производимого продукта от стадии научно-технической разработки и до периода, когда предприятие прекращает сервисное обслуживание своего продукта у покупателей. Объектом калькулирования выступает жизненный цикл продукта (например, при производстве компьютеров) или отдельные его стадии (характерно для автомобилестроения). В ситуации, когда большая часть общих затрат жизненного цикла приходится на период до начала производства и получения выручки от продажи, чрезвычайно важен момент установления уровня будущих доходов и затрат, поскольку расчеты во многом обосновывают принятие решения о начале разработки нового продукта. При проектировании продуктов с длительным жизненным циклом, калькулирование осуществляется по отдельным стадиям, например в компаниях Ford, General Motors, Nissan, Toyota при установлении уровня затрат на новые модели машин.

Система калькулирования «точно в срок» (JIT) зародилась в Японии в 1940-х гг. Термин «точно-в-срок» *(just-in-time - JIT)* используется по отношению к промышленным системам, в которых перемещение изделий в процессе производства и поставки от поставщиков тщательно спланированы во времени - так, что на каждом этапе процесса следующая (обычно небольшая) партия прибывает для обработки точно в тот момент, когда предыдущая партия завершена. Отсюда и название *just-in-time* (точно в срок). В результате получается система, в которой отсутствуют любые пассивные единицы, ожидающие обработки, а также простаивающие рабочие или оборудование, ожидающие изделия для обработки. Его появление связывают с концерном Toyota и именем его вице-президента Тайити Оно.

Цель подхода «точно в срок»– обеспечение непрерывного движения материалов, полуфабрикатов и продукции без простоев и хранения с соблюдением заложенных параметров качества и на этой основе достижение максимального сокращения цикла производства и продажи заказа, приближения его к времени обработки, а затрат – к оптимальным.

Подход JIT включает три основных компонента: управление «точно в срок»; организация бизнес-процесса «точно в срок»; калькулирование «точно в срок».

Организация производства «точно в срок» может быть осуществлена на базе непрерывно-поточного производства. Причем по принципу непрерывного потока организуется не только технологический процесс, но и все составляющие бизнес-процесс компоненты от поставщика до покупателя. В этом случае каждая операция является продолжением предыдущей, движение материалов линейно, пропускная способность всех рабочих мест сбалансирована, остатки материалов и незавершенного производства сведены к минимуму.

Наибольший эффект система «точно в срок» дает за счет снижения запасов и затрат на внутризаводское перемещение грузов.

Система управления «точно в срок» характеризуется тремя ключевыми аспектами:

1) организацией бизнес-процессов, способствующей приближению совокупных затрат к величине затрат на обработку;

2) сплошным контролем качества;

3) организацией материального потока, исходя из ориентации на спрос покупателя (принцип втягивания).

Преимущества подхода «точно в срок» следующие: уменьшение уровня запасов и минимизация вложений в сырье и материалы; сокращение количества поставщиков с уменьшением времени и затрат на переговоры; использование долгосрочных контрактов с покупателями и снижение затрат на заключение договоров; сокращение цикла заказа и возрастание надежности его исполнения; повышение качества продукции, так как система позволяет легко находить причину брака; минимальный входной контроль качества, так как связи с поставщиками долговременны и при заключении договоров предусмотрены меры поощрения за качественные и своевременные поставки; сокращение затрат на внутреннее перемещение материалов и готовой продукции; сокращение риска потерь качества материалов и готовой продукции в процессе хранения; уменьшение затрат на хранение; устранение видов деятельности, не создающих добавленную стоимость.

При использовании системы «точно в срок»:

1) ликвидируется учет операций, связанных с движением и наличием материалов на складах; ликвидируется обособленный учет прямо относимой заработной платы основных производственных рабочих и начислений на нее;

2) ликвидируется учет операций, связанных с отпуском в производство материалов и выпуском готовой продукции; ликвидируется обособленный учет прямо относимой заработной платы основных производственных рабочих;

3) ликвидируется учет операций, связанных с движением и наличием материалов на складах; учет затрат в процессе производства; учет операций, связанных с выпуском готовой продукции; ликвидируется обособленный учет прямо относимой заработной платы основных производственных рабочих и начислений на нее.

Продолжением системы «точно в срок» является метод калькулирования по последней операции (или «ENDPOINT-COSTING»), при которой учет затрат на производство не следует за движением продукта по стадиям его изготовления, а осуществляется на счете «Готовая продукция» или на счете «Продажи». Перспективы ее применения связаны с возможностями продвижения организации производства и управления в соответствии с подходом «точно в срок». Данная система появилась в Японии и на Западе и успешно применяется сейчас. В рамках калькулирования «по последней операции» есть модификации, в основе которых лежит принцип устранения избыточной информации для управления. В связи с минимизацией расходов на хранение и внутризаводскую транспортировку становятся нерелевантными данные бухгалтерского учета по всем стадиям движения материального потока, как следствие, вносятся изменения в рабочий план счетов; сокращается число учетных записей. В калькуляции себестоимости продукции выделяются только 2 статьи: одна из них – «Прямые производственные затраты» (основные материалы), вторая – «Косвенные расходы» (записи отражаются на счете «Общепроизводственные расходы»). В ее состав включаются и расходы на оплату труда основных производственных рабочих.

Таким образом, можно сделать вывод о том, что новые перспективные системы калькулирования, в отличие от традиционных, позволяют менеджерам принимать долгосрочные стратегические управленческие решения.

Список использованных источников:

1. *С. М. Сабзалиев, В. М.Гулиев. Управленческий учет, Баку -2013*

2. Г. А. Аббасов. Органиационные принципы управленческого учета. Баку, «Элм», 2006.
3. Апчерч А. Управленческий учет: принципы и практика: пер. с англ./под ред. Я. В.Соколова, И. А.Смирновой. – М.: Финансы и статистика, 2002.
4. Бухгалтерский учет: учеб./ И.И.Бочкарева, В.А.Быков [и др.]; под ред. Я.В.Соколова. – 2-е изд.; перераб.и доп. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007.
5. Вахрушина М. А. Бухгалтерский управленческий учет. – М.: Финстатинформ, 2011.
6. Керимов В. Э. Управленческий учет: Учебник. – М.: «Дашков и Ко», 2004.
7. Кузьминых С. Ю. «Таргет-костинг как перспективная калькуляционная система» Научное сообщество студентов xxi столетия. экономические науки: сб. ст. по мат. xv междунар. студ. науч.-практ. конф. № 15. url: http://sibac.info/archive/economy/9(12)

References:

1. S. M. Sabzaliev, V.M . Guliyev. Managerial accounting, Baku -2013
2. G. A. Abbasov. Organizational principles of management accounting. Baku, Elm, 2006.
3. Appcherch A. Management Accounting: Principles and Practices: Per. From the English / Ed. Ya. V. Sokolov, I. A. Smirnova. - Moscow: Finance and Statistics, 2002.
4. Accounting: training. / I. I. Bochkareva, VA Bykov [and others]; Ed. Ya.V. Sokolov. - 2 nd ed .; Pererab.i additional. - M .: TK Velby, Publishing House Prospekt, 2007.
5. Vakhrushina M. A. Accounting management accounting. - M .: Finstatinform, 2011.
6. Kerimov V. E. Managerial Accounting: A Textbook. - Moscow: "Dashkov and Co", 2004.
7. Kuzminy S. Yu. "Target-costing as a perspective calculating system" Scientific community of students of the xxi century. Economic sciences: coll. Art. By math. Xv Intern. Stud. Scientific-practical. Conf. № 15. url: http://sibac.info/archive/economy/9(12)

Keywords: *cost accounting; media costs; management decisions; the cost of production; calculation system.*
Ключевые слова: *учет затрат; управленческие решения; себестоимость продукции; расчетная система; затраты.*

УДК 338.45:621.3

ДИНАМІКА РИНКУ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ДО 2020 РОКУ

Шимко Олена Володимирівна, доцент кафедри економіки підприємства, к. т. н., доцент, Державний вищий навчальний заклад «Донбаська державна машинобудівна академія», м. Краматорськ, e-mail: elena.chimko59@gmail.com, тел: +380508006494
Підгора Єлизавета Олександрівна, доцент кафедри економіки підприємства, к. т. н., доцент, Державний вищий навчальний заклад «Донбаська державна машинобудівна академія», м. Краматорськ, e-mail: podgora.elis@gmail.com, тел: +380509841182

Olena Shimko, Associate Professor of department of Economics of enterprise, Ph.D. in Technical, Donbass State Engineering Academy, Kramatorsk, e-mail: elena.chimko59@gmail.com, tel: +380508006494
Êlizaveta Pídgora, Associate Professor of department of Economics of enterprise, PhD in Technical, Donbass State Engineering Academy, Kramatorsk, e-mail: podgora.elis@gmail.com, tel: +380509841182

O. Shimko, Ye. Podgora. Dynamics of the market of electrical products and prospects for market development by 2020.

The article deals with the issues of increasing the efficiency and quality of the means of labor, including electrical products. The electro technical industry of Ukraine is the basis for the electrification of all spheres of the national economy of our country, without it is impossible to automate and mechanize the production processes. The nomenclature of products of the electrical engineering industry, for wider access and a clear kind, is divided into the most common types of production in the production. The dynamics of exports of various groups of electrical products from Ukraine for the period of 2012-2016 is considered. The largest drop in exports of electrical products falls to 2015, by 2012 (when there is the largest increase in exports), the fall is 40%. In 2016, a marked increase in exports, which in itself is a positive result of the development of the electrical engineering industry. Analysis of the export of electrical products showed that for 2014-2016, there was a radical change in the direction of exports. If in 2012 and 2013 the main export was to the Russian Federation, bypassing the nearest EU country to Hungary 1.7 times, then in 2015-2016, exports to Russia fell 4.8 times and now it is only in the fourth place by volume, yielding to exports to Hungary, Germany and Poland. Estimated dynamics of quantity of the world market of electrical products in the perspective up to 2020. The general conclusion is made that in Ukraine there is still a high level of dependence of the market for the sale of electrical products from the CIS countries. The promising direction of development of the electrical engineering industry is not to keep up with the products and technologies that have been mastered in the last century, but to attract foreign investors to create new, oriented to the world market of electrical products.

Шимко О. В., Підгора Є. О. Динаміка ринку електротехнічної продукції та перспективи розвитку ринку до 2020 року.

У статті розглянуті питання підвищення ефективності та якості засобу праці, в тому числі електротехнічних виробів. Електротехнічна промисловість України є базою для електрифікації всіх сфер народного господарства нашої країни, без неї неможлива автоматизація і механізація виробничих процесів. Досліджено номенклатура виробів електротехнічної промисловості, для ширшого доступу та зрозумілого вигляду, поділена на найбільш поширені у виробництві види продукції. Розглянуто динаміку експорту різних груп електротехнічної продукції з України за період 2012-2016 років. Найбільше падіння експорту електротехнічної продукції припадає на 2015 рік, до 2012 року (коли спостерігається найбільше зростання експорту) падіння дорівнює 40%. У 2016 році помітне зростання експорту, що само по собі є позитивним результатом розвитку електротехнічної галузі. Аналіз експорту електротехнічної продукції показав, що за 2014-2016 роки відбулася корінна зміна в напрямку експорту. Якщо в 2012 і 2013 роках основний експорт був в Російську Федерацію, обганяючи найближчу країну ЄС Угорщину в 1,7 рази, то в 2015-2016 роках експорт в Росію впав в 4,8 разів і тепер за обсягом знаходиться лише на 4-му місці , поступаючись експорту в Угорщину, Німеччину і Польщу. Оцінена динаміка кількості світового ринку електротехнічної продукції в перспективі до 2020 року. Зроблено

© ***O. Shimko, Ye. Podgora. / Шимко О. В., Підгора Є. О., 2017***

загальний висновок, що в Україні все ще існує високий рівень залежності ринку реалізації електротехнічної продукції від ринку країн СНД. Перспективний напрямок розвитку електротехнічної галузі - не триматися за освоєну в минулому столітті продукцію і технології, а залучати іноземних інвесторів для створення нових, орієнтованих на світовий ринок електротехнічних товарів.

Шимко Е. В., Подгора Е. А. Динамика рынка электротехнической продукции и перспективы развития рынка до 2020 года.

В статье рассмотрены вопросы повышения эффективности и качества средства труда, в том числе электротехнических изделий. Электротехническая промышленность Украины является базой для электрификации всех сфер народного хозяйства нашей страны, без нее невозможна автоматизация и механизация производственных процессов. Исследована номенклатура изделий электротехнической промышленности, для более наглядного и понятного вида, поделена на наиболее распространенные в производстве виды продукции. Рассмотрена динамика экспорта различных групп электротехнической продукции из Украины за период 2012-2016 гг. Наибольшее падение экспорта электротехнической продукции приходится на 2015 год, к 2012 году (когда наблюдается наибольший рост экспорта) падение равно 40%. В 2016 году заметен рост экспорта, что само по себе является положительным результатом развития электротехнической отрасли. Анализ экспорта электротехнической продукции показал, что за 2014-2016 годы произошло коренное изменение в направлении экспорта. Если в 2012 и 2013 годах основной экспорт был в Российскую Федерацию, обгоняя ближайшую страну ЕС Венгрию в 1,7 раза, то в 2015-2016 годах экспорт в Россию упал в 4,8 раз и теперь по объему находится лишь на 4-м месте, уступая экспорта в Венгрию, Германию и Польшу. Оценена динамика емкости мирового рынка электротехнической продукции в перспективе до 2020 года. Сделан общий вывод, что в Украине все еще существует высокий уровень зависимости рынка реализации электротехнической продукции от рынка стран СНГ. Перспективное направление развития электротехнической отрасли - не держаться за освоенную в прошлом веке продукцию и технологии, а привлекать иностранных инвесторов для создания новых, ориентированных на мировой рынок электротехнических товаров.

Постановка проблеми. Розвиток вітчизняної економіки напряму залежить від успішного функціонування наукомістких галузей виробництва, підвищення конкурентоспроможності продукції цих галузей та створення сприятливих умов для їх подальшої діяльності.

Ефективний розвиток галузей економіки, орієнтованих на систематичне впровадження досягнень науково-технічного прогресу, забезпечить конкурентні переваги вітчизняним підприємствам на внутрішньому ринку та дасть змогу долучитись до світового економічного простору.

Електротехнічна промисловість України – це галузь машинобудування, підприємства якої виготовляють продукцію, призначену для виробництва, перетворення, передачі й споживання електроенергії. Вона є основою для розвитку і прискорення темпів науково-технічного прогресу. На електротехнічних підприємствах виробляються силові генератори, електричні генератори та двигуни різних потужностей, перетворювачі й трансформатори, високовольтна та низьковольтна апаратура, електрозварювальне, електроосвітлювальне і електротермічне устаткування, кабельна продукція, електролампи і світлотехнічна арматура, електроізоляційні матеріали, електропобутові прилади, гальванічні елементи й акумулятори, електровози, електронавантажувачі та ін. Продукція електротехнічної промисловості є базою для електрифікації всіх сфер народного господарства нашої країни, без неї неможлива автоматизація та механізація виробничих процесів [1, С.1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підвищення ефективності і якості засобів праці, в тому числі електротехнічних виробів (ЕТВ), удосконалення способів ціноутворення на них у ринкових умовах, розглядалися у працях вітчизняних авторів таких, як Бланк І. А., Бутенко О. І., Будніченко В. Б., Вакуленко В. М., Злупко С. М., Ілляшенко С. М., Кузьмін О. Є., Крикавський Є. В., Парсяк В. М., Перерва П. Г., Подолінський С. О., Яковлєв А. І. та ін. [2, С.35].

Мета статті полягає у дослідженні динаміки ринку електротехнічної продукції та оцінці перспектив розвитку цього ринку до 2020 року.

Виклад основного матеріалу. Основним напрямком формування та реалізації державної політики щодо розвитку галузі електротехнічної промисловості є здійснення заходів з розробки сучасних конкурентоспроможних виробів, освоєння їх випуску вітчизняними товаровиробниками, насичення внутрішнього ринку вітчизняною продукцією, витіснення імпорту, нарощування експортного потенціалу України [2, С.38].

Номенклатура виробів електротехнічної промисловості включає в себе понад 70 тисяч найменувань виробів різного призначення та напрямків використання. Для більш наглядного та зрозумілого вигляду припустимо, що увесь ринок електротехнічної продукції України (100%) поділяється на такі види продукції, які зображенні у табл. 1 [3, С.132-136], [4, С.135-139], [5, С. 162-166], [6, С.158-163].

Таблиця 1

Динаміка виготовлення електротехнічної продукції за 2013-2016 роки

Назва електротехнічної продукції	Період виготовлення за даними статистичних таблиць			
	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік
Прилади напівпровідникові, тис. шт.	37819	124,3	546,7	3037,5
Електродвигуни потужністю не більше 37,5 Вт; двигуни постійного струму інші; генератори постійного струму, тис. шт.	78,8	12,7	16,5	14,9
Електродвигуни універсальні потужністю більше 37,5 Вт; двигуни змінного струму інші; генератори змінного струму, тис. шт.	9837	124,8	177,1	267,1
Трансформатори електричні, млн. шт.	128,7	2,9	7,0	8,5
Апаратура електрична для комутації або захисту електричних схем, на напругу більше 1000 В, тис. шт.	72,5	133,4	178,9	216,6
Апаратура електрична для комутації або захисту електричних схем, на напругу не більше 1000 В, млн. шт.	37,3	9,2	2,8	7,7
Провід ізольований обмотувальний, т	125789	3398,7	4715,9	5539,0
Провідники електричні інші, на напругу не більше 1000 В, тис. км	36157	569,8	396,7	420,0
Провідники ізольовані електричні, на напругу більше 1000 В (крім проводу ізольованого обмотувального, кабелів коаксіальних та провідників коаксіальних інших, комплектів проводів для свічок запалення та комплектів проводів інших типів, які використовуються у транспортних засобах, уключаючи повітряні та суднові), км	106854	7596	2438,7	3148,0
Пристрої електромонтажні, млн. шт.	918,6	10,7	34,8	50,9

Динаміка показує, що у 2013 році Україна мала найбільші обсяги випуску електротехнічної продукції. У 2014 році сталося різке падіння виробництва електротехнічної продукції по всім її видам майже на 350-500% від 2013 року. У 2015 і 2016 роках відбувається повільний ріст виробництва електротехнічної продукції, але рівень виробництва 2013 року навіть на 50% не досягнутий. Сама по собі позитивна динаміка зростання виробництва електротехнічної продукції є досягненням вітчизняної економіки, але темпи зростання повинні бути пришвидшені.

Виходячи з орієнтації ринку електротехнічної продукції за станом попиту і пропозиції у 2016 році, нами створена діаграма ринку електротехнічної продукції, яка надана на рис. 1.

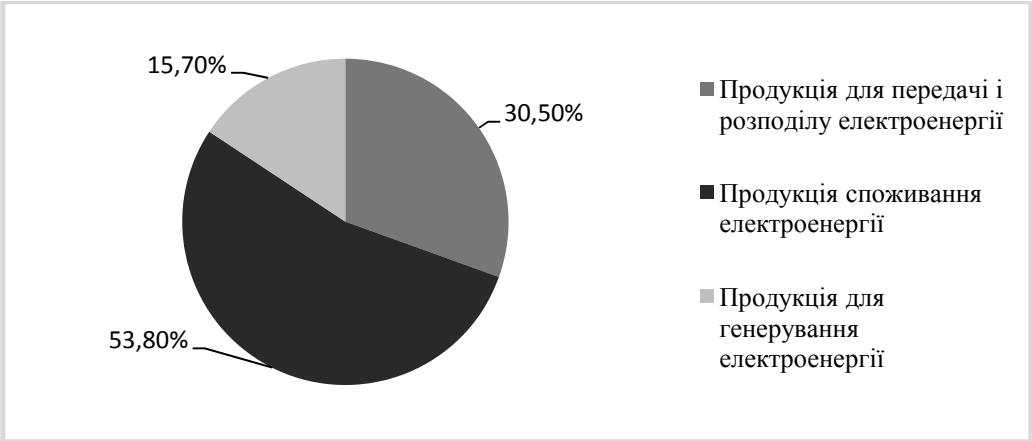

Рис. 1. Ринок електротехнічної продукції України [6, С.158-163].

Виходячи з рис. 1, найбільш потрібним на ринку електротехнічної продукції є вироби для споживання електроенергії, що важливим є для дослідження маркетингового середовища.

На даний момент у 2017 році «освітлювальний» ринок набуває зростаючого характеру, обсяги виробництва вітчизняних підприємств, що випускають світильники та джерела світла, помітно зросли.

Наступним важливим етапом дослідження є прогноз ринку, що базується на результатах отриманого аналізу та враховує всі можливі тенденції розвитку світового ринку в майбутньому. На рис. 2 наданий прогноз розвитку світового ринку світлотехніки до 2020 року.

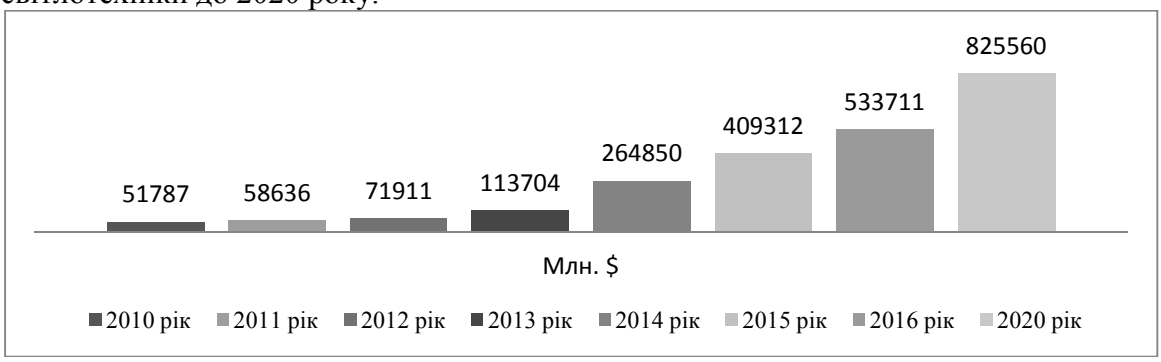

Рис.2. Прогноз розвитку світового ринку світлотехніки, млн. євро до 2020 року, [7, С.2], [8].

Як видно з рис. 2, в довгостроковій перспективі прогнозується зростання світового ринку світлотехніки в цілому. Отже, інноваційний ринок світлотехнічної продукції є перспективним для капіталовкладень на довгостроковий період, існують можливості для застосування новітніх технологій, адже у зв'язку із глобальним потеплінням важливим питанням є забезпечення енергоефективності.

Розглянемо експорт електротехнічної продукції з України за період 2012-2016 рр. Показники надані у млн. доларів на рис. 3 [9].

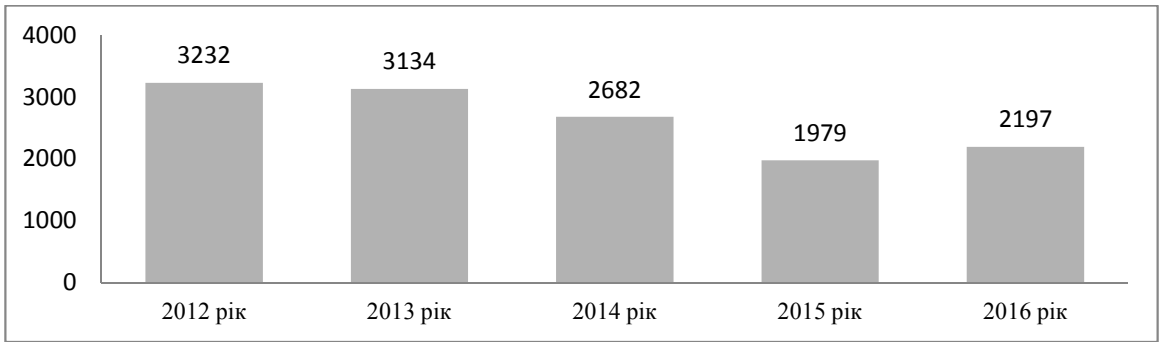

Рис. 3. Динаміка експорту електротехнічної продукції з України у млн.$.

Як видно із діаграми, найбільше падіння експорту електротехнічної продукції припадає на 2015 рік, що до 2012 року (коли спостерігається найбільший ріст експорту) дорівнює 40%. У 2016 році помітне зростання експорту, що само по собі є позитивним результатом розвитку електротехнічної галузі.

Динаміка експорту електротехнічної продукції у країни світового ринку надана у табл. 2 [9].

Таблиця 2

Динаміка експорту електротехнічної продукції з України у країни світового ринку, млн. $

Страна	Роки постачання продукції з України				
	2012	2013	2014	2015	2016
Угорщина	665	500	572	465	593
Німеччина	300	292	331	302	351
Польща	206	294	316	279	359
Росія	1160	1101	672	255	251
Чехія	81	111	137	119	136
Словенія	60	71	71	73	89
Казахстан	124	82	57	40	43
Білорусія	67	55	40	32	31
Португалія	2	17	39	32	39
Голландія	8	20	19	28	34
Молдова	42	42	33	28	29

За минулі роки відбулася корінна зміна в напрямку експорту. Якщо в 2012 році основний експорт був у Російську Федерацію, обганяючи найближчу країну ЄС Угорщину в 1,7 рази, то в 2015-2016 роках експорт у РФ упав в 4,8 рази й тепер за обсягом перебуває лише на 4-м місці, уступаючи експорту в Угорщину, Німеччину й Польщу. Як видно із табл. 2, ці роки експорт електротехнічних виробів у країни СНД сильно впав (РФ, Казахстан, Білорусь, слабкіше падіння - Молдова). Експорт в Угорщину - найбільший серед усіх покупців української електротехнічної продукції, також падав ці роки, хоча й незначно. Зростав експорт у Словаччину й Нідерланди, в інші країни - коливався навколо раніше досягнутих значень.

Висновки. Встановлено необхідність розвитку електротехнічної галузі як однієї із пріоритетних високотехнологічних галузей виробництва з метою підвищення конкурентоспроможності продукції як на вітчизняному, так і на зовнішньому ринках.

Визначено високий рівень залежності ринку реалізації електротехнічної продукції від ринку країн СНД, а конкретніше – від Росії. Оцінено ємність світового ринку електротехнічної продукції у перспективі до 2020 року.

Це показує напрямок розвитку електротехнічної галузі - не триматися за освоєну в минулім столітті продукцію й технології, а залучати іноземних інвесторів для створення нових, сучасних, споконвічно орієнтованих на світовий ринок електротехнічних товарів.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт ТОВ «ОСП Корпорація» [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://www.vatra.te.ua/index.php/ua

2. Кобєлєва Т. О. Електротехнічна область України: сучасний стан і перспективи розвитку / Т. О. Кобєлєва // Вісник Національного технічного університету „Харківський політехнічний інститут". Збірник наукових праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність проведення. - Харків: НТУ „ХПІ, 2016. - № 42. - с. 34 – 44.

3. Виробництво основних видів промислової продукції по місяцях 2013 року [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://ifstat.gov.ua/EX_IN/P2.HTM

4. Виробництво основних видів промислової продукції по місяцях 2014 року [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://ifstat.gov.ua/EX_IN/P2.HTM

5. Виробництво основних видів промислової продукції по місяцях 2015 року [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://ifstat.gov.ua/EX_IN/P2.HTM

6. Виробництво основних видів промислової продукції по місяцях 2016 року [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://ifstat.gov.ua/EX_IN/P2.HTM

7. Тулеметова А. С., Сидикова Н.Н. Сучасний стан електротехнічної промисловості закордонних країн / А. С. Тулеметова, Н. Н. Сидикова [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.rusnauka.com/8_DNI_2016/Economics/43557.doc.htm

8. Світлотехнічна галузь : оцінка світового ринку [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.elec. ru/ analytics /svetotehnicheskaya-otrasl-ocenka-mirovogo-rynka

9. Статистичний щорічник України. Держкомстат України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat.../publ1_u.htm

References (BSI):

1. Official site of "OSP Corporation" Ltd [Elektronny`j recurs]. Rezhy`m dustup: http://www.vatra.te.ua/index.php/ua

2. Kobelev T.O. Electro technical region of Ukraine: the current state and prospects of development / T.O. Kobelev // Bulletin of the National Technical University "Kharkov Polytechnic Institute". Collection of scientific works. Thematic issue: Technical progress and efficiency of carrying out. - Kharkov: NTU "KhPI, 2016. - N. 42. - p. 34 - 44.

3. Production of basic types of industrial products by months of 2013 [Elektronny`j recurs]. Rezhy`m dustup: http://ifstat.gov.ua/EX_IN/P2.HTM

4. Production of basic types of industrial products by months of 2014 [Elektronny`j recurs]. Rezhy`m dustup: http://ifstat.gov.ua/EX_IN/P2.HTM

5. Production of basic types of industrial products by months of 2015 [Elektronny`j recurs]. Rezhy`m dustup: http://ifstat.gov.ua/EX_IN/P2.HTM

6. Production of basic types of industrial products by months 2016 [Elektronny`j recurs]. Rezhy`m dustup: http://ifstat.gov.ua/EX_IN/P2.HTM

7. Tulmetova AS, Sidikova N.N. Current state of the electrical engineering industry of foreign countries / AS Tulmetova, N. N. Sidikova [Elektronny`j recurs]. Rezhy`m dustup: http://www.rusnauka.com/8_DNI_2016/Economics/43557.doc.htm

8. Lighting Industry: An Assessment of the World Market [Elektronny`j recurs]. Rezhy`m dustup: http: //www.elec. Ru / analytics / svetotehnicheskaya-otrasl-ocenka-mirovogo-rynka

9. Statistical Yearbook of Ukraine. State Statistics Committee of Ukraine. [Elektronny`j recurs]. Rezhy`m dustup: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat.../publ1_u.htm

Keywords: *electrical products; range of products; chart market trends in the global market; the dynamics of exports; and direction of development.*

Ключові слова: *електротехнічна продукція; номенклатура виробів; діаграма ринку; тенденції світового ринку; динаміка експорту; напрям розвитку.*

Ключевые слова: *электротехническая продукция; номенклатура изделий; диаграмма рынка; тенденции мирового рынка; динамика экспорта; направление развития.*

УДК 331.101.3

МЕТОДОЛОГІЯ ТА НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОТИВАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ

Мішура Віталій Борисович, доцент кафедри економіки підприємства, к. е. н, доцент, Державний вищий навчальний заклад «Донбаська державна машинобудівна академія», м. Краматорськ, e-mail: vitaliy.mishura@gmail.com, тел: +380505471096

Vitaliy Mishura, Associate Professor of Economics, Ph. D., Associate Professor, State Higher Educational Istablishment «DONBASS STATE ENGINEERING ACADEMY», Kramatorsk, e-mail: vitaliy.mishura@gmail.com, тел: +380505471096

V. Mishura. Methodology and areas of implementation of the motivation of social responsibility of business.

The concept of social responsibility developed in countries with established market economies during the XX century, and civilized business initiative recognized social values along with economic and society not rejected the idea of commercial profit. During the implementation of the national projects remains an important issue of financial provision for obligations of the state and increase of investment business in the development of social, regional infrastructure. The scale of social responsibility increased consistently with the growth of the resource capacity. Companies engaged in social investment, consciously and prudently invest their resources in the development of society, instead of expecting not only the return of public recognition, but also long-term benefits for your business. Specific social issue becomes important, if created the need and/or private interest (profit) to commit any action (business process) social nature. This condition actualizes the development of the conceptual foundations of the formation and development of motivation mechanism needs social responsibility. The article identifies priority directions of social responsibility of business, taking into account ongoing national projects. They are considered the most important conditions and worded principles to motivations of the business to initiative and high expanses (costs) activity, allowing support the balance an interest business, state and society. The discussed contents of the principles of general relationship and correspondences to valuables principle, of the change principle, the principle of the combination commercial and social practicability.

Мішура В. Б. Методологія та напрями реалізації мотивації соціальної відповідальності бізнесу.

Концепція соціальної відповідальності бізнесу розроблялася в країнах з ринковою економікою протягом усього XX століття, і цивілізований бізнес ініціативно визнав соціальні цінності поряд з економічними, а суспільство не відкинуло ідеї комерційного прибутку. В ході реалізації національних проектів актуальною залишається проблема фінансового забезпечення зобов'язань держави та збільшення інвестиційних вкладень бізнесу у розвиток соціальної, регіональної інфраструктури. Масштаби соціальної відповідальності послідовно зростають по мірі зростання ресурсних можливостей. Компанії, що здійснюють соціальні інвестиції, свідомо і виважено вкладають свої ресурси у розвиток суспільства, чекаючи взамін не тільки відповідного суспільного визнання, але і довгострокову вигоду для свого бізнесу. Конкретна соціальна проблема стає важливою, якщо сформувалася потреба і/або приватний інтерес (вигода) вчинити яку-небудь дію (бізнес-процес) соціального характеру. Саме ця умова актуалізує розробку концептуальних засад формування та розвитку механізму мотивації потреби соціальної відповідальності. У статті визначено пріоритетні напрями соціальної відповідальності бізнесу з урахуванням реалізованих національних проектів. Розглянуто найважливіші умови і сформульовані принципи мотивації бізнесу до ініціативної і високовитратної соціальної діяльності, що дозволяє підтримувати баланс інтересів бізнесу, держави і суспільства. Обговорено зміст принципу загального зв'язку і відповідність цінностей, принципу заміщення, принципу поєднання комерційної та соціальної доцільності.

Мишура В. Б. Методология и направления реализации мотивации социальной ответственности бизнеса.

Концепция социальной ответственности бизнеса разрабатывалась в странах со сложившейся рыночной экономикой в течение всего XX века, и цивилизованный бизнес инициативно признал социальные ценности наряду с экономическими, а общество не отвергло идеи коммерческой прибыли. В ходе реализации национальных проектов актуальной остаётся проблема финансового обеспечения

© ***V. Mishura / Мішура В. Б., 2017***

обязательств государства и увеличение инвестиционных вложений бизнеса в развитие социальной, региональной инфраструктуры. Масштабы социальной ответственности возрастают последовательно по мере роста ресурсных возможностей. Компании, осуществляющие социальные инвестиции, сознательно и расчётливо вкладывают свои ресурсы в развитие общества, ожидая взамен не только ответного общественного признания, но и долгосрочную выгоду для своего бизнеса. Конкретная социальная проблема становится важной, если сформировалась потребность и/или частный интерес (выгода) совершить какое-либо действие (бизнес-процесс) социального характера. Именно это условие актуализирует разработку концептуальных основ формирования и развития механизма мотивации потребности социальной ответственности. В статье определены приоритетные направления социальной ответственности бизнеса с учетом реализуемых национальных проектов. Рассмотрены важнейшие условия и сформулированы принципы мотивации бизнеса к инициативной и высокозатратной социальной деятельности, позволяющей поддерживать баланс интересов бизнеса, государства и общества. Обсуждено содержание принципа всеобщей связи и соответствие ценностей, принципа замещения, принципа сочетания коммерческой и социальной целесообразности.

Постановка проблеми. Концепція соціальної відповідальності бізнесу розроблялася в країнах з ринковою економікою протягом усього XX століття, і цивілізований бізнес ініціативно визнав соціальні цінності поряд з економічними, а суспільство не відкинуло ідеї комерційного прибутку [1, С. 24; 2, С. 245; 3, С. 104; 4, С. 97]. В ході реалізації національних проектів актуальною залишається проблема фінансового забезпечення зобов'язань держави та збільшення інвестиційних вкладень бізнесу у розвиток соціальної, регіональної інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Автор спирався на роботи (Valentejn S., 1013, Grinberg R., 2006, Zaharchenko V., 2003, Popov V., 2006): Валентейна С. [3, С.104], Грінберга Р. [8, С. 12], Захарченко В. [1, С. 24] Попова В. [9, С. 185].

Мета статті – привернути увагу до обговорення проблеми формування мотивів соціально значимої поведінки бізнесу, визначивши головні принципи такої мотивації.

Результати дослідження. Соціально достатній бізнес – це бізнес, який ініціативно виходить з «мінімальних рамок самозабезпечення» (Chirikova A., 2006, Rukina I., 2006), враховує мінливі суспільні очікування і оформляється у вигляді національних проектів зобов'язання держави [5, С. 112; 6, С. 39]. Найважливіші напрями, які потребують вирішення завдання, узагальнені в таблиці 1.

Масштаби соціальної відповідальності послідовно зростають по мірі зростання ресурсних можливостей. Компанії, що здійснюють соціальні інвестиції, свідомо і виважено вкладають свої ресурси у розвиток суспільства, чекаючи взамін не тільки відповідного суспільного визнання, але і довгострокову вигоду для свого бізнесу.

Конкретна соціальна проблема стає важливою, якщо сформувалася потреба і/або приватний інтерес (вигода) вчинити яку-небудь дію (бізнес-процес) соціального характеру. На наш погляд, саме це актуалізує умову розроблення концептуальних засад формування та розвитку механізму мотивації потреби соціальної відповідальності. Соціальна стратегія компанії виходить з місії організації, і тому не може відрізнятися від загальної бізнес-стратегії, від виробничої, кадрової та фінансової політики. Бізнес діє як єдиний організм, всі бізнес-функції зводяться воєдино, підпорядковуються одній меті. Зокрема, існує прямий зв'язок між операційними та невиробничими інвестиціями: перші підвищують статус компанії, її конкурентоспроможність і посилюють інвестиційну привабливість, другі - формують стійке середовище бізнесу, опосередковують «здоровий» прагматизм. Ринкова вартість (Kolesnikova L., 2001) зростає не тільки матеріальними, але і нематеріальними активами [7, С. 44].

Будь-який бізнес-процес досягає оптимальних проявів лише у разі його здійснення на основі ефективного механізму мотивації. Мотивація визначається як зовнішнє або внутрішнє спонукання економічного суб'єкта до діяльності в ім'я досягнення якої-небудь мети, наявність інтересу до такої діяльності, а також сукупних способів ініціювання, спонукання такого інтересу.

Прагматичні мотиви політичної участі в житті суспільства і вибудовування неконфліктних відносин з владою розглядаються бізнесом, як базові і необхідні (Chirikova A., Shishikin S., 2006), стверджують А. Чиркова і С. Шишкін [5], і одночасно позначають моральні спонукання - «порив душі» (співпереживання), «пам'ять про минуле» (керівники колишніх радянських підприємств), «ділитися треба», «служити вітчизні» (патріотизм). Моральна мотивація присутня в ієрархії мотивів, але вирішальну роль відіграє оцінка ризику та прямих втрат від неврахованих можливостей у профільній (операційній) бізнес-діяльності. Так, наприклад, капітало - і ресурсомісткі екологічно кращі технології, продукти та інші природоохоронні інновації, визнані на заході конкурентними перевагами, в українській економіці стають бар'єром у ціновій конкуренції. Природоохоронне майно в меншому ступені сприяє збільшенню обсягу виробництва продукції (і прибутку), але в більшій мірі забезпечує виконання публічної функції - підтримання високої якості природного середовища життя.

Таблиця 1 - Пріоритетні напрями соціальної відповідальності бізнесу

Напрями	Завдання, які вирішуються	Зв'язок з національними проектами
1.Розвиток персоналу,	1.1. Профконсультування, навчання, підвищення кваліфікації, кар'єра. 1.2. Підвищення заробітної плати. 1.3. Надання соціального пакету, преміальні виплати.	Підвищення рівня і якості життя. Розвиток соціального партнерства.
соціальна реструктуризація	1.4. Створення робочих місць. Плинність кадрів. 1.5. Працевлаштування вивільнюваних працівників, вихідні допомоги. 1.6. Виплати і пільги співробітникам, працюючим на умовах повної зайнятості тривалий час.	Розвиток соціального партнерства. Реформа місцевого самоврядування.
2. Здоров'я, охорона і безпека праці	2.1. Розвиток систем охорони і безпеки праці, поліпшення умов і комфортності праці. 2.2. Організація і оплата медичного обслуговування працівників та членів їх сімей, лікування, відпочинку і дозвілля. 2.3. Підтримка материнства і дитинства.	Розвиток охорони здоров'я. Розвиток соціального партнерства. Демографічна програма.
3. Розвиток регіональної інфраструктури	3.1. Фінансова підтримка об'єктів ЖКГ, культурно-історичного та спортивно-освітнього значення. 3.2. Фінансування соціально значущих заходів і досліджень. 3.3. Благодійні акції. 3.4. Участь у будівництві житла. 3.5. Підтримка соціально не захищених верств населення, зобов'язання, пов'язані з пенсійним планом.	Реформа ЖКГ. «Доступне житло». Підтримка сільського господарства і розвиток галузей АПК. Демографічна програма.
4. Природоохоронна діяльність	4.1. Екологізація виробництва і стратегія постійного екологічного поліпшення. Реалізація стандартів ISO-14000 4.2. Мінімізація відходів виробництва. Утилізація відходів. 4.3. Збереження і відновлення ландшафту території. 4.4. Впровадження оборотного водокористування. 4.5. Екологічна сертифікація та маркування продукції. 4.6.Екологічне страхування відповідальності. 4.7. Енергозбереження та енергоефективність.	Реформа ЖКГ. Підвищення рівня і якості життя. Сприяння реформі місцевого самоврядування. Сприяння виконанню міжнародних зобов'язань.

Мотивація полягає в тому, що довгострокова прибуткова бізнес-діяльність визначається вибором такої її орієнтації (місії), яка насамперед відповідає мотиву досягнення достатніх темпів зростання прибутку, що дозволяють рівнозначно нарощувати соціальний потенціал підприємства, а визнання пріоритетними інших

мотивів може призвести до істотного скорочення конкурентних переваг. Цей підхід відображає сутність підприємництва як процесу, що з'єднує матеріально-комерційний та ідеально-творчий початок і визнає соціально-екологічну відповідальність за наслідки росту і розвитку як пріоритетну. Необхідно сформулювати методологію розвитку інтерактивних методів стимулювання приватних соціальних інвестицій. Першим кроком у вирішенні завдання є аналіз системоутворюючих факторів мотивації забезпечення необхідного рівня з розподілом їх на ті, що підлягають внутрішньому контролю і державному регулюванню. Другим кроком — розробка системи державного моніторингу підприємств за фактором соціальної відповідальності для цілей ефективного управління та протекціонізму, підтримки і партнерства щодо кращих підприємців. Бізнес має право на висунення зустрічних вимог, на пошук компромісних рішень, що балансують різні інтереси. Держава нормує, регламентує, економічно примушує, контролює, здійснює правосуддя. Суспільство формує моральну середу, морально-психологічний клімат, адекватну споживчу поведінку. Бізнес ініціативно з максимальним залученням власних коштів, підкріплених інструментами державно-громадського протекціонізму, реалізує соціально значущі інновації.

Механізм, з допомогою якого формуються достатні в короткостроковому періоді зовнішні впливи та умови рентабельного виробництва, визначається як мотиваційний. Важливе місце в ньому займають очікування і домагання товаровиробників, їх оцінка ймовірності настання певних наслідків і відповідності витрачених зусиль отриманого результату. Тиск з боку суспільства і держави не єдиний спонукальний мотив реалізації соціальної політики. Прагматична мотивація реалізується в прагненні засобами соціальної політики забезпечити відтворення необхідних бізнесу кадрових ресурсів, домогтися від влади потрібних йому політичних рішень, доступу до ресурсів, бажанням сформувати позитивний імідж та громадську думку. Є і досить висока готовність до проведення масштабної соціальної політики, хоча це, швидше, декларована, ніж реально діюча мотивація.

Однією з основних сторін мотивації є чітка система методологічних принципів, яка не пропрацювала в повній мірі відповідними концепціями та теоріями. Принципи дозволяють йти в дослідженні і аналізі від первинних явищ та їх причин до можливих наслідків, що мають приватний і загальний характер; враховувати специфічні особливості бізнес-діяльності в умовах соціалізації економіки, більш обґрунтовано формувати стратегію і тактику руху. Автор робить спробу сформулювати базові принципи.

1. Принцип загального зв'язку і відповідності цінностей. Відображає характер руху, зміни і еволюції суспільних відносин, а також внутрішніх і зовнішніх зв'язків соціально-еколого-економічних систем, пояснює необхідність врахування і вивчення змісту всіх микропроцессов і супутніх витрат на всіх стадіях розвитку соціально значущого продукту. Економічне виживання в тривалій перспективі можливо тільки при відтворенні глобального соціально-культурного середовища. Як пише Р. Грінберг [8 , с. 10], «хоча підприємець не може нормально функціонувати, не отримуючи достатнього прибутку, але він однаково не зможе нормально існувати, якщо суспільство приречено на соціальні катаклізми через незадоволення його потреб, якщо в країні відсутні необхідні кадри працівників, якщо платоспроможний попит населення недостатній...». В рівній мірі це стосується наслідків неконтрольованого ресурсоспоживання і забруднення навколишнього середовища. Бізнес в більшій мірі вимагає застосування на практиці заявленого економічного механізму раціонального природокористування. Реалізація принципу забезпечує дотримання життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави у сталий розвиток. Соціально затребувана господарська (техногенна) діяльність є природно обумовлена, невіддільна від природних систем форма руху і обміну речовини, енергії, інформації. Зусилля і ресурси

зосереджуються на бізнес-процеси та бізнес-продукти, які відповідають екологічним нормам і вимогам. Домінує орієнтація на довгострокову перспективу і врахування інтересів майбутніх поколінь. Відповідність цінностей означає визнання факту вилучення і використання у виробничому процесі асиміляційного потенціалу природного середовища, необхідності його розширеного відтворення (амортизації зносу) як головного ресурсу (капіталу). Сталий розвиток - єдина об'єднуюча ідея бізнесу в умовах наростаючої конкуренції. Бізнес, соціум, ринок, держава, сама людська цивілізація нічого не значать поза повноцінної, життєзабезпечуючої, яка не створює загрози здоров'ю, працездатності, відтворення та існування нинішніх і майбутніх поколінь природного середовища. Масштабне ефективне розв'язання приватних екологічних завдань на окремих об'єктах і територіях може призвести до сумації позитивних результатів і мультиплікації відновного природоохоронного ефекту. Неможливість створення абсолютно екологічно безпечного та безвідходного виробництва, катастрофічність наслідків екологічних ризиків для бізнесу змушує товаровиробників проявляти певну обережність і уникати такі бізнес-проекти (продукти), які можуть бути сприйняті суспільством негативно або можуть мати негативні соціальні наслідки. У свою чергу суспільство і споживачі висловлюють розуміння і готовність визнати екологічний рівень продукту єдино значущою конкурентною перевагою і віддати йому перевагу. Держава забезпечує умови, інформаційну та фінансово-економічну підтримку, державні замовлення екологічно достатнім товаровиробникам-природокористувачам в умовах обмежень попиту і жорсткої ринкової конкуренції.

2. Принцип заміщення. В умовах демократії і ринку держава концентрується на наданні суспільних благ [9, 10], вибираючи більш досконалі технології їх виробництва (зменшують витрати) [11]. На нашу думку, стимулюючи бізнес у розвиток внутрішнього та зовнішнього середовища і залучаючи його до вирішення соціально значущих завдань, держава має можливість визначати пріоритетний напрямок такої «економічної допомоги». Бізнес бере участь у задоволенні потреб суспільства двояко: виплачуючи податки і реалізуючи соціальні програми. Держава як головний постачальник соціальних послуг делегує частину своїх функцій і зобов'язань (гарантії зайнятості, умови і охорона праці, природоохоронна діяльність та ін), в кінцевому рахунку знижує навантаження на бюджет, тобто заміщає чималу частину бюджетних коштів ресурсами бізнесу на добровільної та ініціативної основі в довгостроковій перспективі. Протекціонізм щодо соціально відповідальних компаній у формі продуманої системи фінансових привілеїв та інформаційної підтримки може максимально наблизити рівень надання бюджетних послуг до їх одержувачів. Потенційні користувачі отримують соціальні блага одночасно і в масштабах національної економіки, використовується фактор часу, також забезпечується ефект сумації «соціального оздоровлення», і більшою мірою досягається баланс інтересів держави, суспільства та бізнесу.

Вочевидь, що набір інструментів, що стимулюють до формування, мобілізації, розподілу та ефективного використання соціальних грошових фондів підприємств, повинен диференціюватися залежно від ступеня участі компанії в реалізації національних проектів (найбільш помітному напрямку соціальної політики). Сьогодні вже існують різноманітні керівництва та стандарти по складанню звітності, що виражає стратегію сталого розвитку бізнесу, що дозволяє вводити показник для оцінки досягнутого рівня заміщення. На наш погляд, ступінь участі підприємницького сектору в реалізації конкретних національних проектів можна визначити як відношення сукупних коштів бізнесу, спрямованих за звітний період на вирішення конкретної соціально значущої задачі, до відповідної суми коштів бюджету. Наприклад, за звітами компаній виявляється обсяг грошових коштів, які в тій чи іншій формі витрачені на

проведення заходів по медичному обслуговуванню працівників, додаткове медичне страхування, диспансеризацію, оплату послуг медичного характеру, лікування та відпочинок у санаторіях і т. п. В масштабах країни і регіонів України відповідні дані бюджетів також відомі. З'являється можливість якісної оцінки і порівняння економічних агентів за показниками «обсяг коштів на медичне обслуговування в розрахунку на одного працівника» і відповідно «обсяг бюджетних коштів на медичне обслуговування одного жителя регіону». Такий підхід дозволить просто і надійно оцінити як загальний рівень зниження бюджетного навантаження, так і ступінь диференціації участі в реалізації проектів бізнесу по регіонах, соціальних сегментів і т. п.

3. Принцип законності. Дотримання цього принципу дозволяє вибудувати систему ефективного нагляду та технічного регулювання регламентованих соціально-екологічних аспектів виробничо-господарської діяльності, а також подальшого контролю ефективності використання державних бюджетних коштів і фінансових пільг. Разом з тим названий принцип означає гарантію дотримання інтересів бізнес-спільноти. Економіка буде розвиватися лише в тому випадку, якщо свобода підприємництва з урахуванням соціального фактору буде обмежуватися тільки розумно цілями безпеки. У початковий період переходу на сталий розвиток об'єктивно будуть переважати спонукальні методи і засоби державного впливу.

4. Принцип раціоналізації споживчої поведінки. Все більше керівників, топ-менеджерів, політиків починають розуміти, що завдання бізнесу не тільки підвищувати прибутковість корпорації, але і брати участь у формуванні високих суспільних стандартів. Розвиток в цивілізованому розумінні - це не зростання споживання, а всього лише оптимізація; в окремих випадках - «відмова від споживання, наприклад, анагбиоз» [9], забезпечення, поряд з прибутком в економічній сфері, стійкості, надійності, адаптивності. «Сучасна західна економічна модель, - вказують Ст. Попов і В. Крайнюченко [9, с. 188], не вирішила проблем швидко зростаючого людства. Ринкова економіка змогла «нагодувати» тільки ті країни, які першими стали на цей шлях... Захід, вирішивши локальну проблему свого благополуччя, збільшив диспропорції в рівні життя всього людства. Виникла нова глобальна проблема, що загрожує міжнародними конфліктами «голодної» більшості з благополучною меншістю». На нашу думку, аналогічні диспропорції та загрози, що формуються в українському суспільстві: зберігається фінансове розшарування в середовищі «бюджетників», так і в підприємницькому класі. Необхідно згладжувати і вирівнювати рівні доходу різних груп населення (в т. ч. і по регіонах). Приклади керованої консолідації багатих і бідних демонструють багато держав Євросоюзу. Цей принцип трактується як вимога стримувати і оптимізувати споживчий бум і супутнє йому накопичення відходів виробництва і споживання; впливати на механізми формування споживчих товарних переваг та поведінки через спеціальні культурно-просвітницькі проекти, програми зв'язків з громадськістю, соціальну, цінову, товарно-збутову, інформаційну політику підприємства. Не пасивне слідування за споживачем, а формування «свого» клієнта, ділового партнера, особистості, орієнтованої на здоровий спосіб життя, гармонізацію відносин з навколишнім середовищем і різнобічний розвиток.

5. Принцип поєднання комерційної та соціальної доцільності.

Розуміється як вимога обов'язкового врівноваження атрибутів функціональної та соціально-екологічної корисності економічного блага при створенні товару високої споживчої цінності. Реалізується через забезпечення виконання вимог стандартів ІСО-9000 та ISO-14000. Передбачає необхідність використання наукового підходу в цілях досягнення узгодженості стратегії і конкретних дій з реальними параметрами ринкового середовища, сильними сторонами організаційно-технічного рівня

виробництва та організаційної культури. Означає пізнання та врахування об'єктивних закономірностей, тенденцій процесу соціалізації економіки [12], формування адресного управлінського обліку і звітності [1], використання різних варіантів прогнозів, оцінок, аудиту, інформаційних систем з метою аналізу альтернативних варіантів вирішення однієї і тієї ж проблеми і вибору єдиного, що забезпечує комерційну вигідність і виробничу доступність набору соціальних послуг і продуктів, власних коштів підприємств на забезпечення всього комплексу соціально значущих зобов'язань не вистачає, тому перерозподіл соціального навантаження і державний протекціонізм щодо соціально відповідального бізнесу виправданий і необхідний. Через інструменти організаційно-економічного механізму соціалізації бізнесу слід покращувати насамперед інформаційні позиції соціально відповідальних товаровиробників. Для чого необхідно визначити критерії і норми соціалізації та екологізації виробництва і продукту конкурентні переваги. Фінансові пільги і привілеї соціально відповідальним товаровиробникам повинні бути пропорційні розміру прибутку, інвестованого на вирішення суспільно значущих завдань, а непрямі заходи підтримки - підприємцям, реинвестирующим частину прибутку в розвиток трудового колективу і вирішення локальних завдань місцевого співтовариства.

У соціально відповідального бізнесу немає альтернативи. Сучасний цивілізований ринок являє собою спосіб відбору та форм організації суспільного господарювання за критерієм збалансованості, гармонізації інтересів держави, бізнесу і суспільства. Виходячи з міжнародних інтегральних показників рівня гармонізації суспільного розвитку [10], кінцевими цінностями цивілізації визначаються парні соціальні і екологічні, а також інтегровані в них політичні цінності. Головною проблемою розвитку українського суспільства стає знаходження оптимального співвідношення між індивідуальними та корпоративними інтересами приватних власників, з одного боку, і зацікавленістю суспільства в цивілізованому розвитку, гарантує соціальний захист нинішнім і майбутнім громадянам, з іншого боку. За даними соціологічних досліджень Асоціації менеджерів [5], 58% респондентів вважають соціально відповідальну діяльність компаній обов'язковою, а 64% не стали б купувати продукцію соціально безвідповідальних підприємств.

Висновки. Таким чином, можливість досягнення фінансово-економічних вигод об'єктивно залишається найбільш дієвою і загальновизнаною бізнесом. Досягнення комерційного прибутку і ринкового успіху у поточній перспективі, більш стійке спонукання господарювання в порівнянні з віддаленими погрозами її припинення. Мотив соціально відповідального бізнесу формується у товаровиробника тоді, коли він стає затребуваним суспільством і ринком конкурентною перевагою, єдиною умовою ринкової влади та публічного визнання.

Список використаних джерел:

1. Захарченко В. И., Костромин С. А. Формирование корпоративной социальной ответственности / ИТР (г. Москва), 2003. - №4. – с. 23-25.

2. Davis R. The Meaning and scope of social responsibility. In: Contemporary management. - Issues and viewpoints. -Englewood clifts, 1974, p. 630.

3. Валентейн С., Нестеров Л. Развитие общества в теории социальных альтернатив. - М.: Наука, 2013. -197 с.

4. Туркин С. В. Социальные инвестиции в бизнесе. - М.: 2014, -147 с.

5. Чирикова А., Шишикин С. Власть и бизнес на поле социальной политики: региональная проекция. // Общество и экономика. -2006. - № 1.- С. 105 - 116.

6. Рукина И. Реализация национальных проектов предполагает мониторинг их эффективности. // Общество и экономика. – 2006. - № 6. - С. 37 - 42.

7. Колесникова Л. Предпринимательство: от «максимизации прибыли» к синергии социально экономических систем. // Вопросы экономики. – 2001. -№ 10. - С. 40-54.

8. Гринберг Р. Экономическая эффективность предпринимательства и социальная ответственность фирмы. // Общество и экономика. – 2006. - № 6. - С. 9-15.

9. Попов В., Крайнюченко И. Эволюция человечества и экономика. // Общество и экономика. – 2006. - № 6. - С. 182 -191.
10. Садков В., Греков И. Об эффективности общественного развития (вопросы методологии страновых измерений). // Общество и экономика. – 2006. - № 4. – С. 163-178.
11. Домбровски М. Роль государства в постиндустриальной экономике. // Общество и экономика. – 2006. - № 5. – С. 116 -121.
12. Зулькарнай И. Государство как фирма по предоставлению общественных услуг. // Общество и экономика. – 2006. - №5. - С. 105-116.

References (BSI):

1. Zaharchenko V.I., Kostromin S.A. Formirovanie korporativnoj social'noj otvetstvennosti / ITR (g. Moskva), 2003. - №4. – s. 23-25.
2. Davis R. The Meaning and scope of social responsibility. In: Contemporary management. - Issues and viewpoints. -Englewood clifts, 1974, p. 630.
3. Valentejn S., Nesterov L. Razvitie obshhestva v teorii social'nyh al'ternativ. - M.: Nauka, 2013. -197 s.
4. Turkin S.V. Social'nye investicii v biznese. - M.: 2014, -147 s.
5. Chirikova A., Shishikin S. Vlast' i biznes na pole social'noj politiki: regional'naja proekcija. // Obshhestvo i jekonomika. -2006. - № 1.- S. 105 - 116.
6. Rukina I. Realizacija nacional'nyh proektov predpolagaet monitoring ih jeffektivnosti. // Obshhestvo i jekonomika. – 2006. - № 6. - S. 37 - 42.
7. Kolesnikova L. Predprinimatel'stvo: ot «maksimizacii pribyli» k sinergii social'no jekonomicheskih sistem. // Voprosy jekonomiki. – 2001. -№ 10. - S. 40-54.
8. Grinberg R. Jekonomicheskaja jeffektivnost' predprinimatel'stva i social'naja otvetstvennost' firmy. // Obshhestvo i jekonomika. – 2006. - № 6. - S. 9-15.
9. Popov V., Krajnjuchenko I. Jevoljucija chelovechestva i jekonomika. // Obshhestvo i jekonomika. – 2006. - № 6. - S. 182 -191.
10. Sadkov V., Grekov I. Ob jeffektivnosti obshhestvennogo razvitija (voprosy metodologii stranovyh izmerenij). // Obshhestvo i jekonomika. – 2006. - № 4. – S. 163-178.
11. Dombrovski M. Rol' gosudarstva v postindustrial'noj jekonomike. // Obshhestvo i jekonomika. – 2006. - № 5. – S. 116 -121.
12. 3ul'karnaj I. Gosudarstvo kak firma po predostavleniju obshhestvennyh uslug. // Obshhestvo i jekonomika. – 2006. - №5. - S. 105-116.

Keywords: *the social responsibility of business; national projects; motivation of social responsibility; motivation mechanism; staff development; labor protection; environment protection; compliance with values; budget substitution; sustainable consumer behavior; commercial and social feasibility; guarantee of interest.*
Ключові слова*: соціальна відповідальність бізнесу; національні проекти; мотивація соціальної відповідальності; мотиваційний механізм; розвиток персоналу; охорона праці; охорона природи; відповідність цінностей; бюджетне заміщення; раціональна споживча поведінка; комерційна і соціальна доцільність; гарантії інтересів.*
Ключевые слова: *социальная ответственность бизнеса; национальные проекты; мотивация социальной ответственности; мотивационный механизм; развитие персонала; охрана труда; охрана природы; соответствие ценностей; бюджетное замещение; рациональное потребительское поведение; коммерческая и социальная целесообразность; гарантии интересов.*

УДК 330.341

МЕТОДИКИ ОЦІНКИ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Ровенська Вікторія, к. е. н., доцент, Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ, rovenskaya.viktoriya@gmail.com, +380683847505
Красножон Ганна, магістр, Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ

Viktoriya Rovens`ka, Ph.D. in economy, Associate Professor of department of Economics of enterprise, Donbass State Engineering Academy, Kramatorsk
Hanna Krasnozhon, Master Degree Program Subject Area «Economics», Donbass State Engineering Academy, Kramatorsk

V. Rovenska, H. Krasnozhon. Methods of evaluation of corporate social responsibility and problems of their application in Ukraine.

The need and importance of assessing the level of corporate social responsibility is discussed in the article, since CSR assessment methods are an important tool for making managerial decisions. Three approaches: minimalist, key and comprehensive highlight when evaluating CSR. The prospects of their application are considered. The choice of a specific evaluation methodology is determined, to the greatest extent, by the level of development of CSR. A close relationship exists between the stage of the life cycle and the level of development of corporate social responsibility of the company. Attention is paid to the variety of methods for assessing corporate social responsibility in the article. Methods of calculating stock social indicates that will ensure decision-making within the framework of socially responsible investment have been considered by the authors. Dow Jones Sustainability Index, NASDAQ Social Index, FTSE 4 Good, CLD Social Index and other are the examples of stock indices in the field of corporate social responsibility and sustainable development. Method of measuring the index of social investment SROI (social return on investment) viewed separately. The methodology of measuring the company's strategic benefits from CSR activities, the methodology for assessing the effectiveness of corporate social policy in the format of an "information card", and a normative-indicative approach to the methodology for assessing corporate social responsibility are considered. Analysis of methods for assessing the level of corporate social responsibility showed their diversity and identified a number of shortcomings. Each of them does not allow to fully analyze the aggregate of CSR components and reveal its state. A certain need for development on a legislative basis, at least the methodology that will be described by a certain regulatory framework exists in Ukraine This will allow all interested parties in the business process to obtain the necessary information when making their decisions.

Ровенська В. В., Красножон Г. О. Методики оцінки корпоративної соціальної відповідальності та проблеми їх застосування в Україні.

В статті розглядається необхідність та важливість оцінки рівня корпоративної соціальної відповідальності, оскільки методики оцінки КСВ є важливим інструментом прийняття управлінських рішень. При оцінці КСВ виокремлюють три підходи: мінімалістичний, ключовий та комплексний. Розглядаються перспективи їх застосування. Вибір конкретного методики оцінки визначається найбільшою мірою рівнем розвитку КСВ. Існує тісний взаємозв'язок між стадією життєвого циклу і рівнем розвитку корпоративної соціальної відповідальності компанії. В статті увага приділяється різноманіттю методик оцінки корпоративної соціальної відповідальності. Розглядаються методики розрахунку фондових соціальних індексів, які забезпечать прийняття рішень в рамках соціально відповідального інвестування. Прикладами фондових індексів в області корпоративної соціальної відповідальності та сталого розвитку є: Dow Jones Sustainability Index, NASDAQ Social Index, FTSE 4 Good, CLD Social Index тощо. Окремо розглядається методика вимірювання індексу соціальних інвестицій, SROI (social return on investment). Розглядаються методика вимірювання стратегічних вигод компанії від заходів в області КСВ, методика оцінки ефективності корпоративної соціальної політики у форматі "інформаційної карти", та нормативно-індикативний підхід до методики оцінки корпоративної соціальної відповідальності. Аналіз методик оцінювання рівня корпоративної соціальної відповідальності показав їх різноманіття та виявив ряд недоліків. Кожний з них не дає змоги повноцінно проаналізувати сукупність складових КСВ, розкрити її стан. В Україні існує певна потреба в розробці

© *V. Rovenska, H. Krasnozhon / Ровенська В.В., Красножон Г.О., 2017*

на законодавчий основі якщо не універсальної методики оцінки КСВ, то хоча б методики, яка буде описана певними нормативними рамками. Це дозволить всім зацікавленим сторонам бізнес процесу отримати таку необхідну інформацію при ухваленні свої рішень.

Ровенская В., Красножон А. Методики оценки корпоративной социальной ответственности и проблемы их применения в Украине.

В статье рассматривается необходимость и важность оценки уровня корпоративной социальной ответственности, поскольку методики оценки КСО являются важным инструментом принятия управленческих решений. При оценке КСО выделяют три подхода: минималистский, ключевой и комплексный. Рассматриваются перспективы их применения. Выбор конкретной методики оценки определяется наибольшей степенью уровнем развития КСО. Существует тесная взаимосвязь между стадией жизненного цикла и уровнем развития корпоративной социальной ответственности компании. В статье внимание уделяется многообразию методик оценки корпоративной социальной ответственности. Рассматриваются методики расчета фондовых социальных индексов, которые обеспечат принятие решений в рамках социально ответственного инвестирования. Примерами фондовых индексов в области корпоративной социальной ответственности и устойчивого развития являются: Dow Jones Sustainability Index, NASDAQ Social Index, FTSE 4 Good, CLD Social Index и пр. Отдельно рассматривается методика измерения индекса социальных инвестиций SROI (social return on investment). Рассматриваются методика измерения стратегических выгод компании от мероприятий в области КСО, методика оценки эффективности корпоративной социальной политики в формате "информационной карты", и нормативно-индикативный подход к методике оценки корпоративной социальной ответственности. Анализ методик оценки уровня корпоративной социальной ответственности показал их многообразие и выявил ряд недостатков. Каждый из них не позволяет полноценно проанализировать совокупность составляющих КСО, раскрыть ее состояние. В Украине существует определенная потребность в разработке на законодательной основе, если не универсальной методики оценки КСО, то хотя бы методики, которая будет описана определенными нормативными рамками. Это позволит всем заинтересованным сторонам бизнес процесса получить необходимую информацию при принятии своих решений.

Актуальність теми. В сучасному світі соціальна відповідальність бізнесу має важливе значення у взаємовідносинах між компанією і її стейкхолдерами.

Корпоративна соціальна відповідальність (далі КСВ) є показником реальної участі компанії у вирішенні соціально-економічних проблем суспільства. В це поняття входить дотримання організацією вимог закону, морально-етичних норм і виконання зобов'язань перед широким колом стейкхолдерів.

В даний час актуальним є питання оцінки соціальної корисності результатів діяльності підприємств. Без критеріїв оцінки, що характеризують прояви корпоративної соціальної відповідальності, неможливо аналізувати поточний стан, робити прогнози, неможливо порівнювати компанії, управляти соціально відповідальною діяльністю. Відсутність загальних підходів до оцінки КСВ ускладнює планування, облік, контроль засобів і заходів, пов'язаних із забезпеченням соціальної відповідальності.

Постановка проблеми. Для оцінки рівня розвитку підприємства необхідно використовувати оцінку соціальної відповідальності. Це дасть не тільки можливість порівняти рівні КСВ підприємств партнерів, конкурентів, але і зробить актуальним розробку подальших заходів щодо вдосконалення застосовуваних програм соціальної відповідальності.

У Глобальній ініціативі зі звітності відзначено: «... Компаніям важко представити наслідки своєї діяльності, тому існує потреба їх вимірювати на більш систематичній основі, та результати, яких вони досягають завдяки їх інвестиціям в громади... Існує потреба в використанні інструментів і методів, завдяки яким можна відслідковувати (моніторити) вплив протягом часу» [4, с. 417].

Для попередження деякого суб'єктивного забарвлення при визначенні рівня КСВ, необхідно використання кількісної оцінки показників, що характеризують рівень соціальної відповідальності. У світовій практиці відсутні єдині підходи до кількісних методів оцінки СВ, немає єдиного стандарту соціальної звітності, який би дозволив порівняти свої досягнення з показниками інших підприємств. Тому, вкрай важливо

розробити єдині методичні підходи до способів розрахунку та стандартизації показників, що оцінюють рівень КСВ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Створенню методик оцінки корпоративної соціальної відповідальності присвячено роботи вчених близького та далекого зарубіжжя Дж. Вайс, Д. Віндзор, Т. Доналдсон, А. Керол, Р. Каплан, Д. Нортон.

Відомі в економічній літературі методи оцінки корпоративної соціальної відповідальності відображені в роботах російських вчених В. О. Бахметьєва, В. Б. Вязового, С. Ф. Гончарова, О. Д. Зарецького, Л. М. Нікітіної, К. О. Руденко.

Створенню методик оцінки корпоративної соціальної відповідальності присвячено роботи українських вчених В. Воробей, І. Журовської, О. Буян, О. Березіна, Д. Баюра, О. Ворона, О. Черних, Л. Грицина.

Метою статті є вивчення міжнародної практики оцінки КСВ, її подальша адаптація до особливостей української економіки.

Виклад основного матеріалу. В науковій та експертній літературі оцінка КСВ концептуалізується по-різному, в залежності від теоретичних підходів і методів, що застосовуються для збору та аналізу даних. Під методами оцінки КСВ ми розуміємо сукупність кроків, дій по оцінці стану практики в галузі соціально відповідальної діяльності компанії.

Результати оцінки дають компанії можливість визначити сильні та слабкі сторони практик в області КСВ та обґрунтувати напрямки діяльності щодо її вдосконалення. Іншими словами, методи оцінки КСВ є важливими інструментами прийняття управлінських рішень.

Вибір критеріїв / показників, їх кількість залежить від багатьох чинників: від рівня розвитку компанії; національної і галузевої спеціалізації підприємства, етапи розвитку компанії, фінансової стійкості, цілей проведення оцінки і т.д.

Оцінка корпоративної соціальної відповідальності переслідує наступні цілі: перевірка соціально відповідальної діяльності компанії на відповідність трудовому, екологічному законодавству, на відповідність кодексу корпоративного управління, міжнародних конвенцій в галузі прав людини тощо; перевірка виконання добровільно взятих на себе компанією зобов'язань, поліпшення іміджу і репутації за рахунок інформування громадськості про соціальні витрати, витрати на благодійність компанії; порівняння компанії з іншими за рівнем розвитку КСВ та вжиття заходів щодо її підвищення та ін. Результати оцінки соціально відповідальної діяльності є основою для прийняття рішень, пов'язаних з удосконаленням соціальної діяльності компанії.

При оцінці КСВ традиційно виділяють три підходи:

Мінімалістичний підхід визначається розглядом тієї соціально відповідальної компанії, що дотримує передбачені законом зобов'язання: виробництво якісних товарів і послуг; сплату податків; виплату гідної заробітної плати; дотримання трудового, екологічного, антимонопольного законодавства, прав людини відповідно до Конституції України.

Підхід, заснований на виділенні одного або декількох напрямків корпоративної соціальної діяльності як ключових, передбачає оцінку наступних областей: трудові відносини, дотримання прав людини, добровільні ділові практики, корпоративне управління, взаємовідносини зі споживачами, довкілля та ресурсозбереження, благодійність, вплив на місцеві громади та ін. У цьому випадку проводиться оцінка благодійних витрат, показників з охорони та безпеки праці, впливу на місцеві спільноти та ін. як самостійний вид оцінки КСВ.

Комплексний підхід заснований на холістичному уявленні про КСВ, що обумовлює вимірювання великої кількості соціальних, екологічних, економічних показників, так як принципи КСВ повинні інтегруватися в усі бізнес-процеси компанії.

У розвинених країнах провідні компанії використовують комплексний підхід до оцінки КСВ. Ця тенденція простежується в останніх міжнародних ініціативах і стандартах, включаючи стандарти по складанню нефінансової звітності, спроби Євросоюзу зробити інтегровані звіти обов'язковими для великих компаній. Це закріпить комплексний підхід до оцінки КСВ в Європейському союзі як основний. Для компаній країн, що розвиваються, більш краща оцінка у відповідності з мінімалістичним підходом до КСВ.

Вибір конкретної методики оцінки визначається найбільшою мірою рівнем розвитку КСВ. Різні рівні розвитку являють собою комбінації вимог до бізнесу і очікувань від нього з боку суспільства і держави та вигідності/невигідності соціальної активності для бізнесу. Чим вище у бізнес-структури рівень соціальної відповідальності, тим більше у них добровільно прийнятих на себе зобов'язань [1, с.190]

Як стверджує Перекрестов Д.Г., існує тісний взаємозв'язок між стадією життєвого циклу і рівнем розвитку корпоративної соціальної відповідальності компанії. Перший початковий рівень КСВ притаманний компаніям на етапі становлення і зростання. Компанії на цьому етапі здійснюють захоплення території, їм характерно агресивне ставлення з зовнішнім світом, стиль управління - вказівка. КСВ полягає в дотриманні законів. У міру освоєння компаніями захоплених територій, закріплення на ринку приходить усвідомлення необхідності соціально відповідальної поведінки. Компанії починаю займатися благодійністю. Це характеристики другого рівня КСВ. У міру розвитку компаній відбувається посилення її відповідальності перед внутрішніми і зовнішніми стейкхолдерами. Третього рівня КСВ характерна інтеграція компаніями принципів КСВ в місію, стратегію, корпоративну культуру. КСВ використовується в політиці HR, GR і PR. Відбувається висока формалізація процедур, професійний менеджмент окремих процесів КСВ, розробляються регламенти процесів. На стадії росту і зрілості компанії можуть досягати четвертого рівня розвитку КСВ, якому характерно здійснення стратегічних соціальних інвестицій, відбір соціальних проектів, близьких до стратегії бізнесу та ін. Компаніям, які досягли п'ятого рівня КСВ, характерні цінності «вищого» порядку - екологія, якість життя, глобальне бачення, лідерський колективний тип управління. П'ятого рівня досягають небагато компаній, і це, швидше, якийсь ідеал, до якого компаніям необхідно прагнути [2, с.148].

З усіх методик оцінки корпоративної соціальної відповідальності, результати яких доступні широкому колу стейкхолдерів, найбільш популярними є методики розрахунку фондових індексів в області корпоративної соціальної відповідальності та сталого розвитку, так званих соціальних індексів. Призначення соціальних фондових індексів забезпечити прийняття рішень в рамках соціально відповідального інвестування. Прикладами фондових індексів в області корпоративної соціальної відповідальності та сталого розвитку є: Dow Jones Sustainability Index, NASDAQ Social Index, FTSE 4 Good, CLD Social Index тощо.

Прикладом нефондового соціального індексу є Social Index Датського міністерства соціальної політики, який органи влади використовують для порівняння соціальної діяльності компаній. Методика ґрунтується на оцінці діяльності компанії різними групами зацікавлених сторін, але ключове місце в ній відводиться створенню робочих місць.

Найбільш популярними за кордоном фондовими індексами в області КСВ та сталого розвитку є FTSE4Good і Dow Jones Sustainability Index.

Компанії включаються в ці індекси за трьома основними критеріями: ефективність щодо захисту навколишнього середовища, якість взаємовідносин з співробітниками і акціонерами і дотримання прав людини. Соціальні / етичні індекси служать орієнтиром для SRI-фондів (socially responsible investments). Для їх розрахунків

використовується як публічна, так і внутрішня інформація про компанію, проводяться опитування серед всіх зацікавлених сторін.

Індекс Dow Jones Sustainability Index (далі DJSI), що передбачає розрахунок рівня соціальної відповідальності компаній, з'явився відносно недавно - в 1999 році.

Це група індексів стійкого розвитку, які базуються на принципах відбору кращих компаній з базових індексів Dow Jones Dow Jones. Вони включають: світові індекси стійкості Dow Jones Sustainability World Indexes (10% кращих компаній з найбільших 2500 компаній, включених до Dow Jones Global Index за 64 промисловими групами з 33 країн світу. Базове значення індексів - 1000) та європейські індекси стійкості Dow Jones STOXX Sustainability Indexes (кращі 20% компаній, включених до Dow Jones STOXX 600 Index. Базове значення індексів - 100) [3, с.221].

Dow Jones Sustainability Indexes розраховуються за великою кількістю параметрів шляхом заповнення підприємствами спеціальних щорічних анкет. Отримані дані перевіряються спеціально уповноваженим аудитором - сьогодні це авторитетне консалтингове підприємство Price water house Coopers.

Інший індекс FTSE4Good починає свою історію з 2001 року. Три напрямки розглядаються для підрахунку індексу: екологічна стійкість компаній, взаємини з акціонерами і ставлення до прав людини. FTSE4Good- це фондова група індексів, призначених для підвищення інвестицій в компанії, які відповідають всесвітньо визнаних стандартів корпоративної відповідальності. Всі компанії, включені в FTSE4Good Index Series, відповідають найсуворішим екологічним, соціальним і управлінським критеріям і позиціонуються відповідним чином.

Індекс Domini Social Investment (DSI 400) - це зважений за ознакою капіталізації індекс 400 компаній, відібраних за соціальними та екологічними критеріями (вибірка близька до 8&P 500). Серед фільтрів розрахункової бази цього індексу компанії-виробники зброї, алкоголю, тютюнових виробів, ядерної енергетики та азартних ігор. Оцінка здійснюється на основі рейтингу КІЛ за 9 факторами, що характеризуються за принципом «сильних та слабких позицій».

Так само набирає популярності в практичному використанні методика вимірювання індексу соціальних інвестицій, SROI (social return on investment). Це методика розрахунку, яка показує рівень ефективності (прибутковості/збитковості) вкладених інвестицій в соціальну сферу. Має на меті оптимізувати соціальні затрати, за рахунок їх об'єктивної оцінки, планування та контролю реалізації. Методика вимірює неекономічний (соціальний, екологічний та ін.) внески, які компанія реалізує за допомогою соціальних проектів. SROI може бути використана організацією будь-якого типу в цілях оцінки впливу на свої зацікавлені сторони, вдосконалення своєї діяльності та підвищення ефективності своїх інвестицій. В основі оцінки соціальної ефективності інвестицій лежить аналіз витрат і вигод (cost-benefit analysis). SROI вимірює цінність створюваних благ і витрати на створення цих благ.

Виділяють два типи SROI: оцінний - проводиться заднім числом, грунтується на значеннях показників, які вже отримані; і прогнозний - визначає, яка соціальна цінність буде отримана, якщо підприємство буде слідувати наміченої програми соціального розвитку [5].

Основні переваги від використання аналізу соціальної ефективності інвестицій SROI пов'язані з тим, що всі учасники проекту можуть подивитися на свою діяльність під соціально-економічним кутом зору. Метод є простим, логічним та універсальним, оскільки його результати можна інтерпретувати, як у звітах для внутрішнього використання, так і для зовнішніх цільових аудиторій через ЗМІ та нефінансові звіти (звіти з соціальної відповідальності, сталого розвитку та інші).

Американськими вченими Л. Бурком і Дж.-М. Логздоном була запропонована ще одна методика оцінки ефективності корпоративної соціальної політики компанії -

методика вимірювання стратегічних вигод компанії від заходів в області КСВ [6, с.59]. Згідно до неї, спочатку ідентифікували стратегічно важливих зацікавлених сторін, потім визначали проекти КСВ, спрямовані на задоволення потреб виявлених сторін; а потім вже демонстрували можливості позитивної наочності в області КСВ для зацікавлених сторін. Тобто, стратегічні вигоди компанії від заходів в області КСВ обумовлені етичністю поведінки співробітників, підвищенням їх продуктивності праці та прихильності компанії, зміцненням її ділового іміджу, лояльністю споживачів, патентним або інноваційним перевагами, поліпшенням якості продукції, збільшенням ринку збуту.

Російськими вченими запропонована методика оцінки ефективності корпоративної соціальної політики у форматі "інформаційної карти" [7, с.25]. Ця методика розроблена з урахуванням специфіки ділової активності російських підприємств і їхнього досвіду при розробці планів соціального розвитку, а також сучасних міжнародних розробок у цій галузі. Вона призначена для застосування в країнах з економікою, що розвивається і слабким громадянським суспільством. Проте методика відповідає вимогам та критеріям світових стандартів з соціальної відповідальності та нефінансової звітності. Практичне застосування цієї методики припускає залучення провідних фахівців та експертних спільнот на регіональному рівнях управління. Розрахунок ефективності здійснюється за допомогою кореляційних моделей, що визначають характер взаємозв'язків між обсягами внутрішніх і зовнішніх соціальних інвестицій та підсумковими показниками ділової та соціальної активності компанії та її основних зацікавлених сторін.

Застосовувати нормативно-індикативний підхід до методики оцінки корпоративної соціальної відповідальності пропонує Грицина Л. А. [8, с. 9-10].

Показниками оцінки, на її думку, мають бути: екологічної відповідальності: віднесені коефіцієнти сплати екологічних зборів, достатності витрат на природоохоронні заходи, екологоємності продукції підприємства тощо; суспільної відповідальності: коефіцієнти податкового навантаження, якості продукції, благодійної діяльності підприємства, працевлаштування інвалідів, економічних втрат, інформаційної відкритості тощо; трудової відповідальності: показники виробничого травматизму, фінансування заходів з охорони праці, відповідності умов праці санітарно-гігієнічним нормам, загальної плинності кадрів тощо; економічної відповідальності: коефіцієнти зносу основних фондів, оборотності активів, рентабельності активів, поточної, швидкої та абсолютної ліквідності тощо.

Для формування системної картини в сфері оцінки соціальної відповідальності, доцільно розглядати КСВ в двох взаємопов'язаних аспектах: кількісному, тобто скільки коштів інвестується в соціальні завдання; і якісному, тобто як і наскільки комплексно цей процес організований.

Кількісний аспект передбачає здійснення безпосередньої оцінки фінансових витрат компаній на соціальні програми та ініціативи. Характеристикою даного аспекту може служити кількісний індекс соціальних інвестицій, включаючи його підіндекси. Дані індикатори припускають діагностику як абсолютної, так і відносної величини грошових сум, що виділяються компаніями на соціальні програми. Якісний же аспект пов'язаний з оцінкою ступеня повноти і комплексності процесу соціальних інвестицій. Характеристика цього аспекту здійснюється за допомогою якісного індексу соціальних інвестицій. Фактично даний індекс дозволяє визначити ступінь диверсифікації соціальних інвестицій, рівень організаційної підтримки та інформаційного забезпечення соціальної діяльності.

Відповідно до Глобального договору ООН рівень соціально відповідальної діяльності підприємств оцінюється за такими основними групами показників [9]: економічна та екологічна результативності; результативності організації праці;

результативність у сфері прав людини; результативність взаємодії з суспільством; результативність у сфері відповідальності за продукцію. Наведені показники узагальнюються та опубліковуються на добровільних засадах у складі соціальної звітності підприємств, які приєднались до Глобального договору ООН шодо соціальної відповідальності бізнесу.

Висновки. Аналіз методик оцінювання рівня корпоративної соціальної відповідальності показав їх різноманіття та виявив ряд недоліків. Кожний з них не дає змоги повноцінно проаналізувати сукупність складових КСВ, розкрити її стан. Всі зазначені методики мають різну базу аналізу, що ускладнює поєднання отриманих результатів за аналізом різних складових та елементів КСВ. Дуже часто сама оцінка КСВ має необов'язковий характер, а здійснюється по ініціативі підприємства. Відсутня єдина методика оцінки соціальної відповідальності, яка враховує особливості функціонування вітчизняних підприємств. Після перерахування всіх цих недоліків, стає очевидним, що в Україні існує потреба в розробці на законодавчій основі для суб'єктів бізнесу, якщо не універсальної методики оцінки КСВ, то хоча б методики, яка буде описана певними нормативними рамками. Це дозволить всім зацікавленим сторонам бізнес процесу отримати таку необхідну інформацію при ухваленні свої рішень.

Список використаних джерел:

1. *Братющенко, С. В. Корпоративная социальная ответственность бизнеса как институт государственно-частного партнерства и эффективной региональной и социальной политики // С. В. Братющенко, В. Е. Селиверстов // Регион: экономика и социология. - 2007. - №4. - С. 189-206.*
2. *Перекрестов, Д. Г. Корпоративная социальная ответственность: вопросы теории и практики [Текст]: монография / Д. Г. Перекрестов, И. П. Поварим, В. А. Шабаев. - М.: Издательский дом «Академия Естествознания», 2011. - 216 с.*
3. *Корпоративна соціальна відповідальність в управлінні акціонерними товариствами / К. С. Сурніна // Экономика Крыма. - 2013. - № 1. - С. 220-224. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econkr_2013_1_47*
4. *Корпоративна соціальна відповідальність: моделі та управлінська практика: підручник. – К. : Вид-во «Фарбований лист», 2011. – 480 с., с. 417*
5. *What is SROI? / Електронний ресурс / Social Impact ScotlandSocial Impact Scotland /http://www.socialimpactscotland.org.uk/understanding-social-impact/methods-and-tools/sroi/what-is-sroi/ - режим доступу – назва з екрану*
6. *Бурк, Л. Как окупается корпоративная социальная ответственность / Л. Бурк, Дж. М. Логздон // Российский журнал менеджмента. – 2010. – Т. 8, № 4. – С. 57–68.*
7. *Кашин, В. Методика оценки эффективности корпоративной социальной политики (социальных инвестиций и социального партнерства) / В. Кашин, А. Нещадин, Г. Тульчинский. – 27/05/2009 // Человек и труд. – 2009. – № 05. – С. 20-28.*
8. *Грицина, Л. А. Механізм формування корпоративної соціальної відповідальності в управлінні підприємством [Текст] : автореферат... канд. економ. наук, спец.: 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (машинобудування) / Грицина Л. А. – Хмельницький : МОН Укр. Хмельницький нац. ун-т, 2009. – 20 с.*
9. *The Global Compact: огляд діяльності 2006-2009. - К.: Global Compact Network Ukraine, 2009. - 12 с.*

References (BSI):

1. Bratyushchenko, S. V. Korporativnaya social'naya otvetstvennost' biznesa kak institut gosudarstvenno-chastnogo partnerstva i ehffektivnoj regional'noj i social'noj politiki // S.V. Bratyushchenko, V.E. Seliverstov // Region: ehkonomika i sociologiya. - 2007. - №4. - S. 189-206.
2. Perekrestov, D. G Korporativnaya social'naya otvetstvennost': voprosy teorii i praktiki [Tekst]: monografiya / D. G. Perekrestov, I. P. Povarim, V.A . SHabaev. - M.: Izdatel'skij dom «Akademiya Estestvoznaniya», 2011. - 216 s.
3. Korporaty`vna social`na vidpovidal`nist` v upravlinni akcionerny`my` tovary`stvamy` / K. S. Surnina // Эkonomy`ka Krыta. - 2013. - № 1. - S. 220-224. - Rezhy`m dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econkr_2013_1_47
4. Korporativna sotsíal'na vídpovídal'nist': modelí ta upravlíns'ka praktika: pídruchnik. – K. : Vid-vo «Farbovaniy list», 2011. – 480 s., s. 417

5. Burk, L. Kak okupaetsya korporativnaya social'naya otvetstvennost' / L. Burk, Dzh. M. Logzdon // Rossijskij zhurnal menedzhmenta. – 2010. – T. 8, № 4. – S. 57–68.
6. Kashin, V. Metodika ocenki ehffektivnosti korporativnoj social'noj politiki (social'nyh investicij i social'nogo partnerstva) / V. Kashin, A. Neshchadin, G. Tul'chinskij. – 27/05/2009 // CHelovek i trud. – 2009. – № 05. – S. 20-28.
7. Gry`cy`na, L. A. Mexanizm formuvannya korporaty`vnoyi social`noyi vidpovidal`nosti v upravlinni pidpry`yemstvom [Tekst] : avtoreferat... kand. ekonom. nauk, specz.: 08.00.04 - ekonomika ta upravlinnya pidpry`yemstvamy` (mashy`nobuduvannya) / Gry`cy`na L. A. – Xmel`ny`cz`ky`j : MON Ukr. Xmel`ny`cz`ky`j nacz. un-t, 2009. – 20 s.
8. The Global Compact: oglyad diyal`nosti 2006-2009. -K.: Global Compact Network Ukraine, 2009. - 12 c.

Keywords: *corporate social responsibility; stakeholders; methods of assessing CSR; the level of CSR; social stocks indices; not stock social indices; CSR assessment indicators.*
Ключові слова*: корпоративна соціальна відповідальність; стейкхолдери; методики оцінки КСВ; підходи оцінки КСВ; рівень КСВ; соціальні фондові індекси; нефондові соціальні індекси; показники оцінки КСВ.*
Ключевые слова: *корпоративная социальная ответственность; стейкхолдеры; методики оценки КСО; уровень КСО; социальные фондовые индексы; нефондовые социальные индексы; показатели оценки КСО.*

УДК 658:33.519.8:621(477)

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАШИНОБУДУВАННЯ

Лясковець Олексій Володимирович, аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

Oleksiy Lyaskovets, Graduate student of the Department of Finance, Banking and Insurance, Zaporizhzhya National University, Zaporozhye, Ukraine

O. Lyaskovets. Modern approaches to evaluation and projecting economic safety in machine building enterprises.

The article presents the results of research of modern methods of forecasting the efficiency of the enterprises of mechanical engineering, which allowed to estimate the level of economic security of these enterprises. The use of the simple moving average method was proposed with the purpose of forecasting the main indicators of the activity of a separate group of enterprises and to increase the reliability of evaluation of the received data. In the course of the analysis, the level of economic security development was assessed and measures were taken to establish the activity of the mechanical engineering enterprises. It is concluded that according to the results of the forecast, the following trend follows the medium method: PuJSC «Zaporizhzhya Mechanical Plant» in 2018 is characterized by a deterioration in the efficiency of the production process, as most indicators have a negative tendency, that is, there was a decline in the level of economic security development; PrJSC «Zaporizhbudmash» in 2018 will increase the level of development of economic security, as the results of financial activity have improved, there is a tendency for the stability of development. Therefore, the use of forecasting methods is appropriate, which confirmed the results of the study and for PuJSC «Zaporizhzhya Mechanical Plant» it is necessary to use a set of measures to increase the level of development of economic security and to avoid the impact of environmental threats.

Лясковець О. В. Сучасні підходи до оцінки та прогнозування економічної безпеки на підприємствах машинобудування.

В статті відображено результати дослідження сучасних методів прогнозування ефективності діяльності підприємств машинобудування, що дозволило оцінити рівень економічної безпеки даних підприємств. Запропоновано використання методу простого ковзного середнього з метою прогнозу основних показників діяльності виокремленої групи підприємств та для підвищення достовірності оцінки отриманих даних. В процесі проведеного аналізу оцінено рівень розвитку економічної безпеки та виокремлено заходи щодо налагодження діяльності підприємств машинобудування. Зроблено висновок, що за результатами проведеного прогнозу за методом середніх величин спостерігається наступна тенденція: ПАТ «Запорізький механічний завод» у 2018 р. характеризується погіршенням ефективності діяльності, процесу виробництва, оскільки більшість показників мають негативну тенденцію, тобто відбулося зниження рівня розвитку економічної безпеки; ПрАТ «Запоріжбудмаш» у 2018 р. підвищить рівень розвитку економічної безпеки, оскільки покращилися результати фінансової діяльності, намітиться тенденція стабільності розвитку. Отже, використання методів прогнозування є доцільним, що підтвердили результати дослідження та для ПАТ «Запорізький механічний завод» є необхідним використання сукупності заходів щодо підвищення рівня розвитку економічної безпеки та з метою уникнення дії загроз оточуючого середовища.

Лясковец А. В. Современные подходы к оценке и прогнозированию экономической безопасности на предприятиях машиностроения.

В статье отражены результаты исследования современных методов прогнозирования эффективности деятельности предприятий машиностроения, что позволило оценить уровень экономической безопасности данных предприятий. Предложено использование метода простого скользящего среднего с целью прогноза основных показателей деятельности выделенной группы предприятий и для повышения достоверности оценки полученных данных. В процессе проведенного анализа оценен уровень развития экономической безопасности и выделены мероприятия по налаживанию деятельности предприятий машиностроения. Сделан вывод, что по результатам проведенного прогноза по методу средних величин наблюдается следующая тенденция: ПАО «Запорожский механический завод» в 2018 характеризуется ухудшением эффективности

© ***O. Lyaskovets / Лясковець О. В., 2017***

деятельности, процесса производства, поскольку большинство показателей имеют негативную тенденцию, то есть произошло снижение уровня развития экономической безопасности; ЗАО «Запорожстроймаш» в 2018 повысит уровень развития экономической безопасности, поскольку улучшились результаты финансовой деятельности, наметится тенденция стабильности развития. Таким образом, использование методов прогнозирования целесообразно, что подтвердили результаты исследования и для ОАО «Запорожский механический завод» необходимо использование совокупности мероприятий по повышению уровня развития экономической безопасности и во избежание действия угроз окружающей среды

Постановка проблеми. За умов невизначеності, зростання числа загроз оточуючого середовища діяльність підприємств машинобудування постійно погіршується, що вкрай негативно впливає на добробут країни. Відповідно виникає необхідність у визначенні та оцінці можливості виникнення ризиків, очікуваних результатів діяльності підприємств, що є можливим за умови використання сучасних методів прогнозування. Крім того, використання прогнозних методів дозволяє оцінити наявний рівень економічної безпеки та його зміну в довгостроковому періоді. Тому виникає потреба у використанні прогнозних методів на підприємствах машинобудування з метою оцінки ефективності їх діяльності та визначення рівня розвитку економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо використання методів прогнозування для оцінки рівня економічної безпеки, здійснення інтегральної оцінки економічної безпеки, проведення економіко-математичного моделювання були досліджені багатьма вченими, а саме: Афанасьєв Є.В. [1]; Бехтер Л. А. [2]; Біломістна І. І., Ковальчук А. В. [3]; Вихристюк О. С. [4]; Маслак О. І. [5]; Муренко Т. О. [6]; Ткаченко А. М. [8]; Турило А. М. [9]; Щекович О. С. [10]. Незважаючи на наявність значної кількості досліджень, варто відзначити, що не враховано основні показники діяльності підприємств машинобудування, які б дозволили оцінити рівень економічної безпеки.

Метою статті є дослідження сучасних методів прогнозування ефективності діяльності підприємств машинобудування, використання на практиці методу простого ковзного середнього, оцінка рівня розвитку економічної безпеки, виокремлення заходів щодо налагодження діяльності підприємств машинобудування.

Виклад основного матеріалу. З метою більш точного визначення рівня розвитку економічної безпеки, а особливо основних показників діяльності використовують методи прогнозування. Існує безліч методів прогнозування, але ми скористаємося методом середніх величин, адже він дає змогу більш точно спрогнозувати основні показники складових розвитку економічної безпеки підприємств машинобудування. Саме використання методу середніх величин дає змогу спрогнозувати економічну безпеку, ефективність діяльності, проаналізувати залежність між показниками розвитку економічної безпеки, оцінити вплив результатів діяльності підприємства на ЕБ.

На підставі прогнозних даних ми матимемо можливість оцінити вплив найбільш відчутних загроз ринкового середовища на розвиток економічної безпеки, створити можливості щодо покращення рівня економічної безпеки, підвищення суми прибутку, зменшення числа ризиків, скорочення суми фінансових витрат та суми заборгованості. Метод середніх величин розраховується на підставі методів зваженого ковзного середнього, простого ковзного середнього та ін. Ми використаємо метод простого ковзного середнього, для якого характерним є врахування конкретних значень аналізованого ряду та відповідно інтервал даних становитиме 5 років (n=5). Спочатку розрахуємо даний метод по підприємству ПАТ «Запорізький механічний завод» та визначимо можливість розвитку економічної безпеки у 2012-2018 рр. За результатами проведеного аналізу, можна відзначити, що підприємство у 2017 р. матиме незначне

покращення, але у 2018 р. показники фінансової діяльності мають динаміку до зниження (табл. 1).

Зокрема, в 2017 р. у порівнянні з 2016 р. за основними показниками розвитку економічної безпеки спостерігалося зростання, а саме: чистий прибуток зросте на 1355 тис. грн. або у 1,2 рази; сума власного капіталу збільшиться на 31555 тис. грн. чи 52%; зростання обсягу прибутку від продажу становитиме 1960 тис. грн. або 29%; підвищиться чисельність працюючих на 52 особи; зменшиться сума позикового капіталу на 1089 тис. грн. чи на 33%; скоротиться сума фінансових витрат на 109 тис. грн. або 35% (рис. 1). Слід зауважити, що обсяг готової продукції у 2017 р. відносно 2016 р. зменшиться на 2058 тис. грн. або на 30%, але у 2018 р. відбудеться зростання на 159 тис. грн. або 3,36%.

Таблиця 1

Аналіз прогнозних показників за методом ковзної середньої ПАТ «Запорізький механічний завод» у 2012-2018 рр.

Роки	Чистий прибуток	Власний капітал	Прибуток від продажу продукції	Готова продукція	Чисельність працюючих	Фінансові витрати	Позиковий капітал	Собівартість реалізованої продукції	Дебіторська заборгованість	Кредиторська заборгованість
2012	3897	144675	11375	3952	342	63	1780	33556	20178	6835
2013	2776	137540	8595	3490	295	154	870	25105	14983	7866
2014	2795	60320	7640	4241	268	198	1953	22413	17791	751
2015	1824	59539	9073	5256	241	280	2965	20819	8907	2048
2016	1129	61075	6721	6807	221	310	3253	20023	22641	3054
2017	2484	92630	8681	4749	273	201	2164	24383	16900	4111
2018	2202	82221	8142	4909	260	229	2241	22549	16244	3566

Примітка. Джерело: [розроблено автором на основі [7]

Проте у 2017 р. відносно 2016 р. відбулися негативні зміни, оскільки спостерігається зростання сума кредиторської заборгованості підвищилася на 1057 тис. грн. або 35% та собівартість реалізованої продукції зросла на 4360 тис. грн. чи на 22% (рис. 1).

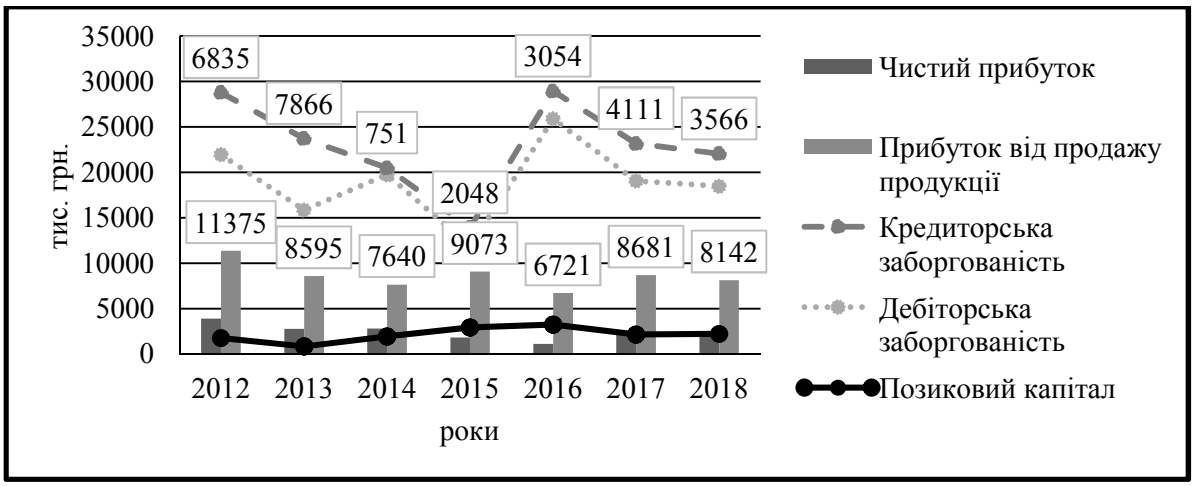

Рис. 1 Динаміка прогнозних показників діяльності за методом ковзної середньої ПАТ «Запорізький механічний завод» у 2012-2018 рр., тис. грн. [розроблено автором на основі [7]

З табл. 1, рис. 1 видно, що у 2018 р. відносно 2017 р. більшість показників погіршилася. Отримані прогнозні показники показують, що підприємство планує зменшення суми чистого прибутку у 2018 р. відносно 2017 р. на 283 тис. грн. чи на 11,37% при одночасному скороченні власного капіталу на 10409 тис. грн. або на 11,24%. У 2018 р. відносно 2017 р. плановий обсяг готової продукції збільшиться на 159 тис. грн. чи на 3,36%, але одночасно відбудеться зменшення прибутку від продажу продукції на 539 тис. грн. чи на 6,21%. При цьому у 2018 р. відносно 2017 р. спостерігається зростання позикового капіталу на 77 тис. грн. чи на 3,55% та одночасне підвищення фінансових витрат на 28 тис. грн. чи на 13,73%. Планується скорочення суми кредиторської заборгованості у 2018 р. відносно 2017 р. на 545 тис. грн. чи на 13,25% та зменшення суми дебіторської заборгованості на 656 тис. грн. чи на 3,88%. Варто відзначити, що зменшення дебіторської та кредиторської заборгованості свідчить про незначне покращення результатів діяльності та платоспроможності підприємства. Відповідно до прогнозних даних 2018 р. для підприємства буде характерним погіршення ефективності діяльності, процесу виробництва, зменшення обсягів продажу, зниження рівня розвитку економічної безпеки, оскільки більшість показників матиме негативну тенденцію. Отже, можна відзначити, що у 2018 р. число загроз ринкового середовища збільшиться і тому слід розробити ефективні заходи захисту та протидії можливим ризикам в майбутньому з метою підвищення рівня РЕБП, покращення результатів діяльності.

Перейдемо до прогнозу ефективності діяльності та розвитку економічної безпеки підприємства ПрАТ «Запоріжбудмаш» у 2012-2018 рр. (табл. 2). Відповідно до прогнозних даних 2017 р. у порівнянні з 2016 р. підприємство планує скорочення суми позикового капіталу на 762 тис. грн. або 63%, що спричинить відповідно зниження собівартості реалізованої продукції на 2395 тис. грн. чи на 44%, але і зростання кредиторської заборгованості на 82 тис. грн. чи на 72%.

Таблиця 2

Аналіз прогнозних показників за методом ковзної середньої ПрАТ «Запоріжбудмаш» у 2012-2018 рр.

Роки	Чистий прибуток	Власний капітал	Прибуток від продажу продукції	Готова продукція	Чисельність працюючих	Фінансові витрати	Позиковий капітал	Собівартість реалізованої продукції	Дебіторська заборгованість	Кредиторська заборгованість
2012	-180	4855	-73	63	44	4	340	2634	555	281
2013	-392	4462	146,5	272	37	7	304	2428	501	235
2014	900	4463	53,4	170	22	6	231	2351	429	212
2015	67,1	4463,6	104,9	290	22	2,8	154,1	2192	434,8	142,8
2016	98,3	4629	38,4	514	28	5,2	1209,2	5391,6	411,9	114,8
2017	99	4575	54	262	31	5	448	2999	466	197
2018	154	4518	79	302	28	5	469	3072	449	180

Примітка. Джерело: [розроблено автором на основі [7]

Одночасно в діяльності підприємства планується у 2017 р. відносно 2016 р. збільшити чисельність персоналу на 3 особи, що дасть змогу покращити ефективність роботи та дозволить у 2017 р. отримати прибуток від продажу у розмірі 54 тис. грн., в

той час, як у 2016 р. було отримано 38 тис. грн. та зберегти фінансові витрати у 2017 р. на такому ж рівні, що в 2016 р., тобто становитимуть 5 тис. грн. (табл. 2, рис. 2).

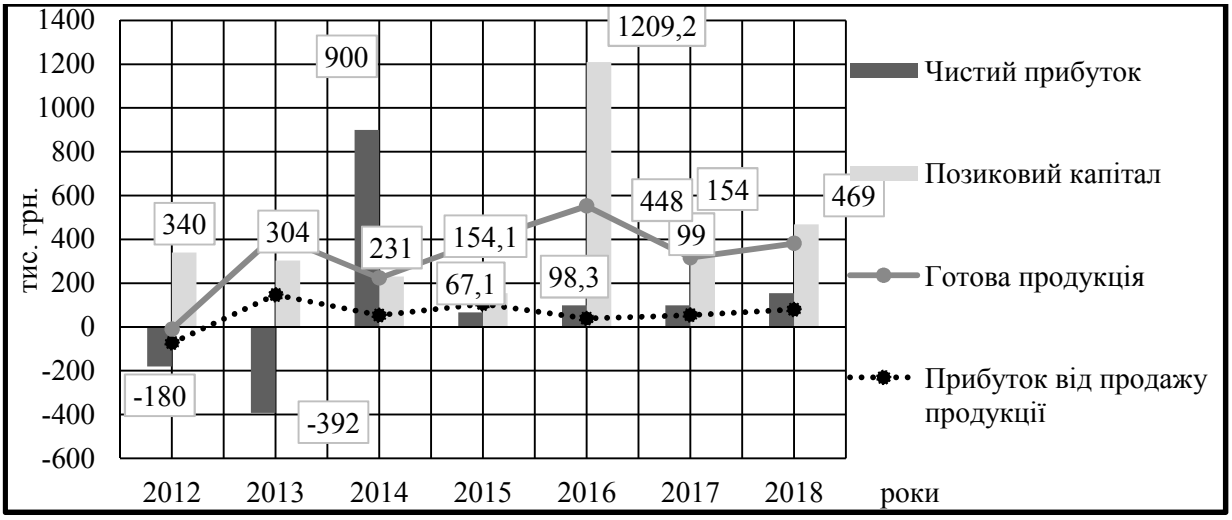

Рис. 2 Динаміка прогнозних показників діяльності за методом ковзної середньої ПрАТ «Запоріжбудмаш» у 2012-2018 рр., тис. грн. [розроблено автором на основі [7]

Проте у 2017 р. відносно 2016 р. прогнозується скорочення обсягу готової продукції на 252 тис. грн. чи на 49%, що зумовить зменшення суми власного капіталу на 54 тис. грн. або на 1%, та за прогнозними даними у 2017 р. підприємство отримає прибуток у розмірі 99 тис. грн. (рис. 2). Можна відзначити, що у 2017 р. фінансова діяльність підприємства погіршиться та розвиток економічної безпеки буде на низькому рівні.

Згідно з прогнозними даними 2018 р., підприємство планує у порівнянні з 2017 р. залишити суму фінансових витрат на тому ж рівні, що сприятиме підвищенню обсягу випуску готової продукції на 40 тис. грн. чи на 15,19%, хоча планова чисельність персоналу скоротиться на 3 особи. При цьому у 2018 р. відносно 2017 р. планується зростання суми позикового капіталу на 22 тис. грн. чи на 4,81% при одночасному зменшенні кредиторської заборгованості на 17 тис. грн. або на 8,51% та підвищенні собівартості реалізованої продукції на 73 тис. грн. або на 2,44%, адже подібні зміні зумовлять зростання у 2018 р. відносно 2017 р. прибутку від продажу продукції на 25 тис. грн. чи 47,02%, підприємство отримає прибуток у розмірі 154 тис. грн., що перевищує обсяг 2017 р. на 56 тис. грн. чи 56,48% (табл. 2, рис. 2). Однак сума власного капіталу у 2018 р. відносно 2017 р. зменшиться на 56 тис. грн. чи 1,23% та одночасно відбудеться скорочення дебіторської заборгованості на 18 тис. грн. чи 3,8%.

За результатами проведеного аналізу ми можемо стверджувати, що у 2018 р. по підприємству ПрАТ «Запоріжбудмаш» результати виробничої, фінансової діяльності будуть зростати, підвищяться основні показники складових розвитку економічної безпеки, поліпшиться рівень фінансової стійкості, оскільки відбудеться перехід від кризового стану до стабільного розвитку. Для підприємства характерним буде налагодження розвитку економічної безпеки за рахунок покращення результатів діяльності, зменшиться число ризиків, загрози зовнішнього та внутрішнього середовища будуть своєчасно виявлені та розроблені відповідні способи протидії. За рахунок проведеного прогнозу підприємство матиме можливість оцінити перспективи свого розвитку, вжити заходів щодо підвищення рівня РЕБП, визначити загрози оточуючого середовища, розробити ефективні засоби протидії виявленим ризикам, мінімізувати витрати та підвищити прибуток.

Висновки. За результатами проведеного прогнозу за методом середніх величин спостерігається наступна тенденція: ПАТ «Запорізький механічний завод» у 2018 р. характеризується погіршенням ефективності діяльності, процесу виробництва, оскільки більшість показників мають негативну тенденцію, тобто відбулося зниження рівня розвитку економічної безпеки; ПрАТ «Запоріжбудмаш» у 2018 р. підвищить рівень розвитку економічної безпеки, оскільки покращилися результати фінансової діяльності, намітиться тенденція стабільності розвитку. Отже, використання методів прогнозування є доцільним, що підтвердили результати дослідження та для ПАТ «Запорізький механічний завод» є необхідним використання сукупності заходів щодо підвищення рівня розвитку економічної безпеки та з метою уникнення дії загроз оточуючого середовища.

Список використаних джерел:

1. Афанасьєв Є. В. Моделювання та методологічні підходи до інтегральної оцінки рівня економічної безпеки підприємств гірничо-металургійного та агропромислового кластерів [Електронний ресурс] / Є. В. Афанасьєв, О. Г. Рябека // Ефективна економіка. – 2013. – № 7. – Режим доступу до журналу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_7_34.

2. Бехтер Л. А. Методичний підхід для отримання інтегральної оцінки економічної безпеки сільськогосподарських підприємств на основі методу ентропії [Електронний ресурс] / Л. А. Бехтер // Бізнес Інформ. Серія : економіка, економіко-математичне моделювання. – 2013. – №2. – С. 83-87. – Режим доступу до журн. : http://www.business-inform.net/pdf/2013/2_0/83_87.pdf.

3. Біломістна І. І., Ковальчук А. В. Оцінка стану фінансової безпеки на основі економіко-математичного моделювання [Електронний ресурс] / І. І. Біломістна, А. В. Ковальчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : економічні науки. – 2014. – Вип. 4. – С. 28-32. – Режим доступу до журн. : http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_04/08.pdf.

4. Вихристюк О. С. Методичні підходи до вимірювання економічної безпеки підприємства / О.С. Вихристюк // Наукові праці МАУП. – 2010. – Вип. 1(24). – С. 194-200.

5. Маслак О. І. Підходи до прогнозування змін показників економічної безпеки підприємства на довготривалий період / О.І. Маслак, Н.Є. Гришко // Економіка та держава. – 2012. – № 12. – С. 8-13.

6. Муренко Т. О. Діагностика загроз економічній безпеці підприємства / Т. О. Муренко // Економіка і фінанси. Серія : економічна безпека. – 2014. – № 1. – С. 3-6.

*7. Річна фінансова звітність підприємств Запорізької області у 2012–2016 рр. [Електронний ресурс] / Річна інформація // Офіційний сайт **Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України (SMIDA)**. – 12.10.2016. – Режим доступу : http://smida.gov.ua/.*

8. Ткаченко А. М. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства / А.М. Ткаченко, О.Л. Резніков // Вісник Економічної науки України. – 2010. – №1. – С. 101-106.

9. Турило А М. Моделювання та методичні підходи до інтегральної оцінки економічної безпеки підприємства / А.М. Турило, Є.В. Афанасьєв, С.В. Капітула // Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ: науковий збірник. – 2007. – №4(12). – С. 32-42.

10. Щекович О. С. Методологічні підходи до оцінки та прогнозування економічної безпеки суб'єктів господарювання на галузевому, міжгалузевому та регіональному рівнях / О.С. Щекович, М.Г. Афанасьєва // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – Тернопіль : Видавничо- поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2013. – Т. 14. – №1. – С. 184-193.

***References**:*

1. Afanasiev Ie. V., Riabeka O. H. (2013), "Modeling and methodological approaches to the integrated assessment of the level of economic security of enterprises of mining, metallurgy and agro-industrial clusters", [Modeliuvannia ta metodolohichni pidkhody do intehralnoi otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky pidpryiemstv hirnycho-metalurhiinoho ta ahropromyslovoho klasteriv], Efektyvna ekonomika, № 7, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_7_34.

2. Bekhter L. A. (2013), "Methodical approach for obtaining an integrated estimation of economic safety of agricultural enterprises on the basis of the entropy method", [Metodychnyi pidkhid dlia otrymannia intehralnoi otsinky ekonomichnoi bezpeky silskohospodarskykh pidpryiemstv na osnovi metodu entropii], BUSINESS INFORM, Economic and Mathematical Modeling, №2, pp. 83-87, available at: http://www.business-inform.net/pdf/2013/2_0/83_87.pdf.

3. Bilomistna I. I., Kovalchuk A. V. (2014), "Assessment of the state of financial security on the basis of economic-mathematical modeling", [Otsinka stanu finansovoi bezpeky na osnovi ekonomiko-matematychnoho

modeliuvannia], Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu, Seriia : ekonomichni nauky, № 4, pp. 28-32, available at: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_04/08.pdf.

4. Vykhrystiuk O. S. (2010), "Methodological approaches to measuring the economic security of the enterprise", [Metodychni pidkhody do vymiriuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpryiemstva], Naukovi pratsi MAUP, №1(24), pp. 194-200.

5. Maslak O. I. (2012), "Approaches to forecasting changes in the indicators of economic security of the enterprise for a long period", [Pidkhody do prohnozuvannia zmin pokaznykiv ekonomichnoi bezpeky pidpryiemstva na dovhotryvalyi period], Ekonomika ta derzhava, № 12, pp. 8-13.

6. Murenko T. O. (2014), "Diagnostics of threats to economic safety of the enterprise", [Diahnostyka zahroz ekonomichnii bezpetsi pidpryiemstva], Economics and Finance, № 1, pp. 3-6.

*7. "Annual financial statements of enterprises of Zaporizhzhia oblast in 2012-2016", **SMIDA**, available at: http://smida.gov.ua/ (access October 12, 2016).*

8. Tkachenko A. M., Reznikov O. L. (2010), "Estimation of the level of economic security of the enterprise", [Otsinka rivnia ekonomichnoi bezpeky pidpryiemstva], Visnyk Ekonomichnoi nauky Ukrainy, №1, pp.. 101-106.

9. Turylo A. M., Afanasiev Ie. V., Kapitula S. V. (2007), "Modeling and methodical approaches to integral assessment of economic safety of the enterprise", [Modeliuvannia ta metodychni pidkhody do intehralnoi otsinky ekonomichnoi bezpeky pidpryiemstva], Visnyk Kryvorizkoho ekonomichnoho instytutu KNEU: naukovyi zbirnyk, №4(12), pp. 32-42.

10. Shchekovych O. S., Afanasieva M. H. (2013), "Methodological approaches to the estimation and forecasting of economic safety of economic entities at sectoral, interindustrial and regional levels", [Metodolohichni pidkhody do otsinky ta prohnozuvannia ekonomichnoi bezpeky sub'iektiv hospodariuvannia na haluzevomu, mizhhaluzevomu ta rehionalnomu rivniakh], Ekonomichnyi analiz : zb. nauk. prats. – Ternopil : Vydavnycho- polihrafichnyi tsentr Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu «Ekonomichna dumka», volume 14, №1, pp. 184-193.

Keywords: *forecasting; the method of simple moving average; development of economic safety; enterprises of mechanical engineering; forecast indicators.*

Ключові слова: *прогнозування; метод простого ковзного середнього; розвиток економічної безпеки; підприємства машинобудування; прогнозні показники.*

Ключевые слова: *прогнозирование; метод простого скользящего среднего; развитие экономической безопасности; предприятия машиностроения; прогнозные показатели.*

УДК 338.45.01

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ В МЕТАЛУРГІЙНІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Карпуніна Марина Станіславівна, старший викладач, Класичний приватний університет, maruna@mail.ua, +380688632197

Marina Karpunina, senior lecturer, Classic Private University

M. Karpunina. The conceptual bases of mechanism of resource management in the steel industry in Ukraine.

The author founds a conceptual basis of implementing the mechanism of managing resource conservation process in steel industry of Ukraine by identifying the economic and management components within the mechanism of resource conservation in steel industry. The content and economic relationship of the economic and management components within the conceptual approaches of implementing the mechanism of managing resource conservation process in steel industry is grounded. The results and effects at the level of the economic and management components the conceptual approaches of implementing the mechanism of managing resource conservation process in steel industry is defined and founded. The article offers the concept of steel industry development within implementing the mechanism of managing resource conservation process. The conceptual bases with the methodical approaches of the implementation of such a mechanism formulated the general concept of the development of the metallurgical industry in terms of realization of the mechanism of management of the process of resource conservation. This concept reflects the strategic goal of industry development in accordance with the country's economic development strategy, the goals of implementation of resource conservation at the industry level. The concept of the mechanism of the resource saving contains principles, conditions, levels and directions of the process of resource conservation at the level of the industry.

Карпуніна М. С. Концептуальні основи дослідження реалізації механізму управління процесом ресурсозбереження в металургійній галузі України.

Автором сформульовано концептуальні засади реалізації механізму управління процесом ресурсозбереження в металургійній галузі України шляхом виявлення економічної та управлінської складової механізму ресурсозбереження в галузі. Обґрунтовано зміст та взаємозв'язок економічної складової та складової управління у рамках концептуальних підходів реалізації механізму управління процесом ресурсозбереження галузі. Визначено та обґрунтовано зміст результатів та ефектів на рівні складових у рамках концептуальних підходів механізму управління процесом ресурсозбереження галузі. У статті запропоновано загальну концепцію розвитку металургійної галузі України в умовах реалізації механізму ресурсозбереження.У статті пропонується концепція розвитку сталеливарної галузі в рамках реалізації механізму управління процесом збереження ресурсів. Концептуальні засади щодо методичних підходів до реалізації такого механізму сформулювали загальну концепцію розвитку металургійної промисловості з точки зору реалізації механізму управління процесом збереження ресурсів. Ця концепція відображає стратегічну мету розвитку галузі відповідно до стратегії економічного розвитку країни, цілям реалізації збереження ресурсів на рівні галузі. Концепція механізму ресурсозбереження містить принципи, умови, рівні та напрямки процесу збереження ресурсів на рівні галузі.

Карпунина М. С. Концептуальные основы исследования реализации механизма управления процессом ресурсосбережения в металлургической отрасли Украины.

Автором сформулированы концептуальные основы реализации механизма управления процессом ресурсосбережения в металлургической отрасли Украины путем выявления экономической и управленческой составляющей механизма ресурсосбережения в отрасли. Обосновано содержание и взаимосвязь экономической составляющей и составляющей управления в рамках концептуальных подходов реализации механизма управления процессом ресурсосбережения отрасли. Определено и обосновано содержание результатов и эффектов на уровне составляющих в рамках концептуальных подходов механизма управления процессом ресурсосбережения отрасли. В статье предложена общая концепция развития металлургической отрасли Украины в условиях реализации механизма ресурсосбережения. В статье предлагается концепция развития сталелитейной отрасли в рамках реализации механизма управления процессом сохранения ресурсов. Концептуальные основы с

© *M. Karpunina / Карпуніна М. С., 2017*

методическими подходами к реализации такого механизма сформулировали общую концепцию развития металлургической промышленности с точки зрения реализации механизма управления процессом сохранения ресурсов. Эта концепция отражает стратегическую цель развития отрасли в соответствии с стратегией экономического развития страны, целям реализации сохранения ресурсов на уровне отрасли. Концепция механизма ресурсосбережения содержит принципы, условия, уровни и направления процесса сохранения ресурсов на уровне отрасли.

Постановка проблеми. Курс на забезпечення сталого зростання економіки України вимагає нових концептуальних підходів до управління стратегічно важливих галузей національної економіки, зокрема у напрямку реалізації потенціалу цих галузей за рахунок впровадження ефективного механізму ресурсозбереження. Це має стати інструментом стратегічного управління процесом ресурсозбереження галузі.

Стратегічне значення для соціально-економічного, технологічного та інноваційного зростання у контексті сталого розвитку України має металургійна галузь. Потенціал галузі формується за рахунок значних обсягів природних запасів сировини та інфраструктури металургійних підприємств. Однак, реалізація потенціалу за рахунок можливостей підвищення ефективності її функціонування стає більш актуальною. У контексті реалізації моделі сталого розвитку можуть бути повна структурна перебудова, глобальна модернізація, впровадження інновацій екологічної спрямованості, системи екологічного менеджменту, що дасть такі економіко-екологічні результати як: забезпечення довгострокового функціонування [2], вихід на нові ринки, підвищення якості, зниження собівартості продукції, підвищення позитивного іміджу, зниження навантаження на природне середовище, зниження екологічних платежів, покращення якості життя персоналу та населення тощо.

Водночас у металургійній галузі за останні роки загострилися проблеми модернізації підприємств металургійної та суміжних галузей національної економіки та сформувалися й інші істотні передумови й ризики, які зумовлені економічними (зміна кон'юнктури світового ринку, зростання вартості енергоносіїв, висока енергоємність вітчизняних підприємств, посилення протекціонізму на міжнародному ринку) й екологічними (посилення вимог міжнародних екологічних стандартів, виникнення негативної реакції населення на забрудненість навколишнього середовища, підвищення державного контролю, зростання ставок зборів за забруднення та екологічних штрафів) факторами.

Реалізація можливостей та вирішення потенційних загроз і ризиків розвитку металургійної галузі актуалізує питання впровадження заходів зі ресурсозбереження як прогресивного напряму використання ресурсного потенціалу галузі, що забезпечує економію природних ресурсів та ресурсів підприємств галузі та зростання виробництва продукції за умов раціонального використання сировини, палива та допоміжних матеріалів. Активізація реалізації механізму ресурсозбереження у рамках управління процесом ресурсозбереження у стратегічному вимірі в металургійній галузі забезпечить зростання економічної ефективності виробництва, збереження природних та інших видів ресурсів, скорочення обсягів забруднення довкілля, підвищення рівня життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Це ставить задачу щодо визначення та обґрунтування концептуальних основ до формування та реалізації механізму ресурсозбереження, що має стати практичним набуттям до впровадження стратегії ресурсозбереження на підприємствах металургійної галузі реального сектору України з метою досягнення високої конкурентоспроможності її продукції на світових ринках товарів.

Теоретичні та концептуальні підходи до розуміння ресурсозбереження у галузях національної економіки та механізми реалізації ресурсозбереження на рівні галузі досліджувалися багатьма вченими та науковцями, зокрема: І. Ансофф, Р. Близький, Д.

Веклич, В. Григорьєв, С. Дорогунцев, М. Іванов, І. Іпполітова, О. Кроллі, Л. Лозовський, С. Мочерний, А. Оксанич, Я. Олійник, Б. Райзберг, Е. Стародубцева, Р. Солоу, Г. Тейлор, Л. Хижняк та інші.

Мета статті полягає у визначенні концептуальних засад реалізації механізму управління процесом ресурсозбереження в металургійній галузі України шляхом виявлення економічної та управлінської складової механізму ресурсозбереження в галузі, а також обґрунтуванні змісту та взаємозв'язку економічної складової та складової управління у рамках концептуальних підходів реалізації механізму управління процесом ресурсозбереження галузі.

Виклад основного матеріалу. За оцінками експертів Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова, найбільші резерви підвищення енергоефективності в чорній металургії знаходяться у виробництві чавуну (зниження питомих витрат приблизно на 25%, або 5 млн. т у. п. / рік за обсягів виробництва на рівні 2013 р.) та виробництві сталі (зниження питомих витрат приблизно на 70%, або 1,5 млн. т у. п. / рік за обсягів виробництва на рівні 2013 р.). Причому перспективи інвестування лише у зниження енергоємності галузі становлять близько 200 млн. грн. [4, с. 38; 5]. Завдяки її потенціалу, який формує внутрішнє виробництво, металургійна галузь є однією із потужних експортоорієнтованих галузей економіки України. Це створює умови до виснаження ресурсного потенціалу галузі, а тому вартим уваги залишається проблема впровадження ресурсозбереження як процесу та діяльності на рівні галузі з метою збереження та підвищення конкурентоспроможності металургійної галузі на внутрішньому та світових ринках.

Реалізація механізму ресурсозбереження в металургійній галузі України на основі теоретико-методологічних проявів ресурсозбереження та концептуальних економіко-управлінських підходів процесу ресурсозбереження створить можливість до ефективного та раціонального використання ресурсів металургійного комплексу та господарського комплексу країни у цілому. Автором пропонується сформулювати концептуальні засади реалізації механізму ресурсозбереження в металургійній галузі України, базуючись на виявленні економічної та управлінської складової механізму ресурсозбереження в галузі (рис. 1). Це дає можливість адекватно оцінювати результати впровадження процесу ресурсозбереження на всіх рівнях управління – підприємства, галузі, національної економіки. Запропоновані концептуальні засади дослідження реалізації механізму ресурсозбереження у металургійній галузі можуть бути покладені в основу розробки концептуальної моделі реалізації механізму управління процесом ресурсозбереження в металургійній галузі України, а тому й стратегії ресурсозбереження цієї галузі.

Запропоновані складові показують підхід до прояву процесу ресурсозбереження, а саме досягнення ефективності використання ресурсів підприємства, галузі та економіки у цілому. Ефективність роботи підприємства являє собою комплексне відображення кінцевих результатів використання до оцінки ефективності заходів з ресурсозбереження на металургійному підприємстві, тому ефективність слід розуміти як досягнення поставлених цілей у найкоротші строки й з мінімальними витратами виробничих ресурсів [3, с. 194].

Через правильне поєднання економічних підходів та підходів управління реалізується зміст процесу ресурсозбереження.

Економічна складова концептуальних підходів механізму реалізації ресурсозбереження галузі на основі системного, параметричного та цільового підходів дає можливість досягти результатів впровадження механізму управління процесом ресурсозбереження щодо реалізації принципу функціональної повноти в економічній системі підприємства чи галузі шляхом впровадження методів управління функціональними підсистемами моделі системного аналізу; впровадження

оптимальних моделей розвитку галузі та підприємств галузі, встановлюючи залежності між витратами та результатами процесу управління економічною системою підприємства чи галузі шляхом використання методів математичного програмування і моделювання, математичної статистики, моделей теорії ігор тощо; узгодження та гармонізації економічних інтересів і цілей на різних рівнях управління процесом ресурсозбереження шляхом використання.

Управлінська складова концептуальних підходів механізму реалізації ресурсозбереження галузі на основі функціонального і процесного підходів дає можливість досягти результатів впровадження механізму управління процесом ресурсозбереження щодо якісного та комплексного виконання управлінських функцій у складній економічній системі підприємства чи галузі шляхом використання методів управління, зокрема стратегічного; прийняття ефективних управлінських рішень щодо процесу ресурсозбереження, вироблення алгоритму управління процесом ресурсозбереження шляхом методів підготовки та прийняття управлінських рішень, методів ієрархій тощо.

Рис. 1. Концептуальні підходи реалізації механізму управління процесом ресурсозбереження галузі (розроблено авторами)

Виявлений зміст складових концептуальних засад механізму реалізації ресурсозбереження галузі показує взаємозалежність економічної та управлінської природи процесу ресурсозбереження. Завдяки цій взаємозалежності у системі управління процесом ресурсозбереження забезпечується:

1) інтеграція управління процесом ресурсозбереження у єдину систему управління підприємством галузі;

2) виявлення та контроль соціо-еколого-економічних параметрів системи ресурсозбереження;

3) нормування показників витрат матеріальних, енергетичних, виробничих, трудових, фінансових та інформаційних ресурсів;

4) оцінювання соціальної, екологічної та економічної ефективності ресурсозбережених заходів економічного та управлінського характеру при реалізації механізму управління процесом ресурсозбереження;

5) організація обліку та контролю за використанням ресурсозбережних заходів на підприємстві галузі;

6) створення інформаційно-аналітичної бази даних про результати реалізації ресурсозбережної політики на всіх рівнях управління – підприємстві, регіоні та країни.

В основу реалізації механізму ресурсозбереження на рівні економічної складової покладено досягнення економічних ефектів від впровадження процесу ресурсозбереження, власне – результати від досягнення ресурсоефктивності, ресурсозабезпеченості та ресурсомісткості галузі. Так, за рахунок ресурсоефективності, як ефективного використання сировини, матеріалів, ресурсів для досягнення сталого виробництва та підвищення конкурентоспроможності галузі, досягається: „чисте" виробництво; скорочення кількості відходів; зниження забруднення навколишнього середовища; збереження та отримання додаткового доходу для підприємств шляхом збереження ресурсів.

За рахунок ресурсомісткості, як раціонального використання наявних на підприємстві, галузі кількості обмежених ресурсів для виробництва одиниці кінцевої продукції, досягається:

– підвищення культури природокористування;

– підвищення конкурентоспроможності національної економіки через досягнення високого рівня спеціалізації країни;

– підвищення технологічного рівня виробництва.

За рахунок ресурсозабезпеченості, як ефективного використання величини сировини, матеріалів, ресурсів галузі та допоміжних ресурсів суміжних галузей, досягається:

– збереження ресурсного потенціалу галузі;

– розвиток суміжних галузей;

– реалізація механізму використання взаємозамінних та взаємодоповнюючих ресурсів на підприємствах.

В основу реалізації механізму ресурсозбереження на рівні управлінської складової покладено ефективність виконання ресурсозбережних заходів у системі управлінських функцій на таких рівнях управління економічними системами, як держава, регіон та підприємство. На рівні державної політики реалізація механізму управління процесом ресурсозбереження, насамперед, має ґрунтуватися на досягненні стратегічних цілей сталого зростання країни, енергоефективності, енергетичної й екологічної безпеки та технологічної конкурентоспроможності металургійної галузі. Регіональна політика реалізації механізму управління процесом ресурсозбереження, власне, має базуватися на засадах збереження ресурсного потенціалу регіону, забезпечення енергетичної безпеки регіонів та встановлення соціо-еколого-економічних зв'язків на міжрегіональному та міжгалузевому рівнях. На рівні управління підприємством реалізація механізму управління процесом ресурсозбереження, власне, має базуватися на досягненні технологічної модернізації виробництва та впровадження ефективної системи ресурсозбереження та нормування витрат сировини, матеріалів та ресурсів.

Реалізація зазначених політик на рівні економічної та управлінської складової має забезпечуватися нормативно-правовою базою. При цьому нормативно-правове забезпечення має розглядатися у контексті досягнення ефективності всього виду вертикальних і горизонтальних зв'язків здійснення політики ресурсозбереження.

При цьому нормативно-правове забезпечення має регламентувати:

– встановлення чітких понять і дефініцій у сфері ресурсозбереження, що сприяє визначеності економічного середовища, конкретизації поставлених цілей та адекватному формулюванню заходів державної політики;

– регламентація складу, порядку і тривалості здійснення процедур, що забезпечує логіку та послідовність формування політики ресурсозбереження, взаємозв'язок процесів і розподіл результатів у часі;

– забезпечення системного підходу, що дає змогу створити практичне підґрунтя для повноцінного функціонування механізму формування і реалізації політики ресурсозбереження;

– визначення інституційних засад, що дає змогу здійснити розподіл обсягу компетенцій та рівня відповідальності суб'єктів формування і реалізації політики ресурсозбереження;

– регламентація координації між суб'єктами формування і реалізації політики ресурсозбереження, що впливає на якість формування державної політики;

– визначення форм і методів державної політики ресурсозбереження, що дає змогу забезпечити її всеохоплюваність та повноту;

– усунення технічних перешкод і зволікань під час формування та здійснення політики ресурсозбереження та потенційних джерел їх виникнення [6 с. 124-125].

Рис. 2. Концепція розвитку металургійної галузі в умовах реалізації механізму управління процесом ресурсозбереження

Підкреслимо, що на рівні механізму управління процесом ресурсозабезпечення реалізується організаційно-правовий підхід. Методи регулювання економічними процесами на рівні підприємства, галузі, регіону та методи стратегічного управління також забезпечують реалізацію механізму управління процесом ресурсозабезпечення металургійної галузі.

Комплексне використання вироблених концептуального та методичного підходів до реалізації механізму ресурсозбереження у реальному секторі економіки країни має стати основою для розробки концепції реалізації процесу ресурсозбереження у металургійній галузі. Це має стати стратегічною метою державної політики енергозбереження в реальному секторі економіки в Україні.

Такий підхід дозволяє нам сформулювати нам загальний вид концепції розвитку металургійної галузі в умовах реалізації механізму управління процесом ресурсозбереження. Концепція формулює стратегічні завдання щодо підвищення конкурентоспроможності металургійної галузі на внутрішньому та світовому ринках за умов її сталого та інклюзивного розвитку, а також створення комплексно-ефективної системи енергозбереження та системи забезпечення відтворювального процесу національної економіки за рахунок збереження продуктивних сил національної економіки й економіки регіонів, які мають бути виконані за рахунок впровадження організаційно-економічного механізму управління процесом ресурсозбереження.

Висновки. Ресурсозбереження є складним процесом та діяльністю. Впровадження ефективного механізму управління процесом ресурсозбереження дозволяє досягти тривалого ефекту сталого та інклюзивного зростання підприємства, галузі та національної економіки у цілому. Ефективне управління процесом ресурсозбереженням у металургійній галузі дає можливість створити основу для реалізації ресурсного потенціалу підприємства, галузі, регіону, національної економіки за рахунок виявлення серед негативних факторів та загроз розвитку галузі соціо-еколого-економічній сфері прихованих можливостей та реалізувати їх. При цьому варто закласти концептуальні основи до реалізації механізму управління процесом ресурсозбереження.

Концептуальні основи побудовані на основі економіко-управлінського підходу функціонування економічної системи. Головним критерієм прояву дії економічної складової та складової управління в реалізації механізму управління процесом ресурсозбереження є ефективність та результативність (ефект дії управлінських заходів всіх рівнів).

Запропоновані концептуальні засади реалізації механізму управління процесом ресурсозбереження разом з розробленими методичними підходами до реалізації такого механізму сформулювали загальну концепцію розвитку металургійної галузі в умовах реалізації механізму управління процесом ресурсозбереження, яка відображає стратегічну мету розвитку галузі відповідно до стратегії економічного розвитку країни, цілі впровадження ресурсозбереження на рівні галузі, принципи, умови, рівні й напрями реалізації процесу ресурсозбереження, а також основний інструментарій реалізації механізму управління процесом ресурсозбереження на рівні галузі.

Список використаних джерел:

1. Власюк Т. О. Металургійна галузь України на світовому ринку: проблеми та пріоритети / Т. О. Власюк // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. – 2016. – № 3. – С. 91-103.

2. Корінєв В. Л. Забезпечення сталого розвитку металургійної бази вітчизняної економіки / В. Л. Корінєв // Сталий розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2012. – № 4 (14). – С. 3-7.

3. Набатова Ю. О. Розробка методичних підходів до формування стратегії ресурсозбереження підприємств машинобудування / Ю. О. Набатова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – № 2 (58). – 2013. – С. 193-196.

4. Нова енергетична стратегія України до 2020 року: безпека, енергоефективність, конкуренція / Варіант для обговорень з громадськістю. – К. : Центр ім. О. Разумкова, 2015. – 83 с.

5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua.

6. Хадарцев О. В. Особливості організаційно-правового забезпечення державної політики ресурсозбереження / О. В. Хадарцев // Інтелект XXI. – 2016. – № 5. – С. 124-127.

References:

1. Vlasyuk T.(2016) "Metallurgical industry of Ukraine on the world market: problems and priorities" ["Metalurgijna galuz` Ukrayiny` na svitovomu ry`nku: problemy` ta priory`tety"] Naukovy`j visny`k Nacional`noyi akademiyi staty`sty`ky`, obliku ta audy`tu. No 3, p. 91-103.

2. Korinyev V. (2012) "The sustainable development of the metallurgical base of the domestic economy" ["Zabezpechennya stalogo rozvy`tku metalurgijnoyi bazy` vitchy`znyanoyi ekonomiky"] Staly`j rozvy`tok ekonomiky`. Vseukrayins`ky`j naukovo-vy`robny`chy`j zhurnal, No 4 (14), p. 3-7.

3. Nabatova Y. (2013) "The methodical approaches of resource saving strategy of mechanical engineering enterprises" ["Rozrobka metody`chny`x pidxodiv do formuvannya strategiyi resursozberezhennya pidpry`yemstv mashy`nobuduvannya"] Naukovy`j visny`k Poltavs`kogo universy`tetu ekonomiky` i torgivli, No 2 (58), p. 193-196.

4. The new energy strategy of Ukraine till 2020: safety, energy efficiency, competition (2015) [Nova energety`chna strategiya Ukrayiny` do 2020 roku: bezpeka, energoefekty`vnist`, konkurenciya / Variant dlya obgovoren` z gromads`kistyu], K, 83 p.

5. The official site of the State Statistics Service of Ukraine ["Oficijny`j sajt Derzhavnoyi sluzhby` staty`sty`ky` Ukrayiny"] http://www.ukrstat.gov.ua.

6. Xadarcev O. " The features of organizational and legal support of state policy of resource conservation" ["Osobly`vosti organizacijno-pravovogo zabezpechennya derzhavnoyi polity`ky` resursozberezhennya"] Intelekt XXI, No 5, p. 124-127.

Ключові слова: *ресурсозбереження; управління ресурсозбереженням; процес ресурсозбереження; економіко-управлінський підхід; економічний ефект; ресурси; металургійна галузь; ресурсомісткість; ресурсоефективність; ресурсозабезпеченість.*

Ключевые слова: *ресурсосбережение; управление ресурсосбережением; процесс ресурсосбережения; экономико-управленческий подход; экономический эффект; ресурсы; металлургическая отрасль; ресурсоемкость; ресурсоэффективность; ресурсообеспеченность.*

Keywords: *resource conservation; resource conservation management; resource conservation process; economic and management approach; economic effect; resources; steel industry; resource intensity; resource efficiency; resource provision.*

УДК 346.26(477)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

http://orcid.org/0000-0001-6014-9999
Капранова Лариса Григорівна, завідувач кафедри економічної теорії та підприємництва, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», доцент, к.е.н.
Капранов Максим Андрійович, магістр зі спеціальності «Якість, стандартизація та сертифікація», ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Larysa Kapranova, Head of the Department of Economic Theory and Entrepreneurship, SHEU «PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY», PhD, Associate Professor
Maksym Kapranov, Master in "Quality, Standardization and Certification", SHEU «PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY»

L. Kapranova, M. Kapranov. Modern tendencies of development of business in Ukraine.

The article makes an attempt to reveal the modern world trends occurring in the global economic environment. It is proved that the trends of modern development of the Ukrainian economy are the rapid growth of business activity of small and medium-sized businesses. In conditions that nowadays in Ukraine small and medium business can become the main element that can lead Ukraine's economy out of crisis and ensure further rapid growth. It is concluded that Ukraine is on the sidelines of the development of the digital global economy, taking the place of an outsider. It is determined that the development of modern entreprise in Ukraine is first of all the development of small business, because it has significant advantages over big business. Small business is characterized by management methods - simplicity, flexibility in decision-making, lack of bureaucracy, in some cases, combining management and ownership functions. A very important role is played by the human factor. The implementation of technical and business ideas, the common cause, the profit motive attract people, allowing to achieve high performance indicators.

Капранова Л. Г., Капранов М. А. Сучасні тенденції розвитку підприємництва в Україні.

В статті зроблена спроба виявити сучасні світові тенденції що відбуваються у глобальному економічному середовищи. Доведено, що тенденціями сучасного розвитку економіки України є стрімке зростання ділової активності малого та середнього бізнесу. В умовах, що склалаись на даний час в Україні малий та середній бізнес може стати основних елементом, який здатний вивести економіку України з кризи та забезпечити подальше стрімке зростання. Зроблено висновок, що Україна остається на узбіччі розвитку цифрової глобальної економіки, посідаючи місце аутсайдера. Можна визначити, що розвиток сучасного підприємництва в Україні, це в першу чергу розвиток малого бізнесу, бо він має істотні переваги перед велим бізнесом. Малий бізнес відрізняється методами управління - простотою, гнучкістю прийняття рішень, відсутністю бюрократичного апарату, в деяких випадках суміщенням функцій управління і володіння. Дуже важливу роль тут відіграє людський фактор. Реалізація технічних і ділових ідей, спільна справа, мотив прибутку приваблюють людей, дозволяючи домагатися високих показників продуктивності праці.

Капранова Л. Г., Капранов М. А. Современные тенденции развития предпринимательства в Украине.

В статье сделана попытка выявить современные мировые тенденции происходящие в глобальной экономической среде. Доказано, что тенденциями современного развития экономики Украины является стремительный рост деловой активности малого и среднего бизнеса. В условиях, что склалаись в настоящее время в Украине малый и средний бизнес может стать основным элементом, который способен вывести экономику Украины из кризиса и обеспечить дальнейший стремительный рост. Сделан вывод, что Украина пребывает на обочине развития цифровой глобальной экономики, занимая место аутсайдера. Определено, что развитие современного предпринимательства в Украине, это в первую очередь развитие малого бизнеса, потому что он имеет существенные преимущества перед крупны бизнесом. Малый бизнес отличается методами управления - простотой, гибкостью принятия решений, отсутствием бюрократического аппарата, в некоторых случаях совмещением функций управления и владения. Очень важную роль здесь играет человеческий фактор. Реализация технических и деловых идей, общее дело, мотив прибыли привлекают людей, позволяя добиваться высоких показателей производительности труда.

© ***Kapranova L., Kapranov M. / Капранова Л.Г, Капранов М.А.***

Постановка проблеми. Розвиток сучасної світової економіки не стоїть на місці. З розвитком інтернету і програм що дозволяють здійснювати платежі «не виходячі з дому», швидкість здійснення бізнес-угод з кожним роком збільшується у всьому світі. На зміну великим підприємствам приходять міні-компанії які є більш мобільними у бізнес середовищі що постійно змінюється.

Сьогодні світ вже багато в чому не той, яким він був лише кілька років тому. Проблеми, що постають перед світовою спільнотою - економічні, гуманітарні, екологічні, - різні за своєю природою, але у них є важливі спільні риси. По-перше, вони ставлять під загрозу успіхи в області розвитку, досягнуті ціною чималих зусиль в останні десятиліття; а по-друге, їх неможливо утримати від поширення за межі будь-якої окремо взятої країни.

Результати дослідження. Тенденціями сучасного розвитку економіки України є стрімке зростання ділової активності малого та середнього бізнесу. В умовах, що склалаись на даний час в Україні малий та середній бізнес може стати основних елементом, який здатний вивести економіку України з кризи та забезпечити подальше стрімке зростання. Не можливо заперечувати що, економікасучасного світу стала розвиватись більш динамычніше завдяки сучасним цифровим технологіям. Наразі вже йде мова про так звану «цифрову економіку». На думку шведського економіста Кьелла Нордстрема, який вважає, що все, що може бути оцифровано, буде оцифровано. Один світ - одна система. І щоб досягти успіху в ультрасучасному світі вам необхідно стежити за FAANG (Facebook, Amazon, Apple, Netflix, Google). Якщо ви визнаєте, що майбутнє вже настало і бажаєте зростання в найближчі 5-10 років, то потрібна правильна стратегія і навик думати «з майбутнього».

Очікується, що глобальна електронна комерція B2C збільшиться до $ 1,84 трлн у 2017 році, а в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні буде найвища частка загального обороту електронної комерції B2C. У Китаї як і раніше найбільший ринок електронної комерції B2C з оборотом понад 681 млрд доларів, за яким слідують США з 438 млрд доларів США і Великобританією з 196 млрд доларів.

Як і раніше діють вагомі чинники, що загрожують спадом світової економіки, такі, як слабкість попиту, жорсткість умов на фінансових ринках, спад торгівлі, хронічно низькі ціни на нафту і біржові товари, волатильність потоків капіталу.

Якщо розглядати проблему з точки зору комфортності ведення, то в першу чергу необхідно розглянути такі показники як «простота ведення бізнесу» та «початок бізнесу». Світовим банком було складено рейтинг «Ведення бізнесу» в якомубуло проаналізовано 190 країн, та зокрема Україна. Рейтинг для всіх країн складений за станом на червень 2016 року. Кожній країні присвоюється відповідна позиція в рейтингу сприятливості умов ведення бізнесу. Рейтинг має 190 позицій. Чим вище позиція країни в рейтингу сприятливості умов ведення бізнесу, тим сприятливіші підприємницьке середовище для відкриття і функціонування підприємства. Позиція кожної країни по рейтингу сприятливості умов для ведення бізнесу визначається через упорядкування сукупної оцінки, отриманої тією чи іншою країною за показником віддаленості від передового рубежу по десяти напрямках. Кожен з напрямків складається з декількох показників, що мають рівне значення для індикатора.

Висока легкість ведення бізнес-рейтингу означає, що нормативна середовище більш сприятлива для початку і функціонування місцевої фірми (табл.1).

Таким чином, (табл.. 1.) найбільш сприятливе середовище для ведення бізнесу має Нова зеландія, Сінгапур, Данія. Україна в рейтингу за показниками що було проаналізовано Світовим банком займай 80 місце за показником легкості ведення бізнесу, 84 місце у сфері оподаткування бізнесу, тощо, очолюючи такі країни як Боснія і Герцеговина, В’єтнам, Катар, тощо. Україна продовжує займати місце аутсайдера.

Таблиця 1.

Рейтинг країн щодо сприятливого середовища для ведення бізнесу

	Країна	Легкість ведення бізнесу	Створення підприємств	Реєстрація власності	Отримання кредитів	Захист міноритарних інвесторів	Оподаткування	Міжнародна торгівля	Забезпечення виконання контрактів
1	Нова Зеландія	1	1	1	1	1	11	55	13
2	Сінгапур	2	6	19	20	1	8	41	2
3	Данія	3	24	12	32	19	7	1	24
4	САР, Гонконг, Китай	4	3	61	20	3	3	42	21
5	Республіка Корея	5	11	39	44	13	23	32	1
6	Норвегія	6	21	14	75	9	26	22	4
7	Великобританія	7	16	47	20	6	10	28	31
8	США	8	51	36	2	41	36	35	20
9	Швеція	9	15	10	75	19	28	18	22
10	Грузія	16	8	3	7	7	22	54	16
11	Німеччина	17	114	79	32	53	48	38	17
12	Ірландія	18	10	41	32	13	5	47	90
13	Австрія	19	111	30	62	32	42	1	10
14	Ісландія	20	34	15	62	22	29	66	32
15	Литва	21	29	2	32	51	27	19	6
16	Канада	22	2	43	7	7	17	46	112
17	Польща	24	107	38	20	42	47	1	55
18	Португалія	25	32	27	101	70	38	1	19
19	ОАЕ	26	53	11	101	9	1	85	25
20	Чеська Республіка	27	81	31	32	53	53	1	68
21	Нідерланди	28	22	29	82	70	20	1	71
22	Франція	29	27	100	82	32	63	1	18
23	Словенія	30	49	34	133	9	24	1	119
24	Китай	78	127	42	62	123	131	96	5
25	**Україна**	**80**	**20**	**63**	**20**	**70**	**84**	**115**	**81**
26	Боснія і Герцеговина	81	174	99	44	81	133	36	64
27	В'єтнам	82	121	59	32	87	167	93	69
28	Катар	83	91	26	139	183	1	128	120

У той же час кардинальним чином змінилися тенденції світового розвитку. У світі помітно зріс добробут, а економічний центр ваги зміщується в бік країн з ринковою економікою. Домінуючу роль в русі капіталу по всьому світу тепер грають приватні інвестиції, а мобілізація внутрішніх ресурсів, особливо в країнах із середнім рівнем доходу, набуває все більшу значимість у порівнянні з офіційною допомогою на мети розвитку. Світ став набагато більш взаємозалежним, і для успішного розвитку в економічній, соціальній та екологічній сферах будуть потрібні набагато більш комплексні, багатогалузеві підходи. [1]

У 2016 році за данным Word Economic Forum Україна посіла 81 місце у Индексі глобальної конкурентоспроможності. До проблемных факторов для ведения бизнесу Word Economic Forum відносить фактори що наведено на рис. 1.

Провідне місце серед факторів що негативно впливають на ведення бізнесу в Україні є в першу чергу корупція, нестабільна державна політика в сфері ведення бізнесу та недосконала податкова політика.

**Побудовано за даними Global Competitiveness Index 2017-2018 edition http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/countryeconomy-profiles/#economy=UKR*

Рис. 1. Фактори що негативно впливають на ведення бізнесу в Україні [2]

Якщо розглядати сучасні тенденції розвитку бізнесу, на думку В.В. Масленнікова, В.Г. Крилова, то можно зазначити той факт, що за останні роки суттєво зросли вимоги, які пред'являються до підприємця в процесі ведення бізнесу. Перерахуємо лише основні чинники, що характеризують нестійкість зовнішнього економічного середовища для фірм усіх розмірів і створюють новий світ міжфірмових відносин:

велика швидкість технологічного розвитку і нововведень;
висока вартість досліджень і розробок;
глобалізація виробництва;
зміни в обмеженнях та бар'єри торгівлі;
збільшення взаємозалежності між виробництвами.

Для успішного виживання на ринку та реалізації стратегії розвитку фірма повинна бути гнучкою і динамічною, оскільки ключовий фактор конкуренції сьогодні - час. Крім того, зовнішнє середовище бізнесу стає все більш комплексним та невизначеним, що вимагає вміння швидко адаптуватися і стійкості організації бізнесу. На ринках, що відрізняються високою конкуренцією, існує дві групи контрагентів:

звичайні (разові) контрагенти, які в разі наявності вибору можуть легко звернутися до іншого постачальника;

постійні (лояльні) контрагенти, які взаємодіють на постійній основі і формують особливі вимоги до продукту.

Останню групу контрагентів можна назвати партнерами, спільно з якими відбувається цілеспрямоване управління цінністю продукту для кінцевого покупця. Партнери в мережі бізнесу - запорука його успіху; якщо партнери не узгодили свої економічні інтереси, то важко домогтися результату в завоюванні лояльності покупців. [3]

Висновки. Таким чином, можна визначити, що України остається на узбіччі розвитку цифрової глобальної економіки, посідаючи місце аутсайдера. Можна визначити, що розвиток сучасного підприємництва в Україні, це в першу чергу розвиток малого бізнесу, бо він має істотні переваги перед велим бізнесом. Малий бізнес відрізняється методами управління - простотою, гнучкістю прийняття рішень, відсутністю бюрократичного апарату, в деяких випадках суміщенням функцій управління і володіння. Дуже важливу роль тут відіграє людський фактор. Реалізація технічних і ділових ідей, спільна справа, мотив прибутку приваблюють людей, дозволяючи домагатися високих показників продуктивності праці.

Список використаних джерел:

1. Рейтинг благоприятности ведения бізнеса 2016. Всемирній банк [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://russian.doingbusiness.org/rankings

2. Global Competitiveness Index 2017-2018 edition [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/countryeconomy-profiles/#economy=UKR

3. Тенденции современного похода к управлению бизнесом [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.cfin.ru/management/practice/manage_business.shtml

References:

1. "Rating of favorable business conditions 2016. World Bank", ["Reyting blagopriyatnosti vedeniya biznesa 2016. Vsemirniy bank"], [electron resource], available at: http://russian.doingbusiness.org/rankings

2. "Global Competitiveness Index 2017-2018 edition" [electronic resource], available at: http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/countryeconomy-profiles/#economy=UKR

3. "Tendencies of a modern approach to business management", ["Tendentsii sovremennogo pokhoda k upravleniyu biznesom"], [electronic resource], available at: http://www.cfin.ru/management/practice/manage_business.shtml

Keywords: *business, outsider, small business, sustainable development, Internet technologies*
Ключові слова: *бізнес, аутсайдер, малий бізнес, сталий розвиток, інтернет-технології*
Ключевые слова: *бизес, аутсайдер, малый бизнес, устойчивое развитие, интернет-технологии*

УДК 338.47 (477)

ІННОВАЦІЙНЕ ОНОВЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НА ПРИНЦИПАХ РЕІНЖИНІРИНГУ

Стройко Тетяна Володимирівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки і міжнародних економічних відносин Миколаївського національного університету ім.В.О. Сухомлинського
Бондар Віталій Володимирович, аспірант кафедри економіки і міжнародних економічних відносин Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського

Tetiana Stroiko, Doctor of economic sciences, professor, the head of economy & international economic relations department of Mykolaiv National University named after V.O. Suhomlynskiy, tanyastroyko@gmail.com
Vitaly Bondar, aspirant of economy & international economic relations department of Mykolaiv National University named after V.O. Suhomlynskiy, burkun@ukr.net

T. Stroiko, V. Bondar. Innovative renewal of the regional transport infrastructure on the principles of reengineering.

The article proves that for today the transport sector of Ukraine as a whole meets only the basic needs of the economy and the population in transportation. Qualitative indicators on the speed and efficiency of passenger and cargo transportation do not yet meet modern requirements. Potential capacities are not used in full measure, and the prolonged period of decline in industrial and agricultural production and the resulting reduction in transport volumes have led to a significant deterioration in the reproduction process in transport, so the state of its production and technical base can not in the future fully and with the required quality to meet the needs of both domestic and international transport. The conducted studies show that the duration of operation of the majority of rolling stock of rail transport exceeds 25 years. In particular, 60.5% of passenger cars are operated for more than 40 years, which leads to their unsatisfactory technical condition. 63.8% of freight cars are used for 26-40 years. Such a long time of their use negatively affects the level of depreciation of the railway rolling stock, and the entire transport infrastructure. For the period 2010-2015. The depreciation of fixed assets of transport enterprises exceeded 95%, and had a tendency to increase with an annual increase of 0.5%. The extremely negative state of technical means requires the modernization and replacement of rolling stock. Thus, the development of the transport infrastructure remains unsatisfactory and hampers the creation of prerequisites for improving interlinkages both within the country and at the interstate level, providing quality transport services to business entities and the population, developing the export potential of the transport sector, and improving Ukraine's image as a transit country. Therefore, the development of the transport industry and the realization of the potential of transport infrastructure are becoming one of the key elements of the strategy of economic growth of the state as a whole and ensuring its economic security. From this point of view, the use of innovative management technologies would solve the problems of updating and transforming the transport infrastructure of Ukraine. Reengineering is important, as we want to organize work today, taking into account the demand in today's market and the capabilities of today's technologies. The experience of practical application of reengineering in foreign countries convinces that this approach is also necessary for our country in conditions of global economic reform and active promotion of Ukraine into the world economic system.

Стройко Т. В., Бондар В. В. Інноваційне оновлення регіональної транспортної інфраструктури на принципах реінжинірингу.

В статті доведено, що на сьогодні транспортний сектор України у цілому задовольняє лише базові потреби економіки та населення у перевезеннях. Якісні показники щодо швидкості, якості і ефективності перевезень пасажирів та вантажів поки що не відповідають сучасним вимогам. Потенційні потужності використовуються не в повну міру, а затяжний період спаду промислового й сільськогосподарського виробництва та адекватне зниження доходів і обумовлені ними скорочення обсягів перевезень призвели до значного погіршення відтворювального процесу на транспорті і стану його виробничо-технічної бази, яка не зможе в перспективі у повному обсязі та з потрібною якістю забезпечити потреби як у внутрішніх, так і в міжнародних перевезеннях. Проведені дослідження свідчать, що тривалість роботи більшості рухомого складу залізничного транспорту перевищує 25 років. Зокрема, 60,5 % пасажирських вагонів експлуатуються більше 40 років, що зумовлює їх технічний стан. 63,8 % вантажних вагонів використовуються протягом 26-40 років. Такий тривалий час їх

© ***T. Stroiko, V. Bondar. / Стройко Т. В., Бондар В. В., 2017***

використання негативно відображається на рівні зносу рухомого складу залізничного транспорту, та всієї транспортної інфраструктури. За період 2010-2015 рр. рівень зносу основних засобів підприємств транспорту перевищував 95 %, та мав при цьому тенденцію до зростання зі щорічним приростом 0,5 відсоткові пункти. Край негативний стан технічних засобів вимагає модернізації та заміни рухомого складу. Таким чином, розвиток транспортної інфраструктури залишається незадовільним і стає на заваді створенню передумов для поліпшення взаємозв'язків як всередині країни, так і на міждержавному рівні, якісному забезпеченню транспортного обслуговування суб'єктів господарювання і населення, розвитку експортного потенціалу транспортної галузі, покращенню іміджу України як транзитної країни. Тому розвиток транспортної галузі й реалізація потенціалу транспортної інфраструктури перетворюються на один із ключових елементів стратегії економічного зростання держави в цілому та забезпечення її економічної безпеки. З цієї точки зору застосування інноваційних управлінських технологій дозволило б вирішити проблеми оновлення та трансформації транспортної інфраструктури України. У реінжинірингу важливим є те, як ми хочемо організувати роботу саме сьогодні, з урахуванням попиту на сьогоднішньому ринку і можливостей сьогоднішніх технологій. Досвід практичного застосування реінжинірингу в зарубіжних країнах переконує, що цей підхід також необхідний для нашої країни в умовах проведення глобальної економічної реформи й активного просування України у світову економічну систему. При цьому основними напрямами оновлення технічного та технологічного забезпечення транспортної інфраструктури повинні стати: оновлення транспортного парку усіх видів транспорту за рахунок їх поповнення новими прогресивними транспортними засобами; організація серійного вітчизняного виробництва та поставки рухомого складу нового покоління залізничного, автомобільного, водного та авіаційного транспорту; подовження терміну експлуатації локомотивів та вантажних вагонів, модернізація пасажирських вагонів; фінансування з державного бюджету оновлення парку електропоїздів та пасажирських вагонів, автобусів на міських маршрутах загального користування; удосконалення нормативно-правової бази з питань розробки і впровадження економічного і фінансового механізмів (у т.ч. реінжинірингу) оновлення рухомого складу транспорту.

Стройко Т. В., Бондарь В. В. Инновационное обновление региональной транспортной инфраструктуры на принципах реинжиниринга.

В статье доказано, что на сегодня транспортный сектор Украины в целом удовлетворяет только базовые потребности экономики и населения в перевозках. Качественные показатели по скорости и эффективности перевозок пассажиров и грузов пока не отвечают современным требованиям. Потенциальные мощности используются не в полную меру, а затяжной период спада промышленного и сельскохозяйственного производства и обусловленные ими сокращения объемов перевозок привели к значительному ухудшению воспроизводственного процесса на транспорте, поэтому состояние его производственно-технической базы не сможет в перспективе в полном объеме и с нужным качеством обеспечить потребности как во внутренних, так и в международных перевозках. Проведенные исследования показывают, что продолжительность работы большинства подвижного состава железнодорожного транспорта превышает 25 лет. В частности, 60,5% пассажирских вагонов эксплуатируются более 40 лет, что приводит к их неудовлетворительному техническому состоянию. 63,8% грузовых вагонов используются в течение 26-40 лет. Такое длительное время их использования негативно отражается на уровне износа подвижного состава железнодорожного транспорта, и всей транспортной инфраструктуры. За период 2010-2015 гг. уровень износа основных средств предприятий транспорта превышал 95%, и имел при этом тенденцию к росту с ежегодным приростом 0,5 процента. Крайне негативное состояние технических средств требует модернизации и замены подвижного состава. Таким образом, развитие транспортной инфраструктуры остается неудовлетворительным и препятствует созданию предпосылок для улучшения взаимосвязей как внутри страны, так и на межгосударственном уровне, качественному обеспечению транспортного обслуживания субъектов хозяйствования и населения, развитию экспортного потенциала транспортной отрасли, улучшению имиджа Украины как транзитной страны. Поэтому развитие транспортной отрасли и реализация потенциала транспортной инфраструктуры превращаются в один из ключевых элементов стратегии экономического роста государства в целом и обеспечение ее экономической безопасности. С этой точки зрения применение инновационных управленческих технологий позволило бы решить проблемы обновления и трансформации транспортной инфраструктуры Украины. В реинжиниринге важно, как мы хотим организовать работу именно сегодня, с учетом спроса на сегодняшнем рынке и возможностей сегодняшних технологий. Опыт практического применения реинжиниринга в зарубежных странах убеждает, что этот подход также необходим для нашей страны в условиях проведения глобальной экономической реформы и активного продвижения Украины в мировую экономическую систему.

Постановка проблеми. Україна активно включається у світові суспільно-економічні процеси: приєдналася до Світової організації торгівлі, стратегічною метою визнано отримання асоційованого членства у Європейському Союзі. Транспорт, як інфраструктурна галузь, має розвиватися випереджаючими темпами з метою сприяння швидкому економічному та соціальному розвитку країни та її участі у міжнародному поділі праці [1]. У наш час і в майбутньому ефективний розвиток транспортної інфраструктури можливий лише при широкомасштабному впровадженні інновацій, що потребує застосування відповідних організаційних механізмів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами інноваційного оновлення транспортної інфраструктури займалося багато зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких: Д. Дж. Бауерсокс, Д. Бенсон, Д. Дятлова, В. Загорський, А. Кальченко, М. Клімова, Дж. Койл, Е. Крикавський, В. Медведев, М. Окландер, О. Савчук, Г. Степанюк [3], Т. Стройко, О. Павлова, Д. Прейгер Т. Ревуцька, Дж. Уайтхед та ін. Основні аспекти реінжинірингу почали досліджуватись відносно недавно. Найбільш вагомий внесок в розвиток теорії та практики реінжинірингу зробили наступні вітчизняні та зарубіжні вчені: О. В. Ареф'єва [5], В. Брич [4], О. В. Виноградова [6], М. Л. Гончарова [7], І. А. Лобас [8], Р. В.Садловський [9], Г. В. Усова [10], Л. М. Таранюк [11], М. Хамер [2], Д. Чампи [2].

Метою статті є дослідження напрямів інноваційного оновлення транспортної інфраструктури з застосуванням принципів реінжинірингу.

Результати дослідження. Сьогодні транспортний сектор економіки України у цілому задовольняє лише базові потреби економіки та населення у перевезеннях. Рівень безпеки, показники якості та ефективності перевезень пасажирів та вантажів, енергоефективності, рівня техногенного навантаження на довкілля не відповідають сучасним вимогам.

Нестача інвестицій призвела до старіння основних фондів та рухомого складу, що зумовлює невідповідність технічного і технологічного рівня вітчизняного транспорту європейським вимогам. Транспорт створює значне техногенне навантаження на навколишнє природне середовище, є джерелом третини викидів шкідливих речовин в Україні.

Для підвищення ефективності транспортної системи необхідна програма комплексного оновлення та модернізації транспорту. Така програма повинна об'єднувати комплекс заходів нормативно-правового забезпечення та створення сприятливого інвестиційного клімату, з урахуванням бюджетних та не бюджетних джерел інвестування [1].

На сьогодні транспортний сектор України у цілому задовольняє лише базові потреби економіки та населення у перевезеннях. Якісні показники щодо швидкості, якості і ефективності перевезень пасажирів та вантажів поки що не відповідають сучасним вимогам. Технологічні потужності національної транспортної інфраструктури дозволяють щороку перевозити залізницями понад 1 млрд. т вантажів, переробляти в портах понад 160 млн. т вантажів та доставляти трубопровідним транспортом близько 200 млн. т вуглеводнів. Значна частина цього потенціалу може забезпечувати транзитні перевезення. Ці потенційні потужності використовуються не в повну міру, а затяжний період спаду промислового й сільськогосподарського виробництва та адекватне зниження доходів і обумовлені ними скорочення обсягів перевезень призвели до значного погіршення відтворювального процесу на транспорті і стану його виробничо-технічної бази, яка не зможе в перспективі у повному обсязі та з потрібною якістю забезпечити потреби як у внутрішніх, так і в міжнародних перевезеннях.

Незадовільний стан вітчизняної інноваційної та високотехнологічної складової транспортної галузі пояснюється низьким рівнем тарифів на перевезення, що підлягають державному регулюванню; обмеженим фінансуванням з державного та

місцевих бюджетів; відсутністю коштів на просте відтворення основних фондів внаслідок заниження їх вартості та недостатнього рівня амортизаційних відрахувань; відсутністю інвестицій на умовах концесій, державно-приватного партнерства; недосконалістю механізмів лізингу. Нестача інвестицій призвела до стрімкого старіння рухомого складу та транспортної інфраструктури, що зумовлює невідповідність технічного і технологічного рівня вітчизняного транспорту європейським вимогам. Тому дуже важливим є аналіз стану матеріально-технічної бази головних транспортних галузей, їх спроможностей забезпечити зростаючий попит на перевезення вантажів і пасажирів у новій структурі економічного зростання.

Нами наведено розподіл рухомого складу залізничного транспорту за роками випуску на кінець 2015 року (рис. 1). Дані дослідження свідчать, що тривалість роботи більшості рухомого складу залізничного транспорту перевищує 25 років. Зокрема, 60,5 % пасажирських вагонів експлуатуються більше 40 років, що зумовлює їх технічний стан. 63,8 % вантажних вагонів використовуються протягом 26-40 років. Такий тривалий час їх використання негативно відображається на рівні зносу рухомого складу залізничного транспорту, та всієї транспортної інфраструктури.

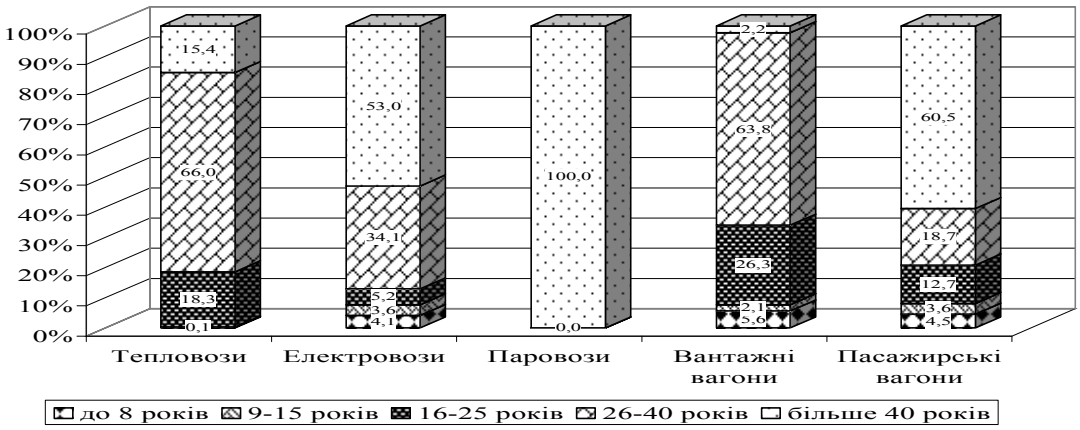

Рис. 1 – Розподіл рухомого складу залізничного транспорту за роками випуску на кінець 2015 року, %

Продовжуючи дослідження, нами представлено динаміку ступеню зносу основних засобів підприємств транспорту за період 2010-2015 рр. Рисунок 2 демонструє значний рівень зносу основних засобів підприємств транспорту. За період 2010-2015 рр. рівень зносу основних засобів підприємств транспорту перевищував 95 %, та мав при цьому тенденцію до зростання зі щорічним приростом 0,5 відсоткові пункти. Край негативний стан технічних засобів вимагає модернізації та заміни рухомого складу.

Необхідно відмітити відставання в розвитку транспортної мережі, перш за все в розвитку автомобільних доріг загального користування від темпів автомобілізації країни. Це пояснюється низкою об'єктивних причин, зокрема, такими, як великий тягар на утримання транспортної мережі на душу населення порівняно з європейськими країнами через відносно невелику густоту населення (78 осіб на 1 кв. кілометр), низьку купівельну спроможність громадян (1/5 купівельної спроможності громадян єврозони).

Незадовільним є транспортно-експлуатаційний стан автодоріг: 51,1 % не відповідає вимогам за рівністю, 39,2 % – за міцністю. Середня швидкість руху на автодорогах України у 2-3 рази нижча, ніж у західноєвропейських країнах. Рівень спрацьованості основних засобів виробництва на залізничному транспорті сягає 80-90 %, в пасажирських вагонах з 7,2 тис. лише у 2,2 тис. є кондиціонування повітря. Значна частина колійних шляхів змонтована на дерев'яних шпалах, з яких 15-17 % непридатні

для подальшого використання. Застарілою є певна частина інфраструктури залізничної галузі (вокзали, станції, готелі, засоби зв'язку та керування рухом тощо).

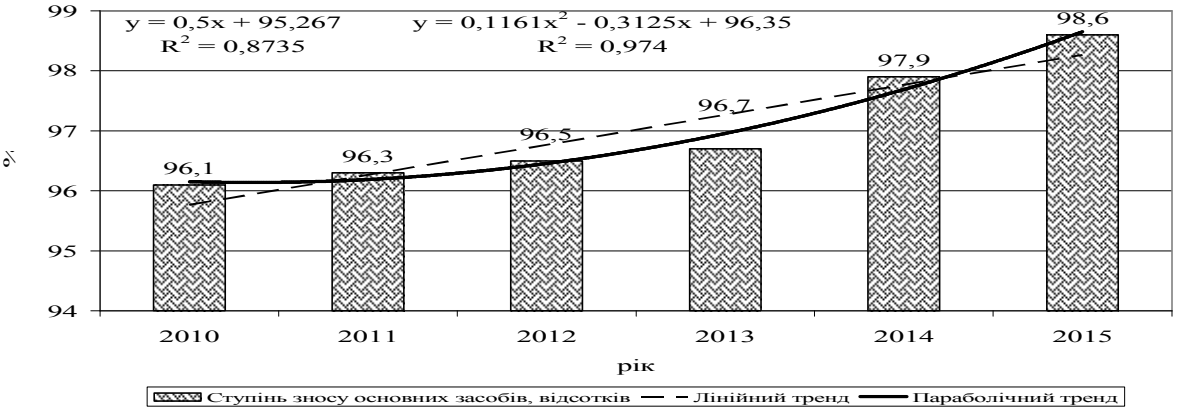

Рис. 2 – Аналітичне вирівнювання ступеню зносу основних засобів підприємств транспорту в 2010-2015 рр.

У сфері портової діяльності в Україні головними проблемами є невідповідність рівня розвитку портів, ефективності і якості їх управління і функціонування сучасним міжнародним вимогам, попиту на їхні послуги.

Авіаційний транспорт потерпає від старіння парку літаків: нині не більше 6 % їх загальної чисельності експлуатуються менш ніж 5 років, але авіаційні підприємства через брак коштів практично не мають змоги безпосередньо закуповувати нові літаки. В країні занадто повільно реалізуються програми лізингового придбання літаків, а кошти, що виділяються державою на ці цілі, витрачаються неефективно

Таким чином, розвиток транспортної інфраструктури залишається незадовільним і стає на заваді створенню передумов для поліпшення взаємозв'язків як всередині країни, так і на міждержавному рівні, якісному забезпеченню транспортного обслуговування суб'єктів господарювання і населення, розвитку експортного потенціалу транспортної галузі, покращенню іміджу України як транзитної країни. Тому розвиток транспортної галузі й реалізація потенціалу транспортної інфраструктури перетворюються на один із ключових елементів стратегії економічного зростання держави в цілому та забезпечення її економічної безпеки.

Сучасна економічна практика має в своєму розпорядженні метод революційного перетворення діяльності підприємства, корінної перебудови його бізнесу, який отримав назву реінжиніринг і з'явився на Заході в 80-і роки минулого сторіччя. Засновниками теорії реінжинірингу є Майкл Хаммер і Джеймс Чампі, які визначили реінжиніринг як «фундаментальне переосмислення і радикальне перепроектувало бізнес-процесів для досягнення істотних поліпшень в таких ключових для сучасного бізнесу показниках результативності, як витрати, якість, рівень обслуговування і оперативність» [2]. Однією з основних особливостей реінжинірингу є його орієнтація не на функції, а на процеси, і тому зазвичай він пов'язаний з відмовою від вертикальної організаційної структури на користь структури, що сприяє тіснішій горизонтальній координації, більшій гнучкості та високій швидкості відгуку компанії на зміни в зовнішньому середовищі. Реінжиніринг бізнес-процесів орієнтований на докорінну перебудову всієї діяльності підприємства, а не на часткові зміни в тій чи іншій сфері управління.

У реінжинірингу важливим є те, як ми хочемо організувати роботу саме сьогодні, з урахуванням попиту на сьогоднішньому ринку і можливостей сьогоднішніх технологій. Досвід практичного застосування реінжинірингу в зарубіжних країнах переконує, що цей підхід також необхідний для нашої країни в умовах проведення

глобальної економічної реформи й активного просування України у світову економічну систему.

З цієї точки зору застосування інноваційних управлінських технологій дозволило б вирішити проблеми оновлення та трансформації транспортної інфраструктури України.

На думку львівських вчених [3, с. 90], всі відомі варіанти реінжинірингу можна класифікувати за такими ознаками: тип економіки, особливості якої повинні враховуватися у процесі використання та адаптації традиційних процедур реінжинірингу: транзитна, квазіринкова, ринкова; глибина і масштаби передбачуваних проектом реінжинірингу трансформацій: віртуальний – демонстративний, модернізуючий – легкий, модифікуючий – радикальний; сфера ділової активності об'єктів реінжинірингу: промислове виробництво, мале підприємництво, сфера послуг (побутових, житлово-комунальних, фінансових, наукових, освітніх, медичних і т. д.) тощо; інноваційні ознаки процедури реінжинірингу: агрегований, комплексний, інноваційний, інформаційний, стратегічний, ресурсозберігаючий, територіальний тощо; цільові функціональні процеси: антикризовий, санаційний, структурний, фінансовий, економічний, організаційний, екологічний, технологічний тощо.

Слід зазначити, що підприємства та організації, задіяні в системі транспортної інфраструктури, повинні ставити при проведенні реінжинірингу наступні спільні цілі: 1) визначення оптимальної послідовності виконуваних функцій, що зумовлює скорочення тривалості циклу виготовлення і продажу товарів та послуг й обслуговування споживачів, результатом чого є підвищення оборотності капіталу і зростання всіх економічних показників підприємств; 2) оптимізація використання всіх ресурсів у різних-бізнес процесах, в результаті якої мінімізуються витрати і забезпечується оптимальне поєднання різних видів діяльності; 3) побудова адаптивних бізнес-процесів, спрямованих на швидку адаптацію до змін потреб кінцевих споживачів продукції, виробничих технологій, поведінки конкурентів на ринку, і отже підвищення якості обслуговування споживачів в умовах динамічності зовнішнього середовища; 4) визначення раціональних схем взаємодії з партнерами і споживачами, а в результаті - зростання прибутку й оптимізація фінансових потоків; 5) синхронізація та координація одночасно виконуваних процесів [4, с.10].

Висновки. Отже, підсумовуючи проведені дослідження, основними напрямами оновлення технічного та технологічного забезпечення транспортної інфраструктури повинні стати: оновлення транспортного парку усіх видів транспорту за рахунок їх поповнення новими прогресивними транспортними засобами (локомотиви, вагони, автомобілі, морські та річкові судна, літаки), які забезпечують їх відповідність прогнозним обсягам перевезень, їх раціональну структуру за потужністю, вантажністю, пасажиромісткістю, спеціалізацією, видами палива та іншими; організація серійного вітчизняного виробництва та поставки рухомого складу нового покоління залізничного, автомобільного, водного та авіаційного транспорту; подовження терміну експлуатації локомотивів та вантажних вагонів, модернізація пасажирських вагонів шляхом проведення капітально-відновлювальних ремонтів; фінансування з державного бюджету оновлення парку електропоїздів та пасажирських вагонів, автобусів на міських маршрутах загального користування; удосконалення нормативно-правової бази з питань розробки і впровадження економічного і фінансового механізмів (у т. ч. реінжинірингу) оновлення рухомого складу транспорту.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Транспортної стратегії України на період до 2020 року: офіц. Текст: за станом на 15 лютого 2015р. [Електронний ресурс]//Розпорядження Кабінету Міністрів України №2174-р від 20.10.2010р. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2174-2010-%D1%80

2. Хаммер М. Реинжиниринг корпорации: манифест революции в бизнесе /М. Хамер, Д. Чампи ; пер. с. англ. Ю. Е. Корнилова. - [4-е изд.]. - М. : Манн,Иванов и Фербер, 2011. - 283 с.
3. Степанюк Г. С. Аналіз вітчизняного досвіду використання управлінської технології «реінжиніринг бізнес-процесів» / Г. С. Степанюк, Г. Ф. Боднар, В. П. Петренко // Наукові вісті ІМЕ «Галицька академія». – 2008. – № 2 (14). – С. 89-93.
4. Брич В. Організаційно-економічні передумови реінжинирінгу бізнес-процесів на ринку комунальної теплоенергетики України / В. Брич, М. Федірко, І. Янік // Вісник ТНЕУ .- 2016. - № 2. – с.7-19.
5. Ареф'єва О. В. Реінжиніринг бізнес-процесів: принципи та технологія / О. В. Ареф'єва, І. Є. Мельник. – К. : ГРОТ, 2004. – 64 с.
6. Виноградова О. В. Реінжиніринг бізнес-процесів у сучасному менеджменті: [монографія] / О.В. Виноградова. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. – 195 с.
7. Гончарова М. Л. Теоретичні засади реінжинірингу бізнес-процесів /М. Л. Гончарова, О. А. Розкошна / / Економічні науки. - 2009. - № 5. - С. 45-47.
8. Лобас І. А. Сутність, роль та необхідність реінжинірингу бізнес-процесів[Електронний ресурс]/ І. А. Лобас. - Режим доступу : http://www.rusnauka.com/20_PRNiT_2007/Economics/23846. doc. htm.
9. Садловський Р. В. Реінжиніринг бізнес-процесів [Електронний ресурс] / Р. В.Садловський. - Режим доступу : http://www.rusnauka.com.
10. Герасимов О. К. Процедура проведення реінжинірингу бізнес-процесів напідприємстві/ О. К. Герасимов. - Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця,2013. - С.157-159.
11. Усова Г. В. Особливості застосування реінжинірингу бізнес-процесів на промислових підприємствах/ Г. В. Усова, К. В. Коваленко //Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. - 2014. - Вип. 9. - С. 143-146.
12. Таранюк Л. М. Методологія реінжинірингу бізнес-процесів промислових підприємств / Л. М. Таранюк / / Механізм регулювання економіки. - 2015. - № 1. - С. 111-119.
13. Транспорт і зв'язок України 2016: Стат. збірник/Державна служба статистики України. – К., 2017. – 205 с.

References (BSI):

1. Pro shvalennya TransportnoYi strategIYi UkraYini na perIod do 2020 roku: ofIts. Tekst: za stanom na 15 lyutogo 2015r. [Elektronniy resurs]//Rozporyadzhennya KabInetu MInIstrIv UkraYini #2174-r vId 20.10.2010r. – Rezhim dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2174-2010-r
2. Hammer M. Reinzhiniring korporatsii: manifest revolyutsii v biznese /M. Hamer, D. Champi ; per. s. angl. Yu. E. Kornilova. - [4-e izd.]. - M. : Mann,Ivanov i Ferber, 2011. - 283 s.
3. Stepanyuk G. S. AnalIz vItchiznyanogo dosvIdu vikoristannya upravlInskoYi tehnologIYi «reInzhinIring bIznes-protsesIv» / G.S. Stepanyuk, G. F. Bodnar, V. P. Petrenko // NaukovI vIstI IME «Galitska akademIya». – 2008. – # 2 (14). – S. 89-93.
4. Brich V. OrganIzatsIyno-ekonomIchnI peredumovi reInzhinirIngu bIznes-protsesIv na rinku komunalnoYi teploenergetiki UkraYini / V. Brich, M. FedIrko, I. YanIk // VIsnik TNEU .- 2016. - # 2. – c.7-19.
5. Aref'eva O. V. ReInzhinIring bIznes-protsesIv: printsipi ta tehnologIya / O. V. Aref'Eva, I. E. Melnik. – K. : GROT, 2004. – 64 s.
6. Vinogradova O. V. ReInzhinIring bIznes-protsesIv u suchasnomu menedzhmentI: [monografIya] / O.V. Vinogradova. – Donetsk : DonDUET, 2005. – 195 s.
7. Goncharova M. L. TeoretichnI zasadi reInzhinIringu bIznes-protsesIv /M. L. Goncharova, O. A. Rozkoshna / / EkonomIchnI nauki. - 2009. - # 5. - S. 45-47.
8. Lobas I. A. Sutnist, rol ta neobhIdnIst reInzhinIringu bIznes-protsesIv[Elektronniy resurs]/ I. A. Lobas. - Rezhim dostupu : http://www.rusnauka.com/20_PRNiT_2007/Economics/23846. doc. htm.
9. Sadlovskiy R. V. ReInzhinIring bIznes-protsesIv [Elektronniy resurs] / R. V.Sadlovskiy. - Rezhim dostupu : http://www.rusnauka.com.
10. Gerasimov O. K. Protsedura provedennya reInzhinIringu bIznes-protsesIv napIdpriEmstvI/ O. K. Gerasimov. - HarkIv : HNEU Im. S. Kuznetsya,2013. - S.157-159.
11. Usova G. V. OsoblivostI zastosuvannya reInzhinIringu bIznes-protsesIv na promislovih pIdpriEmstvah/ G. V. Usova, K. V. Kovalenko //AktualnI problemi rozvitku ekonomIki regIonu. - 2014. - Vip. 9. - S. 143-146.
12. Taranyuk L. M. MetodologIya reInzhinIringu bIznes-protsesIv promislovih pIdpriEmstv / L. M. Taranyuk / / MehanIzm regulyuvannya ekonomIki. - 2015. - # 1. - S. 111-119.
13. Transport i zv'yazok UkraYini 2016: Stat. zbIrnik/Derzhavna sluzhba statistiki UkraYini. – K., 2017. – 205s.

Keywords: *transport infrastructure; innovative renewal; rolling stock;, freight turnover; depreciation of fixed assets; reengineering.*
Ключові слова: *транспортна інфраструктура; інноваційне оновлення; рухомий склад; вантажообіг; знос основних засобів; реінжиніринг.*
Ключевые слова*: транспортная инфраструктура; инновационное обновление; подвижной состав; грузооборот; износ основных средств; реинжиниринг.*

УДК 334.72:621

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ

Череп Алла Василівна, декан економічного факультету, д. е. н., професор, академік Академії економічних наук України та Академії наук вищої освіти України, заслужений діяч науки і техніки України, Запорізький національний університет
Корженевська Вікторія Миколаївна, аспірант кафедри фінансів та кредиту, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, e-mail: beautyviktoriya@rambler.ru, тел: +380501472668

Alla Cherep, Dean of The Faculty of Economics, Professor, Doctor of Economics, Zaporizhzhya National University
Viktoriya Korzhenevska, Postgraduate student of department of finance and credit, State Higher Educational Istablishment "ZAPORIZHZHYA NATIONAL UNIVERSITY", Zaporozhye

A. Cherep, V. Korzhenevskaia. A study of economic instruments for crisis management in mechanical engineering enterprises.

In article investigated and generalized the existing economic instruments of crisis management in enterprises. The authors justified the need and importance of using economic instruments of crisis management to implement effective management in engineering enterprises. The article considers the essence of the model V. Beaver, determined its main advantages and disadvantages, and the practical application of the model on the example of domestic mechanical engineeringenterprises. It is proved that in case of crisis at the enterprises, or high probability of its occurrence, it is mandatory to conduct a deep diagnostic activity to determine level of crisis, the analysis the main causes of the crisis, as well as forecast future losses. The authors focused on the use of key performance indicators express diagnostics of activity the mechanical engineering enterprises with the purpose of early detection and prevention the crisis. In the proposed system of indicators introduced the ratio of permanent capital to productive assets, allowing the management process to consider and analyze the company's provision of available resources and increase the efficiency of their usage. On the basis of the entered into the system express-diagnostics activity of the mechanical engineering enterprises the ratio of permanent capital to productive assets the proposed deterministic factor model of sufficient permanent capital to provide companies with productive assets that can improve their economic sustainability through managing the process of placing their own working capital and long-term sources of funds in the productive assets. The article analyzes the state of the domestic machine-building enterprises with the help of the proposed system of key indicators and the proposed set of anti-crisis measures to mitigate the impact of the crisis and exit from crisis situations for each of them.

Череп А. В., Корженевська В. М. Дослідження економічних інструментів антикризового управління діяльністю підприємств машинобудування.

У статті досліджено та узагальнено існуючі види економічних інструментів антикризового управління підприємствами. Авторами обґрунтовано необхідність та важливість використання економічних інструментів антикризового управління для здійснення ефективного управління діяльністю підприємств машинобудування. У статті розглянуто сутність моделі В. Бівера, виявлено її головні переваги та недоліки, а також проведено практичне застосування моделі на прикладі вітчизняних підприємств машинобудування. Доведено, що у випадку наявності кризи на підприємствах, або високої ймовірності її появи, обов'язковим є проведення поглибленої діагностики діяльності з метою визначення рівня кризи, аналіз головних причин кризи, а також прогноз майбутніх втрат. Авторами акцентовано увагу на необхідності застосування системи ключових показників експрес-діагностики діяльності підприємств машинобудування з метою раннього виявлення та попередження кризи. У складі запропонованої системи показників введено коефіцієнт співвідношення перманентного капіталу до виробничих активів, що дозволяє в процесі управління враховувати та аналізувати забезпеченість підприємств наявними ресурсами, а також підвищувати ефективність їх використання. На основі введеного до системи експрес-діагностики діяльності підприємств машинобудування коефіцієнту співвідношення перманентного капіталу до виробничих активів запропоновано детерміновану факторну

© A. Cherep, V. Korzhenevskaia / Череп А. В., Корженевська В. М., 2017

модель достатності перманентного капіталу для забезпечення підприємств виробничими активами, яка дозволяє підвищити їх економічну стійкість через управління процесом розміщення власного оборотного капіталу та довгострокових джерел коштів у виробничих активах. У статті проаналізовано стан вітчизняних підприємств машинобудування за допомогою запропонованої системи ключових показників та запропоновано комплекс антикризових заходів з метою пом'якшення кризових наслідків та виходу з кризових ситуацій для кожного з них.

Череп А. В., Корженевская В. Н. Исследование экономических инструментов антикризисного управления деятельностью предприятий машиностроения.

В статье исследовано и обобщенно существующие виды экономических инструментов антикризисного управления предприятиями. Авторами обоснована необходимость и важность использования экономических инструментов антикризисного управления для осуществления эффективного управления деятельностью предприятий машиностроения. В статье рассмотрена сущность модели В. Бивера, определенны ее главные преимущества и недостатки, а также проведено практическое применение модели на примере отечественных предприятий машиностроения. Доказано, что в случае наличия кризиса на предприятиях, или высокой вероятности его появления, обязательным является проведение глубокой диагностики деятельности с целью определения уровня кризиса, анализ главных причин кризиса, а также прогноз будущих потерь. Авторами акцентировано внимание на необходимости применения системы ключевых показателей экспресс-диагностики деятельности предприятий машиностроения с целью раннего выявления и предупреждения кризиса. В составе предложенной системы показателей введен коэффициент соотношения перманентного капитала к производственным активам, что позволяет в процессе управления учитывать и анализировать обеспеченность предприятий имеющимися ресурсами, а также повышать эффективность их использования. На основании введеного в систему экспресс-диагностики деятельности предприятий машиностроения коэффициента соотношения перманентного капитала к производственным активам предложено детерминированную факторную модель достаточности перманентного капитала для обеспечения предприятий производственными активами, которая позволяет повысить их экономическую устойчивость через управление процессом размещения собственного оборотного капитала и долгосрочных источников денежных средств в производственных активах. В статье проанализировано состояние отечественных предприятий машиностроения с помощью предложенной системы ключевых показателей, а также предложено комплекс антикризисных мер с целью смягчения последствий кризиса и выхода из кризисных ситуаций для каждого из них.

Постановка проблеми. Своєчасне вирішення проблем, пов'язаних з виникненням кризи та її подоланням, здійснення ефективного управління підприємствами на сьогоднішній день неможливе без використання економічних інструментів антикризового управління.

З метою обґрунтування використання економічних інструментів антикризового управління у статті досліджено існуючі економічні інструменти, їх значимість та функціональну спрямованість, а також проведено їх практичне застосування на прикладі вітчизняних підприємств машинобудування.

Метою статті є узагальнення теоретичних, розробка методичних та практичних засад щодо використання економічних інструментів антикризового управління діяльністю підприємств машинобудування.

Результати дослідження. З огляду на висвітлення в економічній літературі великої кількості економічних інструментів антикризового управління запропоновано розділити їх на дві великі групи.

До першої групи відносяться «оціночні» економічні інструменти, а до другої – «забезпечуючі» економічні інструменти антикризового управління.

За допомогою використання «оціночних» економічних інструментів стає можливим оцінка імовірності настання кризи (прогнозування появи кризи), розпізнавання її перших сигналів, визначення кризового рівня (ідентифікація кризи), оцінка ефективності антикризових заходів, оцінка відповідності вимогам внутрішнього та зовнішнього середовища тощо.

До «оціночних» економічних інструментів антикризового управління підприємствами відносяться інструменти моніторингу, інструменти прогнозування,

інструменти контролю (перевірки), інструменти аналізу, інструменти діагностики тощо.

Головними інструментами моніторингу, прогнозування, контролю, аналізу, діагностики в системі антикризового управління діяльністю підприємства є економічні показники, багатокритеріальні економічні моделі, моделі рейтингової оцінки імовірності банкрутства, моделі дискримінантного аналізу, системи неформальних критеріїв у діагностиці банкрутства, SWOT-аналіз, PEST-аналіз, портфельний аналіз, система збалансованих показників, порівняння з конкурентами (бенчмаркінг) тощо.

Використання «забезпечуючих» економічних інструментів антикризового управління підприємствами забезпечує напрямок виходу підприємства з кризи, її мінімізацію та нейтралізацію, усунення і подолання кризових наслідків з мінімальними втратами.

До «забезпечуючих» економічних інструментів антикризового управління підприємствами належать інструменти планування (бюджетне планування, сценарне планування, стратегічне планування, антикризові стратегії), диверсифікація, оптимізація діяльності, реструктуризація, реінжиніринг, санація, контролінг, механізми фінансової стабілізації, Change Management Programs, Crisis management team, Incident Management Консалтинг, Люди (команда), Crisis Communications, Customer Relationship, Customer segmentation, Price Optimization Models тощо.

Серед представлених в економічній літературі інструментів антикризового управління підприємствами необхідно виділити систему показників експрес-діагностики та фундаментальної діагностики банкрутства Бланка І. О. [1], систему показників діагностики підприємств промисловості Дорощук Г. А. і Дащенко Н. М. [2], систему діагностики підприємства Лігоненко Л. О. [3], модель Конана і Гольдера [4], модель Романа Лиса [5], модель Спрінгейта, універсальну дикримінантну функцію Терещенка О. О [6], модель Альтмана Е. [7], багатокритеріальну модель Бівера В. [8], модель Таффлера і Тишоу [9] тощо.

Використання системи показників Бівера В. для оцінки банкрутства підприємств проведено на прикладі вітчизняних підприємств машинобудування. Розрахунки представлені в таблиці 1.

Коефіцієнт Бівера дорівнює відношенню різниці між чистим прибутком та амортизації до короткострокових та довгострокових зобов'язань. Рентабельність активів розраховується як відношення чистого прибутку до оборотних активів, помножене на 100 %. Фінансовий леверидж дорівнює відношенню зобов'язань до активів підприємства, помноженому на 100 %. Показник покриття активів чистим оборотним капіталом розраховується як відношення різниці між власним капіталом та необоротними активами до загальних активів. Показник покриття розраховується як відношення оборотних активів до короткострокових зобов'язань підприємства.

Діагностика банкрутства за допомогою моделі В. Бівера на прикладі підприємства ПАТ «Мотор Січ» показала, що підприємство в цілому характеризується благополучним станом, банкрутство йому не загрожує. Розрахунок показників, що входять до системи Бівера, базується на фінансовій звітності досліджуваного підприємства, що подається в органи статистики (без врахування звітності дочірніх підприємств).

Діагностика банкрутства за допомогою моделі В. Бівера на прикладі підприємства ПАТ «Запорізький трансформаторний завод» свідчить про наявність суперечностей в отриманих значеннях коефіцієнтів, які входять до багатокритеріальної системи показників (табл. 1).

Так, значення коефіцієнту Бівера характеризує стан досліджуваного підприємства протягом 2011-2012 років як задовільний – отримані значення знаходяться між благополучним станом та станом «за 5 років до банкрутства».

Значення коефіцієнту рентабельності активів свідчить про благополучний стан підприємства протягом 2011-2013 років. Значення коефіцієнту фінансового левериджу сигналізує про стан підприємства, близький до банкрутства, починаючи з 2013 року.

Отримані значення коефіцієнту покриття активів чистим оборотним капіталом та коефіцієнту покриття свідчать про кризовий стан досліджуваного підприємства протягом 2011-2015 років. Найбільш критичні значення за всіма коефіцієнтами спостерігаються в 2014 та 2015 роках. Протягом цих років відповідно до моделі Бівера підприємство є потенційним банкрутом.

Антикризові заходи необхідно було приймати ще в 2011 році, оскільки вже тоді у підприємства були проблеми із недостатністю чистого оборотного капіталу, а також наявного оборотного капіталу. Вже у 2013 році значно підвищилися короткострокові та довгострокові зобов'язання підприємства. У 2014 та 2015 роках підприємство зазнало значних збитків.

Таблиця 1. Діагностика банкрутства вітчизняних підприємств машинобудування за допомогою моделі Бівера В.

Показники	Коефіцієнт Бівера	Рентабельність активів	Фінансовий леверидж	Покриття активів чистим оборотним капіталом	Коефіцієнт покриття
ПАТ «Мотор Січ»					
2011 р.	0,37	16,43	37,56	0,31	2,29
2012 р.	0,57	19,91	30,38	0,39	3,04
2013 р.	0,25	10,48	28,30	0,34	3,75
2014 р.	0,20	9,65	31,73	0,35	3,24
2015 р.	0,48	17,22	29,01	0,42	3,05
ПАТ «Запорізький трансформаторний завод»					
2011 р.	0,33	24,23	71,74	- 0,18	0,79
2012 р.	0,30	23,92	74,84	- 0,20	0,75
2013 р.	0,08	9,24	89,65	- 0,49	0,47
2014 р.	- 0,44	- 63,01	146,94	- 1,13	0,24
2015 р.	- 0,34	- 71,77	217,63	- 1,81	0,17
ПАТ «Запорізький завод важкого кранобудування»					
2011 р.	- 0,04	- 1,59	94,31	- 0,54	1,03
2012 р.	0,12	14,16	91,42	- 0,59	0,79
2013 р.	- 0,15	- 11,34	98,76	- 0,79	0,47
2014 р.	- 0,47	- 78,84	179,39	- 1,58	0,30
2015 р.	- 0,21	- 37,82	200,12	- 1,74	0,41
ПАТ «Запорізький механічний завод»					
2011 р.	1,40	5,28	2,45	0,22	11,87
2012 р.	0,15	2,50	7,22	0,16	3,77
2013 р.	0,10	1,88	6,66	0,12	3,06
2014 р.	0,77	4,49	3,14	0,48	24,79
2015 р.	0,49	2,92	4,74	0,65	14,75
Значення відповідно до моделі Бівера В.					
Благополучний стан	0,4 - 0,45	6 – 8	≤ 37	0,4	$\leq 3,2$
За 5 років до банкрутства	0,17	4	≤ 50	$\leq 0,3$	≤ 2
За рік до банкрутства	- 0,15	- 22	≤ 80	$\approx 0,06$	≤ 1

Діагностика банкрутства за допомогою моделі В. Бівера на прикладі підприємства ПАТ «Запорізький завод важкого кранобудування» протягом 2011-2015 років свідчить про його глибокий критичний стан. Лише у 2012 році підприємство було

прибутковим, однак значення інших показників відповідно до моделі Бівера В. характеризують стан досліджуваного підприємства як «за рік до банкрутства». В цілому підприємство є потенційним банкрутом.

Проведена діагностика банкрутства за допомогою моделі В. Бівера на прикладі підприємства ПАТ «Запорізький механічний завод» свідчить про його незадовільний стан.

Значення коефіцієнту рентабельності активів майже протягом усього досліджуваного періоду характеризують стан підприємства як «за 5 років до банкрутства».

Дуже низькі значення коефіцієнту фінансового левериджу пояснюються незначною часткою зобов'язань підприємства та високою часткою власного капіталу у структурі капіталу підприємства.

Коефіцієнт покриття активів чистим оборотним капіталом протягом 2011-2013 років має незадовільні значення. В 2014 та 2015 роках значення даного коефіцієнту є більшими за норму.

Значення коефіцієнту покриття в 2011, 2014 та 2015 роках значно перевищують норму. Високі значення коефіцієнту покриття пояснюються зниженням обсягу поточних зобов'язань ПАТ «Запорізький механічний завод», починаючи з 2014 року.

Впровадження у практику вітчизняних підприємств зарубіжних моделей прогнозування банкрутства, в тому числі моделі Бівера, виявляється не завжди коректним через низку причин: структура економіки України суттєво відрізняється від структури економіки іноземних країн, наявні різні тенденції розвитку та рівень конкуренції в галузі; різна купівельна спроможність споживачів, умови роботи з постачальниками продукції та послуг тощо.

Неоднозначність отриманих результатів за моделлю Бівера В. обумовлює необхідність проведення діагностики діяльності підприємств за допомогою показників, до складу яких входять величини оборотного капіталу, власного капіталу, власного оборотного капіталу, зобов'язань, собівартості, чистого доходу, товарно-матеріальних запасів, основних засобів, операційного прибутку, чистого прибутку (збитку) та фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування (табл. 2).

Таблиця 2. Ключові показники експрес-діагностики діяльності підприємств машинобудування

Позначення	Найменування	Сутність
Кп	Коефіцієнт покриття	Є одним з найважливіших показників діагностики кризового стану, оскільки показує, яка частина поточної заборгованості підприємства може бути погашена за рахунок поточних активів підприємства на дату складання балансу
Кн	Коефіцієнт незалежності	Показує частку власних коштів, вкладених у майно підприємства
Кра	Коефіцієнт рентабельності активів	Показує скільки підприємство отримало прибутку до оподаткування на кожну вкладену гривню у активи
Топ	Тривалість операційного циклу	Відображає період часу між придбанням товарно-матеріальних запасів для здійснення господарської діяльності та отриманням коштів від реалізації виробленої з них продукції, включає період обороту товарно-матеріальних запасів та період обороту дебіторської заборгованості
ОАвок	Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів ВОК	Показує, яка частина оборотних активів фінансується за рахунок власного оборотного капіталу
Роп	Коефіцієнт операційної рентабельності	Показує частку прибутку від операційної діяльності в загальному обсязі чистого доходу підприємства

Кпква	Коефіцієнт співвідношення перманентного капіталу до виробничих активів	Показує у скільки разів величина власного оборотного капіталу та довгострокового залученого капіталу перевищує вкладення капіталу в основні засоби та виробничі запаси

Серед коефіцієнтів експрес-діагностики діяльності підприємств машинобудування є коефіцієнти, які містять величину власного оборотного капіталу (наприклад, коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом та коефіцієнт співвідношення перманентного капіталу до виробничих активів).

У більшості наукових праць величина власного оборотного капіталу (ВОК) розраховується як різниця між оборотним капіталом та поточними зобов'язаннями. Такий розрахунок запропонований у методичних рекомендаціях щодо підготовки аудиторського висновку при перевірці відкритих акціонерних товариств та підприємств – емітентів облігацій (крім комерційних банків) від 23.02.2001 р. № 99 [10].

У листі Міністерства доходів і зборів України від 05.06.2013 р. N 7017/7/99-99-11-02-03-17 «Про направлення доопрацьованих Методичних рекомендацій» власний оборотний капітал визначається як різниця власного капіталу підприємства (сума за розділом I пасиву балансу (рядок 1495) форми N 1 або N 1-к) та необоротних активів (НА, сума за розділом I активу балансу (рядок 1095)). Перманентний капітал визначається як сума власного оборотного капіталу та довгостроково залученого капіталу (рядок 1595 балансу) [11].

З найменування терміну випливає, що ВОК – це величина власних джерел коштів, інвестованих в оборотний капітал підприємства. ВОК не може включати в себе довгострокові зобов'язання і забезпечення (р. 1595) відповідно до нової форми балансу або забезпечення наступних витрат і платежів (р. 430) та довгострокові зобов'язання (р. 480) відповідно до попередньої форми балансу.

У таблиці 2 запропоновано розраховувати коефіцієнт співвідношення перманентного капіталу до виробничих активів. Даний коефіцієнт показує, у скільки разів величина власного оборотного капіталу та довгострокового залученого капіталу (перманентного капіталу) перевищує вкладення капіталу в основні засоби та виробничі запаси (виробничі активи).

Очевидно, що вкладення капіталу у виробничі активи не повинні перевищувати величини перманентного капіталу. Тобто, чим вищий показник, тим більш фінансово стійким є підприємство.

З метою більш поглибленої діагностики коефіцієнт співвідношення перманентного капіталу та виробничих активів можна досліджувати, представивши його у вигляді кратної двохфакторної моделі:

$$К_{п.к./в.а} = ПК / ВА \quad (1)$$

Дану кратну модель можна перетворити з використанням різних прийомів розбиття загального показника на економічні, фінансові та виробничі фактори, які будуть виступати об'єктом у більш детальному аналізі величини коефіцієнта співвідношення перманентного капіталу та виробничих активів (рис. 1).

Результати експрес-діагностики діяльності вітчизняних підприємств машинобудування представлені у таблиці 3.

Проведена експрес-діагностика діяльності підприємства ПАТ «Мотор Січ» протягом 2011-2015 років свідчить в цілому про задовільний стан підприємства. Однак, слід говорити про наявність негативної тенденції до підвищення тривалості операційного циклу підприємства протягом досліджуваного періоду.

Результати експрес-діагностики діяльності ПАТ «Запорізький трансформаторний завод» свідчать про наявність чіткої негативної тенденції до погіршення основних показників діяльності підприємства протягом досліджуваного періоду. Необхідно говорити про кризовий стан підприємства, а також значне порушення його фінансової стійкості.

Проведена експрес-діагностика діяльності підприємства ПАТ «Запорізький завод важкого кранобудування» протягом 2011-2015 років вказує на чітку негативну тенденцію до істотного порушення його фінансової стійкості. Протягом 2013-2015 років підприємство є збитковим. Найгірші значення основних показників діяльності припадають на 2014 рік.

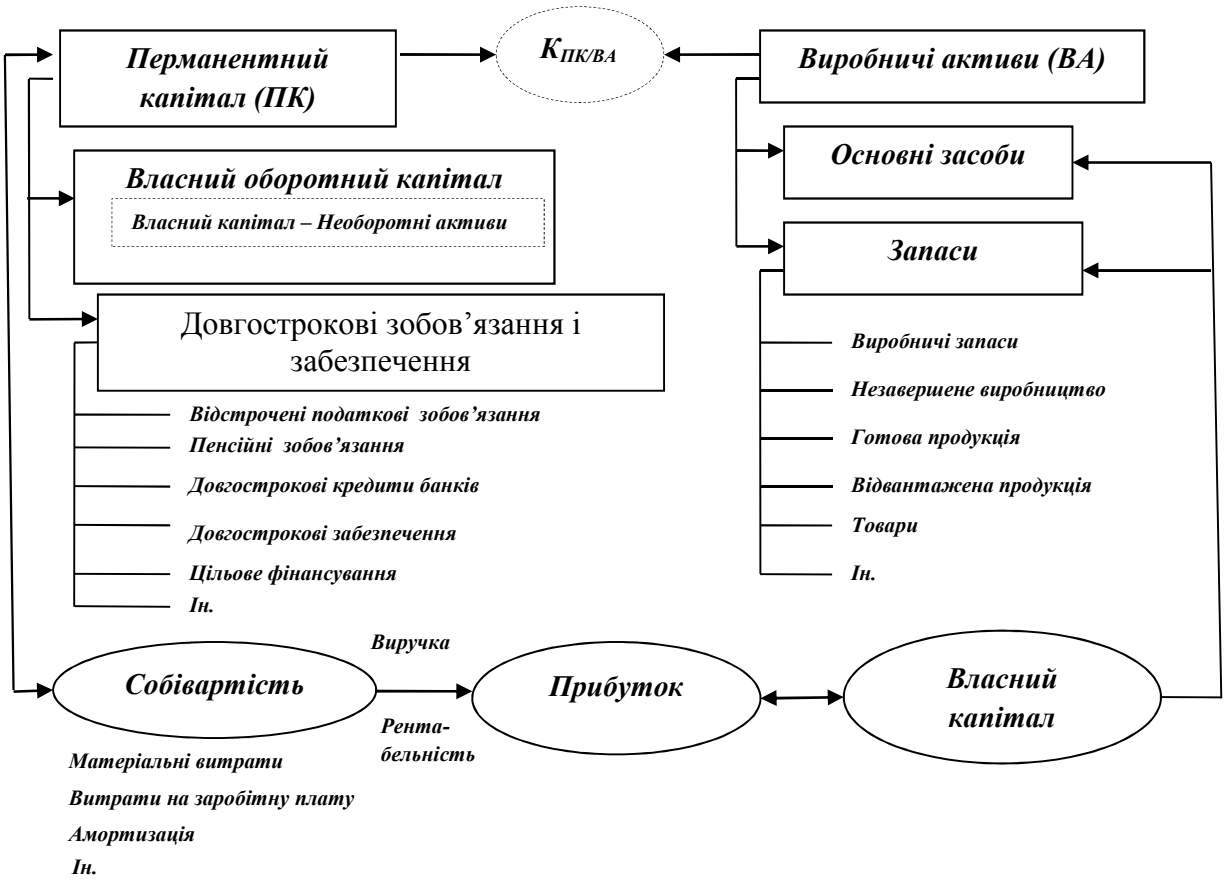

Рис.1 - Детермінована факторна модель достатності перманентного капіталу для забезпечення підприємства виробничими активами

Таблиця 3. Експрес-діагностика діяльності вітчизняних підприємств машинобудування протягом 2011-2015 років

Коефіцієнти	Кп	Кн	Кра	Топ	ОАвок	Роп	Кпква
ПАТ «Мотор Січ»							
2011 р.	2,29	0,62	25,14	442	0,46	36,03	0,61
2012 р.	3,04	0,70	26,71	461	0,56	39,85	0,69
2013 р.	3,75	0,72	16,58	479	0,55	26,78	0,63
2014 р.	3,24	0,68	14,29	539	0,52	36,98	0,63
2015 р.	3,05	0,71	23,07	691	0,59	43,06	0,61
ПАТ «Запорізький трансформаторний завод»							
2011 р.	0,79	0,28	31,49	193	- 0,34	37,07	- 0,55
2012 р.	0,75	0,25	30,31	198	- 0,36	35,68	- 0,51

2013 р.	0,47	0,10	11,29	251	- 1,22	24,90	- 1,43
2014 р.	0,24	- 0,47	- 63,19	356	- 3,28	11,96	- 3,14
2015 р.	0,17	- 1,18	- 71,86	416	- 4,87	1,11	- 5,52
ПАТ «Запорізький завод важкого кранобудування»							
2011 р.	1,03	0,06	0,99	228	- 1,32	3,68	0,02
2012 р.	0,79	0,09	15,52	278	- 1,82	- 2,71	- 0,10
2013 р.	0,47	0,01	- 8,91	160	- 4,08	3,15	- 0,25
2014 р.	0,30	- 0,79	- 77,18	165	- 7,45	- 21,88	- 0,63
2015 р.	0,41	- 1,00	- 35,86	152	- 6,71	24,63	- 0,48
ПАТ «Запорізький механічний завод»							
2011 р.	11,87	0,98	7,70	243	0,90	19,47	0,33
2012 р.	3,77	0,93	2,98	279	0,68	10,44	0,26
2013 р.	3,06	0,93	2,50	277	0,64	54,25	0,19
2014 р.	24,79	0,97	5,82	315	0,94	12,55	2,54
2015 р.	14,75	0,95	3,59	302	0,93	6,27	3,03
Рекомендова-не значення	2-3	> 0,5	↑	↓	↑	↑	↑

Проведена експрес-діагностика діяльності підприємства ПАТ «Запорізький механічний завод» протягом 2011-2015 років свідчить про його незадовільний стан. Слід відмітити тенденцію до погіршення всіх основних показників діяльності досліджуваного підприємства у 2015 році, окрім тривалості операційного циклу.

Висновки. Підсумовуючи викладене, необхідно сказати, що однією з найважливіших умов своєчасного виявлення кризи та мінімізації її руйнівного впливу є використання на підприємствах машинобудування економічних інструментів антикризового управління. З метою забезпечення економічного розвитку та функціонування підприємств машинобудування необхідний комплексний підхід до управління, який передбачає формування системи антикризового управління, центральним елементом якої є економічні інструменти антикризового управління.

Список використаних джерел:

1. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента: в 2 т. / И. А. Бланк. – К: Ника-Центр, 1999. – 512 с. – Т. 2.

2. Дорощук Г. А. Антикризове управління підприємством : навч. посібник / Г. А. Дорощук, Н. М. Дащенко. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2014. – 332 с.

3. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій: монографія / Л. О. Лігоненко. – К.: КНТЕУ, 2004. – 580 с.

4. Лігоненко Л. Оцінка платоспроможності підприємства (методичні підходи) / Л. Лігоненко, Г. Ковальчук // Економіка, фінанси, право. – 1998. – № 9. – С. 10-15.

5. Никонович М. Аудит: визначення ймовірності банкрутства підприємства економіки / М. Никонович // Інформаційний бюлетень Держкомстату України. – 1999. – № 10-12. – С. 32-38.

6. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навч. посіб. / О. О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2000. – 412 с.

7. Altman, Edward, "Financial Rations, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy", Journal of Finance 23, September 1968, pp. 589-609.

8. William H. Beaver. Financial Ratios as Predictors of Failure, Empirical Research in Accounting Selected Studies / Beaver, William H.// Supplement to Journal of Accounting Research. – 1966. – N4. – Pp. 71-111.

9. Toffler R. Going, going, gone — four factors which predict / R. Toffler, H. Tishaw // Accountancy. — 1977. — March. — Pp. 50–54.

10. Протокол засідання Аудиторської палати України від 23 лютого 2001 р. N 99 «Методичні рекомендації щодо підготовки аудиторського висновку при перевірці відкритих акціонерних товариств та підприємств – емітентів облігацій (крім комерційних банків)». [Електронний ресурс] / Єдина інформаційна платформа ЛІГА:ЗАКОН. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN2640.html

11. Лист Міністерства доходів і зборів України від 05.06.2013 р. N 7017/7/99-99-11-02-03-17 «Про направлення доопрацьованих Методичних рекомендацій». [Електронний ресурс]/ Єдина інформаційна платформа ЛІГА: ЗАКОН. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MDS00165.html.

References:

1. Blank, Y. A. (1999), Osnovi fynansovoho menedzhmenta [Fundamentals of Financial management], Vol. 2, Nyka-Tsentr, Kyiv, Ukraine.

2. Doroshchuk, H. A. and Dashchenko, N. M. (2014), Antykryzove upravlinnia pidpryiemstvom [Enterprise Crisis Management], tutorial, Novyi Svit – 2000, Lviv, Ukraine.

3. Ligonenko, L. O. (2004). Antikrizove upravlinnya pidpriemstvom: teoretiko-metodologichni zasadi ta praktichniy instrumentariy : monografiya [Enterprise Crisis Management: theoretical and methodological principles and practical tools: monograph], KNTEU, Kyiv, Ukraine.

4. Lihonenko, L. and Kovalchuk, H. (1998), «Otsinka platospromozhnosti pidpryiemstva (metodychni pidkhody)», Ekonomika, finansy, pravo, no. 9, pp. 10-15.

5. Nykonovych, M. (1999), «Audyt: vyznachennia ymovirnosti bankrutstva pidpryiemstva», Informatsiinyi biuleten Derzhkomstatu Ukrainy, no. 10-12, pp. 32-38.

6. Tereshchenko, O. O. (2000), Finansova sanatsiia ta bankrutstvo pidpryiemstv [Financial Sanitation and Bankruptcy of the Enterprises], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine.

7. Altman, Edward (1968), «Financial Rations, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy», Journal of Finance, 23, September, pp. 589-609.

8. William, H. Beaver (1966), «Financial Ratios as Predictors of Failure, Empirical Research in Accounting Selected Studies», Supplement to Journal of Accounting Research, no. 4, pp. 71-111.

9. Toffler, R. and Tishaw, H. (1977), «Going, going, gone — four factors which predict», Accountancy, March, pp. 50–54.

10. The official site of Unified information platform LIGA:ZAKON /«Metodychni rekomendatsii shchodo pidhotovky audytorskoho vysnovku pry perevirtsi vidkrytykh aktsionernykh tovarystv ta pidpryiemstv – emitentiv oblihatsii (krim komertsiinykh bankiv)», Protocol of Auditors' Chamber of Ukraine 23.02.2001 no. 99, available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN2640.html (access February 03, 2017).

11. The official site of Unified information platform LIGA:ZAKON /«Pro napravlennia doopratsovanykh Metodychnykh rekomendatsii», Lyst of Ministry of Incomes and Fees of Ukraine 05.06.2013 no. 7017/7/99-99-11-02-03-17, available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MDS00165.html (access February 03, 2017).

***Keywords**: crisis; enterprise; economic instruments of crisis management; diagnosis; model; net working capital; permanent capital; productive assets.*

***Ключові слова**: криза; підприємство; економічні інструменти антикризового управління; діагностика; модель; власний оборотний капітал; перманентний капітал; виробничі активи.*

***Ключевые слова:** кризис; предприятие; экономические инструменты антикризисного управления; диагностика; модель; собственный оборотный капитал; перманентный капитал; производственные активы.*

УДК 001.8:657.1:332.3

РОЗВИТОК МЕТОДОЛОГІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УПРАВЛІННІ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ

Тарлопов Ігор Олегович, доцент кафедри маркетингу, к. е. н, доцент, Приватний вищий навчальний заклад «Бердянський університет менеджменту і бізнесу», м. Бердянськ, e-mail: tio68@i.ua, тел: +38 (066) 779-07-61

Igor Tarlopov, Associate Professor of Marketing, Ph. D., Associate Professor, State Higher Educational Istablishment «Berdyansk University of Management and Business», Berdyansk, e-mail: tio68@i.ua, tel: +38 (066) 779- 07-61

I. Tarlopov. Development of accounting methodology in the management of land resources.

The article presents the results of research methodology of accounting land. The essence of land and land plot is determined, the main land use objects in agricultural enterprises are listed. The comparative characteristic of the land plot with other factors of production is given. The main principles, goals and tasks of land plot registration are formulated. Six basic methods of formation of the accounting information which in aggregate form a method of accounting of the ground grounds are characterized. Proposed codes of accounts and sub-accounts for the registration of land use in agricultural enterprises. In the course of the research, the principles of forming the methodology for accounting of land resources in Ukraine are analyzed. The chronology of the main changes that occurred in the methodology of accounting for land use during the years of Ukraine's independence is given. As a result of the conducted research it is established that modern challenges of globalization have an ambiguous impact on the development of the methodology of accounting for land use in the country. The introduction of universal international financial reporting standards weakens the effectiveness of the entire accounting system in land use, since it does not take into account the requirements of the local economy, landscape conditions and legal regime for the use of land in the country. It is proved that the improvement of the methodology of accounting for land use should go in one direction with the practice of legal regulation of land relations.

Тарлопов І. О. Розвиток методології бухгалтерського обліку в управлінні земельними ресурсами.

*В статті представлено результати дослідження методології бухгалтерського обліку землекористування. Визначена сутність землі, земельної ділянки, перелічені основні об'єкти землекористування в сільськогосподарських підприємствах. Надана порівняльна характеристика земельної ділянки з іншими факторами виробництва. Сформульовано основні принципи, мета і завдання обліку земельних ділянок. Охарактеризовано шість основних прийомів формування облікової інформації, які в сукупності утворюють метод бухгалтерського обліку земельних угідь. Запропоновані коди рахунків і субрахунків для обліку об'єктів землекористування в сільськогосподарських підприємствах. В ході дослідження проаналізовано засади формування методології бухгалтерського обліку земельних ресурсів в Україні. Наведена хронологія основних змін, що відбувались в методології бухгалтерського обліку землекористування за роки незалежності України. В результаті проведеного дослідження встановлено, що сучасні виклики глобалізації неоднозначно впливають на розвиток методології бухгалтерського обліку землекористування в країні. Впровадження універсальних Міжнародних стандартів фінансової звітності (*МСФЗ*) послаблює ефективність всієї системи бухгалтерського обліку в землекористуванні, оскільки не враховує вимоги локальної економіки, ландшафтні умови та правовий режим використання земельних ділянок в країні. Доведено, що вдосконалення методології бухгалтерського обліку землекористування повинно йти в одному напрямку з практикою правового регулювання земельних відносин.*

Тарлопов И. А. Развитие методологии бухгалтерского учета в управлении земельными ресурсами.

В статье представлены результаты исследования методологии бухгалтерского учета землепользования. Определена сущность земли, земельного участка, перечислены основные объекты землепользования в сельскохозяйственных предприятиях. Предоставлена сравнительная характеристика земельного участка с другими факторами производства. Сформулированы основные принципы, цели и задачи учета земельных участков. Охарактеризованы шесть основных приемов

© ***Тарлопов І. О. / I. Tarlopov, 2017***

формирования учетной информации, которые в совокупности образуют метод бухгалтерского учета земельных угодий. Предложенные коды счетов и субсчетов для учета объектов землепользования в сельскохозяйственных предприятиях. В ходе исследования проанализированы принципы формирования методологии бухгалтерского учета земельных ресурсов в Украине. Приведена хронология основных изменений, которые происходили в методологии бухгалтерского учета землепользования за годы независимости Украины. В результате проведенного исследования установлено, что современные вызовы глобализации неоднозначно влияют на развитие методологии бухгалтерского учета землепользования в стране. Внедрение универсальных международных стандартов финансовой отчетности (МСФО) ослабляет эффективность всей системы бухгалтерского учета в землепользовании, поскольку не учитывает требования локальной экономики, ландшафтные условия и правовой режим использования земельных участков в стране. Доказано, что совершенствование методологии бухгалтерского учета землепользования должно идти в одном направлении с практикой правового регулирования земельных отношений.

Постановка проблеми. Земля є первісним джерелом будь-якого багатства, в будь-якій політичній системі одним з ключових питань є питання про землю як в контексті політичних аспектів, так і економічних.

В Україні до 90-х років ХХ ст. існувала монополія державної власності на землю, але з початком набуття незалежності відбулась земельна реформа. З ліквідацією держмонополії одночасно був введений принцип платного землекористування, внаслідок чого змінився характер і зміст земельних відносин. Таким чином, виникла необхідність визнання землі, земельних ділянок як об'єктів бухгалтерського обліку.

Подальші ринкові трансформації вітчизняної економіки актуалізували наукові дослідження в сфері бухгалтерського обліку процесів землекористування. Спрямованість наукових пошуків визначається передусім інституційним інтересом суб'єктів ринкової економіки, який полягає у привабливому представлені земельного капіталу аграрної галузі України в балансах підприємств. Інструментом же реалізації інституційних інтересів в сфері бухгалтерського обліку є його методологія.

У світовому масштабі однією з особливостей розвитку глобалізації економічних відносин є прагнення розвинутих країн довести на мові цифр цінність активів, від використання яких в значній мірі залежить ефективність їхньої економіки. "Розвинуті країни через власні інститути, формують методологію Міжнародних стандартів фінансової звітності та нав'язують світу пріоритетність власних цінностей. При цьому, самодостатні нації та країни (Китай, Індія і т.д.) шукають власні шляхи досягнення економіко-соціального прогресу та орієнтують на це наукові дослідження з бухгалтерського обліку" [1, с. 47], [2].

Таким чином, можна з впевненістю констатувати посилення ролі методології бухгалтерського обліку землекористування, яка буде прийнятою в Україні, в забезпеченні ефективного розвитку національної економіки на основі посилення аграрного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визнання земельних ділянок активом поряд з іншими об'єктами майна, які знаходять своє вартісне відображення в бухгалтерському обліку, вимагає формування методологічних та методичних засад їх облікового відображення на підприємстві. Огляд літературних джерел засвідчує наявність певних напрацювань з оцінки та обліку земель та земельних відносин. Даній тематиці присвятили свої роботи: В. М. Жук, Г. Г. Кірейцев, А. М. Третяк, В. О. Шевчук, В. К. Ярмолицький, Ю. С. Бездушна, О. Л. Бєсєда, Н. О. Голуб, І. В. Замула, Н. М. Малюга та інші.

Питання методології та теоретичного узагальнення проблем обліку земельних ділянок стало об'єктом наукових дискусій з часів запровадження ринкових механізмів землекористування в Україні та розглядаються в публікаціях М. Г. Чумаченка, П. Т. Саблука, М. Я. Дем'яненка, Г. Г. Кірейцева, В. Г. Лінника, В. Я. Соколова, І. В. Замули та інших вчених-економістів. Не дивлячись на наявні наукові пошуки, широкої практичної реалізації новаторські ідеї науковців поки що не набули. На думку деяких

сучасних економістів-аграрників, розвиток бухгалтерського обліку земель гальмується невизнанням сільськогосподарських земель товаром та діючий мораторій на продаж земель в Україні.

Метою статті є аналіз засад формування методології бухгалтерського обліку землекористування, в першу чергу в сільському господарстві, та висвітлення особливостей і досягнутих результатів цього процесу в Україні.

Результати дослідження. В бухгалтерському обліку важливим є розуміння об'єктів обліку. Поняття терміна «земля» розкривається в ГОСТ 26640-85 (СТ СЭВ 4472-84) Землі: Терміни та визначення, п.1: "Земля - найважливіша частина навколишнього природного середовища, що характеризується простором, рельєфом, кліматом, ґрунтовим покривом, рослинністю, надрами, водами, є головним засобом виробництва в сільському і лісовому господарстві, а також просторовим базисом для розміщення підприємств і організації всіх галузей народного господарства" [8]. Таке визначення є узагальнюючим з економічної точки зору, але недостатнім для розгляду категорії «земля» в якості об'єкту бухгалтерського обліку, оскільки не розкриває правову сутність землі, що необхідно для правового регулювання землі.

В якості об'єкту бухгалтерського обліку можна розглядати земельну частку, тобто виділену натуральній формі частину земельної ділянки з часткової власності.

Основними об'єктами землекористування в сільськогосподарських організаціях виступають землі сільськогосподарського призначення, в складі яких виділяються:

а) сільськогосподарські угіддя: рілля, землі під багаторічними насадженнями (садами, виноградниками та іншими), поклади, сінокоси, пасовища;

б) землі, зайняті внутрішньогосподарськими дорогами і комунікаціями;

в) землі, зайняті лісовими насадженнями, призначеними для забезпечення захисту земель від впливу негативних (шкідливих) природних, антропогенних і техногенних явищ;

г) землі, що знаходяться під водними об'єктами;

д) землі під будівлями, будівлями і спорудами, використовуваними для виробництва, зберігання і первинної переробки сільськогосподарської продукції.

Слід зазначити, що в бухгалтерському обліку на сільськогосподарських підприємствах слабо розроблені питання організації бухгалтерського обліку наявності та руху об'єктів землекористування, нерідко фактично відсутнє ведення документації первинного обліку, регістрів синтетичного і аналітичного обліку об'єктів землекористування.

З метою вдосконалення організації бухгалтерського обліку об'єктів землекористування в сільськогосподарських підприємствах необхідно забезпечити поділ і угруповання інформації про землі відповідно до вищевказаної класифікації.

Слід враховувати, що земельна ділянка може бути неоднорідною і складатися з різних земельних угідь, що мають певні властивості і можуть використовуватись для конкретних цілей. Площа земельної ділянки буде складатися з площ земельних угідь, що входять в неї. Таким чином, можна сформулювати земельне угіддя як виділену частину земельної ділянки, яка призначена для конкретних господарських цілей.

Різноманітні властивості землі обумовлюють її специфічні особливості в різних галузях виробництва. Так, наприклад, у сільському господарстві земля одночасно є й знаряддям виробництва, і предметом праці. Відповідно повинні бути відмінності у вивченні, обліку та оцінці земельних ділянок в різних галузях господарства.

Кожен економічний ресурс має свої унікальні властивості, і земля не є виключенням. В табл. 1 наведені критерії, що відрізняють земельну ділянку як фактор виробництва від інших об'єктів майна [4; с.88].

Як бачимо з табл. 1, земельна ділянка як природний об'єкт і нерухоме майно, має своєрідні особливості, що відрізняють її від інших об'єктів майна.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика земельних ділянок як фактору виробництва з іншими засобами праці

Критерій порівняння	Земельна ділянка	Інші засоби праці
роль в процесі виробництва	у сільському господарстві є одночасно і предметом, і засобом праці	засоби праці
термін експлуатації	необмежений	обмежений
можливість кількісного відтворення	штучно не відтворюється	кількість і розміри можуть бути створені за замовленням
можливість якісного відновлення	родючість ґрунтів відновлюється засобами рекультивації, але швидкість відновлення дуже повільна	ремонт та модернізація дозволяють покращити якість як самих знарядь праці, так і продукції, яка випускається; швидкість якісного відновлення вище за темп господарського використання
можливість заміни	незамінний ресурс	замінний ресурс
продуктивна цінність	родючість підвищується за умов науково-обґрунтованого використання	в процесі виробництва піддається зносу

Сформулюємо основні засади бухгалтерського обліку земельних ділянок:

1. *Повнота* означає, що в бухгалтерській звітності повинна відображатись вся інформація про ділянки землі: наявність станом на початок та кінець звітного періоду, будь-які зміни протягом періоду, а також інформація про її використання.

2. *Своєчасність* - інформація у звітах про земельні ділянки повинна відображатися в ті терміни, коли вона має цінність для користувачів.

3. *Пріоритет змісту перед формою* - основоположний принцип, коли мова йде про земельні ділянки. Сутність принципу полягає в тому, що операції обліковують відповідно до їх сутності (за економічним змістом, за умовами господарювання), а не лише виходячи з юридичної форми. Так, наприклад, ділянки, що використовуються, та ті, що не використовуються тривалий час повинні бути відображені окремо. Доцільно окремо відображати ділянки, що закріплені на правах постійного користування та орендовані, якщо умовами надання тих прав заборонено нецільове використання. В сільському господарстві доцільно окремо обліковувати ділянки, які мають суттєво різні періоди строків посіву та збору врожаю.

4. *Несуперечливість* – на останній календарний день кожного місяця дані по аналітичному обліку земельних ділянок повинні бути тотожними оборотам і залишкам на рахунках синтетичного обліку.

5. *Обачність* – за ринкових умов оцінку земельних ділянок не слід завищувати, а зобов'язання (витрати) – занижувати; витрати та зобов'язання потрібно відображати в бухгалтерському обліку відразу ж після отримання інформації про ймовірність їх виникнення, а активи та доходи — лише тоді, коли їх реально отримано або зароблено.

6. *Раціональність* – в обліку слід детально відбивати інформацію про земельні ділянки, щоб користувачі мали можливість приймати на її підставі рішення, оцінювати фінансовий стан організації та результати її діяльності.

7. *Майнова відокремленість* – власні земельні ділянки організації слід відокремлювати від орендованих або закріплених на праві постійного користування.

8. *Безперервність діяльності* – передбачає збереження цільового використання земельних ділянок, тобто обов'язок сторони використовувати ділянку тільки для обумовлених цілей.

9. *Послідовність облікової політики* передбачає постійне (з року в рік) використання підприємством обраної методики обліку земельних ділянок для забезпечення порівнянності даних за даний звітний період по відношенню до іншого періоду. Зміна методики обліку має бути обґрунтована та розкрита у фінансовій

звітності.

10. *Тимчасової визначеності фактів* – факти господарської діяльності організації слід відображати в обліку у тому звітному періоді, в якому вони мали місце, незалежно від фактичного часу надходження (виплати) грошових коштів.

Метою бухгалтерського обліку земельних ділянок є надання відомостей про землі, необхідні: 1) для внутрішніх та зовнішніх користувачів, в т. ч. потенційних інвесторів, 2) для оцінки кредитної та інвестиційної привабливості сільськогосподарських організацій, 3) прийняття управлінських рішень, спрямованих на забезпечення раціонального і ефективного використання земельних ресурсів.

Для досягнення поставленої мети сформулюємо завдання бухгалтерського обліку земельних ділянок [4; с.88]:

- забезпечення чіткого документального оформлення та своєчасного відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій із землею: надходження, трансформації земельних угідь, продажу та вибуття, та ін.;
- створення умов і інформаційної бази для систематичного контролю за збереженням і поліпшенням якісних властивостей ґрунту, ефективністю використання земельних ділянок господарюючого суб'єкту;
- контроль за своєчасністю і повнотою відображення в облікових регістрах всіх господарських операцій, пов'язаних з наявністю і якістю земельних ділянок, а також щорічними вкладеннями в докорінне поліпшення земель;
- забезпечення об'єктивної інформації для заповнення форм бухгалтерської звітності;
- контроль за вчасністю і правильністю сплати земельного податку та відображення їх в обліку.

Для вирішення завдань, що стоять перед бухгалтерським обліком земельних ділянок як його об'єкту, виділимо шість основних прийомів формування облікової інформації, які в сукупності утворюють метод бухгалтерського обліку: документація, інвентаризація, оцінка, бухгалтерські рахунки, подвійний запис, балансове узагальнення. Слід зазначити, що хоча бухгалтерський облік і не вирішує всіх проблем ефективного землекористування, але саме від використаних методологічних прийомів бухгалтерського обліку залежить практична значущість вихідної інформації.

Документація. Первинний документ, об'єктом якого є земельна ділянка, повинний містити всі дані, які необхідні, щоб ідентифікувати відповідну ділянку, визначені її розміри, межі та розташування. Порядок документування господарських операцій в бухгалтерському обліку визначений Наказом Міністерства юстиції України від 12.04.2012 р. №578/5, "Про терміни зберігання бухгалтерської документації". Крім цього, місцеві органи влади ведуть Земельно-кадастрову (шнурову) книгу.

Інвентаризація. Мета інвентаризації – перевірка відповідності документів, що підтверджують права на землю, фактичному використанню земельних ділянок, виявлення нецільового використання земельних ділянок, порушені і відпрацьовані землі. Встановлюється місце розташування земель, їх площа, причини, що привели до виявленої зміни стану земель. На відміну від інших видів майна, виявлені під час інвентаризації розбіжності відбиваються в бухгалтерському обліку тільки після державної реєстрації.

Оцінка. В бухгалтерському обліку земельні угіддя відображаються в натуральному вимірі (гектарах), а додаткові капітальні вкладення в землю і купівля землі - в грошовому виразі.

Бухгалтерські рахунки. Згідно з міжнародною практикою земля визнається об'єктом основних засобів, але облік земельної ділянки ведеться на окремому спеціальному бухгалтерському рахунку. В національному обліку назви рахунків та їх коди визначаються Планом рахунків бухгалтерського обліку. До синтетичного рахунку

10 «Основні засоби» відкритий субрахунок 101 «Земельні ділянки», на якому і ведеться облік земельних ділянок.

У табл. 2 представлені запропоновані коди рахунків і субрахунків для обліку об'єктів землекористування [9; с. 245-246.].

Таблиця 2

Запропоновані коди рахунків і субрахунків для обліку об'єктів землекористування в сільськогосподарських організаціях

Номер рахунку, субрахунку (аналітичного рахунку)	Назва рахунку, субрахунку, аналітичного рахунку «Об'єкти землекористування, що знаходяться у власності»
10-1	*«Основні засоби» «Земельні ділянки»*
10-1-1	*«Основні засоби» «Земельні ділянки, що знаходяться у власності»*
10-1-1-1	*«Рілля»*
10-1-1-2	*«Багаторічні насадження»*
10-1-1-3	*«Сінокоси, пасовища»*
10-1-1-4	*«Зрошувані землі»*
10-1-1-5	*«З*ахисні лісові смуги»
	«Орендовані об'єкти землекористування» (отримані в оренду від працівників земельні частки)
01-1	*«Орендовані основні засоби», «Земельні угіддя»*
	«Об'єкти землекористування, що знаходяться в обороті організації на інших підставах» (земельні ділянки не планується використовувати в якості основних засобів, а тільки для надання в оренду)
10-1-2	*«Основні засоби » «Земельні ділянки, здані в оренду »*
10-1-2-1	*« Рілля »і т.д.*

Подвійний запис. У XIX ст. першим в історії, хто запропонував застосування подвійної бухгалтерії до обліку сільгоспвиробництва був Л. Ф. де Казо (1824). Він виділяв чотири синтетичних рахунки: 1) поле; 2) врожай; 3) стадо; 4) споруди та інвентар, де рахунок «Поле» дебетувався на суму капіталізованої ренти. У нашій країні подвійний запис в обліку сільського господарства начав поширюватись на початку XX ст.

Балансове узагальнення. В системі Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) порядок обліку земельних ділянок в залежності від мети їх використання регулюють: МСФЗ 16 «Основні засоби»; МСФЗ 40 «Інвестиції в нерухомість»; МСФЗ 2 «Запаси». Господарюючі суб'єкти інформацію про земельні ділянки у вартісному виразі відбивають у Балансі. Зокрема, в розділі 1 "Необоротні активи" у рядку 1011 разом із даними про інші основні засоби підприємства.

Слід зазначити, що методологія бухгалтерського обліку суттєво залежить від інтересів осіб, які беруть участь у господарському процесі, і від того, які завдання поставлять користувачі [5, с. 205].

В умовах продовження мораторію на продаж землі, коли відсутнє правове визнання земель як об'єкту приватної власності юридичних осіб, сьогодні актуальними є питання розробки та удосконалення методології обліку прав користування земельними ділянками. Але в умовах щорічного бюджетного дефіциту та накопичення державного боргу, ніхто не дасть гарантії, що питання продажу землі не буде вирішено вже у цьому році. Отже доціль-ним є й розвиток методології обліку земельних ділянок на праві приватної власності для юридичних осіб. Як справедливо наголосив проф. Г. Г. Кірейцев: "чинники, які зумовлюють зміну положень методології бухгалтерського обліку та його практики, формуються в реальному економічному житті" [3, с. 30]. Оскільки земельне питання все частіше останнім часом чути з вуст політиків, то до можливих змін треба ретельно підготуватися.

Охарактеризуємо сучасний стан розвитку методології бухгалтерського обліку землекористування в Україні. Земельним кодексом визначений перелік прав користування земельними ділянками (право постійного користування, право оренди,

право земельного сервітуту, право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб і право користування чужою земельною ділянкою для забудови).Усі перелічені права підлягають обов'язковій державній реєстрації, згідно ст. 4 Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень" від 01.07.2004 р. № 1952-IV. Право оренди, яке сьогодні найбільш поширене у вітчизняній практиці, може відчужуватися, у т. ч. продаватися на земельних торгах, а також передаватися у заставу, спадщину, вноситися до статутного капіталу власником земельної ділянки – на строк до 50 років. Фактично в практиці вітчизняних підприємств рідко коли права оренди земельної ділянки відображаються в їх балансах.

Розглядаючи питання методології бухгалтерського обліку в Україні, не можна відмежуватись від впливу зовнішніх чинників. Триває активний розвиток світового господарства; національні економіки зміцнюють свої зв’язки та взаємодоповнюють одна одну, посилюються і процеси глобалізації. Глобалізація - новий рівень економічної діяльності, господарська система, що працює в єдиному економічному просторі. Багато вчених вважають глобалізацію як еволюційну тенденцією розвитку суспільства закономірним і об'єктивним процесом. При цьому глобалізація, з одного боку, надає державам нові можливості, з іншого - загрожує і негативними наслідками або потенційними проблемами.

Як показує приклад Індонезії, в сфері нормативно-правового регулювання глобалізація економічних відносин приводить до послаблення методологічної складової бухгалтерського обліку [7].

Глобалізація характеризується переважанням світогосподарських зв'язків над національними; в правовій сфері глобалізація проявляється через універсалізацію нормативно-правових актів. В Україні, керуючись Концепцією обліку та фінансової звітності, яка була розроблена Міжнародною радою бухгалтерських стандартів, поступово замінюють національні стандарти звітності на міжнародні, але слід розуміти, що така заміна орієнтована на задоволення потреб глобальних виробництв, при цьому “до уваги не беруться рівень розвитку національних продуктивних сил, соціальних, екологічних, економічних та правових відносин, як і придатність сформованих механізмів регулювання економіки в окремих державах” [3, с. 17]. Додамо, що МСФЗ не враховують вимоги локальних економік, їх ландшафтні умови та правовий режим використання земельних угідь.

Приклад Індонезії яскраво показує, що відмова від національних стандартів обліку землекористування, особливо в тій частині, що не має аналогій у МСФЗ, послаблює методологічний рівень та відчутно впливає на ефективність всієї системи бухгалтерського обліку. “Як відомо, правильно налагоджений бухгалтерський облік може значно покращити інформаційний сервіс ефективного управління земельними ресурсами. Адже саме бухгалтер здійснює первинний інформаційний зріз та забезпечує подальшу можливість аналізу, планування та прогнозування господарської діяльності, в т. ч. і стану основних засобів, до складу яких сьогодні включено і земельні ділянки” [7; с.61].

Як вважає Н. М. Малюга, "саме через послаблення уваги до бухгалтерського обліку, недостатнє розуміння сутності категорії "методологія" представниками державних органів влади, які регулюють бухгалтерський облік в Україні, неможливо … забезпечити його відповідність соціально-економічним і економіко-правовим відносинам" [5, с. 191].

Зрозуміло, що бухгалтерський облік не вирішує всіх проблем раціонального та ефективного землекористування, проте здатен виявляти та професійно пояснювати ці проблеми, таким чином задаючи вектор руху для земельної реформи.

В Україні за роки незалежності відбулись наступні зміни в методології бухгалтерського обліку землекористування:

1) земельні ділянки були включені до складу основних засобів з послідуючим відображенням їх у звітності (П(С)БО 7 "Основні засоби");

2) права користування земельною ділянкою включені до числа об'єктів нематеріальних активів (П(С)БО 8 "Нематеріальні активи");

3) прийнята Методика експертної грошової оцінки земельних ділянок та внесення до неї зміни, що стосується оцінки права оренди земельної ділянки та права користування чужою земельною ділянкою (Постанова КМУ від 11.10.2002 р. № 1531 та від 16.11.2011 р. № 1248);

4) з метою вдосконалення методологічного забезпечення обліку земельних ділянок та прав користування ними у 2012 р. Мінфін України організував закупівлю досліджень та розробок в цьому напрямку.

В березні 2013 р. фахівці Федерації аудиторів, бухгалтерів і фінансистів АПК України підготували збірку під назвою "Облікове забезпечення інвестиційної привабливості та безпеки підприємства й аграрної галузі" [8]. На основі матеріалів даної розробки по Україні здійснюється підвищення кваліфікації бухгалтерів за програмою САРА – "Сертифікований професійний бухгалтер АПВ".

Висновки. Підсумовуючи результат проведеного дослідження, відзначимо наступне:

1) Згідно з міжнародним стандартом земельна ділянка в сільському господарстві в залежності від цілей її призначення враховується як:

- основні засоби, якщо вона призначена для виробництва;
- інвестиції, якщо призначена в якості інвестиції в нерухомість (власника або орендаря за договором фінансової оренди з метою отримання орендних платежів, доходів від приросту вартості капіталу або і того, й іншого).

Якщо земельна ділянка зайнята під забудову, її облік слід вести на окремому спеціальному бухгалтерському рахунку.

2) Угруповання даних про земельні ділянки, які перебувають у власності організації, в вартісному вираженні повинно здійснюватися в регістрах бухгалтерського обліку за відповідними балансовими і позабалансовими рахунками.

3) Для обліку наявності і руху земельних угідь, що перебувають в обороті сільськогосподарського підприємства, використовується регістр – Земельно-кадастрова (шнурова) книга, яка містить інформацію в натуральному виразі про наявність земельних ділянок, які перебувають як у власності підприємства, так і на умовах оренди. Одиницею вимірювання всіх показників є гектар. Для заповнення Книги використовуються правовстановлюючі документи на земельні угіддя: документи кадастрового обліку, в тому числі межовий план, акти переведення земельних ділянок і т. д.

4) Для забезпечення порозуміння та керованості у соціально-економічному середовищі розробляється методологія бухгалтерського обліку, яка включає специфічні правові норми, методи, принципи та професійні судження бухгалтерів.

5) Глобалізація може чинити як позитивний, так і негативний вплив на розвиток методології бухгалтерського обліку землекористування в країні. Широке впровадження міжнародних доктрин МСФЗ фактично "виживає" національні традиції в теорії та практиці бухгалтерського обліку та не відповідає вимогам ефективного управління локальних економік.

6) Напрям удосконалення методології бухгалтерського обліку землекористування мають визначати не тривалі очікування запровадження ринку сільськогосподарських земель, а сучасні реалії реалізації в практиці господарювання різноманітних законодавчо визначених прав користування земельними ділянками.

Список використаних джерел:

1. Жук В. М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки:

[монографія] / В. М. Жук. - К.: ННЦ "Інститут аграрної економіки" УААН, 2009. – 648 с.
2. Жук В. М. Наукова гіпотеза трактування бухгалтерського обліку як соціально-економічного інституту / В.М. Жук // Облік і фінанси АПК. – 2012. - № 2. – С. 14-22.
3. Кирейцев Г. Г. Глобализация экономики и унификация методологи бухгалтерского учета: Научный доклад на 6-ой Международной научной конференции "Научные исследования в сфере бухгалтерского учета, контроля и анализа: теоретико-практическое значение и направления дальнейшего развития", г. Житомир, 18-19 октября 2007 г. / Г.Г. Кирейцев. - Житомир: ЖГТУ, 2007. – 68 с.
4. Киркеева Людмила Ивановна, Тарасов Иван Юрьевич Специфические особенности бухгалтерского учета земельных участков // Вестник АГАУ. 2009. №4 С.87-91.
5. Малюга Н. М. Бухгалтерський облік в Україні: теорія й методологія, перспективи розвитку: [монографія] / Н. М. Малюга. - Житомир: ЖДТУ, 2005. - 548 с.
6. Облікове забезпечення інвестиційної привабливості та безпеки підприємства й аграрної галузі: практичне керівництво / [В. М. Жук, Б. В. Мельничук, Ю. С. Бездушна та ін.]; За ред. В. М. Жука. – К.: ТОВ «Всеукраїнський інститут права і оцінки», 2013. – 88 с.
7. Остапчук С. М. Розвиток методології бухгалтерського обліку землекористування в сучасних умовах /Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки №2 (77), 2013. С. 56-66.
8. Стандарт, Постанова, Витяг "Землі. Терміни та визначення ГОСТ 26640-85 (СТ СЭВ 4472-84)" від 28.10.1985 № 3453 (чинний, поточна редакція) /Електронний ресурс. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v3453400-85.
9. Чекрыгина Т. А., Ахманова С. И. Бухгалтерский учет земель сельскохозяйственного назначения // Известия НВ АУК. 2013. №1-1 (29) С.242-247.

References:

1. Zhuk V. M. (2009), "Concept of accounting development in the agrarian sector of the economy", ["Koncepcija rozvitku buhgalters'kogo obliku v agrarnomu sektori ekonomiki"], monograph, V.M. Zhuk, K., NSC "Institute of Agrarian Economics" UAAS, 648 p.
2. Zhuk V. M. (2012), "Scientific hypothesis of the treatment of accounting as a socio-economic institute", ["Naukova gipoteza traktuvannja buhgalters'kogo obliku jak social'no-ekonomichnogo institutu"], V. M. Zhuk, Accounting and finance of agroindustrial complex, No. 2, pp. 14-22.
3. Kiretsev G. G. (2007), "Globalization of economy and unification of accounting methodologies", ["Globalizacija jekonomiki i unifikacija metodologi buhgalterskogo ucheta"] Scientific report at the 6th International Scientific Conference, Scientific Research in sphere of accounting, control and analysis: theoretical and practical value and directions for further development, Zhytomyr, October 18-19, 2007, G. G. Kiretsev, Zhitomir, ZhSTU , 68 p.
4. Kircheeva L. I., Tarasov I.Y. (2009), "Specific features of accounting of land plots", ["Jur'evich Specificheskie osobennosti buhgalterskogo ucheta zemel'nyh uchastkov "], Bulletin of the AGAU., No. 4 pp.87-91.
5. Maluga N. M. (2005),"Accounting in Ukraine Theory and Methodology, Prospects for Development", ["Buhgalters'kij oblik v Ukraïni: teorija j metodologija, perspektivi rozvitku"], monograph, N. M. Maluga, Zhytomyr, ZhDTU, 548 p.
6. Zhuk V. M., Melnichuk B. V., Bezdushna Ju.S. (2013), "Accounting ensuring investment attractiveness and security of enterprise and agrarian industry - Practical Guide ", ["Oblikove zabezpechennja investicijnoï privablivosti ta bezpeki pidpriemstva j agrarnoï galuzi praktichne kerivnictvo"], V.M. Zhuk, B.V. Melnichuk, Ju.S. Bezdushna and etc., Ed. Zhuk V.M., K., LLC "All-Ukrainian Institute of Law and Evaluation", 88 p.
7. Ostapchuk S. M. (2013), "Development of methodology of accounting land use in modern conditions", ["Rozvitok metodologiï buhgalters'kogo obliku zemlekoristuvannja v suchasnih umovah"], Collection of scientific works of VNAU, Series Economic sciences No. 2 (77), pp. 56-66.
8. "Standard, Resolution, Excerpt "Earth. Terms and conditions definition", ["Standart, Postanova, Vitjag " Zemli. Termini ta viznachennja "], GOST 26640-85 (ST SEV 4472-84) of 28.10.1985, No. 3453 (current edition), [Electronic resource], available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v3453400-85
9. Chekrygina T. A., Ahmanova S. I. (2013), "Accounting agricultural lands", ["Buhgalterskij uchet zemel' sel'skohozjajstvennogo naznachenija"], News of the NV AUC., No. 1-1 (29) pp. 242-247.

Keywords: *methodology; accounting; land use; land plot; titles to use land plots.*
Ключові слова: *методологія; бухгалтерський облік; землекористування; земельні ділянки; права користування земельними ділянками.*
Ключевые слова: *методология; бухгалтерский учет; землепользование; земельные участки; права пользования земельными участками.*

УДК 338.46

ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА НА РИНКАХ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Бачо Роберт Йосипович, завідувач кафедри обліку і аудиту Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ, м. Берегово, к. е. н, доц., Україна, bacho.robert@gmail.com, +380663355377

Robert Bacho, Head of the Economic department, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, Beregovo, Ph. D. in Economics, associate professor, Ukraine

R. Bacho. Institutional aspects of the implementation of public-private partnership in the non-banking financial services markets of Ukraine.

The article considers the directions of implementation of public-private partnership taking into account the specifics of the activity of non-banking financial institutions in Ukraine. It is proved that public-private partnerships in non-banking financial services markets should be considered in those areas where non-banking financial services markets reduce the burden on the state budget and / or improve access of population to socially meaningful services. Such areas of cooperation between the state and non-banking financial institutions are the field of health care, the insurance of natural and man-made disasters, the development of social infrastructure through the issuance of infrastructure bonds, lending by credit unions on measures to improve energy efficiency of buildings and development of small business in the countryside, financing of housing and communal services development at the expense of leasing companies. It is concluded that due to public-private partnership, the introduction of the latest developments and technologies for consumers of non-banking financial services is underway.

Бачо Р. Й. Інституційні аспекти впровадження державно-приватного партнерства на ринках небанківських фінансових послуг України.

В статті розглянуто напрямки впровадження державно-приватного партнерства з урахуванням специфіки діяльності небанківських фінансових установ в Україні. Доведено, що на ринках небанківських фінансових послуг державно-приватне партнерство слід розглядати у тих напрямах, де ринки небанківських фінансових послуг сприяють зниженню навантаження на Державний бюджет держави та/чи сприяють покращенню доступу населення до соціально-значимих послуг. Такими напрямами співпраці держави та небанківських фінансових установ є сфера медичного забезпечення, страхування стихійних явищ та техногенних аварій, розвиток соціальної інфраструктури за рахунок випуску інфраструктурних облігацій, кредитування кредитними спілками заходів з підвищення енергоефективності будівель та розвитку малого підприємництва на селі, фінансування розвитку житлово-комунального господарства за рахунок лізингових компаній. Зроблено висновок про те, що за рахунок державно-приватного партнерства відбувається введення новітніх розробок і технологій для споживачів небанківських фінансових послуг.

Бачо Р. Й. Институционные аспекты внедрения государственно-частного партнерства на рынках небанковских финансовых услуг Украины.

В статье рассмотрены направления внедрения государственно-частного партнерства с учетом специфики деятельности небанковских финансовых учреждений в Украине. Доказано, что на рынках небанковских финансовых услуг государственно-частное партнерство нужно рассматривать в тех направлениях, где рынки небанковских финансовых услуг оказывают содействие снижению нагрузки на Государственный бюджет государства и/или оказывают содействие улучшению доступа населения к социально-значимым услугам. Такими направлениями сотрудничества государства и небанковских финансовых учреждений является сфера медицинского обеспечения, страхование стихийных явлений и техногенных аварий, развитие социальной инфраструктуры за счет выпуска инфраструктурных облигаций, кредитование кредитными союзами мероприятий по повышению энергоэффективности зданий и развития малого предпринимательства на селе, финансирование развития жилищно-коммунального хозяйства за счет лизинговых компаний. Сделан вывод о том, что за счет государственно-частного партнерства происходит введение новейших разработок и технологий для потребителей небанковских финансовых услуг.

© ***R. Bacho / Бачо Р. Й., 2017***

Постановка проблеми. Сучасний стан державних фінансів України вказує на неможливості повного фінансування державою таких соціально важливих напрямків, як медичне забезпечення, розвиток дорожньої інфраструктури чи житлово-комунального господарства. Невід'ємний елемент подальшого функціонування цих галузей вбачається у залученні приватного капіталу у ці сфери. На даний час в економіці країн ЄС велику популярність набуває нова особлива модель взаємодії держави й частки бізнесу – державно-приватне партнерство (ДПП). Воно являє собою організаційне й інституціональне об'єднання держави й приватного бізнесу з метою здійснення соціально важливих планів у масштабі цілої держави або окремих територій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням особливостей функціонування ринків небанківських фінансових послуг присвячені наукові праці О. Барановського, Н. Внукової, Н. Пойди-Носик, І. Рекуненка, Ч. Лентнера. Питанням участі небанківських фінансових посередників та держави у вирішенні соціально важливих питань присвячені праці О. Залєтова, Н. Внукової, В. Варнавського та ін. В той же час науковцями не вивчено інституційний аспект запровадження державно-приватного партнерства на ринках небанківських фінансових послуг.

Мета дослідження. Метою дослідження є вивчення механізмів сприяння небанківських фінансових установ у зниженні навантаження на бюджет в частині забезпечення розвитку соціально важливих напрямків діяльності держави.

Виклад основного матеріалу досліджень. Практика економічно розвинених країн зарубіжжя свідчить про формування та успішне функціонування особливої модулі взаємодії держави та приватного капіталу – державно-приватного партнерства (ДПП). В зарубіжній літературі даний термін використовується практично у всіх формах співробітництва приватного бізнесу та держави. Історичні витоки такого співробітництва сягають Середньовічної Франції, в якій вперше з'явився договір такого характеру (договір концесії) [1].

Розглянувши підходи науковців до визначення ДПП [1; 9; 12; 1, с. 18], з точки зору предмету дослідження особливо вирізняється дефініція В. Варнавського [1, с. 41], який під ДПП розуміє інституційне та організаційний об'єднання держави та підприємницьких структур, направлене на досягнення спільних економічних цілей, вирішення актуальних соціально-економічних завдань.

ДПП характеризується рядом переваг, до яких науковці [1; 9; 12] відносять: підвищення соціальної відповідальності бізнесу, об'єднання ресурсів держави та приватного сектору, розподіл ризиків та прибутку, оптимізація та підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

Державно-приватне партнерство у світовій практиці трактується у двох аспектах: по-перше, як система відносин держави й бізнесу, що широко використовується як інструмент економічного й соціального розвитку на міжнародних, національних, регіональних, місцевих рівнях; по-друге, як конкретні проекти, реалізовані спільно державними органами й приватними компаніями на базі об'єктів державної й муніципальної власності [3, с. 12].

На відміну від розвинених країн, в Україні інститут ДПП є нерозвиненим в силу небажання держави (державних органів) передати соціально значимі об'єкти в управління бізнесу. Про недостатнє використання державно-приватного партнерства на ринках НФП відзначалося Нацкомфінпослуг ще у 2013 р. [13].

На ринках НФП державно-приватне партнерство слід розглядати у тих напрямах, де ринки НФП сприяють зниженню навантаження на Державний бюджет держави та/чи сприяють покращенню доступу населення до соціально-значимих послуг. Враховуючи, що останніми роками в Україні існують труднощі з балансуванням доходів та витрат державного бюджету в частині забезпечення

соціально-значимих послуг, виникають дискусії з приводу реформування існуючої системи соціального забезпечення. Одними з найбільш гострих питань, що потребують якнайшвидшого вирішення, в т. ч. і завдяки залученням приватного капіталу, є реформування медичного та пенсійного забезпечення в Україні.

Діюча на даний час та успадкована з радянських часів система бюджетного фінансування медичного забезпечення не здатна забезпечити необхідну якість послуг та контроль за цільовим використанням виділених коштів, потребує впровадження системи обов'язкового медичного страхування.

Відповідно до Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я [21] з 2019 р. в Україні впроваджуватиметься обов'язкова система медичного страхування. Змінами системи фінансування охорони здоров'я пропонується вирішити проблему неефективного використання існуючих фінансових ресурсів, забезпечити залучення додаткових коштів у систему, детінізувати нелегальний оборот коштів населення. У поєднанні з ефективним багаторівневим механізмом контролю за їхнім цільовим використанням, введення в системі охорони здоров'я механізму відносин «замовник медичної послуги-пацієнт-концесії медичної послуги» приведе до еволюційної оптимізації інфраструктури системи охорони здоров'я, підвищення оплати ефективно працюючих медичних працівників, забезпечення прав громадян на безкоштовне одержання медичної допомоги й установки на них державних гарантій, забезпечення необхідної якості, достатності обсягів медичної допомоги і юридичної захищеності громадян при одержанні медичних послуг. Введення обов'язкового медичного страхування дозволить акумулювати кошти зібраних страхових платежів на спеціальних рахунках у банках. Ці кошти будуть спрямовані винятково на оплату медичних послуг, зроблених конкретним застрахованим особам. Запропонована система забезпечить ведення об'єктивної статистики в області охорони здоров'я й дозволить визначити реальні потреби галузі у фінансуванні й задовольнити ці потреби. Страховий платіж буде однаковий для всіх, тобто існуватимуть рівні можливості для забезпечення послугами. КМУ та спеціальний орган, здійснюватимуть контроль за системою загальнообов'язкового соціального медичного страхування, за роботою її суб'єктів, по цільовому використанню коштів. Такий контроль здійснюватимуть і самі страховики, що сприятиме забезпеченню прав громадян України на якісну охорону здоров'я.

Вирішити проблему фінансування системи охорони здоров'я на містах покликані заходи щодо створення муніципальної страхової компанії, наприклад у м. Києві [14]. В той же час, окрім відсутності необхідної законодавчої бази, яка б дозволяла б отримувати лікарями 25% [14] від сум надходжень страхових премій у вигляді винагороди, існує ряд проблемних питань, що вимагають відповідного врегулювання.

Зокрема, підставою створення муніципальної страхової компанії повинне бути рішення сесії депутатів Києва й виділення з бюджету міста більше 50 млн. грн. на формування її статутного капіталу й організації діяльності. Оскільки в бюджеті міста таких коштів не передбачено, створення муніципальної страхової компанії за рахунок інших джерел, наприклад, коштів комунальних підприємств не тільки негативно вплине на доходи бюджету Києва, але буде стримуючим фактором розвитку таких комунальних підприємств. Крім того, у цьому випадку страховик з юридичної точки зору не може вважатися муніципальним. У свою чергу підміна понять може дискредитувати цей проект і порушити законні права споживачів страхових послуг. Таким чином, створення муніципального страховика за рахунок адміністративного ресурсу може привести до перерозподілу на неринкових принципах ринку не тільки добровільного медичного страхування, але й інших видів страхування. У свою чергу це може негативно вплинути на інвестиційну привабливість Києва й згортання діяльності

іноземних страховиків в Україні [11], враховуючи те, що сума річних платежів за цим видом страхування складає більш ніж 500 млн. грн.

Можливий альтернативний підхід для вирішення питання розвитку страхової медицини у великих містах, що має значно більш короткий строк запуску (протягом 1 місяця) і менші видатки бюджетних коштів міста (на забезпечення доступу до страхових послуг найменш незахищених верств населення). Цей підхід успішно апробований в Нідерландах, Словаччині й Грузії. Для цього пропонується створити консорціум провідних страховиків по медичному страхуванню (10-12 компаній), які будуть мати стандартні умови страхування й процедуру надання медичних послуг застрахованим, сформують гарантійний фонд і розмістять у певних державних банках. Це дозволить забезпечити конкуренцію на ринку добровільного медичного страхування як серед страхових компаній, так і медичних установ, підвищити рівень охоплення соціально вразливих верств населення, встановити громадський контроль за бюджетними коштами й недопущення корупційних схем і зловживань [11]. Успіх реалізації даного проекту може бути основою для реформування фінансування охорони здоров'я на основі державно-приватного партнерства.

Якщо ж впровадиться система обов'язкового медичного страхування (ОМС) на всій території держави, при прийнятті законопроекту №4981 «Про загальнообов'язкове соціальне медичне страхування» [20] використовуватимуться конкурентні правила надання послуг, буде введено принцип «оплата - за результат» і «гроші йдуть за пацієнтом» при ретельному контролі держави. Тобто можна буде отримати виграшну стратегію для всіх учасників процесу: населення, держави, лікувальних установ і фінансових організацій, які надаватимуть такі послуги (рис.1) [25].

На даний час бюджетним фінансуванням покриваються менше половини (49,01 % у 2016 р.) від потреби закладів охорони здоров'я, що фінансуються з місцевих бюджетів, і в переважній більшості ці кошти спрямовуються на заробітну плату з нарахуваннями та утримання інфраструктури. Все інше необхідне докуповується (доплачується) за рахунок коштів населення у вигляді тіньових доплат. Така ситуація створює значну нерівність в доступі до медичної допомоги громадян протягом десятиліть [18].

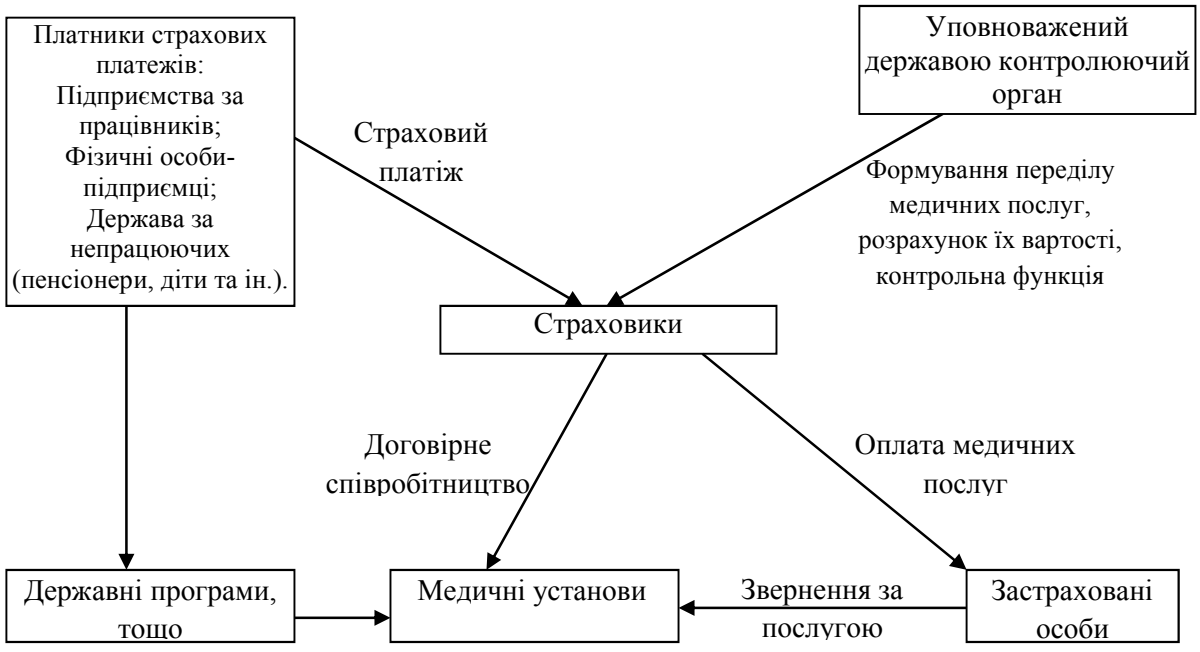

Рис. 1. Структурна будова системи ОМС згідно законопроекту №4981

Відповідно до законопроекту, у системі буде забезпечене медичне страхування всього населення України, чітко визначений обсяг послуг, які гарантує національне медичне страхування. При цьому не вводяться додаткові податки й збори. Програма ОМС розробляється Кабінетом Міністрів, у такий спосіб держава буде контролювати обсяг і якість медичних послуг. Свідченням реальної реформи системи охорони здоров'я є перехід від нормативів фінансування галузі до оплати за реально пролікованих людей. Страхові платежі будуть платити за людей їхні роботодавці, а за непрацюючих громадян – держава. Щоб зрівняти всі медичні установи між собою на початковому етапі, буде встановлена єдина тарифікація послуг [25].

Провайдерами послуг є НФУ, які мають необхідну ліцензію і є членами відповідної саморегульованої організації. Фактично ці компанії в системі будуть виконувати такі завдання, як висновок договорів страхування, збір страхових внесків, урегулювання й супровід страхових випадків, організацію надання медичної допомоги, а також її оплачувати, контролювати обсяги і якість медичних послуг і захист прав пацієнтів. В обов’язки фінансових компаній увійде також формування страхових фондів (резервів) під виплати за лікування за рахунок страхових платежів, що відраховуються. Важливо, що кошти цих фондів будуть акумулюватися на спеціальних рахунках з можливістю їх використання строго для оплати наданих медичних послуг [25].

Перевагою залучення як партнерів держави саме страхових компаній є наявність у них необхідної інфраструктури. Це підтверджує створена роками база медичних установ, з якими компанії, що активно здійснюють ДМС на даний час, постійно співпрацюють по всій Україні. Окрім того, вони мають представництва по всій країні, співпрацюють з фармацевтичними компаніями, компаніями з асистансу, утримують цілодобові кол-центри, співпрацюють з провідними актуаріями, мають відповідне програмне забезпечення та системи обліку – це все в комплексі дозволяє СК працювати з великою швидкістю реагування на страхові випадки [25].

Гарантом прозорості роботи ОМС стане єдина інформаційна система. Саме в ній буде зберігатися інформація про зібрані страхові платежі, надані медичні послуги і здійснені страхові виплати. Тому вона стане головним і ефективним механізмом запобігання корупції, нецільового використання коштів і шахрайства.

Перерозподіл фінансування гарантій держави щодо надання безоплатної медичної допомоги між бюджетними фінансами і системою загальнообов’язкового соціального медичного страхування дозволить зосередити бюджетне фінансування на стратегічно важливих питаннях охорони здоров’я. Запровадження ОМС сприятиме розвитку принципово нових сучасних правовідносин у галузі охорони здоров’я. Це насамперед публічно-правове та цивільно-правове регулювання отримання та надання медичної допомоги (медичних послуг), прав пацієнтів (застрахованих осіб), а також прав та обов’язків суб’єктів загальнообов’язкового соціального медичного страхування [18].

В той же час реформа системи фінансування обов’язкового медичного страхування в частині виведення з тіні частини грошових коштів дозволяє комплексно розглядати повноцінне впровадження трьохрівневої системи пенсійного страхування.

Роль страхового ринку щодо ДПП може посилитися за рахунок впровадження нової моделі страхування агроризиків. Враховучи те, що Україна знаходиться в зоні ризикового землекористування, вплив небезпечних природних явищ і несприятливих погодних умов на результати с/г виробництва призводить до значної (до 70% в 2003 році [16]) втрати врожайності, що погіршує функціонування АПК та загрожує продовольчій безпеці держави. При компенсації втрат с/г виробників від небезпечних природних явищ і несприятливих погодних умов держава покриває тільки 10-20% понесених виробниками збитків, причому лише 3% посівних площ є застрахованими.

Прийняття на законодавчому рівні законопроекту «Про страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», розробленого Нацкомфінпослуг та Міжнародною фінансовою корпорацією, дозволить комплексно вирішити питання страхування с/г ризиків в Україні. Розмір державної підтримки за умови, що будуть страхуватися всі агровиробники, може перевищити 1,3 млрд. грн. Нові правила передбачатимуть сплату аграрієм 50% вартості поліса, іншу частину вноситиме держава. Ефективність такого способу страхування агроризиків доведена Туреччиною, Іспанією, США й Канадою. Впровадивши таку модель ДПП, ринок агрострахування України отримав би спільне корпоративне управління системою з боку держави й приватного бізнесу, субсидування страхової премії з метою її здешевлення й державне перестрахування катастрофічних ризиків.

Зниження ролі держави (а таким чином і навантаження на державний та місцевий бюджети) в питаннях фінансової компенсації збитків від катастроф на об'єктах підвищеної небезпеки (ОПН) може бути реалізовано через впровадження нового підходу у страхуванні об'єктів підвищеної небезпеки. Це, в основному, повинно стосуватись нового, більш аргументованого визначення сегмента ОПН. Науковці [4] відмічають істотне зростання частоти настання випадків природних та техногенних катастроф, що змушує державу та СК до пошуку оптимальних моделей страхування суб'єктів господарювання [4, с. 50]. Необхідність вирішення питання осучаснення системи обов'язкового страхування ОПН пов'язана з розмитістю формування даного поняття і діюча в Україні система класифікації та ідентифікації ОПН не повною мірою відповідає викликам сьогодення. Це підтверджується великою кількістю незареєстрованих в Державному реєстрі ОПН, що призводить до заниження звітних даних, невірного аналізу поточного стану речей у даній сфері та хибного прийняття рішень органами влади. Діюча система призначення страхових сум та страхових тарифів для об'єктів ОПН не є достатньо продуманою ієрархічною системою [4, с. 51].

Основними напрямками розв'язання проблеми страхування цивільної відповідальності за аварії на об'єктах підвищеної небезпеки є діяльність з модернізації та актуалізації законодавчої бази, а також здійснення нової класифікації підприємств підвищеного ризику за рівнем можливої їх катастрофічності [4, с. 52].

Загальновідомо, що чим вищим є рівень безпеки, тим нижчою повинна бути плата за ризик [6]. Враховуючи недоліки законодавства, на думку фахівців [4], в майбутньому при розрахунку оптимального страхового тарифу для страхування ОПН доцільно врахувати наступне: науково обґрунтувати оцінку надійності ОПН, розраховувати ступінь недопущення негативних наслідків; людський фактор як комутатор аварій на погано організованих об'єктах зі слабкою дисципліною; частота появу аварій зростає в основному на об'єктах, що використовують застаріле обладнання, адже обладнання, зношене на більш, ніж половину, підвищує ймовірність настання аварій; територіальне розміщення ОПН та розмір можливого збитку; ретроспективний аналіз аварій на ОПН; питання, пов'язані з недотриманням вимог техніки безпеки, з невиконанням чи неналежним виконанням зобов'язань керівниками підприємств [4, с. 53]. За цих умов особливо актуальним постає питання впровадження страхового аудіювання, що націлене на визначення імовірності аварії на конкретному об'єкті та величини можливих збитків, викликаних аварією.

Останнім часом особливо гостро постає питання зниження енергозатратності будівель внаслідок суттєвого зростання вартості енергоносіїв. Враховуючи те, що більшу частину житлового фонду України було побудовано ще за Радянських часів, тому виникає потреба комплексного підходу у фінансуванні заходів з посилення енергоефективності житла населення державою. Незважаючи на існування деяких державних програм сприяння зниження енергозалежності держави від енергоносіїв (т. з. «теплі кредити», що видаються державними банками Ощадбанк, Укргазбанк,

Укрексімбанк та Приватбанк), вони не в змозі істотно вирішити дану проблему. В переважній більшості випадків населення самотужки вирішує цю проблему, в якій наріжним каменем виступає питання фінансування заходів з підвищення енергоефективності. Враховуючи те, що державні програми тільки частково фінансують певні напрямки енергозбереження (20% вартості котлів, що працюють на твердому паливі, але не більше 12 тис. грн.; компенсація 35% витрат на придбання енергоефективного обладнання чи матеріалів, але не більше 14 тис. грн. [24]), основну частину грошових коштів населення повинно сформувати з власних джерел. Слід зазначити, що державні програми фінансування енергоефективності почали діяти з 2014 р., і вони базуються на основі досвіду КС Львівської області – «Анісія» та «Вигода», що вже до того часу активно здійснювали кредитування таких заходів. Тільки КС «Вигода» у 2015 р. видала таких кредитів на суму 21 млн. грн. [8]. Подібні позики видають і інші КС в Україні, але тільки жителі Львова й Львівської області, завдяки підтримці місцевої влади, уже дев'ять років дістають кошти під 5% річних [8]. Інша КС, «Анісія», видає «енергозберігаючі» кредити на доволі привабливих умовах: процентна ставка складає 30%, з яких 15% жителям Львова відшкодовує обласна рада, а якщо позичальник живе в райцентрі чи селі, то ще додатково 10% йому компенсують з відповідного районного бюджету. В цілому, ефективна процентна ставка для позичальника складає 5%, що відповідає загальній європейській практиці. Середній розмір кредиту на такі заходи складає 50-70 тис. грн., що може бути більш привабливим для населення, яке підходить до вирішення проблеми зниження енергозатратності житла комплексно. Вступний внесок пайовика при цьому складає тільки 30 грн.

Окрім кредитування заходів зі зниження енегозатратності житла, КС відіграють активну роль у фінансуванні дрібного та середнього с/г виробника. Враховуючи, що держава більшою мірою переймається питанням розвитку агрохолдингів, в перспективі може виникнути ситуація, подібна тій, що в Аргентині: не маючи роботу на селі, сільське населення перебирається в міські фавели, що призведе до повного вимирання українського села.

У Львівській області КС видають фермерам на вирощування найбільш перспективних та конкурентоздатних культур – малини та моркви. Кредит видається строком на 1-2 роки в розмірі до 50 тис. грн. під 28% річних, з яких позичальник платить лише 5%, а іншу частину компенсує обласний бюджет. Одноразовий безповоротній вступний внесок складає 50 грн.

Незважаючи на те, що дані програми сприяння розвитку с\г виробництва були презентовані на найвищому державному рівні, однак досвід такого фінансування не було включено в Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» [23], що свідчить про недостатнє розуміння органами державної влади ролі КС у розвитку села. КС та їх наближеність і розуміння потреб населення переймають органи місцевого самоврядування, які хоч і в невеликих розмірах, але здійснюють підтримку села через таке пільгове кредитування і в 2015 р. Львівська обласна рада виділила 3 млн. грн. [8] на компенсацію відсотків за такими кредитами.

КС також сприяють розвитку зеленого туризму шляхом видачі кредитів строком до 5 років на будівництво пансіонатів чи садиб для відпочиваючих. Середня сума кредиту складає 150-200 тис. грн., відсоткова ставка залежить від розміру кредиту, строку кредитування якості застави, і в середньому складає 30%. Видають також кредити в розмірі 10-15 тис. грн. на виготовлення сувенірної продукції для туристів.

Тобто КС здатні в активній формі сприяти ДПП на ринках НФП, зменшуючи фінансове навантаження на державний бюджет, сприяючи розвитку малого та середнього підприємництва та покращення побутових умов населення, яке проживає на селі.

Окрім проблеми підвищення енергоефективності житла, в Україні існує гостра необхідність залучення приватного фінансування та модернізації основних фондів ЖКГ, що характеризується високою технічною зношеністю та технологічною відсталістю. Одним з найбільш високодохідних, надійних і прозорих для всіх учасників механізмів фінансування ЖКГ є фінансовий лізинг. НФУ, що надають послуги фінансового лізингу в сучасних умовах, надають найбільш привабливі умови фінансування для підприємств ЖКГ. Предметом лізингу є майно, яке має індивідуальні ознаки і відноситься згідно з законодавством до основних засобів. Привабливість ЖКГ як об'єкту для інвестування полягає в наступному. Внаслідок того, що основним платником послуг ЖКГ є населення, і таким чином, забезпечуючи високу диференціацію джерел надходжень, робить програму фінансового лізингу схожою до споживчого кредитування [1, с. 52].

Комунальні підприємства мають гарантовані ринки збуту, що обумовлюється їх монопольним положенням. Присутність ЖКГ в кожному населеному пункті країни зумовлює значні об’єми надходжень від реалізації послуг (6 млрд. грн. по Україні за рік). Водночас підприємства аналізованої сфери, окрім надходжень від населення та інших споживачів, отримують надходження з місцевих бюджетів, а також державні субвенції [1, с. 52].

Співпраця лізингової компанії та підприємств ЖКГ здійснюється наступним чином. За заявкою комунального підприємства лізингова компанія, залучаючи позикові засоби, створює «під ключ» об’єкт - інженерну мережу чи модернізує ту, що існує, і передає його у фінансовий лізинг комунальному підприємству на певний термін. По завершенню строку лізингу і виплаті усіх лізингових платежів, комунальне підприємство отримує його у власність. В період дії договору лізингу до повного погашення його вартості об'єкт знаходиться у власності лізингової компанії і є заставою по позиці. Згідно законодавства, на предмет лізингу не може бути накладене стягнення або арешт, при банкрутстві предмети лізингу виключаються з ліквідаційної маси [1, с. 52].

Для створення об’єкту лізингова компанія залучає підрядні організації – будівельні компанії, які гарантують компенсацію частини відсотків за користування залученими засобами за рахунок своєї рентабельності, надають додаткові гарантії - майнову поруку. При необхідності на сесії приймається рішення про надання гарантії місцевої ради по залученим інвестиціям (розподіл доходів, що отримуються місцевим бюджетом і направлення деякої їх частини на погашення лізингових платежів). Протягом строку лізингу об'єкт в обов'язковому порядку страхується від майнових ризиків (ушкодження, знищення) [1, с. 53].

Перевага співпраці лізингових компаній з підприємствами ЖКГ полягає а тому, що фінансовий лізинг є високодохідним та надійним механізмом фінансування ЖКГ. Так, право власності лізингодавця на предмет лізингу є надійною гарантією виконання лізингоодержувачем зобов’язань по платежах. При порушенні лізингоодержувачем порядку розрахунків (прострочення лізингового платежу більш ніж на 30 днів), лізингодавець має право, як власник, вимагати повернення предмета лізингу. Проста і менш витратна в порівнянні з реалізацією застави процедура повернення предмета лізингу і стягнення боргу. Стягнення боргу і повернення предмета лізингу може бути здійснене на підставі запису нотаріуса. До переваг фінансового лізингу відносять також можливість залучення додаткового забезпечення у вигляді гарантій органів місцевого самоврядування, а також можливість зменшення вартості фінансування для кінцевого платника – лізингоодержувача. Компенсація частини відсотків лізинговою компанією за рахунок своєї рентабельності зменшує витрати лізингоодержувача на сплату відсотків і зберігає прибутковість фінансуючої організації. Перевагами цієї схеми фінансування є те, що ризики пошкодження, знищення предмета лізингу максимально

покриваються. По-перше, для створення об'єкту лізингова компанія використовує ефективну сучасну технологію, що зумовлює високу якість готового об'єкту; по-друге, виробником надається гарантія якості; по-третє, організовується технічне обслуговування об'єкту впродовж терміну його експлуатації і, по-четверте, в обов'язковому порядку проводиться страхування майнових ризиків [1, с. 53], до якої залучаються страховики.

В цілому, слід констатувати, що одним із перспективних напрямів оновлення устаткування та модернізація інженерних мереж ЖКГ України є фінансування останнього через механізм фінансового лізингу, що надають лізингові компанії на ринках НФП.

Практика зарубіжних країн підтверджує можливість залучення НПФ для розвитку соціальної інфораструктури, адже значну частину інвестиційного портфеля НПФ займають інвестиції в інфраструктуру. В Україні ж законодавством не пеердбачено здійснювати інвестиції НПФ в соціальну інфраструктру. Оскільки реалізація масштабних проектів неможлива без «довгих грошей», виникає необхідність залучення консервативних інституційних інвесторів. Найбільш поширеною формою ДПП у контексті залучення до інвестиційного процесу НПФ залишається концесія. Останнім часом реалізація подібних проектів у зарубіжній практиці все частіше ґрунтується на принципах проектного фінансування, перевагами якого є поєднання механізму фінансування і повернення інвестицій, гнучкість та ефективність управління інвестиціями, паритетний розподіл ризиків та відповідальності між учасниками проекту [15, с. 163-164].

Досвід здійснення таких інфраструктурних проектів набув значного поширення у розвинених європейських країнах та, віднедавна, у Росії. Причому саме в РФ реалізація місцевих інфраструктурних проектів відбувалася за повного фінансування НПФ. Зокрема, проект з будівництва, оснащення обладнання та експлуатації фізкультурно-оздоровчих комплексів на території Нижньогородської області, заснований на концесійних угодах, був повністю профінансований КУА «Лідер» за рахунок активів НПФ, що перебувають в її управлінні. КУА «Лідер» викупила всі облігації підконтрольного їй ЗАТ «Волга-Спорт» – спеціально заснованого емітента для реалізації проекту. Дохідність за облігаціями була визначена на рівні «інфляція + 3%». Строк дії концесійних угод включає період будівництва (1 рік) та період експлуатації об'єктів (10 років) [15, с. 164].

Наведений вище досвід інвестування може бути корисним для України, адже внаслідок впровадження таких механізмів фінансування НФУ отримують новий інвестиційний інструмент – облігації в інфраструктуру, а місцева влада може отримати сучасні об'єкти соціальної інфраструктури.

На рис. 2 зображено запропонований механізм фінансування проектів ДПП із залученням НПФ. Процес реалізації інфраструктурних проектів на умовах концесії охоплює такі етапи: створення спеціальної юридичної особи – проектної компанії; проведення концесійного конкурсу та визначення переможця; укладення договору про концесію з проектною компанією (від 10 до 50 років); випуск та розміщення інфраструктурних облігацій проектною компанією; купівля інфраструктурних облігацій КУА за рахунок активів НПФ; спрямування залучених коштів на реалізацію проекту; покриття зобов'язань перед власниками облігацій за рахунок коштів від експлуатації об'єкта інфраструктури [15, с. 164-165].

Можна констатувати, що облігації в інфраструктуру як дієвий механізм залучення довгострокових ресурсів НПФ можуть стати перспективною формою фінансуванні об'єктів соціально інфраструктури в Україні, чому сприятиме прийнятий у першому читанні законопроект №2072 «Про внесення змін до деяких законодавчих

актів України відносно емісії цінних паперів»[19], що впроваджує можливість випуску інфраструктурних облігацій і сприяє ДПП в Україні.

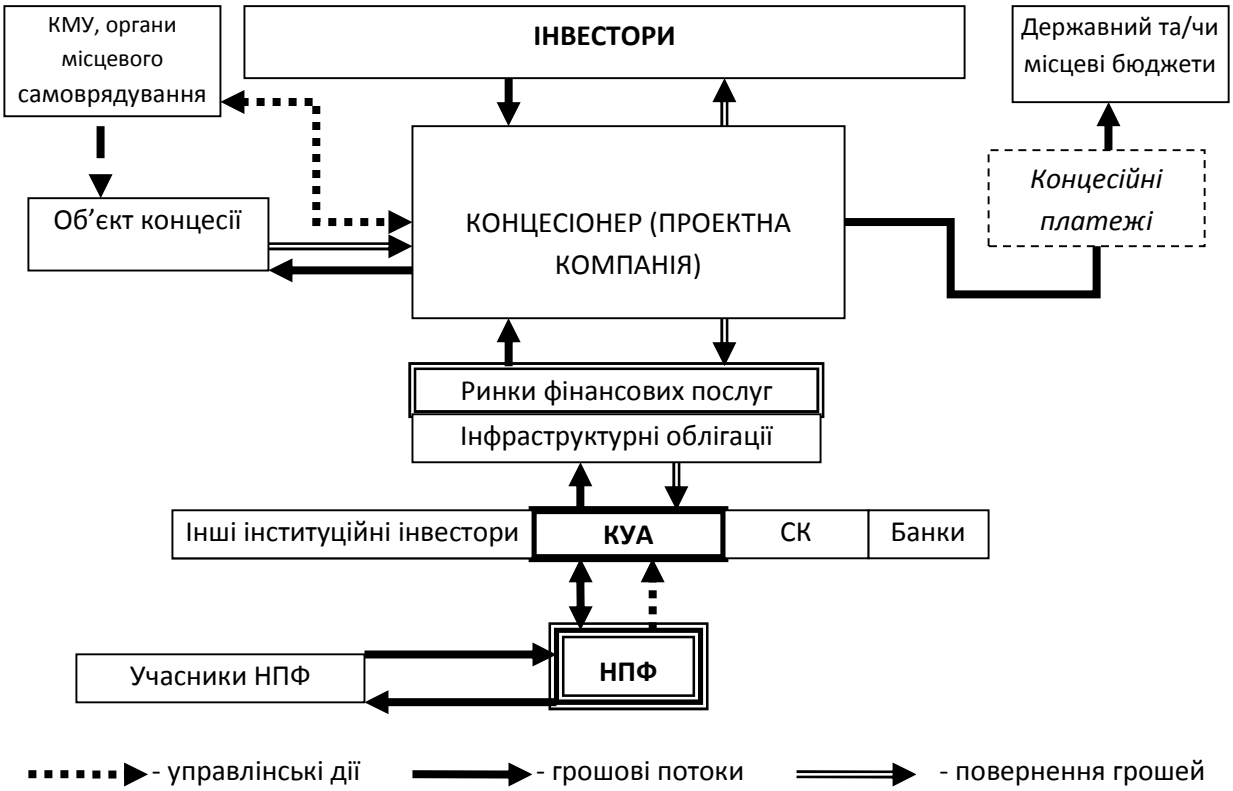

Рис. 2. Участь НПФ у фінансуванні проектів ДПП [15, с. 165]

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, підсумовуючи всі характеристики й аспекти ДПП, слід схвально відноситись до такої форми відносин держави із приватним бізнесом. Адже ДПП є одним з елементів змішаної економіки, що дозволяє вдосконалювати взаємини бізнесу й держави. Воно дає можливість державі перерозподілити кошти державного бюджету у інші сфери, а для професійних учасників ринків небанківських фінансових послуг – отримувати пільги та розширити ринки надання своїх послуг. За рахунок ДПП відбувається введення новітніх розробок і технологій для споживачів небанківських фінансових послуг.

Список використаних джерел:

1. Бачо Р. Й. Роль лізингових компаній у фінансуванні житлово-комунального господарства / Р. Й. Бачо // Проблеми та перспективи розвитку державно-приватного партнерства у галузі житлово-комунального господарства: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Харків, 1-28 лютого 2015 р.). – Х.: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. – С. 52-53.

2. Варнавский В. Г. Государственно-частное партнерство: некоторые вопросы теории и практики / В. Г. Варнавский. // Мировая экономика и международные отношения. 2011. – №9. – С. 41-50.

3. Варнавский В. Г. Государственно-частное партнерство в России: проблемы становления. / В. Г. Варнавский. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.strana-oz.ru.

4. Внукова Н. М. Страхування ризиків стихійних явищ та техногенних аварій / Н. М. Внукова, Є. А. Жидко, Ю. О. Кебало. – Харків: ТО Ексклюзив, 2014. – 94 с.

5. Годе Ф. Государственно-частные партнерства / Ф. Годе // Право на этапе перехода. – 2007. – С. 16-21.

6. Горбач Л. М. Ринок фінансових послуг: Навч. посібник. / Л. М. Горбач, О. Б. Каун. -– К.: Кондор, 2006.– 436 с.

7. Государственно-частное партнерство в инновационных системах / под общ. ред. С. Н. Сильвестрова. – М.: ЛКИ, 2008, 432 с.

8. Де взяти "малиновий" кредит, або як еволюціонували кредитні спілки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.epravda.com.ua/publications/2016/02/12/581084/.

9. Дерябина М. А. Государственно-частное партнерство: теория и практика: научный доклад. / М. А. Дерябина, Л. И. Цедилин – М.: Институт экономики РАН, 2007.
10. Ефимова Л. И. Некоторые модели государственно-частных партнерств: тенденции и зарубежный опыт Режим доступа/ Л. И. Ефимова. – [Електронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.eatc.ru/rus/doc.id_71.book_1.php.
11. Залетов О. Создание муниципального страховщика в Киеве негативно повлияет на страховой рынок. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://forinsurer.com/public/14/10/23/4696.
12. Исправникова Н. Р. Государственно-частное партнерство в России: проблемы становления. / Н. Р. Исправникова. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.lib.socio.msu.ru.
13. Інформація про діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за квітень 2013року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://forinsurer.com/files/file00464.pdf.
14. Киевсовет объявил о создании Муниципальной страховой компании, которая начнет работу с 2015 года. – Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://forinsurer.com/news/14/10/23/31637.
15. Козак Г. І. Недержавні пенсійні фондив умовах реформування пенсійної системи України: дис…канд. екон. наук: 08.00.08 / Г. І. Козак.; ТНЕУ. – Тернопіль. – 2014. – 225 с.
16. Нацкомфинуслуг утвердила новую редакцию законопроекта об особенностях агострахования с господдержкой. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://forinsurer.com/news/16/09/01/34238.
17. ОМС без Фонда. Почему из трёх законопроектов об обязательном медстраховании выбрали один без создания целевого Фонда? – Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://forinsurer.com/news/16/10/07/34407?hl=%EE%E1%FF%E7%E0%F2%E5%EB%FC%ED%EE%E5.
18. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про загальнообов'язкове соціальне медичне страхування» №4981 від 14.07.2016 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH3UD00A.html.
19. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо емісії цінних паперів» №2072 від 23.01.2013 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45528.
20. Проект Закону України «Про загальнообов'язкове соціальне медичне страхування» №4981 від 14.07.2016 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH3UD00A.html.
21. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я» № 1013-р від 30.11.2016 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-%D1%80.
22. Скидельский Р. Возможно ли партнерство государства и частного бизнеса в России? / Р. Скидельський. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.opec.ru/news_doc.asp?d_no=46747.
23. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020» №5/2015 від 12.01.2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015.
24. Урядову програму «теплих» кредитів відновлено у 2017 році. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://saee.gov.ua/uk/consumers/derzh-pidtrymka-energozabespechenya.
25. Win-win стратегия государственно-частного партнерства в обязательном медицинском страховании. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://forinsurer.com/public/16/12/09/4765?hl=%EF%E5%ED%F1%E8%EE%ED.

References (BSI):

1. Bacho R. Y. Rol lizynhovykh kompanii u finansuvanni zhytlovo-komunalnoho hospodarstva / R. Y. Bacho // Problemy ta perspektyvy rozvytku derzhavno-pryvatnoho partnerstva u haluzi zhytlovo-komunalnoho hospodarstva: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii (m. Kharkiv, 1-28 liutoho 2015 r.). – Kh.: KhNUMH im. O. M. Beketova, 2015. – S. 52-53.
2. Varnavskyi V. H. Hosudarstvenno-chastnoe partnerstvo: nekotorыe voprosы teoryy y praktyky / V. H. Varnavskyi. // Myrovaia эkonomyka y mezhdunarodnыe otnoshenyia. 2011. – #9. – S. 41-50.
3. Varnavskyi V. H. Hosudarstvenno-chastnoe partnerstvo v Rossyy: problemы stanovlenyia. / V. H. Varnavskyi. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.strana-oz.ru.
4. Vnukova N. M. Strakhuvannia ryzykiv stykhiinykh yavyshch ta tekhnohennykh avarii / N. M. Vnukova, Ye. A. Zhydko, Yu. O. Kebalo. – Kharkiv: TO Ekskliuzyv, 2014. – 94 s.
5. Hode F. Hosudarstvenno-chastnыe partnerstva / F. Hode // Pravo na эtape perekhoda. – 2007. – S. 16-21.
6. Horbach L. M. Rynok finansovykh posluh: Navch. posibnyk. / L. M. Horbach, O. B. Kaun. -– K.: Kondor, 2006.– 436 s.
7. Hosudarstvenno-chastnoe partnerstvo v ynnovatsyonnыkh systemakh / pod obshch. red. S. N. Sylvestrova. – M.: LKY, 2008, 432 s.

8. De vziaty "malynovyi" kredyt, abo yak evoliutsionuvaly kredytni spilky. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://www.epravda.com.ua/publications/2016/02/12/581084/.
9. Deriabyna M. A. Hosudarstvenno-chastnoe partnerstvo: teoryia y praktyka: nauchnыi doklad. / M. A. Deriabyna, L. Y. Tsedylyn – M.: Ynstytut эkonomyky RAN, 2007.
10. Efymova L. Y. Nekotorыe modely hosudarstvenno-chastnыkh partnerstv: tendentsyy y zarubezhnыi opыt Rezhym dostupa/ L.Y. Efymova. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupa: http://www.eatc.ru/rus/doc.id_71.book_1.php.
11. Zaletov O. Sozdanye munytsypalnoho strakhovshchyka v Kyeve nehatyvno povlyiaet na strakhovoi rыnok. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://forinsurer.com/public/14/10/23/4696.
12. Yspravnykova N. R. Hosudarstvenno-chastnoe partnerstvo v Rossyy: problemы stanovlenyia. / N. R. Yspravnykova. – [Эlektronnыi resurs]. – Rezhym dostupa: http://www.lib.socio.msu.ru.
13. Informatsiia pro diialnist Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuvannia u sferi rynkiv finansovykh posluh, za kviten 2013roku. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://forinsurer.com/files/file00464.pdf.
14. Kyevsovet obъiavyl o sozdanyy Munytsypalnoi strakhovoi kompanyy, kotoraia nachnet rabotu s 2015 hoda. – Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://forinsurer.com/news/14/10/23/31637.
15. Kozak H. I. Nederzhavni pensiini fondyv umovakh reformuvannia pensiinoi systemy Ukrainy: dys…kand. ekon. nauk: 08.00.08 / H. I. Kozak.; TNEU. – Ternopil. – 2014. – 225 s.
16. Natskomfynusluh utverdyla novuiu redaktsyiu zakonoproekta ob osobennostiakh ahostrakhovanyia s hospodderzhkoi. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://forinsurer.com/news/16/09/01/34238.
17. OMS bez Fonda. Pochemu yz trëkh zakonoproektov ob obiazatelnom medstrakhovanyy vыbraly odyn bez sozdanyia tselevoho Fonda? – Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://forinsurer.com/news/16/10/07/34407?hl=%EE%E1%FF%E7%E0%F2%E5%EB%FC%ED%EE%E5.
18. Poiasniuvalna zapyska do proektu Zakonu Ukrainy «Pro zahalnooboviazkove sotsialne medychne strakhuvannia» #4981 vid 14.07.2016 r. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH3UD00A.html.
19. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo emisii tsinnykh paperiv» #2072 vid 23.01.2013 r. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45528.
20. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro zahalnooboviazkove sotsialne medychne strakhuvannia» #4981 vid 14.07.2016 r. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH3UD00A.html.
21. Rozporiadzhennia KMU «Pro skhvalennia Kontseptsii reformy finansuvannia systemy okhorony zdorovia» # 1013-r vid 30.11.2016 r. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-%D1%80.
22. Skydelskyi R. Vozmozhno ly partnerstvo hosudarstva y chastnoho byznesa v Rossyy? / R. Skydelskyi. – [Эlektronnyi resurs]. Rezhym dostupa: http://www.opec.ru/news_doc.asp?d_no=46747.
23. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro Stratehiiu staloho rozvytku «Ukraina - 2020» #5/2015 vid 12.01.2015 r. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015.
24. Uriadovu prohramu «teplykh» kredytiv vidnovleno u 2017 rotsi. Derzhavne ahentstvo z enerhoefektyvnosti ta enerhozberezhennia Ukrainy. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://saee.gov.ua/uk/consumers/derzh-pidtrymka-energozabespechenya.
25. Win-win stratehyia hosudarstvenno-chastnoho partnerstva v obiazatelnom medytsynskom strakhovanyy. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://forinsurer.com/public/16/12/09/4765?hl=%EF%E5%ED%F1%E8%EE%ED.

Ключові слова: *державне-приватне партнерство; небанківські фінансові послуги; медичне страхування; кредитні спілки; інфраструктурні облігації.*
Ключевые слова: *государственно-частное партнерство; небанковские финансовые услуги; медицинское страхование; кредитные союзы; инфраструктурные облигации.*
Keywords*: public-private partnership; non-banking financial services; health insurance; credit unions; infrastructure bonds.*

УДК 338.242+330.46

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Паршина Олена Анатоліївна, д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки та моделювання бізнес-процесів, Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро, parshina@duan.edu.ua, +380504800836
Чумак Тетяна Валентинівна, старший викладач кафедри економіки та моделювання бізнес-процесів, Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро, chumak.t@duan.edu.ua, +380504512180

Olena Parshyna, Doctor of Economic Sciences, Full Professor, Head of Economics and Business-Process Modelling Department, Alfred Nobel University, Dnipro, parshina@duan.edu.ua, +380504800836
Tetiana Chumak, Senior Lecturer of Economics and Business-Process Modelling Department, Dnipro, chumak.t@duan.edu.ua, +380504512180

O. Parshyna, T. Chumak. Trend analysis of the tourist sector in Ukraine.

Tourist business is one of profitable industries of world economy. Tourism is included in leading industries of economy in many countries, it develops rapid enough rates and it has an important social and economic value. Information about general payment of tourism to GDP for the countries of the world has been given in the article. The conducted researches certify that development of the tourist sector is especially important for Ukraine, as exactly due to him it is possible to improve a socio-economic situation. The purpose of the article consists in the analysis and exposure of progress of the tourist sector in Ukraine with use of forecast methods. The compressed analysis of the existent forecast methods has been given and the algorithm of research has been developed. Informative databases with statistical information 2000-2016 have been formed. Tendencies of the amount of Ukraine citizens, which drove out for a border, and also to Poland, Germany, Turkey and to Romania have been certain. The forecasts on the next period of time by using the mathematical models have been carried out.

Паршина О. А., Чумак Т. В. Аналіз тенденцій розвитку туристичного сектору України.

Туристичний бізнес є однією із найприбуткових галузей світової економіки. У багатьох країнах туризм входить до провідних галузей економіки, розвивається досить швидкими темпами і має важливе соціальне та економічне значення. У статті надано дані щодо загального внеску туризму до ВВП за країнами світу. Проведені дослідження засвідчують, що розвиток туристичного сектору є особливо актуальним і для України, оскільки саме завдяки йому можна поліпшити соціально-економічну ситуацію. Мета статті полягає у проведенні аналізу та виявлення тенденцій розвитку туристичного сектору України з використанням методів прогнозування. Надано стислий аналіз існуючих методів прогнозування та розроблено алгоритм проведення дослідження. Сформовано інформаційні бази даних за статистичною інформацією 2000-2016 рр. Визначено тенденції щодо кількості громадян України, які виїжджали за кордон, а також до Польщі, Німеччини, Туреччини та до Румунії. На підґрунті отриманих математичних моделей здійснено прогнозування на наступний період часу.

Паршина Е. А., Чумак Т. В. Анализ тенденций развития туристического сектора Украины.

Туристический бизнес является одной из наиболее прибыльных отраслей мировой экономики. Во многих странах туризм относится к ведущим отраслям экономики, развивается достаточно быстрыми темпами и имеет важное социальное и экономическое значение. В статье предоставлены данные общего взноса туризма в ВВП по странам мира.

Проведенные исследования показывают, что развитие туристическое сектора является особенно актуальным и для Украины, поскольку благодаря развитию этого направления можно улучшить социально-экономическую ситуацию. Цель статьи заключается в проведении анализа и выявления тенденций развития туристического сектора Украины с использованием методов прогнозирования. Предоставлен краткий анализ существующих методов прогнозирования и разработан алгоритм проведения исследования. Сформированы информационные базы данных на основе статистической информации 2000-2016 гг. Определены тенденции изменения количества граждан

© ***O. Parshyna, T. Chumak. / Паршина О. А., Чумак Т. В., 2017***

Украины, которые выезжали за границу, а также в Польшу, Германию, Турцию и в Румынию. На основе полученных математических моделей выполнено прогнозирование на следующий период времени.

Постановка проблеми. Нині однією з галузей світового господарства, що найдинамічніше розвивається, є індустрія туризму. Індустрія туризму має в розпорядженні солідну матеріально-технічну базу, забезпечує зайнятість великої кількості людей і взаємодіє з усіма галузями економічного комплексу [1]. Туристська індустрія – це сукупність засобів розміщення; транспортних засобів; об'єктів харчування, розважального, пізнавального, оздоровчого та іншого призначення; організацій, здійснюючих туроператорську, турагентську діяльність та екскурсійні послуги.

Експерти вважають, що у XXI ст. міжнародний туризм стане двигуном світової економіки, що є особливо актуальним і для Україні, оскільки саме завдяки йому ми можемо поліпшити соціально-економічну ситуацію. Сфера туризму підтримує майже 50 суміжних галузей та створює додаткові робочі місця. Один турист дає роботу 10 особам, а створення одного робочого місця в туризмі у 20 разів дешевше, ніж у промисловості. Туризм в Україні може і повинен стати сферою реалізації ринкових механізмів, джерелом поповнення державного та місцевих бюджетів.

Адже, незважаючи на складну соціально-економічну ситуацію, для цього є всі передумови. Україна розташована у центрі Європи, на перехресті транспортних шляхів, до того ж вона має сприятливі природно-кліматичні умови, багатий рослинний і тваринний світ, цілющі мінеральні джерела, багату історико-культурну спадщину, людські та матеріальні ресурси. В Україні налічується понад 125 тис. пам’яток археології та архітектури, сотні музеїв. Особливе значення у розвитку туризму має Західний регіон, адже майже 40% історичних цінностей нашої країни зосереджено саме тут [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Туристичний бізнес є одним із найприбуткових (приблизно 7% світового капіталу), а вклад галузі у світову економіку перевищує 10% світового ВВП, що цілком порівняно з обсягом торгівлі нафтою. У багатьох країнах туризм входить у трійку провідних галузей економіки, розвивається досить швидкими темпами і має важливе соціальне та економічне значення, оскільки: збільшує місцевий дохід; створює нові робочі місця; розвиває усі галузі, пов'язані з виробництвом туристських послуг, соціальну і виробничу інфраструктуру в туристських центрах; забезпечує зростання рівня життя місцевого населення; збільшує валютні надходження.

В деяких країнах доходи від туризму складають більше 50% ВВП: Макао (89,5%), Мальдіви (61,3%), Сейшельські (54,5%) і Багамські острови (53,6%). Менш екзотичні та більш розвинуті країни отримують, звичайно, менший прибуток від туризму, але він набагато вагоміший в абсолютних цифрах. Лідерами у списку є – США, які в рік заробляють на туристах близько 110 млрд дол. Згідно з рейтингом Всесвітньої туристської організації (ВТО) США – друга після Франції по відвідуваності країна у світі. У рік до США приїжджає близько 80 млн туристів [4].

З січня по квітень 2016 р. турнапрямки по всьому світу прийняли 348 міл. міжнародних туристів, що приблизно на 18 міл. більше, ніж в 2015 році (+5,3%). «Результати демонструють рішуче бажання подорожувати, що продовжує стимулювати зростання туризму. Турнапрямки, як і раніше отримують вигоду з твердого попиту в усіх регіонах світу, незважаючи на поточні проблеми – цей факт вказує на те, що туризм є динамічним і стійким економічним сектором», – заявив Генеральний секретар Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО) Талеб Рифаі [3].

Метою статті є аналіз виявлення тенденцій розвитку туристичної отраслі України з використанням методів прогнозування.

Виклад основного матеріалу. Багато країн не отримали б такої популярності і не розвинули б свою економіку, якби щорічно в неї не вливалися «туристичні» гроші. Аналітики прогнозують, що до 2020 р. кількість міжнародних туристів зросте до 1,6 млрд. чоловік і лідером по прийому гостей стане Китай – в цій країні туризм розвивається особливо інтенсивно.

Економічна ефективність туризму припускає, що туризм в країні повинен розвиватися паралельно та у взаємозв'язку з іншими галузями соціально-економічного комплексу. Для цілої низки країн і регіонів туризм служить джерелом значних валютних надходжень, сприяє створенню додаткових робочих місць і забезпеченню зайнятості населення, розширенню міжнародних контактів тощо.

У багатьох країнах туризм став однією з провідних галузей економіки, які є надійним джерелом поповнення бюджету. У державах, що активно розвивають цю галузь, надається можливість розв’язувати багато соціально-економічних проблем. Наочно демонструють внесок індустрії туризму у ВВП країни, дані наведені у табл. 1 та 2 [5].

Таблиця 1

Загальний внесок туризму до ВВП (доля, %)

		2016	**2015**	**2014**	**2013**	**2012**	**2011**	**2010**	**2005**	**2000**
1.	Мальдіви	79,4	78,8	86,9	81,6	72,1	70,2	74,3	12,8	44,8
2.	Сейшельскі острови	58,1	56,9	56,9	58,6	63,7	63,0	64,2	54,9	54,6
3.	Макау	57,2	59,0	70,9	77,2	71,9	68,7	72,7	66,2	60,0
4.	Багами	44,8	44,8	45,0	44,2	45,0	44,6	44,7	42,5	40,9
5.	Грузія	27,1	25,2	20,8	20,4	18,4	15,0	14,1	13,8	15,0
6.	Таіланд	20,6	19,3	17,1	17,7	16,3	15,3	14,2	15,9	17,1
7.	Греція	18,6	19,0	18,2	17,4	15,7	16,0	15,6	16,5	16,0
8.	Испанія	14,2	14,2	14,1	13,9	13,7	13,6	13,3	15,0	14,5
9.	Болгарія	12,8	12,3	13,1	13,0	12,4	12,9	13,3	25,0	21,9
10.	Турція	12,5	13,7	13,8	12,9	12,2	12,5	11,3	13,5	11,9
11.	Італія	11,1	11,0	10,7	10,6	10,4	10,1	9,9	11,1	13,3
12.	Австралія	10,9	10,7	10,6	10,7	10,8	10,8	11,5	14,4	14,5
13.	Німеччина	10,8	10,7	10,5	10,5	10,6	10,6	10,9	11,8	13,3
14.	Індія	9,6	9,4	9,3	9,2	9,3	9,3	9,4	10,2	13,9
15.	Китай	9,0	8,9	8,7	8,3	8,2	8,0	7,3	8,8	9,3
16.	Франція	8,9	9,1	9,5	9,6	9,1	9,8	9,0	9,6	11,0
17.	Фінляндія	8,8	8,8	8,9	9,0	9,0	8,8	8,9	10,8	14,1
18.	США	8,1	8,0	8,0	7,9	7,8	7,7	7,4	8,1	8,9
19.	Чехія	7,8	7,7	7,7	7,9	8,0	8,2	8,3	9,4	11,2
20.	Японія	7,4	7,3	7,2	6,7	7,0	7,0	7,1	8,6	9,3
21.	Ізраїль	6,8	6,9	6,9	7,2	7,4	7,2	7,3	7,6	9,6
22.	Канада	6,3	6,2	6,1	6,2	6,2	6,1	6,1	6,3	6,3
23.	Білорусь	5,9	5,8	5,2	4,9	6,0	5,6	6,2	8,0	7,8
24.	**Україна**	**5,6**	**5,5**	**5,5**	**7,6**	**7,5**	**7,2**	**7,6**	**8,7**	**7,2**
25.	Росія	5,0	5,0	4,9	4,9	4,9	5,3	5,3	5,5	6,0
26.	Польща	4,5	4,4	4,3	4,2	4,1	4,1	4,0	4,8	6,0
27.	Австрія	3,0	2,9	3,0	2,9	3,0	3,0	3,1	3,5	3,5
28.	Великобританія	2,8	2,6	2,4	2,5	2,5	2,5	2,5	2,8	2,8

У порівнянні зі значенням туризму для розвинених країн його важливість для національної економіки України доки не така велика. Це пояснюється відсутністю в нашій країні організованої на належному рівні індустрії туризму як єдиної системи, сприяючої діяльності на міжнародному туристському ринку, що впливає на формування туристських потоків і дозволяє здійснювати обслуговування на рівні світових стандартів. Нині вітчизняна індустрія туризму потребує методів управління, які нададуть їй можливості вижити в конкурентній боротьбі на світовому туристському ринку.

Таблица 2

Загальний внесок туризму в ВВП (млн. дол. США)

		2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2005	2000
1.	США	1 509,2	1 449,0	1 384,2	1 318,5	1 258,6	1 200,5	1 106,5	1 061,8	918,3
2.	Китай	1 000,7	966,3	910,1	807,7	700,8	605,0	443,6	201,5	112,7
3.	Німеччина	376,7	361,3	410,4	392,9	375,2	399,3	372,2	338,7	260,0
4.	Японія	343,2	301,9	329,7	329,8	418,6	417,2	393,1	394,7	441,3
5.	Франція	221,3	219,1	270,6	269,9	244,9	281,3	238,7	211,1	151,8
6.	Індія	208,9	194,7	185,3	171,5	167,2	168,0	149,8	80,4	64,9
7.	Італія	207,6	200,3	231,6	226,2	215,0	231,6	209,7	205,3	152,7
8.	Іспанія	177,2	169,3	194,2	188,7	183,5	202,6	190,8	174,3	87,0
9.	Бразилія	152,2	149,6	198,9	193,7	195,7	214,0	184,2	88,7	59,6
10.	Австралія	136,2	131,7	152,8	160,5	168,4	162,6	143,0	105,3	57,5
11.	Канада	96,3	95,9	110,3	114,0	113,2	109,4	99,0	73,6	47,1
12.	Турція	88,0	98,3	110,0	106,6	96,6	97,4	83,0	65,2	31,9
13.	Таїланд	82,5	76,1	69,2	74,2	64,8	56,6	48,6	30,0	21,6
14.	Росія	62,6	65,7	99,7	108,9	105,6	107,1	87,5	45,4	16,7
15.	Греція	36,6	37,0	43,0	41,8	38,7	46,3	46,8	41,1	21,0
16.	Ізраїль	21,7	20,7	21,3	21,0	19,0	18,9	17,2	10,8	12,7
17.	Польща	21,1	21,2	23,3	22,0	20,5	21,4	18,9	14,6	10,4
18.	Фінляндія	21,1	20,4	24,3	24,3	23,0	24,2	22,0	22,1	17,8
19.	**Україна**	**5,0**	**5,0**	**7,3**	**13,9**	**13,1**	**11,7**	**10,4**	**7,5**	**2,2**
20.	Грузія	3,9	3,5	3,4	3,3	2,9	2,2	1,6	0,9	0,5
21.	Австрія	3,0	2,9	3,0	2,9	3,0	3,0	3,1	3,5	3,5
22.	Білорусь	2,8	3,2	4,0	3,6	3,8	3,4	3,4	2,4	0,8
23.	Великобританія	2,8	2,6	2,4	2,5	2,5	2,5	2,5	2,8	2,8
24.	Молдова	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1

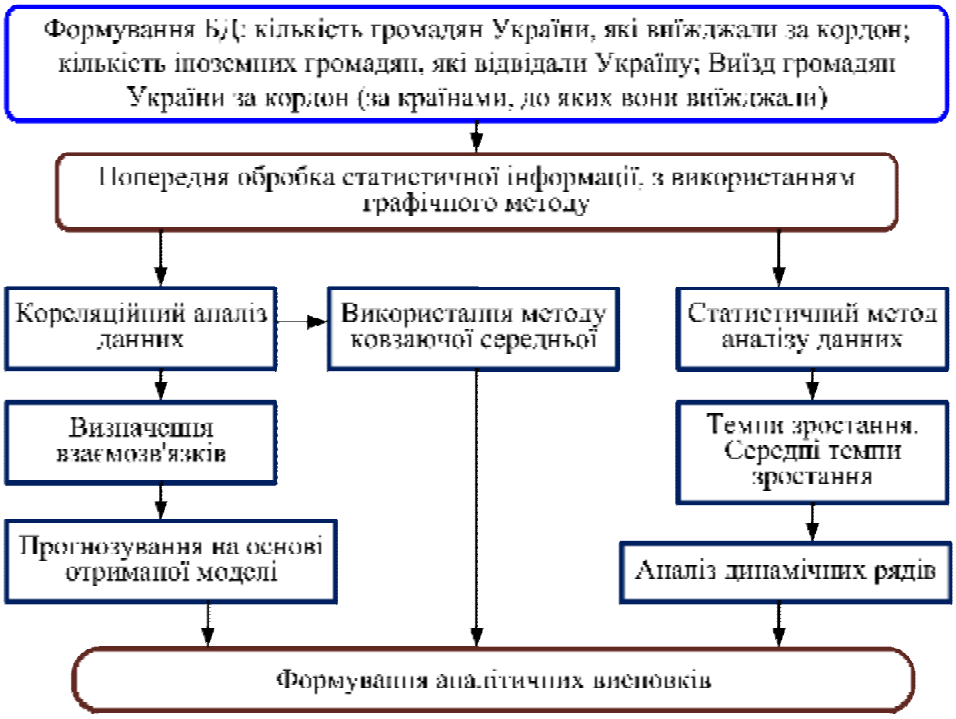

Рис. 1. Алгоритм проведення дослідження

В ході проведення досліджень, з метою здійснення аналізу виявлення тенденцій розвитку туристичного сектору України, нами були відібрані декілька методів прогнозування та розроблено алгоритм проведення дослідження, який представлений на рис. 1.

В ході проведення досліджень було встановлено позитивну динаміку зростання кількості іноземних громадян, які відвідали Україну протягом 2000-2013 рр. (рис. 2), однак за темпами зростання можна спостерігати падіння (рис. 3), що взагалі призводить до суттєвого зниження їх кількості на протязі 2014-2016 рр.

Встановлено позитивну динаміку щодо кількості громадян України, які виїжджали за кордон протягом 2000 – 2016 рр. (рис. 4), а також позитивну тенденцію щодо кількості громадян України, які виїжджали до Польщі протягом 2000-2016 рр. (рис. 5) з отриманням математичних моделей, які можна використати для прогнозування.

Прогнозування – важливий елемент практично будь-якої сфери діяльності. Метою будь-якого прогнозування є виявлення поточної тенденції та визначення передбачуваного результату відносно об’єкту, що вивчається на певний момент часу в майбутньому.

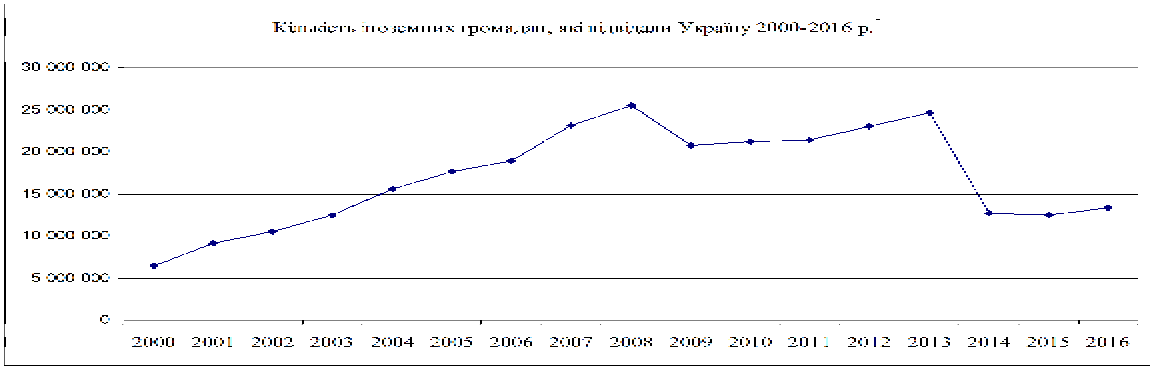

Рис. 2. Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну протягом 2000-2016 рр.

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції (2014-2016 рр.)

На сучасному етапі використовується цілий комплекс методів прогнозування. Для вибору методу прогнозування слід визначити мету й завдання прогнозу та період, на який він формується, врахувати специфіку об’єкта прогнозування, види, повноту та вірогідність вхідної інформації, а також ряд інших факторів.

Виходячи із цілей прогнозу, здійснюється вибір його виду. У даний час, за оцінками вчених, нараховується понад 150 різних методів прогнозування, але на практиці використовується тільки два-три десятки. Розробка досконалих технологій експертних оцінок та методик об'єктивізації їх результатів, дали змогу об’єктивно підвищити рівень надійності експертиз та поліпшити їх сумісність із формалізованими.

Формалізовані методи прогнозування дозволяють сформувати прогноз на основі використання математичних формул та економіко-математичних моделей з визначенням кількісних параметрів. До групи формалізованих методів входять методи прогнозної екстраполяції та економіко математичне моделювання.

Завдяки використанню методів прогнозної екстраполяції здійснюється вивчення попереднього і сучасного стану розвитку об’єкта і перенесення закономірностей минулого і сучасного розвитку на майбутнє.

Метод плинних середніх полягає в тому, що при прогнозуванні числових рядів необхідно враховувати дисконтування вихідних даних. Кінцевим точкам ряду потрібно надати більше значення, а спостереженням, які належать до минулого, – менше. Це можна частково врахувати за допомогою процедури плинних середніх із кінцевою довжиною відрізку усереднення, де значення ваг, які приписують останній групі, не залежать від попередніх значень [6].

Найпоширенішими є методи регресійного і кореляційного аналізів. Метод регресійного аналізу використовують для дослідження форм зв'язку, які визначають кількість співвідношення між випадковими величинами досліджуваного випадкового процесу. Регресійний аналіз є частиною теорії кореляції.

Метод кореляційного аналізу визначає кореляційні зв'язки між випадковими величинами. Дві випадкові величини ***a*** і ***b*** називаються кореляційно пов'язаними, якщо математичне сподівання однієї з них змінюється залежно від зміни іншої. Парна кореляція дає змогу з'ясувати залежність між двома показниками. Кореляційний аналіз дає змогу перевіряти різні економічні гіпотези про наявність та силу зв'язку між двома явищами і групою явищ.

Поширеним методом прогнозування є моделювання. Слово «модель» походить від латинського «modulus», що означає «міра, зразок». Модель є одним з важливих інструментів економічного прогнозування, наукового пізнання досліджуваного процесу. Економіко-математичне моделювання – спосіб прогнозування, що передбачає конструювання моделі (зразка) реального процесу чи явища, які мають відбутися у майбутньому [6].

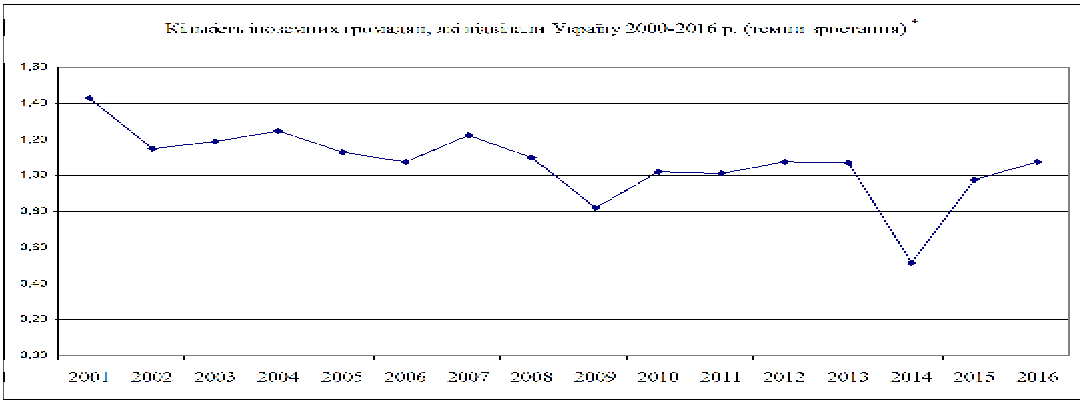

Рис. 4. Темпи зростання кількості іноземних громадян, які відвідали Україну протягом 2000-2016 рр.

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції (2014-2016 рр.)

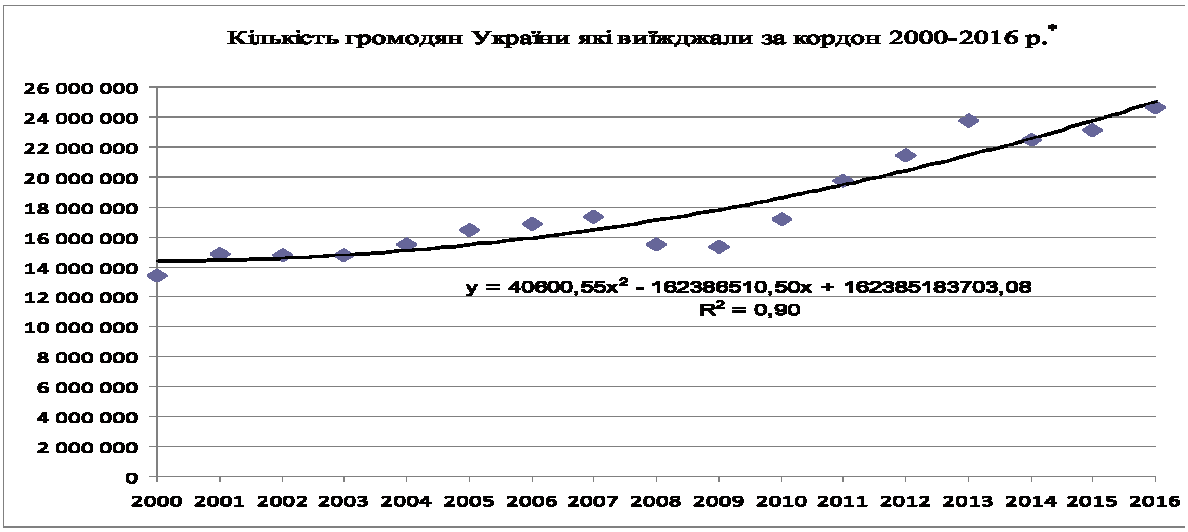

Рис. 5. Визначення тенденції щодо кількості громадян України, які виїжджали за кордон протягом 2000 – 2016 рр.

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції (2014-2016 рр.)

Рис. 6. Визначення тенденції щодо кількості громадян України, які виїжджали до Польщі протягом 2000-2016 рр.

Цей метод вважається достатньо ефективним засобом прогнозування можливого явища, нових або майбутніх економічних і технічних засобів і рішень. Система економіко-математичних моделей економетричного типу служить для опису відносно складних процесів економічного чи соціального характеру. Економетричне моделювання ґрунтується на обробці статистичної інформації ретроспективного характеру, оцінці окремих змінних величин та їх параметрів.

На підґрунті визначених параметрів математичних моделей здійснено прогнозування кількості громадян України, які поїдуть за кордон та з них до Польщі (табл. 3).

Таблиця 3

Прогнозування кількості громадян України, які поїдуть за кордон та з них до Польщі

Рік	Прогнозування кількості громадян України	
	які поїдуть за кордон	які поїдуть до Польщі
2017	26 371 063	12695513,62
2018	27 807 779	14817955,48

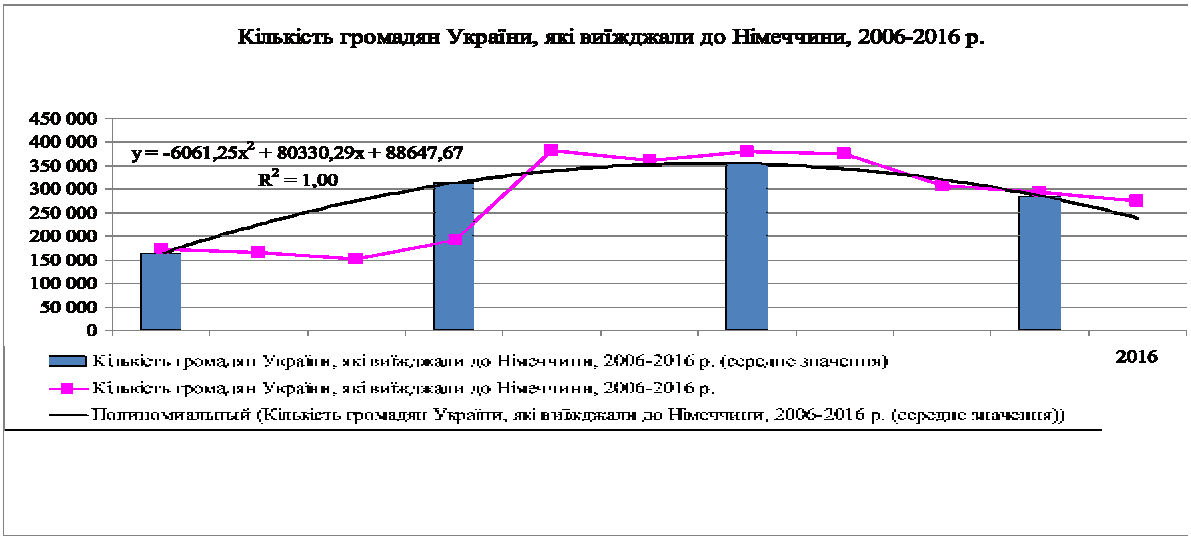

Рис. 7. Визначення тенденції щодо кількості громадян України, які виїжджали до Німеччини протягом 2000-2016 рр.

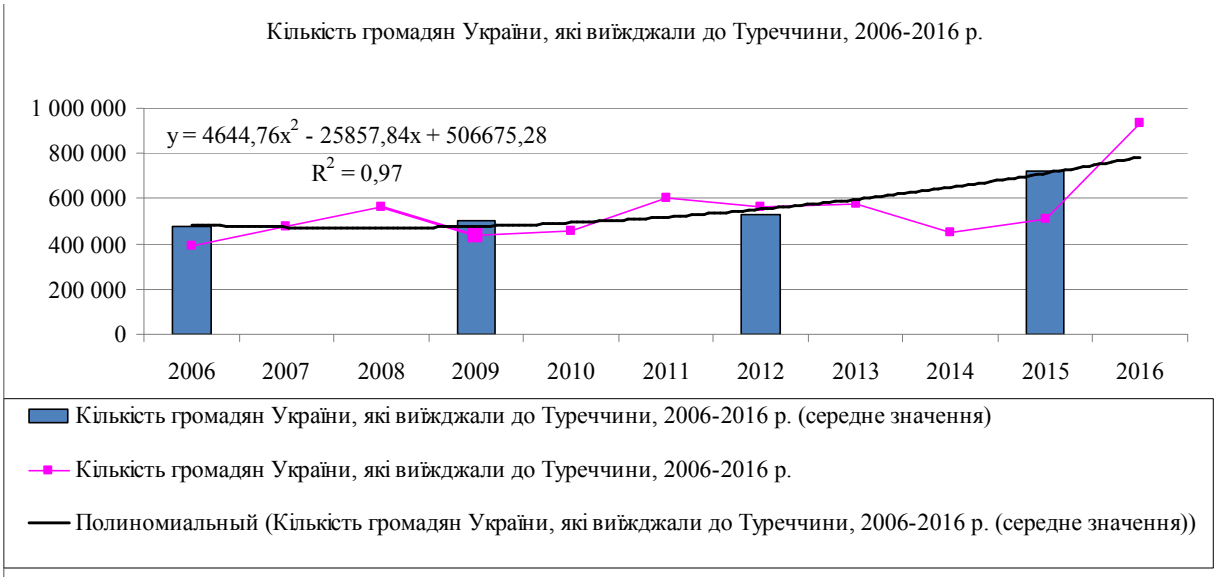

Рис. 8. Визначення тенденції щодо кількості громадян України, які виїжджали до Туреччини протягом 2000-2016 рр.

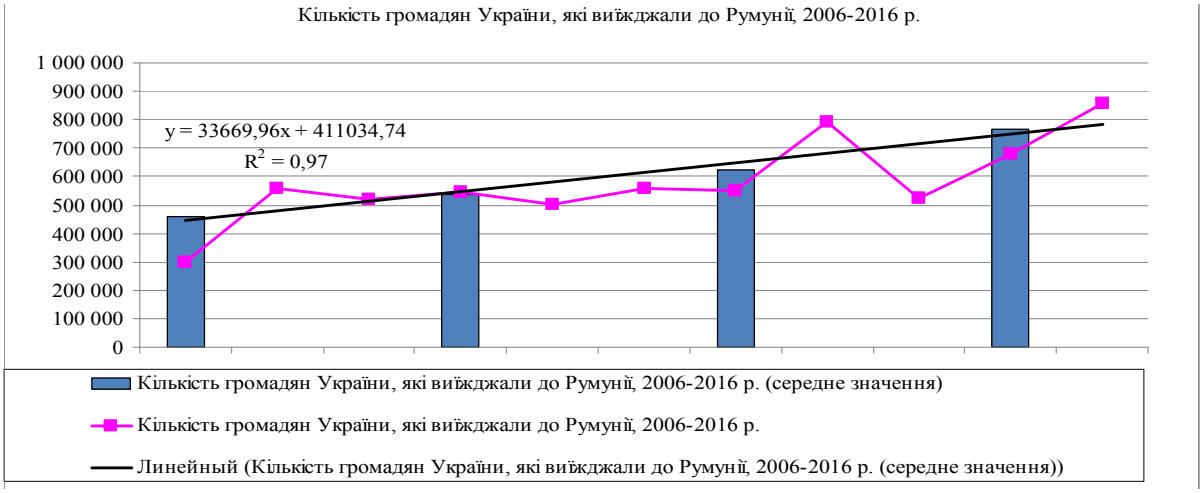

Рис. 9. Визначення тенденції щодо кількості громадян України, які виїжджали до Румунії протягом 2000-2016 рр.

Проаналізувавши статистичні данні за трьома країнами, ми використали метод ковзкої середньої. Зазначимо, що цей метод застосовується для характеристики тенденції розвитку досліджуваної статистичної сукупності і ґрунтований на розрахунку середніх рівнів ряду за певний період. На рис. 7, 8, 9 надано результати досліджень. На підґрунті отриманих моделей здійснено прогнозування на наступний період часу (табл. 4).

Таблиця 4

Прогнозування кількості громадян України, які поїдуть за кордон

Рік	Прогнозування кількості громадян України		
	до Німеччини	до Туреччини	до Румунії
2017	338 768	493 505	579 385
2018	352 425	518 740	613 055

Висновки. На сьогоднішній день підтримка і розвиток внутрішнього і в'їзного туризму, і, відповідно, презентація українських курортів на міжнародному рівні – має стати головними завданнями з боку держави у сфері туристичної індустрії.

Популярною є і позиція, що скасування візових вимог для громадян України матиме вплив на розвиток туристичного бізнесу та супутніх йому сфер підприємницької діяльності, таких як готельний бізнес, сфера послуг, а також – пасажироперевезення. Можна прогнозувати і незначне збільшення туристичного потоку. Вже у 2017-2018 році кількість туристів з України в країнах Європи зросте приблизно на 4%.

Введення ж режиму «без віз» для України стане і потужним орієнтиром для індустрії гостинності. Шлях становлення і розвитку для туристичного бізнесу тепер очевидний і безальтернативний. Сьогодні індустрія гостинності України нарешті припинить нескінченні метання від однієї моделі розвитку до іншої – шлях вже визначено.

Список використаних джерел:

1. *Квартальнов В. А. Туризм: Підручник / В. А. Квартальнов – М.: Фінанси і статистика, 2002. – 320 с.*
2. *Мальська М. П. Туристичний бізнес: теорія та практика: навчальний посібник / М. П. Мальська., В. В. Худо – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 424 с.*
3. *Офіційний сайт «World Tourism Organization UNWTO (Спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй Всесвітня туристична організація ЮНВТО)» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://media.unwto.org/ru.*
4. *Зіміна Л. Б. Туризм – государственный бизнес / Л. Б. Зіміна // Бюджет. – 2013.– № 9.*
5. *Офіційний сайт «Публічна і відкрита платформа для користувачів з інтересами в області статистики та аналізу даних» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://knoema.ru*
6. *Круш П. В. Національна економіка: Підручник / П. В. Круш, С. О. Тульчинська – К.: Каравела; Піча Ю. В., 2008. – 428 с.*
7. *Офіційний сайт «Державна служба статистики України»// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua.*

References (BSI):

1. *Kvartal'nov V. (2002), "Tourism: Textbook", ["Turyzm: Pidruchnyk"], Izd-vo "Finansy i statystyka", Moscow, Russia. 320 p.*
2. *Mal's'ka M., Hudo V. (2007), "Tourist business: theory and practice: train book", ["Turystychnyj biznes: teorija ta praktyka: navchal'nyj posibnyk "], Centr uchbovoi' literatury, Kiev, Ukraïna, 424 p.*
3. *Official site "World Tourism Organization UNWTO" (2016), available at: http://media.unwto.org/ru (Accessed 21 august 2017).*
4. *Zimina L. (2013), "Tourism is state business", ["Turyzm – gosudarstvennyj byznes"], Bjudzhet, No. 9, available at: http://bujet.ru/article/237360.php (Accessed 27 august 2017).*
5. *Official site "Public and opened platform for users with interests in the area of statistics and data analysis " (2017), available at: http://knoema.ru (Accessed 25 august 2017).*
6. *Krush P., Tul'chyns'ka S. (2008), "National economy: Textbook", ["Nacional'na ekonomika: Pidruchnyk"], Karavela, Picha Ju. Kiev, Ukraïna, 428 p.*
7. *Official site "Government service of Ukraine statistics" (2017), available at: http://www.ukrstat.gov.ua (Accessed 5 august 2017).*

Keywords: *tourist sector; forecast methods; progress trend.*
Ключевые слова*: туристический сектор; методы прогнозирования; тенденции развития.*
Ключові слова*: туристичний сектор; методи прогнозування; тенденції розвитку.*

УДК 338.48

ДО ПИТАННЯ ПРО ТРУДОРЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Скарга Олександра Олександрівна, старший викладач, Маріупольський державний університет, o.skarha@mdu.in.ua, +380992750265
Кушнаренко Ольга Петрівна, аспірант, Маріупольський державний університет, olga-kushnarenko@ukr.net, +380958906100

Olexandra Skarga, senior lecturer, Mariupol State University
Olga Kushnarenko, post-graduate student, Mariupol State University

Skarga O. O., Kushnarenko O. P. On the issue of labor-resource provision of the tourism industry.

The modern stage of world economic development is characterized by increased attention to the needs of the development of the sphere of services in general and the tourism industry in particular, as a catalyst for socio-economic and cultural changes in the development of society. At the same time, there is a realization of the clear dependence of the development of the tourist sphere on the labor supply of the industry as a factor in the formation of the positions of countries in the international market of tourist services. As an important form of international economic relations, tourism has become significant in the second half of the twentieth century. The contribution of international tourism to world GDP is almost 11%, providing employment of more than 10% of the workforce. Tourism accounts for 120 million jobs in the industry and 125 million jobs in related industries. The tourism industry in Ukraine directly and indirectly accounts for 1,570 jobs, which is 7.7% of the total employment of the country's population. At the same time, the cumulative effect is clearly traced. At the same time, Ukraine occupies only 66 positions on the indicator of development of human resources, which increases the relevance of the solution of the problem of the formation of high-quality labor-resource provision of the tourism sector. It is concluded that the solution of the problems of labor resources of the tourism industry should include, firstly, an analysis of the conditions of reproduction and functioning of the labor resource potential of the tourism sector, and secondly, the identification of deficiencies and the identification of opportunities for improving the labor supply of the industry.

Скарга О. О., Кушнаренко О. П. До питання про трудоресурсне забезпечення туристичної галузі.

Сучасний етап світогосподарського розвитку характеризується посиленням уваги до потреб розвитку сфери послуг загалом і галузі туризму зокрема, як каталізатора соціально-економічних та культурних змін розвитку соціуму. Одночасно відбувається усвідомлення чіткої залежності розвитку туристичної сфери від трудоресурсного забезпечення галузі як чинника формування позицій країн на міжнародному ринку туристичних послуг. Як важлива форма міжнародних економічних відносин, туризм набув значних масштабів у другій половині XX ст. Внесок міжнародного туризму у світовий ВВП становить майже 11%, забезпечуючи зайнятість більше 10% робочої сили. На туризм припадає 120 млн. робочих місць в галузі і 125 млн. робочих місць в суміжних галузях. На галузь туризму в Україні прямо і опосередковано припадає 1570 робочих місць, що складає 7,7% від загальної кількості зайнятого населення країни. При цьому чітко прослідковується кумулятивний ефект. Одночасно Україна за показником розвитку людських ресурсів займає лише 66 позицію, що посилює актуальність вирішення завдання формування якісного трудоресурсного забезпечення туристичної сфери. Зроблено висновок, що вирішення проблем трудоресурсного забезпечення туристичної галузі має передбачати, по-перше, аналіз умов відтворення і функціонування трудоресурсного потенціалу туристичної сфери, по-друге – виявлення недоліків і визначення можливостей удосконалення трудоресурсного забезпечення галузі.

Скарга О. А., Кушнаренко О. П. К вопросу о трудоресурсном обеспечении туристической отрасли.

Современный этап мирохозяйственного развития характеризуется усилением внимания к потребностям развития сферы услуг в целом и отрасли туризма в частности, как катализатора социально-экономических и культурных изменений развития социума. Одновременно происходит осознание четкой зависимости развития туристической сферы от трудоресурсного обеспечения отрасли как фактора формирования позиций стран на международном рынке туристических услуг. Как важная форма международных экономических отношений, туризм приобрел значительные масштабы во второй половине XX в. Вклад международного туризма в мировой ВВП составляет почти 11%, обеспечивая занятость более 10% рабочей силы. На туризм приходится 120 млн. рабочих мест в

© ***Skarga O. O., Kushnarenko O. P. / Скарга О. А., Кушнаренко О. П., 2017***

отрасли и 125 млн. рабочих мест в смежных отраслях. На отрасль туризма в Украине прямо и опосредованно приходится 1570 рабочих мест, что составляет 7,7% от общей численности занятого населения страны. При этом четко прослеживается кумулятивный эффект. Одновременно Украина по показателю развития человеческих ресурсов занимает только 66 позицию, что усиливает актуальность решения задачи формирования качественного трудоресурсного обеспечения туристической сферы. Сделан вывод, что решение проблем трудоресурсного обеспечения туристической отрасли должно предусматривать, во-первых, анализ условий воспроизводства и функционирования трудоресурсного потенциала туристической сферы, во-вторых – выявление недостатков и определение возможностей совершенствования трудоресурсного обеспечения отрасли.

Постановка проблеми. Сучасний етап світогосподарського розвитку характеризується радикальною трансформацією міжнародних економічних відносин, структурними змінами у світовій економіці, посиленням уваги до потреб розвитку сфери послуг загалом і галузі туризму, зокрема як каталізатора соціально-економічних та культурних змін розвитку соціуму.

Одночасно відбувається усвідомлення чіткої залежності розвитку туристичної сфери від трудоресурсного забезпечення галузі, наявності кваліфікованої робочої сили та умов для розвитку останньої як чинників формування позицій країн на міжнародному ринку туристичних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці розвитку міжнародного ринку туристичних послуг присвячено праці багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених – О. Вавілової, В. Воскресенського, М. Голованова, С. Грабовенської, Ю. Джаладяна, Ю. Колеснікової, О. Корнієнко, М. Мальської, О. Письменного, П. Пронози, М. Ткешелашвілі, О. Трохимець, Л. Шульгіної та ін. Одночасно, незважаючи на численні наукові публікації, недостатньо дослідженим залишається аспект трудоресурсного забезпечення розвитку туристичної галузі і впливу людського чинника на позиції країн у рейтингу міжнародної конкурентоспроможності.

Метою статті є дослідження ролі трудоресурсного забезпечення у розвитку сфери туристичних послуг на міжнародному та країновому рівні.

Результати дослідження. Як важлива форма міжнародних економічних відносин туризм набув значних масштабів у другій половині XX ст. Якщо в 1950 р. туристичними послугами користувались 25 млн. осіб, то наприкінці XX ст. цей показник становив 592 млн. осіб [1, с.146], а у 2015 р. - 1,2 млрд. осіб. (рис. 1). При цьому, за даними UNWTO, за 1975-1990 рр. кількість міжнародних прибуттів подвоїлась – з 222 млн. до 459 млн. прибуттів.

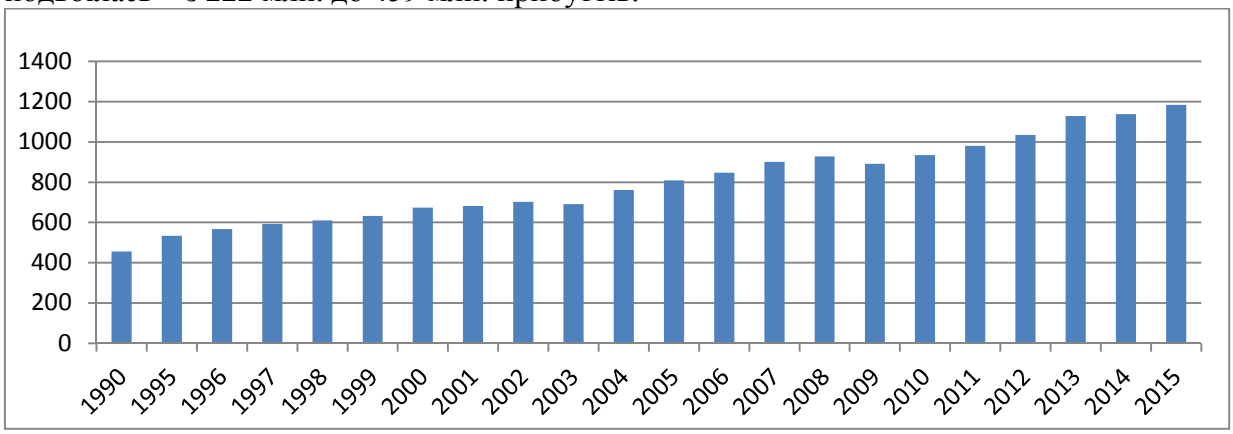

Рис. 1. Динаміка міжнародних туристичних прибуттів у 1995-2015 рр., млн. осіб. [2]

Вклад міжнародного туризму у світовий ВВП становить майже 11% (7,2 трлн. дол. США у 2015 р.), забезпечуючи зайнятість більше 10% робочої сили (розвиток туристичної індустрії прямо або опосередковано підтримує кожне 11-те робоче місце в

світі, забезпечивши лише в 2015 р. приріст 2,5 млн. робочих місць в туризмі, готельному бізнесі, авіаперевезеннях, ресторанному бізнесі), 11% інвестицій і майже стільки ж податкових надходжень, що свідчить про здатність галузі стимулювати економічне зростання і створення великої кількості робочих місць.

За оцінками Всесвітньої туристичної організації *(UNWTO),* на туризм припадає 6 трлн. дол. США світових інвестицій, що забезпечує 120 млн. робочих місць в галузі і 125 млн. робочих місць в суміжних галузях. Загальний товарообіг світового туризму на початок 2013 р. склав 1,075 трлн. дол. США (на початок 2012 р. – 1,042 трлн. дол. США) [3], що робить туристичну сферу однією з основних галузей, яка впливає на загальний стан і тенденції розвитку світової економіки.

Особливістю ринку праці досліджуваного сектору є те, що переважна кількість робочих місць в даній сфері належить малим і середнім підприємствам. Як свідчать наявні дослідження, в туризмі нові робочі місця створюються в 1,5 рази швидше, ніж в інших галузях. При цьому нові робочі місця та підприємства з'являються здебільшого в менш розвинутих країнах, що сприяє вирівнюванню економічної ситуації у світовому господарстві. Туризм також сприяє розвитку супутнього малого та середнього бізнесу, що, в свою чергу, стабілізує економіку будь-якої країни і є особливо важливим для країн з високим рівнем безробіття, оскільки туристичний бізнес стимулює розвиток інших галузей господарства: будівництва, торгівлі, сільського господарства, виробництва товарів народного споживання тощо. [4, с.35]

Безумовно, на сучасному етапі розвитку туризму відбувається процес заміни людської праці автоматизованим приладдям й різними машинами, які стають елементами обладнання робочих місць. Але їх наявність відносно обмежена і тому радикально не впливає на зменшення кількості працівників у сфері туризму.

Навпаки, динамічний розвиток туризму й туристичного ринку стимулює зростання кількості працевлаштованих осіб у даному секторі. Відбувається це, в першу чергу, через те, що використання праці в туристичній галузі не завжди пов'язано з економічною ефективністю, внаслідок чого заміна людської праці машинами чи іншою технікою можлива і доцільна лише тоді, коли вона не спричиняє зниження якості пропонованих послуг. [1, с.174]

Водночас розвиток туризму породжує низку проблем на ринку праці. Зокрема, перспектива отримання більш високооплачуваної роботи в туристичному бізнесі може спричинити перехід працівників з інших галузей виробництва в галузі, пов'язані з туризмом, зумовлюючи у перших дефіцит робочої сили. Крім того, масове переміщення людей до місць надання туристичних послуг, спричинене можливостями працевлаштування, може вплинути на погіршення житлових умов приймаючих територій, збільшення навантаження на системи життєзабезпечення тощо. [4, с.35-36]

Визнання зростаючої ролі туризму щодо створення нових робочих місць, скорочення бідності, розвитку малого бізнесу, а також підвищення темпів економічного зростання зумовлює необхідність дослідження туристичної сфери в системі економічного розвитку країн.

Так, в 2013 р. сумарний вклад галузі подорожей і туризму (*T&T)* у ВВП України становив 14,3 млрд. дол. США або 8,6%. На галузь прямо і опосередковано припадає 7,7% від загальної кількості зайнятого населення країни. [5, с.13] При цьому чітко прослідковується кумулятивний ефект, оскільки частка прямих надходжень від туристичної сфери до ВВП України (рис.2) є в декілька разів меншою за сумарну величину.

В останні роки туристичне середовище, в якому країни конкурують за іноземних туристів, стає все більш складним. Економічні потрясіння, політична нестабільність і т. п. значно впливають на рівень включення країн до міжнародного ринку туристичних послуг. [5, с.8]

За даних умов актуалізується питання оцінки конкурентоспроможності країн на міжнародному ринку туристичних послуг з метою посилення конкурентних переваг і нівелювання перешкод оптимальному включенню національних туристичних галузей до сфери міжнародного туризму. Хоча вплив туризму в умовах транснаціоналізації відповідного ринку як на національні економіки, так і на світову економіку в цілому, можна назвати позитивним, існують численні перешкоди на національних рівнях, які гальмують розвиток країн, у т. ч. й України.

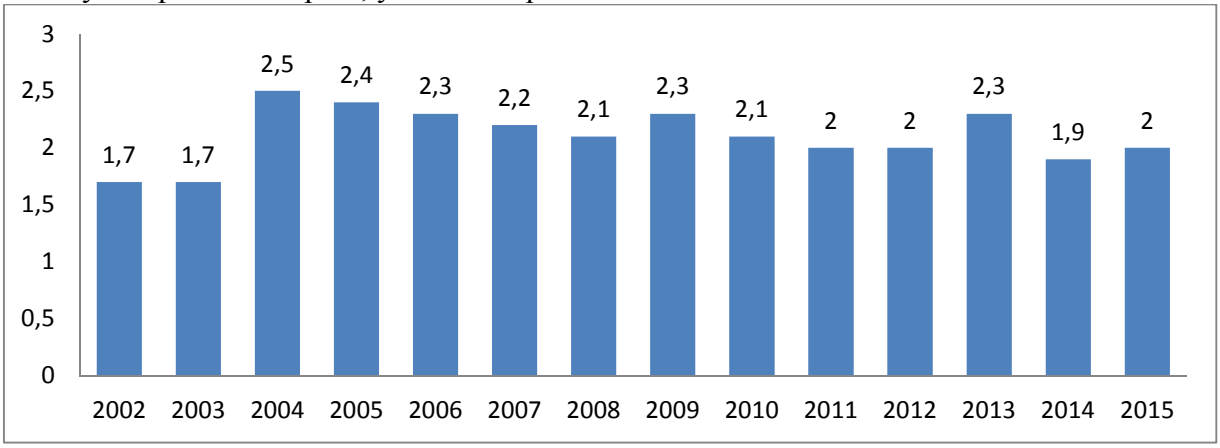

Рис. 2. Частка прямих надходжень від туристичної сфери до ВВП України [6, с.3]

Так, якщо розглянути формування субіндексів конкурентоспроможності України (в рамках глобального індексу конкурентоспроможності) в галузі подорожей і туризму *(T&T)* (табл. 1), то можна зробити такі висновки. По-перше, Україна має достатньо високу позицію в рейтингу за напрямком "Здоров'я і гігієна ". Проблемними є такі напрямки: засоби для подорожей і туризму (101-а позиція), природні ресурси (102-а), цінова конкурентоспроможність галузі *T&T* (110-а), правила і норми політики (114-а). Крім того, особливо важливою є та обставина, що, незважаючи на значення *людських ресурсів* для розвитку галузі, Україна за даним показником займає лише 66 позицію, що не можна визнати задовільним, зважаючи на інтелектуальний потенціал держави і кумулятивний ефект, створюваний людськими ресурсами належної якості. Так, позитивна динаміка відзначається за складовими людських ресурсів і доступності кваліфікованої робочої сили, а за складовими освіти і навчання Україна систематично втрачає позиції, що пояснюється тим, що в більшості країн світу швидко зростають вимоги до фахівців в галузі *T&T*. Таким чином, Україна в сфері людських ресурсів має умовні переваги, які не є стійкими в довгостроковій перспективі.

Зокрема, через недостатнє кадрове забезпечення сфери туризму (поряд з високими податками; невирішеністю питань захисту приватного капіталу; недостатністю державної підтримки суб'єктів підприємництва; недостатністю регулювання зовнішньоекономічної діяльності у сфері послуг) можливості рекреаційно-туристичного комплексу України реалізуються не більше, ніж на третину. [7, с. 201]

Таким чином, формування якісного трудоресурсного забезпечення туристичної сфери виступає важливим компонентом перетворення України на туристичну державу світового рівня та включення країни до міжнародного ринку туристичних послуг.

Загалом значення трудоресурсної складової визначається тим, що традиційний організаційно-технологічний перелік засобів забезпечення конкурентоспроможності поступово перестає відігравати ключову роль у ринковій боротьбі, вказані види засобів поступово втрачають свою унікальність. Відповідно, створення конкурентних переваг, які визначають індивідуальність певного підприємства, все більше зміщується в бік людських ресурсів.

Таблиця 1

Фактори конкурентоспроможності України в галузі *T&T,* 2013р. [5, с.13]

	Субіндекс	***Рейтинг***	***Бали***
1	*Нормативна база T&T*	*60*	*4,7*
1.1	Правила і норми політики	114	3,9
1.2	Екологічна сталість	92	4,3
1.3	Охорона і безпека	77	4,7
1.4	Здоров'я і гігієна	8	6,6
1.5	Визначення пріоритетів подорожей і туризму	84	4,2
2	*Бізнес-середовищі і інфраструктура*	*71*	*3,6*
2.1	Інфраструктура повітряного транспорту	78	2,8
2.2	Інфраструктура наземного транспорту	73	3,5
2.3	Інфраструктура туризму	50	4,6
2.4	Інфраструктура ІТ-середовища	70	3,1
2.5	Цінова конкурентоспроможність галузі	110	4,0
3	*Людські, культурні і природні ресурси*	*99*	*3,6*
3.1	Людські ресурси	65	4,9
3.2	Відкритість країни для іноземних туристів	101	4,3
3.3	Природні ресурси	102	3,0
3.4	Культурні ресурси	80	2,1

Оскільки метою управління людськими ресурсами у сфері туризму є отримання туристичним підприємством конкурентних переваг та забезпечення успіху завдяки якісному трудоресурсному забезпеченню, - особливості використання людських ресурсів у туризмі визначаються такими обставинами: [8, с. 171-172]

- працівники є найважливішою ланкою у діяльності туристичних підприємств;
- умовою успіху кожної організації, яка функціонує у сфері туризму, є тісний зв'язок сфери мотивування працівників з цілями діяльності і стратегічними завданнями розвитку структури;
- стрімкий розвиток туристичної сфери країни та світу потребує наукового обґрунтування тенденцій і чинників формування та використання трудоресурсного потенціалу даної сфери (рис.3), і на цій основі – обґрунтування конкретних заходів оптимізації трудоресурсного забезпечення туристичної сфери. [9, с. 150-151]

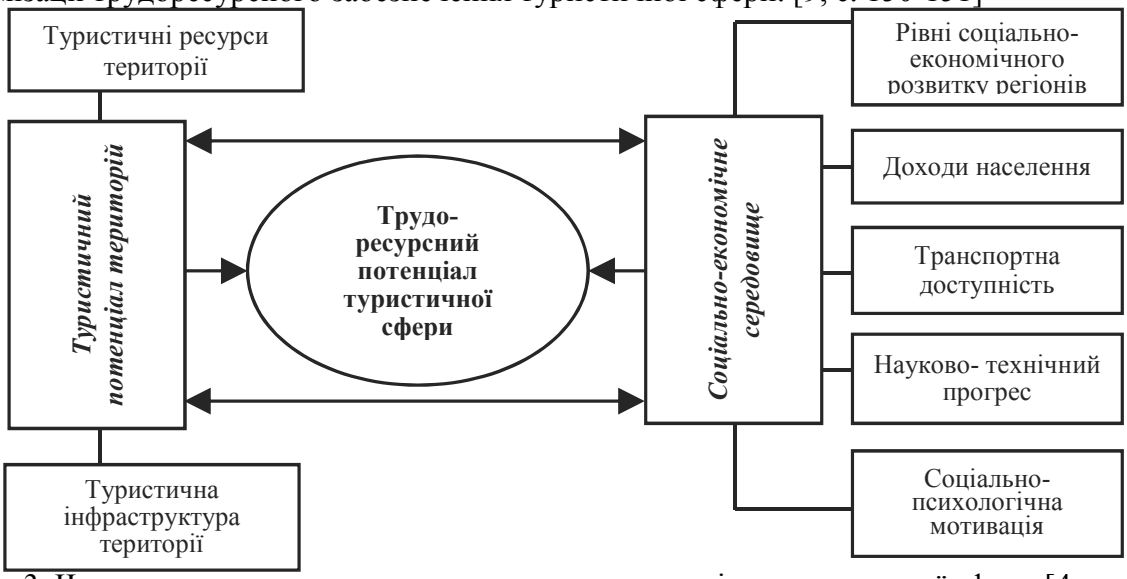

Рис. 3. Чинники використання трудоресурсного потенціалу туристичної сфери [4, с. 153]

Вирішення проблем трудоресурсного забезпечення туристичної галузі має передбачати, *по-перше,* аналіз умов відтворення і функціонування трудоресурсного

потенціалу туристичної сфери, *по-друге* - виявлення недоліків і визначення можливостей удосконалення трудоресурсного забезпечення галузі.

Визнання персоналу ключовим елементом забезпечення успіху туристичних підприємств означає потребу у відповідному управлінні трудоресурсним забезпеченням, що пов'язано з необхідністю вирішення низки проблем, які стосуються пошуку, утримання і розвитку працівників, мотивування, створення відповідних умов праці, оцінки ефективності використання персоналу тощо. [5, с. 179] При цьому слід врахувати, що людський чинник не лише обумовлює бажаний перебіг подій у діяльності підприємств туристичної сфери, а й вимагає дотримання ряду вимог. Фактично мова йде про більш широке поняття, ніж персонал – про формування людського капіталу туристичного підприємства, зміст якого втілено у схемі трудоресурсного забезпечення туристичної сфери (рис.4).

Рис.4. Структурна схема трудоресурсного забезпечення туристичної сфери

Висновки. Таким чином, ключове значення для розвитку сфери туризму мають такі аспекти забезпечення діяльності туристичних підприємств: [8, с. 172-173]

- забезпечення (на основі визначення поточних і майбутніх завдань діяльності туристичних підприємств) необхідної кількості компетентних працівників: визначення у часі і просторі кількісних і якісних трудоресурсних потреб туристичного підприємства; підбір кадрів, виходячи з потреб підприємства, можливостей ринку праці

і співпраці з відповідними навчальними закладами; управління компетенціями і навичками працівників;

- створення в рамках туристичного підприємства таких систем мотивації та комунікації, які нададуть можливість досягти високої ефективності праці колективу загалом і кожному працівникові зокрема, формування у зв'язку з цим відповідної організаційної культури: створення і підтримка сприятливого іміджу роботодавця; моніторинг потреб працівників; аналіз продуктивності праці та визначення показників, що впливають на зміну результативності підприємств.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.unwto.org/
2. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг / Мальська М. П., Антонюк Н. В., Ганич Н. М. – К.: Знання, 2008. – 661с.
3. Кухарська Н. О. Міжнародна економічна діяльність України / Н. О. Кухарська, С. К. Харічков. – Одіссей, 2006. – 456 с.
4. Письменний О. А. Аналіз ринку міжнародного туризму України / О. А. Письменний // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2014. – Том 15. - N1. – С. 144-153.
5. Голованова М. А. Конкурентоспособность Украины в мировой индустрии путешествий и туризма / М. А. Голованова, З. В. Каменева, О. В. Яровой // Вісник НТУ "ХПІ". 2016. N24(1196). – С.8-15.
6. Travel and Tourism Economic Impact 2015 Ukraine / World Travel & Tourism Council. - London, 2015. – 24 p.
7. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика / Д. М. Стеченко – К.: Вікар, 2006. – 396 с.
8. Кудла Н. Є. Менеджмент туристичного підприємства / Н. Є. Кудла. – К.: Знання, 2012. – 343 с.
9. Стеченко Д. М. Управління регіональним розвитком туризму / Д. М. Стеченко, І. В. Безуглий, Н. П. Турло, С. М. Мархонос; за ред. Д. М. Стеченка. – К.: Знання, 2012. – 455 с.

References (BSI):

1. Ofitsiynyy sayt Vsesvitn'oyi turystychnoyi orhanizatsiyi [Elektronnyy resurs]. [The official website of the World Tourism Organization] – Rezhym dostupu http://www.unwto.org/
2. Malska M. P. (2008). Mizhnarodnyy turyzm i sfera posluh [International tourism and services]. K.: Znannya [in Ukraine].
3. Kukharska N. O. (2006). Mizhnarodna ekonomichna diyal'nist' Ukrayiny [International economic activity of Ukraine]. Odissey [in Ukraine].
4. Pysmennyy O. A. (2014). Analiz rynku mizhnarodnoho turyzmu Ukrayiny [Analysis of the international tourism market of Ukraine]. Ternopil': Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr Ternopil's'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu "Ekonomichna dumka" [in Ukraine].
5. Golovanova M. A. (2016). Konkurentosposobnost' Ukraynы v myrovoy yndustryy puteshestvyy y turyzma [Competitiveness of Ukraine in the world industry of travel and tourism]. Visnyk NTU "KhPI" [in Ukraine].
6. Travel and Tourism Economic Impact 2015 Ukraine / World Travel & Tourism Council. - London, 2015. – 24 p.
7. Stechenko D. M. (2006). Rozmishchennya produktyvnykh syl i rehionalistyka [Placement of productive forces and regionalistics]. K.: Vikar [in Ukraine].
8. Kudla N. Ye. (2012). Menedzhment turystychnoho pidpryyemstva [Management of the tourist enterprise]. K.: Znannya [in Ukraine].
9. Stechenko D. M. (2012). Upravlinnya rehional'nym rozvytkom turyzmu [Management of regional tourism development]. K.: Znannya [in Ukraine].

Keywords: *tourism industry; international market of tourist services; international tourism; tourism sphere; labor-resource support; labor-resource potential of tourism sector.*
Ключові слова: *туристична галузь; міжнародний ринок туристичних послуг; міжнародний туризм; туристична сфера; трудоресурсне забезпечення; трудоресурсний потенціал туристичної сфери.*
Ключевые слова: *туристическая отрасль; международный рынок туристических услуг; международный туризм; туристическая сфера; трудоресурсное обеспечение; трудоресурсный потенциал туристической сферы.*

НОВЕ В УПРАВЛІННІ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ
NEW IN CONTROL OF THE TERRITORIAL COMMUNITIES

УДК 330.33.012:669(477)

ЕЛЕМЕНТИ БЕЗЗБИТКОВОСТІ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Горошкова Л. А., д. е. н., професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, академік академії економічних наук України, Запорізький національний університет
Волков В. П., д. т. н., проф., проректор з науково-педагогічної роботи, академік академії економічних наук україни, Запорізький національний університет
Коваленко Г. В., аспірант, Запорізький національний університет

Lidiya Goroshkova, Doctor of economical science, professor of the department of business, management organizations and logistics, Zaporizhzhya National University
Vladimir Volkov, Doctor of technical science, professor, Pro-rector of the scientific-pedagogical work, Zaporizhzhya National University
Grigory Kovalenko, postgraduate of the Department of business, management and logistics, Zaporizhzhya National University

Goroshkova L., Volkov V., Kovalenko G. Elements of the without unpredictability in a management of system of the territorial communities finance.

In work the carried out modeling of conditions of stable functioning of a financial system of a territorial community. The reforming between budget of the attitudes is by stimulus for local communities on the one hand, namely, more effectively to form profitable parts of the budget, and from another - to pass to self-maintenance and more rational planning of the charges, which in the future financial periods will allow to make territorial communities economically self-sufficient and financial capable. Is considered proficit , balanced and scarce variants of the state budget in borders of a territorial community. Is proved, that in conditions balanced or proficit of the state budget of a territorial community expedient there is use of such kinds of economic politics of stabilization: politics of proportional economic stabilization with governmental demand; politics of differential stabilization, at which the regulation is carried out with the help by derivative, that is the governmental demand is connected to speed of change of a part of the national income created in borders of territory. Is established, that the greater efficiency is possible for expecting from the second kind of politics, as use not of absolute sizes of the national income created in borders of territory, and parameter of speed of his change will allow to increase accuracy of model and will expand horizons of forecasting of analyzed parameters. Is proved, that the politics of integrated stabilization at which governmental demand proportional of deficiency of the national income created in borders of territory, which collects, will be effective in case of the scarce budget of a territorial community. Such politics will allow to reduce a level of this deficiency by optimization of a level of expenses.

Горошкова Л. А., Волков В. П., Коваленко Г. В. Елементи беззбитковості у системі управління фінансами територіальних громад.

У роботі проведене моделювання умов стабільного функціонування фінансової системи територіальної громади. Реформування міжбюджетних відносин є стимулом для місцевих громад з одного боку, а саме, ефективніше формувати дохідну частини бюджету, а з іншого – переходити на самозабезпечення та більш раціональне планування своїх видатків, що у майбутні фінансові періоди дозволить зробити територіальні громади економічно самодостатніми та фінансово спроможними. Розглянуто профіцитний, збалансований та дефіцитний варіанти державного бюджету в межах територіальної громади. Доведено, що в умовах збалансованого або профіцитного державного бюджету територіальної громади доцільним є використання таких видів економічної політики стабілізації: політики пропорційної економічної стабілізації з урядовим попитом; політики диференціальної стабілізації, за якої регулювання здійснюється за допомогою похідної, тобто урядовий попит пов'язаний зі швидкістю зміни частини національного доходу, створеного у межах території. Встановлено, що більшої ефективності можливо очікувати від другого виду політики, оскільки

© ***Goroshkova L., Volkov V., Kovalenko G. / Горошкова Л. А., Волков В. П., Коваленко Г. В., 2017***

використання не абсолютних величин національного доходу, створеного у межах території, а показника швидкості його зміни (похідної), дозволить підвищити точність моделі та розширить горизонти прогнозування аналізованих показників. Доведено, що політика інтегральної стабілізації, за якої урядовий попит пропорційний дефіциту національного доходу, створеного у межах території, що накопичується, буде ефективною в разі дефіцитного бюджету територіальної громади. Така політика дозолить зменшити рівень цього дефіциту шляхом оптимізації рівня витрат.

Горошкова Л. А., Волков В. П., Коваленко Г. В. Элементы безубыточности в системе управления финансами территориальных общин.

В работе проведено моделирование условий стабильного функционирования финансовой системы территориальной общины. Реформирование межбюджетных отношений является стимулом для местных общин с одной стороны, а именно, эффективнее формировать доходную части бюджета, а с другого – переходить на самообеспечение и более рациональное планирование своих расходов, которые в будущие финансовые периоды позволят сделать территориальные общины экономически самодостаточными и финансово способными. Рассмотрен профицитный, сбалансированный и дефицитный варианты государственного бюджета в границах территориальной общины. Доказано, что в условиях сбалансированного или профицитного государственного бюджета территориальной общины целесообразным есть использование таких видов экономической политики стабилизации: политики пропорциональной экономической стабилизации с правительственным спросом; политики дифференциальной стабилизации, при которой регулирование осуществляется с помощью производной, то есть правительственный спрос связан со скоростью изменения части национального дохода, созданного в границах территории. Установлено, что большей эффективности возможно ожидать от второго вида политики, поскольку использование не абсолютных величин национального дохода, созданного в границах территории, а показателя скорости его изменения (производной), позволит повысить точность модели и расширит горизонты прогнозирования анализируемых показателей. Доказано, что политика интегральной стабилизации, при которой правительственный спрос пропорционален дефициту национального дохода, созданного в границах территории, которая накапливается, будет эффективной в случае дефицитного бюджета территориальной общины. Такая политика позволит уменьшить уровень этого дефицита путем оптимизации уровня затрат.

Постановка проблеми. У сучасних умовах децентралізації особливої актуальності набуває проблема розбудови ефективної системи управління фінансами територіальних громад та місцевих бюджетів на невизначеній до кінця правовій базі.

Основою фінансового забезпечення діяльності представницьких та виконавчих органів місцевого самоврядування є бюджет. З бюджету фінансуються заходи щодо соціального й економічного розвитку відповідної території, здійснюється перерозподіл національного доходу, створеного в межах території.

Унаслідок прийняття змін до Податкового кодексу України та Бюджетного кодексу України суттєво розширені фінансові можливості місцевого самоврядування. Передбачається, що територіальні громади отримають увесь спектр повноважень та фінансових ресурсів, що мали тільки міста обласного підпорядкування. Це, наприклад, зарахування 60% ПДФО на власні повноваження, прямі міжбюджетні відносини з держбюджетом (прямі відносини мають обласні, районні, міста обласного значення), державні субвенції. З 2015 р. джерела формування доходів місцевих бюджетів було розширено за рахунок передачі з державного бюджету до місцевих низки податків, а також запровадження нових зборів. Але це не дає підстави вважати, що розширення кількості місцевих податків і зборів призведе до автоматичного підвищення ефективності процесу формування дохідної частини місцевих бюджетів.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Аналізу проблем децентралізації управління місцевими фінансами присвячені роботи таких вітчизняних вчених, як В. Вакуленко, Н. Гринчук, Ю. Ганущак, О. Синцова, О. Звіздай та ін. [1-12, 14-15].

Виокремлення невирішених проблем. Одночасно з розширенням бази формування дохідної частини місцевих бюджетів, відбулось перенесення значного обсягу витрат, передусім соціальних, до видатків місцевих бюджетів. Це обумовлює необхідність пошуку шляхів формування більш стійких доходів місцевих бюджетів.

Саме тому в Україні виникла необхідність удосконалити чинну систему формування та розподілу доходів місцевих бюджетів.

Формування цілей статті. Основним завданням роботи є розробка концептуальних засад політики управління доходами та витратами територіальних громад з метою створення механізму, що дозволять зробити територіальні громади економічно самодостатніми та фінансово спроможними.

Результати дослідження. Реформування міжбюджетних відносин є стимулом для місцевих громад з одного боку, ефективніше формувати дохідну частини бюджету, а з іншого – переходити на самозабезпечення та більш раціональне планування своїх видатків, що у майбутні фінансові періоди дозволять зробити територіальні громади економічно самодостатніми та фінансово спроможними.

Таким чином, особливого значення набуває необхідність формування політики управління державними витратами територіальних громад.

З огляду на попередній позитивний досвід, на нашу думку, при формуванні такої політики доцільно використати математичний апарат, відомий як модель Філіпса, щодо питання економічної стабілізації [13, 14]. Модель полягає у такому.

За вихідні дані приймаються три базових варіанти політики державних витрат $G^*(t)$:

1) політика пропорційної економічної стабілізації з урядовим попитом.

У цьому випадку урядовий попит описується рівнянням виду:

$$G^*(t) = -\gamma_p \cdot U(t), \quad (1)$$

де $U(t)$ – обсяг національного доходу, створеного у межах території;

2) політика диференціальної стабілізації, за якої регулювання урядового попиту пов'язане зі швидкістю зміни національного доходу, створеного у межах території (тобто використовується похідна).

У цьому випадку урядовий попит набуває вигляду:

$$G^*(t) = -\gamma_d \cdot \frac{dY}{dt}. \quad (2)$$

3) політика інтегральної стабілізації, тобто урядовий попит пропорційний дефіциту національного доходу, що створюється і накопичується у межах території.

У цьому випадку урядовий попит:

$$G^*(t) = -\gamma_i \int_0^t U(\tau) \cdot d\tau, \quad (3)$$

В усіх трьох випадках коефіцієнти пропорційності $\gamma_p, \gamma_d, \gamma_i -$ задані величини (коефіцієнти пропорційності).

Між запланованим рівнем державних витрат $G^*(t)$ і реальним $G(t)$, що впливає на економіку території, наявна розбіжність $G^*(t) - G(t)$, яку бажано мінімізувати для забезпечення стабілізації.

Нехай $\beta < 0 -$ коефіцієнт, що визначає швидкість реакції урядових рішень (коефіцієнт реакції). Тоді рішення щодо державних витрат $G(t)$ визначається як рішення лінійного рівняння першого порядку:

$$\frac{dG(t)}{dt} + \beta \cdot G(t) = \beta \cdot G^*(t), \quad (4)$$

де $G^*(t)$ задається одним з варіантів політики (1 – 3) або їх комбінацією з метою досягнення рівноваги попиту та пропозиції частини національного доходу, створеного у межах території.

Використання моделі Філіпса тільки з мультиплікатором, без акселератора, тобто коефіцієнта пропорційності індукованих інвестицій до швидкості зміни національного доходу, створеного у межах території $\frac{dY}{dt}$, сукупний попит $Y_c(t)$, с урахуванням попиту з боку держави складе:

$$Y_c(t) = cY(t) + G(t) + C_0 + I_0 \ , \tag{5}$$

де $0 < c < 1$ – схильність до споживання;

C_0 – споживання;

I_0 – автономні інвестиції.

Пропозиція в цьому випадку буде задана рівнянням:

$$\frac{dY}{dt} = \alpha\left(Y_c(t) - Y(t)\right)\cdot \tag{6}$$

Складемо математичну модель політики економічної стабільності для територіальної громади та визначимо, до якого ефекту призведе така політика.

Підставимо у рівняння (6) замість $Y_c(t)$ його значення зі співвідношення (5) та одержимо:

$$\frac{dY}{dt} = -\alpha sY(t) + \alpha G(t) + \alpha A, \tag{7}$$

де $s = 1 - c$ – схильність до заощаджень (норма нагромадження) ($1/s = \mu$ – мультиплікатор Кейнса);

$A = C_0 + I_0$ (інвестиції вважаємо незмінними).

Тепер продиференціюємо співвідношення (5). Будемо мати:

$$\frac{dYc}{dt} = c\frac{dY}{dt} + \frac{dG}{dt}. \tag{8}$$

Додамо рівняння (8) до рівнянням (5) та результат помножимо на β (коефіцієнт реакції), тоді отримаємо:

$$\frac{dYc}{dt} + \beta Yc = c\frac{dY}{dt} + \beta cY(t) + \beta G(t) + \beta A \ . \tag{9}$$

Підставивши в рівняння (8) замість $\frac{dG}{dt}$ його значення з рівняння (4), будемо мати:

$$\frac{dY_c}{dt} + \beta Y_c(t) = c\frac{dY}{dt} + \beta cY(t) + \beta G^*(t) + \beta A \ . \tag{10}$$

Відповідно до рівняння (6)

$$Y_c(t) = \frac{1}{\alpha}\left(\frac{dY}{dt} + \alpha Y(t)\right), \tag{11}$$

тоді

$$\frac{dY_c}{dt} = \frac{1}{\alpha}\left(\frac{d^2Y}{dt^2} + \alpha\frac{dY}{dt}\right). \tag{12}$$

Підставимо вирази (11), (12) у співвідношення (10):

$$\frac{1}{\alpha}\left(\frac{d^2Y}{dt^2} + \alpha\frac{dY}{dt}\right) + \frac{\beta}{\alpha}\left(\frac{dY}{dt} + \alpha Y(t)\right) = c\frac{dY}{dt}\beta G^*(t) + \beta A \ . \tag{13}$$

або

$$\frac{d^2Y}{dt^2} + (\beta + \alpha s)\frac{dY}{dt} + \alpha\beta_s Y(t) = \beta\alpha G^*(t) + \beta\alpha A \ . \tag{14}$$

Відповідне характеристичне рівняння для рівняння (14) записується у вигляді:

$$\lambda^2 + (\beta + \alpha s)\lambda + \alpha\beta s = 0. \quad (15)$$

і має корені $\lambda_1 = -\beta$, $\lambda_2 = -\alpha s$.

Таким чином, загальне рішення відповідного однорідного рівняння буде мати вигляд:

$$\mathrm{Y}^0(t) = C_{1e}^{-\beta_t} + C_{2e}^{-\alpha s t}, \quad (16)$$

де C_1, C_2 – довільні постійні.

Маємо $\mathrm{Y}^0(t) \to 0$ при $t \to \infty$.

Проаналізуємо особливості політики пропорційної стабільності.

Рівняння (14) для неї приймає вигляд:

$$\frac{d^2\mathrm{Y}}{dt^2} + (\beta + \alpha s)\frac{d\mathrm{Y}}{dt} + \alpha\beta(s + \gamma_p)\mathrm{Y}(t) = \alpha\beta\mathrm{A} \ . \quad (17)$$

Загальне рішення рівняння (17) будемо шукати у вигляді $\mathrm{Y}(t) = \mathrm{Y}^0(t) + \mathrm{Y}^*$.

Методом підбора знаходимо часткове рішення:

$$\mathrm{Y}^* = \frac{\mathrm{A}}{s + \gamma_\rho} \ . \quad (18)$$

Для знаходження загального рішення $\mathrm{Y}^0(t)$ відповідного однорідного рівняння складаємо характеристичне рівняння:

$$\lambda^2 + (\beta + \alpha s)\lambda + \alpha\beta(s + \gamma_\rho) = 0 \ . \quad (19)$$

Для визначення коренів рівняння (19) обчислимо дискримінанту:

$$D = (\beta + \alpha s)^2 - 4\alpha\chi(s + \gamma_\rho) = (\beta - \alpha s)^2 - 4\alpha\beta\gamma_\rho \ . \quad (20)$$

Якщо D = 0, тоді $\gamma_\rho = \frac{(\beta - \alpha s)^2}{4\alpha\beta}$ і $\lambda_1 = \gamma_2 = \frac{\beta + \alpha s}{2}$, а $\mathrm{Y}^0(t) = (C_1 t + C_2)e^{\frac{\beta+\alpha s}{2}e}$,

C_1 , C_2 – довільні постійні.

При $t \to \infty$ маємо: $\mathrm{Y}^0(t) \to 0$ *а* $\mathrm{Y}(t) \to \mathrm{Y}^* = \frac{\mathrm{A}}{s + \gamma_\rho}$, тобто процес розвитку стабілізується.

Якщо $D < 0,$ то $\gamma_\rho > \frac{(\beta - \alpha s)^2}{4\alpha\beta}$, а корені $\lambda_{1,2}$ комплексно-сполучені і мають місце коливання. У цьому випадку $\mathrm{Y}(t) = e - \frac{(\beta + \alpha s)}{2}(C_1 \cos\varphi\, t) + C_2 s\, \alpha\, t)$, і при $t \to \infty$ маємо: $\mathrm{Y}^0(t) \to 0$;

Коливання є згасаючими і процес тяжіє до стабілізації.

У реальних економічних системах утримання стабільності у довготривалій перспективі не завжди є можливим, оскільки важливим фактором впливу є циклічність економічних процесів. Тобто у ситуації спаду в економіці, можливим є розбалансування системи і втрата нею стабільності. За таких умов доцільним є використання запропонованої нами моделі прогнозування розвитку складних систем, що дозволяє врахувати циклічність розвитку економічних процесів у довготривалому періоді [5]. Основу цієї моделі складає система лінійних диференційних рівнянь:

$$\begin{cases} \frac{dN_1}{dt} = \mathrm{N}_1(\varepsilon_1 + \gamma_1 \mathrm{N}_2), \\ \frac{dN_2}{dt} = N_2(\varepsilon_2 + \gamma_2 N_1), \end{cases} \quad (21)$$

.....

$$\frac{dN_i}{dt} = N_i(\varepsilon_i + \gamma_i N_{i-1}),$$

де

i – кількість підсистем у складній системі, кількість;

N_i – кількісна характеристика i-ї підсистеми, кількість;

ε_i – коефіцієнт приросту кількісної характеристики підсистеми за умови її незалежного функціонування, безрозмірна величина;

$\gamma_i = \frac{\alpha\beta_i}{n}$ – коефіцієнт приросту внутрішніх властивостей підсистеми, безрозмірна величина;

α – постійна величина, що визначається внутрішніми властивостями підсистеми, безрозмірна величина;

β_i – прирощення кількісної характеристики підсистем, що відповідає кількості взаємодій між ними, кількість.

Важливим фактором щодо стабільності фінансової системи територіальної громади є ефективний управляючий вплив з використанням сучасних технологій та методів управління на мезорівні. Саме тому доцільним буде провести моделювання параметрів такого управляючого впливу з урахуванням ієрархії в управлінні складними системами.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином у роботі проведене моделювання умов беззбиткового, стабільного функціонування фінансової системи територіальної громади. На нашу думку, в умовах збалансованого або профіцитного державного бюджету територіальної громади доцільним є використання таких видів економічної політики стабілізації:

1) політики пропорційної економічної стабілізації з урядовим попитом;

2) політики диференціальної стабілізації, за якої регулювання здійснюється за допомогою похідної, тобто урядовий попит пов'язаний зі швидкістю зміни частини національного доходу, створеного у межах території.

Більшої ефективності можливо очікувати від другого виду політики, оскільки використання не абсолютних величин національного доходу, створеного у межах території, а показника швидкості його зміни (похідної), дозволить підвищити точність моделі та розширить горизонти прогнозування аналізованих показників.

Політика інтегральної стабілізації, за якої урядовий попит пропорційний дефіциту національного доходу, створеного у межах території, що накопичується, буде ефективною в разі дефіцитного бюджету територіальної громади. Така політика дозолить зменшити рівень цього дефіциту шляхом оптимізації рівня витрат.

Серед параметрів впливу на стан фінансів територіальної громади, що потребують детального розгляду у подальших дослідження, доцільно віднести такі: вихідні фінансові можливості (капітал); сезонність виробничих процесів; стан та можливості правового забезпечення процесу реформування; наявність фінансових установ та ефективні процеси фінансового менеджменту (місцеві банки); можливості використання фінансових інструментів, а саме облігацій, векселів, ф'ючерсів та ін.

Список використаних джерел:

1. Вакуленко В. М. Управління місцевими фінансами / В.М. Вакуленко, Н.М. Гринчук. – К.: НАДУ, 2008. – 76 с.

2. Звіздай О. В. Місцеві бюджети в умовах децентралізації / О.В. Звіздай // Теорія і практика державного управління. – 2016. - №2 (53). – С.1-5.

3. Волков В. П. Логістика нерухомості у житлово-комунальному господарстві : [монографія] / В. П. Волкова, Л. А. Горошкова. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. – 645 с.

4. Управління виробничим та інфраструктурним розвитком економічного потенціалу України [Текст]: Монографія / За заг.ред. В. П. Волкова. – Запоріжжя: ЗНУ, 2012. – 500 с.

5. Волков В. П. Моделювання умов беззбитковості функціонування житлово-комунального господарства України / В. П. Волков, Л. А. Горошкова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Збірник наукових праць. – Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2013. – Вип. 1. – Т. 1 – С.179 –183.

6. Горошкова Л. А. Аналіз детермінант економічної безпеки галузей національного господарства / Л.А. Горошкова // Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, 2012. – №19. – С.149–163.

7. Волков В. П. Прогнозування розвитку складних техніко-економічних систем мезорівня / В.П. Волков, Л.А. Горошкова // Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, 2013. – №20/2. – С.257–263.

8. Волков В. П. Складові фінансово-економічної безпеки житлово-комунального господарства України / В.П. Волков, В. Шмаль, Л. А. Горошкова // Комунальне господарство міст: Науково-технічний збірник. – Харків: Харківська національна академія міського господарства, 2013. – Вип.108. – С.279 - 285.

9. Волков В. П. Якість житлово-комунальних послуг як складова системи соціальної відповідальності підприємств галузі / В.П. Волков, Л.А. Горошкова, В. Шмаль // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»: Збірник наукових праць. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2014. – Вип.3 (44). – С.86-90.

10. Горошкова Л. А. Аналіз детермінант економічної безпеки галузей національного господарства / Л.А. Горошкова // Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, 2012. – №19. – С.149–163.

11. Волков В. П. Прогнозування розвитку складних техніко-економічних систем мезорівня / В.П.Волков, Л.А.Горошкова // Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г.Сковороди, 2013. – №20/2. – С.257–263.

12. Волков В. П. Складові фінансово-економічної безпеки житлово-комунального господарства України / В.П. Волков, В. Шмаль, Л.А.Горошкова // Комунальне господарство міст: Науково-технічний збірник. – Харків: Харківська національна академія міського господарства, 2013. – Вип.108. – С.279 - 285.

13. Леоненко П. М. Історія економічних учень: Підручник / П.М. Леоненко, П.І. Юхименко. – К.:Знання, 2008. – 639 с.

14. Моделирование экономической динамики / Клебанов Т. С., Дубровина Н. А., Полякова О. Ю., Раевнева Е. В., Милов А. В., Сергиенко Е. А. – Х.:Издательский Дом «ИНЖЭК», 2004. – 244 с.

15. Пат. 82983 Україна, МПК (2013.01) G06Q90/00; G06Q10/06 (2012.01). Спосіб прогнозування розвитку складних систем / Волков В. П., Горошкова Л. А.; заявник та патентовласник ДВНЗ «Запорізький національний університет» МОН України. – №u201301645; заявл. 11.02.2013 р.; опубл. 27.08.2013 р., Бюл. № 16.

References:

1. Vakulenko V. M. (2008), "Local Finance Management", ["Upravlinnja miscevymy finansamy"], V. M. Vakulenko, N. M. Grinchuk, K., NAPA, 76 p.

2. Zvizdau O. V. (2016), "Local budgets in the conditions of decentralization", ["Miscevi bjudzhety v umovah decentralizacii'"], O.V. Zvizdau, The theory and practice of public administration, No. 2 (53), pp. 1-5.

3. Volkov V. P. (2013), "Logistics of real estate in housing and communal services", ["Logistyka neruhomosti u zhytlovo-komunal'nomu gospodarstvi "], [monograph], V.P. Volkov, L.A. Goroshkova, Zaporozhye, ZNU, 645 p.

4. "Management of Industrial and Infrastructure Development of the Economic Potential of Ukraine", ["Upravlinnja vyrobnychym ta infrastrukturnym rozvytkom ekonomichnogo potencialu Ukrai'ny"], [Text], Monograph, For zag.red. V.P. Volkov, Zaporozhye, ZNU, 2012, 500 p.

5. Volkov V. P. (2013), "Simulation of the conditions of break-even functioning of the housing and communal services of Ukraine", ["Modeljuvannja umov bezzbytkovosti funkcionuvannja zhytlovo-komunal'nogo gospodarstva Ukrai'ny"], V.P. Volkov, L.A. Goroshkova, Theoretical and practical aspects of economy and intellectual property, Collection of scientific works, Mariupol, State Pedagogical Institute "PDTU", Vip. 1, T. 1, pp. 179 -183.

6. Goroshkova L. A. (2012), "Analysis of determinants of economic security of national economy branches", ["Analiz determinant ekonomichnoi' bezpeky galuzej nacional'nogo gospodarstva"], L. A. Goroshkova, Economic Bulletin of the University: Collection of scientific works of scientists and post-graduate students, Pereyaslav-Khmelnytsky, Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named after. G. Skovoroda, No. 19, pp. 149-163.

7. Volkov V. P. (2013), "Forecasting the development of complex technical and economic systems of mesorovina", ["Prognozuvannja rozvytku skladnyh tehniko-ekonomichnyh system mezorivnja"], V. P. Volkov, L. A. Goroshkova, Economic Bulletin of the University: Collection of scientific works of scientists and postgraduates, Pereyaslav-Khmelnytsky: Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named after. G. Skovoroda, No.20 / 2, pp. 257-263.

8. Volkov V. P. (2013), "Components of financial and economic security of housing and communal services of Ukraine", ["Skladovi finansovo-ekonomichnoi' bezpeky zhytlovo-komunal'nogo gospodarstva Ukrai'ny"], V.P. Volkov, V. Shmal, L.A. Goroshkova, Communal economy of cities: Scientific and technical collection, Kharkiv, Kharkiv National Academy of Municipal Economy,Vip.108, pp. 279 - 285.

9. Volkov V. P. (2014), "The quality of housing and communal services as a component of the system of social responsibility of enterprises in the industry", ["Jakist' zhytlovo-komunal'nyh poslug jak skladova systemy social'noi' vidpovidal'nosti pidpryjemstv galuzi"], V.P. Volkov, L.A. Goroshkova, V. Shmal, Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series "Economics": Collection of scientific works, Uzhhorod, UzhNU Dvnz, Issue 3 (44). pp. 86-90.

10. Goroshkova L. A. (2012), "Analysis of determinants of economic security of national economy branches", ["Analiz determinant ekonomichnoi' bezpeky galuzej nacional'nogo gospodarstva"], L.A. Goroshkova, Economic Bulletin of the University: Collection of scientific works of scientists and post-graduate students, Pereyaslav-Khmelnytsky, Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named after. G. Skovoroda, No. 19, pp. 149-163.

11. Volkov V. P. (2013), "Forecasting the development of complex technical and economic systems of mesorovina", ["Prognozuvannja rozvytku skladnyh tehniko-ekonomichnyh system mezorivnja"], V. P. Volkov, L. A. Goroshkova, Economic Bulletin of the University: Collection of scientific works of scientists and postgraduates, Pereyaslav-Khmelnytsky: Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named after. G. Skovoroda, No.20 / 2, pp. 257-263.

12. Volkov V. P. (2013), "Components of financial and economic security of housing and communal services of Ukraine", ["Skladovi finansovo-ekonomichnoi' bezpeky zhytlovo-komunal'nogo gospodarstva Ukrai'ny"], V.P. Volkov, V.Shmal, L.A.Goroshkova, Communal economy of cities: Scientific and technical collection, Kharkiv, Kharkiv National Academy of Municipal Economy,Vip.108, pp. 279 - 285.

13. Leonenko P. M. (2008), "History of Economic Students", ["Istorija ekonomichnyh uchen'"], textbook, P.M. Leonenko, P.I. Yukhymenko, K., Knowledge, 639 p.

14. "Modeling of economic dynamics", ["Modelyrovanye ekonomycheskoj dynamyky"], Klebanov T.S., Dubrovin N.A., Polyakova O.Yu., Raevneva E.V., Milov A.V., Sergienko E.A, Kh., Publishing House "INZHEK", 2004, 244 p.

15. Pat. 82983 Ukraine, IPC (2013.01) G06Q90 / 00; G06Q10 / 06 (2012.01), "A method of forecasting the development of complex systems", ["Sposib prognozuvannja rozvytku skladnyh system"], Volkov V.P., Goroshkova L.A., Applicant and patent holder of the State Enterprise "Zaporizhzhya National University" Ministry of Education and Science of Ukraine, No.201301645, stated. 11.02.2013, has published August 27, 2013, Bul. No. 16

***Keywords**: a territorial community; budget; incomes of the budget; charges of the budget; budget politics; stable development.*

***Ключові слова:** територіальна громада; бюджет; доходи бюджету; видатки бюджету; бюджетна політика; стабільний розвиток.*

***Ключевые слова:** территориальная община; бюджет; доходы бюджета; расходы бюджета; бюджетная политика; стабильное развитие.*

УДК 643/645:303725(477)

ОЦІНКА СТАБІЛЬНОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІЯМИ В УКРАЇНІ

Горошкова Л. А., д. е. н., професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, академік Академії економічних наук України, Запорізький національний університет
Волков В. П., д. т. н., проф., проректор з науково-педагогічної роботи, академік Академії економічних наук України, Запорізький національний університет
Коваленко Г. В., аспірант, Запорізький національний університет

Lidiya Goroshkova, Doctor of economical science, professor of the department of business, management organizations and logistics, Zaporizhzhya National University
Vladimir Volkov, Doctor of technical science, professor, Pro-rector of the scientific-pedagogical work, Zaporizhzhya National University
Grigory Kovalenko, postgraduate of the Department of business. management and logistics, Zaporizhzhya National University

L. Goroshkova, V. Volkov, G. Kovalenko. Estimation of stability of a management system of territories in Ukraine.

In work the estimation of stability of a control system of the state and his territories in conditions of existing managing and territorial device of Ukraine is carried out. Is shown, that this mechanism is three-level: the management at the first level is carried out within the limits of a territorial community (village, urban, advice occupied item). To the second level of management it is possible to attribute administrative areas. The highest level of management is a level of area. Is shown, that the specified control system constructed on principles of vertical submission, that is chief of a highest level carries out managing influence on the chiefs of the lowest ranks. In such system only chiefs of a highest level have an opportunity to work in interests of business. The chiefs of the lowest level any more have no such opportunity, they carry out the orders of the bosses. All circuit of management similarly is under construction. To results of researches is proved, that the control system of territories in Ukraine is not optimum, as mathematic is proved, that it is not steady. It testifies to an absolute must in reforming territorial organization of authority in Ukraine on the basis of decentralization. Is proved, that by a prime task of this reform is of optimization of a spatial basis of functioning of bodies of authority, which the administrative - territorial device is. The important element in new system should become territorial communities, as at their level probably to ensure proof socio economic development both regions, and country as a whole by rational use of their potential.

Горошкова Л. А., Волков В. П., Коваленко Г. В. Оцінка стабільності системи управління територіями в Україні.

У роботі проведено оцінку стабільності системи управління державою та її територіями в умовах існуючого господарювання та територіального устрою України. Показано, що цей механізм є трирівневим: керівництво на першому рівні здійснюється у межах територіальної громади (сільська, міська, селищна рада, населений пункт). До другого рівня управління можливо віднести адміністративні райони (субрегіональний рівень). Найвищий рівень управління – це рівень області (субнаціональний). Показано, що зазначена система управління, побудована на принципах вертикальної впорядкованості, тобто керівник вищого рівня здійснює управляючий вплив на керівників нижчих рівнів. У такій системі тільки керівники найвищого рівня мають можливість діяти в інтересах справи. Керівники нижчого рівня вже не мають такої можливості, вони виконують накази найвищих керівників. Аналогічно будується увесь ланцюг управління. Результатами досліджень доведено, що система управління територіями в України не є оптимальною, оскільки математично доведено, що вона не є стійкою. Це свідчить про нагальну потребу у реформуванні територіальної організації влади в Україні на засадах децентралізації. Доведено, що першочерговим завданням цієї реформи є оптимізації просторової основи функціонування органів влади, якою виступає адміністративно-територіальний устрій. Важливим елементом у новій системі повинні стати територіальні громади, оскільки саме на їх рівні можливо забезпечити стійкий соціально-економічний розвиток як регіонів, так і країни в цілому шляхом раціонального використання їхнього потенціалу.

© ***L. Goroshkova, V. Volkov, G. Kovalenko. / Горошкова Л. А., Волков В. П., Коваленко Г. В., 2017***

Волков В. П., Горошкова Л. А., Коваленко Г. В. Оценка стабильности системы управления территориями в Украине.

В работе проведена оценка стабильности системы управления государством и его территориями в условиях существующего хозяйствования и территориального устройства Украины. Показано, что этот механизм является трехуровневым: руководство на первом уровне осуществляется в пределах территориальной общины (сельский, городской, поселковый совет, населенный пункт). К второму уровню управления возможно отнести административные районы (субрегиональный уровень). Высочайший уровень управления – это уровень области (субнациональный). Показано, что указанная система управления, построенная на принципах вертикального подчинения, то есть руководитель высшего уровня осуществляет управляющее влияние на руководителей низших уровней. В такой системе только руководители высшего уровня имеют возможность действовать в интересах дела. Руководители низшего уровня уже не имеют такой возможности, они выполняют приказы высших руководителей. Аналогично строится вся цепь управления. Результатами исследований доказано, что система управления территориями в Украине не является оптимальной, поскольку математически доказано, что она не является устойчивой. Это свидетельствует о насущной необходимости в реформировании территориальной организации власти в Украине на основах децентрализации. Доказано, что первоочередной задачей этой реформы есть оптимизации пространственной основы функционирования органов власти, которой является административно-территориальное устройство. Важным элементом в новой системе должны стать территориальные общины, поскольку именно на их уровне возможно обеспечить стойкое социально-экономическое развитие как регионов, так и страны в целом путем рационального использования их потенциала.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми побудови ефективної системи управління державою та її територіями зумовлена тим, що чинний територіальний устрій України був сформований в умовах командно-адміністративної системи, що не відповідає сьогоденним реаліям. Тобто на законодавчому і практичному рівнях система вертикалі управління була побудована на засадах домінування центральної влади над місцевими громадами. Внаслідок цього чинний адміністративно-територіальний устрій у країні не завжди співпадає із трансформаційними процесами і у деякій мірі є перешкодою перетворенням у державі, не дає можливості здійснювати ефективну регіональну політику, і, як наслідок, є чинником, що стримує розвиток як територій, так і держави загалом.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Сучасними аспектами вирішення проблем розвитку територіальних громад та місцевого самоврядування займаються такі вчені, як Павлюк А. П., Олійник Д. І., Баталов О. А., Дацко О. І., Муркович Л. Л., Молодожен Ю. Б., Волков В. П., Горошкова Л. А. та ін. [1-15].

Виокремлення невирішених проблем, яким присвячена стаття. У 2014 р. започаткована реалізація реформи децентралізації, здійснювались неодноразові спроби побудувати нову модель територіальної організації влади й адміністративно-територіального устрою. Однак більшість таких спроб залишалась на етапі концептуальних обґрунтувань або законопроектів. Одночасно з цим, проблеми, пов’язані з недосконалістю адміністративно-територіального устрою та управлінням територіями не зменшувались, а навпаки – збільшувались. За таких умов доцільно оцінити рівень ефективності чинної системи управління та визначити можливості та результативність її реформування з метою створення умов стабільного розвитку держави та економіки країни.

Формування цілей статті. Метою роботи є оцінка стабільності системи управління територіями в Україні з метою визначення напрямів та механізмів забезпечення її результативності у суспільстві загалом.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасний адміністративно-територіальний устрій України є трирівневим: субнаціональний (регіональний) рівень складають області й місто Київ, Севастополь, субрегіональний рівень – адміністративні райони, низовий рівень – сільська, міська, селищна рада, населений пункт. Станом на 01.10.2015 р. система адміністративно-територіального устрою включала: Автономну Республіку

Крим, 24 області, міста Київ та Севастополь, 490 районів, 460 міст, 885 селищ міського типу, 10278 сільських рад, 28385 сільських населених пунктів [1]. Важливим фактором щодо стабільності фінансової системи територіальної громади є ефективний управляючий вплив з використанням сучасних технологій та методів на мезорівні. Саме тому доцільним буде провести моделювання параметрів такого управляючого впливу з урахуванням ієрархії в управлінні складними системами.

Змоделюємо механізм функціонування для трирівневої системи та визначимо ефективності цієї системи управління. Саме така система використовується в управлінні територіями в Україні, а саме керівництво на першому рівні здійснюється у межах територіальної громади (сільська, міська, селищна рада, населений пункт). До другого рівня управління можливо віднести адміністративні райони (субрегіональний рівень). Найвищий рівень управління – це рівень області (субнаціональний).

Зазначена система управління побудована на принципах вертикальної впорядкованості, тобто керівництво вищого рівня здійснює управляючий вплив на керівництво нижчих рівнів. У такій системі тільки керівники найвищого рівня мають можливість діяти в інтересах справи. Керівники нижчого рівня вже не мають такої можливості, оскільки вони виконують накази найвищих керівників. Аналогічно будується увесь ланцюг управління.

Нехай виробництвом необхідного обсягу національного доходу, створеного в межах територіальної громади x із швидкістю $y = \dot{x}$ управляє деякий керівник. Його діяльністю, у свою чергу, управляє керівник другого рівня (керівник адміністративного району), який приймає рішення про те, що швидкість виробництва територіального національного продукту повинна змінюватись таким чином: $z = \dot{y}$. Поведінкою керівника z управляє керівник більш високого рівня $\dot{z}$ (рівень області). В разі, якщо керівник області (найвищого рівня) бажає досягти значення X величини x, він буде впливати на керівника попереднього рівня у позитивному напрямі, якщо необхідне значення x не досягнуто. Вплив буде здійснено у протилежну сторону, в разі, якщо значення x перевищене.

Таким чином, представимо у математичному вигляді трьохступінчату систему управління системою рівнянь (1) та проаналізуємо її стійкість. Для неї модель буде мати вигляд:

$$\begin{cases} \dot{x} = y \\ \dot{y} = z \\ \dot{z} = -k\,(x - X),\ k > 0. \end{cases} \qquad (1)$$

Знайдемо рішення відповідної однорідної системи для даної моделі за методом Ейлера. Для цього складемо характеристичне рівняння відповідної однорідної системи:

$$\dot{x} = y;\ \dot{y} = z;\ \dot{z} = -kx. \qquad (2)$$

Маємо:

$$\begin{vmatrix} -\lambda & 1 & 0 \\ 0 & -\lambda & 1 \\ -k & 0 & -\lambda \end{vmatrix} = 0,$$

або $\lambda^3 + k = 0,\ k > 0.$

Відкіля $(\lambda + k^{1/3})\ (\lambda^2 - k^{1/3}\lambda + k^{2/3}) = 0$.

Тоді, $\lambda_1 = -\,k^{1/3}$, $\lambda_{2,3} = \frac{k^{1/3}}{2} \pm \sqrt{\frac{k^{2/3}}{2} - k^{2/3}} = \frac{k^{1/3}}{2} \pm i\sqrt{\frac{3k^{2/3}}{4}} = \frac{k^{1/3}}{2}(1 + i\sqrt{3})$.

Знайдемо власний вектор $\gamma^1 = (\gamma_{11}; \gamma_{21}; \gamma_{31})$, що відповідає кореню $\lambda_1 = -\,k^{1/3}$. Складемо систему:

$$\begin{cases} k^{1/3}\gamma_{11} + \gamma_{21} = 0, \\ k^{1/3}\gamma_{21} + \gamma_{31} = 0, \\ -k\gamma_{11} + k^{1/3}\gamma_{31} = 0. \end{cases}$$

Тоді $\gamma_{11} = \gamma_{31}\, k^{-2/3}$, $\gamma_{21} = -\gamma_{31}\, k^{-1/3}$.

Нехай $\gamma_{31} = 1$, для $\lambda_1 = -\,k^{1/3}$ будемо мати власний вектор $(k^{-2/3}; -k^{-1/3}; 1)$, якому відповідають часткові рішення $x_1 = k^{-2/3}e^{-k1/3\,t}$, $y_1 = -k^{-1/3}e^{-k1/3\,t}$, $z_1 = e^{k1/3\,t}$.

При $\lambda_2 = \frac{k^{1/3}}{2}(1 + i\sqrt{3})$ для визначення власного вектора маємо таку систему:

$$\begin{cases} -\frac{k^{1/3}}{2}(1 + i\sqrt{3})\gamma_{12} + \gamma_{22} = 0, \\ -\frac{k^{1/3}}{2}(1 + i\sqrt{3})\gamma_{22} + \gamma_{32} = 0, \\ -k\gamma_{12} - \frac{k^{1/3}}{2}(1 + i\sqrt{3})\gamma_{32} = 0. \end{cases}$$

Тоді $\gamma_{12} = \frac{k^{-2/3}}{2}(1 + i\sqrt{3}); \gamma_{22} = -\frac{k^{-1/3}}{2}(1 - i\sqrt{3}); \gamma_{32} = 1$.

Значенням $\gamma_{2,3} = \frac{k^{1/3}}{2}(1 + i\sqrt{3})$ відповідають такі рішення:

$$x_{2,3} = \frac{k^{-2/3}}{2}(1 + i\sqrt{3})\, e^{\frac{k^{1/3}}{2}(1+i\sqrt{3})\,t} = \frac{k^{-2/3}}{2}(1 + i\sqrt{3})\, e^{\frac{k^{1/3}}{2}t} \times \left(\cos\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t + i\sin\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t \right),$$

$$y_{2,3} = -\frac{k^{-1/3}}{2}(1 - i\sqrt{3})\, e^{\frac{k^{1/3}}{2}(1+i\sqrt{3})t} = \frac{k^{-1/3}}{2}(1 + i\sqrt{3})\, e^{\frac{k^{1/3}}{2}t} \times \left(\cos\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t + i\sin\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t \right),$$

$$z_{2,3} = -\,e^{\frac{k^{1/3}}{2}(1+i\sqrt{3})t} = -\,e^{\frac{k^{1/3}}{2}t} \times \left(\cos\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t + i\sin\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t \right).$$

Виділимо дійсні та уявні частини та отримаємо рішення:

$$x_2 = e^{\frac{k^{1/3}}{2}t}\left(\frac{k^{-2/3}}{2}\cos\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t + \frac{\sqrt{3}\,k^{-2/3}}{2}\sin\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t \right),$$

$$x_3 = e^{\frac{k^{1/3}}{2}t}\left(\frac{\sqrt{3}k^{-2/3}}{2}\cos\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t + \frac{k^{-2/3}}{2}\sin\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t \right),$$

$$y_2 = e^{\frac{k^{1/3}}{2}t}\left(\frac{k^{-1/3}}{2}\cos\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t + \frac{\sqrt{3}k^{-1/3}}{2}\sin\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t \right),$$

$$y_3 = e^{\frac{k^{1/3}}{2}t}\left(\frac{\sqrt{3}k^{-1/3}}{2}\cos\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t + \frac{k^{-1/3}}{2}\sin\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t\right),$$

$$z_2 = -e^{\frac{k^{1/3}}{2}t}\left(\frac{\sqrt{3}k^{-1/3}}{2}\cos\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t\right),$$

$$z_3 = -e^{\frac{k^{1/3}}{2}t}\left(\sin\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t\right).$$

Загальне рішення системи (2) отримаємо у вигляді:

$$x = C_1 k^{-2/3} e^{-k^{1/3}t} + \frac{1}{2}k^{-2/3}e^{1/2k^{1/3}t}\left(\begin{array}{l} C_2(\cos\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t - \sqrt{3}\sin\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t) + \\ + C_3(\sqrt{3}\cos\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t + \sin\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t)\end{array}\right),$$

$$y = -C_1 k^{-1/3} e^{-k^{1/3}t} - \frac{1}{2}k^{-1/3}e^{1/2k^{1/3}t}\left(\begin{array}{l} C_2(\cos\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t + \sqrt{3}\sin\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t) + \\ + C_3(\sin\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t - \sqrt{3}\sin\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t)\end{array}\right),$$

$$z = C_1 e^{-k^{1/3}t} - e^{1/2k^{1/3}t}\left(C_2\cos\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t + C_3\sin\frac{\sqrt{3}}{2}k^{1/3}t)\right).$$

Для того, щоб визначити, чи є стійкою система (1), необхідно проаналізувати стійкість точки рівноваги цієї системи. Залежно від того, є система (1) стійкою чи ні, залежить відповідь на питання щодо стану системи управління територіями в Україні, оскільки система рівнянь (1) і є математичним описом стану територіальної системи управління.

Відомо, що для системи диференційних рівнянь *n*-го порядку:

$$\frac{dx_i}{dt} = f_i(x_1, x_2, x_3, \ldots x_n),\ i = \overline{1,n} \qquad (3)$$

математично умова сталості може бути визначена таким чином.

Нехай $x^0 = (x_1^0, x_2^0, \ldots, x_n^0)$ є станом рівноваги (точка спокою), тобто $f_i(x^0) = 0,\ i = \overline{1,n}$.

Математично, стан рівноваги x^0 для системи (1) є локально стійким, якщо для будь-якого $\varepsilon > 0$, існує $\delta(\varepsilon) > 0$, що при виконанні умови $\|x - x^0\| < \delta$ буде існувати рішення $\varphi(t)$ системи (1), визначене при $t \geq 0$ ($\varphi(t) = x$), що задовольняє умові $\|\varphi(t) - x^0\| < \varepsilon$ для усіх $t > 0$. Це означає, що усі рішення, що починаються навколо x^0, залишаються навколо нього.

Якщо x^0 стійке і знайдеться таке $\delta' > 0$, що при $\|x - x^0\| < \delta'$, будемо мати $\lim\limits_{t\to\infty}\|\varphi(t) - x^0\| = 0$, то рішення x^0 є (локально) асимптотично стійке.

Якщо x^0 не є стійким, то рішення є нестійким.

В разі, якщо будь-які рішення системи (3) сходяться до єдиного стану рівноваги x^0, незалежно від початкового стану, тоді x^0 глобально асимптотично стійке.

Графічно перелічені види рішень наведені на рисунку 1: локально стійке (рис. 1,а; глобально стійке (рис. 1,б, в) та нестійке (рис. 1, г).

Для того, щоб стан рівноваги системи (3) був асимптотично стійким, необхідно і достатньо, щоб власні значення матриці мали від'ємні дійсні частини.

З урахуванням цього, оцінимо сталість бажаного стаціонарного стану ($x = X, y = z = 0$) трьохрівневої системи управління територіальної громади, що математично описується рівнянням (1). Характеристичне рівняння $\lambda^3 + k = 0$ однорідної системи, що відповідає заданій, має корені $\lambda_1 = - k^{1/3}$, $\lambda_{2,3} = \frac{k^{1/3}}{2}(1 + i\sqrt{3})$, $k > 0$. Сталість положення рівноваги $x = X, y = z = 0$ визначається знаком дійсної частини коренів $\lambda_{2,3}$. Виходячи з того, що $k > 0$, числа $\lambda_{2,3}$ мають позитивну дійсну частину. З цього можливо здійснити висновок, що трьохступінчате рівняння, що описується системою (1), нестійке, тобто відбувається катастрофічне зростання коливань. В такій ситуації можливе руйнування системи.

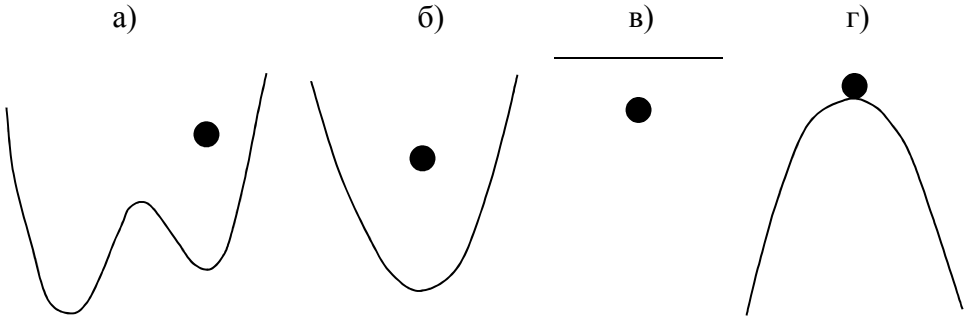

Рис. 1 Графічна інтерпретація стійкості рішення системи диференційних рівнянь n-го порядку

Таким чином, система управління територіями в України не є стійкою, тобто можливе її руйнування. Це підтверджує висновок, про те, що чинний адміністративно-територіальний устрій в Україні стримує розвиток як територій, так і держави загалом, тобто необхідними є заходи щодо вдосконалення системи управління територіями.

Адміністративно-територіальний устрій країни є динамічною складною системою, в якій субнаціональний (регіональний), субрегіональний та низовий рівні взаємопов'язані між собою і за рахунок синергетичного ефекту можуть підсилювати дію один одного. Дослідженням таких систем займається синергетика. Синергетика – теорія самоорганізації складних систем. Існують різні підходи до визначення властивостей системи різними авторами. Динамічними є системи, що явно або неявно залежать від часу. Можливо виокремити основні властивості складних динамічних систем:

1) Нескінченність пізнання системи. Неможливо повністю пізнати систему, можливо запропонувати певні її структурні та функціональні варіанти, що відбивають різні її аспекти.

2) Взаємодія із зовнішнім середовищем. Система під впливом зовнішнього середовища розвивається, але зберігає свої особливі, притаманні тільки їй властивості.

3) Цілісність (емерджентність). У системі її складові функціонують разом, є взаємопов'язаними, що створює нові властивості. Властивості системи як цілого не можуть бути зведені до суми властивостей її елементів.

4) Ієрархічність системи. Кожний елемент складної системи є самостійною системою, але він також є складовою частиною загальної системи більш високого рівня.

5) Структура. Кожна система має елементи, що утворюють певну структуру, що є динамічною. Динамічність забезпечує можливість зміни і розвитку системи у реальному масштабі часу.

6) Елемент. Це первинна складова системи, що також є системою. Але її структура не розглядається на цьому рівні аналізу.

Скористаємось принципами синергетики (теорії самоорганізації) для опису складної, відкритої, динамічної системи – територіального устрою країни. Самоорганізація – еволюційне самовпорядкування (самовдосконалення) за рахунок внутрішніх можливостей та зовнішнього впливу.

Самоорганізація можлива тільки у відкритих системах. Під впливом зовнішніх факторів у таких системах відбувається внутрішня перебудова. Їх структура, як правило, ускладнюється та пристосовується до нових умов зовнішнього середовища. Система переходить у новий стан, оскільки попередній втрачає стійкість. Якщо складна система тривалий час перебуває у рівноважному стані, зникає розвиток.

Таким чином, поряд із нестійкістю, що може призвести до збільшення коливань та руйнування системи, з позиції теорії систем, глобальна стійкість системи є загрозою для її існування, оскільки означає відсутність розвитку. Економічний розвиток системи – це рух до нового стану динамічної рівноваги та формування набору рівноважних станів. Кожний такий стан не є абсолютно рівноважним та існує впродовж обмеженого часу. Кількісним виміром розвитку є динаміка змін (збільшення або зменшення) ефективності використання обмежених ресурсів у довготривалому періоді.

Функція змін (зростання або зниження) економічної ефективності кількісно виражає процес економічного розвитку. Абсолютний вимір розвитку – темп росту показника. Нестійкість складних систем є однією з передумов стабільного динамічного розвитку. Тільки такі системи здатні до самоорганізації. Самоорганізація економічних систем є джерелом їх розвитку, у результаті якого відбувається відбір якостей, ознак і властивостей, що підвищують рівень організації системи в процесі адаптації до зовнішнього впливу. В процесі реформування системи управління територіальними громадами доцільним є використання положень кайдзен-стратегії – стратегії постійного вдосконалення. Таким чином, створення ефективної системи управління територіями доцільно здійснити з використанням дерева моделей. Це є предметом подальших досліджень.

Висновки з проведеного дослідження. Зроблені висновки щодо стійкості системи управління територіями, підтверджені математичними розрахунками, свідчать про нагальну потребу у реформуванні територіальної організації влади в Україні на засадах децентралізації. Першочерговим завданням цієї реформи є оптимізації просторової основи функціонування органів влади, якою виступає адміністративно-територіальний устрій. Важливим елементом у новій системі повинні стати територіальні громади, оскільки саме на їх рівні можливо забезпечити стійкий соціально-економічний розвиток як регіонів, так і країни в цілому шляхом раціонального використання їхнього потенціалу. Саме тому в процесі реформування системи управління територіальними громадами запропоновано використати положення кайдзен технології щодо зміни цієї структури на більш оптимальну (стійку). Динамічний розвиток територій, як елемента складної системи держави, можливий за наявності ефективного механізму її вдосконалення. Забезпечити можливість створення організаційної структури управління на засадах кайдзен-технології можливо шляхом створення умов для забезпечення ефективного функціонування самоорганізованих структур на рівні територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Територіальна громада як базова ланка адміністративно-територіального устрою України: проблеми та перспективи реформування. − К.: НІСД, 2016. − 61 с.

2. Батанов О. В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки / О. В. Батанов : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_13.pdf.

3. Муркович Л. Територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування в Україні: теоретичні

аспекти / Л. Муркович : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02%285%29/10mliuta.pdf.

4. Молодожен Ю. Б. Поняття і сутність територіальної громади в системі місцевого самоврядування України / Ю. Б. Молодожен // Університетські наукові записки: Часопис Хмельницького університету. – 2006. – № 2. – С. 128-136.

5. Волков В. П. Логістика нерухомості у житлово-комунальному господарстві : [монографія] / В. П. Волкова, Л. А. Горошкова. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. – 645 с.

6. Управління виробничим та інфраструктурним розвитком економічного потенціалу України [Текст]: Монографія / За заг.ред. В. П. Волкова. – Запоріжжя: ЗНУ, 2012. – 500 с.

7. Волков В. П. Моделювання умов беззбитковості функціонування житлово-комунального господарства України / В. П. Волков, Л.А .Горошкова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Збірник наукових праць. – Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2013. – Вип. 1. – Т. 1 – С.179 –183.

8. Горошкова Л. А. Аналіз детермінант економічної безпеки галузей національного господарства / Л. А. Горошкова // Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, 2012. – №19. – С.149–163.

9. Волков В. П. Прогнозування розвитку складних техніко-економічних систем мезорівня / В. П. Волков, Л. А. Горошкова // Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, 2013. – №20/2. – С.257–263.

10. Волков В. П. Складові фінансово-економічної безпеки житлово-комунального господарства України / В. П. Волков, В. Шмаль, Л. А. Горошкова // Комунальне господарство міст: Науково-технічний збірник. – Харків: Харківська національна академія міського господарства, 2013. – Вип.108. – С.279 - 285.

11. Волков В. П. Якість житлово-комунальних послуг як складова системи соціальної відповідальності підприємств галузі / В. П. Волков, Л. А. Горошкова, В. Шмаль // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»: Збірник наукових праць. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2014. – Вип.3 (44). – С.86-90.

12. Горошкова Л. А. Аналіз детермінант економічної безпеки галузей національного господарства / Л. А. Горошкова // Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, 2012. – №19. – С.149–163.

13. Волков В. П. Прогнозування розвитку складних техніко-економічних систем мезорівня / В. П. Волков, Л. А. Горошкова // Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, 2013. – №20/2. – С.257–263.

14. Волков В. П. Складові фінансово-економічної безпеки житлово-комунального господарства України / В. П. Волков, В. Шмаль, Л. А. Горошкова // Комунальне господарство міст: Науково-технічний збірник. – Харків: Харківська національна академія міського господарства, 2013. – Вип.108. – С.279 - 285.

15. Пат. 82983 Україна, МПК (2013.01) G06Q90/00; G06Q10/06 (2012.01). Спосіб прогнозування розвитку складних систем / Волков В. П., Горошкова Л. А.; заявник та патентовласник ДВНЗ «Запорізький національний університет» МОН України. – №и201301645; заявл. 11.02.2013 р.; опубл. 27.08.2013 р., Бюл. № 16.

16. Дудник І. М. Вступ до загальної теорії систем / І. М. Дудник. – К.:Кондор, 2009. – 205 с.

References:

1. "Territorial community as the basic link of the administrative-territorial structure of Ukraine: problems and perspectives of reformation, ["Terytorial'na gromada jak bazova lanka administratyvno-terytorial'nogo ustroju Ukrai'ny: problemy ta perspektyvy reformuvannja"], K., NISS, 2016, 61 p.

2. Batanov O. V. "Territorial community - the primary subject of municipal government in Ukraine: notions and signs", ["Terytorial'na gromada – pervynnyj sub'jekt municypal'noi' vlady v Ukrai'ni: ponjattja ta oznaky"], O. V. Batanov, [electronic resource], available at: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_13.pdf.

3. Murkovych L. "Territorial community as a subject of local self-government in Ukraine: theoretical aspects", ["Terytorial'na gromada jak sub'jekt miscevogo samovrjaduvannja v Ukrai'ni: teoretychni aspekty"], L. Murkovich, [electronic resource], available at: http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02%285%29/10mliuta.pdf.

4. Molodozhen Yu. B. (2006), "Concept and essence of the territorial community in the system of local self-government of Ukraine", ["Ponjattja i sutnist' terytorial'noi' gromady v systemi miscevogo samovrjaduvannja Ukrai'ny"], Yu. B. Molodozhen, University Scientific Notes, A Journal of Khmelnytsky University, No. 2, pp.128-136.

5. Volkov V. P. (2013), "Logistics of real estate in housing and communal services", ["Logistyka neruhomosti u zhytlovo-komunal'nomu gospodarstvi "], [monograph], V. P. Volkov, L. A. Goroshkova, Zaporozhye, ZNU, 645 p.

6. "Management of Industrial and Infrastructure Development of the Economic Potential of Ukraine", ["Upravlinnja vyrobnychym ta infrastrukturnym rozvytkom ekonomichnogo potencialu Ukrai'ny"], [Text], Monograph, For zag.red. V. P. Volkov, Zaporozhye, ZNU, 2012, 500 p.
7. Volkov V. P. (2013), "Simulation of the conditions of break-even functioning of the housing and communal services of Ukraine", ["Modeljuvannja umov bezzbytkovosti funkcionuvannja zhytlovo-komunal'nogo gospodarstva Ukrai'ny"], V. P. Volkov, L. A. Goroshkova, Theoretical and practical aspects of economy and intellectual property, Collection of scientific works, Mariupol, State Pedagogical Institute "PDTU", Vip. 1, T. 1, pp. 179 -183.
8. Goroshkova L. A. (2012), "Analysis of determinants of economic security of national economy branches", ["Analiz determinant ekonomichnoi' bezpeky galuzej nacional'nogo gospodarstva"], L. A. Goroshkova, Economic Bulletin of the University: Collection of scientific works of scientists and post-graduate students, Pereyaslav-Khmelnytsky, Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named after. G. Skovoroda, No. 19, pp. 149-163.
9. Volkov V. P. (2013), "Forecasting the development of complex technical and economic systems of mesorovina", ["Prognozuvannja rozvytku skladnyh tehniko-ekonomichnyh system mezorivnja"], V. P. Volkov, L. A. Goroshkova, Economic Bulletin of the University: Collection of scientific works of scientists and postgraduates, Pereyaslav-Khmelnytsky: Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named after. G. Skovoroda, No.20 / 2, pp. 257-263.
10. Volkov V. P. (2013), "Components of financial and economic security of housing and communal services of Ukraine", ["Skladovi finansovo-ekonomichnoi' bezpeky zhytlovo-komunal'nogo gospodarstva Ukrai'ny"], V. P. Volkov, V. Shmal, L. A. Goroshkova, Communal economy of cities: Scientific and technical collection, Kharkiv, Kharkiv National Academy of Municipal Economy,Vip.108, pp.279 - 285.
11. Volkov V. P. (2014), "The quality of housing and communal services as a component of the system of social responsibility of enterprises in the industry", ["Jakist' zhytlovo-komunal'nyh poslug jak skladova systemy social'noi' vidpovidal'nosti pidpryjemstv galuzi"], V. P. Volkov, L. A. Goroshkova, V. Shmal, Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series "Economics": Collection of scientific works, Uzhhorod, UzhNU Dvnz, Issue 3 (44), pp. 86-90.
12. Goroshkova L. A. (2012), "Analysis of determinants of economic security of national economy branches", ["Analiz determinant ekonomichnoi' bezpeky galuzej nacional'nogo gospodarstva"], L. A. Goroshkova, Economic Bulletin of the University: Collection of scientific works of scientists and post-graduate students, Pereyaslav-Khmelnytsky, Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named after. G. Skovoroda, No. 19, pp. 149-163.
13. Volkov V. P. (2013), "Forecasting the development of complex technical and economic systems of mesorovina", ["Prognozuvannja rozvytku skladnyh tehniko-ekonomichnyh system mezorivnja"], V.P. Volkov, L.A.Goroshkova, Economic Bulletin of the University: Collection of scientific works of scientists and postgraduates, Pereyaslav-Khmelnytsky: Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named after. G. Skovoroda, No.20 / 2, pp. 257-263.
14. Volkov V. P. (2013), "Components of financial and economic security of housing and communal services of Ukraine", ["Skladovi finansovo-ekonomichnoi' bezpeky zhytlovo-komunal'nogo gospodarstva Ukrai'ny"], V.P. Volkov, V.Shmal, L.A.Goroshkova, Communal economy of cities: Scientific and technical collection, Kharkiv, Kharkiv National Academy of Municipal Economy,Vip.108, pp. 279 - 285.
15. Pat. 82983 Ukraine, IPC (2013.01) G06Q90 / 00; G06Q10 / 06 (2012.01), "A method of forecasting the development of complex systems", ["Sposib prognozuvannja rozvytku skladnyh system"], Volkov V. P., Goroshkova L. A., Applicant and patent holder of the State Enterprise "Zaporizhzhya National University" Ministry of Education and Science of Ukraine, No.201301645, stated. 11.02.2013, has published August 27, 2013, Bul. No. 16
16. Dudnik I. M. (2009), "Introduction to the general theory of systems", ["Vstup do zagal'noi' teorii' system"], I.M.Dudnik, K., Condor, 205 p.

Keywords: *territory; territorial device; territorial community; stability(resistance) of system; stability.*
Ключові слова: *територія; територіальний устрій; територіальна громада; стійкість системи; стабільність.*
Ключевые слова: *территория; территориальное устройство; территориальная община; стойкость системы; стабильность.*

УДК 332.871:658.7(477)

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ САМОФІНАНСУВАННЯМ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Горошкова Л. А., д. е. н., професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, академік Академії економічних наук України, Запорізький національний університет
Волков В. П., д. т. н., проф., проректор з науково-педагогічної роботи, академік Академії економічних наук України, Запорізький національний університет
Коваленко Г. В., аспірант, Запорізький національний університет

Lidiya Goroshkova, Doctor of economical science, professor of the department of business, management organizations and logistics, Zaporizhzhya National University
Vladimir Volkov, Doctor of technical science, professor, Pro-rector of the scientific-pedagogical work, Zaporizhzhya National University
Grigory Kovalenko, postgraduate of the Department of business, management and logistics, Zaporizhzhya National University

L. Goroshkova, V. Volkov, G. Kovalenko. Specificity of management of a territorial community self-financing.

In work is constructed mathematical model management of a territorial community with use of diversified model of a national and kaydzen-strategy. Is proved what to ensure self-financing of a territorial community probably at the expense of managing influence on such elements of difficult system, as: agriculture, namely animal industries (on kinds), plan industries (on kinds), industry, resources etc.The offered model can be used for an estimation of influence on general result of functioning of a territorial community of the investigated basic parameters in view of entered restrictions connected that the territorial community was considered as closed system. Such restrictions have permitted to simulate a situation of self-financing of a territorial community. Is proved, that the application of kaydzen-strategy will allow effectively to organize, to supervise and to carry out managing influence on which difficult system there is a territorial community in conditions of its dynamic development. Use of strategy kaydzen-strategy, namely concept of constant improvement, will allow to ensure increase of a level of organization of economic activity in borders of territories and will create conditions for dynamic development both territorial community, and country in general. In a result, it will create an opportunity to generate effective regional politics, which takes into account precise definition of territory, its border, is natural - resource potential and socio economic condition. Under such circumstances three-level control system of territories can effectively function in long-term prospect.

Горошкова Л. А., Волков В. П., Коваленко Г. В. Особливості управління самофінансуванням територіальної громади.

В роботі побудована математична модель управління територіальною громадою з використанням багатогалузевої моделі національного господарства та кайдзен-стратегії. Доведено, забезпечити самофінансування та беззбитковість територіальної громади можливо за рахунок управляючого впливу на такі елементи складної системи, як: сільське господарство, а саме тваринництво (за видами), рослинництво (за видами), промисловість, ресурси та ін. Запропонована модель може бути використана для оцінки впливу на загальний результат функціонування територіальної громади досліджених основних параметрів з урахуванням введених обмежень, пов'язаних з тим, що територіальна громада вважалась замкненою системою. Саме такі обмеження дозволили змоделювати ситуацію самофінансування територіальної громади. Доведено, що застосування кайдзен-стратегій дозволить ефективно організувати, контролювати та здійснювати управляючий вплив на складну систему, якою є територіальна громада в умовах її динамічного розвитку. Використання стратегії кайдзен, а саме концепції постійного вдосконалення, дозволить забезпечити підвищення рівня організації економічної діяльності у межах територій і створить умови для динамічного розвитку як територіальної громади, так і країни загалом. У підсумку, це створить можливість сформувати ефективну регіональну політику, що враховує чітке визначення території, її межі, природно – ресурсний потенціал та соціально-економічний стан. За таких умов трирівнева система управління територіями зможе ефективно функціонувати у довготривалій перспективі.

Горошкова Л. А., Волков В. П., Коваленко Г. В. Особенности управления

© ***L. Goroshkova, V. Volkov, G. Kovalenko. / Горошкова Л. А., Волков В. П., Коваленко Г. В., 2017***

самофинансированием территориальной общины

В работе построена математическая модель управления территориальной общиной с использованием многоотраслевой модели национального хозяйства и кайдзен-стратегии. Доказано, что обеспечить самофинансирование и безубыточность территориальной общины возможно за счет управляющего влияния на такие элементы сложной системы, как: сельське хазяйство, а именно животноводство (по видам), растениеводство (по видам), промышленность, ресурсы и др. Предложенная модель может быть использована для оценки влияния на общий результат функционирования территориальной общины исследованных основных параметров с учетом введенных ограничений, связанных с тем, что территориальная община считалась запертой системой. Именно такие ограничения разрешили смоделировать ситуацию самофинансирования территориальной общины. Доказано, что применение кайдзен-стратегии позволит эффективно организовать, контролировать и осуществлять управляющее влияние на сложную систему, которой есть территориальная община в условиях ее динамического развития. Использование стратегии кайдзен, а именно концепции постоянного усовершенствования, позволит обеспечить повышение уровня организации экономической деятельности в границах территорий и создаст условия для динамического развития как территориальной общины, так и страны вообще. В итоге, это создаст возможность сформировать эффективную региональную политику, которая учитывает четкое определение территории, ее границы, естественно – ресурсный потенциал и социально-экономическое состояние. При таких условиях трехуровневая система управления территориями сможет эффективно функционировать в долгосрочной перспективе.

Постановка проблеми. Реформування міжбюджетних відносин є рушійною силою для місцевих громад переходити на самозабезпечення та більш раціональне планування своїх ресурсів, що у майбутні фінансові періоди дозволить зробити територіальні громади економічно самодостатніми та фінансово спроможними. В умовах децентралізації владних відносин в державі актуальними постають дослідження складних суспільно-економічних систем, які функціонують на основі прийняття колективних рішень і здійснення колективних дій. Це вимагає вивчення передумов здійснення ефективного управління суспільними ресурсами на місцевому рівні та формування методологічної бази удосконалення територіальної організації влади шляхом насамперед формування самодостатніх територіальних громад.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Аналізу проблем управління місцевими фінансами присвячені роботи таких вітчизняних вчених, як В. Вакуленко, Н. Гринчук, Ю. Ганущак, О. Синцова, О. Звіздай та ін. [1-12, 14-15].

Виокремлення невирішених проблем. Об'єктивна необхідність та актуальність розробки моделей самофінансування територіальних громад, як основи їх динамічного розвитку зумовлена тим, що сучасний стан реформування територіальної організації управління й адміністративно-територіального устрою потребує формування нових моделей управління розвитком територіальних громад на засадах децентралізації. Саме тому існує необхідність пошуку нових технологій ефективного управління ресурсами територіальними громадами на засадах самофінансування територій.

Формування цілей статті. Метою роботи є розробка моделі управління самофінансуванням території, що побудована на засадах сучасних технологій та методів управління.

Результати дослідження. У Конституції України територіальна громада визначена як первинний суб’єкт місцевого самоврядування. Відповідно до статті 140, місцеве самоврядування є правом територіальної громади − жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста − самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» містить таке визначення: територіальна громада − жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр. Стаття 143 Конституції України містить перелік повноважень територіальної громади

як первинного суб'єкта місцевого самоврядування, які здійснюються безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування. Це управління майном, що є в комунальній власності; затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку і контроль їх виконання; затвердження бюджетів відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контроль їх виконання; встановлення місцевих податків і зборів відповідно до закону; забезпечення проведення місцевих референдумів та реалізації їх результатів; утворення, реорганізація та ліквідація комунальних підприємств, організацій і установ, а також здійснення контролю за їх діяльністю; вирішення інших питань місцевого значення, віднесених законом до їхньої компетенції.

Органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади. Держава фінансує здійснення цих повноважень у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України або шляхом віднесення до місцевого бюджету у встановленому законом порядку окремих загальнодержавних податків, передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності. Унаслідок прийняття змін до Податкового кодексу України та Бюджетного кодексу України суттєво розширені фінансові можливості місцевого самоврядування [2].

Таким чином, на перший погляд, на законодавчому рівні вже створені умови для децентралізації влади та підвищення ролі і значення територіальної громади у забезпеченні ефективності функціонування територій і держави загалом. З іншого боку, проведені нами дослідження показали, що існує необхідність побудови нової моделі територіальної організації влади й адміністративно-територіального устрою, оскільки нестійкою є чинна трирівнева система управління територіями, тому потребує вдосконалення механізм управління територіальними громадами. Нова модель управління повинна спиратись на те, що основною ланкою, що забезпечує ефективне функціонування економічної системи країни, є територіальна громада, оскільки неможливо забезпечити економічний розвиток за рахунок тільки регулюючого впливу згори до низу. Необхідно створити умови для того, щоб саме територіальні громади динамічно розвивались, тоді вищі за громаду рівні у трирівневій системі управління територіями повинні будуть забезпечувати координацію функціонування усієї системи, що цілком можливо. Тобто для розв'язання задачі забезпечення динамічного розвитку країни загалом, необхідно перш за все, створити умови для стабільності та беззбитковості територіальних громад.

Для побудови ефективної системи управління на рівні територіальної громади, на нашу думку, доцільно скористатись відомою моделлю закритої економіки, тобто моделювати параметри моделі функціонування за умови використання тільки внутрішніх можливостей без взаємодії із зовнішнім середовищем. Така модель є обмеженою, оскільки не існує закритої економіки, аналогічно і територіальна громада не може бути ізольованою від суспільства. Але запропоноване припущення дозволить оцінити власні, внутрішні можливості територіальної громади, оцінити можливості її самофінансування та беззбитковості. Тобто закритість складної системи – територіальної громади, дозволить оцінити її внутрішні фактори і можливості щодо самодостатності функціонування за рахунок оптимального використання власних ресурсів та визначити можливість досягнення цією системою стану динамічної рівноваги.

Як відомо, стан динамічної рівноваги формується на основі взаємодії двох протилежних тенденцій – зростання виробництва і споживання. Рівноважний стан характеризується певною організаційною структурою економічної системи та кількісно – ефективністю економічних відносин. Кількісним виміром рівноваги є економічна ефективність – Парето-ефективність, що вимагає оптимального розподілу між

учасниками ринку ресурсів для виробництва за умови їх рідкісності та обмежених благ при необмеженості їх споживання. Таким чином, змодельовані умови закритості системи, коли територіальна громада не має можливості отримувати ресурси ззовні (ресурси обмежені внутрішніми можливостями), але повинна забезпечувати жителів території (не обмежувати споживання благ).

Для того, щоб математично описати цю ситуацію, на нашу думку, можливо використати модель міжгалузевого балансу з певними обмеженнями. Як відомо, ця модель використовується при економічному плануванні на рівні регіонів і країни в разі виникнення необхідності визначення обсягу випуску товарів, що забезпечує певний попит населення й виробничі потреби на ці товари при відомій технології. За припущення лінійності технології (наявність прямої пропорційності між обсягом випуску та обсягом витрат ресурсів) математичною формалізацією цього завдання є модель «Витрати-Випуск», яка отримана у 1930 р. американським економістом В. Леонтьєвим.

У багатогалузевій моделі для територіальної громади будемо вважати, що елементами цієї складної системи є основні фактори виробництва, а саме земля, праця, капітал, підприємницькі здібності та інформація. Їх використання дозволяє отримати національний продукт, що створений на рівні території.

Фактор виробництва «земля» у першу чергу включає землю як ресурс. Фактор «праця» – це особи, що мешкають на території, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями. Фактор «капітал» – це майно, що є в комунальній власності та фінансові ресурси територіальної громади. Використання зазначених факторів виробництва є основою функціонування сфер економічної діяльності територіальної громади.

Безумовно, що внаслідок різного природно-ресурсного потенціалу територій, у їх межах розвиваються різні сфери економічної діяльності. Результатом є спеціалізація виробничої сфери регіону, тобто це може бути промисловість, сільське господарство, сфера послуг та ін. Але задача дослідження полягає в тому, щоб змоделювати ситуацію самофінансування незалежно від спеціалізації території. Тобто побудувати таку систему управління територіальною громадою, яка б забезпечувала самофінансування і розвиток за рахунок наявних ресурсів, незалежно від їх специфіки.

Ефективне управління внутрішнім потенціалом територіальної громади дозволить оцінити рівень її внутрішньої економічної безпеки, основою якого є автономія і самодостатність. Безумовно, що такий підхід є певним припущенням. Територіальна громада не функціонує як «закрита система», але такий підхід дозволить оцінити внутрішній потенціал її функціонування і, як наслідок, оцінити можливості самофінансування і беззбитковості.

За таких умов міжгалузевий баланс для територіальної громади буде мати вигляд:

$$x(t) = A\,x(t) + y(t), \quad (1)$$

де $x(t)$ – валовий продукт, отриманий у межах територіальної громади;

А – матриця прямих витрат, що є незалежною від часу.

Формула (1) з урахуванням капіталовкладень буде мати вид:

$$x(t) = A\,x(t) + z(t) + \hat{}y(t), \quad (2)$$

Отже кінцевий продукт, що створений у межах територіальної громади, буде складатись з чистого кінцевого продукту $\hat{}y(t)$ та витрат на створення основних фондів $z(t)$.

Нехай $\zeta(t)$ – вектор потужностей сфер економічної діяльності, наявних у межах територіальної громади у момент часу t (на початок року). За умови, що основні фонди не вибувають, за відсутності капіталовкладень потужності в ній не змінюються, а будівництво нових потужностей відбувається відразу, вираз для функції витрат на

створення основних фондів буде мати вид:

$$z(t) = B(\zeta(t) - \zeta(t-1)), \quad (3)$$

де B – задана матриця (матриця збільшення фондомісткості).

Коефіцієнти матриці B (b_{ij}) показують витрати послуг (продукції) і-ї галузі для збільшення потужності у j-й галузі на одиницю.

За умови, що обсяг випуску послуг збігається із наявними на початок року потужностями, тобто $x(t) = \zeta(t)$, співвідношення (1) прийме вигляд:

$$x(t) = A\,x(t) + B(x(t) - x(t-1)) + \hat{y}(t). \quad (4)$$

При фіксованій величині $t-1$, баланс описує взаємозв'язок між чистим кінцевим продуктом $\hat{y}(t)$ і відповідним валовим випуском $x(t)$. Для того, щоб оцінити параметри розвитку територіальної громади у динаміці на основі чистого кінцевого продукту (послуги), дослідимо динаміку зміни $\hat{y}(t)$, де $t = 1, \ldots T$.

З урахуванням того, що основне завдання моделювання полягає у пошуку умов автономності і самодостатності територіальної громади, у цю модель необхідно ввести обмеження. Ними є такі:

1) Обмеження на валові випуски сфер економічної діяльності, що функціонують на території, пов'язані з обмеженістю основних фондів (необхідна тільки певна кількість основних фондів для задоволення потреб обмеженої кількості споживачів). Кількість споживачів визначається для різних товарів та послуг або кількістю домогосподарств у межах територіальної громади, або кількістю житла на території:

$$x(t) \le (\zeta(t). \quad (5)$$

2) Обмеження за трудовими ресурсами:

$$(d_2, x(t)) \le L(t), \text{ де } t = 1, \ldots T. \quad (6)$$

Моделі (2), (3), (5) та (6) описують основні співвідношення динамічної міжгалузевої моделі, що на відміну від (1) є керованою, оскільки в ній залишається можливість вибору управляючих впливів. До них у моделях (2), (3), (4) та (5) віднесено обсяги валових випусків різних сфер економічної діяльності $x(t)$ та будівництво основних фондів $\zeta(t+1) - \zeta(t)$. Тому на управляючий вплив також можливо накласти обмеження.

3) Обмеження на керуючий вплив мають вид:

$$x(t) \ge 0,\ \zeta(t+1) - \zeta(t) \ge 0, \text{ де } t = 1, \ldots T. \quad (7)$$

4) Відсутня торгівля за межі територіальної громади (те, що у звичайному випадку є зовнішньою торгівлею). Таке обмеження викликане тим, що вихідною умовою моделювання є визначення умов автономності у забезпеченні території, тобто товари і послуги виробляються лише для задоволення потреб тих, хто проживає у межах територіальної громади. Внаслідок цього існує обмеження на чистий кінцевий продукт:

$$\hat{y}(t) \ge 0, \text{ де } t = 1, \ldots T. \quad (8)$$

5) Територіальна громада не створює запаси, тому вектор $\hat{y}(t)$ описує кінцеве споживання населенням території, яке позначимо $w(t)$, тому обмеження (8) можливо уточнити:

$$w(t) \ge \hat{w}(t), \text{ де } t = 1, \ldots T; \quad (9)$$

$\hat{w}(t)$ – *задана функція часу, що описує мінімально припустимий рівень споживання (він визначається фізіологічними потребами, менше за які людина не може споживати товари та послуги).*

6) У розглянутих моделях було введено спрощене ставлення до капітальних інвестицій. З урахуванням того, що капітальні інвестиції освоюються значно довше ніж інші: будівництво може продовжуватись тривалий час. Тому доцільно ввести таке поняття, як потужності заділу, тобто потужності, будівництво яких не закінчене

(незавершене будівництво).

Нехай у територіальній громаді (і-та громада), величина потужностей заділу, будівництво яких почалось у році t, складає $Q(t)$. Нехай будівництво нових об'єктів відбувається ритмічно і займає τ^m_i років (будівельний лаг). Тоді обсяг потужностей громади складе:

$$\zeta(t+1) = \zeta(t) + Q(t - \tau^m_i),\ t = 1, \ldots T;\ Q(t) \geq 0. \quad (10)$$

Тепер формула (3) може бути уточнена з урахуванням того, що величина $b_{ij}(\tau)$, що описує обсяг витрат ресурсів і-ї сфери економічної діяльності території, необхідних для створення одиниці потужності j-ї сфери на τ-у році створення (будівництва) таким чином:

$$z_i(t) = \sum_{j=0}^{n} \sum_{\tau=0}^{\tau^m_i} b_{ij}(\tau) Q_j(t-\tau),\ i = 1, \ldots n;\ t = 1, \ldots T \quad (11)$$

Запропонована модель може бути використана для оцінки впливу на загальний результат функціонування територіальної громади досліджених основних параметрів з урахуванням введених обмежень щодо закритості економічної системи. Таким чином, ця модель дозволяє оцінити можливості територіальної громади за умови її самофінансування та беззбитковості, тобто досягнення стану Парето-ефективності.

Але для забезпечення економічного розвитку системи є необхідність підтримувати її стійкість у певних межах. Стан максимальної стійкості динамічної рівноваги – це стан рівноваги системи з максимально можливою ефективністю (Парето-ефективність) [16]. Парето-ефективність – максимально можлива ефективність розподілу ресурсів і благ – показник граничної стійкості рівноваги економічної системи. Мінімально можлива ефективність – показник граничної мінімальної стійкості рівноваги економічної системи. В процесі розвитку відбувається накопичення кількості ефективності економічної системи. Після досягнення максимуму для певного періоду розвитку, відбувається перерозподіл у дезорганізацію нового стану. При цьому відбувається зміна значень ефективностей або співвідношення показників виробництва і споживання з максимуму на мінімум.

Процес накопичення ефективності економічної системи має свої межі, він закінчується кризою. Стан динамічної рівноваги між граничними максимальними і мінімальними значеннями є стійким (сталим).

Засновник теорії економічного розвитку Й. Шумпетер стверджував, що економічна система, що вийшла зі стану рівноваги, не повертається в нього [16]. Вона переходить у інший стаціонарний стан рівноваги на якісно новому рівні розвитку. Механізм переходу полягає у нових способах комбінації більш ефективного використання наявних ресурсів для створення капітальних і некапітальних благ. Період кризи Й. Шумпетер вважав середовищем, де підприємець може впроваджувати свої інноваційні ідеї, бо в інших фазах економічного циклу це робити складніше. Новаторство у кризовій ситуації викликане необхідністю більш ефективного використання обмежених ресурсів – факторів виробництва. На думку Й. Шумпетера, в період кризи активізується значення групової взаємодії людей щодо використання обмежених ресурсів. Це прояв синергетичного ефекту, механізмом реалізації якого є самоорганізація. Таким чином, самоорганізація є інструментом подолання кризи. Й. Шумпетер звертав увагу на те, що створення нових комбінацій ресурсів відбувається не командним способом, а завдяки конкуренції. Нові комбінації ресурсів, більш ефективні, конкурують із попередніми (застарілими), в цілому це призводить до підвищення загальної ефективності використання обмежених ресурсів у суспільстві.

Таким чином, в межах складної системи – територіальної громади необхідно постійно підтримувати процес саморозвитку і вдосконалення, оскільки в разі їх відсутності – система увійде у стан і може бути зруйнована. На нашу думку, для

забезпечення процесів розвитку доцільним є використання кайдзен-стратегії – стратегії постійного вдосконалення, оскільки саме вона поєднує у собі сучасні інструменти управління постійним розвитком складних економічних систем, до числа яких належить і територіальна громада.

Стратегія кайдзен виникла в Японії, її вважають основою конкурентоспроможності країни на світовому ринку. Основна ідея кайдзен-концепції – безперервне удосконалювання. Кайдзен розуміють, як безупинний процес удосконалення, у який залучені усі – вищі менеджери, менеджери середньої ланки і робітники. У Японії розроблено безліч систем, що дозволяють сформувати в усіх учасників техніко-економічних процесів кайдзен-мислення. Кайдзен – це методологічна основа всього кращого, що є в японському менеджменті. Багато методів японського менеджменту досягли успіху тому, що вони є гарними самі по собі.

В основі кайдзен-стратегії лежить розуміння того, що суб'єкт господарювання прагне залишитися в бізнесі і отримати прибуток, а менеджмент направляє свої зусилля на задоволення й обслуговування потреб споживача. Кайдзен – це стратегія удосконалення, орієнтована на споживача. Ціль менеджменту – постійно прагнути до виробництва кращої продукції (послуг) за більш низькими цінами. Стратегія кайдзен забезпечує системний підхід та інструменти вирішення проблем для досягнення кінцевої мети.

Інший важливий аспект пов'язаний з тим, що кайдзен формує спосіб мислення, орієнтований на процес (процесне мислення), створює таку систему управління, що підтримує прагнення учасників процесу до досконалості і відзначає їх зусилля в цьому напрямі. Зазначений підхід до управління істотно відрізняє кайдзен від західної практики менеджменту, там співробітників винагороджують винятково за результати, без урахування витрачених зусиль. Таким чином, практично усі елементи «парасольки» кайдзен можливо використати в процесі реформування системи управління територіальними громадами, а саме в процесі створення умов для їх розвитку на засадах самофінансування.

Використання стратегії кайдзен, а саме концепції постійного вдосконалення, дозволить забезпечити підвищення рівня організації економічної діяльності у межах територій і створить умови для динамічного розвитку як територіальної громади, так і країни загалом.

З урахуванням того, що не можливо забезпечити функціонування територіальної громади незалежно від інших громад та зовнішнього середовища, доцільним буде у подальших дослідженнях, зняти обмеження щодо закритості системи.

Висновки. В роботі побудована математична модель управління територіальною громадою з використанням багатогалузевої моделі національного господарства та кайдзен-стратегії.

Доведено, що забезпечити самофінансування та беззбитковість територіальної громади можливо за рахунок управляючого впливу на такі елементи складної системи, як: сільське господарство, а саме тваринництво (за видами), рослинництво (за видами), промисловість, ресурси та ін. Запропонована модель може бути використана для оцінки впливу на загальний результат функціонування територіальної громади досліджених основних параметрів з урахуванням введених обмежень, пов'язаних з тим, що територіальна громада вважалась замкненою системою. Саме такі обмеження дозволили змоделювати ситуацію самофінансування територіальної громади.

Доведено, що застосування кайдзен-стратегій дозволить ефективно організувати, контролювати та здійснювати управляючий вплив на складну систему, якою є територіальна громада в умовах її динамічного розвитку. У підсумку, це створить можливість сформувати ефективну регіональну політику, що враховує чітке визначення території, її межі, природно – ресурсний потенціал та соціально-економічний стан. За

таких умов трирівнева система управління територіями зможе ефективно функціонувати у довготривалій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Вакуленко В. М. Управління місцевими фінансами / В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук. – К.: НАДУ, 2008. – 76 С.

2. Територіальна громада як базова ланка адміністративно-територіального устрою України: проблеми та перспективи реформування. − К.: НІСД, 2016. − 61 с.

3. Звіздай О. В. Місцеві бюджети в умовах децентралізації / О. В. Звіздай // Теорія і практика державного управління. – 2016. - №2 (53). – с. 1-5.

4. Волков В. П. Логістика нерухомості у житлово-комунальному господарстві : [монографія] / В. П. Волков, Л. А. Горошкова. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. – 645 с.

5. Управління виробничим та інфраструктурним розвитком економічного потенціалу України [Текст]: Монографія / За заг.ред. В. П. Волкова. – Запоріжжя: ЗНУ, 2012. – 500 с.

6. Волков В. П. Моделювання умов беззбитковості функціонування житлово-комунального господарства України / В. П. Волков, Л. А. Горошкова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Збірник наукових праць. – Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2013. – Вип. 1. – Т. 1 – С.179 –183.

7. Горошкова Л. А. Аналіз детермінант економічної безпеки галузей національного господарства / Л. А. Горошкова // Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, 2012. – №19. – С.149–163.

8. Волков В. П. Прогнозування розвитку складних техніко-економічних систем мезорівня / В. П. Волков, Л. А. Горошкова // Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, 2013. – №20/2. – С.257–263.

9. Волков В. П. Складові фінансово-економічної безпеки житлово-комунального господарства України / В. П. Волков, В. Шмаль, Л. А. Горошкова // Комунальне господарство міст: Науково-технічний збірник. – Харків: Харківська національна академія міського господарства, 2013. – Вип.108. – С.279 - 285.

10. Волков В. П. Якість житлово-комунальних послуг як складова системи соціальної відповідальності підприємств галузі / В. П. Волков, Л. А. Горошкова, В. Шмаль // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»: Збірник наукових праць. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2014. – Вип.3 (44). – С.86-90.

11. Горошкова Л. А. Аналіз детермінант економічної безпеки галузей національного господарства / Л.А. Горошкова // Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, 2012. – №19. – с.149–163.

12. Волков В. П. Прогнозування розвитку складних техніко-економічних систем мезорівня / В. П. Волков, Л. А. Горошкова // Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, 2013. – №20/2. – С.257–263.

13. Волков В. П. Складові фінансово-економічної безпеки житлово-комунального господарства України / В. П. Волков, В. Шмаль, Л. А. Горошкова // Комунальне господарство міст: Науково-технічний збірник. – Харків: Харківська національна академія міського господарства, 2013. – Вип.108. – С.279 - 285.

14. Моделирование экономической динамики / Клебанов Т. С., Дубровина Н. А., Полякова О. Ю., Раевнева Е. В., Милов А. В., Сергиенко Е. А. – Х.: Издательский дом «ИНЖЭК», 2004. – 244 С.

15. ПАТ. 82983 УКРАЇНА, МПК (2013.01) G06Q90/00; G06Q10/06 (2012.01). Спосіб прогнозування розвитку складних систем / Волков В. П., Горошкова Л. А.; Заявник та патентовласник ДВНЗ «Запорізький національний університет» МОН України. – №U201301645; Заявл. 11.02.2013 Р.; Опубл. 27.08.2013 Р., бюл. № 16.

16. Шумпетер Й. Теория экономического развития: пер. с нем. В.С. Автономова / Й. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 456 с.

References:

1. Vakulenko V. M. (2008), "Local Finance Management", ["Upravlinnja miscevymy finansamy"], V. M. Vakulenko, N. M. Grinchuk, K., NAPA, 76 p.

2. "Territorial community as the basic link of the administrative-territorial structure of Ukraine: problems and perspectives of reformation, ["Terytorial'na gromada jak bazova lanka administratyvno-terytorial'nogo ustroju Ukrai'ny: problemy ta perspektyvy reformuvannja"], K., NISS, 2016, 61 p.

3. Zvizdau O. V. (2016), "Local budgets in the conditions of decentralization", ["Miscevi bjudzhety v umovah decentralizacii'"], O. V. Zvizdau, The theory and practice of public administration, No. 2 (53), pp. 1-5.

4. Volkov V. P. (2013), "Logistics of real estate in housing and communal services", ["Logistyka neruhomosti u zhytlovo-komunal'nomu gospodarstvi "], [monograph], V. P. Volkov, L. A. Goroshkova, Zaporozhye, ZNU, 645 p.
5. "Management of Industrial and Infrastructure Development of the Economic Potential of Ukraine", ["Upravlinnja vyrobnychym ta infrastrukturnym rozvytkom ekonomichnogo potencialu Ukrai'ny"], [Text], Monograph, For zag.red. V.P. Volkov, Zaporozhye, ZNU, 2012, 500 p.
6. Volkov V. P. (2013), "Simulation of the conditions of break-even functioning of the housing and communal services of Ukraine", ["Modeljuvannja umov bezzbytkovosti funkcionuvannja zhytlovo-komunal'nogo gospodarstva Ukrai'ny"], V. P. Volkov, L. A. Goroshkova, Theoretical and practical aspects of economy and intellectual property, Collection of scientific works, Mariupol, State Pedagogical Institute "PDTU", Vip. 1, T. 1, pp. 179 -183.
7. Goroshkova L. A. (2012), "Analysis of determinants of economic security of national economy branches", ["Analiz determinant ekonomichnoi' bezpeky galuzej nacional'nogo gospodarstva"], L.A. Goroshkova, Economic Bulletin of the University: Collection of scientific works of scientists and post-graduate students, Pereyaslav-Khmelnytsky, Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named after. G. Skovoroda, No. 19, pp. 149-163.
8. Volkov V. P. (2013), "Forecasting the development of complex technical and economic systems of mesorovina", ["Prognozuvannja rozvytku skladnyh tehniko-ekonomichnyh system mezorivnja"], V. P. Volkov, L. A. Goroshkova, Economic Bulletin of the University: Collection of scientific works of scientists and postgraduates, Pereyaslav-Khmelnytsky: Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named after. G. Skovoroda, No.20 / 2, pp. 257-263.
9. Volkov V. P. (2013), "Components of financial and economic security of housing and communal services of Ukraine", ["Skladovi finansovo-ekonomichnoi' bezpeky zhytlovo-komunal'nogo gospodarstva Ukrai'ny"], V. P. Volkov, V. Shmal, L. A. Goroshkova, Communal economy of cities: Scientific and technical collection, Kharkiv, Kharkiv National Academy of Municipal Economy,Vip.108, pp.279 - 285.
10. Volkov V. P. (2014), "The quality of housing and communal services as a component of the system of social responsibility of enterprises in the industry", ["Jakist' zhytlovo-komunal'nyh poslug jak skladova systemy social'noi' vidpovidal'nosti pidpryjemstv galuzi"], V.P. Volkov, L.A. Goroshkova, V. Shmal, Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series "Economics": Collection of scientific works, Uzhhorod, UzhNU Dvnz, Issue 3 (44). pp. 86-90.
11. Goroshkova L. A. (2012), "Analysis of determinants of economic security of national economy branches", ["Analiz determinant ekonomichnoi' bezpeky galuzej nacional'nogo gospodarstva"], L.A. Goroshkova, Economic Bulletin of the University: Collection of scientific works of scientists and post-graduate students, Pereyaslav-Khmelnytsky, Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named after. G. Skovoroda, No. 19, pp. 149-163.
12. Volkov V. P. (2013), "Forecasting the development of complex technical and economic systems of mesorovina", ["Prognozuvannja rozvytku skladnyh tehniko-ekonomichnyh system mezorivnja"], V.P. Volkov, L. A. Goroshkova, Economic Bulletin of the University: Collection of scientific works of scientists and postgraduates, Pereyaslav-Khmelnytsky: Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named after. G. Skovoroda, No.20 / 2, pp. 257-263.
13. Volkov V. P. (2013), "Components of financial and economic security of housing and communal services of Ukraine", ["Skladovi finansovo-ekonomichnoi' bezpeky zhytlovo-komunal'nogo gospodarstva Ukrai'ny"], V. P. Volkov, V. Shmal, L. A. Goroshkova, Communal economy of cities: Scientific and technical collection, Kharkiv, Kharkiv National Academy of Municipal Economy,Vip.108, pp.279 - 285.
14. "Modeling of economic dynamics", ["Modelyrovanye ekonomycheskoj dynamyky"], Klebanov T. S., Dubrovin N. A., Polyakova O. Yu., Raevneva E. V., Milov A. V., Sergienko E. A, Kh., Publishing House "INZHEK", 2004, 244 p.
15. Pat. 82983 Ukraine, IPC (2013.01) G06Q90 / 00; G06Q10 / 06 (2012.01), "A method of forecasting the development of complex systems", ["Sposib prognozuvannja rozvytku skladnyh system"], Volkov V. P., Goroshkova L. ., Applicant and patent holder of the State Enterprise "Zaporizhzhya National University" Ministry of Education and Science of Ukraine, No.201301645, stated. 11.02.2013, has published August 27, 2013, Bul. No. 16
16. Shumpeter J. (1982), "Theory of Economic Development", ["Teoryja ekonomycheskogo razvytyja"], trans. with german B.C. Autonomous, J. Schumpeter, M, Progress, 456 p.

Ключові слова: *територія; територіальний устрій; територіальна громада; стійкість системи; стабільність.*
Keywords: *territory; territorial device; territorial community; stability(resistance) of system; stability.*
Ключевые слова: *территория; территориальное устройство; территориальная община; стойкость системы; стабильность.*

УДК 330.33.012:669(477)

ДЕРЕВО МОДЕЛЕЙ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Горошкова Л. А., д. е. н., професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, академік Академії економічних наук України, Запорізький національний університет
Волков В. П., д. т. н., проф., проректор з науково-педагогічної роботи, академік Академії економічних наук України, Запорізький національний університет
Коваленко Г. В., аспірант, Запорізький національний університет

Lidiya Goroshkova, Doctor of economical science, professor of the department of business, management organizations and logistics, Zaporizhzhya National University
Vladimir Volkov, Doctor of technical science, professor, Pro-rector of the scientific-pedagogical work, Zaporizhzhya National University
Grigory Kovalenko, postgraduate of the Department of business, management and logistics, Zaporizhzhya National University

L. Goroshkova, V. Volkov, G. Kovalenko. Tree of models of money flows management of a territorial community.

In work the tree of models in management of money flows of territorial communities is constructed with the purpose of creation of the mechanism, which will allow to make territorial communities economically itself sufficient and financial capable. The basic attention is given to such models: Baumol, Baumol-Tobin, Orden-Sundrem, Miller-Orr. Is shown, that the differences between them consist in different definition and mathematical formalization of processes of receipt and expenses of money, system of restrictions, which are necessary for taking into account. But general for them there is that in all models the essential meaning(importance) is removed(allocated) not only money, and share component of the financial market, as to a source of reception of the incomes. Is proved, that it is expedient to use the specified models, during management of financial resources of a territorial community. On the basis of the carried out analysis the conclusion is made, that logistic of model can be applied not only to storekeeping material resources, but also rationally use during construction of optimum model management of financial resources of a territorial community. Is proved, that the constraining factor concerning management of the finance of a territorial community is not a sufficient level of development of the market of valuable papers. The management of the share market in a direction of expansion of opportunities functioning in this market of territorial communities will get rid of lack probably under condition of improvement of working system. Is shown, that the models can be effective under condition of their use during management of financial resources in the short-term period (within budget year). Expedient there is also management of financial resources of a community on bases budgeting, instead of traditional financial planning. That is budget of a territorial community due to be flexible, it can be corrected within calendar year. Surplus or lack of financial resources (deficiency or proficiency) owe correcting mobility. Only under such circumstances, it is possible to ensure financial stability in development of a territorial community.

Горошкова Л. А., Волков В. П., Коваленко Г.В. Дерево моделей управління грошовими потоками територіальної громади.

В роботі побудоване дерево моделей в управлінні грошовими потоками територіальних громад з метою створення механізму, що дозволять зробити територіальні громади економічно самодостатніми та фінансово спроможними. Основна увага приділена таким моделям: Баумоля, Баумоля-Тобіна, Ордена-Сундарема, Міллера-Орра. Показано, що відмінності між ними полягають в різному визначенні та математичній формалізації процесів надходження та витрачення грошей, системи обмежень, які необхідно враховувати. Але спільним для них є те, що в усіх моделях суттєве значення відведене не тільки грошовій, а й фондовій складовій фінансового ринку, як джерелу отримання доходів. Доведено, що зазначені моделі доцільно використовувати в процесі управління фінансовими ресурсами територіальної громади. На підставі проведеного аналізу зроблено висновок, що логістичні моделі можуть застосовуватися не тільки до управління запасами матеріальних ресурсів, але також раціонально використовувати в процесі побудови оптимальної моделі управління фінансовими ресурсами

© ***L. Goroshkova, V. Volkov, G. Kovalenko. / Горошкова Л. А., Волков В. П., Коваленко Г. В., 2017***

територіальної громади. Доведено, що стримуючим чинником щодо управління фінансами територіальної громади є не достатній рівень розвинутості ринку цінних паперів. Позбутися недоліку буде можливо за умови вдосконалення чинної системи управління фондовим ринком у напрямі розширення можливостей функціонування на цьому ринку територіальних громад. Показано, що моделі можуть бути ефективними за умови їх використання в процесі управління фінансовими ресурсами у короткостроковому періоді (впродовж бюджетного року). Доцільним є також управління фінансовими ресурсами громади на засадах бюджетування, а не традиційного фінансового планування. Тобто бюджет територіальної громади повинний бути гнучким, він може бути скоригований впродовж календарного року. Надлишок або нестача фінансових ресурсів (дефіцит або профіцит) повинні коригуватись мобільно. Тільки за таких умов можливо забезпечити фінансову стабільність у розвитку територіальної громади.

Горошкова Л. А., Волков В. П., Коваленко Г. В. Дерево моделей управления денежными потоками территориальной общины.

В работе построено дерево моделей в управлении денежными потоками территориальных общин с целью создания механизма, который позволит сделать территориальные общины экономически самодостаточными и финансово способными. Основное внимание уделено таким моделям: Баумоля, Баумоля-Тобина, Ордена-Сундарема, Миллера-Орра. Показано, что отличия между ними состоят в разном определении и математической формализации процессов поступления и затрат денег, системы ограничений, которые необходимо учитывать. Но общим для них есть то, что во всех моделях существенное значение отведено не только денежной, а и фондовой составляющей финансового рынка, как источнику получения доходов. Доказано, что указанные модели целесообразно использовать в процессе управления финансовыми ресурсами территориальной общины. На основании проведенного анализа сделан вывод о том, что логистические модели могут применяться не только к управлению запасами материальных ресурсов, но и рационально использоваться в процессе построения оптимальной модели управление финансовыми ресурсами территориальной общины. Доказано, что сдерживающим фактором относительно управления финансами территориальной общины является недостаточный уровень развития рынка ценных бумаг. Избавиться от недостатка будет возможно при условии усовершенствования действующей системы управление фондовым рынком в направлении расширения возможностей функционирование на этом рынке территориальных общин. Показано, что модели могут быть эффективными при условии их использования в процессе управления финансовыми ресурсами в краткосрочном периоде (в течение бюджетного года). Целесообразным является также управление финансовыми ресурсами общины на основах бюджетирования, а не традиционного финансового планирования. То есть бюджет территориальной общины должный быть гибким, он может быть скорректирован в течение календарного года. Излишек или недостаток финансовых ресурсов (дефицит или профицит) должны корригироваться мобильно. Только при таких условиях возможно обеспечить финансовую стабильность развития территориальной общины.

Постановка проблеми. Реформування міжбюджетних відносин є нагальною потребою для місцевих громад з подвійною метою: з одного боку – ефективніше формувати дохідну частини бюджету, з іншого – переходити на самозабезпечення та раціональне планування своїх видатків, що у майбутньому дозволять зробити територіальні громади економічно самодостатніми та фінансово спроможними. Саме тому у сучасних умовах децентралізації особливої актуальності набуває проблема формування ефективної системи управління фінансами територіальних громад.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Аналізу проблем управління грошовими потоками та місцевими фінансами присвячені роботи таких вітчизняних вчених, як В. Вакуленко, Н. Гринчук, Ю. Ганущак, В. Ковальов, О. Синцова та ін. [1-15].

Виокремлення невирішених проблем. Традиційний підхід до управління місцевими фінансами на сьогодні не спроможний забезпечити динамічний розвиток територіальних громад та ефективне управління їх фінансовими ресурсами. Саме тому особливого значення набуває необхідність формування дієвих методів управління доходами та витратами територіальних громад з використанням можливостей економіко-математичного моделювання, оскільки при моделюванні є можливість враховувати особливості об’єкта дослідження, явищ і процесів, що пов’язані з ним.

Формування цілей статті. Основним завданням роботи є розробка дерева моделей в управлінні грошовими потоками територіальних громад з метою створення механізму, що дозволить зробити територіальні громади економічно самодостатніми та фінансово спроможними.

Результати дослідження. За своєю господарською сутністю та фінансовим механізмом територіальні громади подібні до підприємств і корпорацій, для яких показав свою ефективність логістичний підхід до управління фінансовими потоками [3-4]. Саме тому при побудові дерева моделей управління грошовими потоками територіальних громад використаємо логістичний підхід в управлінні фінансами корпорацій. Основну увагу зосередимо на грошових потоках, оскільки на сучасному етапі функціонування територіальний громад відсутня правова база щодо їх функціонування на фондовому ринку.

У логістичній системі управління фінансами територіальної громади будемо розглядати фінансові, матеріальні й інформаційні потоки як основні елементи єдиного логістичного потоку компанії. Зокрема доцільно звернути увагу на те, що мета фінансової логістичної системи підпорядкована головній мети функціонування громади – отриманні прибутку з наступним розподілом її серед учасників. Варто погодитися з В. В. Ковальовим [3], що з позиції досягнення головної мети функціонування корпорації – забезпечення прибутковості в довгостроковому аспекті – саме фінансові потоки набувають першочергового значення.

У фінансовій системі територіальної громади фінансові потоки є: основою системи взаємних розрахунків між суб'єктами господарської діяльності; орієнтиром у процесі управління запасами; основою розрахунку доцільності інвестицій в оборотний капітал; критерієм ефективності функціонування логістичної системи громади.

Логістичний фінансовий потік є розподілом фінансових ресурсів у логістичній фінансовій системі територіальної громади. У свою чергу, фінансові потоки пов'язані з матеріальними, сервісними й інформаційними потоками. Саме тому у процесі оптимізації матеріальних і фінансових потоків повинна бути досягнута загальна мета – підвищення ефективності логістичної системи територіальної громади.

Співставлення моделей оптимізації матеріальних потоків з фінансовими дозволило дійти висновку щодо їх подібності, незважаючи на відмінності у самій їх сутності. Відомі приклади використання логістичних моделей до управлінні грошовими потоками підприємств. Так Є. Ю. Дерюгіною [4] розглянуто можливість застосування моделі «точно вчасно» для управління безготівковим перерахуванням коштів з розрахункового рахунка підприємства.

Розробка моделей оптимізації залишку грошей базується на використанні загальних засад та методичного інструментарію теорії управління матеріальними запасами, оскільки цілі та обмеження їх формування приблизно однакові. Моделі оптимального залишку коштів оцінюють: обсяг грошових коштів та їх еквівалентів, необхідних суб'єкту господарювання для задоволення його потреб; оптимальну пропорцію розподілу грошових коштів між окремими формами; періодичність (умови) та обсяги трансформації грошей в цінні папери та навпаки.

Порівняльний аналіз моделей управління запасами в ланцюгах постачань і фінансовому менеджменті з урахуванням особливостей функціонування територіальних громад дозволяє дійти таких висновків. У процесі управління запасами коштів територіальної громади повинно визначати оптимальне співвідношення величини готівки і короткострокових фінансових вкладень. Підтримка оптимального рівня наявних коштів припускає управління потоками фінансових ресурсів. При цьому поповнення запасу готівки здійснюється за рахунок коштів, отриманих за рахунок банківського кредиту або від продажу цінних паперів (за умови розвинення ринку муніципальних цінних паперів). Залучення позикових засобів дозволить територіальній

громаді покривати поточні витрати, підтримуючи мінімальний залишок наявних коштів впродовж певного часу. Занадто високий рівень наявних коштів свідчить про їх неефективне використання, тоді як нестача фінансових ресурсів призводить до невиконання своїх зобов'язань. Таким чином, існує необхідність визначати оптимальний рівень готівки з використанням методів і моделей управління запасами матеріальних ресурсів.

На сьогодні широке застосування отримали такі моделі і методи: Баумоля, Баумоля-Тобіна, Ордена-Сундарема, Міллера-Орра та ін. Відмінності між ними полягають в різному визначенні та математичній формалізації процесів надходження та витрачення грошей, системи обмежень, які необхідно враховувати. Але спільним для них є те, що в усіх моделях суттєве значення відведене не тільки грошовій, а й фондовій складовій фінансового ринку, як джерелу отримання доходів. Тобто оптимізація залишку готівки дозволяє вкладати тимчасово вільні кошти у цінні папери (формувати портфель короткострокових фінансовий вкладень), які спроможні приносити дохід їх власнику при їх продажі. Як було зазначено, реалізувати усі можливості територіальної громади на ринку цінних паперів буде можливо за умови вдосконалення чинної системи управління фондовим ринком у напрямі розширення можливостей функціонування на цьому ринку територіальних громад.

Отже, зазначені моделі, на нашу думку, доцільно використовувати в процесі управління фінансовими ресурсами територіальної громади. Певним чином можливо провести аналогію між функціонуванням корпорації і територіальних громад. Суттєва відмінність між ними полягає у тому, що вітчизняні територіальні громади вимушені функціонувати в умовах недостатнього рівня розвитку фондової складової фінансового ринку в Україні. Тобто певною мірою це аналог ситуації, що була у західних країнах на початковому етапі корпоратизації економіки і становлення фондового ринку. Але територіальні громади повинні розвиватись, не дивлячись на суттєве відставання масштабів і темпів розвитку вітчизняного фондового ринку від західного. На основі викладеного, доцільним є використання моделей управління фінансовими ресурсами, відомих у західній практиці, до вітчизняних територіальних громад з урахуванням специфіки вітчизняного фінансового ринку.

У. Баумоль одним з перших підкреслив подібність запасів матеріальних активів і запасів готівки і розглянув можливість застосування моделі управління запасами для розрахунку балансу коштів [3]. На думку У. Баумоля, готівку можна розглядати як запас грошей, власник яких готовий обміняти їх на робочу силу, сировину й інші види матеріальних активів. Готівка, власне кажучи, не відрізняється від матеріальних ресурсів, які виробник готовий обміняти на гроші роздрібного покупця. Тому методи визначення оптимальних розмірів запасів можливо застосувати для розрахунку запасу готівки, оптимального для територіальної громади при наявних витратах [3].

Модель У. Баумоля заснована на припущенні, що угоди відбуваються безупинно у ситуації повної визначеності. Якщо, наприклад, суб'єкт господарювання зобов'язаний виплачувати щодня впродовж періоду Т кошти в обсязі Р, він має можливість поповнити запас готівки за рахунок залучених (позичених) коштів (позика) або отриманих на фондовому ринку, як результат продажу цінних паперів. У будь-якому випадку суб'єкт господарювання несе витрати на обслуговування боргу або альтернативні витрати, що виникають внаслідок продажу цінних паперів і пов'язані з відмовою від доходу по цінних паперах [3].

Змоделюємо ситуацію реалізації підприємством короткострокових фінансових вкладень у дохідні цінні папери, з наступним продажем для поповнення запасу наявних коштів. У цьому випадку позначимо E_o прибутковість фінансових вкладень у цінні папери (прибуток на кожну грошову одиницю, вкладену у цінні папери), а b – витрати, пов'язані зі здійсненням угоди з продажу цінних паперів, період Т розділений на рівні

інтервали t.

Таким чином, сумарний обсяг чинених угод Р заздалегідь визначений, а величини $E_д$ і b – постійні. Обсяг коштів C, залучених для поповнення запасу готівки, скорочується рівномірно до повного вичерпання запасу грошей. Кількість угод із продажу цінних паперів протягом часу T дорівнює: P / C, а витрати, пов'язані зі здійсненням угоди з продажу цінних паперів, складають b грошових одиниць за угоду. Таким чином, сумарні витрати на залучення коштів складають: $b (P / C)$. Отже, повні витрати F, що включають витрати на збереження і залучення коштів, складуть:

$$F = \frac{E_д C}{2} + \frac{bP}{C} . \quad (1)$$

Внаслідок того, що суб'єкт господарювання прагне знизити витрати на залучення і збереження запасу наявних коштів, оптимальний розмір залишку коштів У. Баумоль запропонував визначати за формулою:

$$C_{опт} = \sqrt{\frac{2bP}{E_д}} \quad (2)$$

Таким чином, при постійних величинах витрат на укладання угод і прибутковості цінних паперів, розмір запасу коштів змінюється пропорційно квадратному кореню обсягу платежів, що суб'єкт господарювання зобов'язується зробити впродовж певного проміжку часу.

При побудові моделі управління коштами територіальної громади з урахування недостатнього рівня розвитку фондового ринку, будемо вважати, що аналогом прибутковості продажу цінних паперів $E_д$ є запланований рівень рентабельності діяльності територіальної громади (рентабельність дохідної частини по відношенню до витратної), Р – обсяг витратної частини територіальної громади. Тоді ефективне управління коштами громади можливе за умови, що при плануванні її бюджету, він очікується профіцитним, тобто дохідна частина перевищує витратну на величину рентабельності $E_д$. Витати корпорації, пов'язані із здійсненням угод щодо продажу цінних паперів (b) можливо вважати аналогічними очікуваному рівню інфляції (індекс споживчих цін).

У подальшому, коли вітчизняний фондовий ринок досягне відповідного рівня розвитку, можливо буде використати модель У. Баумоля. Для цього можливо залучати в обіг муніципальні цінні папери, які територіальні громади і зможуть реалізовувати на фондовому ринку в процесі поповнення дохідної частини бюджету.

Дж. Тобін незалежно від У. Баумоля розробив схожу модель попиту на гроші, що реалізується за умови, що запаси коштів, призначених для укладання угод, залежать від зміни ставки відсотка. Модель Дж. Тобіна виходить з передумови, що суб'єкт господарювання обирає між облігаціями і готівкою. Дж. Тобін зазначав, що облігації і готівка є майже однаковими активами, за винятком двох відмінностей: облігації не є засобом платежу і вони, на відміну від готівки, приносять дохід.

Основним недоліком моделі розрахунку оптимального залишку коштів Баумоля-Тобіна є детермінований характер, що обмежує її застосування на практиці, оскільки більшість фінансових потоків носить стохастичний характер.

Ще однією моделлю управління фінансовими потоками корпорації є модель В. Огдена і С. Сундарама. На відміну від моделі Баумоля-Тобіна, в ній джерелом поповнення коштів є не тільки можливість продажу цінних паперів, а й використання кредитної лінії. Незважаючи на те, що залучення коштів кредитної лінії є більш дорогим джерелом фінансування в порівнянні з портфелем короткострокових фінансових вкладень, у суб'єкта господарювання відсутні трансакційні витрати (витрати на здійснення угод із продажу цінних паперів). Зазначена модель є розширення моделі Баумоля-Тобіна шляхом внесення в модель додаткової змінної, що

враховує залучення фінансових ресурсів по кредитній лінії, що дозволяє знизити повні витрати F.

У моделі Баумоля-Тобіна територіальна громада поповнює запас коштів С по закінченні проміжку часу *t* і витрачає гроші рівномірно до моменту, коли запас *C* не стане дорівнювати нулю. Потім громада знову поповнює кошти, продаючи цінні папери (детермінований потік). У. Огден і С. Сундарам частково позбулися цього недоліку, вони запропонували розділити проміжок часу *T* на два інтервали t_1 і t_2 аналогічно моделі нагромадження заборгованості. Інтервал t_1 починається відразу після поповнення запасу грошей за рахунок коштів, отриманих від продажу цінних паперів і закінчується із вичерпанням запасу *C*. Після цього починається інтервал t_2, впродовж якого громада використовує кредитну лінію для поповнення запасу *C* на величину *M* – *C*. Наприкінці інтервалу t_2, територіальна громада погашає заборгованість по кредиту з урахуванням процентних платежів по ставці $E_{кр}$, і поповнює запас *C*, за рахунок коштів, отриманих в результаті продажу цінних паперів на загальну суму *M*.

Повні витрати громади включають витрати на збереження (альтернативні витрати відмовлення від подальшої реалізації фінансової інвестиції і продажу цінних паперів), залучення коштів і процентний платіж за користування позиковими засобами. Модель має вигляд:

$$C_{опт} = \frac{E_{кр} M}{E_{д} + E_{кр}},$$

$$M = \left(\frac{2Pb}{E_{д}}\right)^{1/2} \left(\frac{E_{д} + E_{кр}}{E_{кр}}\right)^{1/2}. \qquad (3)$$

Модель Огдена-Сундарама може бути адаптована до вітчизняних умов функціонування територіальної громади, якщо залишити усі припущення, прийняті для моделі Баумоля-Тобіна. Кредитна лінія для територіальної громади може бути надана на загальних умовах кредитування суб'єктів господарювання під відповідну ставку відсотка $E_{кр}$.

Ще однією моделлю, що може бути використання у процесі формування ефективної системи управління фінансовими ресурсами територіальної громади, є модель, розроблена Мертоном Х. Міллером і Даніелем Орром. На відміну від моделі Баумоля-Тобіна, ця модель враховує стохастичний характер фінансового потоку та наявність умов невизначеності. Тобто модель припускає імовірнісний характер функціонування грошових потоків.

Стохастична модель Міллера-Орра заснована на трьох основних припущеннях:

1) використовує два види активів (банківські депозити, цінні папери і кошти), укладає угоди по переводу одного виду активу в інший без затримки в часі і витрачає при цьому постійну суму, що не залежить від обсягу угоди (аналогічно моделі Баумоля-Тобіна);

2) існує мінімальний рівень запасу коштів, який суб'єкт господарювання прагне підтримувати (C_{min});

3) запас коштів змінюється випадковим чином внаслідок того, що величину грошових потоків неможливо прогнозувати на основі попередніх значень. За статистичними даними визначають варіацію надходження або витрат грошових коштів (дисперсію) та розмах варіації залишка грошових коштів.

У моделі Міллера-Орра передбачено, що підвищення або зниження запасу коштів на певну величину (*m*) за невеликий проміжок часу (*1/t* робочих дня) може розглядатися як поява деякої події при *n* незалежних повторних випробуваннях за схемою Бернуллі (*n* – число днів). Таким чином, грошові потоки є стандартно розподіленими з нульовим середньої і постійною дисперсією: $\sigma^2 = m^2 t$.

Запас коштів може знижуватись або зростати нерегулярно, але, коли він досягає верхньої крапки C_{max}, наприкінці проміжку t_1, можливо реалізувати короткострокову фінансову інвестицію, знижуючи надлишок готівки. Наприкінці проміжку t_2, коли запас коштів стає мінімальним C_{min}, необхідно поповнити залишок коштів шляхом продажу цінних паперів.

Таким чином, модель Міллера-Орра можливо записати таким рівнянням:

$$C_{опт} = C_{\min} + \left(\frac{3b\,m^2 t}{4\,E_д} \right)^{1/3}, \qquad (4)$$

$$C_{max} = C_{\min} + 3\left(\frac{3b\,m^2 t}{4\,E_д} \right)^{1/3}.$$

Критичним можливо вважати таких залишок грошових коштів:

$$C_{кр} = C_{\min} + \left(\frac{3bm^2 t}{4E_д} \right)^{1/3} / 3. \qquad (5)$$

Модель Міллера-Орра також можливо застосувати в процесі управління фінансовими ресурсами територіальної громади з припущенням, що $E_д$ – запланований рівень рентабельності діяльності громади (рентабельність дохідної частини по відношенню до витратної), як і у моделі Баумоля-Тобіна.

Висновки з проведеного дослідження. На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що логістичні моделі можуть застосовуватися не тільки до управління запасами матеріальних ресурсів, але також раціонально їх використовувати в процесі побудови оптимальної моделі управління фінансовими ресурсами територіальної громади.

На нашу думку, моделі Баумоля-Тобіна, Огдена-Сундарама та Міллера-Орра можливо використати в процесі управління доходами та витратами бюджетів територіальних громад без припущень, зроблених для умов недостатнього рівня розвитку вітчизняного фондового ринку, в разі, якщо буде створено муніципальні банки. Для того, щоб територіальні громади могли ефективно розвиватись, їм потрібні інвестиційні ресурси. Їх джерелом можуть бути кредитні ресурси таких банків. Додатковий дохід територіальні громади також можуть отримувати в разі розміщення тимчасово вільних коштів на депозитних вкладах у таких банках.

Запропоновані моделі можуть бути ефективними за умови їх використання в процесі управління фінансовими ресурсами у короткостроковому періоді (впродовж бюджетного року). Доцільним є також управління фінансовими ресурсами громади на засадах бюджетування, а не традиційного фінансового планування. Тобто бюджет територіальної громади повинний бути гнучким, він може бути скоригований впродовж календарного року. Надлишок або нестача фінансових ресурсів (дефіцит або профіцит) повинні коригуватись мобільно. Тільки за таких умов можливо забезпечити фінансову стабільність у розвитку територіальної громади.

Формування профіциту бюджету, на нашу думку, можливо екстенсивним або інтенсивним шляхом. Збільшення дохідної частини за рахунок податкових надходжень є екстенсивним, інтенсивним є формування доходів за рахунок збільшення прибутковості та підвищення рівня рентабельності суб'єктів господарювання, що функціонують у територіальній громаді. Таким чином, можливо очікувати, що у своїй

діяльності територіальна громада повинна намагатись досягти певного оптимального рівня рентабельності (він є нормою прибутку у моделях фінансових потоків). Недоцільно його збільшувати надалі, необхідно переходити на якісно новий рівень організації діяльності.

Список використаних джерел:

1. Вакуленко В. М. Управління місцевими фінансами / В. М.В акуленко, Н. М. Гринчук. – К.: НАДУ, 2008. – 76 с.
2. Звіздай О. В. Місцеві бюджети в умовах децентралізації / О. В. Звіздай // Теорія і практика державного управління. – 2016. - №2 (53). – С.1-5.
3. Ковалев В. В. Управление денежными потоками, прибылью и рентабельностью. / В. В. Ковалев. - М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. – 336 с.
4. Дерюгина Е. Ю. Развитие моделей методов управления материальными потоками логистической системы с учетом их взаимосвязи и взаимодействия: Дис. На соискание ученой степени канд.эконом.наук. ГОУ ВПО Санкт-Петербуррgский государственный инженерно-экономический университет. – Санкт-Петербург, 2005. – 142 с.
5. Волков В. П. Логістика нерухомості у житлово-комунальному господарстві : [монографія] / В. П. Волков, Л. А. Горошкова. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. – 645 с.
6. Управління виробничим та інфраструктурним розвитком економічного потенціалу України [Текст]: Монографія / За заг.ред. В.П. Волкова. – Запоріжжя: ЗНУ, 2012. – 500 с.
7. Волков В. П. Моделювання умов беззбитковості функціонування житлово-комунального господарства України / В.П. Волков, Л.А. Горошкова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Збірник наукових праць. – Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2013. – Вип. 1. – Т. 1 – С.179 –183.
8. Горошкова Л. А. Аналіз детермінант економічної безпеки галузей національного господарства / Л. А. Горошкова // Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, 2012. – №19. – С.149–163.
9. Волков В. П. Прогнозування розвитку складних техніко-економічних систем мезорівня / В.П. Волков, Л.А. Горошкова // Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, 2013. – №20/2. – С.257–263.
10. Волков В. П. Складові фінансово-економічної безпеки житлово-комунального господарства України / В.П. Волков, В. Шмаль, Л.А. Горошкова // Комунальне господарство міст: Науково-технічний збірник. – Харків: Харківська національна академія міського господарства, 2013. – Вип.108. – С.279 - 285.
11. Волков В. П. Якість житлово-комунальних послуг як складова системи соціальної відповідальності підприємств галузі / В.П. Волков, Л.А. Горошкова, В. Шмаль // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»: Збірник наукових праць. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2014. – Вип.3 (44). – С.86-90.
12. Горошкова Л. А. Аналіз детермінант економічної безпеки галузей національного господарства / Л.А. Горошкова // Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, 2012. – №19. – С.149–163.
13. Волков В. П. Прогнозування розвитку складних техніко-економічних систем мезорівня / В.П. Волков, Л.А. Горошкова // Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, 2013. – №20/2. – С.257–263.
14. Волков В. П. Складові фінансово-економічної безпеки житлово-комунального господарства України / В.П.Волков, В.Шмаль, Л.А.Горошкова // Комунальне господарство міст: Науково-технічний збірник. – Харків: Харківська національна академія міського господарства, 2013. – Вип.108. – С.279 - 285.
15. Пат. 82983 Україна, МПК (2013.01) G06Q90/00; G06Q10/06 (2012.01). Спосіб прогнозування розвитку складних систем / Волков В.П., Горошкова Л.А.; заявник та патентовласник ДВНЗ «Запорізький національний університет» МОН України. – №u201301645; заявл. 11.02.2013 р.; опубл. 27.08.2013 р., Бюл. № 16.

References:

1. Vakulenko V. M. (2008), "Local Finance Management", ["Upravlinnja miscevymy finansamy"], V. M. Vakulenko, N. M. Grinchuk, K., NAPA, 76 p.
2. Zvizdau O. V. (2016), "Local budgets in the conditions of decentralization", ["Miscevi bjudzhety v umovah decentralizacii'"], O. V. Zvizdau, The theory and practice of public administration, No. 2 (53), pp. 1-5.
3. Kovalev V. V. (2007), "Management of cash flows, profit and profitability", ["Upravlenye denezhnymy potokamy, prybyl'ju y rentabel'nost'ju"], V. V. Kovalev, M., TK Velby, Publishing house Prospekt, 336 p.

4. Deryugina E. Yu. (2005), "Development of models of methods of management of material streams of logistical system taking into account their interrelation and interaction", ["Razvytye modelej metodov upravlenyja materyal'nymy potokamy logystycheskoj systemy s uchetom yh vzaymosvjazy y vzaymodejstvyja"], Dis. kand. For the academic degree of Cand.Econom.nauk. Saint-Petersburg State University of Engineering and Economics, St. Petersburg, 142 p.
5. Volkov V. P. (2013), "Logistics of real estate in housing and communal services", ["Logistyka neruhomosti u zhytlovo-komunal'nomu gospodarstvi "], [monograph], V. P. Volkov, L. A. Goroshkova, Zaporozhye, ZNU, 645 p.
6. "Management of Industrial and Infrastructure Development of the Economic Potential of Ukraine", ["Upravlinnja vyrobnychym ta infrastrukturnym rozvytkom ekonomichnogo potencialu Ukrai'ny"], [Text], Monograph, For zag.red. V.P. Volkov, Zaporozhye, ZNU, 2012, 500 p.
7. Volkov V. P. (2013), "Simulation of the conditions of break-even functioning of the housing and communal services of Ukraine", ["Modeljuvannja umov bezzbytkovosti funkcionuvannja zhytlovo-komunal'nogo gospodarstva Ukrai'ny"], V.P. Volkov, L.A. Goroshkova, Theoretical and practical aspects of economy and intellectual property, Collection of scientific works, Mariupol, State Pedagogical Institute "PDTU", Vip. 1, T. 1, pp. 179 -183.
8. Goroshkova L. A. (2012), "Analysis of determinants of economic security of national economy branches", ["Analiz determinant ekonomichnoi' bezpeky galuzej nacional'nogo gospodarstva"], L.A. Goroshkova, Economic Bulletin of the University: Collection of scientific works of scientists and post-graduate students, Pereyaslav-Khmelnytsky, Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named after. G. Skovoroda, No. 19, pp. 149-163.
9. Volkov V. P. (2013), "Forecasting the development of complex technical and economic systems of mesorovina", ["Prognozuvannja rozvytku skladnyh tehniko-ekonomichnyh system mezorivnja"], V.P. Volkov, L.A. Goroshkova, Economic Bulletin of the University: Collection of scientific works of scientists and postgraduates, Pereyaslav-Khmelnytsky: Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named after. G. Skovoroda, No.20 / 2, pp. 257-263.
10. Volkov V. P. (2013), "Components of financial and economic security of housing and communal services of Ukraine", ["Skladovi finansovo-ekonomichnoi' bezpeky zhytlovo-komunal'nogo gospodarstva Ukrai'ny"], V. P. Volkov, V. Shmal, L. A. Goroshkova, Communal economy of cities: Scientific and technical collection, Kharkiv, Kharkiv National Academy of Municipal Economy,Vip.108, pp. 279 - 285.
11. Volkov V. P. (2014), "The quality of housing and communal services as a component of the system of social responsibility of enterprises in the industry", ["Jakist' zhytlovo-komunal'nyh poslug jak skladova systemy social'noi' vidpovidal'nosti pidpryjemstv galuzi"], V. P. Volkov, L. A. Goroshkova, V. Shmal, Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series "Economics": Collection of scientific works, Uzhhorod, UzhNU Dvnz, Issue 3 (44), pp. 86-90.
12. Goroshkova L. A. (2012), "Analysis of determinants of economic security of national economy branches", ["Analiz determinant ekonomichnoi' bezpeky galuzej nacional'nogo gospodarstva"], L.A. Goroshkova, Economic Bulletin of the University: Collection of scientific works of scientists and post-graduate students, Pereyaslav-Khmelnytsky, Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named after. G. Skovoroda, No. 19, pp. 149-163.
13. Volkov V. P. (2013), "Forecasting the development of complex technical and economic systems of mesorovina", ["Prognozuvannja rozvytku skladnyh tehniko-ekonomichnyh system mezorivnja"], V.P. Volkov, L.A. Goroshkova, Economic Bulletin of the University: Collection of scientific works of scientists and postgraduates, Pereyaslav-Khmelnytsky: Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named after. G. Skovoroda, No.20 / 2, pp. 257-263.
14. Volkov V. P. (2013), "Components of financial and economic security of housing and communal services of Ukraine", ["Skladovi finansovo-ekonomichnoi' bezpeky zhytlovo-komunal'nogo gospodarstva Ukrai'ny"], V. P. Volkov, V. Shmal, L. A. Goroshkova, Communal economy of cities: Scientific and technical collection, Kharkiv, Kharkiv National Academy of Municipal Economy,Vip.108, pp. 279 - 285.
15. Pat. 82983 Ukraine, IPC (2013.01) G06Q90 / 00; G06Q10 / 06 (2012.01), "A method of forecasting the development of complex systems", ["Sposib prognozuvannja rozvytku skladnyh system"], Volkov V. P., Goroshkova L. A., Applicant and patent holder of the State Enterprise "Zaporizhzhya National University" Ministry of Education and Science of Ukraine, No.201301645, stated. 11.02.2013, has published August 27, 2013, Bul. No. 16

***Keywords**: a territorial community; budget; incomes of the budget; charges of the budget; budget politics; stable development.*
***Ключові слова:** територіальна громада; бюджет; доходи бюджету; видатки бюджету; бюджетна політика; стабільний розвиток.*
***Ключевые слова:** территориальная община; бюджет; доходы бюджета; расходы бюджета; бюджетная политика; стабильное развитие.*

CONTENT / ЗМІСТ:

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІКИ / TOPICAL ISSUES OF ECONOMICS.....4

V. Voloshyn. *On the particulars of the world's 'dollar-goods' trade.* **.....4**

Волошин В. С. *Об особенностях мировой торговли на основе доллара-товара..* **4**

I. Pouzanov. *Modelling complex for analyzing the foreign trade impact on economic development.* **..14**

Пузанов І. І. *Модельний комплекс аналізу впливу зовнішньої торгівлі на економічний розвиток.....* **14**

O. Lyzunova, U. Sirenko. *Management of economic potential in the system of providing efficiency of metallurgical enterprises' activity.* **.....27**

Лизунова О. М., Сірєнко Ю. І. *Управління потенціалом металургійного підприємства в системі забезпечення ефективності його діяльності. .....* **27**

Ye. Latysheva. *Determination of essence of concept "potential of steady development of enterprises".* **.....35**

Латишева О. В. *Визначення сутності поняття "потенціал сталого розвитку підприємств". .....* **35**

O. Bilska. *The essence of innovation and the source base of their continuous involvement in the process social innovation introduction process.* **.....43**

Більська О. В. *Сутність інновацій і джерельної бази безперервного їх задіяння в процесі інновування. .....* **43**

E. Zinchenko, D. Pawliszczy, D. Zinchenko. *Investment resources: essence, mechanism of attraction and role in the economic development of the enterprise.* **.....50**

Зінченко О., Павліщій Д., Зінченко Д. *Інвестиційні ресурси: сутність, механізм залучення та роль у економічному розвитку підприємства. .....* **50**

D. Makhovsky. *Modern trends in regional markets meat in Ukraine.* **.....58**

Маховський Д. В. *Сучасні тенденції розвитку регіонального ринку м'яса в Україні. .....* **58**

S. Zhukov. *Academic entrepreneurship as a factor of improving the efficiency of enterprises and forming the innovative potential of the economy of Ukraine.* **.....65**

Жуков С. А. *Академічне підприємництво як фактор підвищення ефективності підприємств і формування інноваційного потенціалу економіки України. .....* **65**

O. Bondarenko, O. Popovich. *Aviation insurance in Ukraine: its necessity and accounting.* **.....75**

Бондаренко О. М., Попович О. В. *Авіаційне страхування в Україні: його потреба та облік.....* **75**

O. Gaponiuk, I. Syrmamiikh. *Formation of general financial risk management policy at the enterprise* **.....82**

Гапонюк О. І., Сірмамїх І. В. *Формування загальної політики з управління фінансовими ризиками на підприємстві. .....* **82**

R. Korolenko. *Choosing the strategy of innovative development of the enterprise in the format of ecological responsibility.* **.....88**

Короленко Р. В. *Вибір стратегії інноваційного розвитку підприємства у форматі екологічної відповідальності.* **88**

S. Zakharov. *Theoretical bases of the development of business units as elements of integrated corporate structures.* **95**

Захаров С. В. *Теоретичні основи розвитку бізнес-одиниць як елементів інтегрованих корпоративних структур.* **95**

V.Gonchar. *Assessing the efficiency of motivation mechanism of enterprise staff's innovative activity.* **101**

Гончар В. В. *Оцінка ефективності мотиваційного механізму інноваційної діяльності персоналу підприємств.* **101**

O. Kupchishina. *Features of state regulation in the agrarian sector.* **109**

Купчишина О. А. *Особливості державного регулювання в аграрному секторі.* **109**

I. Rehteta. *Adaptation of national innovation infrastructure for european local model of innovative development.* **115**

Рехтета І. І. *Адаптація національної інноваційної інфраструктури до європейських локальних моделей інноваційного розвитку* **115**

G. Shvets. *Leadership as inalienable constituent of effective management.* **124**

Швець Г. О. *Лідерство як невід'ємна складова ефективного менеджменту. .124*

I. Markina, I. Potapiuk. *Threats to economic security enterprise: theoretical aspects.* **130**

Маркіна І. А., Потапюк І. П. *Загрози економічній безпеці підприємства: теоретичний аспект.* **130**

L. Kyslova. *Analysis of environmental functioning on the metallurgical enterprises in Ukraine.* **138**

Кислова Л. А. *Аналіз середовища функціонування підприємств металургійної галузі України.* **138**

O. Yakusheva. *Methodical approach to economical development of small and medium business in the regions of Ukraine.* **145**

Якушева О. В. *Методичні підходи до оцінки економічного розвитку малого й середнього бізнесу в регіонах України.* **145**

L. Mamatova. *State regulation of entrepreneurial activity in Ukraine.* **153**

Маматова Л. Ш. *Державне регулювання підприємницької діяльності в Україні.* **153**

S. Mishchenko. *The use of world experience in creating new jobs in modern conditions.* **161**

Міщенко С. О. *Використання світового досвіду створення нових робочих місць в сучасних умовах* **161**

A. Savchenko. *Methodical approach to an expediency assessment outsourcing of business processes.* **168**

Савченко А. А. *Методичний підхід до оцінки доцільності здійснення аутсорсингу бізнес-процесів.* **168**

S. Kalinina, L. Davydyuk. *Prerequisites for competition for human potential: the youth segment of the international labor market.* **.....174**

Калініна С. П., Давидюк Л. *Передумови конкуренції за людський потенціал: молодіжний сегмент міжнародного ринку праці.* **174**

Z. Frolova. *Perfection's of quality of administrative activity at the enterprises.* **.....180**

Фролова З. В. *Удосконалення якості управлінської діяльності на підприємствах.* **180**

S. Kafka. *Depreciation of enterprise's non-current assets: contents and purposes* **.....185**

Кафка С. М. *Амортизація необоротних активів підприємства: суть та призначення* **185**

N. Potapova, V. Onishchenko. *Reloading complexes of ports as the basis of increase of their competitiveness.* **.....192**

Потапова Н. М., Оніщенко В. В. *Перевентажувальні комплекси портів як основа підвищення їх конкурентоспроможності.* **192**

L. Sotnichenko. *Establishment of directions of development of the charter market bulker fleet.* **.....203**

Сотниченко Л. Л. *Встановлення напрямків розвитку фрахтового ринку балкерного флоту.* **203**

M. Makarenko, V. Boyeva, Y. Klymova. *Management of the Mariupol sea trading port on the basis of system of the balanced indicators.* **.....210**

Макаренко М. В., Боєва В. С., Климова Ю. С. *Управління Маріупольським морським торговельним портом на основі системи збалансованих показників.* **210**

A. Gurenko, E. Schenykova, M. Yevsik. *A study of the current capacity of a marytime complex of Ukraine* **.....218**

Гуренко А. В., Щеникова Е. В., Євсік М. С. *Дослідження сучасного потенціалу морегосподарського комплексу України* **218**

V. Valikov, V. Bondar, K. Bazikeva, I. Kyrinna. *The process of capital optimization of industrial enterprise structure.* **.....225**

Валіков В. П., Бондар В. П., Базілева К. В., Курінна І. Г. *Процес оптимізації структури капіталу промислового підприємства.* **225**

O. Lyubchuk. *The problem of establishing Mariupol as a tourist center: monitoring tourist needs of young people* **.....235**

Любчук О. К. *Проблема становлення Маріуполя як туристичного центру: моніторинг туристистичних потреб молоді* *235*

Alieva Mehriban Sh. *Perspective calculation systems* **.....244**

Алиева Мехрибан Ш. *Перспективные системы калькулирования.* **244**

O. Shimko, Ye. Podgora. *Dynamics of the market of electrical products and prospects for market development by 2020* **.....254**

Шимко О. В., Підгора Є. О. *Динаміка ринку електротехнічної продукції та перспективи розвитку ринку до 2020 року* **254**

V. Mishura. *Methodology and areas of implementation of the motivation of social responsibility of business.* **260**

Мішура В. Б. *Методологія та напрями реалізації мотивації соціальної відповідальності бізнесу.* **260**

V. Rovenska, H. Krasnozhon. *Methods of evaluation of corporate social responsibility and problems of their application in Ukraine.* **268**

Ровенська В. В., Красножон Г. О. *Методики оцінки корпоративної соціальної відповідальності та проблеми їх застосування в Україні.* **268**

O. Lyaskovets. *Modern approaches to evaluation and projecting economic safety in machine building enterprises* **276**

Лясковець О. В. *Сучасні підходи до оцінки та прогнозування економічної безпеки на підприємствах машинобудування.* **276**

M. Karpunina. *The conceptual bases of mechanism of resource management in the steel industry in Ukraine* **283**

Карпуніна М. С. *Концептуальні основи дослідження реалізації механізму управління процесом ресурсозбереження в металургійній галузі України* **283**

Kapranova L., Kapranov M. *Modern tendencies of development of business in Ukraine* **291**

Капранова Л. Г., Капранов М. А. *Сучасні тенденції розвитку підприємництва в Україні* **291**

T. Stroiko, V. Bondar. *Innovative renewal of the regional transport infrastructure on the principles of reengineering* **296**

Стройко Т. В., Бондар В. В. *Інноваційне оновлення регіональної транспортної інфраструктури на принципах реінжинірингу* **296**

A. Cherep, V. Korzhenevskaia. *A study of economic instruments for crisis management in mechanical engineering enterprises* **303**

Череп А. В., Корженевська В. М. *Дослідження економічних інструментів антикризового управління діяльністю підприємств машинобудування.* **303**

I. Tarlopov. *Development of accounting methodology in the management of land resources.* **312**

Тарлопов І. О. *Розвиток методології бухгалтерського обліку в управлінні земельними ресурсами.* **312**

R. Bacho. *Institutional aspects of the implementation of public-private partnership in the non-banking financial services markets of Ukraine* **321**

Бачо Р. Й. *Інституційні аспекти впровадження державно-приватного партнерства на ринках небанківських фінансових послуг України* **321**

O. Parshyna, T. Chumak. *Trend analysis of the tourist sector in Ukraine* **333**

Паршина О. А., Чумак Т. В. *Аналіз тенденцій розвитку туристичного сектору України.* **333**

O. Skarga, O. Kushnarenko. *On the issue of labor-resource provision of the tourism industry.* **342**

Скарга О. О., Кушнаренко О. П. *До питання про трудоресурсне забезпечення туристичної галузі.* **342**

НОВЕ В УПРАВЛІННІ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ \ NEW IN CONTROL OF THE TERRITORIAL COMMUNITIES.....349

L. Goroshkova, V. Volkov, G. Kovalenko. *Elements of the without unpredictability in a management of system of the territorial communities finance* **.....349**

Горошкова Л. А., Волков В. П., Коваленко Г. В. *Елементи беззбитковості у системі управління фінансами територіальних громад*.....**349**

L. Goroshkova, V. Volkov, G. Kovalenko. *Estimation of stability of a management system of territories in Ukraine* **.....357**

Горошкова Л. А., Волков В. П., Коваленко Г. В. *Оцінка стабільності системи управління територіями в Україні* **357**

L. Goroshkova, V. Volkov, G. Kovalenko. *Specificity of management of a territorial community self-financing* **.....366**

Горошкова Л. А., Волков В. П., Коваленко Г. В. *Особливості управління самофінансуванням територіальної громади*.....**366**

L. Goroshkova, V. Volkov, G. Kovalenko. *Tree of models of money flows management of a territorial community* **.....375**

Горошкова Л. А., Волков В. П., Коваленко Г. В. *Дерево моделей управління грошовими потоками територіальної громади*.....**375**

Information for Authors / Інформація для авторів

ШАНОВНІ КОЛЕГИ!

Доводимо до Вашого відома, що збірник **«Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки»** включено до переліку наукових фахових видань ВАК України (Наказ МОН України від 16.05.2016 № 515 (Додаток 12). З попередніми виданнями збірника можна ознайомитися на офіційному сайті Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського. Офіційний сайт збірника http://journals.uran.ua/index.php/2225-6725
Архів видань та вимоги до оформлення статей: http://eir.pstu.edu/handle/123456789/4003

Збірник включено до Міжнародної наукометричної бази **Index Copernicus** http://journals.indexcopernicus.com/+++++++,p24782753,3.html **ICV 2014**: **41,58; ICV 2015**: **47.86**

Статті приймаються **тільки на електронну пошту:** vestnik.pstu@gmail.com

РЕДАКЦІЯ НЕ НЕСЕ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПУБЛІКАЦІЮ СТАТЕЙ, ЩО ВІДПРАВЛЕНІ НА ІНШІ АДРЕСИ ЕЛЕКТРОННОЇ ПОШТИ!

Роздрукований екземпляр та рецензію доктора наук надсилати: Кравченко Марині Сергіївні, Кафедра економічної теорії та підприємництва, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», вул. Університетська, 7, ауд. 5. 321, м. Маріуполь, Донецька обл., 87555

Телефони для довідок: **(098) 258 94 47, (066) 916 15 37** – *Капранова Лариса Григорівна,* відповідальний секретар збірника;

(097) 641 67 99– *Кравченко Марина Сергіївна*

ПРИ ПОДАЧІ СТАТТІ (ЕЛЕКТРОННА ПОШТА) НЕОБХІДНО НАДІСЛАТИ:

Наприклад: Ivanov_article; Ivanov_rezension (відсканована копія); **Ivanov_oplata** (відсканована копія сплаченої квитанції).

Відправляючи публікацію до наукового фахового видання «Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності», автор підтверджує, що має всі права на неї і згоду співавторів на публікацію, а також надає право видавцеві збірника «Теоретичні и практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності» на оприлюднення цих матеріалів у друкованому та електронному вигляді, розуміючи незворотність такої публікації і відмовляючись від претензій про можливі потреби відкликання такої публікації і відсутності технічної можливості у видавця. З моменту подачі публікації редактору збірника внесення будь-яких змін і доповнень неможливо. Якщо публікація надійде пізніше опублікованих граничних строків подання публікацій, редактор має право перенести її публікації в наступний випуск збірника. Сплачений внесок за інформаційно – аналітичне забезпечення наукової діяльності поверненню не підлягає. Для вирішення спірних питань щодо граничних термінів публікації встановлюється строк в 365 календарних днів для опублікування матеріалів видавцем після їх надходження від автора. Тільки недотримання видавцем цього терміну надає автору право вимагати повернення реєстраційного внеску. Ненадання автором матеріалів для публікації не є підставою для повернення внеску за інформаційно – аналітичне забезпечення наукової діяльності. Усі матеріали та звернення, направлені із зареєстрованої в цій формі адреси електронної пошти автора, визнаються видавцем як такі, що були спрямовані від імені автора, не вимагають особистого підпису автора і можуть бути прийняті до уваги або виконання з моменту їх надходження на адресу видавця.

При подачі статті до збірника автор (автори) підтверджує її відповідність всім встановленим вимогам, зазначеним нижче: автор підтверджує, що стаття раніше не була опублікована і не посилалася на розгляд редакціям інших журналів чи збірників; автор (автори) підтверджує, що ця стаття є особистим напрацюванням; виключно автор несе відповідальність за зміст статті в сфері охорони авторського права і суміжних прав відповідно до законодавства України.

Редакція збірника не має юридичного права і можливостей здійснювати офіційну перевірку наданих авторами матеріалів на наявність плагіату. Редакція збірника пропонує всім авторам проводити самостійно перевірку своїх статей на наявність в їх роботах несумлінного цитування www.antiplagiat.ru. Редакція збірника не несе відповідальність за авторство статей, які надруковані на його сторінках. Спори і проблеми у сфері авторського права, які виникають у зв'язку з матеріалами, які опубліковані на сторінках збірника наукових праць, вирішуються шляхом прямих переговорів між авторами, або третіми особами та авторами. Редакція збірника не втручається в конфлікт інтересів і не несе відповідальність за дії авторів. Якщо спір або проблемні питання у сфері авторського права не можуть бути врегульовані мирним шляхом, автори вирішують їх відповідно до законодавства в судовому порядку.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

В СТРУКТУРІ СТАТТІ МАЮТЬ БУТИ ВІДОБРАЖЕНІ **ОБОВ'ЯЗКОВІ ЕЛЕМЕНТИ** ЗГІДНО З ВИМОГАМИ МОН УКРАЇНИ ДО НАУКОВИХ СТАТЕЙ *(Постанова Президії ВАК України від 15.01.2003р. № 7-05 / 1)* та методології оцінки **Index Copernicus.**

При підготовці матеріалів для публікації редакційна колегія збірника просить авторів **дотримуватися наступних вимог:**

індекс УДК (на початку з лівого боку);

назва статті (по центру, ПРОПИСНИМИ, **напівжирним**);

дані про автора на мові оригінала статті та англійською мовою (нижче під заголовком з лівого боку) – **прізвище, ім'я та по батькові** (**повністю** в називному відмінку, напівжирним); науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи (без скорочень);

анотації англійською, українською, та російською мовами в такому порядку й вигляді: **прізвище, ім'я та по батькові автора (**виділити напівжирним**); назва статті (**виділити напівжирним**); текст анотації (200 - 250 слів** за методологією оцінки **Index Copernicus і в структурованому вигляді, тобто відображати структуру статті**);

постанова проблеми (у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями);

аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор;

виділення невирішеної проблеми, котрим присвячується стаття***;***

мета статті;

виклад основного матеріалу с з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

висновки та (або) ***пропозиції*** в даному напрямку.

список використаних джерел, оформлений відповідно до стандартів (ГОСТ 7.1-84, ДСТУ 3582-97, ГОСТ 7.12-93). Список літератури повинен бути представлений в послідовному порядку **(за згадуванням у тексті).**

ключові слова (5-11 слів) на **українській, російській та англійській мовах (**ключові слова не повинні повторювати назву статті**).**

- **обсяг статті,** у тому числі зі списком використаних джерел, таблицями, схемами, анотаціями тощо не повинен перевищувати ***10 сторінок*** (ф. А4); сторінки не пронумеровані;
- **текст** повинен бути набраний шрифтом Times New Roman, 12 кеглем через 1,5 інтервали; поля: верхнє - 2 см, нижнє - 2 см, ліве - 3 см, праве - 1,5 см; абзацний відступ - 1,25 см.
- **виноски та примітки** повинні відповідати наступним вимогам: зноски на джерела оформлюються за правилами бібліографічного опису літератури (у квадратних дужках номер джерела з посиланням на сторінку, наприклад [7, С. 11]);
- **ілюстративний матеріал** повинен відповідати наступним вимогам: графіки та діаграми повинні бути зроблені в Microsoft Excel; формули мають бути належним чином оформлені в Math Type 6.0 або Microsoft Equation, малюнки повинні бути згруповані;

Редакційна колегія може скорочувати й редагувати матеріал!

ДЯКУЄМО ЗА ТОЧНУ І ПОВНУ ІНФОРМАЦІЮ!

Підписано до друку 02.03.2017 року Формат 60x90/8. Папір типографський.
Офсетний друк. Умовн. друк. арк. 32,3 Тираж 150 прим. Замовлення № _

Видавництво ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Адреса редакції збірнику:
ДВНЗ «ПДТУ», к. 175, вул. Університетська, 7, м. Маріуполь, Донецька обл., 87555, Україна
Address:
PSTU, Universitetskaya street, 7, Mariupol, Donetska Oblast, 87555, Ukraine